سەید قوتب

لە هاتنە دنیاوە تا شەهیدبوون

نووسینی:

د. سەلاح عەبدولفەتاح ئەلخالیدی

وەرگێڕانی :

تارق نەجیب ڕەشید

1429 كۆچی

2008 زاینی

ناوی کتێب: سەید قوتب، لە هاتنەدنیاوە تا شەهیدبوون

نووسینی: د. سەلاح عەبدولفەتاح ئەلخالیدی

وەرگێڕانی: تارق نەجیب رەشید

ژمارەی سپاردن: (2105) ساڵی 2008

شوێنی چاپ: چاپخانەی چوارچرا

نۆرەی چاپ: دووەم

ساڵی چاپ: 2008

نەخشەسازی بەرگ: شێرکۆ خانزادی

نەخشەسازی ناوەوە: ئیدریس سیوەیلی

لە بڵاوکراوەکانی: پرۆژەی (تیشک)، زنجیرە (37)

ناونیشانی پرۆژە لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت : www. tishkbooks. com

ئیمەیلی پرۆژە: info@tishkbooks. com

tishkbooks@yahoo. com

مافی لەچاپدانی ئەم بەرهەمە پارێزراوە بۆ پرۆژەی تیشک

بەناوی خوای گەورە و میهرەبان

پێشەکی چاپی دووەم

لە ماوەی هەشت ساڵی ڕابردوودا زۆرگۆڕانکاری گەورە لە دنیادا ڕویدا، دیارترینیان کارەساتەکەی یانزەی سێبتێمبەر بوو کە بەشێوەیەکی خراپ کاریگەری لەسەر ڕەوتی کاری ئیسلامی لە جیهاندا بەجێهێشت و، دەیەها پرسیاری گوماناوی لە سەر موسڵمان بە گشتی و بزاوت و جموجوڵە ئیسلامیەکان بە تایبەتی و ئیسلام بە تایبەتیتر دروستکرد. دەیەها ڕێکخراوی خێرخوازی و دەزگای فریاکەوتن و کەسایەتی بانگخواز کەوتنە بەر هێرشی تۆمەتبارکردن و دژایەتیکردن و ناوزڕاندن، دوژمنانی ئیسلام و مسوڵمانان لە سەرتاسەری دنیادا ئەم کارەساتە نەگریسەیان بە هەلزانی بۆ بەرپاکردنی جەنگێکی ئیعلامی بەرامبەر ئیسلام و مسوڵمانان بە گشتی و، بەرامبەر ئەو کەسایەتی و ڕێکخراوو لایەنانە کە ڕۆڵیان هەبوو لە بوژاندنەوەی حاڵەتە ئیسلامیەکەدا بە تایبەتی. لەم جەنگە نا ئەخلاقیەدا زۆرێك لە کەسایەتیە ئیسلامیە گرنگەکان دەستنیشانکران تاکو بە شێوەیەکی چڕوپڕ لێیان بدرێت و کەسایەتی و فیکرو کارەکانیان لەبەرچاوی خەڵکیدا ناشیرن وقیزەون بکرێت و، بە سەرچاوەی ئیرهاب و خراپەکاری ناوزەد بکرێن.

شەهید سەید قوتب(بەرەحمەت بێت) لە پێشەوەی ئەو کەسایەتیانە بوو کە کەوتە بەر شاڵاوی ئەم هێرشە-لە کاتێکداکەئەولەدنیادانەمابوو-، لەم جەنگەدا ناحەزانی ئیسلام و نەیارانی فیکری ئیسلامیی هاوچەرخ و دوژمنانی سەیدو فیکرە میانەڕەوەکەی کەوتنە شیکارکردن و لێکدانەوەیەکی زۆری نابابەتیانەو ناڕاستگۆیانە بۆ نوسراوو بیرو بۆچون کتێبەکانی سەید قوتب، دەیەها درۆو هەڵبەستراوو لێکدانەوەی ئاوەژویان بۆ فیکری سەید کرد تاکو پاش نزیکەی چل ساڵ لە شەهیدکردنی جارێکی تر بیرو بۆچون و کەسایەتیە نەمرەکەی تیرۆربکەنەوە. . . .

کوردستانی عێراقیش لەماوەی نۆساڵی ڕابردوودا وێنەیەکی بچوککراوەی ئەو جەنگە نا ئەخلاقیەی بەخۆوە بینی و، خەڵکانێك بەهەر مەبەست و بیانویەك بێت کەوتنە هێرشکردنە سەر ئیسلام وەك ئاین و تۆمەتبارکردنی بەوەی کە بوەتە هۆی دواکەوتنی گەلی کورد و، ئیدیعاکردنی ئەوەی کە ئەگەر کورد موسڵمان نەبوایە قەوارەو دەسەڵاتی سەربەخۆی خۆی دەبوو، وە تۆمەتبارکردنی ئیسلام بەوەی کە ئاینی نەگبەتیە بۆ گەلی کوردو، پاشان هەوڵدان بۆ دروستکردنی وێنەیەکی ناشیرین و بێزراو بۆ موسڵمانان کە گوایە ئەمانە بەردەوام کەسی دواکەوتوو گێرە شێوێن و ئیرهابی و دژە شارستانیەتن !! وە ناوزڕاندنی ئیسلامیەکان بەوەی کە سەرچاوەی نا ئارامی و توندوتیژین لە کوردستاندا، لە کاتێکدا باروودۆخ و ڕوداوو واقعی حاڵ پێچەوانەی ئەمەی دەسەلماند.

جگە لەم جەنگە گشتیە جەنگێکی تر بەرێوە دەچوو کە وردترو ئامانجدارترو ئاراستەکراو تربوو، ئەویش جەنگی هێرشکردنە سەرکەسایەتیە گەورەئیسلامیە جیهانیەکان بوو، ئەمەش بە دەیەها ئامانج کە دیارترینیان **لێدانی عەقڵی ئیسلامی** و، **لێدانی فیکری ئیسلامی** و، **لێدانی سومبول و پێشەنگەکان** بوو، ئەمەش بە مەبەستی نەهێشتنی متمانەی جەماوەری ئیسلامپەروەر بەو کەسایەتیانەو بە بانگەوازو فیکرەکەیان، هەروەها هەوڵێك بوو بۆ بەرگرتن لەو هەڵکشان و بوژانەوە میللیە ئیسلامیەی کە لە کوردستاندا هاتبوە دی لە بەرەنجامی شکستی مەشروعی عیلمانیەت و متمانە پەیداکردنەوەی جەماوەر بە ئیسلامەکەی وەك ڕێبازێکی ڕزگارکەرو، گەڕانەوەی خەڵکی بۆ ئیسلام وەك مەنزومەیەکی کۆمەڵایەتی ئەخلاقی کە تاکە دەرفەتێکە بۆ ڕزگارکردنی باری داتەپیوی کۆمەڵایەتی خەڵکانی کوردستان کە بە هۆی بیرو بۆچونە عیلمانیەکان و پرۆژە کۆمەڵایەتیە فاشیلەکانیانەوە هاتبووە ئاراوە.

زۆر کەسایەتی و ڕێکخراوو لایەن وداموودەزگای خێرخوازی کەوتنە بەر شاڵاوی ئەم هێرشە شکستخواردووە کە جگە لە کڕبون و سەرنەویکردن هیچ دەسکەوتێکی تری بۆخاوەنەکانیان نەهێنایە دی.

لەم نێوەندەدا شەهیدی نەمر سەید قوتب پشکی شێری بەرکەوت لە ناوزڕاندن و تۆمەتبارکردن و جنێو پێدان و گرتنی وێنەی هەڵگەڕاوەو درۆینە لێی، چەندین قەڵەم دەیەها بابەت و لێکۆڵینەوەیان بە ئارەزوی خۆیان لە سەر ئەم پیاوە مەزنەو فیکرەکانی نوسی و، لە گۆڤارو ڕۆژنامەوکەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە بلاویان کردەوە. ئامانجیان بوو کە شوێنێك بۆ سەیدو،

بوارێك بۆ بیروبۆچونەكانی و، جێگەیەك بۆ كاریگەریەكانی لەسەر هۆشیاری ئیسلامی كوردستان نەهێڵنەوە. لەم پێناوەدا زۆر شت درایە پاڵ سەید كە ئەو لێی بەدوورە، زۆر وێنەی بۆ دروستكرا كە دورو نزیك لە وێنە جوانەكانی ئەو نەدەچوون، زۆر لێكدانەوەی هەڵە بۆ نوسینەكانی كرا كە ئەو مەبەستی لە نوسینەكانیدا ئەو لێكدانەوانە نەبووە. . . بە كورتی زۆر بێویژدانانە مامەڵە لەگەڵ سەیدو، فیكری سەید و، بەرهەمەكانی سەیدو، كاریگەری سەید لەسەر بوژانەوەی ئیسلامی هاوچەرخ كرا.

بە داخەوە قەڵەمە ئیسلامیەكانیش بێدەنگیان هەڵبژارد، یاخود بێدەنگبون بەرامبەر بەم حاڵتە، یان ڕاستروایە بڵێم بەرامبەر بەو هەموو هێرش و ناوزڕاندنانەی بەرامبەر سەید ئەنجامدەدرا، لە پێشەوەی هەموو ئەو كەمتەرخەم و قەڵەم سستانەوە خۆم بووم كە بە تەنها بابەتێكیش هەولێ بەرپەرچدانەوەی تۆمەتێك و ڕاستكردنەوەی هەڵەیەك و ڕونكردنەوەی ڕاستیەكم نەدا. هەر لەبەر ئەوەو بەمەبەستی كەفارەتدانی ئەو بێدەنگی و تاوانەم بە پێویستم زانی جارێكی تر ئەم كتێبە بە چاپ بگەیەنمەوە كە وادەبینم وەلامی تەواوی هەموو ئەوهێرشە بێمانایانەی تێدابێت كە كراونەتە سەرسەیدو، واشدەبینم باشترین بەرپەرچدەرەوە بێت بۆ تەواوی ئەو ڕەفتارە نەشیاوانەی لە بەرامبەر ئەم زاناو بانگخوازو بیریارە مەزنەدا ئەنجامدرا.

بۆ ئەم مەبەستە ئەرك و مافی چاپی دووەمی ئەم كتێبەم بەخشیە پرۆژەی تیشك، ئەوانیش لە ئەستۆیان گرت و هەستان بە چاپ و بلاوكردنەوەی. من لە لایەنی خۆمەوە سوپاسی ئەو بەرێزانە دەكەم و داواكارم لە پەروەردگار باشترین پاداشتیان بداتەوە لە سەر كارە جوانەكانیان.

وە داواكاریشم لە خوای گەورە ئەم كارەم لێوەربگرێت و چاوپۆشی لە كەم و كوڕی و كەمتەرخەمیەكانم بكات بەرامبەر یەكێك لە شەهیدانی ڕێگەكەی كە ئەویش مامۆستا سەید قوتبە.

نە كتێبەكەی دكتۆر سەلاح و نەوەرگێران و بەرگریكردنەكانی من لە سەیدو، نە بەرگریكردنی هیچ قوتابی و دۆستێكی سەید لەسەید ئەوە ناگەیەنێت كە سەیدو فیكری سەید دوور لە هەڵەو ناتەواوی بێت و، بەرهەمەكانی دوور لە كەموكوڕی بێت و، بیرو بۆچونەكانی جێگەی مشتومڕو بەرپەرچدانەوە نەبێت، بەڵكو كێشەی ئێمە كێشەی ستەمكردن و وێنە گرتنێكی ناحەزانەیە، كێشەی ئاوەژوكردنی ڕاستیەكان و چەواشەكردنی خوێنەرو هێرشێكی بێمانایانەیە، كێشەی ئێمە كێشەی ئەوەیە كە هەندێك كەس دەڵێن (لەبەر ئەوەی ڕقم لێتە جوانیەكانیشت ناشیرینن). ئەگینا هەمومان ئەو ڕاستیە دەزانین كە جگە لە پێغەمبەران(درودی خوایان لەسەر بێت) هیچ یەكێك لە مرۆڤەكان بێهەڵەو كەموكورتی نین.

ئەوەش بە پێویست دەزانم ئاماژە بەوە بكەم كە چاپی یەكەمی ئەم كتێبە چ لە ڕوی وەرگێران و چ لە ڕوی داڕشتن و چ لە ڕوی هەڵەی چاپ و هونەریەوە لە ئاستی پێویستدا نەبوو، لە بەرئەوە بۆ ئەم چاپە نوێیە هەستامەوە بە پێداچونەوەیەكی وردی كتێبەكەو، هەوڵمداوە كەمو كوڕی و ناتەواوی و لاوازیەكانی نەهێڵم. تاكو وەك لە پێشەكی چاپی یەكەمدا نوسیبووم(وەرگێڕانەكەم شایستە بێت بەنوسینە مەزنەكەی دكتۆر سەلاح)، هیوادارم توانیبێتم ئەم چاپەم وەك پێویست پێشكەش كردبێت.

سەبارەت بە چاوەڕوانكردنی خوێنەران بۆ نوسین و چاپكردنی كتێبێك تایبەت بە ژیانی پێشەوای شەهید (حەسەن بەنا) كە لە پێشەكی چاپی یەكەمدا بەڵێنم بە خوێنەران دابوو، لەبەر هەندێك بارودۆخی تایبەتی خۆم -كە نازانم تا چەندە دەكرێت وەك بیانویەك وەربگیرێن- نەمتوانی تا ئێستە بەو كارە هەستم ئەگەرچی سەرچاوە پێویستەكانی ئەو كتێبەو، كۆی بیرۆكەی بابەتەكان و شتی زۆرم كۆكردۆتەوەو ئامادەم كردووە. . بەهەرحاڵ داوای لێبوردن دەكەم كە تا ئێستە نەمتوانیوە جێبەجێی بكەم بەو هیوایەی پشتیوان بە خوابتوانم لە داهاتودا كاری جدی بۆ بكەم و بەچاپی بگەیەنم.

تارق نەجیب
2008/4/23
سلێمانی

پێشەکی چاپی یەکەم

زۆرکەمن ئەو کەسانەی دەبنە بیریاری پێشەنگو، بانگخوازی تێکۆشەرو، پێشەوای شەهید. سەرزەوی ناوبەناو لێرەو لەوێ ئەم کەسانە بەخۆوە دەبینێو دەبنە خێرو بەرەکەت بۆ سەردەمی خۆیانو ئەوانەی بە دوایاندا دێن، گیان دەکەنەوە بەبەر واتا ئیسلامییەکانداو،دەبنە وێنەیەکی زیندووی تەرجەمەی چەمکە ئیسلامییەکانو، باشترینو جوانترین ڕۆڵی بەندایەتیو بۆخوا ژیانو خزمەتکردن بە دینی خواو بە خەڵکی خوا پێشکەش دەکەن. . . دەژین تا خزمەت بە ئیسلامو موسڵمانان بکەن، هەرکاتێکیش پێویستی کرد گیانی پاکیان دەبەخشن لە پێناوی سەلماندنی ڕاستی بیروڕاو داواکارییەکانیاندا. لە نێوان ژیانو شەهیدبوون ـ یان مردندا ـ ئەوەی لە دەستیاندا بێت دریغی ناکەن لە بەخشینیدا بە بانگەوازەکەیان. . .

مرۆڤایەتی. . . بەڵێ مرۆڤایەتی هەر هەمووی قەرزارو منەتباری ئەم کەڵە پیاوە مەردانەیە، چونکە خوای گەورە دەیانکاتە دیاری خۆی بۆ سەرجەم مرۆڤایەتی. ئەم پیاوانە تەنها شانازی گەلو نەتەوەیەك نین جیا لە گەلو نەتەوەکانی تر، خوای گەورە موسڵمانانی کردووە بە یەك ئوممەتو لە سەری هەر سەدەیەکدا نوێکەرەوەیەك بۆ ئەم ئوممەتە دەنێرێت بە کوردو عەرەبو فارسو ئینگلیزو هتدەوە. . . سەید قوتب دیاری خوا بوو بۆ سەرجەم مرۆڤایەتی بە گشتیو ئوممەتی ئیسلامی بەتایبەتی لە تاریکترین قۆناغەکانی ژیانداو، لە دوای ڕووخانی کۆتا هێمای دەسەڵاتی ئیسلامی لەسەر زەویدا کە دەوڵەتی عوسمانی بوو. لە ساتەوەختی گوڕوتینی هێرشی ڕۆشنبیری ڕۆژئاواییو، فیکری بێ باوەڕی ڕۆژهەڵاتدا بۆ سەر وڵاتانی جیهانی ئیسلامی.

سەید قوتب بوو بە خێر بۆ ئوممەتی پەرتەوازەو بێ شانو شەوکەتی ئەو کاتەی ئیسلام. بوویە لەمپەری بەردەم هێرشی ڕۆشنبیریو بێ باوەڕی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوا، بۆیە چقڵێکو چەقی بە چاوی دوژمنانی ئیسلامو موسڵماناندا.

لەو کاتەوەی کە خۆی دۆزیەوەو لە پەیوەندی کردنیەوە بە کۆمەڵی برایانی موسڵمانەوە (الاخوان المسلمين) ئیتر سەیدی شەهید هەموو ژیانی خستە خزمەتی بانگەوازو ڕێبازە بڵندو شکۆدارەکەیەوەو، بەوەی کە لە توانای هیچ کەسێکدا نەبوو هەر لە هەژاریو کەمدەستیو دوورخستنەوە لە پیشەو دوورخستنەوە لە وڵاتو گرتنو ئەشکەنجەدانەوە تا چەندەها ناخۆشی جۆراوجۆری تر.

سەید وەك ڕەمزی شانازی ئوومەتی ئیسلامییە،بە هەمان شێوە ڕەمزی زیندوویەتیو نەمری بیری تێکۆشانو بەرخودانو ڕاپەڕینی ئیسلامییە بۆ سەرخستنی دینی خواو، چەسپاندنی دەسەڵاتی شەرعو، بەگژاچوونەوەی ستەمکارانو فێڵبازانو چەواشەکاران. سەید لە پێناوی دینی ئەم ئوممەتەدا هەموو ئەم ئوممەتەی قەرزاری منەتی خواو تێکۆشانی خۆی کرد.

منیش وەك کوردێکی موسڵمان کە گەلەکەم بە گەلێکی موسڵمانی ڕەسەن دەزانمو مێژوویەکی پڕ سەروەریو شکۆمەندی هەیە لە دۆستایەتی ئیسلامو خزمەتکردن بە ئیسلامدا، چەندین پیاوی مەزنی پێشکەشکردووە بە ئیسلامو ئوممەتی ئیسلامی بە گشتی. وەك ئیبن تەیمیەو ئیبن سەلاحی شارەزووریو ئیبن خەلەکانو. . . هتد. خۆمو گەلەکەمم بە قەرزاری ئەو پیاوە مەزنە زانیوە، بەتایبەتی لەو کاتەوەی کە بیرم کرایەوەو دەستم گەشتە کتێبو نوسراوەکانی ئەو شەهیدە مەزنەو لێیان بەهرەمەند بووم. هەستمکرد زۆربەی ئەو لاوە هۆشیارە مسوڵمانانەی کورد کە هەوڵی بووژاندنەوەی ئیسلام دەدەن لەم کوردستانەداو هەوڵیانداوە هەموویان یەکێك لە سەرچاوە سەرەکیەکانی بیرو بیرکردنەوەو، جموجوڵو بزاوتنو، خەباتو تێکۆشانیان کتێبو نووسراوەکانی سەیدە، کە لێوەی ئاشنای بیرو ڕێبازی کارکردن بوون. سەید خۆیشی بۆیان بووەتە نموونەی پێشەنگێکی چاکەکارو بانگخوازێکی تێکۆشەرو پێشەوایەکی شەهید. ئیتر لەو کاتەوە خۆشەویستیەکی زیاتری ئەو زاتە مەزنە چووە ناو دڵمەوەو هەر لەو کاتەوەی کە دەستم پێنووسی گرت بە ئاواتەوە بووم خزمەتێکی پێ بکەم بەڵام نەمدەزانی چۆن؟ئەوەم بە خزمەت دەزانی کە ببمە چەند دڵۆپە ئاوێك لە جۆگەی دەریای **(صدقة جارية)**کەی سەیدقوتب، ئەمەش بەپێی فەرموودەی **(وأجر من عمل بها بعده من غير أن ينقص من أجوره شئ)** خزمەتم پێبکردایە. ئەمە ڕاستە، بەڵام ئەمە کارێکی گشتییەو شتێکی زیاتری تیا نییە لەوەی هاوبیروڕاکانم ئەنجامی دەدەن. تا ئەوەبوو خوای گەورە کردی بە هۆی برایەکەوە کتێبی **(سيد**

قطب من الميلاد الى الاستشهاد)ی دکتۆر (**صلاح عبدالفتاح الخالدي**) کەوتە بەردەستمو جارێك خوێندمەوە. زۆر پێی سەرسام بوومو هۆگری بووم، ئەوجارە بەشێك لە کۆنووسی لێکۆڵینەوەکەی کە لەلایەن (**فؤاد الدجوي**)یەوە لەگەڵیدا ئەنجامدرابوو، زۆر جێگەی سەرنجم بوو، لای خۆم نووسیمەوە. بەڵام بەوەندە تینوێتیم لە ژیانی ئەو مەردە تێکۆشەرە نەشکاو داوام کردەوە لەو برایە کە ئەمجارەش کتێبەکەم بۆ بگێڕێتەوە تا بۆ جاری دووەم بیخوێنمەوە، ئەویش ـ خوا پاداشتی چاکەی بداتەوە ـ بۆی دەستخستمەوە، کە خوێندمەوە، خوای گەورە ئەوەی خستە دڵم کە ئەمە باشترین هەلە بۆ هێنانەدی ئەو ئاواتەی کە هەمبوو، بە ڕاستی هەلێکی باشبوو، خوای گەروە خستیە دڵمەوە کە وەری بگێڕمە سەر زمانی شیرینی کوردی، بەم کارەم لەلایەکەوە ئاواتەکەم لە بەرامبەر سەید قوتبدا هاتەدی، لەلایەکی ترەوە بە خزمەتێکی گەورەم دەزانی بە گەلو نیشتمانە خۆشەویستەکەمو کتێبخانەی ئیسلامیی کوردی، ئەو دوو خاڵە پاڵنەرم بوون بۆ وەرگێڕانی ئەم کتێبە بەمشێوەیەی لە بەردەستی تۆی بەڕێزدایە. سوپاس بۆ خوا وا هەست دەکەم هەردوو ئاواتەکەم هاتوونەتە دی. . . سوپاس بۆ خوا. . .

داوای لێبوردن لە نووسەری کتێبەکە (**صلاح عبدالفتاح الخالدي**)و خوێنەری بەڕێزیش دەکەم کە لەبەر سەختی باری ئابووریو کەمدەستی خوێنەری کوردو نارەحەتی چاپکردن، نەمتوانی وەرگێڕدراوی هەموو کتێبەکە بە چاپ بگەیەنم، بەڵکو هاتووم کتێبەکەم کورت کردۆتەوە بەتایبەتی بەشەکانی سەرەتا کە زۆر بە درێژی دکتۆر سلاح باسی لێوەکردوونو بە شێوەیەکی زۆر وردو چڕوپڕ تیشکی خستۆتە سەر هەموو لایەنەکانی ژیانی سەید، هەر لە لەدایکبوونیەوە تا شەهیدکردنی بە هەموو ڕەهەندەکانیەوە، پێم وابوو ئەگەر کورتەی ئەو باسە درێژانە دەربهێنمو پێشکەشی خوێنەری بکەم ئەوا لە هیچ بەشو لایەنێکی ژیانی بێبەشم نەکردووە، تەنها یەك سەرباسیش نیە لە کتێبەکەدا کە یان پوختەکەی یان بە تەواوی وەرم نەگێڕابێتو نەمخستبێتە چوارچێوەی کتێبەکەمەوە. کورتکردنەوەکانیش بەتایبەتی لە بەشی یەکەمدا بووە کە ژیانە ئەدەبیەکەی سەیدە، لەگەڵ بەشی سێیەم کە باس لە سیفاتو بەرهەمو پاشماوە ئەدەبیو فیکریەکانی دەکات.

بەڵام بەشی دووەم کە ڕێڕەوی ژیانە ئیسلامیەکەیەتی، ئەو بەشە ژیانەی کە سەیدی پێوە ناسراوە لە سەرتاسەری دونیادا، وەك بیریارو بانگخوازو تێکۆشەرێکی کارای ناو ڕیزەکانی برایانی موسڵمان، ئەوە ئەو بەشەم بە تەواوی وەرگێڕاوە، جگە لە چەند نموونەیەکی دووبارە یان چەند زانیاریەکی دووبارە، کە لابردنی زیان بە کرۆكو جەوهەری بابەتەکە ناگەیەنیٚو لەملاشەوە ڕۆڵی هەیە لە کەمکردنەوەی قەبارەی کتێبەکە بۆ ئاسانکردنی بە چاپگەیاندنو کەمکردنەوەی نرخەکەی تا ئاسانتر بتوانێت بگاتە دەستی هەموو خوێنەرێك، بەڵام زۆر بە کەمی توانیومە لەم بەشەدا کورتکردنەوە بکەم کە هەمووی ناگاتە چەند لاپەڕەیەك، چونکە هەموو بابەتەکانی گرنگو پێویستنو سەراپا بەڵگەی مێژوویيو دادگاییکردن و ڕووداوەگرنگەکانو لێکۆڵینەوەو دانپیانانەکانو. . . هتدە. کە ئەم بەشە (ژیانی ئیسلامیی سەید) زیاتر جێگەی گرنگی پێدانی خوێنەرە، وەك دکتۆر سلاح خۆیشی ئاماژەی پێدەکات. . . بەمشێوەیە هەستام بە وەرگێڕانی ئەم کتێبەو داوای قبووڵبوونی لای خوای گەورەو خوێنەرانی بەڕێز دەکەم، هەروەها داوای لێبوردن دەکەم لە هەر کەمو کورتیەك، ئاشکراشە کاری مرۆڤ بیٚ کەموکوڕی نابێت. . . هیوادارم وەرگێڕانەکەم شایستە بێت بە نووسینە گەورەو مەزنەکەی دکتۆر سەلاح، خوای گەورە پاداشتی بداتەوە بە بەهەشتی بەرین.

پشت بەخوا لە داهاتوودا ژیانی پێشەوای شەهید (حسن البنا)ش دەکەمە دیاری خوێنەری بەڕێز، لە کۆتایدا سوپاسی بیٚ پایانم بۆ خوای گەورە، درودو سلاو بۆ گیانی پاکی پێغەمبەری خۆشەویست دووپات دەکەمەوە.

تاریق نەجیب
1999/3/11

پێشەکی نووسەر

سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگار، سوپاسی دەکەین و پشتی پێدەبەستین و داوای ڕێنومایی لێدەکەین، پەنادەگرین بە خوا لە خراپەی دەروونەکانمان وکردارە خراپەکانمان، هەرکەس خوا ڕێنومایی بکات ئەوە گومڕا نابێت، هەرکەسیش گومڕابکات ئەوە ڕێنومایی بۆ نییە، شاهیدی دەدەم کە جگە لە (الله) هیچ پەرستراوێکی تر نیە، تاك و تەنهایەو هاوەڵی نیە، شاهیدی دەدەم کە محەممەد(درودی خوای لەسەربێت) بەندەوفروستادەی خوایە.

پاشان. . . . .

بە ڕاستی سەید قوتب کەسایەتییکی سەرسووڕهێنەری بێ وێنەیە، سەید بیریارێکی پێشەنگ و بانگخوازێکی تێکۆشەرو پێشەوایەکی شەهیدە!

سەید ژیانێکی بەسەر برد کە پڕبوو لە بەخشین، نزیکەی شەست ساڵ ژیا، تیایدا لووتکەی ئەدەب و فیکری گرتبوو، ڕێگەی کاری ئیسلامی حەرەکی گرتبووەبەر، بوویە سەرکردەیەك لە برایانی موسڵمان، سەرکردایەتی ڕێکخستنی نوێی برایانی دەکرد . ئەوەبو لەسەرەتای شەستەکان و لە زیانە ئیسلامیە گورج و گۆڵەکەیدا برژێنرا بە ئاگری نارەحەتی، داستانێکی پاڵەوانی جوانی پێشکەشکرد لە کارکردن و بانگەوازدا، لە ئارامگرتن و دامەزراویدا، لە جیهاد و ڕوبەڕوبوونەوەدا، لە بەرزی و سنگ دەرپەڕاندن بەرامبەر ستەمکاراندا.

خوای گەورە کۆتایی بە ژیانی هێنا بە کۆتاییەکی بەختەوەر، کە هەموو موسڵمانێکی ڕاستگۆی گورج و گۆڵ بە ئاواتەوەیە بۆی، ئەوەبوو لە زیندانەکەیدا شەهیدی بەرەوڕوی هات و، ئەمیش بەرەو پیری ئەو ڕۆیشت، ئەویش زەردەخەنەی بۆ کرد، زەردەخەنەی بەختەوەری و ڕەزامەندی، ئەو شەهیدە بەختیارە کە گەیشتەوە بە خوای خۆی هەڵگری بەرزترین مەدالیا بوو، مەدالیای شەهادەت لە پێناوی خوادا ـ إن شاء الله ـ.

لەپاش شەهیدکردنی گیانکرا بە بەر بیروڕاو بۆچوونەکانیدا، خەڵکی زیاتر پێی سەرسام بوون، زیاتر ڕویانکردە کتێب و دانراوەکانی، زیاتر لە هەڵوێستە بانگخوازی و جیهادییەکانیدا چاویان لێکرد، زۆربەی ئەو کەسە سەرسام و کاریگەرو لێکۆڵەرانە -جگە لە کەمێك نەبێت- شارەزانین لە ژیانی پێشەنگیی تێکۆشەر سەید قوتب، بەتایبەتی ژیانە ئەدەبییەکەی سەرەتای!

زۆربەی خەڵکی سەید قوتب ناناسن لە دوای ساڵی (1951)ەوە نەبێت، لەو کاتەوەی کە دەستیکرد بە هەنگاونان لە ڕێگەکەیدا بەرەو برایانی موسڵمان (الإخوان المسلمون)، کەلەو کاتەدا تەمەنی لە (45) ساڵ تێپەڕی کردبوو، ئەی چی دەزانن دەربارەی ژیانی دوورو درێژی پێش ئەم قۆناغەی؟

زۆربەی ئەوکەسانە سەید قوتب ناناسن لە میانەی دانراو و کتێبەکانیەوە نەبێت! بەڵام ئەی چی دەربارەی قۆناغی ژیانە ئەدەبییەکەی دەزانن؟ دەربارەی قۆناغەکانی ژیانە ئیسلامیەکەی؟ دەربارەی ڕێڕەوی ژیانی و دیمەنەکانی لەو قۆناغەداچی دەزانن جگە لە چەند وێنەیەکی جیاجیاو بەرتەوازەو، چەند هەواڵێکی پەرش وبڵاو نەبێت کە هیچ پەیوەندیەکیان لە نێواندا نیەو هیچ شتێك کۆیان ناکاتەوە!!، هەندێکیشیان هەر ڕاست و دروست نین!!.

نووسین دەربارەی سەید قوتب و ژیان و بیروبۆچوونەکانی زۆر بووە ، ئەگەر بابەتین لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا، یان کتێب و دانراون.

لە گرنگترین ئەو کتێبانەی دەربارەی سەید نوسراون:

1- (العالم الرباني الشهيد سيد قطب): عشماوي احمد سليمان ـ بەرەحمەت بێت.

2- (سيد قطب أو ثورة الفكر الاسلامي): محمد علي قطب.

3- (رائد الفكر الاسلامي المعاصر الشهيد سيد قطب): مامۆستا يوسف العظم.

4- (سيد قطب حياته و ادبه): مامۆستا عبدالباقي محمد حسين.

5- (سيد قطب الاديب الناقد): دکتۆر عبدالله الخباص.

6- (سيد قطب من القرية الى حبل المشنقة): عادل حمودة.

بەنرخترین و چاکترینی ئەم کتێبانەش، کتێبی هەردوو مامۆستا (عبدالباقي محمد حسين)و (عبدالله الخباص)ە!

ئەوەشم بیست کە مامۆستا (سالم البهنساوي) لەمساڵدا (1989) کتێبێکی داناوەو ناوی ناوە (سيد قطب بين العاطفية والموضوعية)، هەوڵمدا بەردەستم بکەوێت، بەڵام تا ئێستا نەمتوانیوەدەستی بخەم، وە تاکو نەیبینم نە بڕیاری بۆ ئەدەم و نە بڕیاریشی لەسەر ئەدەم!!، بەڵام وادەردەکەوێت کە تیایدا دەربارەی ئەو بیروڕایانەی سەید قوتب دوابێت کە دەمەقاڵەو مشتومڕی لەسەر دروستبووە لە نێوان تێکۆشەرانی ڕێگای ئیسلامدا، کە بریتین لە بابەتەکانی فەرمانڕەواییی و نەفامیی و بە کافرکردن ـ چونکە مامۆستا بەهنەساوی پێشتر لە هەردوو کتێبەکەیدا (أضواء على معالم في الطريق)و (الحكم وقضية تكفير المسلم)دا ئەمەی بڵاوکردبوویەوەو خستبوویەڕوو. ڕۆژنامەنووس (سامي جوهر) ـ بەرەحمەت بێت ـ کۆنووسی ئەو لێکۆڵینەوەی بڵاوکردەوە کە لەگەڵ سەید قوتب لە زیندانی جەنگیدا بریکاری گشتی (صلاح نصار) ئەنجامیدابوو، هەروەها کۆنووسی دادگاییکردنەکەی سەید قوتب. کە لەلایەن ئەفسەر (فؤاد الدجوي)ئەنجامدرا بڵاوکردەوە.

گۆڤاری (المسلمون) دانپیانانەکەی سەیدی بڵاوکردەوە، کە بە دەستووخەتی خۆی لە زیندانی جەنگیدا لە کۆتایی ساڵی (1965)دا نوسیبووی، تیایدا دانی ناوە بە پەیوەندیە دوورودرێژەکەی لەگەڵ برایانی موسڵماندا، هەروەها کارکردنی لەگەڵ (ڕێکخستنی نوێی برایان)دا!، پاشان (الدار الناشرة) ئەم دانپیانانەی لە ژێر ناونیشانی (لماذا أعدموني؟)دا بڵاوکردەوە، لە دانپیانان و لێکۆڵینەوەو دادگاییکردنەکەشدا زانیاری و ئاماژەو سوودی زۆر مۆڵی تێدایە!.

ئەم نووسینانە دەربارەی سەید قوتب هیچ نیە جگە لە سەرەتایەك نەبێت!، لەمەودوا لێکۆڵینەوەی زۆری بەدوادا دێت دەربارەی بیروڕاو بۆچوونەکانی شەهید. بە ڕاستی سەید قوتب کەسایەتیەکی بزواوی زیندوو کاریگەر بووە، بیروڕاو بۆچوونەکانی زۆرێك لە دەمەقاڵەو مشتومڕو، وەرگرتن و بەرپەرچدانەوەی بەدوای خۆیدا هێناوە. !

پێمخۆشبوو کۆمەڵێك زانیاری و هەواڵ دەربارەی ژیانی سەید قوتب بە لێکۆڵەرو خوێنەرو ئەوکەسانەی کە لە ژێر کاریگەری ئەودان پێشکەشبکەم، تا ببێتە سەرچاوەیەك و بۆی بگەڕێنەوە ـ ئەگەر خوا بیەوێ ـ ئەگەر ئامانجیان بووکە شارەزابن بەسەر ژیانی ئەم بیریارە پێشەنگوئەم بانگخوازە تێکۆشەرەدا!!.

سەرەتای ئەم کتێبە چیرۆکی هەیە، لەسەرخۆم بە پێویستی دەزانم بە کورتی ئەو چیرۆکە پێشکەش بە خوێنەران بکەم:

لە ساڵی (1987)ی زاینی کەبەرامبەرە لەگەڵ(1408)ی کۆچی، گەڕام بە دوای بابەتێکدا بۆ نامەی ماستەر لە تەفسیرو زانستەکانی قورئاندا، تا پێشکەشی بکەم بۆ (بەشی قورئان و سوننە) لە کۆلێژی (اصول الدين) لە زانکۆی (الامام بن سعود الاسلامية) لە ریاض، خوای گەورە یارمەتیدام بۆ بابەتی (سيد قطب والتصوير الفني في القرآن) بە پرس و ڕای مامۆستای سەرپەرشتیارم دکتۆر (احمد حسن فرحان) خوای گەورە چاکترین پاداشتی بداتەوە. ئیتر دەستمکرد بە گەڕان بەناو گۆڤارو ڕۆژنامە کۆنەکاندا، بە دوای هەر هەواڵ و زانیاریەکدا دەگەڕام کە دەربارەی سەید قوتب بدوێت، کۆمەڵێکی زۆر بابەتم دەستکەوت لەو گۆڤارو ڕۆژنامە کۆنانە، وەك گۆڤارەکانی (الرسالة، الثقافة، الكتاب، الكاتب المعاصر، الأسبوع، البلاغ الأسبوعي، العالم العربي). لێکۆڵینەوەم لەسەرکردن، بابەتێکی چاك و زانیاریەکی بەنرخم تیایاندا دەرهێنا. مەبەستیشم بوو چاوم بە مامۆستا محەممەد قوتبی برای بکەوێت، ئەویش میهرەبان بوو لەگەڵم، هەموو ئەو زانیاریانەی دەربارەی شەهید سەید قوتب داوام لێکرد، پێشکەشی کردم ـ خوای گەورە چاکترین پاداشتی بداتەوە.

ماستەرنامەکەم لە دوو بەشدا نووسی: بەشی یەکەم دەربارەی سەید قوتب، بەشی دووەم دەبارەی (التصوير الفني في القرآن). لێکۆڵینەوەو هەڵسەنگاندنی نامەکە سەر لە ئێوارەی ڕۆژی چوارشەممە(1408/4/18)ك، لە هۆڵی کۆلێژی شەریعە بوو، لە رياض، لیژنەی هەڵسەنگاندن پێکهاتبوو لە:

- دکتۆر ئەحمەد حەسەن فەرحان.
- مامۆستا محەممەد قوتب.

ـ مامۆستا محەممەد ئەلڕاوی، سەرۆکی بەشی تەفسیر لە کۆلێژەکە.
کۆڕەکە زۆر قەرەباڵغ بوو، جەماوەرێکی زۆر ئامادەبوون، هۆڵەکە جمەی دەهات لە دانیشتووانو بە پێوە وەستاوان، سوپاس بۆ خوا.

مامۆستا محەممەد قوتب شاهیدی دا بۆ نامەکەو خاوەنەکەی، شاهیدیەك کە شانازی پێوە دەکەم، چ شانازیەك!.

لە لاپەڕەی تێبینیەکانیدا دەربارەی بەشی یەکەم کە تایبەتە بە ژیانی سەید قوتب دەڵێت: "نایابە. لە پێگەشتووترین لێکۆڵینەوەکان و وردترینو تەواوترینو هەمەلایەنانەترینیانە، خاوەنەکەی نووسەرو، وەرگێڕێکی زۆر باشە، بەئارامە لەسەر هەڵبژاردنو کۆکردنەوەو پوختەکردنی ئاماژەکانو، دروستکردنی پەیوەندی لە نێوانیاندا، لەکۆکردنەوەی هێڵەکانی کەسایەتی تیایدا، ئەمەش بەدەرخستنی کەسایەتیەکی سیفات ڕوون. ئەو(بەشە) بە تەنهاو سەربەخۆ دەکرێت بکرێتە نامەی ماستەرەکە!".

لە هەڵسەنگاندنەکەدا بە دەنگی خۆی وتی: "سەبارەت بە بەشی یەکەم ئەوە: وردەکارە، خۆشەویستکەرە، زۆرباشە لە شێوازی خستنە ڕوودا، بە چاوپۆشی دەربارەی ئەو کەسەی لێکۆڵینەوەکەی لەسەر کراوە، من دەربارەی نووسەری ئەم نامەیە قسە دەکەم. دەڵێم: بە ڕاستی توانایەکی نا ئاسایی هەیە لە تەرجەمەکردنی ژیانی خەڵکیدا ئەگەر لەمەودوا بەکاری بخات لە گۆڕەپانەکانی تردا، ئەوە بەهرەیەکە شایستەیە تۆمار بکرێت، شایستەیە لەسەری پیرۆزبایی لێبکرێت.

توانای ئارامگرتنی هەیە لەسەر کۆکردنەوەی پێکهێنەرەکانی مادەکە، کە لێوەی لێکۆڵینەوەکەی ئامادەکردووە بۆ کەسایەتیەکە، توانای ڕۆچوونی ڕووداوەکانی هەیە، بە لایاندا تێناپەڕێ تێپەڕینێکی خێرا، ئەگەرچی لە خۆیدا ڕوداوێکی بچووکیش بێت، بەڵکو ئەو ئاماژەکانی قووڵ دەکاتەوە، تا هێڵێکی لێ دەربهێنێ لە هێڵەکانی ئەو وێنەیەی کە دەیکێشێت!.

لەسەر ڕوونکرنەوەی واقیع ئارامی هەیە، بەتوانایە لە کۆکردنەوەی هێڵەکاندا!، هەندێك لە خەڵکی لە کۆکردنەوەی هەندێك خاڵدا سەرکەوتوو دەبن، سەرکەوتوودەبن لە ڕۆچوون تیایداو لە ڕوونکردنەوەو دەرخستنیدا، بەڵام لە کۆکردنەوەیدا بۆ ئەوەی وێنەیەکی زیندوو، وێنەیەکی زۆر ڕوونو واتابەخشی لێدەربچێت سەرکەوتوو نابن.

ئەو تایبەتمەندی یان بەهرەیەی دراوە بە نووسەری ئەم نامیلکەیە، بریتیە لە: بەتوانایی بەسەر کۆکردنەوەی کەسایەتیەك لە بەشە پەرشو بلاوەکانی، ئەگەر زانیان کە بەشەکانی لە گۆڤارە جۆراوجۆرەکاندا کۆکردۆتەوە، کە بیست ساڵ یان زیاتر دەگرێتەوەو ئەمڕۆ هەندێکیان نادیارن، چونکە دووبارە بلاونەکراونەتەوە. . .

لە ناخی خۆیدا بە گرنگی زانیوە کە دەربارەی ئەم گۆڤارانە بکۆڵێتەوە، بگەڕێ بە دوای بابەتو هۆنراوەکانی سەید تیایاندا، ئەوە بە ڕاستی توانایەکی گەورەیە، بڕوام وایە کە ئەگەر تەنها ئەوەی پێشکەش بکردایە بۆ بەدەستهێنانی نامەی ماستەرەکەی، ئەوە بەدەستی دەهێنا، تیایدا شایستەی ڕێزلێنانێکی گەورە دەبوو!.

دەڵێم: ئەو لەم بەشەدا خاوەن بەهرەیە، بە توانایە، توانایەکی پێشوەختی دەرخست، کە مژدە دەدات ـ **إنشاء الله** ـ بە بەرهەمی زیاتر لەم ڕێگەیەدا، بە پشتیوانی خوا ئەو بەرهەمە پیرۆزو چاك دەبێت!!".

من شانازی دەکەم بەم شاهیدیە مەزنە لەلایەن مامۆستای بیریار محەممەد قوتبەوە، کە بە پێنووسەکەی خۆی تۆماری کردووە، بە زمانی دەری بڕیوە، سوپاسی خوا دەکەم لەسەر نیعمەتو بەخشندەییەکانی، ئەمە لە ڕێزلێنانی خواوەیەبۆ من، سوپاسو منەت تەنها بۆ ئەوە، منیش لە ئامادەکردنی ئەم کتێبەشدا سووربووم لەسەر پەیوەستبوون بەو سیفاتانەوە کە مامۆستا محەممەد قوتب وەسفی منی پێکرد، ، ئومێدەخوازم کە پێکابێتم لەمەدا. . سەرکەوتوو بووبم تیایدا ـ **إن شاء الله** ـ.

لە دوای هەڵسەنگاندنەکە کتێبخانەی (الاقصى) لە عەممان داوای لێکردم بەشی یەکەمی نامەی ماستەرەکە چاپ بکرێت، منیش لە ژێر ناونیشانی (**سيد قطب الشهيد الحي**)دا چاپمکردو خوێنەرانیش پێشوازیەکی گەرمیان لێکرد ـ سوپاس بۆ خوا ـ.

پاشان دکتۆرام هێنا لە تەفسیرو زانستەکانی قورئاندا لە ساڵی 1984، بابەتەکەشی بریتی بوو لە (**مدخل الى الظلال القرآن. المنهج الحركي في ظلال القرآن. في ظلال القرآن في ميزان**) بابەتەکانی سەید قوتبم دەرهێنا دەربارەی ئەمریکا لە

کتێبی (**أمريكا من الداخل بمنظار سيد قطب**). هەروەك بەشی دووەم لە نامەی ماستەرەكەمدا لە كتێبی (**نظرية تصوير الفني عند سيد قطب**)دا دەرهێنا. پاشان دەستمكرد بە دەرهێنانی زنجیرەی (**من كنوز القرآن**).

لەم قۆناغەدا كە لە دە ساڵ زیاترە (1978 - 1989)، بەپێی توانام هەموو ئەو زانیاریانەم كۆكردۆتەوەكە لە كتێبو بابەتەكاندا دەربارەی ژیانی سەیدنوسراون، ئێستەش جارێكی تر دەمەوێت كۆیان بكەمەوە، .

كاتێك لەمساڵدا چاوم پیاگێڕا، بینیم زۆرو چڕوپڕو سوودبەخشە، چاومگێڕایەوە بە كتێبی یەكەمدا (**سيد قطب الشهيد الحي**) بینیم مەبەستەكانی بەسەر چووەو زەمەن پێشی داوەتەوەو بەجێی هێشتووە!!. بەڵكو بە دانپیانانەوە دەیڵێم ـ خۆم بێبەری ناكەم ـ چەند هەڵەیەكی مێژوویم بینی كە تێی كەوتبووم لە كتێبی (**سيد قطب الشهيد الحي**)دا. هەندێكیان هەڵە بووە لە مێژووی لەدایكبوونیدا، مێژووی دەرچوونی، مێژووی سەفەركردنی بۆ ئەمریكا، مێژووی گەڕانەوەی لە ئەمریكا، مێژووی پەیوەندیكردنی بە برایانی موسڵمانەوە، لەگەڵ ئەو كارانەی پێیان سپاردبوو. . . جگە لەمانەش!، ئێستا دان بەوەدا دەنێم، كە بیانوم ئەوەیە بە دەست ئەنقەست نەمكردووە، من لە نووسەرەكانی ترەوە وەرمگرتووە، منیش شوێنیان كەوتم لەو هەڵانەدا كە ئەوانی تێكەوتبوون ـ بەتایبەتی مامۆستا یوسف ئەلعەزم، لە كتێبی (**رائد الفكر الاسلامي المعاصر الشهيد سيد قطب**)دا ـ. لەگەڵ ئەمەدا پۆزش دێنمەوە بۆ خوێنەری بەڕێز، بۆ بوونی ئەو هەڵە مێژووییانە لە (**شهيد الحي**)دا، داوای لێخۆشبوون لە خوا دەكەم لەمەدا، ئێمە دەزانین كە ناتەواویو هەڵە لە سیفاتەكانی مرۆڤن.

لە بەردەم هەموو ئەمانەدا، بینیم بەرژەوەندی لە دەركردنی كتێبێكی نوێدایە دەربارەی ژیانی سەید قوتب، كە ئەو هەڵانە بسڕێتەوە كە لەوەی پێش خۆیدا هەبوو (**سيد قطب الشهيد الحي**)، زانیاریەكی زۆرو چڕوپڕی بۆ زیاد بكات كە لەم ساڵانەدا دەستم كەوتوون، بەباشمزانی ئەم كتێبە بكەمە سێ بەشو سەرەتایەك.

بەم شێوەیە:

ـ سەرەتا: دەربارەی گەورەبوونی سەید قوتب، تیایدا دەربارەی گوندەكەیو ڕەچەڵەكو خێزانو باوكو دایكو براو خوشكەكانیو شێوەی سەید دوواوم.

ـ بەشی یەكەم: لەگەڵ سەید قوتب لە ڕێڕەوی ژیانە ئەدەبیەكەیدا. لەم بەشەی ژیانیدا (دە) دیمەنم دەرخستووە: ژیانی لە گوندەكە، خوێندنی لە قاهیرە، پیشەی لە وەزارەتی مەعاریف، پەیوەندی بە عەباس مەحمود عەقادەوە، جەنگە ئەدەبیو ڕەخنەییەكانی، ناردنی بۆ ئەمریكا، گەشتی ونبوونی، ئافرەت لە ژیانیدا.

ـ بەشی دووەم: لەگەڵ سەید قوتب لە ڕێڕەوی ژیانە ئیسلامییەكەیدا: سەرەتایەكم بۆ دارێژاوە، تیایدا ئەو هەنگاوە دوورەم ڕوونكردۆتەوە كە خوای گەورە بە سەید قوتبی هەڵگرت، پاشان باسی هەر سێ قۆناغی ژیانە ئیسلامیەكەیم كردووەو (حەوت) دیمەنم لە ژیانە ئیسلامیەكەی خستۆتەڕوو: سەید قوتب لەگەڵ پیاوانی شۆڕش، سەید قوتب لە ڕێگەیدا بەرەو برایانی موسڵمان، سەید قوتب لەگەڵ برایانی موسڵمان، نەهامەتی یەكەمی لە زینداندا، سەركردایەتیكردنی بۆ ڕێكخستنی نوێی برایان، نەهامەتی دووەمی لە زینداندا، دادگایی كردنو شەهیدكردنی.

ـ بەشی سێیەم: تایبەتم كردووە بە خستنەڕووی سیفاتو پاشماوەو بەرهەمەكانی سەید قوتب. بە باشم زانی كتێبەكە بەم ناونیشانە بێت (**سيد قطب من الميلاد الى الاستشهاد**) بەپێی ئەوەی كە دەدوێت دەربارەی هەموو ژیانی سەید قوتبو ڕێڕەوی ژیانی بدوێت، من پەلە دەكەمو دەڵێم: ئەم كتێبە درێژەیەكە بۆ ڕێڕەوی ژیانی سەید قوتب، وەرگێڕانی كەسایەتی سەیدو تۆماركردنی ڕوداوەكانی ژیانی، نەك لێكۆڵینەوە بێت بۆ بیروراو بۆچوونەكانیو كێشانیان لە تەرازوودا و ڕوونكردنەوەی ئەوەی بۆ سەیدەو ئەوەی لەسەر سەیدە. بەڵكو لە كتێبی (**في ظلال القرآن في الميزان**)دا هەوڵی ئەوەم داوە، من لە كاتێكدا ئەم كتێبە پێشكەش دەكەم بە خوێنەرانی بەڕێز، داوایان لێدەكەم بە نهێنی دوعای چاكەم بۆ بكەن، ڕێزم لێ بگرن بە ڕاستكردنەوەی هەر هەڵە یان زیادكردنی هەر هەواڵو زانیاریەك كە لەم كتێبەدا دەیبینن لێی داكەوتبێت، لەگەڵ ئومێدی

ئەوەدا کە متمانە پێکراوبێت، متمانەکردنێکی زانستیانە، تا پشت پێبەستنی دروست بێت، ئەو زانیاریانە ڕەوانە بکەن لەسەر ئەو ناونیشانەی خوارەوە ـ کە ناونیشانی خۆمە ـ تا بتوانم ـ بە پشتیوانی خوای گەورە ـ لە چاپی داهاتوودا بۆی زیاد بکەم.

من لە کاتێکدا کە ئەم پێشەکیە دەنووسم کە لە یادی بیستو سێهەمین ساڵیادی شەهیدکردنی ئەم بیریارو پێشەنگو بانگخوازە تێکۆشەرەو ئەم پێشەواگەورەیەداین، ئومێد دەخوازم کە ئەم کتێبە شایستە بێت بە پلەو پایەی سەید قوتب لەناوماندا، ببێتە سڵاوی گەورەیی و شکۆمەندی لە منەوە بۆ ئەو، لە شوێنی خۆیدا لە جیهانی نەمریدا ـ **إنشاء الله** ـ. داوا دەکەم خوای گەورە ئەم هەوڵە وەربگرێتو بیخاتە ترازوی چاکەکانمەوە لە ڕۆژی قیامەتدا. **وصلى الله على سيدنا محمد، و على اله و صحبه وسلم.**

سێشەممە 1410/1/17ك

1989/8/29ز

دکتۆر سەلاح عەبدولفەتاح ئەلخالیدی

صوليح ـ ص. ب: 669

سەید قوتب لە چەند دێڕێکدا

ناوی سەید قوتب ئیبراهیم شازلیە، لە گوندی مووشەی سەر بە پارێزگای ئاسیوت لە 1906/10/9 لەدایکبووە، ژیانی منداڵی و مێرد منداڵی لە گوندەکەیدا بەسەر بردووە، خوێندنی سەرەتایی هەر لەوێ دەستپێکردووە.

لە ساڵی 1920 چووە بۆ قاهیرەو لە ماڵی خاڵی ئەحمەد حسەین عوسمان ماوەتەوە، لە ڕێگەی خاڵیەوە حزبی وەفدی ناسیوەو دواتر ئاشنابووە بە عەباس مەحمود عەققاد.

پەیوەندی کردووە بە قوتابخانەی مامۆستایانی سەرەتاییەوە بەپلەی(**الكفاءة**) بڕوانامەی ئەو قوتابخانەیەی بەدەست هێناوە، پاشان پەیوەندی کردوە بە (**تجهيزية دار العلوم**)ەوە. لەساڵی 1929 چووەتە کۆلیژی (**دارالعلوم**)و لەساڵی1933 تەواوی کردووەو بووەتە خاوەنی بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە ئاداب دا، دواتر بوەتە مامۆستا لەقوتابخانەی وەزارەتی مەعاریف داو بۆ ماوەی شەش ساڵ کاری کردووە.

پاشان گوێزرایەوە بۆ وەزارەتی مەعاریف و لە کۆمەڵێك مەیداندا کاری دەکرد وەك چاودێری ڕۆشنبیری و پشکنین.

ساڵی1948 وەزارەتی ناوبراو لە گەشتێکی پەروەردەیی مەیدانیدا بە نوێنەری خۆی ناردی بۆ ئەمریکا بۆ ئاگاداربوون بەسەر پرۆگرامە پەروەردەیی و فێرکاریەکاندا لەوێ، پاش ئەوەی دوو ساڵ مایەوە، لە ساڵی1950 دا گەڕایەوە بۆ میسر.

لەگەڵ گەورە کارمەندەکانی وەزارەتی مەعاریفدا جیاوازی و ناکۆکی بۆدروستبوو، لە بەرەنجامدا دەست لەکارکێشانەوەی خۆی لەوەزارەتی ناوبراو پێشکەش کرد بە چەند مانگێك دوای دەست پێ کردنی شۆڕشو دوای نزیکەی 19ساڵ خزمەت.

لەلاوێتیدا پەیوەندی کرد بە ڕێکخستنەکانی حزبی وەفدەوەو تاساڵی1942تیایدا مایەوە، لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی حیزبدا دەستی کرد بە نوسینو چەندین بابەتو لێکۆڵینەوەو هۆنراوەی بلاَوکردەوە.

لەدوای وازهێنانی لە حیزبی وەفد بۆ ماوەی زیاتر لە10ساڵ خۆی بە دوور گرت لە هەر ئینتمایەکی ڕەسمی بۆ هەر کۆمەڵو ڕێکخستنو گروپێك، تا ئەوکاتەی کەخۆی لە (کۆمەڵی برایانی موسوڵمان)دا دۆزیەوەو، بەشێوەیەکی کرداری لەساڵی1953 بوویە ئەندام لەو کۆمەڵەیەداو هەموو ژیانی لەگەڵیاندا بردەسەر.

لە لاوێتیدا ئەدەب و ڕەخنە جێگەی گرنگی پێدانی بوون. چەند ساڵێك بە کاری ڕەخنە گرتنەوە خەریکبو، چەندین بابەتو کتێبی لەمەیدانی ڕەخنەدا نووسی، چەندین چامەی شیعری بەرزی نوسی، هەروەها دیوانێکی بلاَوکردەوە کەهەندێك لەو چامانەی لەخۆ گرتبوو.

له چلەکاندا ڕویکردە قورئان خوێندنو لێی دەکۆڵیەوە لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبیو ڕەخنەگری، وەبیری کردەوە لەدەرکردنی(کتیبخانەی قورئانی نوێ)، پاشان دەستی کرد بە لێکۆڵینەوەی ئیسلام، لێکۆڵینەوەیەکی فیکریو نەزەری، چەند کتێبێکیشی لەم بارەیەوە دەرکرد.

قورئانی پیرۆز هەنگاوێکی نوێی بە سەید قوتب ناو، پێشەوایەتی هەنگاوەکانی سەید قوتبی کرد بۆڕێگای بانگەوازو کارو تێکۆشان، ئیتر سەید قوتب لەسەر ئەم ڕێگایە بەردەوامیی وەرگرتو دروشمەکانی ڕێی بۆ بانگخوازان ڕوون کردەوە، لەگەڵ بەردەوامی هەنگاوەکانیدا لێکۆڵینەوەی بۆ قورئان بەردەوام بوو تابەرەنجامی لێکۆڵینەوەکەی لە تەفسیری(**فی ظلال القران**)دا پێشکەش کرد.

سەید قوتب مژدەی بە شۆڕش دەدا، لەسەردەمی پاشایەتیدا بانگی بۆ شۆڕش دەکردو نەخشەی بۆدادەناو لەو پێناوەدا دەنگی بەرز دەکردەوە، کاتێك شۆڕش بەرپابوو سەید قوتب لەگەڵ پیاوانی شۆڕشو هەر لە سەرەتای کارەکەوە کاری دەکرد، بەلاَم کاتێك پیاوانی شۆرش لەئامانجەکانی گەل لایانداو، ئامانجەکانیان لەدژی ئامانجە سیاسیەکانی سەید قوتبدا وەستایەوە، سەید وازی لێ هێنان ولێیان دورکەوتەوەو پەیوەندی لەگەڵدا پچڕاندن و، بویە یەکێك لەوکەسانەی لەڕیزی پێشەوە لەکۆمەڵی برایانی مەسولْمان دا کەوتە بەر ئازارو ئەشکەنجەو قەتڵو عامی پیاوانی شۆڕشەوە، ئەوەی کەبەسەری هات بەسەری هات! پاشان لەلایەن دادگای شۆڕشەوە پانزدە ساڵ بەندی بەسەردا سەپێنرا، زۆربەی هەرە زۆری ماوەی بەندیەکەی لە نەخۆشخانەی بەندیخانەی لیمان توررە بەسەربرد بەهۆی ئەو نەخۆشیانەی کەتوشی سیەکانوسنگ وگەدەو ڕیخۆڵەکانی بووبوو.

لەساڵی1964 بەلێبوردنێکی تەندروستی لە بەندیخانە دەرکرا دوای ئەوەی عەبدولسەلام عارف سەرۆکی عێراقی ئەوکاتە داوای ئازاد کردنی کرد. لەدەرەوەی بەندیخانە تەنها چەند مانگێکی بەسەربرد و بۆجارێکی تر لەگەڵ دەیەها هەزار لەبرایانی مسولْماندا لەهاوینی ساڵی1965توندیان کردەوەلەزیندان بە بیانوی پیلاندانان بۆ گۆڕینی سیستەمی فەرمانڕەوایی. . .

بە ڕەزامەندی حەسەن هوزەیبی ڕابەری گشی برایان. سەید **قوتب** بوویە چاودێری ڕێکخستنی جموجوڵی نوێ برایانی موسوڵمان و هەڵدەستا بە ئاراستە کردنی فکرییو پەروەردەیی ڕیکخستن.

دوای دەستگیرکردنەوەی بۆ جاری دووەم لە ساڵی 1965دا نارەحەتیو ئەشکەنجەو ئازارێکی بێوێنەی چەشت، ئازارێك مایەی لێکهەلْوەشاندنی ئەندامەکانی لاشەی مرۆڤ بوو!!

له دادگایەکی ستەمکارانەو سەرکەشانەدا فەریق فوئاد دەجەوی فەرمانی لەسێدارەدانی بەسەر سەید قوتب و دوو لە براکانیدا سەپاند، بە دەرچوونی فەرمانی لەسێدارەدانی سەید قوتب، زۆرێك لە خەڵکی جیهانی ئیسلامی بێزارییان دەربڕی، بەتایبەت زانایانو بیریارانو بانگخوازان، توانایەکی زۆریان خستەگەڕ تاکو جەمال عەبدولناسری سەرۆکی میسر ئاسانکاری لە حوکمەکەیدا بکات، بەلاَم عەبدولناسر سەرجەم هەوڵەکانی بەرپەرچدانەوەو ئیمزای فەرمانی لەسێدارەدانەکەی کردو، فەرمانی دەرکرد کە دەبێت زۆر پەلەبکرێت لە جێبەجێکردنیدا!!.

قامچی بەدەستەکانی بەندیخانەی جەنگیی پێش دەرکەوتنی گزنگی بەرەبەیانی ڕۆژی دووشەمە 1966/6/29ز، بەرامبەر 13 جەمادی یەکەمی 1386ك فەرمانی لەسێدارەدانەکەیان جێبەجێ کرد.

سەید قوتب 59 ساڵو 10 مانگو 20 ڕۆژ ژیا، خوای گەورە ژیانێکی کامەرانی بۆ بڕیاردا، ئەوەبوو بوویە شەهیدی ڕێگەی خوا، خوای گەورە لە دوای شەیدکردنیەوە زیندوویەتی بۆ بیرە ئیسلامیە حەرەکیەکەی بڕیاردا، بوویە خاوەن پلەوپایە و ڕێزێکی بەرزو شکۆدار لەلای زانایانو بانگخوازانو تێکۆشەرانی ئیسلام.

سەید قوتب (31) کتێبی لە ئەدەبو ڕەخنەو بیری ئیسلامیدا لە دوای خۆی بەجێهێشت، لە سەروو هەموویانەوە (**في ظلال القرآن**) کە بە هۆیەوە دادەنرێت بە ڕاڤەکارو نوێکەرەوەو ڕابەری بیری ئیسلامی ڕەسەن.

بەروارەکان لە ژیانی سەید قوتبدا

لێرەدا ئاماژە بەو ڕووداوانە دەکەین لە ژیانی سەیددا کە لێکۆڵەرو توێژەران لەسەری وەستاون، بەڵام بە پشیوانی خوای گەورە لە بەشەکانی تردا بە درێژیو بە بەڵگەو سەرچاوەوە لەم بەروارانە دەدوێین.

- لە گوندی (مووش) لە بەرواری 1906/10/9 لەدایکبووە.

- لە ساڵی 1912 چووەتە قوتابخانەی سەرەتایی لە هەمان گونددا، لە ساڵی 1918دا تەواوی کردووەو بووەتە هەڵگری بڕوانامەی سەرەتایی.

- بەبۆنەی شۆڕشی (1919)ەوە دوو ساڵ لە قوتابخانە دابڕاوە.

- ساڵی 1920 چووە بۆ قاهیرە بۆ خوێندنو لەلای خاڵی ئەحمەد حسەین عوسمان لە گەڕەکی زەیتون ماوەتەوە.

- لە ساڵی 1922 پەیوەندی کردووە بە قوتابخانەی مامۆستایانی سەرەتاییەوە لە قاهیرە، کە ناوی قوتابخانەی (عبدالعزیز) بوو، سێ ساڵی خوێندنی تێدا تەواوکردو بوویە هەڵگری مۆڵەتی (**الكفاءة**) بۆ خوێندنی سەرەتاییو، بەهۆی لێهاتووییەوە لە خوێندندا لە ساڵی 1925 پەیوەندی بە قوتابخانەی دواناوەندیەوە کرد، کە بریتی بوو لە (**تجهيزية دار العلوم**)[1]، لەم قوتابخانەیەدا تەنها قوتابیە لێهتووەکان وەردەگیران، ئەم قوتابخانەیە قوتابیانی ئامادە دەکرد بۆ ئەوەی لە کۆلێژی (**دار العلوم**) وەربگیرێن.

- لە ساڵی 1929 پەیوەندی بە کۆلێژی (دارلعلوم)ەوە کردو ساڵی 1933 کۆلێژی ناوبراوی تەواوکردو بوویە هەڵگری بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە ئەدەبدا.

- 1933/12/2 لە وەزارەتی مەعاریف بە مامۆستا دامەزرێنرا، یەکەم مووچە کە وەریگرت شەش (جونەیە) بوو.

یەکەم خزمەتی لە قوتابخانەی (**الداودية**) بوو لە قاهیرە، لە بەرواری 1933/12/2 بۆ ماوەی دوو ساڵ تیایدا خزمەتی کرد.

- 1935/9/1 وەزارەتی مەعاریف گواستیانەوە بۆ قوتابخانەی (بەنی یوسف)، لەم بەروارەوە سەید خانوویەکی جوانکیلەی لە حەلوان بە کرێ گرت، دواتر هەموو ژیانی لەگەڵ کەسوکارەکەیدا لەو خانووەدا بردەسەر.

- ناونیشانی خانووەکەیان (45 شەقامی حەیدەر ـ حەلوان) دواتر خانووەکەی لە خاوەنەکەی کڕیەوە.

- 1940/3/1 گواسترایەوە بۆ وەزارەتی مەعاریف تا دەسبەکاربێ وەك (**مُحَرِر عربي**) لە چاودێری ڕۆشنبیری لە وەزارەتدا.

- 1942/7/1 بە هۆی گرفتێکەوە لە نێوان سەیدو ئەحمەد نەجیب هیلال کە وەزیری مەعاریف بوو گوازرایەوە بۆ بەشی وەرگێڕانو سەرژمێری لە وەزارەتی مەعاریف ، گرفتەکە هێندە سەید قوتبی بێزارکرد، ویستی دەست لەکار کشانەوەی ڕابگەیەنێ ئەگەر هاتنە ناوەوەی دکتۆر تەهاحسەین نەبوایە لە گرفتەکەدا کە لەو کاتەدا تەهاحسەین ڕاوێژکاربوو لە وەزارەتدا.

- نۆ مانگی لە پشکنیندا بەسەر برد لە قوتابخانەکانی سەعیدو دەلتادا، لە نیسانی 1945 گەڕایەوە بۆ بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیری لە وەزارەتی مەعاریف کە ئەحمەد ئەمین سەرۆکایەتی دەکرد.

- نیسانی 1945 یەکەم کتێبی ئیسلامیی دەرکرد، بە ناونیشانی (**التصوير الفني في القرآن**)و، لە ساڵی 1945ەوە وردە وردە لە عەباس مەحمود عەققاد دوورکەوتەوە.

- 1948/11/3 لە ئەرکێکی مەیدانیدا بۆ ئاگاداربوون لە پرۆگرامەکانی خوێندن لە ئەمریکا، بە کەشتیەك گەشتی بۆ ئەمریکا کرد.

- 1950/8/20 دوای ئەوەی دوو ساڵی لە ئەمریکا بەسەربرد بە فڕۆکە گەڕایەوە بۆ قاهیرە.

دوای گەڕانەوەی بە (چاودێری یاریدەدەر) لە نووسینگەی وەزارەتی مەعاریفدا لە وەزارەت دامەزرێنرا کە لەم کاتەدا ئیسماعیل ئەلقەبانی وەزیر بوو.

---

[1]- ئەم ناوانە پەیوەستن بە یاسای خوێندنی ئەوکاتەی میسرەوە.

ـ 1951/10/22 گوازرایەوە بۆ ناوچەی قاهیرەی ڕۆژئاوا.
ـ 1952/5/13 گەڕێنرایەوە بۆ کارەکەی پێشووی (چاودێری یاریدەدەر) لە نووسینگەی وەزیر بۆ لێکۆڵینەوەی هونەری و پرۆژەکان.
ـ 1952/10/18 دوای جیاوازیەکی بەردەوام لە نێوان سەیدو پیاوانی وەزارەتدا، بەهۆی ئەوەی کە دەبوونە بەربەست لە بەردەمیدا، بەهۆی ڕەدکردنەوەی بیروبۆچوونە ئیسلاحیەکانەوە کە ڕوویەکی ئیسلامییان هەبوو، سەید دەست لەکارکێشانەوەی پێشکەش بە وەزیری مەعاریف کرد.
ـ لەبەر ئەوەی سەید 1933/12/2 پەیوەندی کردبوو بە وەزارەتەوە دەبوایە 20 ساڵ خزمەتی بکردایە تا مووچەی خانەنشینی بۆ ببڕایەتەوە، واتە تا 1953/12/3 خزمەتی بکردایە.
بەڵام سەید قوربانیدا بە ئیشوکارو ئەو خزمەتە دوورو درێژەی کە هەژدە ساڵو بیستو یەك مانگی خایاندو ئەگەر یەك ساڵو یەك مانگی تر بمایەتەوە لە خزمەتدا، ئەوە مووچەی خانەنشینی مسۆگەر دەکرد بۆ هەمیشەیی!.
ـ وەزیری مەعاریف ئیسماعیل قەبانی دەست لەکارکێشانەوەی سەید قوتبی زۆر لا گران بوو، لەبەرئەوە چەندین جار هەوڵیدا سەید قەناعەت پێبکات دەست لەکارنەکێشێتەوە، بەڵام سەید هەر سووربوو لەسەر وازهێنان، لە کۆتاییدا وەزیری مەعاریف دەست لەکارکێشانەوەکەی بەرزکردەوە بۆ ئەنجومەنی وەزیران، داوایکرد کە ئەو ماوەی خزمەتەکەی ماویەتی مووچەی خانەنشینی بیگرێتەوە بخرێتە سەر خزمەتە نۆزدە ساڵییەکەی، بەڵام ئەنجومەنی وەزیران کە پێکهاتبوون لە پیاوانی شۆڕش لەسەرو هەموویانەوە عەبدولناسر ڕەزامەندی نواند لەسەر دەست لەکارکێشانەوەکە لە بەرواری پیشکەشکردنیەوە واتە لە 1952/10/18 !.
یەکەم دەستبەسەرکردنی سەید قوتب لە سەرەتای ساڵی 1954 بوو، بۆ ماوەی سێ مانگ لەگەڵ سەرکردەکانی برایاندا لە بەندیخانە مایەوە.
ـ دەست بەسەرکردنەوەی دووەمی سیناریۆکەی ڕووداوی(ئەلمەنشیە)بوو، لە 1954/10/26 لەگەڵ هەزاران کەس لە برایانی موسڵماندا بە بیانووی ئەوەی گوایە برایانی موسڵمان پیلانی تیرۆرکردنی جەمال عەبدولناسریان داڕێژاوە.
ـ ساڵی 1955 سەید قوتب درا بە دادگا، دادگا فەرمانی 15ساڵ زیندانی بەسەردا سەپاند.
ـ سەرۆکی عێراقی عەبدولسەلام عارف داوای لە عەبدولناسر کرد، تاکو سەید ئازاد بکات، ئەوەبوو لە ساڵی 1964 بە لێبوردنێکی تەندروستی لە بەندیخانە دەرچوو.
ـ عەبدولناسر لە مۆسکۆوە لە ڕاگەیاندنێکیدا سەبارەت بەوەی پیلانێکیان ئاشکراکردووە کە گوایە برایانی موسڵمان بە سەرۆکایەتی سەید قوتب کێشاویانە بۆ تیرۆرکردنی سەرۆكو هەڵگێڕانەوەی یاسی فەرمانڕەوایی، دوای ئەم ڕاگەیاندنە سەید قوتب لە 1965/8/9 دەستگیرکرایەوە.
ـ 1965/12/19 لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەیددا لە زیندانی جەنگیدا بۆ ماوەی سێ ڕۆژ دەستپێیکرد.
ـ 1966/4/12 دادگایی کردنی سەید دەستپێیکرد، دادوەری دادگا فەریق محەمەد فوئاد ئەلدەجەوی بوو.
ـ 1966/8/21 دەجەوی فەرمانی لەسێدارەدانی بۆ سەید دەرکرد.
ـ شەوی دووشەمە 1966/8/29 زۆر بە پەلەو لە دوای هەفتەیەك بەسەر دەرچوونی فەرمانی لەسێدارەدانەکەیدا، فەرمانی لەسێدارەدان بەسەر سەید قوتبو دوو براکەیدا محەمەد یوسف هەواشو عەبدولفەتاح ئیسماعیل جێبەجێکرا، شایانی باسە ئەم جۆرە کارە لە مێژووی هیچ دادگایی کردنێکدا ڕووینەداوە.

گەشەکردنی سەید قوتب

سەید لە گوندی مووشەی سەر بە پارێزگای ئاسیوت لە سەعیدی میسر لەدایکبوو، زۆرینەی دانیشتووانی گوندەکە موسڵمان بوون، لەگەڵیاندا هەندێك گاور دەژیان‌و کەنیسەیەکیان هەبوو لە گوندەکەدا، گوندەکە دەکەوێتە نێوان دوو شاخی بچووکەوە کە لەگەڵ دەشتەکانیاندا دەوری گوندەکەیان داوە.[1]

جیاوازی کۆمەڵایەتی لە نێوان دانیشتووانی گوندەکە هەستی پێنەدەکراو خۆشەویستی‌و هاوکاری جێگەی جیاوازی کۆمەڵایەتی گرتبووەوەو هەموویان پێکەوە دەژیان، دوور لە ڕقی چینایەتی‌و چەوساندنەوەی یەکتر. ئاستی گوزەران لە چاو گوندەکانی تردا گونجاو بوو، لە پلەیەکی مامناوەندیدا بوو، هەموو خێزانێك لەم گوندەدا خانوویەکی تایبەتی خۆی هەبوو، خانووی ئەو خێزانەی کە سەید منداڵی‌و مێردمنداڵی تێدا بەسەربرد، خانوویەکی جوان‌و دڵگیر بوو، بەڵام ئەم خانووە تا سەر بۆ خێزانەکەی سەید نەمایەوەو باوکی سەید بە هۆی فشاری قەرزاری‌و ئاتاجیەوە ناچاربوو بیفرۆشێت، کڕیاری خانووەکەش یەکێك بوو لەقیبتیەکانی گوندەکە.[2]

فرۆشتنی خانووەکە کاریگەری زۆری لەسەر ئەندامانی خێزانەکەیان هەبوو، چونکە باوك‌و دایك‌و باوباپیرو منداڵەکان هەموویان گەورەبووی نێو ئەم خانووە بوون‌و هەموویان یادگارییان لەو خانووەدا هەبوو، لەگەڵیدا ڕاهاتبوون.

جیاوازی هەیە لە نێوان ئەوانەی دەربارەی ژیان‌و ڕەچەڵەکی سەید قوتب شتیان نووسیوە سەبارەت بەوەی ئایا سەید لە بنەڕەتدا میسریە یان هیندی؟ هەندێکیان ئەوەیان سەلماندووە کە سەید لە بنەڕەتدا هیندیەو بۆ ئەم ڕایەش پشتیان بەستووە بە وتەیەکی سەید خۆی کە دەڵێ لەکاتێکدا مامۆستا ئەبولحەسەن عەلی ئەلنەدەوی چاوپێکەوتنی لەگەڵ دەکا لە میسر لە ساڵی 1951، لەو چاوپێکەوتنەدا ئەوە بە مامۆستا نەدەوی ڕادەگەیەنێ کە ئارەزووی گەشتێك دەکات بۆ هیند، نەدەوی وتەکەی پیت بە پیت دەگوێزێتەوە (هۆی ئاسایی و سروشتی، لەبەرئەوەی باپیرەی شەشەمان هیندی بووە، ناوی عەبدوڵڵا بووە، تاکو ئێستاش ڕووکاری هیندی بوون ماوەتەوە لە خێزانەکەماندا).[3]

لەگەڵ ئەوەدا کە سەید بەڵگەی ئەوەی پێشکەش کردووە، کە خێزانەکەیان لە هیندەوە هاتووە، ئەوەبوو ناوی باپیرەی شەشەمی برد کە لەوێوە هاتووە، بەڵام محەمەد قوتبی برای ئەم چیرۆکە ڕەتدەکاتەوە، چونکە من لە ماڵی خۆیان لە مەککەی پیرۆز چاوپێکەوتنم لەگەڵ کرد، وتی: "ئەو چیرۆکە ـ چاوپێکەوتنەکەی نێوان سەیدو نەدەوی ـ تەنها گومانە".

خێزانەکەی

سەید قوتب لە بارەی بنەماڵەو پلەوپایەی بەرزی خێزانەکەیانەوە لەو گوندەدا دەڵێ: (گەورەبوو لە خێزانێکدا کە سەروەتی زۆری نەبوو، بەڵام دیاردەی پلەدارییان دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لە کاتێك لە کاتەکاندا خاوەنی سەرمایەیەکی گەورە بوون، بەڵام بەهۆی میراتەوە سەرمایەکە دابەشکراو کزبوو، بڕێکی کەمی بۆ باوکی مایەوەو بەردەوام کەمیشی دەکرد)[4]. (دایکیشی لە خێزانێکی هاوشێوەو ڕەچەڵەکدار بوو، ئەوەی بەسەر خێزانی باوکیدا هات هەمان شت لە خێزانی دایکیشی ڕوویدا پیت بە

---

[1] - طفل من القرية: ل144ء 184، الاطياف الأربعة ل85.

[2] - الاطياف الأربعة: 85.

[3] - تذكرات سائح في الشرق لعربي: نەدەوی، ت153.

[4] - طفل من القرية: ل21.

پیت. بەڵام زیادەیەکی خێزانی دایکی بەسەر خێزانی باوکیدا ئەوەبوو کە دوو خاڵی لە گوندەکەوە نێردرابوونە زانکۆی ئەزهەر، هەروەك دابی زۆربەی خێزانە دەوڵەمەندەکانی گوند بەو شێوەیە بوو، لەم خێزانەدا جۆرێك لە گەشەی زانستی دروستبوو هاوچەشنی ئەو پلەوپایەیە گوندنشینییەی کە هەیانبوو. زیاد لە هەموو ئەمانە، باپیرەی دایکی مانگێك لە تەمەنی لەگەڵ خێزانەکەیدا لە قاهیرە بردەسەر، کاتێك گەڕایەوە بۆ گوندەکەیان خانوویەکی تێدا دروستکرد لە یاساو ڕێکوپێکیو دابو نەریتو ئاستیدا تا ئاستێك لە خانووەکانی پایتەخت دەچوو.

لەم ژینگەیەدا پێگەیشت، هەموو ئەوەی لە چواردەوریدا بوو ئەو هەستەی بۆ دروست دەکرد کە ئەم لە نێوەندێکی جیاوازدا دەژیا، جیا لە نێوەندی گوندەکە).[1]

خێزانەکەیان ڕۆڵێکی کۆمەڵایەتی هەبوو لە گوندەکەدا، بە شێوەیەك ناوو ناوبانگی گوندو گەشەی زانستی پێکەوە کۆکردبووەوە. خەڵکی گوندەکە بە چاوی ڕێزو گەورەییەوە دەیانڕوانیە باوکی، بەشێوەیەك پلەو پایەیەکی بەرزی گرتبوو لە گوندەکەدا.

باوکی سەید قوتب

حاجی قوتب ئیبراهیمی باوکی سەید، بەخشندەو میواندۆست بوو، زۆری دەبەخشیەوە بەسەر منداڵو ئەندامانی خێزانەکەیدا، بەرامبەریان چروکی نەدەنواند بە هیچ شتێك، لە پێش هەموو خەڵکەوە تازەترین جۆرەکانی سەوزەو میوەی بۆ دەستەبەر دەکردن.

باوکی ڕێزی زۆری کرێکارە غەریبەکانی دەگرت کە لە زەوییەکەیدا کاریان دەکرد، لە هەمان خواردنی خێزانەکەی خواردنیشی بەوان دەدا، لە دیمەنی بەخشندەییەکانی باوکی سەید، ساڵانە سازدانی زۆرێك لە بۆنەکان بوو لە ماڵی خۆیدا، بەتایبەت بۆنەی هەردوو جەژنو عاشووراو نیوەی شەعبانو یادی شەوڕەویو بڵندبوونەوە. لە ماڵەکەیدا قورئانخوێنەکان کۆدەبوونەوەو قورئانیان دەخوێند، لە دوای تەواوکردنی قورئان چاکترین جۆری خواردن بۆ قورئانخوێنەکانو ئامادەبووان دروست دەکرا لە بەیانیو نیوەڕۆو ئێوارەدا.[2]

گرنگیپێدانە سیاسییەکانی باوکی سەید

باوکی سەید پیاوێکی ڕووناکبیر بوو، شارەزایی لە لایەنەکانی مەعریفەو ڕۆشنبیریدا هەبوو، خاوەنی هۆشیارییەکی سیاسی بوو، یەکێك بوو لە خوێنەرانی ڕۆژنامەکانو هاوبەشی هەبوو لە ڕۆژنامەی (حزبی نیشتمانی) کە ڕۆژانە بە ناوی **(اللواء)**ەوە دەردەچوو، ئەندامی لیژنەی حزبی ناوبراو بو لە گوندەکەدا، باوکی سەید حزبیەکی چالاك بوو، ماڵەکەی کردبووە مەڵبەندێکی سیاسیو مەیدانێك بۆ ڕۆشنبیرکردنی جەماوەر، خەڵکی گوندەکە بۆ خوێندنەوەی ڕۆژنامەی **(اللواء)**و ئاگاداربوون بەسەر دوا هەواڵە جیهانیو ناوخۆییەکاندا سەردانی ماڵەکەیان دەکرد.

باوکی خاوەنی ڕۆڵ بوو لە گوندەکەداو لە زەمینەسازیدا بۆ شۆڕشی 1919، زۆرێك لە کۆبوونەوە بە ئاشکراو ـ هەندێکی تر بە نهێنی ـ لە ماڵەکەیدا ئەنجام دەدراو، تیایدا بەشداربووان باسی پلانی شۆڕشو شێوازەکانیان دەکرد لە گوندەکەدا.[3]

1- طفل من القرية: ل21.
2- طفل من القرية: ل75 - 79.
3- طفل من القرية: ل 145 – 146.

گرنگیپێدانە ئیسلامیەکانی باوکی سەید

پەیوەندی باوکی بە خوای گەورەوە زۆر بەهێز بوو، پیاوێکی دیندار بوو، پارێزگاری لە نوێژەکانی دەکرد، زۆربەی کاتیش بە جەماعەتو لە مزگەوتدا ئەنجامی دەدان، زۆرجار منالەکەی (سەید قوتب)ی لەگەڵ خۆیدا دەبرد بۆ مزگەوتو دواتر کە سەید گەورەبوو گەشتە تەمەنی (10) ساڵی خۆی دەچوو بۆ مزگەوتو سووربوو لەسەر ئەوەی نوێژەکانی بە کۆمەڵ ئەنجامبدات.

باوکی سەید فەرمانی حەجکردنی بەجێهێنا، ئەمەش بەڵگەیە لەسەر بەهێزی باوەڕەکەی، لە پێناوی خوادا زۆری دەبەخشی بەسەر هەژارو کەمدەستدا، لە ڕووداوەکانی پەیوەستی حاجی ئیبراهیم قوتب بە ئیسلامەوە ئاهەنگەکانی خەتمی قورئان بوو کە لەماڵەکەی خۆیدا بە بەردەوامی سازی دەکردن بەتایبەتی لە مانگی ڕەمەزاندا.

قیامەت لەگەڵ هەستیدا تێکەڵ بووبوو، زاڵبووبوو بەسەر جوڵەو کارەکانیدا، سەید قوتب کتێبی (**مشاهد القيامة في القرآن**)ی پێشکەش کردووە بە باوکیو لە پێشەکیەکەیدا دەڵێت: (بە ڕاستی لە هەستمدا ترسان لە ڕۆژی دوایی چەسپاند، کە من هێشتا منداڵ بووم ئامۆژگاریت کردمو ڕاتچڵەکاندم، بەڵام تۆ لەبەرچاومدا دەژیایت، کە ڕۆژی دوایی لە بیرتدایەو یادەوەرییەکانی لە ویژدانتدایە، لەسەر زمانتە، من واملێکدەدایەوە کەئەو توندوتیژییەی تۆ کاتێك مافی کەسێکت لەسەربووایە،یان ئەو لێبووردنەت لەو مافانەی کە هی خۆت بوو، دەگەڕایەوە بۆ ترسانت لە ڕۆژی دوایی، تۆ لە خراپەکردن دەبوورایت لە کاتێکدا توانای بەرپەرچدانەوەیت هەبوو، تاکو ببێتە مایەی لێبووردن لە تاوانەکانت لە ڕۆژی دواییدا، تۆ هەندێ جار چاکەت دەکرد بەوەی بۆ خۆت پێویستت بوو تاکو ببێتە توێشوو لە ڕۆژی دواییدا. بەڕاستی وێنە چەسپاوەکەت لە خەیاڵمدایە کە ئێمە هەموو ئێوارەیەك کاتێك لە نان خواردنی شێوان لێدەبووینەوە (**فاتحة**)ت دەخوێندو ئاراستەت دەکرد بۆ گیانی باوكو دایکت لە ماڵی دواڕۆژ، ئێمەش منداڵی بچووکی تۆ بووین، لاساییمان دەکردیتەوەو بە پچرپچڕی وەك تۆ ئایەتەکانمان دەوتەوە، پێش ئەوەی بە تەواوی لەبەریان بکەین).[1]

دایکی سەید قوتب

دایکی سەید قوتب لە خێزانێکی خاوەن پلەوپایە بوو لە گوندەکەدا، ماەیەك لەگەڵ باوکی لە قاهیرە ژیابوون پێش ئەوەی بگەڕێنەوە بۆ گوندو لەوێ جێگیربن.

چوار برای هەبوو، دوانیان لە ئەزهەر دەیانخوێند، خێزانەکەیان ناوو ناوبانگی زانستیو ئاینییان پێکەوە گرێدابوو.

دایکی سەید ئافرەتێکی دیندار بوو، ڕازاوەبوو بە ڕەوشتە جوانەکان، لەگەڵ ئەوەی هەموو کەلوپەلو موڵکی خێزانەکە فرۆشراو هیچی نەما، ئەم ئافرەتە بێزار نەبوو، بەڵکو ئارامی گرتو ڕازیبوو بەو بەشەی خوای گەورە بۆی هێشتنەوە، بە ئومێدو متمانەو یەقینەوە دەژیا. . ئافرەتێکی زۆر بە بەزەیيو بەخشندە بوو لە پێناوی خوادا، خۆی هەڵدەستا بە ئامادەکردنی خواردنی ئەو هەموو کرێکارە کە لە کێڵگەکەیاندا کاریان دەکرد، هەر خۆی خواردنی ئەو قورئانخوێنانەی ئامادە دەکرد کە دەهاتن بۆ ماڵیان بۆ قورئان خوێندن. هەموو ئەمانەی بە تەواوی ڕەزامەندی دەروونییەوە دەکرد، چونکە بەمکارەی لەخوا نزیك دەبوویەوە. [2] حەزی لەوەبوو گوێ لە قورئان بگرێتو دەکەوتە ژێر کاریگەریەکەیەوە.

سەید لەمبارەوە ئاگادارمان دەکاتەوە لە کاتێکدا یەکەم کتێبی ئیسلامیی خۆی پێشکەش بە دایکی دەکات بە ناوی (**التصوير الفني في القرآن**)و تیایدا دەڵێت: (درێژەی دەخایاند کە لە گوندەکەداو لە پشت پەنجەرەوە گوێت دەگرت بۆ قورئان خوێنەکان کە لە ماڵماندا بە درێژایی مانگی ڕەمەزان قورئانیان دەخوێند، منت لەگەڵدا بووم دەمویست وەك منداڵ یاریو گاڵەگاڵ بکەم، لەلایەن تۆوە ئاماژەیەکی خێراو چرپاندنێکی بێدەنگکەر دەیگێڕامەوەو بێدەنگ دەبوومو لەگەڵ تۆدا گوێم لە قورئان خوێندنەکە دەگرت، دەروونم مۆسیقای قورئان خوێندنەکەی دەچەشت ئەگەرچی تا ئەو کاتە لە واتاکەی نەدەگەیشتم:

---

[1] - مشاهد القيامة: 5 بە کورتکراوەیی.
[2] - طفل من القرية: 192.

کاتێك لەبەر دەستەکانی تۆدا گەورەبووم منت ناردە قوتابخانەی سەرەتاییەوە لە گوندەکەدا، یەکەم ئاواتت ئەمە بوو خوای گەورە دەروازەی چاکەم لێبکاتەوەو قورئان لەبەربکەمو دەنگێکی خۆشم پێببەخشێ تاکو هەموو کات قورئانت بۆ بخوێنم). [1]

دایکی سەید قوتب هاوسەری دووەمی باوکی بوو، چونکە لە پێش ئەوەوە ژنێکی تری هێنابوو. سەید قوتب یەکەم منداڵی کوڕی دایکی بوو، لەبەرئەوە گرنگیەکی زۆری پێدەدا، کردبوویە جێگەی هەمووهیواو ئاواتێکی، لەسەر ئیمانو غیرەتو سەربەرزیو توانای هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی بونیادی کەسایەتی سەیدی دەنا.

دایکی دەیویست سەید پێشوەخت ببێتە پیاو، لەبەرئەوە سەید لەگەڵ ئەوەدا کە منداڵ بوو لە هەموو ڕواڵەتێکی منداڵی خۆی بە دوور ئەگرت. هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ پەروەردەی دایکی کە دەڵێت: (ئەو گەورەییەی کە لە منداڵیەوە خستە ناخمەوە، وات لێکردم کە ڕابکەم لە هەموو ڕواڵەتێکی مناڵانە). [2]

دایکی دوای ئەوە لەگەڵ سەید لە قاهیرە جێگیربوو کۆچی دوایی کرد ، کۆچکردنەکەشی لە ساڵی 1940ز دا بوو.

دایکی سەید پێنج منداڵی هەبوو، دوو کوڕو سێ کچ کە ئەمانەن: نەفیسە، ئەمینە، حەمیدە،سەید، محەمەد.

خوشك وبراکانی سەید قوتب

* **نەفیسە:** سێ ساڵ لە سەید گەورەتر بوو، مارەبڕا لەبەکرشافع، نەفیسە چیرۆکێکی پڕ لە جیهادو تێکۆشانو ئارامگرتنی هەیە. ئەوەبوو زیندانی کراو ئازارو ئەشکەنجە درا وەك هەردوو کوڕەکەی، یەکەمیان بەناوی ڕەفعەت کە قوتابی کۆلێژی ئەندازیاری بوو لە زانکۆی قاهیرە، بە تۆمەتی هەستان بە ڕۆڵی ئەڵقەی پەیوەندی لە نێوان سەید قوتبی خاڵیو لە نێوان سەرکردەکانی تری ڕێکخستنی برایاندا دەستگیرکرابوو. ویستیان لە دژی خاڵی شاهیدی بداتو دان بنێت بە شتێکدا کە نەبووە! بەڵام ڕەفعەت ئارامی گرتو دامەزراو بوو، ئازارو ئەشکەنجەدانیشی هێندە زۆر بوو لاشەی بەرگەی ئەو ئەشکەنجە توندو تیژەی نەگرتو گیانی پاکی سپاردو، بە شەهیدی گەشت بە خوای خۆی لە بەندیخانەی جەنگیدا. نەفیسە زۆر ناڕەحەت بوو بە شەهیدبوونی ڕەفعەتی کوڕی بەڵام ئارامی گرتو خۆڕاگر بوو.

هەروەها کوڕی دووەمی بە ناوی عەزمی کە قوتابی کۆلێژی پزیشکی بوو لەوکاتەدا دەستگیرکراو هێندە ئەشکەنجە درا نزیك بوو ئەویش لە بەندیخانەدا گیان لەدەست بدات.

* **ئەمینە:** ئەمینە گرنگی بە لایەنی ئەدەبی دەداو هاوبەشی هەبوو لە کاری ئەدەبییدا، بە چەند کورتە چیرۆکێکی خۆی بەشداری براکانی کرد لە کتێبە هاوبەشەکەیاندا (**الأطياف الأربعة**).

ئەمینە مارەبڕدرا لە یەکێك لە زیندانییەکان لە ساڵی 1954 کە ناوی کەمال ئەلسەنانیری بوو. لەکاتێکدا ئەم برایە لە زیندانی قەنادا بوو، ئەمینە هەمووجار سەردانی دەکرد، سەنافیری بەزەیی بە ئەمینەدا هاتەوەو پێشنیاری ئەوەی بۆ کرد کە گرێبەستی هاوسەرگیریەکەیان هەڵبوەشێننەوە، بەڵام ئەمینە مانەوەی قبوڵکرد، زۆر بە وەفابوو بۆ دەسگیرانەکەی، ئەشێت ماوەی دەسگیراندارى ئەمینە لە سەنانیری لە درێژترین ماوەکانی دەسگیراندارێتی بێت.

لەدوای ئەوەی کەمال سەنانیری لە سەرەتای حەفتاکانداو لە ساڵی 1973 لە زیندان هاتەدەرەوە ئەمینەی گواستەوە، لەوکاتەدا تەمەنی لە (50)ساڵ تێپەڕی کردبوو. . . سەنانیری تێکۆشەر لە پێشەوەی زیندانیەکانی ساڵی 1981دا بوو کاتێ (**أنور السادات**) هەزارەها ڕۆڵەی گەلی میسری لە زیندانەکان توندکرد.

---

[1] - التصوير الفني في القرآن.
[2] - الأطياف الأربعة: 166.

سەنانیری لە زینداندا ئازارو ئەشکەنجەیەکی دڕندانە درا، لەژێر ئەشکەنجەو ئازارو قامچی زۆرداراندا گیانی پیرۆزی سپاردو بە شەهیدی گەشتەوە بە خوای خۆی لە بەرواری 1981/10/8.

ئەمینەخان شەهیدبوونی مێردە تێکۆشەرەکەی زۆر کاری تێکردو بە فرمێسکەکانی بۆی دەگریاو بە چامە شیعریەکانی دەیلاواندەوە. لە لاواندنەوەی ئەودا زیاد لە (20) چامەی شیعری داناو لەیەکەم دیوانیدا بە ناوی **(رسائل الی الشهيد)** کۆیکردنەوە.[1]

* **حەمیدە:** ئەدەب لای حەمیدە جێگەی گرنگی پێدان بوو، ئەو بیرانەی کە بە بیروهۆشیدا دەهاتن دەینووسین، هەروەها بەشداری براکانی دەکرد لە گۆڤاری (المسلمون)و **(الاخوان المسلمون)**و، لەجگە لەمانەشدا بابەتی بلاودەکردەوە.

لە دوای کارەساتەکەی برایانی ساڵی 1954 لەگەڵ دەستەیەك لە خوشکانی موسڵمانی تێکۆشەردا هەستان بە چاودێریکردنی خێزانو ماڵو منداڵی برا زیندانییەکان.

حەمیدە قوتب هاوکاری دەستی ڕاستی زەینەب ئەلغەزالی تێکۆشەر بوو، هەروەك ئەڵقەی پەیوەندیش بوو لە نێوان برا زیندانیەکەی (سەیدقوتب)ولە نێوان سەرکردەکانی ڕێکخستنداو، ڕێنومایی‌و ئامۆژگارییەکانی سەیدی پێدەگەیاندن.

لە کارەساتەکەی ساڵی 1965ی برایاندا حەمیدە قوتب بەشێکی زۆری لە ئازارو ئەشکەنجە بەرکەوت، بە شێوەیەك ئەشکەنجە دەدرا کە باس ناکرێت، ئەو تاکە ئافرەت بوو لە بنەماڵەی قوتب کە فەرمانی زیندانیکردنی بەسەردا سەپێنرا لەلایەن دادوەری سەربازی **محەممەد** فوئادەوە بۆ ماوەی (10) ساڵ لەگەڵ ئیشی قورسدا، شەش ساڵو چوار مانگی لە زینداندا بردە سەر لە نێوان زیندانی جەنگی‌و زیندانی ئەلقەناتردا[2]، لە کۆتاییداو لە سەرەتای حەفتاکاندا لە زیندان ئازادکراو دکتۆر **محەممەد** مەسعود مارەی کردو لەگەڵ هاوسەرەکەی لە فەرەنسا نیشتەجێ بوون.

* **محەممەدقوتب:** بە سیانزە ساڵ دوای لەدایکبوونی سەید لە نیسانی 1919دا لەدایك بوو، **محەممەد** قوتب بەو چەشنەیە کە هەموو جیهان دەیناسێ. . . ئەمیش پشکێکی گەورەی بەرکەوت لە ناڕەحەتی‌و ئازارو ئەشکەنجە چەشتن‌و دوو جار زیندانی کردن لەلایەن ستەمکارانەوە.

جاری یەکەم: ساڵی 1954 لەگەڵ هەزاران دەستگیرکراوی تر لە برایانی موسڵمان، بەڵام **محەممەد** قوتب فەرمانی دادگای بەسەرا نەسەپێنراو چەند ساڵێك بە تەوقیفکراوی مایەوە، دواتر لە زیندان ئازادکرا.

جاری دووەم: زۆرترین ئازارو ئەشکەنجەی چەشت ئەویش لە ساڵی 1965 دابووکە یەکەم کەس بوو لەو ڕۆژەدا دەستگیرکرا.

سەید قوتبی برای بەم بۆنەیەوە لە 1965/8/2 دا نامەیەکی ناڕەزایی ئاراستەی لێکۆڵەرەوە **(مباحث)**ی گشتی میسری کرد، بەتایبەتی ئەفسەر (ئەحمەد ڕاسیخ) لەسەر دەستگیرکردنی **محەممەد**ی برای کە نەیان دەزانی لە کوێ دەستبەسەرو زیندان کراوە. پێی وتن: (پۆلیسی بەریتانی کاتێك بیریاری ئینگلیزی (برتراند رسل)یان دەستگیرکرد کەسوکارەکەیان ئاگادارکردەوە لە شوێنەکەی، ڕسل بیریارە، **محەممەد**یش بیریارە).

ئەوانیش وەڵامی نامەکەیان بە دەستگیرکردنی خۆی دایەوە بە حەوت ڕۆژ دوای نامەکەی.[3]

محەممەد قوتب لە زیندان ئازارو ئەشکەنجەیەکی بێ وێنەی چەشت، بەشێوەیەك پڕوپاگەندەی ئەوە بلاوبووەوە کە لە ژێر ئەشکەنجەدا کوژراوە، بەڵام کاتێك دەرکەوت ئەو پڕوپاگەندەیە ڕاست نیەو **محەممەد** بە زیندوویی لە زینداندا ماوەتەوە خەڵکی نازناوی "شەهیدی زیندوو"یان پێ بەخشی.

محەممەد قوتب دادگایی نەکراو فەرمانی دادگاشی بەسەردا نەدرا، بۆ ماوەی (7) ساڵ لە زینداندا بە ڕاگیراوی مایەوە تا سەرەتای حەفتاکان ئازادکرا.

---

[1] - دار الفرقان لە عەممان بلاویکردەوە، چاپی یەکەمی 1985 دەرچوو.
[2] - مذابح الاخوان في سجون ناصر جابر الرزق: 115.
[3] - الموتى يتكلمون: سامي جوهر/ 120121.

مامۆستای ڕاستەقینەی محەممەد قوتب سەید قوتبی برای بوو، بەشێوەیەك كە كاریگەری سەید زۆر بە ڕوونی بە كەسایەتی محەممەد قوتبەوە دیارە.

محەممەد قوتب یەكەم دانراوی بە چاپ گەیەنراوی خۆی پێشكەش كردووە بە سەید بە ناوی (سخريات صغيره)، لە پێشكەشكردنەكەدا هاتووە: (بۆ ئەو برایەم كە فێری كردم چۆن بخوێنمەوەو چۆن بنووسم، خستمیە ژێر چاودێری خۆیەوە لە منداڵیمەوە. ئەو بۆ من باوكو براو هاوڕێ بوو، ئەم كتێبە پێشكەش بەو دەكەم بە ئومێدی ئەوەی توانیبێتم شتێك لەو قەرزە گەورەیە بدەمەوە).[1]

مامۆستا محەممەد قوتب لە ئێستادا دادەنرێ بە پێشەنگی بانگخوازە ئیسلامیەكانو بیریارە حەرەكیەكان، لە زۆرێك لە كۆنگرە ئیسلامیەكاندا بەشداری كردووە لە ناوەوەو دەرەوەی وڵاتانی ئیسلامی، ژمارەیەكی زۆر لێكۆڵینەوەو باسی ئیسلامیو موحازەراتی پێشكەش كردووە، خاوەنی زیاد لە (15) كتێبی بەنرخی ئامانجدارە لە فیكری ئیسلامیدا.

بینایی سەید لە محەممەد قوتبی برایدا

سەید بیناییەكی تیژی هەبوو لە محەممەد قوتبی برایدا بە شێوەیەك ئامادەی دەكرد كە دوای خۆی جێگەی بگرێتەوە. كاتێ كە دیوانی (الشاطئ المجهول)ی بڵاوكردەوە پێشكەشی كرد بە محەممەدی برای، لە پێشكەشكردنەكەیدا ئەم هۆنراوەیە هاتووە:

أي ذلك اللفظ الذي في حروفه
رموزٌ وألغاز لشتى العواطف
أخي ذلك اللحف الذي في رنينه
ترانيم إخلاص، و ربا تآلُف
أخي أنت نفسي حينما أنت صورة
لآمالي القصوى التي لم تشارفي
تمنيت ما أعيا المقادير، إنما
وَجَدتُك رمزاً للأمالي الصوادف
فأنت عزائي في حياة قصيرة
وأنت إمتدادي في الحياة و خالفي
تَخَذتُكَ لي إبناً، ثم خذنا، فيا ترى
أعيش لِألقى مِنك إحساس عاطف

بەڕاستی ئومێدو هیوای سەید لە محەممەدی برایدا هاتەدی، خوای گەورە تەمەنی پێداو بوویە جێگری سەید، محەممەد دادەنرێت بە درێژەپێدەری ژیانی سەیدو شوێنكەوتەی لە بیروبۆچوونەكانیدا.

[1] - پێشەكی (سخريات صغيرة)ی موحەممەد قوتب: 5.

بەشی یەکەم:

لەگەڵ سەید قوتب لە ڕێبازی ژیانە ئەدەبیەکەیدا

ژیانی سەید لە گوندەکەیدا

سەید ماوەی منداڵیو مێردمنداڵی لە گوندەکەیدا بەسەربرد، تا تەمەنی (15)ساڵی تەواو نەکرد گوندەکەی بەجێنەهێشت.

سەید لەناو خێزانێکی گونجاوی تەبادا کە پەیوەندی تاکەکانی لەسەر خۆشەویستیو سۆز دامەزرابوو گەشەی کرد، باوكو دایکی کاریگەریەکی زۆریان لەسەر پەروەردەو گەشەی سەید هەبوو، بە شێوەیەك کاریگەری ئەو پەروەردەیە لە زۆر ڕووەوە بە کەسایەتی سەیدەوە دەردەکەوت، لەناو ناخیدا زۆرێك لە واتاو بیریان چاند، بە ڕاستی بۆ سەید پێشەنگێکی چاکەکار بوون.

لە ساڵی 1912دا تەمەنی گەشتە شەش ساڵ و کەسوکاری ناردیانە خوێندنی سەرەتایی لە قوتابخانەی گوندەکەیان، لە گوندەکەیاندا تیپی نووسەران (**فريق الكتاب**)ی لێبوو بە سەرۆکایەتی شێخێك کە پڕوپاگەندەی زۆری دژی قوتابخانە بڵاو دەکردەوە گوایە قوتابخانە دژی قورئانو قورئان لەبەرکردنە، ئەوەی بڵاودەکردەوە کە ئەو پێیخۆشە قوتابیان لە قوتابخانە دووربکەونەوەو پەیوەندی بەوەوە بکەن تاکو قورئانی پیرۆز لەبەربکەن.

بەڵام سەید کە لەو کاتەدا ساڵی دووەمی خوێندنی بوو، تەمەنی لە هەشت ساڵ تێپەڕی نەکردبوو، هەوڵیدا کە هەموو پڕوپاگەندەکانی تیپی نووسەران بەدرۆ بخاتەوە، لەبەرئەوە سەید بوویە سەرۆکی تیپی قوتابخانە دژ بە تیپی نووسەران.

بیروباوەڕی سەید لەسەر ئەوە دامەزرا کە دەبێت بە لەبەرکردنی قورئان پێشبڕکێ لەگەڵ تیپی نووسەراندا بکرێت چونکە ئەو لایەنە تایبەتمەندی ئەوتیپەیە. بەم شێوەیە قوتابیانی قوتابخانەی بانگکرد بۆ پێشوازیکردنو چوون بەدەم لەبەرکردنی قورئانی پیرۆزەوە.

سەید لە پۆلی دووەمی سەرەتاییەوە ڕویکردە قورئان لەبەرکردن: (کەواتە با گرنگیپێدانی ئاراستەی لەبەرکردنی قورئان بکات تا بەڵگە گەورەکەی ئەوان پووچ بکاتەوە، زۆر خۆی ماندوو دەکردو تەندروستی شەکەت دەبوو، تا نیوەی شەو نەدەنووست بۆ ئەوەی هەموو شەوێك بەو بەشە قورئانەدا بچێتەوە کە لەبەری کردبوو، هاوشان لەگەڵ جێبەجێکردنی وانەکانی خوێندندا. بە مشێوەیە ساڵێکی تەواو نەکرد سەید سێیەکی قورئانی لەبەکرد، لەبەرکردنێکی باش، ئامادەی دانیشتن بوو لەگەڵ هەرکەسێکدا ـ لە قورئان لەبەرکردندا ـ تەحەددای بکردایە).[1]

سەید لەسەر پلانی لە لەبەرکردنەکەی بەنەخشەو هیممەتێکی بەرزەوە بەردەوام بوو بە شێوەیەك هەموو ساڵێك (10) جوزئی لەبەر دەکرد. لە پاش سێ ساڵ بە تەواوی هەموو قورئانی لەبەرکرد، تەحەددای هەرکەسێکی دەکرد کە ڕوبەڕوی ببوایەتەوە، داوای لێدەکرد کە لەبەرکردنەکەی تاقی بکاتەوەو گوێی لێبگرێ لە هەر سورەتو ئایەتێك کە ئارەزوویەتی. بەم شێوەیە سەید قوتب لە تەمەنی (10) ساڵی و لە پۆلی چوارەمی سەرەتاییدا هەموو قورئانی لەبەرکرد.

سەید هەر لە منداڵیەوە لەسەر هەست بە پیاوەتی کردن گەورە بوو، هەروەك چۆن لەسەر دینداریو خواپەرستی گەورەبوو، ئەگەرچی منداڵێکی تەمەن دە ساڵان بوو، بەڵام وەك هەڵسوکەوتی پیاوان هەڵسوکەوتی دەکرد.

ئەوەبوو وەك پیاوان بە کۆمەڵ نوێژەکانی لە مزگەوتدا ئەنجام دەدا، تا سەعات (10)ی شەو لەگەڵ پیاوان لە مزگەوت دەمایەوە، شەوان بەسەر شەقامەکانی گوندەکەیدا وەك پیاوان دەڕۆیشت، ئەگەر ئامۆژگاریکەرێك ئامۆژگاری خەڵکی بکردایە ئەمیش دادەنیشتو گوێبیستی ئامۆژگاریو وتەکانی دەبوو. ئەوەی کە دەیبیست بیری لێدەکردەوەو، هەندێ جاریش بە جورئەتو ئازایەتیەوە ڕائەوەستا بۆ ئەوەی مشتومڕ لەگەڵ ئامۆژگاریکەرەکە بکات!

بەڕێوەبەری قوتابخانە سەرەتاییەکە کاریگەری پەروەردەییو ڕەوشتیو ڕۆحی لەسەر سەید هەبوو، سەید (متمانەی بەم بەڕێوەبەرە هەبووەو خۆشی دەویست، هاوڕێیەتی دەکردو کاریگەری هەبوو لەسەری. .).[2]

سەید لە خوێندندا زۆر سەرکەوتوو بوو، بەڕێوەبەرەکەیان دوو کتێبی پێبەخشی کە بریتی بوون لە دیوانی (**ثابت الجرحاوي**)و کتێبی مێژووی (**محمد بك الخضري**)، ئەم دوو کتێبە زۆر کاریگەرییان لەسەر سەید هەبوو، ئەوەی لەو دوو

[1] - طفل من القرية: سيد قوتب، 41.
[2] - سەرچاوەی پێشوو: 114.

کتێبەدا هەبوو سەید بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەر لەبەری کرد. ئەمەش بەڵگەی جدییەتو پتەویو پاکیو ورەبەرزی سەید بوو.

ڕۆشنبیری سەیدو کتێبخانەکەی لە گوندەکەدا

سەید لەسەر خۆشەویستی خوێندنەوەو هاوڕێیەتی کتێبو کۆکردنەوەی مەعریفەو ڕۆشنبیری گەورە بوو. هەر بەم جۆرەش ناسرابوو لەناو خەڵکی گوندو لە نێوندی ڕۆشنبیرەکانی گوندەکەیدا.

هەموو جارێك کتێب فرۆشێك بە ناوی مام سالّح سەردانی گوندەکەی دەکردو سەید (ڕێکوپێكو زۆر چالاك بوو لای ماك سالّح، چاك سەیدی دەناسی، چاکترین کتێبی بۆ هەڵدەگرت کە مەترسی زۆریشی هەبوو ـ دەیاگەیاندە دەستی ـ هاوڕێکەمان هەرگیز لە کڕینی کتێبدا چروکی نەدەکرد هەرچەندە نرخەکەی بەرزبووایە، تەنانەت ئەگەر نرخی یەك زنجیرە بگەشتایەتە پێنج قرش!)[1] .

سەید ڕۆژانەکەی خۆی کۆکردەوەو پاشەکەوتی دەکرد، لە چاوەڕێی هاتنی مام سالّح دا دەبوو بە کتێبەکانییەوە تاکو بە پارە پاشەکەوت کراوەکەی کتێبی لێبکڕێ.

ئەگەر پارە پاشەکەوتکراوەکەی بەشی نەکردایە پشتی بە باوکی دەبەستو داوای یارمەتی لێدەکرد، ئەویش پارەی دەدایە تا هەرچیەکی ئەوێت بیکڕێت.

ئەگەر کتێبێك سەرنجی ڕابکێشایەو توانای کڕینی نەبوایە ئەوا لە مام سالّحی دەخواستو دوای خوێندنەوەی بۆی دەگێڕایەوە، داوای لێدەکرد کە بۆی هەڵبگرێت تا جاری داهاتوو بۆ ئەوەی لێی بکڕێت.

سەید ناوبانگی دەرکرد (بەکتێب خوێندنەوە لە نێوەندی ڕۆشنبیرانی گوندەکەدا، لە پێش چاویاندا چەندین پلە بەرزبوویەوە، هەموو خەڵکی مژدەی داهاتوویەکی پرشنگداریان پێدەدا. . چۆن؟ ئەی هەر بە منداڵی کتێبخانەیەکی گەورەی پێکەوە نەنا کە لە گەورەییدا گەشتە ئاستێك یەك دۆلابی تەواو کتێبی تێدابوو؟)[2].

سەید خەڵکی ڕۆشنبیر دەکاتو بەشداری لە شۆڕشدا دەکات

باوکی سەید لە گوندەکەدا سیاسیەکی چالاك بوو، ئەندامی لیژنەی حزبی نیشتمانی بوو، هەروەها بەشداری هەبوو لە ڕۆژنامەی ڕۆژانەی (اللواء)دا.

نیشتمانییەکان ـ لەناویاندا بەڕێوەبەری قوتابخانەکە لاوێك بوو سەید خۆشی دەویست ـ دەهاتن بۆ ماڵی سەیدو لەوێ کۆبوونەوەکانیان ئەنجام دەدا، (لەم کۆبوونەوانەدا وتووێژ ئەنجام ئەدراو، لە هەندێکیاندا منداڵەکە (سەید) ئامادەبوو، هەندێکی نهێنی بوو هیچ کەس لەبارەیەوە هیچی نەدەزانی، منداڵەکە ناوی (أفندينا عباسو شێخ عبدالعزيز جاويشو محمد فريد)ی دەبیست. . . .)[3].

لەبەرئەوەی باوکی سەید سیاسیەکی ڕووناکبیر بوو خەڵکی گوندەکە ڕویان لە ماڵی دەکرد تاکو ئاگاداری نوێترین دەنگوباس و ڕوداوەکان بن، باوکی سەیدیش ڕۆژنامەی (اللواء)ی بۆ دەخوێندنەوە (وردە وردە سەید بەشداری پیاوە گەورەکانی کرد لەوەی سازیان دابوو لەکاتێکدا سەید تازەگەشتبووە ساڵی چوارەمی سەرەتایی.[4] زۆرجار لە جێگەی باوکی ڕۆژنامەی بۆ خەڵکە ئامادەبوەکە دەخوێندەوە کە بۆ گوێ لێگرتنی هاتبوون بۆ ماڵی ئەمان).

---

1 – هەمان سەرچاوەی پێشوو: 129.

2 – هەمان سەرچاوەی پێشوو: 131.

3 - هەمان سەرچاوەی : 146.

4 – هەمان سەرچاوە: 146-147.

له ساڵی 1919دا شۆڕشی گەل ڕوویداو سەید له گوندەکەیاندا بەشداری شۆڕشی کرد، وتەی ڕێکدەخستو وتاری ئامادە دەکردو لە شوێنە گشتیو مزگەوتەکاندا بۆ خەڵکی دەخوێندەوە. (ئەو موعجیزەیە ڕوویدا کە جارێك گومانی لێدەبوو، جارێك بڕوای پێ دەهێنا، لەسەردەستی سەید قوتب خۆیدا ڕوویدا، هاتە پێش بۆ مومارەسەکردنی شۆڕشو وزەوتین پێدانی، خۆی وتارەکانی دەنووسیەوەو هەندێ لە دێڕە شیعریەکانی تێدەخست ـ وایدانابوو ڕێکوپێكو کێشدارن بەڵام شێواوبوون ـوە لە مزگەوتو شوێنە گشتیەکاندا بەسەر خەڵکیدا دەیخوێندەوە بە جۆرێك ـ ئەم وتارانە ـ پیرۆزی شۆڕشی بردە ناخی هەموانەوە، وایان لێهات گوێیان دەگرت بۆ هەرکەسێك هاواری بۆ شۆڕش بکردایە ئەگەرچی منداڵێکی بچووکی وەك سەید بووایە کە تەمەنی لە(10) ساڵ تێپەڕینەکرد بوو).[1]

سەید دەچێت بۆ قاهیرە

دوای ئەوەی قوتابخانەی سەرەتایی لە گوندەکەدا تەواوکردو، دوای دوو ساڵ دابڕان لە خوێندن بە هۆی شۆڕشەوە لە ساڵی 1918 داو، دوای هێوربوونەوەی بارودۆخو ئیشوکار خێزانەکەی سەفەری قاهیرەیان بۆ ڕێکخست بۆ ئەوەی لەوێ خوێندنەکەی تەواو بکات.

له ساڵی 1920 ڕۆشت بۆ قاهیرەو لەلای خاڵی کە ناوی ئەحمەدحسەین عوسمان بوو جێگیربوو، کە ماڵەکەیان دەکەوتە گەڕەکی زەیتونەوە.

خاڵی سەید لە دەرچووانی زانکۆی ئەزهەر بوو، لە ڕۆژنامەگەریو وانە وتنەوەدا کاری دەکردو لە ڕۆژنامەکاندا بە ئیمزای "ئەحمەد ئەلموشی"یەوە شتی بڵاودەکردەوە کە ئەم نازناوە دەگەڕێتەوە بۆ گوندی مووشە. هەروەها لایەنگری حزبی وەفدو هاوڕێی عەباس مەحمود عەققاد بوو.[2]

خوێندنی لە قاهیرە

دوای ئەوەی سەفەری کرد بۆ قاهیرە زیاتر لە ساڵێك لە خوێندن دابڕا، لە ساڵی 1922 دا پەیوەندی کرد بە قوتابخانەی مامۆستایانی سەرەتاییەوە کە ئەو کەسەی وەردەگیرا لەوێ دەبوایە تەمەنی لە پانزە ساڵ تێپەڕی بکردایە، لە ساڵی 1924 قوتابخانەی ناوبراوی تەواوکرد بە پلەی (مۆڵەتی لێهاتوویی بۆ فێرکردنی سەرەتایی)، کە بڕوانامەیەك بوو دەدرا بە دەرچووانی ئەو قوتابخانەیە، خوێندن لەو قوتابخانەیەدا بەرامبەر بە دواناوەندی یان ئامادەیی ئەمڕۆیە، هەڵگرانی مۆڵەتی (**الكفاءة**) وەك وانەبێژ لە قوتابخانەکانی سەر بە وەزارەتی مەعاریف کاریان دەکرد.

سەید لە ناو ناخیەوە ئارەزوومەندی زیادکردنی زانستو درێژەدان بە خویندن بوو نەك دامەزراندن، قوتابی زیرەكو لێهاتووی دەرچووی قوتابخانەی مامۆستایان ڕێگەی پێدەدرا درێژە بە خوێندن بدات لە ڕێگەی پەیوەندی کردن بە (تەجهیزیەی دار ئەلعلوم)ەوە. سەید لە ساڵی 1925 پەیوەندیکرد بە قوتابخانەی تەجهیزیەوە کەسەربە کۆلێژی (دار ئەلعلوم) بوو.

سەید لە ساڵی 1929دا تەجهیزیەی تەواوکردو پاشان لە کۆتایی هەمان ساڵدا پەیوەندی کرد بە کۆلێژی (دار العلوم)ەوە، چوار ساڵ لەوێ مایەوەو لە ساڵی 1933 دار ئەلعلومی تەواوکردو بوویە هەڵگری بڕوانامەی (لیسانس) یان (**الإجازة العالية**) لە ئەدەبو زمانی عەرەبیدا.

سەید لە پرۆگرامەکانی خوێندنی کۆلێژی دار ئەلعلوم ڕازی نەبوو، هەر بەوەش ئارام نەبوو کە ناڕەزایی خۆی بەرامبەر بە پرۆگرامەکان لە کۆلێژی ناوبراو دەربڕێ، بەڵکو هەنگاوی ئیجابی یەك لە دوای یەکی کرداری دەنا، کە بە ڕاستی هەنگاوەکانی سەیر بوون.

لە کاتێکدا کە قوتابی کۆلێژی ناوبراو بوو یاداشتنامەیەکی پێشکەش بە بەڕێوەبەرایەتی کۆلێژ کرد، تیایدا پێشنیاری گۆڕینی پرۆگرامەکانی خوێندنی کۆلێژی ناوبراوی کردبوو.

ئەوەی جێگەی سەرنجو سەرسوڕمانە ئەوەیە ئەم پێشنیارە لە کاتێکدا دەکات کە هێشتا قوتابییەو، هەر خۆیشی ئەو پرۆگرامە گونجاوەی دەستنیشان کرد کە لە پێشنیارەکەیدا داوای کردبوو، وە بەلایەوە پەسەند بوو.

---

1 - هەمان سەرچاوە: 151.

2 - مامۆستا موحەممەد قوتب ئەم زانیارییەی پێدام.

له هەموو ئەمانەش گرنگتر ئەوەبوو پێشنیارەکەی بە یاداشتنامەیەکی ڕاستەوخۆ پێشکەش بە بەڕێوەبەرایەتی کۆلێژ کرد بە ئازایەتیو بوێری چوونە پێشەوەوە.

سەید لە کۆلێژەکەیدا تەنها قوتابیەکی ئاسایی نەبوو وەك زۆربەی قوتابیان، بەڵکو هەمووی گیانی زیندوێتیو چالاکیو لێکۆڵینەوەو بە ئاگایی بوو، لە ناو قوتابیاندا بە بیروبۆچوونە ڕەخنەگریەکانی ناسرابوو، هەمیشە ڕای خۆی بە ڕاستەوخۆو ئازایانەو توندیەوە لە بابەتەکانی ئەدەبو ڕەخنەو شیعردا پێشکەش دەکرد.

زۆرجار مشتومڕە ئەدەبیو ڕەخنەگریەکانی لە کۆلێژدا بەڕێوە دەبرد، لەم مشتومڕانەدا قوتابیان دەبوون بە دوو دەستە یان زیاترەوە، سەید سەرۆکایەتی ئەو دەستەیەی دەکرد کە ڕاوبۆچوونیان لە بەرامبەر دەستەی دووەمدا دەوەستا، زیاتر ئەم مشتومڕانە بە گەرمیو توندیو ڕەقی دەچوون بەڕێوە.

مامۆستاکانی سەید ڕێزی سەیدیان زۆر دەگرتو سەرسام بوون بە زانستو هیممەتو کەسایەتیەکەی، ئەگەرچی سەید لە هەندێ بیروڕاو بابەتو قەزیەی فیکریو ئەدەبیدا بیروڕای جیا لەوانی هەبوو.

لە بەڵگەکانی ڕێزداری سەید لەلای مامۆستاکانی ڕێپێدانی بوو بۆ پێشکەشکردنی بابەتی ئەدەبی لەسەر قادرمەکانی کۆلێژی دارلعوم کە تیایدا قوتابیانو مامۆستایان ئامادەی گوێگرتن دەبوونو لەلایەن مامۆستایانەوە سەید پێشکەش دەکرا بە ئامادەبووان.

لە ساڵی 1923 کاتێ سەید قوتابی قوناغی سێیەمی کۆلێژی ناوبراو بوو، موحازەرەیەکی ئەدەبیو ڕەخنەیی بۆ سازدرا بە ناونیشانی (**مهمة الشاعر في الحياة، و شعر الجيل الحاضر**)، محەمەدمەهدی عەللام کە مامۆستایەکی کۆلێژ بوو سەیدی پێشکەش کردو لە سەرنجیدا لەسەر بابەتەکە وتی: "ئەگەرچی من سەیدم وەك قوتابی پێشکەش کرد، شادومان دەبم کە یەکێك لە قوتابیەکانم، من ئەمڕۆ دەڵێم ـ کاتێك گوێم لە بابەتەکەی گرت ـ ئەگەر جگە لە سەید هیچ قوتابیەکی ترم نەبێت بەسمە بۆ ئەوەی دڵخۆشم بکاتو متمانەم پێ ببەخشێ، دڵنیام بۆ ئەوەی ئەمانەتی زانستو ئەدەب هەڵبگرم لە کەسێکدا کە گومانم لە هەستانی نیە بەو کارە. . من سەید قوتب دادەنێم بە شانازیەك لە شانازیەکانی (**دار العلوم**)، کاتێك وتم دارلعلوم ئەوە مەبەستم (**دار الحكمة والأدب**)ە)[1].

گرنگی پێدانەکانی سەید لە کاتێکدا قوتابی کۆلێژ بوو، تەنها گرنگیدان نەبوو بە ئەدەبو ڕۆشنبیری، بەڵکو چالاکیەکی لەبەرچاوی هەبوو لە هەردوو بواری سیاسیو کۆمەڵایەتیدا، ئەوەشمان لەیاد نەچێت کە سەید ئەندامێکی پارتی (وەفد) بوو، لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا نوسینو بابەتی بڵاودەکردەوە.

سەید بەشداری لە دروستکردنی کۆمەڵی (دار العلوم)دا کرد کە ئامانجی پارێزگاری کردن بوو لە زمانی عەرەبیو ئەدەبو زانستەکانی، هەروەها وەستان لە ڕووی دوژمنەکانیدا.

لە ساڵی 1933 ئەم کۆلێژە گۆڤاری (دار العلوم)ی وەرزییان دەرکرد، سەید بە بابەتەکانی لە زۆر بواردا بەشداری دەکردن. . لە گرنگترینو گەورەترینو ناودارترین بابەتەکانی، بابەتێك بوو لەسەر (ڕەخنەگرتنی کتێبی دوا ڕۆژی ڕۆشنبیری لە میسر)دا کە دانراوی دکتۆر (تەها حسین) بوو، لە پاشدا سەید بە کتێبێکی سەربەخۆ ئەم بابەتەی بڵاوکردەوە.

پیشەی سەید لە وەزارەتی مەعاریفدا

ساڵی 1933 سەید کۆلێژی (دار العلوم)ی تەواوکردو لەگەڵ تەواوکردنیدا لە قوتابخانەکانی وەزارەتی مەعاریفدا دەستی بە کاری وانە وتنەوە کردو،دۆسیەی خزمەتەکانیشی لەو بەشەدا پارێزراوە لە بەڕێوەبەرایەتی (تۆمارکردنو پاراستن) لە دیوانی گشتی وەزارەت. (ژمارەو هێمای دۆسیە: 12 - 5/21)[2].

سەید لە (**تحضيرية الداودية**) لە قاهیرە لە 1933/12/2دا وەك مامۆستادامەزرا کە مووچەی مانگانەکەی تەنها شەش (جونەیە) بوو! وە بۆ ماوەی دوو ساڵ لەوێدا مایەوە.

---

[1] - مهمة شاعر في الحياة (9-10) بە کورتکراوەیی.

[2] - سيد قطب/ عبدالباقي: 17.

له 1935/9/1دا گوێزرایەوە بۆ قوتابخانەی (دمیات)ی سەرەتایی، بەڵام کەش‌و هەوای دمیات بە هۆی شێداری کەشەکەیەوە کە ئازادی دەدا لەگەڵ تەندروستیە هەستیارەکەی ئەمدا نەدەگونجا،لەبەر ئەوە کاری لەسەر ئەوە کرد کە لەوێ بگوێزرێتەوە.

له 1935/12/1دا گوێزرایەوە بۆ قوتابخانەی (بنی سیف)ی سەرەتایی.

له 1936/11/1دا گوێزرایەوە بۆ قوتابخانەی (حەلوان)ی سەرەتایی دوای زیاتر لە شەش ساڵ کاری وانە وتنەوەو پیشەی مامۆستایەتی گوازرایەوە بۆ وەزارەتی مەعاریف لە بەرواری 1940/3/1. لەوێ وەك (محرر)ی عەرەبی لە چاودێری ڕۆشنبیری گشتیدا کاری دەکرد، پاشان ناردیان بۆ بەڕێوەبەرایەتی وەرگێڕان‌و ژمێریاری لە بەرواری 1940/4/13، دواتر گوازرایەوە بۆ ئەوەی وەك پشکنەر لە فێرکردنی سەرەتاییدا کار بکات لە بەرواری 1944/7/1. ئەم گواستنەوەیەی سەید بە هۆی توڕەبوونی وەزیری مەعاریفەوە بوو لە سەید بە هۆی چالاکیە ڕۆشنبیری‌و ئەدەبی‌و سیاسیەکانیەوە).[1]

لە نیسانی 1945دا سەرلەنوێ گێڕایانەوە بۆ بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری گشتی کە ئەحمەد ئەمین سەرۆکایەتی دەکرد، لەم کارەیدا تا کۆتایی ساڵی 1948 مایەوە، تا ئەوەبوو پلانرێژانی وەزارەت پلانی سەفەرێکیان بۆ دارشت بۆ ئەمریکا بۆ کاری زانستی‌و لە 1948/11/13 سەفەری کرد بۆ ئەمریکا (لە گەشتێکی زانستیدا لەلایەن وەزارەتی مەعاریفەوە بۆ تایبەتمەندی وەرگرتن لە پەروەردەو بنەمای پرۆگرامەکاندا وەك لە دۆسیەکەیدا بە پیت تۆمارکراوە لە وەزارەتی مەعاریف، سەید بۆ ماوەی دوو ساڵ لە ئەمریکا مایەوەو پاشان بەجێی هێشت‌و لە 8/23/ 195 گەڕایەوە.

پاش گەڕانەوەی بە پیشەی چاودێری یاریدەدەر لە نووسینگەی وەزیری مەعاریفدا دامەزرێنرا، کە لەو کاتەدا ئیسماعیل ئەلقەبانی وەزیری ئەم وەزارەتە بوو، پاشان گوێزرایەوە بۆ ناوچەی قاهیرەی ڕۆژئاوای فێرکاری لە 1951/10/22 دواتر هێنرایەوە بۆ وەزارەت لە 1952/5/17 تا کار بکات وەك چاودێری یاریدەدەر لە لێکۆڵینەوە هونەرییەکان‌و پرۆژەکاندا. لە کۆتاییدا دەست لەکارکێشانەوەی خۆی لە وەزارەت پێشکەش کرد، ئەوەش لە بەرواری 1952/10/18دا بوو.[2]

لە 1954/1/13دا ئەنجومەنی وەزیران لە حکومەتی شۆڕش بە سەرۆکایەتی جەمال عەبدولناسر ڕەزامەندی دەربڕی لەسەر دەست لەکارکێشانەوەی سەید قوتب لە وەزارەتی مەعاریف لەو بەروارەوە کە سەید تیایدا دەست کێشانەوەکەی پێشکەش کردبوو، کە دەکاتە 1952/10/18 نەك لەو بەروارەوەی کە ئەنجومەنی وەزیران ڕەزامەندی نواندبوو، ئەمەش بۆ ئەوەی سەید قوتب شایستەی مووچەی خانەنشینی نەبێت دوای هەژدە ساڵ‌و دە مانگ‌و شانزە ڕۆژ لە خزمەت. . .

ئەم بڕیارەی ئەنجومەنی وەزیران زیانمەند بوو بۆ سەید، لە کاتێکدا ئەم بڕیارە درا کە پەیوەندیەکانی حکومەت بە کۆمەڵی برایانەوە گرژبووبوو.[3]

لەم ماوەیەدا سەید زۆرێك پێشنیارو پرۆژەی پێشکەش کرد بۆ چاکسازی پرۆگرامەکانی خوێندن‌و ڕاستکردنەوەو بەرەوپێش بردنی، ئەگەرچی ئەم کارانەی ڕووبەڕووی تووڕەیی‌و ڕقی سەرۆکەکانی دەکردەوە. بەڵام ئەو مەبەستی بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەوان نەبوو، هەروەها ئامانجی زیادکردنی پلەو زۆرکردنی بڕی مووچە نەبوو، وەك زۆربەی فەرمانبەران، بەڵکو هەموو خەمێکی وتنی هەرشتێك بوو کە بەلای ئەمەوە حەق بوو، بیرکردنەوەی بەردەوامی ئاستی دەزگاکانی وەزارەت‌و چاککردنی کارەکانی بوو. .

بەڵام وەزارەت پێشنیارەکانی سەیدی ڕەدکردەوەو چ پێش سەفەرکردنی بۆ ئەمریکاو چ پاش گەڕانەوەشی لە ئەمریکا.

سەید ئاماژە بە نموونەیەك لەو تەنگژانەی سەرۆکەکانی دەکات لە وەزارەتدا کە بۆیان دروستکردبوو، هەروەها ئەو ئاگادار کردنەوانەی کە بۆیان دەردەکرد.

---

[1] - سيد قطب/ عبدالباقي: 30.
[2] - سيد قطب/ عبدالباقي: 43.
[3] - سيد قطب/ عبدالباقي وەری گرتووە لە دۆسیەی سەید لە وەزارەتی مەعاریف.

ئەمەش لە بابەتێکدا کە لە گۆڤاری (**الرسالة**)ی ساڵی 1946دا بلاّوی کردووەتەوەو تیایدا هۆی گواستنەوەی خۆی لە وەزارەتەوە بۆ کاری پشکنین ڕوون دەکاتەوە، ئەوەش ڕووندەکاتەوە کە ئەگەر بە هۆی قەناعەت پێکردنی دکتۆر تەها حسێنەوە نەبوایە کە ڕاوێژکار بوو لە وەزارەتدا پێدەچوو هەر ئەو ساڵە وازی بهێنایەو دەستی لە کارەکەی بکێشایەتەوە.

لەمبارەیەوە سەید دەڵێت: ئەو ماوەیە جەنگ بوو، فەرمانەکان عورفی بوون، وەزیر کە ئەحمەد نەجیب هیلالی بوو وتی: ئەبێت ئەم فەرمانبەرە دەربکرێت، یان دوور بخرێتەوە لەم خاکەدا، یاخود پەژموردە بکرێت. . بەڕێوەبەرایەتی ئاسایشی گشتی لەمبارەیەوە هەندێك شتی پێگەیاندم!! بەڕێوەبەرایەتی ئاسایشی گشتی؟ بەڵێ: بەڕێوەبەرایەتی ئاسایشی گشتی، پێی ڕاگەیاندم کە ئەو ـ سەید ـ لە بەرژەوەندی ئۆپۆزسیۆن کاردەکات، جگە لەوەی دۆسیەکەشی پاك نیەو دوو ئینزاری تێدایە لەسەر نووسینەکانی لە ڕۆژنامەکاندا کە بابەتی سیاسین و بەلاّم ئەو فەرمانبەرە! فەرمانبەر، واتە بەندە. هیچ بیروبۆچوونێکی نەبێت لە قەزیەی خاکەکەیدا ئەگەرچی ئەم بیروبۆچوونەشی سیفەتی حزبایەتی پێوە دیار نەبێت،هەاڵم پێگەشت کە من دووردەخرێمەوە لە ولاّت.

منیش بڕیارمدا ئیستیقالە بکەم! دکتۆر تەها حسین نەیهێشت، وتی: نابێت ئەم کارە بکەیت تا من لەو وەزارەتدا بم، وتم بەلاّم سەر نەوی ناکەم بۆ ئارەزووی وەزیرەکان، با ڕووبەڕووم ببنەوە بەوەی دەربارەم دەوترێت، پاشان هەرچیەکیان دەوێت با بیکەن، هەروەها منیش ئەوەی بمەوێت دەیکەم.

وتی: ئەگەر دەست لەکار بکێشیتەوە چی دەکەیت؟ لەگەڵ ئەوەدا من ئەزانم ئەرکت چەندە گرانە، وتم: ئەوەی کە بۆم دەست بدات ئەوە دەکەم، من لە پەککەوتەکانی دیوان نیم.[1]

بابەتەکانی لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا

پەیوەندی کردنی سەید قوتب بە ڕۆژنامەو گۆڤارەکانەوە لە سەرەتای ژیانییەوەو لە لاوێتیدا دەستی پێکرد، لەگەڵ گەشتنی بۆ قاهیرەو مانەوەی لەلای خاڵە ڕۆژنامەنووسەکەی ئەمیش پەیوەندی کرد بەو ڕۆژنامانەوە. یەکەم بابەتی لە ڕۆژنامەی (البلاغ)ی ڕۆژانەی ساڵی 1922 بلاّوکردەوە، واتە بە دوو ساڵ دوای ڕۆشتنی بۆ قاهیرە کە لەو کاتەدا تەمەنی شانزە ساڵ بوو، قوتابی قوتابخانەی مامۆستایانی سەرەتایی بوو.

سەید لە ڕۆژنامەکانی (**الحياة الجديدة، الاهرام، الاسبوع، كوكب الشرق، الوادي، المصور، الثقافة، الرسالة، الدعوة**) و گۆڤارەکانی (**الفكر الجديد، العالم العربي، الاخوان المسلمون، البلاغ، الجهاد، المقتطف**و. . . **هتد**) بابەتەکانی بلاّودەکردەوە.

بەرهەمە ئەدەبیو فیکریە فراوانەکەی سەید قوتب لە سەرەتای ژیانیدا بووبووە جێگەی سەرسوڕمانو سەرنجی ئەدیبو خوێنەرو لێکۆڵەرەوەکان تا گەشتە ئەو ئاستەی یەکێکیان ـ عەلی ئەحمەد عامر ـ ئەم شایەتیە سەیرەی پێشکەش کرد (گەواهی دەدەین ئێمە کە ئیمزامان کردووە لەسەر ئەمە کە هاوڕێکەمان سەید قوتب لەو کەسانەیە پلەو پایەیان بەسەر تەمەنیاندا بەرز بۆتەوە. . بەلاّم ئێمە لە میسردااین. . لە میسری پاسەوان کراوداین. ولاّتی ئازاردانە. .)[2] ئەی ئەبێت پلەو پایەی سەید چۆن بێت لە چلەکاندا کاتێك سەید بوویە وێنەی بەرچاو و دەنگی بەرگوێی عەرەب؟ ئەبێت لە چ پلەو پایەیەکدا بێت لە کاتێکدا چووە پێشەنگی ئەدیبە عەرەبەکانو ڕەخنەو ئەدەبی عەرەبییەوە؟ ئەبێت چۆن بێت لە کاتێکدا بەردەوامی وەرگرت لە فیکری ئیسلامییدا تاکو گەشتە پلەی ڕابەرایەتی؟ وە لە ڕێگەی کاری تێکۆشانی ئیسلامییدا تاکو گەشتە پێشی پێشەوە؟ ئەبێت دوای ئەوانە چۆن شاهێدیەکی بۆ بدرێتو چ ڕێزێکی لێبنرێ؟ بەلاّم ئەوەی ئەو چەشتی لە دەربەدەرکردنو بەلاّو ئەشکەنجەدانو خراپە لەگەڵدا کردنو پشتگوێ خستنو چەوساندنەوە، هیچ ئەدیبو بیریارێکی تر نەلە کۆنو نەلە نوێدا نەیچەشت.

[1] - گۆڤاری (الرسالة) ژمارە 6، 81 بەرواری 1946/7/22.

[2] - گۆڤاری الاسبوع.

ئەوەبوو گیانی بەخشی، چونکە ئامادە نەبوو گەردنی کەچو سەری نەوی بکات. ستەمکارانو خوێنڕێژان دڵڕەقانەترین هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا کرد وەك تاوانبار مامەڵەیان لەگەڵ دەکرد. هیچ سەیر نییە!! (ئێمە لە میسری پاسەوان کراوداین. . . کەوڵاتی ئازاردانە!). .

کارکردنی سەید قوتب لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا لە یەك شێوەدا نەبوو، لە هەندێکیاندا وەك فەرمانبەر کاری دەکردو لە بەرامبەر ئەو بابەتانەی کە دەینووسی یان ئەو لاپەڕانەی کە تەحریری دەکردن، مووچەیەکی مانگانەی وەردەگرت وەك (الاهرام، البلاغ).

لە هەندێکی تریاندا بەبێ بەرامبەر بابەتی هەفتانەی دەنووسیو بڵاوی دەکردەوەو تەنها بەوەندە ڕازی دەبوو کە ڕۆژنامەکە لاپەڕەکانی لە بەرامبەر بابەتەکانیدا واڵا دەکرد.

زۆربەی بابەتەکانی لە جۆری دووەم بوون ـ واتە بێ بەرامبەر ـ وەك بڵاوکراوەکانی (**الاسبوع، كوكب الشرق، مصور، الوادي، الثقافة، الرسالة، الدعوة**)و جگە لەمانەش. .

هەندێکیان سەید خۆی سەرۆکایەتیو سەرپەرشتیو تەحریری دەکردنو زیاد لە چەند بابەتێکی لە یەك ژمارەدا بڵاودەکردەوە، وەك گۆڤارەکانی (**الفكر الجديد، العالم العربي، الاخوان المسلمون**).

لەو گۆڤارانەی تیایدا دەینووسی

لە بیستەکاندا: (**البلاغ، البلاغ الاصلاحي، الجهاد، الحياة الجديدة، الاهرام، المقتطف، الوادي**، . . . هتد).

لە سییەکاندا: (هەندێك لە گۆڤارەکانی پێشوو لەگەڵ (**كوكب الشرق، روز اليوسف، أبوللو، الامام، الاسبوع، الرسالة، الثقافة، دار العلوم**) لەگەڵ ئەو گۆڤارانەی کە لەو ماوەیەدا دەردەچوون وەك (**الكاتب المصري، الكتاب، السوادي، الشؤون الاجتماعية، الاديب**)ی لوبنانیو هەندێکی تر. هەروەها چاودێریو سەرپەرشتی هەردوو گۆڤاری (الفكر الجديد، العالم العربى) دەکرد.

لە پەنجاکاندا: نووسینەکانی لە هەرسێ گۆڤاری (**الرسالة، الثقافة، الكتاب**)دا بڵاودەکردەوە لەگەڵ ئەو گۆڤارانەی کە لەو ماوەیەدا دەردەچوون وەك (**اللواء الجديد**) کە لاوانی حزبی نیشتمانی بە سەرۆکایەتی فەتحی رزوان و (**الاشتراكية**)ی حزبی (**مصر الفتاة**) بە سەرۆکایەتی ئەحمەد حسێنو (**الدعوة**) کەساڵح عشماوی بە ناوی برایانی موسڵمانەوە دەریدەکرد.

هەر لەم ماوەیەدا سەرپەرشتی گۆڤاری (**الاخوان المسلمين**)ی کرد کە زۆر تەمەنی نەکرد.

سەید هەر لە سەرەتای ژیانی ئەدەبیەوە ڕێزی وانە وتنەوەو ڕۆژنامەگەری دەگرتو هاوسەنگی دەکرد لە نێوان کارەکەی لە وەزارەتی مەعاریفو پەیوەندی کردنی بە ڕۆژنامەو گۆڤارەکانەوە.

ئەوەبوو گۆڤاری (**الاسبوع**) لە ساڵی 1934 دا پرسیارێکی ئاڕاستەی سەید کرد دەربارەی ڕۆژنامەگەریو وانە وتنەوە، لە پرسیارەکەدا هاتبوو: (ڕۆژنامەو قوتابخانە، کامیان هەڵدەبژێری؟ بۆچی؟)

ئەوەی لە وەڵامی سەیدا هاتووە بۆ ئەم پرسیارە: "هەست بە نارەحەتی دەکەم لە بەرامبەر ئەم پرسیارەدا ـ سوێند بە خوا ـ نازانم کامیان بەرێزترە، وە کامیان لە داهاتوودا بەسەر ژیانمدا زاڵ دەبێت! لە نێوان ڕۆژنامەو قوتابخانەدا گەشەم کرد، ئێستاش هەر لە نێوانیاندام، هەردووکیانم پێکەوە خۆشدەوێت، لە هەر یەکێکیاندا بۆ شەوقێکی تەواوی شاراوە لە دەروونمدا تووێشووم بینیەوە، جیاوازیم لە نێوانیاندا نەکردووە بەو پێیەی کە بڕوام پێیەتی، جیاوازییەك کە تەواو ڕوون بێت، من بە قوتابخانە زۆر بەختیارم، ئەگەرچی نارەحەتی زۆری تێدایەو کەشێکی تەسکی هەیەو لەگەڵ توانا بەکاربردنێکی شەکەتکەرو پاداشتێکی کەم، بەڵام لە کەشی ڕۆژنامەگەری فراواندا هەرکاتێك توانیم بە دەستی بخەم پشوو ئەدەم).[1]

---

[1] - گۆڤاری الاسبوع، ژمارە 36، ل14-15.

عەبدولباقی محەمەد حسینی توێژەر هەستاوە بە ئامادەکردنی لیستێك (بیبلۆگرافیا) بۆ بابەتەکانی سەید کە لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا بلاّوی کردونەتەوە کە دەتوانرێت هەلّوێستەیان لەسەر بکرێتو لە کۆتایی کتێبەکەیدا بە ناوی (**سید قطب حیاته وأدبه**) تۆماری کردووە.

لە لیستەکەدا هاتووە کە ژمارەی هۆنراوەو بابەتەکانی سەید کە بلاّوی کردوونەتەوەو کەوتوونەتە بەردەستی (455) بابەتو چامەی شیعرییە، کە بەسەر (19) گۆڤارو ڕۆژنامەدا دابەشبوون. بەلاّم ئەوەی کەوتووەتە بەردەستی عەبدولباقی محەمەد کەمترە لەوەی کە سەید لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا بلاّوی کردوونەتەوەو دەستی توێژەری پێنەگەشتووە. . .

سەید ماوەیەکی دوورو درێژ لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا کاری کرد کە زیاتر بوو لە چارەکە سەدەیەك، لەوبارەیەوە زۆرێك لە ڕاستیو نهێنیەکانی بۆ ڕوون بوویەوەو، ڕووبەڕووی زۆرێك لە تەنگپێهەلّچنین بوویەوە لەلایەن ئەو کەسانەوە کە کاری ڕۆژنامەگەرییان لە ژێردەستدا بوو.

بەتایبەتی لە دواقۆناغەکانی پەیوەندی سەید بە گۆڤارو ڕۆژنامەکانەوە ڕووبەڕووی ئازارو تەنگژەیەکی زۆر بوویەوە کاتێك ڕویکردە بیری ئیسلامیو بیروبۆچوونێکی ئیسلامی تێکۆشەرانەو بانگخوازانەی بۆ دروستبوو، بە شێوەیەك زۆربەی گۆڤارەکان دەرگایان بە ڕوودا داخستو لاپەڕەکانیان پێچایەوە لە بابەتەکانی سەید قوتب، چونکە گۆڤارەکان دژی ئەو پەیامە بوون کە سەید هەلّگری بوو، دژی ئەو بیرەبون کە بیری خۆی لەسەر بونیادنابوو.

سەید پەردەی لەسەر ئەم ڕۆژنامەو گۆڤارانە هەلّمالّیو گلەیی لەو کەسانەش کرد سەرپەرشتییان دەکردن، هەلّوێستە چەوتەکانی خشتنەڕوو، هەروەها پەیوەندییە گومان لێکراوەکانیانی دەردەخستو پەیوەندی ئە لایەنانەی بە دەزگا هەوالّگریە عەرەبیو بیانیەکانەوە ڕوون دەکردەوە.

لە بابەتێکدا بە ناوی (**الدولة تخنق الأدب**) لە گۆڤاری (**الرسالة**)، لە سالّی 1950دا دەلّێت: "دەولّەت لە میسردا پێویستە کارێکی هەبێت، ئەبێت کارەکەی چی بێت ئەگەر فیکر نەخنکێنێتو کۆتو پێوەند نەکاتە هەردوو دەستو هەردوو قاچی؟".

لە هەمان بابەتدا دەلّێت: "ڕۆژنامە میسرییەکان ـ تەنها ژمارەیەکی کەمیان نەبێت ـ دەزگای نێودەولّەتی، کە نە میسرینو نە عەرەبیین پشتگیریان دەکەن، کۆمەلّە دەزگایەکن پێنووسەکانی موخابەراتی بەریتانیو ئەمریکیو فەرەنسی بەشداری تێدا دەکەن، پاشان میسریو عەرەبی!!. . کۆمەلّە دەزگایەك زیاتر خزمەتی سەرمایەداری جیهانی دەکات وەك لە خزمەتی قەزیەی گەلانی عەرەبی، خزمەتی داگیرکەری دەرەکیو لایەنە فەرمانڕەواکانی دەکات پێش ئەوەی خزمەتی نیشتمانو گەلانی هەژاری خۆی بکات. نهێنیەکە ئەمەیە کە دەولّەت ئەو مەرجانەی دەیسەپاند بەسەر کتێبەکاندا نەیدەسەپاند بەسەر گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا چونکە لە پشتیانەوە پێنووسەکانی سیخوڕو بەرژەوەندی سەرمایەداری جیهانی هەبوو، پشتگیری گۆڤارەکانیش هەر لە ئەستۆی ئەماندابوو، کۆسپەکانی لە بەردەمیاندا ڕادەمالّیو ڕێگای بۆ فراوان دەکردن، تاکو پروپاگەندە ئاووردەکانیان بلاّوبکەنەوە لە هەموو لایەکی ولاّتانی عەرەبییەوە".[1]

[1] گۆڤاری الرسالة ژمارە 943، 1951/7/30.

پەیوەندی سەید بە ئەدیبو بیریارەکانەوە

پەیوەندی سەید بە ئەدیبو بیریارەکانەوە کۆنەو، هەر لە سەرەتای ژیانیەوە پەیوەندی پێوە کردنو لەگەڵ کۆڕو هۆڵەکانی کۆڕگرتندا لە یەکەم رۆژی گەشتنە قاهیرەیەوە پەیوەندی بەست کە لە لای خاڵە ئەدیبە رۆژنامەنووسەکەی مایەوە . لە ئەدیبە یەکەمینەکان کە سەید پەیوەندی پێوەکردن عەباس مەحمود عەقاد بوو، سەید کرایەوە بە ڕووی کتێبخانە فراوانو گەورەو گشتگیرەکەیدا، بەردەوام ئامادەی کۆڕە هەفتانەکەی دەبوو کە سەرلەبەیانی هەموو رۆژی هەینیەك دەیبەست.

لە سەرەتای بیستەکانەوە بۆ ماوەی زیاتر لە چارەکە سەدەیەك سەید بەشداری کۆڕەکانی عەقادی کرد، ئەم پەیوەندیە پێشوەختەی سەید بە عەقادەوە ئەدەبی لەلای سەید خۆشەویست کردو زیاتر ئارەزوومەندی بوو، بە شێوەیەك ئیتر ڕووی کردە ئەدەبو توێشووی تێدا کۆکردەوەو کردیە ئامانجی خۆی لە قۆناغە ئەدەبیەکەی ژیانیدا.

سەید لەگەڵ ئەو پەیوەندیە توندوتۆڵەی لەگەڵ عەباس مەحمود عەقادو ئەو هاوڕێیەتیە گەرمەی لە نێوانیاندا هەبوو، پارێزگاری لە کەسایەتی سەربەخۆو بیرکردنەوەی ئازادی خۆی دەکرد، نموونە بۆ ئەم لایەنە دێنێتەوەو دەڵێت: (لەم هاوڕێیەتیە نەدەترسام ـ هەرچەندە بەهێزبوو ـ کە کاریکاتە سەر بۆچوونم چونکە هاوڕێیەتی ترم هەبوو کە بەهێزتر بوو لەم هاوڕێیەتیە، ئەویش هاوڕێیەتی ویژدانی خۆم بوو، نەخێر، بەڵکو هاوەڕێیەتیم بۆ کەسایەتی خۆم، سووربوونم لەسەر ئەوەی ون نەبێت لە هیچ کەسایەتیەکی تردا).[1]

سەید قوتب ژیانێکی ئەدەبی دوورودرێژی بردەسەرو لەو ماوەیەدا ئاشنابوو بە زۆرێك لە ئەدیبانو پەیوەندی پێوەکردنو لەگەڵیاندا کۆدەبووەوە، یان هاوڕایان دەبوو یاخود ڕای جیاواز دەبوو لێیان، پاڵپشتی دەکردن یان بەرەنگاریان دەبوویەوە، لەگەڵ یەك دەڕۆیشتن یان ڕاکانیان بەریەك دەکەوتن، لەگەڵ هەندێکیان مشتومڕی دوورودرێژی ئەنجامدەدا، لەگەڵ هەندێکی تریاندا دەکەوتە جەنگی ئەدەبیەوە.

لەو ئەدیبانەی کە سەید پەیوەندیو هاوڕێیەتی لەگەڵیاندا هەبوو جگە لە عەباس مەحمودعەقاد کە پەیوەندیەکەیان درێژی خایاندو کاریگەریەکی زۆری لەسەر جێهێشت، ئەم ئەدیبانە بوون (تەها حسین، ئەحمەد حەسەن حەمزە، ئەحمەد زەکی ئەبو شادی، تۆفیق ئەلحەکیم، ئیبراهیم عەبدولقادر ئەلمازنی، یەحیا حەقی، مەحمود تەیمور، محەممەد مەندور، عەبدولحەمید جەودە ئەلسەحار، ئەحمەد ئەمین، عەبدولمونعیم خەلاف، عەباس خزر، عەلی تەنتاوی، ئەنوەر ئەلمەعداوی، نەجیب مەحفوز).

عەقاد لە نێوانی هەموویاندا کاریگەریەکی لەبەرچاوی لە ژیانی ئەدەبیو فیکریی سەیددا هەبووە، هەر ئەو مامۆستای یەکەمو یەکەم مامۆستای قوتابیەکەی خۆی (سەید قوتب) بوو.

ئەگەر لە ژیانی ئەدەبیو فیکری سەید بکۆڵینەوە ـ بە شێوەیەکی خێرا ـ لەگەڵ عەقاددا دەبینین بەم شێوەیەیە:

- سەرەتا پەیوەندی قوتابێتیو مامۆستایەتی لە نێوان سەیدو عەقادا لە سەرەتای لاوێتیدا دەستیپێکرد.
- پاشان گۆڕا بە خۆشەویستیو سەرسامیەکی گەورەی قوتابیەکە بە مامۆستاکەی.
- پاشان قوتابیەکە بە تەواوی واتا بوویە (مورید)ی مامۆستاکەی.
- دواتر ئەم قوتابیە موریدە وای لێهات بوویە هەڵگری هەموو بیروڕاکانی مامۆستاکەی.
- پاشان گەشتە ئاستی ترسان لە فەنابوون لە مامۆستاکەیداو توانەوەی کەسایەتیەکەی لە کەسایەتی ئەودا.
- دواتر لە تێگەیشتن لە بابەتە ئەدەبیو فیکریەکاندا سەربەخۆیی بۆ ئەم موریدە دروستبوو.
- پاشان ئەم موریدە ڕێگەی بە خۆیدا لە هەندێك بابەتی ئەدەبیو فیکریدا پێچەوانەی مامۆستاکەی بدوێت.
- پاشان وردە وردە دەستیکرد بە دوورکەوتنەوە لە مامۆستاکەیو قوتابخانەکەی لە ئەدەبو شیعرو ژیاندا.
- دواتر بە تەواوی ئیعلانی کۆتایی دەرچوونی خۆی کرد لە قوتابخانەی مامۆستا پێشووەکەیو، لە بەرامبەریدا دەوەستایەوە تا گەشتە ئاستێك مامۆستا بێ مەیل بێت بۆ موریدەکەیو ڕقی لێهەڵبگرێت، پاشان هەنگاونانی هەریەکەیان لە دوو ڕێگای جیاوازی هاوتەریبەوە لە جیهانی فیکرو لێکۆڵینەوەدا. . .

[1] گۆڤاری الرسالة، ژمارە 943 ل1087.

- له پاشاندا گەڕانەوەی سەید قوتب - موریدەکەی ماموستا عەقاد - بۆ کێشانی بیروڕاو بۆچوونەکانی ماموستاکەی پێشووی بە ترازووی قورئانو ڕاستکردنەوەی لەسەر بنچینەی قورئان، وە ڕێککردنی بە دەقە قورئانیەکانو خستنەڕووی دژبوونی بیروڕاکانی ماموستاکەی بۆ بڕیارە قورئانیەکان.

- سەید ژیانی دەستپێکرد بە قوتابێتیو موریدی بۆ ماموستا عەقاد.

- کۆتایی پێهێنا بە بوونی بە پیاوێکی قورئانی سەربەخۆ!.

له ماوەیەکی زیاد لە دە ساڵیدا سەید قوتب کۆمەڵێك جەنگی ئەدەبی بەناوبانگی لەگەڵ ئەدیبە هاوچەرخەکانیدا هەیە لەسەر مینبەری ئەو گۆڤارانەی لەو ڕۆژگارەدا دەردەچوون، لەو جەنگانە:

- جەنگی مینبەری ئازاد، ساڵی 1934.
- جەنگی لەگەڵ ڕافعیەکان، ساڵی1938.
- جەنگی لەگەڵ دکتۆر محمد مەندور 1943.
- جەنگی لەگەڵ عەبدولمونعیم حەلاف 1944.
- جەنگی لەگەڵ دریّنی خەشبە 1943.
- جەنگی لەگەڵ سەلاح زهنی 1944.
- جەنگی لەگەڵ ئیسماعیل مەزهەر 1946.
- جەنگی لەگەڵ پیرانی ئەدەب (عەقادو تەها حسینو تۆفیق حەکیمو محەمەد حسین هەیکەلو ئەحمەد ئەمین) لە ساڵی 1947.

ناردنی سەید قوتب بۆ ئەمریکا

چالاکیەکانی پێش ناردنی بۆ ئەمریکا

سەید لە نیوەی دووەمی چلەکانەوە ڕاستگۆیانەو زۆر بە گەرمی ئاراستەی خۆی بەرەو ئیسلامو بانگکردن بۆ ئیسلام گۆڕی، هەروەك گرنگی تایبەتی ئەدا بە بابەتە سیاسیو کۆمەلایەتیو نیشتمانیەکان کە میسرو گەلەلانی میسر تێیدا دەژیان.

شێوازو ڕێبازە ئەدەبیەکەی بەکارئەهێنا بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانە، واتە سەید ئەدەبی گواستەوە لە قۆناغی (ئەدەب بۆ ئەدەب)ەوە بۆ قۆناغی (ئەدەب بۆ خزمەتی ژیانو بیروباوەڕ).

میسر لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە لە کۆمەڵێك قەزیەو گرفتدا دەژیاو، دەینالاند بە دەست چەندین گرفتو کێشەوە لەسەر هەموو ئاستو ناوەندەکان.

سەید چاك هەستی بەوە دەکرد کە خەڵکی لە چ واقیعێکدا دەژینو بەدەست چیەوە دەناڵێنن، دەیڕوانی بۆ بنچینەی نەخۆشیەکەو سەرچاوەی بەلاکە، سەرچاوەی هەردووبەلاکەشی لە داگیرکاری بەریتانیادا دەبینیەوە کە دەستی گرتبوو بەسەر ولاتاندا.

هەروەها سەید وای دەبینی کە نۆکەرو دەستو پێوەندەکانی بەریتانیا لە ولاتدا هۆکارێکی تری بنچینەیی گرفتو واقیعە تاڵەکە بوون، وەك: کۆشك و حکومەتو حیزبەکان و چین خوازەکان و گەورە بازرگانەکان و خاوەن بانگەوازە بەتاڵو پڕوپووچەکان و دوژمنانی ڕەوشتوخووە بەرزوجوانەکان، لەبەرئەوە سەید بە چڕی هێرشەکانی ئاراستەی هەموو ئەو لایەنانە دەکردو جەنگێکی بەهێزی توندی لەگەڵیاندا بەرپاکرد.

ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی بەکاردەهێنا بۆ بلاوکردنەوەی بابەتە ئیعلامیە توندو بەهێزەکانی وەك گۆڤاری (**الرسالة، الثقافة**)، کاریکرد بۆ دەرکردنی گۆڤارێکی تایبەت وەك (**الفکر الجدید**) کە بابەتەکانی لەو گۆڤارەدا لەوپەڕی پلەی توندوتیژیو ڕەقیو بوێریو ڕاشکاوانەییدا بلاودەکردەوە. .

حکومەتو کۆشکی پاشایەتی زۆر نارەحەت بوون بەم کارانەی سەید، ئەوەبوو دوای کەمتر لە چوار مانگ بەسەر تەمەنی گۆڤارەکەدا دایانخست، کۆشکی پاشایەتی هیچ بەڵگەیەکی بەدەستەوە نەبوو بۆ زیندانیکردی سەید، چونکە لەو ڕۆژانەدا یاسا جۆرێك لە ڕێزو تایبەتمەندی هەبوو، سەید قوتبیش بە جۆرێك دەستەواژەکانی دادەڕشت کە نەکەوێتە ژێر تۆڵەو ڕەخنەی یاساوە، بەمشێوەیە خۆی لە سزای یاسا دەربازدەکرد، لەو دەمەدا سەید بە هۆی پەیوەندیە دێرینەکەیەوە پەیوەندی بە سەرۆك وەزیران (مەحمود فەهمی نەقراشی)یەوە هەبوو، نەقراشی کاری کرد بۆ ڕێکخستنی گەشتێك بۆ سەید تاکو بینێرێت بۆ ئەمریکا، ناردنی سەید بۆ ئەمریکا هەوڵێك بوو بۆ ڕزگاربوون لە سەیدو خۆپاراستن لە بابەتەکانیو لە چالاکیە ئیسلاحیەکانی کە کۆشكو حکومەتی سەغڵەت کردبوو.

ئارەزووی هەر سێ لایەنەکە (کۆشك و حکومەت و سەرۆکەکانی لە وەزارەتی مەعاریف) لەم ئامانجەدا ـ ناردنی سەید ـ یەکیانگرت، ئەوەبوو گەشتەکەی بۆ ئەمریکا بۆ ڕێکخرا.[1]

نهێنی ئەرکی سەید لە ئەمریکا!

ناردنی سەید بۆ ئەمریکا بۆ ئەرکێکی دیاریکراو نەبوو وەك دەستخستنی بڕوانامەی ماجستێر یان دکتۆرا هەروەك هەندێك وای بۆ دەچن، بەڵکو مەبەست ئەوەبوو سەید لە وڵات دووربخرێتەوە.

لەبەرئەوەی لە پشکنینی هونەریدا لە وەزارەتی مەعاریف کاری دەکرد گەشتێکیان بۆ ڕێکخست کە لەگەڵ ڕوکاری دەرەوەی کارەکەیدا بگونجێت، داوایان لێکرد ئاگاداریو شارەزایی پەیدا بکات بەسەر پرۆگرامو یاسای فێرکردن لە ئەمریکادا، بەو بیانووەی کە سەید پسپۆڕە لە پرۆگرامو بەرنامە سازیەکانی خوێندنداو، لێکۆڵەرە لە شێوازەکانی فێرکردندا.

سەید لە ئەمریکا پەیوەست نەبوو بە زانکۆیەکی دیاریکراوەوە یان کەرەسەی تیۆرێکی تایبەت بە خوێندن، یان کاتێکی دیاریکراوو سنووردار، بەڵکو بە تەواوی ئازاد بوو لە بوارەکانی لێکۆڵینەوەو تایبەتمەندیو کاتو شوێندا.

پاش گەشتنی سەید بۆ ئەمریکاو بەسەربردنی چەند مانگێك لە فێربوونی زمانی ئینگلیزیدا -چونکە پێشتر ئەکادیمی زانستیانەی لە کۆلێژی دارالعلوم نەخوێندبوو-، وە پاش ئەوەی بە تەواوی شارەزای زمانی ئینگلیزی بوو دەستی کرد بە گەشتی مەیدانی بەسەر زانکۆو پەیمانگاو قوتابخانەکاندا، بە ئامانجی ئاگاداربوون بەسەر پەیڕەوو پرۆگرامی فێرکاریو شارەزابوون بەسەر بەرنامەو شێوازەکانی وانە وتنەوە لە ئەمریکا.

گەشتەکەی سەید ژمارەیەك لە ویلایەتە ئەمریکیەکانی گرتەوەو سەردانی چەندین شاری جیاجیای کرد وەك: نیویۆرك، جریلی، دنفر، سان فرانسیسکۆ.[2]

---

[1] أمريكا في الداخل: سيدقطب، 15-18.

[2] هەمان سەرچاوە: 19-20.

گەشتەكەی

له 1948/11/3دا گەشتەكەی سەید بۆ ئەمریكا لەسەر پشتی پاپۆڕێك له ئەسكەندەریەوه بۆ نیویۆرك دەستی پێكرد، لەوێدا لەسەر پشتی پاپۆڕەكه چەند ڕووداوێك ڕوویدا كه ئاماژە بە هەندێكیان دەكەین لەوانە:

1- بیركردنەوە و بیركەوتنەوەی سەید بۆ نازو نیعمەتەكانی خوای گەورە لەسەر مرۆڤ، كه دەریای بۆ ڕاهێناوەو توانای هەڵگرتنی كەشتیەكانی پێبەخشیوە. وەك دەڵێت: **(ما أحسست ما في هذه اللفتة من عمق، قدر ما أحسست، ونقطة صغيرة في خِظَمِّ المُحيط، تحملنا و تجري بنا، والموج المتلاحم والزرقة المطلقة من حولنا، والفلك سابحة متناثرة هنا و هناك. . ولاشئ الا قدرة الله، و الا رعاية الله، والا قانون الكون الذي جعله الله، يحمل تلك النقطة الصغيرة على تبجج الامواج وخظمها الرهيب).**[1]

كه باسكردنه له نهێنی هەڵگرتنی پاپۆڕ لەلایەن دەریاوە له ژێر چاودێری خواو بەپێی یاسا كەونیەكان.

2- له شەوێكی ڕوناكی مانگەشەودا وەستا بوو، بیری دەكردەوەو سەرنجی دەدا، بە شێوەیەك ئیمانەكەی زیادی دەكردو زیاتر دڵنیایی پێدەبەخشی بەرامبەر خوای گەورە، وەك دەڵێت: **(أحسست هذه الموسيقى العلوية الشاملة، موسيقى الوجود، مرة وأنا في عرض المحيط والباخرة تمر، مر الريح على وجه الخظم، والنسيم رخاء، والليل ساكن، والقمر مفضفض اللائ. . .)**.[2]

3- لەژێر سێبەری ئەم بارە ئیمانیەدا لەگەڵ دەروونی خۆیدا دەدوا: (من بچم بۆ ئەمریكاو تێیدا برۆمو بێم وەك ڕۆشتنو هاتنی مرۆڤە ئاساییەكان، ئەوانەی تەنها بە خواردنو خەوتن قەناعەت دەكەن، یاخود دەبێت جیاوازیەك هەبێت بە هەندێك سیفەتی جیاكەرەوەی دیاریكراو؟ ئەو شتەش جگە له ئیسلامو پەیوەستبوون بە ئادابو پابەندبوون بە پرۆگرامەكانیەوە له ژیاندا نەبێت ئەبێت چیتر بێت، لەو نێوەندە ئاڵۆزو زیادەڕەوەدا، ئەو نێوەندەی قاڵكراوە بەهەموو هۆكارو چێژ وەرگرتنو حەرامێك؟ منیش ویستم پیاوی دووەم بم. . . .).[3]

4- دوای ئەوەی بەم شێوەیە بیری كردەوە كه هێشتا هەر لەسەر پاپۆڕەكەیە، بڕیاری پابەندبوون بە ئیسلامو بانگەشە بۆكردنی دا له ئەمریكا. . وە لەلایەن ئافرەتێكەوە له پاپۆڕەكەدا تاقیكردنەوەیەكی قورسی ڕووبەڕووبویەوە،بەلاّم خوای گەورە پاراستیو بەسەر ئەو تاقیكردنەوەدا سەری خست، دەڵێت: (ویستم پیاوی دووەم بم ـ موسڵمانێكی پابەند ـ خوای گەورەش ویستی تاقیم بكاتەوە: ئایا من ڕاستگۆم لەوەی كه ڕووم تێكردووە یان هەر تەنها دالغەیەكە؟

هەر ئەوەندەبوو چوومە ژوورەكەمەوە ڕاستەوخۆ تەقەی دەرگا هات، كردمەوە، دەبینم كچێكی پێكەوتووی جوان، باڵابەرز، نیوە ڕووت، لاشەی بە جۆرێك بوو بە هەموو شێوەیەك لەخشتەبەر بوو، بە زمانی ئینگلیزی دەستیكرد بە قسەكردن: ئایا گەورەم ڕێم ئەدات ئەمشەو لای میوان بم؟ منیش داوای لێبوردنم لێكرد كه ژوورەكە تەنها بۆ یەك جێگە ئامادەكراوە، جێگەكەش یەك نەفەریە!.

وتی: زۆرجار یەك جێگە دوو نەفەر دەگرێت!!

منیش زۆر بێزار بووم له بەرامبەر بێ ئابڕوویی ئەم ئافرەتە كه ویستی بە زۆر بێتە ژوورەوە، دەرگاكەم بە توندی بە ڕوویدا داخست، تاكو بكەوێتە دەرەوەی ژوورەكە، گوێم له كەوتنی بوو بە زەویە تەختەكەدا له ڕێڕەوەكەدا، ئافرەتەكە سەرخۆشیش بوو. . .)[4]

5- دوای ئەم سەركەوتنە ـ زاڵبوونی بەسەر هەواو ئارەزووەكانو هەڵخەڵەتێنەرەكاندا ـ سەید گۆڕا بۆ بانگخوازێك بۆ ئیسلام، تەنانەت لەسەر پشتی پاپۆڕەكەش!.

---

[1] گواستنەوەی دەقەكە بە زمانی عەرەبی وەك خۆی له بەر بەهێزی دەربڕینە ئەدەبییەكەی سەیدە كه له وەرگێڕانیدا ئەشێت ئەو هێزەی لەدەست بدات.

[2] گواستنەوەی دەقەكە بە زمانی عەرەبی وەك خۆی له بەر بەهێزی دەربڕینە ئەدەبییەكەی سەیدە كه له وەرگێڕانیدا ئەشێت ئەو هێزەی لەدەست بدات.

[3] أمريكا في الداخل: سيدقطب، 21-22.

[4] أمريكا في الداخل: سيدقطب، 27.

هەروەهاسەید ئاگادارمان دەکاتو دەڵێت کە: "گاورێکی مژدەدەری بینی کە هەوڵی بڵاوکردنەوەو پڕوپاگەندەی مژدەدەرانەی ئەدا لەناو سەرنشینە موسڵمانەکانی پاپۆڕەکەدا، ئەمیش ـ سەید ـ هەستی ئیمانی بەئاگا هاتەوەو ڕۆیشت بۆ لای کاپتنی پاپۆڕەکەو داوای لێکرد کە مۆڵەت بدات بە نەفەرە موسڵمانەکان تاکو لەسەر پاپۆڕەکە نوێژی هەینی ئەنجام بدەن، ئیتر بەشداریان لەم خۆپیشاندانو مەراسیمە ئیسلامیەدا کردو سەید قوتب هەستا بە خوێندنەوەو پێشکەشکردنی وتارو پێشنوێژی کردن بۆ نوێژکەران، لە نێوەندی سەرسوڕمانێکی زۆری سەرنشینەکانی تر ئەوانەی کە بەسەیرکەرو بەبێ لایەن مابوونەوە. .

پاشان ئافرەتێکی گاوری یوگسلاڤی هاتە پێشەوەو باسی کاریگەری وتارەکەی سەیدو ئەو چەند ئایەتەی کرد کە لە قورئان سەید خوێندی.

سەید ئەم ڕووداوە باسدەکات، بەتایبەتی ئەو ئافرەتە یوگسلافیەو گەواهیەکەی دادەنێت بە بەڵگەیەك لەسەر ئیعجازی قورئانو کاریگەری لە دەروونی خەڵکیدا تەنانەت لە کەسانێکی جگە لە عەرەبیش. ."[1]

6- خزمەتگوزارەکەی ئوتێل کە هەموو جار بە سەیدی ئەوت کە ئەودەتوانێت هەرچیەکی مەبەستە لە داواکاری جنسی ئەم بۆی ڕاپەڕێنێتو، بە قسەکردن لەبارەی هەندێك لەو کارە ناپەسەندانەوە دەیوروژاند.

7- ئەو لاوە عەرەبەی کە دەیویست لە خشتەی بەرێت بەوەی چیرۆکی موغامەراتی زایەندی خۆی لەگەڵ کچە ئەمریکیەکاندا ئەدا بەگوێیدا.[2]

هەوڵەکان بۆ ئیحتیواکردنی سەید

دوای شکستهێنانی هەوڵەکانیان بۆ سەرلێشێوانو لەخشتەبردنو تێکدانی لایەنی ڕەوشتی سەید، هەستان بە کۆمەڵە هەوڵدانێك بۆ لە خۆگرتنی سەید لە هەردوو لایەنی فیکریو سیاسیەوە. . . !!. سەید ئاگادارمان دەکات لە نموونەی ئەو پێشبڕکێیەی لە نێوان موخابەراتی ئینگلیزیو ئەمریکیدا هەبوو بۆ ئیحتیواکردنی، چۆن خوای گەورە یارمەتیدا کە لە هەموو هەوڵەکاندا سەربەرز بە دینەکەیەوە دەربچێتو سەرکەوتووبێت.

یەکێك لەو هەوڵانە ئەوەبوو کە سیخوڕی ئینگلیزی (جون هیو ورس دن)پێی هەستا ـ کە ماوەیەك لە میسردا مابووەوەو پروپاگەندەی ئەوەی کردبوو کە گوایە موسڵمان بووەو ناوی خۆی ناوە (**جمال الدين**)و ئافرەتێکی موسڵمانیشی مارە کردبوو، پاشان لە ئەمریکا جێگیربوو، هەر لەوێدا کتێبە ترسناکەکەی (**التيارات السياسية والدينية في مصر الحديثة**)ی دانا، سەید هەندێك لەو کارانەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە (دن) پێی هەستاوە لەگەڵیدا:

1- ئاگاداری کرد لەوەی کە زۆرێك لە کاربەدەستان لە دەوڵەتی ئەمریکیدا دەرچووی پەیمانگا تەبشیریەکانن‌و بە دەیان ناوی کەسایەتی ناوداری لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکیو بواری سیاسیدا بۆ دەستنیشان کرد، پێدانی ئەم زانیاریانە بە سەید لەبەر خوا نەبوو، بەڵکو ئەوەی لای (دن) گرنگ بوو ئەوەبوو ڕۆژهەڵاتیەکان متمانە نەدەن بە نیەتی ئەمریکا بەرامبەر بە ڕۆژهەڵاتیەکان. سەید قوتب گومانی پەیداکرد لە وتەکانی (دن)، بە هۆکاری تر لە ڕاستی وتەکانی کۆڵیەوە.

2- پێشنیاری کرد بۆ سەید تا کتێبەکەی (**العدالة الاجتماعية في الاسلام**) وەرگێڕێتە سەر زمانی ئینگلیزی کە لەساڵی 1949دا دەرچووبوو، بەرامبەر بە (10)هەزار دۆلاری ئەمریکی، بەڵام سەید پێشنیارەکەی (دن)ی ڕەدکردەوەو کتێبەکەی

[1] أمريكا في الداخل: سيدقطب،23-24.
[2] أمريكا في الداخل: سيدقطب، 27-28.

پێشکەشکرد بە (کۆنگرەی ئەمریکی بۆ لێکۆڵینەوە کۆمەڵایەتیەکان)و ڕۆژهەڵاتناس (یوحەننا ـ ب. هاردی) مامۆستا لە زانکۆی هالیفاکس لە کەنەدا وەریگێڕا بەبێ بەرامبەر.[1]

3- (دن) زیاتر لە جارێك وتوێژی لەگەڵ سەید کرد دەربارەی ڕوداوە سیاسیو کۆمەڵایەتیەکانی میسر، وە ئەو مەترسیانەی لە داهاتوودا چاوەڕێی دەکات.

کۆمەڵی ئیخوان موسلیمین بەشێکی زۆری وتوێژەکانی (دن)ی لەگەڵ سەید داگیرکرد، ئەوەبوو کۆمەڵێك زانیاری ختسەڕوو بۆ سەید قوتب هەروەك لە کتێبەکەی **(التيارات السياسية والدينية في مصر)** دا بە وردیو درێژی هاتووە سەبارەت بە کۆمەڵی برایانی موسڵمانو ئامانجو چالاکیو پرۆگرامەکانیان.

پاشان ئاگاهیدا بە سەید لەو مەترسیە خراپەی هەڕەشە لە میسر دەکات ئەگەر کۆمەڵی برایانی موسڵمان سەرکەوتن بەدەست بهێنن لە سەرکردایەتیو فەرمانڕەواییو ئاڕاستەکردنی میسردا، بۆسەیدی ختسەڕوو کە ئومێدو هیوایان بەستۆتەوە بە ڕۆشنبیرو موفەکیرەکانەوە تاکو نەهێڵن ئەم کۆمەڵە بگەنە دەسەڵاتو ببنە فەرمانڕەواو، وڵات ببەستنەوە بە ژیاری ڕۆژئاواوە!.

(دن) ئامۆژگاری سەید قوتبی کرد کە واز لە دژایەتیو هێرشکردنە سەر بەریتانیا بێنێت، چونکە ئەگەر بەریتانیا لە میسردا نەما ئەوا ئەمریکا جێگەی دەگرێتەوە کە دوژمنکاری ئەو زیاترە.[2]

سەید لە ئەمریکا خاوەنی چالاکی بوو، هاتوچۆی دەکرد لە نێوان چەندین ویلایەتی ئەمریکیدا، سەردانی ژمارەیەك زانکۆو پەیمانگای کردو، ئاگادارو شارەزا بوو بەسەر پرۆگرامو شێوازەکانی وانەوتنەوە لەوێ. هەڵدەستا بە گەشتی مەیدانی پشکنین، لەم گەشتانەیدا لێکۆڵینەوەی نموونە لەبەرچاوەکانی کۆمەڵگای ئەمریکی دەکردو لە ڕوانگەیانەوە ژیانی کۆمەڵایەتی لە ئەمریکادا هەڵدەسەنگاند، هەروەها تێکەڵدەبوو بە ئەندامەکانی کۆمەڵگاو لە ژیانیانی دەکۆڵیەوەو مشتومڕی لەگەڵ دەکردنو تێبینیەکانی دەربارەیان تۆمار دەکرد. . هەندێك لە بابەتەکانی ئەناردەوە بۆ گۆڤارو ڕۆژنامەکان لە میسر، هەندێك جاری ناوی ئەو شارەی تۆمار دەکرد کە بابەتەکەی تیا نووسی بوو.

لە شاری جیلی بە زۆری سەردانی پەیمانگای مامۆستایانی دەکردو هەر لەو شارەدا مشتومڕی سازدەکرد، ڕەخنەی دەگرتو تێبینی دەدا لەسەر دیمەنی خراپەکاری لادان لەوێ، هەر بۆ ئەم مەبەستە بەشداری یانەی کەنیسەی جیلی کردو تێبینی ئەو فەسادو خراپەکاریەی کرد کە هەموو شتێکی لە وڵاتەکەدا گرتبووەوە تەنانەت گەشتبووە کەنیسەش.

لەم شارەوە سەید بابەتێکی ئیمانی بەرزی ناردەوە کە ناوی نابوو **(أضواء في بعيد)**و گۆڤاری (الكتاب) لە میسر بۆی بڵاوکردەوە.

هەروەها بەشداری هەبوو لە گۆڤارەکانی جیلی دا وەك (Falcran)، پەیوەندی هەبوو لەگەڵ هاوڕێکانی لە میسر لە سنووری (نامەی برایەتی)دا، لە دێڕێکی ئەو وەڵامەیدا کە بۆ تۆفیق حەکیمی نووسیبوو سەبارەت بەو کتێبەی کە بە دیاری بۆی ناردبوو **(الملك والاديب)**دا دەڵێت: "بە ڕاستی تەنها یەك شت لەم ئەمریکایەدا کەمو ناتەواوە ـ لە کاتێکدا ئەمریکا پڕە لە هەموو شتێك ـ تەنها شتێك لەلایان نرخی نەبێت گیانە. ."[3] .

لە نامەیەکی تریدا کە بۆ عەباس خزری ناردووە دەڵێت: (ئەمریکا دەشێت بۆ ئەوەی ببێتە "وەرشەی جیهان"و کاری خۆی بە چاکترین شێوە بەئەنجام بگەیەنێت. . بەڵام جیهان هەمووی وەك ئەمریکای لێبێت. ئەوە بە دڵنیاییەوە کارەساتێکی مرۆییە)، لە نامەکەیدا بۆ مامۆستا جەبر دەڵێت: (برام مامۆستا جەبر. . ئەمریکا گەورەترین ئەفسانەیە جیهان ناسیبێتی!، ئەتوانین سوود لە ئەمریکا وەرگرین بە تەنها لە گەشتی زانستیدا: میکانیكو کارەباو کیمیاو کشتوکاڵو لەم بابەتانە، بەڵام هەوڵدەین سوود لە ئەمریکا وەرگرین لەلێکۆڵینەوە تیۆریەکاندا ـ لە نێوانیاندا شێوازی وانە وتنەوە ـ وای بۆ دەچم کە هەڵەمان کردبێت توندترین هەڵە، وە کشابین بە دوای شێوازی ئەمریکیدا لە پروپاگەندەدا! لەگەڵ ئەمەدا حەزناکەم پەلە بکەم، دڵنیام

---

[1] أمريكا من الداخل: 28-29.

[2] موحەمەد قوتب ئەو هەواڵەی پێدام.

[3] أمريكا في الداخل: 153.

لێرە شتانێك هەیە كە تا ئێستا نەمزانیون. ئەگەرچی وا پێویست بكات كە ڕێبازی مەڵبەندی دەولی سەركەوتووترین ڕێبازی ئەمریكی بێت!.

بە ڕاستی بە كرداری لە زمانی ئینگلیزیدا پێشكەوتم، پێشكەوتنێكی لەبەرچاو، بەڵام بە لێبڕانی تایبەتی خۆم، بە ڕاستكردنەوەی شێوازی ئەمریكیو موتوربەكردنی، ئەگەر دەیەكی ئەم لێبڕانە لێرە كردوومە لە میسردا لێبڕامایە بەس بوو بۆ ئەوەی ئێستە پێی گەیشتووم، جگە لە ئاسانی لە وتوێژدا كە ئەوە لێرە بە سروشتی حاڵ چاكترە!.

بەڵام ئەوانەی دەربارەی ئەمریكا دەدوێن وەك چۆن دەربارەی حەوت سەرسوڕهێنەرەكەی دنیا دەدوێن، ئەوە هەوڵی ئەوە ئەدەن لە پشتی ئەم گەورە كردنەوە نرخێك بۆ خۆیان دەست بخەن!).

گەڕانەوەی لە ئەمریكا

سەید كەمتر لە ئەمریكا مایەوە، لە كۆتا ڕۆژەكانی مانەوەیدا گیانی پڕبووبوو لە ئالودەیی بۆ میسرو خەڵكەكەی، بیركردنەوەی زیادی كردبوو بۆ ئەوەی بۆی بگەڕێتەوە، بەپێی ئەوەی كە بوونی سەید لە ئەمریكادا وەك بوونی قوتابیەك نەبوو كە خوێندنێكی دیاریكراو تەواوبكات، بەڵكو وەفدێكی ڕەوانەكراوبوو، گەشیارێك بوو بۆ زانكۆو پەیمانگاكانی ئەمریكا، لەبەرئەوە ئەركەكەی ئەركێكی مەیدانی كرداری بوو، لەبەر هەموو ئەمانە بڕیاری كۆتایی هێنانی گەشتەكەی لە دەستی خۆیدا بوو.

ئەشێت ئەوەی زانیبێت كە ئەو هۆیانەی لە پێناویدا دوورخرایەوە نەمابن یان ونبووبن، سەرەڕای ئەوەی مەلیك فاروق دەسەڵاتی بە شێوەیەكی كرداری لاوازبووبوو بەسەر وڵاتدا! بەمشێوەیە سەید بڕیاری گەڕانەوەیدا بۆ میسر، كەسوكارو هاوڕێكانی لە كاتی گەڕانەوەی ئاگاداركردەوە، لە بەرواری 1950/8/20دا گەشتەوە قاهیرە. پاش سێ ڕۆژ لە گەڕانەوەی پەیوەندی كردەوە بە پیشەكەیەوە لە وەزارەتی مەعاریفو، لە دۆسیەكەیدا لە وەزارەت ناوی تۆماركرایەوە لە 1950/8/23 بە پیشەی (چاودێری یاریدەدەر) لە نووسینگەی وەزیری مەعاریف.[1] . . سەید قوتب گەشتەوە وڵاتی خۆیو نیازی ئەمریكاو هاوكارەكانی پووچكردەوە، ئەوانەی كە ویستیان سەید بقۆزنەوەو بگەڕێتەوە بۆ میسر (زوڕنایەكی) ئەمریكی بێت و زەمینەسازی بۆ داگیركاری ئایندە بكات لە میسردا.

بەڵام بەهۆی ئیمانەكەیەوە بەرزبوویەوەو پابەندبوونی بە ئیسلامەوە زیادی كرد، كاتێك ڕۆژەكانی ئەمریكای تەواوبوو، بووبوو بە موسڵمانێكی هۆشیارو باوەڕدارێكی پابەند، بووبووە خاوەنی ئاراستەیەكی كرداری بۆ بانگەوازی ئیسلامیو تێكۆشان لە پێناویداو ،چاككردنی وڵاتو لابردنی خراپەو خراپەكاری تێیدا.

ویستی ئەمریكیەكان لە بەرامبەر ویستی خوادا شكستی هێنا، سەید گەڕایەوە بۆ هێرشكردنە سەر ئەمریكاو دەرخستنی ناوەڕۆكی ئەمریكا، دژایەتی هاوكارانو ئەڵقە لەگوێكانی ئەمریكای دەكردو نەخشەكانی پووچڵ دەكردنەوە لەناو وەزارەتی مەعاریفو دەرەوەیدا، لە پێگەیەكی ئیسلامی ڕوونەوە ڕووبەڕوویان دەبوویەوە!!.

لەگەڵ سەید لە گەشتی ونبوونیدا

مەبەست لە گەشتی ونبوونی سەید: بریتیە لەو ماوە زەمەنیەی كە سەید تیایدا ژیاو خۆی نەدەناسی، ئامانجو پەیامو كاری خۆی نەدەزانی، نەزان بوو بە نهێنی ژیانو سروشتی گەردوونو پەیوەندی نێوان خۆی و ژیانو گەردوون!.

گەشتی ونبوونی سەید: ئەو ماوە زەمەنیە بوو كە سەید تیایدا ژیا، ژیانێكی پڕ لە دڵەڕاوكێی ونیو ماندوویيو پەشێوی، هیچ هەڵبژاردنێكی هەڵبژێراو جێگەی متمانەو پەسەندی هەڵبژردنی ئەم نەبوو!.

گەشتی ونبوونی سەید ئەو ماوە زەمەنیە بوو تیایدا سەید بیروباوەڕو بۆچوونو فەلسەفەی ئەورووپیو ڕۆژئاواییە مادیە نەفامیەكانی وەرگرت سەبارەت بە گەردوونو ژیانو مرۆڤ، ئەمانە هەمووی لای سەید ئاڵۆزیو گرێی دروستكرد، گومانو

---

[1] سید قطب: عبدالباقي، 43.

دوودڵی له ناخیدا چاند، دڵەڕاوکێو نائارمی بۆ هێنایه پێش!!، بەشێوەیەك دژ ئەوەستا لەگەڵ ئەو بیره سەرەتاییه ئیسلامیانەی که لای گەڵاڵه بووبوو،وه له منداڵیو سەرەتای لاوێتیەوه فێریان بووبوو، بەهۆی لێکۆڵینەوه ئیسلامیەکانیەوه ببوه هەڵگریان.

گەشتی ونبوون لەلای سەید ئەو ماوه زەمەنیه بوو که تیایدا بەربەرەکانێ له نێوان ئەو بیروبۆچوونه ئیسلامیانەی که پێشتر وەریگرتبوو، لەگەل ئەو بیروبۆچوونه مادیه ڕۆژئاواییانەی که له لاوێتیدا وەری گرتن دروستبوو، هەریەك لەم دوو بۆچوونه جیاوازه له ناخی سەید قوتبدا دەیویست بەسەر ئەوی تریاندا زاڵ ببێتو سەید بکاته خاوەنی خۆیو خۆشی ببێته خاوەنی سەید، لەم نێوەندەدا سەید وەستا، وەستانێکی سەرگەردانو نائارامو ڕاڕا!!، یان بڵێین: وەستا له نێوان ئەم دوو بانگەوازەدا، وەستانێکی ونی دەربەدەری بێهودە!!.

هەندێك له خوێنەران سەریان لەم ڕاستیه سوڕدەمێنێ، هەندێکی تریشیان بەلایانەوه سەیره، کۆمەڵی سێیەمیش گومانیان هەیه که ئایا ڕۆژێك له ڕۆژان سەید ونبووه؟ ئەی ڕۆژێك له ڕۆژان پەشێوو بێهودەو سەرگەردان بووه؟.

هەندێك له خەڵکی ئەمه به دوور دەزانن چونکه سەید قوتبیان نەناسیوه تەنها وەك بیریارێکی ئیسلامیو پێشەنگێکی ڕەسەن نەبێت، نەیانناسیووه تا قۆناغی بەخشینه فیکریەکەی که خوای گەوره کۆتایی ژیانی سەیدی لەسەرهێنا.

هەندێکیان سەیدیان وەك ئەدیبێکی ڕەخنەگری بەزەوق ناسیووه پێش ئاڕاسته ئیسلامیه دیاریکراوەکەی، ئیتر ئاگاداری گەشتی ونبوونو سیماکانی ونبوونی سەید نین لەو ماوەیەدا.

گەشتی ونبوونی سەید بەشێکی شاراوەیه له ژیانی ئەم پیاوەداو، لەلایەن زۆربەی خۆشەویستانو قوتابیەکانیەوه ونو شاراوەیه!!، ئێمه پێمانخۆشه ئاگاداریان بکەینەوه بەسەر ئەم بەشه ونو شاراوەیەی ژیانی سەیدا تاکو لێکۆڵینەوەکه دروستو بێ کەموکوڕی دەربچێت لەلایەکو، بۆ ئەوەی له دەلاقەی ژیانی واقیعیی خۆیەوه ئەو واقیعەی که تیایدا ژیاوه پێشکەش بکرێت بەوەی که هەبیووەو لەسەری بووه، نەك له ڕووی ئەو وێنه نموونەییەوه که خەڵکی حەزدەکەن پێی بناسرێت و لەسەر ئەو بنچینەیه ژیانەکەی پێشکەش بکرێت!!.

هەورووەها ئەم بەشه ونو نادیارەی ژیانی سەید دەخەینەڕوو بۆ ئامانجێکی تر، ئەویش ئەوەیه که فەزڵی خوای گەوره بزانین بەسەریەوه که له سەرگەردانیو ونبوونو گومانو تاریکیەکانەوه دەریهێنا بۆ هۆشیاریو هیدایەتو دڵنیاییو بڕوا!!، پاشان بۆ ئەوەی خەڵك چاك له سروشتی ئیجابی جوڵەی سەرسوڕهێنەری ئەم ئاینه تێبگەن که چۆن گۆڕانو وەرچەرخان بەسەر کانگای دەروونەکاندا دەهێنێتو چۆن لەم ئیسلامه گەورەیەدا مرۆڤەکان دەگۆڕێن به شێوەیەکی تر، لەم کارگەی ئیسلامەدا چۆن مرۆڤەکان به کەسایەتیەکی ئیجابی بزواوی مەزنەوه دەردەچن وەك ئەو نموونه زیندووەی که بەسەر بیریاره پێشەنگه شەهیدەکەماندا هات!!.

ماوەی زەمەنی ونبونی سەید قوتب

ئەبو حەسەنی نەدەوی بۆمان دەگێڕێتەوە کە دیمانەیەکی لەگەڵ سەید سازداوە لە کۆتایی ساڵی 1951دا دوای کۆتایی هاتنی گەشتی ونبوونەکەی‌و دەڵێت: (سەید هەر لە منداڵیەوە لە گوندەکەیاندا لەسەر داب‌و نەریتی ئیسلامی گەورەبوو، دوای ئەوەی چوو بۆ قاهیرە ڕوی کردە ئەدەب‌و ڕەخنەو لێکۆڵینەوەو ڕۆشنبیری‌و مەعریفە، تا بویە هەڵگری ڕۆشنبیری ڕۆژئاوایی مادی، ئەمەش وایلێکرد بە قۆناغی گومان‌و دوودڵی لە ڕاستیە ئاینیەکاندا تێپەڕێت تا ئەوپەڕی ئاست!)، بەپێی وتەکانی مامۆستا نەدەوی ـ لەم قۆناغەدا ـ لە کاتی ونبوونەکەیدا ـ سەید ڕویکردۆتە قورئانی پیرۆزو دەستیکردوە بە لێکۆڵینەوەی بۆ مەبەستی ئەدەبی، بەڵام قورئان گواستنەوەو گۆڕانێکی فراوانی بەسەردا هێنا بەرەو جیهانی ئیمان‌و دڵنیایی!.

گەشتی ونبوونی سەید نزیکەی (15) ساڵی خایاند، ئاستی ونبوونی لەم ماوەیەدا بە پلەی جیاجیا بوو، لە ئاستی جیاجیادا بوو، بەڵکو پلەو نمرەکانیش بەرزو نزمیان دەکردو مۆڵەق بوون.

وەسوەوسەو گومان‌و خەیاڵ وردە وردە دزەی کردە ناخی سەیدەوە، بە شێوەیەکی پلەپلەیی دەروون‌و بیروبۆچوونی داگیرکرد!، هەر بەشێوەیەکی تەدریجی کاریگەریەکی ڕوون‌و ئاشکراتر لەسەری دەرکەوت‌و زاڵبوو بەسەر هەڵس‌و کەوتەکانیدا ، بەڵام لە کۆتاییدا ئەم کاریگەریانە بەرەو لاوازی ڕۆشتن‌و، سەید تێدەکۆشاو خۆی ماندوو دەکرد تا بە تەواوی ڕزگاری ببێ‌و دەربچێت لە ژێر کاریگەری ئەو بارەی تێی کەوتبوو، ئەمەش هەندێ جار لە هەندێ هۆنراوەیدا دەردەکەوێت‌و لە هەندێکی تریشیاندا وندەبێت!.

بەڵام هەر ئەوەندە بەس بوو سەید هەڵسوکەوتی کرد لەگەڵ ڕاستیەکانی ئیسلام‌و بیرە ئیمانیەکاندا ئیتر کاریگەری قۆناغی ونبوونی لەسەر لاوازبوو تا وایلێهات بەتەواوی لە دەرەنجامەکانی ڕزگاریبوو.

گەشتی ونبوونی سەید نزیکەی 15 ساڵ درێژەی کێشا لە نێوان (1925 – 1940). واتە گەشتی ونبوونی دەستپێدەکات لە کاتێکدا لە خوێندنی دواناوەندی دایە، لەگەڵیدا ئاوێزان دەبێ کاتێك دەچێتە زانکۆ، لە دوو ساڵی کۆتایی زانکۆیدا ئەگاتە لوتکەی ونبوون، کە دەکاتە ساڵی (1932- 1933).

لە ساڵی یەکەم لە ژیانی فەرمانبەریدا بە قوڵایی ونبوونیدا ڕۆچووبوو بە تایبەتی دوو ساڵی یەکەم (1934 – 1935).

هۆیەکانی ونبوونی سەید قوتب

هۆی ڕاستەوخۆی ونبوونی سەید دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە زۆر بەخێرایی ڕۆشت بەرەو ڕۆشنبیری ماددی ڕۆژئاواو وەریگرت، هەموو ئەو بنەماو بیروبۆچوونانەی ەرگرت کە ئەو ڕۆشنبیریە لە خۆیداهەڵی گرتبوو!!.

ئاشکراشە ڕۆشنبیری سێ سەدەی کۆتایی (18، 19، 20) کە سەیدو مامۆستاکەی "عەقاد" تیایدا ڕۆچووبوون (جیائەکرێتەوە بە هەنگاونان بەرەو تاکڕەوی، گەشەی ئازادی فیکری‌و دەروونی، هێنانەدی بەهایەکی تایبەت‌و دەرچوون لە هەموو بەها باوەکان، لەبەر ئەوەهەرکەس بەبێ پێودانێکی جێگیر لێی هەڵبگۆزێت ئەوا لە بوارەکانیدا نگرۆ دەبێت، لە تەوژمە تاریکیەکانیدا وندەبێت).[1]

ئەم ڕۆشنبیریە مادیە ڕۆژئاواییە ڕۆشنبیریەکی نەفامی‌و پێچەوانەی بیروبۆچوونە ئیسلامیەکان بوو، دژئەوەستا لەگەڵیان.

ئەم ڕۆشنبیریە بەشێوەیەکی ڕوون‌و لەبەرچاو کاریگەری لەسەر لایەن‌و بەش‌و بوارەکانی مەعریفەی مرۆیی بەجێهێشت ، بەشێوەیەك لایەن‌و بەش‌و بوارەکانی مەعریفەی ئەو سەردەمە هەموی بوویە ئاوێنەی ئەو ڕۆشنبیریە مادیە ڕۆژئاواییە.

پێویست ناکات هێندەش دوور بڕۆین!، با گوێبیستی سەید قوتب بین کە دان دەنێ بەو سیفەتە ماددیە نەفامییەی ڕۆشنبیری ئەوروپی‌و ڕۆژئاوادا، کە دوای ئەوەی خوای گەورە هیدایەتیدا تێبینی خۆی لەسەر تۆمارکردو ڕەهەندەکانی خستەڕوو، هەروەها شیکردەوە،هەروەك لە بەشی **(التصور الاسلامي والثقافة)**ی کتێبی **(معالم في الطريق)** لاپەڕە (171 – 172)دا ڕوونی کردووەتەوە!.

---

[1] سید قطب: برکات، 43.

سەید دان بەوەدا دەنێت کە لە ماوەیەکی زەمەنی تەمەنیدا ڕویکردۆتە ڕۆشنبیری ڕۆژئاواو ئاماژە بە کاریگەریەکانی دەکات لەسەر خۆی، پاشان دان بە فەزلّی خوای گەورەدا دەنێت کە ڕێنومایی کرد بۆ بیری ئیسلامی ڕاستەقینەو دەلّێت: (ئەوەی ئەم وتەیە دەنووسێت مرۆڤێکە ژیاو چل سالّی ڕەبەق خوێندیەوە، کاری یەکەمی لەو ماوەیەدا خوێندنەوەو ئاگاداربوون بوو بەسەر زۆربەی بەشەکانی مەعریفەی مرۆییدا. . . ئەمەش نە لە تایبەتمەندیو نە لە هیوایەتەکانی بوو. . . پاشان گەڕایەوە بۆ سەرچاوەکانی عەقیدەو بۆچوونەکانی، ئەوەتە ئێستە دەبینێت کە ئەوەی خوێندوویەتیەوە زۆر زۆر کەمە لە چاو ئەو سەرمایە گەورەیەدا. . پەشیمان نیە لەوەی کە چل سالّ تەمەنی تیا بەسەربرد چونکە بەڕاستی کرۆکی نەفامیو هەموو جۆرە لادانەکانی ناسی، نەفامی ناسی کە چەندە بێنرخو بێئەرزشو سووکە. . . شارەزابوو، شارەزابوونێکی دلّنیا کە ناگونجێت موسلّمان لە وەرگرتندا دوو سەرچاوە پێکەوە گرێبدات).[1]

کەواتە هۆکاری سەرەکی بریتیە لەوەی کە سەید ڕۆشنبیری ڕۆژئاوای وەرگرت بە هەموو بیروبۆچوونو بنەمایەکی فیکریەوە، لەگەلّ هەست نەکردن ـ یان لەبیرچوونەوەی ـ بۆ بیروبۆچوونو بڕیارە ئیسلامیەکان. ئەو کەسانەشی بەرپرسن لە ونبوونی سەید هەموو ئەو کەسانە بوون کە دەرگای ڕۆشنبیری مادی ڕۆژئاوایان بە ڕوودا کردەوەو سەولّ لێدانیان لەو دەریایەدا بۆ ئاسان کرد!.

لە پێشەوەی ئەو کەسانەش کەبەرپرسن لە ونبوونی سەید قوتب، سەید خۆیەتی! کە ڕوخسەتی بە خۆیدا لەو سەرچاوە بێگانەیەوە بنۆشێ لە کاتێکدا جێگیرنەبووبوو لەسەر بنەماکانی ئیسلامەکەی، لەسەر زەمینەیەکی ئیمانی پتەوی بەهێز دانەمەزرابوو!.

هەروەها مەحمود عەقادی مامۆستای کە بەردەوام سەید هەولّی ئەوەی ئەدا چاوی لێبکاتو لە هەموو شتێکدا جێ پێکانی هەلّبگرێ. . . بەلّێ سەید چاوی لێکردو لاسایی کردەوە لە ڕۆچوون لەو ڕۆشنبیریە ڕۆژئاواییەدا کە هەموو سەرچاوەکانی لە کتێبخانە گەورەکەی مامۆستاکەیدا دەست دەکەوت!.

بە هەمان شێوە خاوەنی گۆڤارو ڕۆژنامەکان کە بیروبۆچوونی مادی دژ بە ئیسلامیان دەگەیاندە ئەو لاوانەی تامەزرۆی ڕۆشنبیریو مەعریفەت بوون، ئەمانە بەرپرسی سێیەم بوون لە تێکدانی سەیدو لاوە هاوشێوەکانیدا.

ونبوونی سەید فیکری بوو نەك ڕەوشتی

ونبوون دوو جۆرە:

یەکەم: ونبوونی فیکری، کە بەسەر ژیریو زیهنو بۆچووندا دێو لە بازنەی بیروبۆچوونە نەزەریەکاندا دەمێنێتەوە.

دووەم: ونبوونی ڕەوشتی، ئەو ونبوونو لادانەیە بەسەر ڕەوشتو کردارو هەلّسوکەوتەکاندا ڕەنگ دەداتەوە.

ئەم جۆرە ونبوونە ئەشێت مرۆڤ لە هەموو چوارچێوەو سنوورێك دەربکێشێتە دەرەوەو، هەموو جۆرە داب‌و نەریت‌و بەهایەك پێشێل بکات، ڕوبکاتە هەموو خراپەو هەلّەو تاوانێك وەك: خواردنەوەی مەشروبو داوێن پیسیو تاوانکردن. زۆرجاریش پەیوەندی لە نێوان هەردوو جۆرەکەدا دەبێت، بەشێوەیەك ئەو کەسەی دەکەوێتە جۆری یەکەمەوە "ونبوونی فیکری"زۆر بە ئاسانی دەکەوێتە جۆری دووەمەوە "ونبوونی ڕەوشتی" یاخود کۆتایی گەشتی ونبوونەفیکریەکەی بە ونبوونو لادانی ڕەوشتی دێت. ئەو مرۆڤەی بیروبۆچوونی ڕاست لەدەست دەدات ـ زۆرجار ـ ڕەوشتو هەلّسوکەوتو ڕفتاری ڕۆژانەی لەدەست دەدات، جگە لە کەسانێکی زۆر کەم نەبێت کە لە کاتێکدا ونبوونی بیریی ڕووی تێکردون ڕەوشتو هەلّسوکەوتیان تا ئاستێکی باش بە پارێزراوی ماوەتەوە، سەید قوتب لە ونبوونەکەیدا یەکێکە لەو نموونە کەم وێنانە کە ونبوونەکەی تەنها تیۆریو بیری بوو، ونبوونەکەی کەوتە سەر ژیریو زیهنو بیروبۆچونەکانی، هێندە درێژ نەبوویەوە بگاتە ونبوونی ڕەوشتیو لادانی هەلّسوکەوتی، ڕەوشتی سەید نەکەوتە ژێر کاریگەری بیرە نامۆکەیەوە. . . بەو مانایەی سەید قوتب ژیانی بە لادراویو

[1] معالم في الطريق: سيد قطب، 176.

ڕیزپەڕیو بەدڕفتاریەوە نەبردەسەر، ژیانی سەید ژیان بەسەربردنێکی ئاژەڵی نەبوو، هەرگیز لە سەید نەبینراوە عارەقی خواردبێتەوە، یان تاوانێکی گەورەی کردبێت یان ئالودەی بەدڕەوشتیو مادەسڕکەرەکان بووبێت!.

کەسایەتی سەید لە ونبوونە فیکریەکەیدا لێکهەڵنەوەشا، هەروەها سروشتیشی خراپ نەبوو، ئەگەرچی نائارامو ونو پەشێو بوو، ئەو هەموو بیروباوەڕە بانگەشەی دەکرد بۆ لادانو خراپەکاری، بەڵام ڕێکخەرە فیتریەکانی سەیدو قەوارەی ئەو فیترەیە جوڵەکانی کپ دەکردەوەو هەڵسوکەوتو ڕەوشتەکانی ڕێکدەخست، لەم نێوەندەشدا ئازاری زۆری دەچەشت، ناڵەی ئەم ئازارەش ئاوێزان لەگەڵ هاوارو ئازاردا لە بەرهەمەکانیدا دەردەکەوێت!!.

جا ئەگەر سەید مومارەسەی ونبوونی ڕەوشتیو ئاکاریی لە جیهانی واقیعدا بکردایە ئەوە هەرگیز هەستی بەم دووفاقەییە توندە نەدەکرد، ئەم ئازارو ناڕەحەتیانەی نەدەچەشت، ناڕەزایی دەربڕین لە بەرهەمە ئەدەبیە شیعریەکانیدا ڕەنگی نەئەدایەوە!. ئەمەش هەمان شیکردنەوەی مامۆستا محەممەد قوتبە بۆ دەرکەوتنی کاریگەری ونبوونە فیکریەکەی سەید لە بەرهەمە شیعریەکانیدا لە ماوەی ونبوونیدا، لە کاتێکدا گفتوگۆی نامەیەکی ماستەری نووسەر دەکات لە ساڵی 1980دا (سید قطب والتصوير الفني في القرآن)، دەڵێت: ونبوونی سەید جیاوازە لە ونبوونی گەورە ئەدیبو شاعیرو ڕۆشنبیرە میسریەکانی تر ـ لە نێوانیاندا عەقاد ـ کە هەردوو جۆرە ونبوونەکەیان پێکەوە گرێدابوو، ئەوانی تر ونبوون، ونبوونێکی فیکری، ونبوونێکی ڕەفتاری، بە کرداریش تیایدا دەژیان، بە لادانو تاوانو خراپە ئەنجامدان!!، بەڵام سەید لە ونبوونەکەیدا وەك ئەمانە نەبوو، هەر لەبەر ئەمەش بوو ئازاری دەچەشتو گنگڵی ئەدا، پرسیاری دەکردو ناڕەزایی دەردەبڕی!!، سەید لە ماوەی ونبوونەکەیدا چەندین چامەی داناو کردنیە ئاوێنەی دەروونیو ڕەنگدانەوەو سیماکانی ژیانی، کە سەرەتاکانی لە شێوەی هۆنراوەی ونبووندا دەستپێدەکات وەك هۆنراوەکانی عومەر ئەلخیام

لە دوو بەشی یەکەمی دیوانەکەی (الشاطئ المجهول)دا (29) چامەی تۆمارکردووە کە ئاماژە بەم ڕاستیە دەکەن لە ژێر دوو ناونیشاندا (ظلال و رموز)، (صور وتأملات) هەروەها مامۆستا یوسف عەزم دەربارەی سەید دەڵێت: "مامۆستاکەمان لە کۆتاییەکانی سەردەمەکان لەگەڵیدا بووە، دەری دەبڕی کە دیوانەکەی پاشماوەیەکە لە پاشماوەی نەفامیەکەی، چەندە پێویستە کە دەستی بگاتە هەموو ئەوەی کە لە دیوانەکەیدایەلە هەر نوسخەیەکدا کەگەشتبێتە هەر بەشێکی زەوی تا کۆیان بکاتەوەو دەستیان بەسەردا بگرێت.

لەو چامانەی کە تێیدا ونبوونی سەید دەردەکەوێت: (الشعاع الخابي، خراب، في الصحراء، النفس الضائعة، الغد المجهول، غريب، السر، سخرية الاقدار، يوم خريف، قافلة الرقيق، أقدام الرمال). ئەوەش دوپات ئەکەینەوە کە ونبوونی سەید تەنها دڵەڕاوکەو گومانو دوودڵی بوو، بێباوەڕیو ئیلحاد نەبوو، بەرەو پێشەوە نەڕۆیشت تا بگاتە بێباوەڕی، ئەگەر سەید بگەیشتایەتە ئاستی بێباوەڕبوون، ئەوا لە هۆنراوەو چامەکانیدا هەستمان بەو گیروگرفتە سەختە نەدەکرد، هەستمان بە هاوارو گلەیيو ئازار نەدەکرد!.

سەید قوتب تەنها ڕۆژێك لە ژیانیدا بێباوەڕ نەبووە، ڕۆژێك لە ڕۆژان بێباوەڕ نەبووە بە خوای گەورەو نەفی بوونی خوای نەکردووە، لەو هۆنراوانەیدا کە ونبوونی سەیدی تیادەخوێنرێتەوە لە هیچ بەشێکی هۆنراوەکانیدا لە دەرگای بڕوابوون بە خوای نەداوە، چونکە بۆ ئەم بابەتە ڕێگەی بە خۆی نەداوە بیری لێبکاتەوە یان پرسیاری بەدەوریدا دروست بکات یان گومان پەیدابکات بەرامبەر ئەم ڕاستیە!.

بەڵام هەڵوێستی لە بەندایەتیەدیاروئاشکراکان ـ بەتایبەتی نوێژ ـ وەك نووسەر دەڵێت کە هیچ شتێکم لەوبارەوە بەردەست نەکەوتووە نە بەچاكو نە بەخراپ، لێرەدا هیچ قسەیەك نیەسەبارەت بەوەی کە سەید نوێژەکانی بە تەواوی کردبێت لە ماوەی ونبوونیدا، هەروەها هیچ قسەیەك نیە کە پێچەوانەی ئەمە بسەلمێنێت، واتە بلێت سەید لەو ماوەیەدا وازی لە نوێژکردن هێناوە.

سەید تەنانەت لە ماوەی ونبوونەکەشیدا بەردەوام دژایەتی ڕەوشت نزمیو خراپەی دەکردو بانگەشەی بۆ ڕەوشت بەرزیو شکۆداری دەکرد، چەندین بابەتی هەیە کە لە سییەکانو چلەکاندا بڵاوی کردوونەتەوەو تێیدا هێرش دەکاتە سەر بەدڕەوشتو

لادراوو خراپەکاران، تێڕوانینی ڕۆژئاوا بۆ زایەندو ئارەزوو بەرپەرچ دەداتەوەو، بانگەشە بۆ سەرپێچی کردنو خۆپاراستن لە گیرۆدەبوون پێوەی دەکات.

لە گۆڤاری (**الرسالة**)دا بە بەرواری 15/ ئەیلول/ 1933 بابەتێکی بڵاوکردووەتەوە لە ژێر ناونیشانی (**العالم يجري**) کە ئەم دەستەواژانەی تێدا هاتووە: (لە میسری ئەمڕۆدا بانگەشەیەکی گەرمو ترسناك هەیە بۆ چاولێکەری ڕۆژئاوا، بۆ ڕۆشتن بە دوای ڕۆژئاوادا، ئەگەرچی ئەمڕۆ ڕۆژئاوا ئاڕاستەی خۆی نازانێو وێڵە. وەك کەسێك ڕێگەی ونکردبێت لە بیابانەکانی ژیاندا، ئەمەش وەك ئەوە وایە ئێمە بڕۆین لە دوای یەکێکەوە کە دەڕوات، بەڵام نازانێ بەرەو کوێ!!!، ئەم بانگەوازە پێویستە ئاگاداری لێبکرێ. . . پێویست نیە ڕۆژهەڵات ئارامی خۆی لەدەست بداتو بکەوێتە دوای ڕۆژئاوا. . بەبێ سەرنجدانو بیرکردنەوە.

نامەیەك ـ پەیامێك ـ هەیە بۆ ڕۆژهەڵات کە ئێستە کاتی هاتووە، پەیامێکی دامەزراوە لەسەر ئەو تایبەتمەندیە ڕەسەنانە کە تێیدایە، ئەمەش لە داهاتوودا دەبێتە ئەرك لەسەری ـ بەڵکو بووە بە ئەرك ـ چونکە ڕۆژئاوا خەریکە تیادەچێت لە لاوازی و بێهێزی و زیادەڕەوی و ملنانو، زۆری پێکدادانەکانیدا. . .).[1]

هەروەها سەید هێرش دەکاتە سەر بانگخوازە عەرەبیەکانو پاڵپشتانی کۆمەڵگا بێ ئابڕووەکان، ئەوانەی دەیانەوێت چاو لە ڕۆژئاواییەکان بکەن لە کۆمەڵگا ڕوتەکانیدا لەوێ، بە دەربڕینی زۆر توندوتۆڵ هێرش دەکاتە سەر ڕۆژنامە بێ ئابڕووەکان لە هەموو شوێنێکدا:. . . کۆمەڵێك مندالّ هەن لە مالّی خۆیاندا ئابڕویان نیە، بە ڕوتا دەوەڕن هەروەك چۆن سەگ دەوەڕێت: ئەمە دواکەوتنە! ئەم کۆنەپەرستیە! ئەمە وەستانە! پێت دەڵێت: لە ئەوروپاو ئەمریکاو لە جیهانی پێشکەوتوخوازدا گۆشتەکان تێکەڵ دەبنو لاشەکان ڕووت دەبنەوە!.

ئەی منالان! لە جەنگەڵستانیشدا هەروایە، گۆشتەکان تێکەڵ دەبنو لاشەکان دەردەکەونو ڕووت دەبنەوە!، بەڵام جەنگەڵستان ڕێزدارترو بێ زیانترە!، چونکە لەوێدا فیترەت ڕاسترو پاکترە. . . [2] لێرەدا بانگەشەیەکی سەید بۆ چاولێنەکردنی ڕۆژئاواییەکان لە ژیانە شەهوانیو بێ ئابڕووەکەیاند هەیە، داوادەکات بە گەڕانەوە بۆ ڕۆژهەڵاتو ژیانە ئیسلامیە پیرۆزەکەی.

لە ساڵی 1946دا لە گۆڤاری (**العالم العربي**) بە ناونیشانی (**عودوا الى الشرق**) بابەتێکی نووسی کە ئەمە هەندێك لە وتەکانیەتی لەم بابەتەدا (بێگومان ژیان لەسەر شێوازی ڕۆژئاوایی خۆشترە، زیاتر دابینکەری پشووە، بەڵام هەرگیز بەرزترو بەرێزتر نیە، لە ڕوی مرۆڤایەتیەوە زیاتر پێشکەوتووتر نیە ـ ژیانێك مرۆڤ تیایدا لە هەموو سنوورێك دەربچێ، ژیانێك تێکەڵاویو ڕابواردن دابین دەکات، لە کۆڕو هۆڵی سەما و ئاهەنگو شوێنە زانستیەکاندا، بە هەموو ئەوەی کە لە تێکەڵاویدا هەیە لە ئازادیو خۆشیو دەرچوون، ئەمە ژیانێکە بێگومان خۆشە، بەڵام ژیانێکە زیاتر بۆ لای ئاژەڵ خواردەبێتەوە نەك ژیانی مرۆڤ، ئەوە ژیانی کۆنەپرستیو دواکەوتنە لەگەشەو پێشکەوتنی مرۆڤایەتیدا. . . ئەو ژیانە ئاوی غەریزەکانی زایەندی دەدات، خۆشیەکانی جەستە دابین دەکات، لەزەت وەرگرتن ئازاد دەکات، کە هیچ دابێك نەیگرێتەوە، هیچ سنوورێك لە بەردەمیدا ڕانەوەستێ، ـ ئەوە ـ ئازادی کۆیلەو ئاژەڵە، نەك ئازادی مرۆڤ)، (هەرکەسێك ئارەزوی چێژوەرگرتنی ئاژەڵیانەی ئازادو ئاسان و بێنرخ دەکات ئەوە لە ژیانی ڕۆژئاوادا هەیەو، بۆ ئەوکەسەی دەیەوێت بەرفراوانە، هەرکەسیش ئارەزووی ئازادی مرۆیی دەکات ئەوە لە ڕۆژهەڵاتدا دەیبینێتەوە، کە چ ئازادیەکی پیرۆزی ڕۆحی تێدایە کە بەرزترە لە هەموو چێژەکانی جەستە، بەرزترە لە هەموو ئازادیەکی فیکر لەسەر شێوازی کۆیلە ڕۆژئاواییەکان.

ئەم ژیانە ڕۆژێك لە ڕۆژان سەردەکەوێت، کاتێك ئەوەی بەناوی شارستانیەتی ڕۆژئاواوەیە (شارستانیەتی ئاژەڵو کۆیلە) ئاوادەبێت!!).[3]

---

1 گۆڤاری الرسالة ساڵی دوانزەهەم، ژمارە: 17.

[2] بابەتی (مفارقات) لە گۆڤاری (الرسالة) ژمارە 689، ل1018.

[3] بابەتی (عودوا لى الشرق)، ژمار ، ل3-4، سالّي 1946ز.

ئافرەت لە ژیانی سەید قوتبدا

پوختەی ئەم بەشە ئەوەیە کە سەید دووجار خۆشەویستیەکی ڕاستگۆیانەی شەرەفمەندانەی کردووە ـ ئافرەتی دەستنیشان کردووە یان هەوڵیداوە دەستنیشانی بکات ـ بەڵام ژنی نەهێناوە، ژیانی ئەم دونیای بەجێهێشت، بێ ئەوەی ژن بهێنێت، نزیکەی (60) ساڵ بە ڕەبەنی مایەوە.

لێرەدا یادەوەریەکی خۆشم بیردەکەوێتەوە لە یەکێك لە دوژمنانی دینەوە بیستم کە بەڵگەیە لەسەر ئاستی بەکارهێنانو گرنگیپێدانی پروپاگەندە لەلایەن دوژمنانی ئیسلامەوە بۆ ناشیرین کردنو شێواندنی وێنەی کەسایەتیو پێشەنگەکانی فیکرو بانگەوازی ئیسلامی.

یەکێك لەو برادەرانە وتی: سەید قوتب بانگەشەی بۆ شتێك دەکرد کە خۆی بەشێوەیەکی کرداری پێوەی پابەند نەبوو، بەو بەڵگەیەی کە ئەو برادەرە سەید قوتبی بینیوە لەسەر یەکێك لە شەقامەکانی قاهیرە ڕێگەی کردووە ـ دوای دەرچوونی لە زیندان لە ساڵی 1964 ـ ژنەکەیو کچە گەورەکەی لەگەڵدا بووە، کە هەردووکیان ڕووتو سفور بوون، سەرو قاچو ڕانیان لەگەڵ سنگیاندا ڕووت بووە!!!.

لەگەڵ ئەوەدا سەید لە هەموو تەمەنیدا ژنی نەهێناوە هەتاکو منداڵی هەبێت!.

خۆشەویستی یەکەمی لە گوندەکەدا

یەکەم کەس کە خۆشەویستیی چووە دڵی سەیدەوە لە گوندەکەی خۆیاندا بوو ـ موشە ـ پێش سەفەرکردنی بۆ قاهیرە، کە پەیوەندی خزمایەتیەکی دوور پێکەوەی دەبەستنەوە ـ کچی مامی خێزانی مامی بوو ـ.

ئەم کچە بە پیاوەتیو ئازایەتیو مەردایەتی سەید سەرسام بوو، کە بەردەوام هەڵوێستی پارێزگاریکردن بوو لە قوتابیە کچەکانی قوتابخانەو، بەرگری قوتابیە هاروهاجو دزێوەکانی دەکرد لەوەی قسە بە کچان بڵێن یان توانجیان تێ بگرن، ئەم کچە هەندێك جار لەگەڵ هاوڕێکانیدا ئەهاتن بۆ ماڵی سەید بەو بیانوەی لەگەڵ خزشکەکەیدا یاری دەکەن، بەڵام سەید هەستی بەوە دەکرد کە خۆی مەبەستە لە سەردانەکەدا. . ئیتر خۆشەویستی ئەم کچە چەسپا لە دڵی سەید قوتبدا، هەستی دەکرد ئەویش هەمان هەستی لەگەڵ دەگۆڕێتەوە! (. . نهێنی جوانیەکەی لەلای ئەو ئەوەبوو کە خاوەنی سروشتێکی تایبەتی بوو!، ئەگەرچی لەوکاتەدا نەیدەزانی سروشتی تایبەتی چیە.[1]

سەید گوندەکەی بەجێهێشتو بەمەبەسی خوێندن ڕۆیشت بۆ قاهیرەو ئیتر خۆشەویستی یەکەمی لە گوندەکەدا بەجێهێشت، بەڵام لە خەیاڵیدا هەر مایەوەو لە بیریدا بوو لێی جیانەدەبوویەوە.

دوای زیاتر لە سێ ساڵ دابڕان لە قاهیرەوە گەڕایەوە گوندی (موشە)و یەکەم کار کە لە دوای گەشتنەوەی پێی هەستا (پرسیاربوو لە چارەنووسی کچە منداڵەکە کە یەکەم جار ئالودەی کرد، زانی کە شوی کردووە! شوەکەی لە لادێیەکی دوور لە گوندەکەیانەوە!! ئیتر سەید وا خۆی دەبینیەوە کە پێویستی بەوە هەیە لە کۆمەڵ بکێشێتەوە، چاوەکانی بینیەوە کە هۆن هۆن فرمێسك دەڕێژن).[2]

---

[1] طفلة من القرية/ سيد قطب: 55.
[2] طفلة من القرية/ سيد قطب: 55.

خۆشەویسی دووەمی لە قاهیرە

دوای ئەوەی کۆلێژی تەواوکرد بۆ جاری دووەم خۆشەویستی دووەمی بۆ خۆی گرت، ئەمەش لە کۆتایی سییەکاندا بوو کە لەو کاتەدا لە وەزارەتی مەعاریف کاری دەکرد.

خۆشەویستی دووەمی کچێکی قاهیرەیی بوو، ڕوکاری ئەچووەوە سەر خۆشەویستی یەکەمی، (لەو کچانە نەبوو کە نەریت بە جوانی دەدانە قەڵەم ـ پێکهاتەی لاشەی جگە لە سنگە سەرنجڕاکێشەکەی ـ زۆر باش نەبوو. بەڵام لە دەمو چاویدا ڕاکێشانێکی فریودەر هەبوو، ڕەنگی شەرابی بوو، ناوچاوی ڕوون بوو، لە چاوەکانیدا درەوشانەوەیەکی سەیر هەبوو، لێوەی پرشنگێکی فریودەر دەردەچوو).[1]

سەید دوای ئەوەی ئەم ئافرەتەی خۆشویست لە کەسو کاری ئافرەتەکە چووە پێشەوە بۆ داواکردنی. ئافرەتەکەش دە ساڵ لە سەید منداڵتر بوو.

ئازارچەشتنی سەیدو خۆشەویستەکەی پێکەوە

سەید لە خەویدا بونیادی هێلانەی خێزانێکی بەختەوەری نا، لە شەوی دیاریکردندا دەستی گرت بۆ ئەوەی ئەڵقەی دەسنیشانکردنی لە پەنجە بکات بەڵام (هەستی بە دەستی دەکرد کە لە نێو دەستیدایە، سەیریکرد کە فرمێسکێك لە چاوەکانیەوە دەرژێتە خوارەوە).[2]

هەر لەو کاتەدا هەستی بەوە کرد کە خەوەکەی هەڵوەشایەوە، ئیر سەید خۆری واقیعێکی تاڵو پڕ لە ئازاری لێهەڵهات!!.

لە دوای پێداگرتنی سەید لە خۆشەویستەکەی تا نهێنی فرمێسکەکەی پێبلێت، خۆشەویستەکەی دانی بەوەدانا کە لە پێش ئەوەی لەگەڵ سەید یەکتر بناسن، چیرۆکێکی خۆشەویستی هەبووە لەگەڵ کوڕی ئەفسەرەکەی دراوسێیاندا.

دوای ئاشنابوونی سەید بەم ڕاستیە نارەحەتە، ئازاری ئەچەشت لەگەڵیدا، ئەویش ئازاری لەگەڵ ئەم ئەچەشت، هەردووکیان لە ماوەیەکی زەمەنیو ژیانێکی بە ئازارو دڵەڕاوکێو بێبەشبووندا دەژیان.

سەید ناتوانێت ئەو ئافرەتە بهێنێ، چونکە دڵی عازەب نیە، سەید حۆریەکی چاوگەشی قاهیرەی دەویست کە دڵو لاشەی عازەب بن بەڵام لە جلوبەرگێکی قاهیریدا بێت.[3]

لەگەڵ ئەوەدا سەید توانای نەدەشکا بەسەر لێجیابوونەوەو لەبیرکردنیدا، چونکە خۆشەویستیەکەی لەناوجەرگەی دڵیدا نەخش بووبوو، ئاسمانی ژیانی داگیرکردبوو!.

چەند ساڵێك پێکەوە ژیانێکی پڕ لە ئازارو نارەحەتو موعاناتێکی توندو دڵەڕاوکەیەکی مرینەریان بردەسەر. سەید لەم ئەشکەنجەو نارەحەتیو بێبەشبوونو گرفتانە بابەتێکی بۆ بەرهەمە ئەدەبیە بەرزەکانی گەڵاڵە کرد لە پەخشانو لە شیعر.

لە پەخشاندا: چیرۆکێکی ڕۆمانسی بەرزی بە ناوی (أشواك) سەبارەت بەو ماوەیەی ژیانی نوسی و، لە ساڵی 1947دا بە چاپی گەیاند، لەم چیرۆکەدا تۆماری ئەزموونەکانی لەگەڵ کچە ـ دەستگیرانە ـکەیدا کردووە و، وێنەی کێشاوە بە هەموو قۆناغە جیاجیاکانیەوە.

لە چیرۆکەکەدا ناوی (سامی) لەخۆی و (سمیرە)ی لە دەستگیرانەکەی ناوە، بۆ هۆنینەوەی چیرۆکەکە هەرچی بە خەیاڵیدا هاتبێت بۆی زیادکردووە ـ وەك ڕازاندنەوەی ئەدەبی ـ.

چیرۆکەکەی پێشکەش کردووە بە کچە دەستگیرانەکەیو لە پێشکەشکردنیدا وتوویەتی: "بۆ ئەو کەسەی لەگەڵمدا عیشقی هەڵگیرساند، خوێنی لێتکاو خوێنم لێتکا، سەرگەردان بوو سەرگەردان بووم، پاشان ئەولە ڕێگەیەکەوە ڕۆیشت، منیش لە ڕێگەیەکی ترەوە، بە برینداری لەدوای جەنگ، نە دەروونی ئەو بۆ ئارامگرتنو نەدروونی من بۆ جێگیربوون".

---

[1] أشواك: سيد قطب: 41.
[2] أشواك: 10.
[3] هەمان سەرچاوە.

لە هۆنراوەدا: سەبارەت بە خۆشەویستەکەی چەند چامەیەکی شیعری بەرزی داناوە، لەوانە: (**تطهير الصنم، عبادة جديدة، حب مشكور، نهاية المطاف، بعد الأوان، الكأس المسمومة**).

وا دەردەکەوێت کە نیەتی ئەوەی هەبووە هۆنراوەکانی ئەشکەنجەو بێبەشبوون کۆبکاتەوەو لە دیوانێکدا بە ناوی (**الكأس المسمومة**)وە بلاوی بکاتەوەو بە چاپی بگەیەنێت ـ بەڵام لێی پاشگەز بووەتەوە ـ.

گرفتو ئەشکەنجەو ئازارەکانی زیاتر لە چامە شیعری (**الكأس المسمومة**)دا دەردەکەون کە لە ساڵی 1941 دا بلاوی کردەوە، کەلەوکاتەدا لە لوتکەی گرفتو ئازار چەشتندا دەژیا.

لە کۆتاییدا دەستنیشانکردنەکەی هەڵوەشاندەوە

دوای ئازارچەشتنێکی زۆر کە چەند ساڵێکی خایاند، سەید بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی دەستنیشانکردنەکەو دوورکەوتنەوە لە دەزگیرانەکەی دا، ئیتر پرسیاری دەکرد: "تۆ بڵێی ڕێگەی هەڵە کردبێت، کە داوای حۆریەکی عازەبی لە کچێك لە کچانی قاهیرە کردبێت؟ یان هەر لەسەرەتاوە ڕێگەی هەڵەکرد کاتێك داوای ژیانی خێزانداری کرد کە بە ئاسایی بۆ ئەم نەدەگونجا؟". [1]

بەمشێوەیە جیابوونەوەو. . . هەریەکەیان لە ڕێگەی خۆیەوە ڕۆیشت.

ئەوەبوو سەید ئەزموونو چیرۆکە تاڵەکەی خۆی لەگەڵ ئەودا لەبیر نەچوویەوە، هەرکاتێك بیری دەکەوتەوە هەستی بە ئازار و بێبەشبوون دەکرد، لەبەر ئەوە بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ لە خۆشەویستیو دەسنیشانکردنو ژنهێنان چاوی پۆشیو دوورکەوتەوە!، بەڵام ئافرەتەکە کەمێك ئازاری چەشتو چیرۆکی ئەو نارەحەتیەی لەبیرچوویەوەو لەپاشاندا شووی کرد!.

دوای چەند ساڵێك، کاتێك سەید لە یەکێك لە شەقامەکانی قاهیرەوە دەڕۆیشت، کتوپڕ چاوی پێکەوتو قسەیان لەگەڵ یەك کرد، ئافرەتەکە بە سەیدی گوت: ئایا تاکو ئێستا وەك خۆت بە تەنها ماویتەوە؟. سەید وتی: بە هەر حاڵ ئەمە گرنگ نیە. ئەی تۆ؟، پاشان سەید لایەکی کردەوە بەلای ئەو منداڵە بچکۆلەیەی کە دەستی بە لایەکی جلەکانی ئافرەتەکەوە گرتبوو. . [2] وتی: ئەمە کوڕی تۆیە؟ ئافرەتەکە وتی: بەڵێ! ناوی (سەمیر)ە، ناوە هەڵبژێردراوەکەی تۆ.

کۆتا هەوڵی ژنهێنانی

کاریگەربوونی بە چیرۆکەکەی لەگەڵ خۆشەویستە پێشووەکەیدا بۆ ماوەی چەند ساڵێك درێژەی خایاند، ئەوەش بەدورخستنەوەی لەوەی جارێکی تر بکەوێتە خۆشەویستیەوە لەگەڵ کچێکی تر، بکەوێتە ناو داواکردنو دەستنیشانکردنو ژنهێنانەوە.

لەم چەند ساڵەدا خۆی یەکلاکردەوە بۆ کاری ئەدەبی جۆراوجۆر، ئەم کارە ئەدەبیانە سەیدی سەرقاڵکرد لەوەی بیپەرژێتە سەر ڕوکردنە خۆشەویستیو عیشق، زاڵبوو بەسەر غەریزەیداو بەرز بوویەوە بەسەر هوتافی دڵو بانگی گیانیدا.

---

[1] أشواك: 5.
[2] أشواك: 70.
[3] أشواك: 128-129.

لەسەرەتادا ڕویکردە فیکری ئیسلامی، دواتر ڕویکردە کاری ئیسلامی، ئەویش سەرقاڵیو کاری نوێی بۆ پەیداکرد، کە هەموو ژیانو فیکرو دڵی داگیرکرد، ئیتر ئەوەندە کاتی نەبوو تا بیر لە ژنهێنان بکاتەوە.

سەفەری کرد بۆ ئەمریکا، بۆ ماوەی دوو ساڵ لەوێ مایەوە، پاشان گەڕایەوەو بۆ جارێکی تر بیری لە ژنهێنان کردەوە، کەوتە گەڕان بە دوای پەیداکردنی هاوبەشێکی ژیاندا، بەڵام سەرقاڵیو کارە زۆرەکانی مۆڵەتێکی وایان پێنەدا کە بە تەواوی بگەڕێتو بتوانێت هاوسەرێك دیاری بکاتو هەڵی بژێرێت!.

پاشان شۆڕش ڕوویدا، کارەکانی سەید لە دوای شۆڕشەوە قووڵ و فراوان بونەوە لەگەڵ پیاوانی شۆڕشو لەگەڵ کۆمەڵی **(الاخوان لمسلمون)**، کاری لەگەڵ ئەم دوو کۆمەڵەیە هەموو کاتەکانی ژیانی داگیرکرد.

لەپێش زیندانی کردنیەوە لە ساڵی 1954 زۆری نەمابوو یەکێك لە کچە دیندارە مولتەزیمەکان دەسنیشان بکات، هەنگاوەکانی یەکەمی ئەم کارەی نا، بەڵام ڕووداوە تازەکان بەرەو ڕووی بوونەوە، ڕێگەی هەوڵدانەکانی لێگرت، ستەمکاران خزاندیانە ناو زیدانەوە تاکو ساڵەکانی تەمەنی لە زینداندا بەرێتە سەر، پاشان بە لێبوردنێکی تەندروستی لە ساڵی 1964 لە زیندان دەرکرا، کە لەو کاتەدا تەمەنی لە پەنجاو نۆ ساڵ نزیك بووبوویەوە.

یەکەم شتێك دوای دەرچوون لە زیندان بیری لێکردەوە بریتی بوو لە گەڕان بە دوای هاوسەری ژیاندا، گەرا تا نسیبی خۆی دۆزیەوە لە یەکێك لە ئافرەتە چاکەکاندا، ئەوەندەی نەمابوو دەستنیشانو مارەی بکات، ستەمکاران مۆڵەتیان نەدا[1] و هێندەی نەبرد زۆر بە خێرایی توندیان کردەوە لە زیندان لە ساڵی 1965 تاکو بە شەهیدی بۆ دواجار ماڵئاوایی بکاتو بگات بە خوای خۆی، لە ساڵی 1966دا شەهیدکراو ڕۆیشت بۆ بەهەشتی نەبڕاوە تاکو لەوێ پشکی خۆی لە حۆریەکانی بەهەشت وەربگرێ **-إن شاء الله.**

[1] مامۆستا موحەممەد قوتب ئەمەی پێڕاگەیاندم.

بەشی دووەم:

لەگەڵ سەید قوتب لە کەرنەڤاڵی ژیانە ئیسلامیەکەیدا

بەشی دووەمی ئەم کتێبە بەم پێشەکیە دەستپێدەکەین کە تیایدا ئاماژە بەو هەنگاوە دوورە دەکەین کە خوای گەورە سەیدی پێ گواستەوە لە ڕێگەیەکەوە بۆ ڕێگەیەکی تر.

لە بەشی یەکەمدا باسمان لە "گەشتی ونبوون" کرد کە ماوەیەکی زۆر سەیدی پێدا ڕۆیشت، لەوبارەیەوە وتەی خۆیمان هێنایەوە، کە سیماکانی ونبوونی خۆی لەو ماوەیەدا دەردەخات، ئاماژە بە دڵەڕاوکەو نائارامیو موعاناتەکانی دەکات کە تیێدا ژیاوە.

هەنگاوێکی دوور بەرەو جیهانی ئیمانو دڵنیایی

ئەگەر سەید بەردەوام بووایە لە گەشتی ونبوونەکەیدا ئەوا هەموو تەمەنی بە دڵەڕاوکێ لەدەست ئەدا، وێڵو نائومێدو خەمبار ئەبوو، پرسیاری دەکردو وەڵامی دەست نەدەکەوت، لێکۆڵینەوەی دەکردو نەدەگەیشتە ئەنجام، ئەگریاو ئازاری ئەچەشت، ئەشکەنجەی ئەچەشتو هاواری ئەکرد، پیشی ئەخواردەوەو نارەزایی دەردەبڕی، نە دڵو نە دەروونو نە ژیانی خۆی نەدەدۆزیەوە!.

بەڵام خوای گەورە فەرمانێکی تری بۆ بڕیار داوە، ڕێگەیەکی نوێی بۆ وێنە کێشاوە، ئەرکو ڕۆڵێکی گەورەی بۆ ئامادەکردووە!!.

سەید کەوتە سەر ڕێگەی تازەو گوازرایەوە گواستنەوەیەکی دوور بۆ جیهانی ئیمانو دڵنیایی، جیهانی ئیسلامو کارکردن، جیهانی فیکری ئیسلامیو ڕۆشنبیری ئیسلامی، جیهانی بانگەوازو جموجوڵو جیهادو تێکۆشان. .

سەید لەسەر ڕێگە ئیسلامیە تازەکەی دەستی بە ڕۆیشتن کرد، بە هەنگاوی دامەزراوی سەرکەوتوو، ئیتر بە تەواوی لە بارێکەوە بۆ بارێکی تر گۆڕا، وا هەستی دەکرد کە بە دەروونو هەستو گیانیەوە، بە مەشاعیرو هەنگاویەوە، هەموویان لە دایك دەبنەوە لە دایکبوونێکی نوێ، زاخاو دەدرێنەوە بە زاخاوێکی ئیسلامی ڕەسەن. .

سەید لە گونجاوی لەگەڵ ژیانە ئیسلامیە تازەکەیداو لە توانەوەی تیایدا وایلێهات وەك ئەوەی مرۆڤێکی تر بێت، مرۆڤ بڕوای نەدەکرد کە ئەو سەیدەی ناسیویەتی لە (گەشتی ونبوونەکەیدا) هەمان ئەو سەیدە بێت کە ئێستا ئەیناسێتو نووسراوەکانی دەخوێنێتەوە لە (**في ظلال القرآن**)و (**معالم**)و (**خصائص التصور الاسلامي**)دا، بەڵکو خەریکە دڵنیابێت لەوەی ئەو دوانە دوو کەسی جیاوازن، دوو کەسایەتی جیاوازن!!.

نهێنیەکە لە سروشتی ئەم ئاینەدایە

کاتێك مرۆڤ دەوەستێو پرسیار لە نهێنی ئەم گواستنەوە ئیمانیە دوورە لە ژیانی سەید قوتبدا دەکات، ئەو سەرسوڕمانەی نامێنێ کاتێك دەزانێ ئەمە نهێنیەکە کەوا سەیدی لەسەر ڕاگیر بووە.

سەید لە پێشدا لەم نهێنیەی دەکۆڵیەوەو بەدوایدا دەگەڕا، هەر بە دوای ئەم نهێنیەدا ژیانێکی ونبووی درێژی نارەحەتی بڕی.

تا لە کۆتاییدا خوای گەورە یارمەتیدا بۆ زانینی ئەم نهێنیە، چاوەکانی کردەوە بە ڕووی مەشخەڵی ئەم ڕێگەیەدا، سەید دەرکی ئەم نهێنیەی کردو بیروبۆچوونو تێڕوانینەکانی خۆی بۆ بوونەوەرو ژیانو مرۆڤ گۆڕی.

ئەم نهێنیەش بریتیە لە ڕووناکی ئیمان، کە سەرجەم گیانی سەیدی ڕووناك کردەوە، تاریکیەکانی ڕامالی، ئیتر سەید کەوتە هەنگاونان لە ڕووناکیەکانی نورو ئیماندا، بە شێوەیەکی ڕێك لەسەر ڕێگەیەکی ڕێك.

فەزڵی ئەوەی کەسەید پێی گەیشت ئەگەڕێتەوە بۆ خوای گەورە، چونکە خوای گەورەبوو کە ئەم نیعمەتە گەورەیەی بەسەردا ڕژاندو منەتباری کرد بەم منەتە گەورەیە.

سەید خۆی هەست بەم منەتە خواییە دەکاتو دان بەم فەزڵە خواییەدا دەنێت: (**يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ**) (**الحجرات : 17**).

هۆکاری ئەم وەرچەرخانە نوێیەی سەید قوتب، ئاشنابوونی سەیدە بەم ئاینە، بە سروشتو بە سیماو تایبەتمەندیو بنەماکانی ئیسلامی مەزن، کە موسڵمانی تێکەڵ بەم ئاینە دەگوێزێتەوە لە جیهانێکەوە بۆ جیهانێکی تر، ئەمە سروشتی زیندووی ئەم ئیسلامەیە، ئەمە سیمای کارلێککەری جوڵەی ئیجابی ئەم ئیسلامەیە، رفتاری ئیسلام بەم شێوەیەبوولەگەڵ یارانی پێغەمبەردا(درودی خوایان لەسەربێت) کە گواستنیەوە گواستنەوەیەکی دوورن لە ژیانی نەفامیو ونبوونەوە بۆ ژیانی بەختەوەریو کارو تێکۆشان، هەر بەم شێوەیە کاری کردووەتە سەر هەر کەسێك کە رووی تێکردبێتو لەگەڵیدا ژیابێت.

سەید بەم شێوەیە رووی لە ئیسلام کردو، ئیسلامیش بەو شێوەیە کاری لە سەید کردو، کاریگەری خۆی لە ژیانیدا تۆمارکرد، بەم شێوەیە ئەم گواستنەوەو هەنگاوە دوورە نوێیەی سەید دیمەنێکە لە دیمەنەکانی رێزو منەتی خوای گەورە بەسەر سەیدەوە، نموونەیەکی رێزداریە بۆ سروشی ئەم ئاینە مەزنە!.

گواستنەوەکە پلە بە پلە بوو

گواستنەوە ئیمانیە نوێیەکەی سەید گواستنەوەیەکی کتوپڕ نەبوو، کە لە شەوو رۆژێکدا لە سەید قوتبێکی وێڵ ونبووەوە ـ وەك لە گەشتی ونبوونەکەیدا ناسیمان ـ گۆڕابێت بۆ بیریارێکی ئیسلامی پێشەنگ، گواستنەوەکە پلە بەپلە بوو، کارلێککردن لەگەڵ جیهانە نوێیەکەدا پلە بە پلە بوو.

گواستنەوەو هەنگاوەکە کاتێك دەستیپێکرد کە رووی کردە قورئانی پیرۆز بۆ مەبەستی ئەدەبیو، توێژینەوەی دەکرد لە کتێبخانەی (**القرآن الجدیدة**)دا. هەندێك لە رێنومابیە قورئانیە فیکریەکان کاری تێکردو لەسەریان راوەستا، وە لە کتێبەکەیدا (**العدالة الاجتماعیة في الاسلام**) تۆماری کردن. .

سەیدقوتب سەفەری کرد بۆ ئەمریکاو لەوێ واتاکانی ئیمان لە دەروونیدا قوڵبوونەوەو بە تەواوی چەسپین و، لە پەڕەکانی دڵیدا دەدرەوشانەوە، وای لێهات لەسەر رووناکی ئەم ئیمانەوە دەرکی نهێنیوئامانجی ژیانی کرد.

ئەم پرشنگە ئیمانییەی بە (موسیقی الوجود) واتا مۆسیقای بوون ناوناوە، دەڵێت کە دوو جار هەستی بەم مۆسیقایە کردووە: (جارێکیان کە من لە قولایی دەریادا بووم، پاپۆڕەکەش وەك رۆیشتنی با دەڕۆیشت بەسەر شەپۆلەکاندا، ئاورنگەکان پەخشو بلاوبوون، شەو بێدەنگ بوو، مانگیش پرشنگی خۆی ئەدرەوشاندەوە.

دووەمیان من لەسەر لوتکەی چیایەك بووم، کە دەیڕوانی بەسەر سان فرانسیسکۆ و باخچەی خواکاندا، کە لەوێوە بەرزاییو نزماییەکانی هەردوکیان دەردەکەوێ، لەلای لوتکەی ئەو شاخە بەرزە کە لەگەڵ ئاسماندا دەست لەملانێی یەکتر بوون. . نازانم چۆن هەستم کرد، نازانم چۆن بلێم، جگە لەوەی لەو چرکەیەدا تەنها یەك دەربڕین بەسەر زمانمدا هات، کە رووناکی هاویشتە ناو دەروونمەوە، وەك چۆن مۆمێك رێگەیەك بۆ دوور دەردەخات پاشان وندەبێت، یەك دەربڕین .. تیایدا هەستمکرد هەموو ئەوەی لەو کاتەدا بە خەیاڵی مندا هات پیرۆزیو روونی تەسبیحاتی مۆسیقای بوون بوو)[1].

ئەم پرشنگە ئیمانیە یەکسەر کاری کردە گیانی سەید، لەسەر رووناکی ئەم پرشنگەوە نهێنی ژیانی بۆ دەرکەوت لە کاتێکدا کە لەوێ لەلای باخچەی خواکان لە سان فرانسیسکۆ راوەستابوو رایگەیاندکە : (نەخێر! ئەم ژیانە هەر لەخۆیەوە نەبووە، لەدایکبووی رێکەوتی کوێر نیە. . نەخێر ! یەك ئاواز هەیە کە بە هەموو گەردوندا دێتو دەچێت. بەڵام گوێکان لە هەموو کاتێکدا نایبیستن، یەك سیستەم هەیە هەموو پارچەکانی رێك خستووە، بەڵام چاوەکان لە هەموو ساتەکاندا نایبینن.

لەوێدا پرسیاری لە راستی ئەو شتە دەکرد کە هەستیپێکرد: (ئایا خەیالاتەکان هەڵیان خەڵەتاندوم؟ خەوەکان درۆیان لەگەڵدا کردووم؟ نەخێر ئەوەی دەستم بەری دەکەوێت، چاوەکانم دەیبینن، گوێکانم دەیبیستن بە راستی نازانم، بەڵام بەدرۆیان ناخەمەوە، ئەوەبەرکەوتنی ئەم چرکە تێپەڕیوەیە بۆ رۆحم، تیشکدانەوەیەتی لە ویژدانمدا. .)[2].

---

[1] بابەتی (الموسیقي الوجود) لە گۆڤاری الکتاب/ نیسانی 1950، ل326.

[2] گۆڤاری الکتاب: نیسانی 1950.

پاشان ڕاستی ئیمان له دەروونیدا چەسپا، زاڵبوو بەسەر ویژدانو هەستو بیریدا، هەستو بیرو کردارەکانی ئاڕاستەکرد بەرەو ئەو ئامانجە دیاریکراوە، ڕۆحی سەید شیرینی ئیمانی چەشتو هەستی کرد کە وەك ئەوە وایە سەرلەنوێ لەدایك بووبێتەوە.

هەموو بەشەکانی خۆی لەسەر ئیمان ڕێکخست و کۆکردەوە، سوور بوو لەسەری، دڵنیابوو پێی، بە بەنرخترین شتی دادەنا، بەڵکو بەنرخترین بوو، بەرزتر بوو لە ژیانی خۆی.

بەم ئیمانەی وەڵامی کۆتایی پڕ لە دڵنیایی دەست کەوت بۆ ئەو پرسیارەی کە لە گەشتی ونبوونەکەی پێشوویدا خستبوویە گومانەوە، ئەو پرسیارەی کە هەندێ جار ئاڕاستەی زیندو و مردووەکانیشی دەکرد، ئیتر وەڵامەکەی دەستکەوتو زانی کە لە کوێوە هاتووە؟ بۆچی هاتووە؟ هێڵی ڕۆیشتنو مەبەستو کۆتایی زانی، هەستی دوودڵیو گومانو دڵەڕاوکە لە سەید دوورکەوتەوە، بەهۆی ئەم ئیمانەوە دەستکەوتێکی گەورەی دەست کەوت لە جیهانی هەستو جیهانی بیرکردنەوەدا!.

ژیانی ئیمانیی سەید لە سێبەری قورئاندا

سەید ئەو بەشەی کە لە ژیانی مایەوە، لە ژیانێکی ئیمانی ئیسلامی گەورەدا بردیە سەر، ژیانێکی بەرزو پاك لە ژێر سێبەری قورئانی پیرۆزدا. لە بارەی ئەو بەشەی ژیانیەوە لە پێشەکی (**في ظلال القرآن**)دا دەڵێت: (ژیان لە سێبەری قورئاندا نیعمەتە، نیعمەتێکە کەس نایزانێ ئەو کەسە نەبێت کە دەیچێژێ، نیعمەتێکە ژیان بەرزدەکاتەوەو بەرەکەتی تێدەخاتو پاکی دەکاتەوە، سوپاس بۆ خوا، بە ڕاستی خوای گەورە بە ژیان لەژێر سێبەری قورئاندا بۆماوەیەك لە تەمەن منەتی لێنام. لەو ماوەیەدا لە نیعمەتی خوای گەور لەزەتێکی وام چەشت کە هەرگیز لە ژیانمدا لەزەتی وام نەچەشتووە، چەشتم ـ لەژێر سێبەری قورئاندا ـ ئەو نیعمەتەی کە تەمەن بەرزدەکاتەوەو بەرەکەتی تێدەخاتو پاکی دەکاتەوە. . .

ژیام لەژێر سێبەری قورئاندا.. هەستم بە گونجانێکی جوان کرد لە نێوان جوڵەی مرۆڤ بەو شێوەیەی کە خوای گەورە دەیەوێت، وەجوڵەی ئەم گەردوونە بەو شێوەیەی خوای گەورە بەدیهێناوە.

ژیام لەژێر سێبەری قورئانداو..، گەردوون دەبینم زۆر گەورەترە لە ڕووە دیارەکەی، گەورەترە لە حەقیقەتیدا، گەورەترە لە فرەلایەنی بەشەکانیدا. . .

لەژێر سێبەری قورئاندا.. فێربووم کە لەم بوونەدا هیچ شوێنێك بۆ ڕێکەوی کوێر نیە ، بۆ ریزپەڕی دژ نیە. . .

بەم شێوەیە ژیام لەژێر سێبەری قورئاندا بە دەروون ئارامیی، نهێنی دڵنیا، ویژدان سەقامگیر. . ژیام و دەستی خوام دەبینی لە هەموو ڕووداوێکدا، لە هەموو فەرمانێکدا. ژیام لە سایەی خوای گەورەو لەژێر چاودێری ئەودا، ژیام و هەست بە ئیجابیەتی سیفاتەکانی خوای گەورەو، کاریگەرییان دەکەم. . .

چ دڵنیاییەکە ئەم بۆچوونە دروستی دەکات؟ چ ئارامیەکە ئەیڕێژێ بەسەر دڵدا؟ چ متمانەیەکە لە ڕاستیو خێرو چاکسازیدا؟ چ هێزو بەرزبوونەوەیەکە بەسەر واقیعی بچووکدا، کە سەرڕێژی دەکات لە ویژداندا؟)[1].

سەید لە (ظلال)دا دان بە ونبوونە فیکریەکەیدا دەنێت

سەید لە (ظلال)دا، لە زیاتر لە جێگەیەکدا دان بە فەزڵی خوای گەورەدادەنێت بەسەریەوە، بە گواستنەوەی لەلایەن خوای گەورەوە گواستنەوەیەکی دوور، لە ژیانی دۆشداماویو پەشۆکاویو ونبوونەوە بۆ جیهانی ئیمانو ڕەزامەندیو یەقین، ئاماژە بە جیاوازی نێوان دوو کەس دەکات، یەکێکیان ڕزقو ڕۆزیو نیعمەتی ئیمانی پێبەخشراوەو یەکێکی تریان لێی بێبەشە، وەك ئەوەی ئاماژە بە ژیانی ئێستاو ونبوونەکەی پێشووی خۆی بکات (بە ڕاستی بەهاو بایەخی ئەو ئیمانەی کە ئوممەتی موسڵمان

[1] هەڵبژاردەیەك لە پێشەکی (في ضلال) ج1: 1-4.

پارێزگاره لەسەری لە سەر زەویداو بووه بە میراتگری لە کاتی پێشترین نامەکانەوه، ئەو ئیمانە بەرزترین بەهاو بایەخە، بەهێزترینیانە لە ژیانی مرۆڤایەتیدا، بەهایەکە لە ڕێپیشاندانو نوور، لە متمانەو ئارامی، لە ڕەزامەندیو بەختەوەری، لە زانیاریو یەقین، هیچ دڵێك نیە لەم بەهایە بەتاڵ بێت دڵەڕاوکێو تاریکی دای نەپۆشێت. وەسوەسەو گومان باڵی بەسەردا نەکێشێت، خەفەتو بەدبەختی داگیری نەکات، پاشان دەڕواتو لێکهەڵدەوەشێت لە تاریکیە قەقناسەکاندا، لە ونبوونێکی پشت شکێنەردا نازانێت پێکانی لە کوێدا دادەنێت!.

ناڵەی ئەو دڵانەی بێبەش بوون لەم توێشووه، بێبەش بوون لەم نووره، لە هەموو سەردەمێکدا ناڵەی پڕ لە ئازارن. . ئەمە ئەگەر لەو دڵەدا هەستو زیندوێتی هەبێت، ئارەزووی زانین هەبێت، پەرۆشی بۆ یەقین هەبێت. . . بەڵام دڵە سەرکەشە ڕەقە تاریکەکان، ئەوە هەست بەم پەرۆشبوونەش ناکات، شەوقو ئارەزوو بۆ زانین ماندووی ناکات. .)[1].

سەید بە ڕوونی دانی بە باری پێشووی خۆیدا ناوەو لەگەڵ ئەو بارەی کە تیایدا ژیاوە لە ونبوونو ماندوێتیو دوودڵی، ئەمەش لە کاتی قسەکردنیدا دەربارەی نیعمەتی ئیمانو کاریگەریەکانی لەسەر مرۆڤی بڕوادارەدەرەدەکەوێت.

(بە ڕاستی ئیمان گەورەترین نیعمەتە کە خوای گەورە بەندەیەك لە بەندەکانی خۆی لەسەر زەویدا پێ منەتبار دەکات، ئەو ئیمانە گەورەترە لە منەتی بوون کە خوای گەورە لە سەرەتادا بەخشیویەتی بەو بەندەیەی، گەورەترەلە هەموو ئەو شتانەی پەیوەستە بە بوونەوە لە نیعمەتو ڕۆزیو تەندروستیو ژیانو خۆشی. . .)[2].

لەم مەعریفەتەوە کە ئیمان ئەیبەخشێ بە مرۆڤی بڕوادار، بڕوادارەکە دڵئارامیو ئاسوودەیی وەردەگرێت، چێژی لێوەردەگرێت بەوەی ڕوودەدات لە دەوریدا، بەوەی لە خۆی ڕوودەدات. ئەو ـ بڕوادارە ـ ئەزانێت لە کوێوە هاتووە؟ بۆچی هاتووە؟ بۆ کوێ ئەچێت؟ لەوێ چی دەبینێ؟. .

لەم مەعریفەتەوە هەستی دڵەڕاوکەو گومانو پەشێوی ون دەبێت کە لە ئەنجامی نەزانینی سەرەتاو پاشەڕۆژەوە دروست دەبێت، لە ئەنجامی نەزانینی پێچراوەکان لە ڕێگەدا، نەبوونی متمانە بەو حیکمەتەی کە شاراوەتەوە لە پشتی هاتنو چوونیەوە، لە پشتی چوونی لەم ڕێگەدا دروست دەبێت.

ئەو هەستە وندەبێت کە وەك هەستی خیامی شاعیرە کە لە هۆنراوەیەکیدا دەریدەبڕێت:

لبست ثوب العمر لم أستشر

فصرتُ فيه بين شتى الفكر

وسوف أنضو الثوب عني ولم

أدرِ لماذا جئت؟ أين المفر؟

دیارە خیام ئاماژە بەوە دەکات کە بەبێ ویستی خۆی ژیانی پێبەخشراوەو چەندین بیروبۆچوونی ئاڵوگۆڕ کردووە، بەڵام نەگەیشتۆتە ئەو حەقیقەتەی کە بزانێت بۆچی هاتووەو بۆ کوێ دەچێت.

(ئەم هەستە وندەبێت کە من لەگەڵیدا ژیام لە ماوەیەك لە ماوەکانی ونبوونو دڵەڕاوکەدا پێش ئەوەی بژیم لەژێر سێبەری قورئاندا، پێش ئەوەی خوای گەورە دەستم بگرێ بۆ ژێر سێبەری پیرۆزی خۆی.

ئەو هەستەی کە ڕۆحە ماندووەکەی لەهەموو گەردوون دارنیو منیش دەرم بریوەو دەڵێم:

وقف الكون حائراً: أين يمضي؟

ولماذا؟ وكيف. . لو شاء يمضي؟

عبث ضائعُ وجهدٌ غبين

ومصيرٌ مقنع ليس يُرضى.[3]

---

[1] الظلال: بەرگی یەکەم، 342.

[2] الظلال: بەرگی شەشەم، 3351.

[3] وەرگێڕ.

ـ سوپاس و منەت بۆ خوای گەورە ـ من ئەمرۆ دەزانم کە گەردوون هەرگیز ئەو هەڵوێستە خراپەی نیە؟ ڕۆحی گەردوون بڕوای بە پەروەردگارەکەی هەیەو تێدەگات، تەسبیحات و سوپاسی دەکات، گەردوون بە یاسای خۆی دەڕوات ئەو یاسایەی کە خوای گەورە بۆی هەڵبژاردووە، لە گوێڕایەڵی و ڕەزامەندی و تەسلیم بووندا!. ئەمەش دەستکەوتێکی گەورەیە لە جیهانی شعوردا، لە جیهانی بیرکردنەوەدا، هەروەك دەستکەوتێکی مەزنە لە جیهانی هەست و دەمارەکاندا، لەسەروو ئەوەوە دەستکەوتێکی مەزنە لە بواری کارو چالاکی و خێراکردنی کارو کارتێکردندا. .).[1]

قۆناغە ئیسلامیەکانی ژیانی سەید قوتب

پەیوەندیە سیاسییە ڕابردووەکانی

سەید ژیانی سیاسی خۆی لەگەڵ حزبی (وەفد)دا دەستپێکرد، کە حزبێکی خاوەن جەماوەرێکی زۆرینە بوو، سەعد زەغلول دامەزرێنەری ئەم حزبە بوو، ناوی ئەم حزبەش لە ڕووداوی (الوفد)ەوە هاتووە کە کۆمەڵێك ناوداری میسری بە سەرۆکایەتی ئینگلیز کۆبوونەوەو وتوێژیان لەگەڵ کردن سەبارەت بە ئازادی میسر، ئەمەش دوای شۆڕشی 1919ز، هۆی پەیوەندی کردنی سەید هەر لە سەرەتای لاوێتیەوە بە حزبی وەفدەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئاشنابوونی سەید بە عەقادو سەرسامبوونی بە خۆی و کتێبخانەکەیەوە، عەقادیش وەفدی بوو.

گۆڤارو ڕۆژنامەکانی حزب لاپەڕەکانیان بە ڕووی بابتەکانی سەید قوتبی وەفدیدا کردەوەو، ئەویش بەرهەمەکانی لە کەناڵەکانیەوە بڵاودەکردەوە.

سەید زیاتر لە (17) ساڵ لەگەڵ حزبی وەفدا مایەوە، تاکو ڕوداوی شوباتی (1942) ڕویدا.

لەم ڕوداوەدا باڵیۆزی بەریتانیا لە قاهیرە ئاگاداریەکی هەڕەشە ئامێزی ئاڕاستەی مەلیك فاروق کرد کە پۆستی سەرۆك وەزیران ببەخشێت بە مستەفا نوحاس و ئەو وەزارەت ڕێکبخاتەوە، پێویستە ئەمەش لە ماوەی تەنها (24) کاتژمێردا ئەنجامبدات!.

فاروقیش سەری شۆڕکرد بۆ هەڕەشەو فەرمانەکەی باڵیۆزی بەریتانی و پۆستی سەرۆك وەزیرانی سپارد بە سەرۆکی حزبی وەفد مستەفا نوحاس کە کابینەی وەزارەتی نوێ دابمەزرێنێ!، بەمشێوەیە حزبی وەفد گەیشتە کورسی فەرمانڕەوایی لە ڕێگەی زرێپۆشەکانی ئینگلیزەوە و بە چاکەی ئیستیعماری بەریتانی، بەمەش حزبی وەفد زۆربەی جەماوەری خۆی لەدەستداو زۆربەی لایەنگرانی لێکشایەوە.

سەید لە پێشەوەی دڵ ڕەنجاوەکان بوو لە حزبەکەی، زۆر تووڕە بوو بەرامبەر بە حزب و سەرۆکەکەی "نوحاس" کە قبوڵی دستێوەردانی ئینگلیزی کرد، ئیتر لە ڕیزی ئەندامانی حزب چووە دەرەوەو بە کەسێکی وەفدی نەما!.

کۆمەڵێك بە هۆی ئەم ڕوداوەوە لە حزب جیابوونەوەو حزبێکی نوێیان پێکهێنا بە ناوی (**الطليعة الوفدية**) یان حزبی (**السعديين**) کە دەگەڕێتەوە بۆ سەعد زەغلولی دامەزرێنەری یەکەمی حزبی وەفد. سەید قوتب چووە ناو ئەم حزبە نوێیەوە.[2]

سەید لەگەڵ حزبی سەعدیەکاندا مایەوە تا ساڵی 1945ز. دوای ساڵی 1945 لە هەموو حزبەکان کشایەوەو بێ پەیوەندی حیزبی مایەوە!.

---

[1] چامەی (بيت يوم خريف) لە (الشاطئ المجهول)دا.

[2] الضلال: بەرگی شەشەم، 3352-3353.

له ساڵی 1945دا سەید بابەتێکی ڕەقو توندو تیژی نووسی ئاڕاستەی سەرکردایەتی حزبەکانی کرد له میسردا به ناوی (پرۆگرامەکانتان ڕێك بکەنەوە، یان پاشەکشە بکەن پێش ئەوەی هەموو شت لەدەست بچێت)، تێیدا داوای لێکردن پرۆگرامی حزبەکانیان ڕێکبخەن بەشێوەیەك وەڵامی داواکاریەکانی گەلی میسری بداتەوە یاخود له سیاسەت بکشێنەوە.[1]

له کۆتایی ساڵی 1945دا له (**الرسالة**)دا بابەتێکی بڵاوکردەوە ناوی نا (تۆ له کوێی ئەی مستەفا کامیل؟). مستەفا کامیل دامەزرێنەری (حزبی وەتەنی) بوو له سەرەتای سەدەی بیستداو سەرکردەیەکی نیشتمانی دڵسۆز بوو هەموو میسریەکان یەکدەنگ بوون لەسەر ڕێزگرتنی.

سەید لەم بابەتەیدا لەگەڵ هەموو گروپەکانی میسردا ئیعلانی جەنگی کرد، هەروەك چۆن ئیعلانی بەرپەرچدانەوەی هەموو گروپەکانی کرد، دەرچوونی خۆی له هەموویان ڕاگەیاند، ڕونی کردەوە که ئینتمای بۆ هیچ گروپێك نیە :(ئەم پێنووسە بۆ گروپێك له گروپەکان نیە، خاوەنەکەی وای لێهاتووە لەناو گروپەکاندا جگە له باوە قورەتەکان هیچی تر نابینێت، دوای ئەوەی گۆڕەپان له هەموو بەهێزێك چۆڵ بوو، ئەو بەمە ـ بەم پێنووسەی ـ ڕوودەکاتە میسری نەمر، میسر نەمرترو بەرزترە).[2]

سەید هۆی وازهێنان له گروپەکان ڕوندەکاتەوە، وێنەی کەسایەتیو پیاوەکانی گروپەکان دەکێشێو دەڵێ: (وا نابینم له هیچ گروپێك لەم گروپانەدا کەسێك شایستەی ئەوەبێت حەماسەتی بۆ جۆش بدرێتو کاری له پێناودا بکرێت!.

ئەو پیاوانە هەموویان وەکو یەکنن پیاوانی نەوەی ڕابردون، بۆ هەموویان عەقڵیەتێك هەیە که بۆ ئەم نەوەیە ناشێت، ئەویش عەقڵیەتی چارەسەری ناوەندە، هەموویان پێگەیشتن، هەژارییش نەخۆشیەکی وڵات نشینە. . .

ئەمانە هیچیان وا ڕانەهاتوون که بشێن بۆ سەرۆکایەتی ئەم نەوە نوێیە، هەستێکی ماندوو، دڵێکی بەتاڵ له ئیمانێکی گەرم به گەل و نەتەوەکەیان).[3]

سەید له کاتێکدا وازی له هەموو گروپەکان هێنا له ساڵی 1945دا لەو کەسانە نەبوو که نائومێد دەبن له چاکسازی، لەوانەش نەبوو که پاڵدانەوە بۆ خۆیان هەڵدەبژێرن، لەبەرئەوە دوای وازهێنانی له گروپەکان له ماڵی خۆیدا دانەنیشت بەسەر نیشتمانەکەیدا بگریو ویستەکانی خۆی بکاتە قوربانی!.

سەید دوای دوورکەوتنەوەی له گرووپەکان چالاکی تاکەکسیانەی لەبەرچاوی هەبوو، له بانگەواز بۆ چاکسازی سیاسیو کۆمەڵایەتیو ئابووریو فێرکاری، بابەتە سیاسیو کۆمەڵایەتیەکانی له گۆڤارو ڕۆژنامەکانی ئەو سەردەمەدا بڵاودەکردەوە وەك (**الرسالة، الثقافة**)و. . . هتد.

هەروەها دوو گۆڤاری دامەزراند بۆ ئەم مەبەستە، یەکەمیان (**العالم العربي**)و دووەمیان (**الفكر الجديد**) بوو.

شوێنی نیشتەجێبوونی له (حەلوان) مەڵبەندێکی سیاسی گشتی بوو، لاوە بەپەرۆشەکان بۆ ئیسلاح ڕوویان تێدەکردو لەوێدا گوێیان بۆ لێکدانەوەکانی سەیدو ئامۆژگاریو ئاڕاستەکردنەکانی دەگرت.

سەید به تاکەکەسی بەردەوام بوو لەسەر بانگەواز بۆ ئیسلام، بەبێ ئینیمایەك بۆ هیچ گروپێك له گروپەکان و هیچ کۆمەڵێك له کۆمەڵەکان، تا ساڵی 1953 کاتێ که ونبووی خۆی له کۆمەڵی ئیخوان موسلیمین دا دۆزییەوەو پەیوەندی پێوە کردن، لەگەڵیان بەردەوام بوو تا ئەوکاتەی گەڕایەوە بۆ لای پەروەردگاری.

---

[1] الرسالة: ساڵی 13، بەرگی 2، ژمارە 627، ساڵی1945، ل 723.

[2] الرسالة ـ 13 ـ بەرگی 2 ذمارە 648، 1925، ل1309.

[3] الرسالة: ساڵی چواردەهەم، بەرگی 2، ژمارە681، ساڵی 1946.

قۆناغە ئیسلامیەکانی ژیانی سەید

لەپێشدا ئەوەمان وت کە ڕوکردنە ئیسلامی سەید شتێکی کتوپڕی نەبوو، لەسەر یەك ئاستیش نەبوو، بەڵکو پلە بەپلە بوو، لەبەر ئەوەیە کە ژیانە ئیسلامیەکەشی قۆناغ بە قۆناغە.

سەید قۆناغەکانی ژیانی خۆی دابەشکردووە ـ خۆی شارەزاترە بە ژیانی خۆی ـ بەسەر پێنج بەشدا:

لە ساڵی 1951دا مامۆستا ئەبو حەسەنی نەدەوی سەردانی میسری کردو لەگەڵ سەید کۆبووەوە ـ لەو ڕۆژەدا سەید بۆچوونێکی ئیسلامی دیاری هەبوو ـ سەید باسی هەر پێنج قۆناغەکەی ژیانی خۆی بۆ مامۆستا نەدەوی کرد:

یەکەم: گەشەکردنی لەسەر داب‌و نەریتی ئیسلام لە گوندەکەیاندا، کاتێك لە ماڵی خۆیان بوو.

دووەم: چوونی بۆ قاهیرە، ئەوەبوو هەموو پەیوەندیەك پچڕا لە نێوان سەید لە قاهیرەو گەشەکردنی لە گوندەکەیاندا، ڕۆشنبیریە دینیە ئیسلامیەکەی پەرشوبلاوەی کرد.

سێیەم: تێپەڕبوونی بە گومان‌و دوودڵیدا لە ڕاستیە ئاینیەکان تا ئەوپەڕی سنوور.

چوارەم: ڕوکردنە قورئان‌و خوێندنەوەی بۆ مەبەستی ئەدەبی.

پێنجەم: کارتێکردنی قورئان لە سەید، تا وردە وردە بەرەو ئیمان‌و پەیوەستبوون هێنای.[1]

هەروەها مامۆستا یوسف ئەلعەزم ژیانی ئیسلامیی سەید قوتبی دابەشکردووە بۆ سێ قۆناغ:

یەکەم: ئیسلامیاتی هونەری.

دووەم: ئیسلامیاتی گشتی.

سێیەم: ئیسلامیاتی بزاڤگەرایی ئامانجدار.[2]

لێرەدا ماوەی هەریەك لەو قۆناغانە دیاری دەکەین، تایبەتمەندی هەر قۆناغێك و، تایبەتمەندیە فیکریەکانی سەید لە هەر قۆناغێکدا ڕوون دەکەینەوە. . .

قۆناغی یەکەم: قۆناغی ئیسلامیاتی هونەری ئەدەبی

ئەم قۆناغە لە کاتێکەوە دەستپێدەکات کە سەید ڕویکردە قورئان‌و بۆ ئامانج‌و مەبەستی ئەدەبی لێی کۆڵیەوە.

ئەمەش لە ساڵی 1939دەستپێدەکات کاتێك لە گۆڤاری **(المقتطف)**دا بابەتێکی بڵاوکردەوە بە ناونیشانی **(التصوير الفني في القرآن الكريم)**.

بابەتەکەی بە پێشەکیەك دەستپێکردبوو، تیایدا ڕونیکردبووەوە ـ لەگەڵ ئەوەی چەندین لێکۆڵینەوەی ئەدەبی بەیانی بە چواردەوری قورئاندا ئەنجامدراوە ـ بەڵام تا ئێستا لەلایەنی هونەریەوە لێی نەکۆڵراوەتەوە لێکۆڵینەوەیەکی ڕاستەقینەی سەربەخۆ، تیایدا ئەوەی ئاشکراکرد کە پێویستە لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی هونەری ڕەخنەگرانەی بەیانی بۆ قورئان بکرێت، ئەو ئەدەبە دەربخات کە قورئان لەخۆی گرتووە لە جوانی وێنەکێشان و، تایبەتمەندیە هونەریەکانی‌و، پێویستیەکانی شێوازی قورئانی‌و، زیندوویەتی دەربڕینەکانی‌و، ڕۆحانیەتی ئاراستەکەی شیبکاتەوە).

لە کۆتایی بابەتەکەیدا ئاماژە بەوە دەکات کە بابەتی **(التصوير الفني في القرآن الكريم)** بابەتێکی چڕوپڕو دوورو درێژەوەو ـ سەید ـ لەم بابەتەی دەرگای لەبەردەم لێکۆڵەرەوەکاندا کردۆتەوە تاکو لێکۆڵینەوەی خۆیان ئەنجام بدەن (نیەتم هیچ نەبوو لەوەی پێشکەشم کرد تەنها نموونە هێنانەوە نەبێت، تەنهاسەرنج ڕاکێشان نەبێت، من نیەتم کورتکردنەوە نیە، تا ئێستاش لە دوای ئەمانەوە زۆر شت هەیە باسم نەکردووە. بابەتەکە چڕوپڕە، شیاوە بۆ لێکۆڵینەوەی ڕوناکی بەخش. . .

پاشان دەڵێت: ئەمە پەلەکردنێك بوو لەم لێکۆڵینەوە تازە چڕوپڕەدا، بەوئومێدەی پێشەکیەك بێت بۆ لێکۆڵینەوەیەکی هەمەلایەنەی گەورە ئەگەر خوا ویستی لێی بێت).[3]

---

[1] مذكرات سائح في الشرق العربي: 189 نەوەوی.

[2] رائد الفكر الاسلامي المعاصر: يوسف العظم، 149-151.

[3] المقاطف بەرگی 94، بەشی سی‌و دووهەم، شوبات‌و مایسی 1939.

سەيد شەش ساڵى ڕەبەق چاوەڕوانى كرد بەڵام هيچ يەكێك لە توێژەرانى قورئانى پيرۆز لە دەرگای ئەم بابەتەی نەدا!.

لە بەهاری ساڵی 1945دا سەيد كتێبە قورئانيە ئيسلاميە جوانە بەنرخەكەی (التصوير الفني في القرآن الكريم)ی پێشكەش بە خوێنەران كرد كە يەكەم كتێبی لەو جۆرەی بوو، وەلە نيسانی ساڵی 1945دا بەچاپ گەيەنرا، تيايدا هەموو دۆزينەوەكانی بۆ ئەو تيۆری هونەری جوانيەی كە لە شێوازی قورئانيدا هەيە تۆماركرد. كە برتی بوو لە (وێنەكردنی هونەری) ،كە ياسايەكی لەبەرچاوی شێوازی دەربڕينی قورئانيە. نووسەرو ئەديبو ڕەخنەگرو ڕۆشنبيران زۆر سەرسام بوون بەم نووسراوەی سەيدو لە هەموو ناوەندەكاندا دەنگی دايەوەو جێگەی ڕەزامەندی خوێنەران بوو، هەندێكيان لەسەر لاپەڕەی گۆڤارەكان خۆيان قەرزاری سەيد كرد بە تايبەتی لەسەر گۆڤاری (الرسالة) وەك: عەبدولمونعيم خەلاف، عەلی تەنتاوی، عەلی ئەحمەد باكسير، عەبدوللەتيف شبلی، نەجيب مەحفوز، تۆفيق حەكيم، ئەحمەد ئەلشەرباتیو . كەسانی تريش.

پرۆژەی كتێبخانەی قورئانی نوێ

ئەديبو ڕەخنەگرەكان سەيد دائەنێن بە پێشەنگو سەرمەشقی ئيستاتيكا (تيۆری جوانناسی) كە (تيۆری وێنەگرتن)ە، كتێبەكەی دائەنێن بە دۆزينەوەی تيۆرەكە، نەك تەنها كتێبێك بێت لە بەيانی قورئانو ڕەوانبێژيەكەيدا!.

مامۆستا عەلی تەنتاوی ـ دوای خوێندنەوەی ئەم كتێبە ـ دانی بەوەدا نا كە خوای گەورە كليلێكی تايبەتی داوە بە سەيد، بەهۆيەوە گەوهەری بەيانی قورئانی كردەوە، ئەم كليلەی سەيد بە كەسی تر نەدراوە!.

لە كتێبەكەماندا كە بۆ ئەم بيردۆزە تەرخانمان كردووە (نظرية التصوير الفني عند سيد قطب) ڕونمان كردۆتەوە كە خوای گەورە سەيد قوتبی تايبەتمەند كردووە بە دوو كليل، بەهۆيانەوە دەرگای خەزێنەی گەوهەری قورئانی پێكردەوە:

يەكەميان: كليلی جوانی لە پرۆژەی (**مكتبة القرآن الجديدة**)و،بناغەی كتێبخانەكەشی كتێبە پێشەنگەكەی (**التصوير الفني في القرآن**)ە.

دووەميان: كليلی حەرەكی لە ڕاڤەكردنە حەرەكيە سەرمەشقەكەی لە (**في ظلال القرآن**)دا.

بەم شێوەيە سەيد بيری كردەوە لە ئامادەكردنی پرۆژەيەكی ئەدەبی ڕەخنەگریو ناوی نا (**مكتبة القرآن الجديدة**)، ئەمەش لە ساڵی 1945دا.

ئامانجی لەم كتێبخانە قورئانيە ئەوەبوو (لێكۆڵينەوە لە جوانی دەربڕينی قورئانيدا هەمووی ئاراستە بیّ بەم ئاراستەيەدا، بۆ ئەم جوانيە نەمرە بنوارين لە گۆشەيەكی ترەوە جگە لەو گۆشە ڕەوانبێژييە باوەی لەسەر بناغەی وشەو دەربڕين دامەزراوە).[1]

سەيد لەسەر ئەوە پێی دائەگرت كە بە چاوی ڕەخنەگرێكی ئەدەبييەوە بۆ شێوازی قورئانو دەربڕينەكانی دەڕوانێتو بە هەستە ئەدەبيە ڕەخنەگريە پڕ لە جوانيەكەی تێی دەفكرێو دەيخوێنێتەوە (ئامانجی من لێرەدا ئامانجێكی ئەدەبی ڕوونە، بە هەستی ڕەخنەگرێكی ئەدەبی سەربەخۆوە نەبێت بە قورئان كاريگەر نابم ، ئەگەر لە كۆتاييدا پيرۆزی هونەر، بە پيرۆزی دين گەيشت، ئەوە ئەنجامێك نەبوو كە من هەنگاوم بۆ نابێت).[2]

دوای تێپەڕبوونی دوو ساڵ بەسەر كتێبی (**التصوير الفني**)و لە نيسانی ساڵی 1947دا كتێبی قورئانيی دووەمی دەركرد، كە دووەم كتێبی (كتێبخانەی نوێی قورئان) بوو بە ناوی (**مشاهد القيامة في القرآن**)، كورتی كردبووەوە لەسەر دەرخستنی

---

[1] گۆڤاری الرسالة ساڵی 14، بەرگی 1 ژمارە ،ل14.
[2] مشاهد لقيامة في القرآن: 10.

(وێنەگرتنی هونەری) لە بابەتێك لە بابەتەكانی قورئاندا كە دیمەنەكانی دوارۆژە (**مشاهد القیامة**)، بەوەی لە دیمەنە جوانو نازو نیعمەتە هەستیو مادیەكان لە بەهەشتدا، هەروەها دیمەنی ئازارو ئەشكەنجەی هەستیو مادی لە دۆزەخد دوابوو.

نیەتی وابوو كەبەردەوام بێت لەسەر دەركردنی باسەكانی لەم بابەتەداو درێژە بدات بە لێكۆڵینەوەكانی لە پرۆژەی كتێبخانەی قورئانی نوێدا.

سەید سووربوونی خۆی لەسەر دەركردنی چەند كتێبێكی تر ڕاگەیاند كە ئەمانەبوون:

1- القصة بين التورات والقرآن.

2- النماذج الأنسانية في القرآن.

3- أساليب العرض الفني في القرآن.

4- المنطق الوجداني في القرآن.

بەڵام هیچ یەكێكیانی دەرنەكردو، لێیان كشایەوە، مەیدانی كاری گواستەوە بۆ لێكۆڵینەوەی قورئانیی دیكە كە لێكۆڵینەوە فیكریەكانی بوو، ئەو لێكۆڵینەوانەی گەیاندی بە قۆناغی دووەمی ژیانە ئیسلامیەكەی.

بەم شێوەیە پەیوەندیكردنی زانستی سەید بە قورئانەوە پەیوەندی كردنێكی ئەدەبی هونەری ڕەخنەگری بوو.

قۆناغی یەكەمی ژیانی ئیسلامیی سەید قۆناغی چوارەمی ژیانە گشتیەكەیەتی، كە لەبارەیەوە بۆ مامۆستا نەدەوی دوابوو" ئەو ڕوویكردە قورئانو لێی دەكۆڵیەوە بۆ مەبەستی ئەدەبی.

عادل حمودە دەربارەی قۆناغی یەكەمی ئیسلامیاتی ژیانی سەید دەڵێت: سەید قوتب بە چاویلكەی ڕەخنەی ئەدەبی ئیسلامی دۆزیەوە.[1]

سەید ڕویكردە قورئان، ڕوكردنێكی ئەدەبی، لێی كۆڵیەوە لێكۆڵینەوەیەكی جوانی ڕەخنەگری، بەڵام قورئان سەیدی بەرەو جیهانێكی ئیمانیی هەنگاو پێهەڵگرت.

هەر لەبەر ئەمەیە سەید كتێبەكەی (**التصوير الفني**) بە ناونیشانێكی وروژێنەر (**لقد وجدت القرآن**) دەست پێدەكات، كە تیایدا كورتەی هەڵسوكەوتی خۆی لەگەڵ قورئاندا ڕوندەكاتەوە هەر لە منالیەوە تا كاتی ئامادەكردنی ئەم لێكۆڵینەوەیە كە تیایدا قورئانی دۆزیەوە: (لەكاتێدا لێبوومەوە لەخۆئامادەكردن بۆئەم باسە، لەدەروونی خۆمدا لەدایكبونێكی نوێی قورئانم بینیەوە، وەك ئەوەی هەرگیز لەوەو پێش نەمبینیبێت).[2]

بەڵێ" بە ڕاستی قورئانی دۆزیەوە، لێی كۆڵیەوە بۆ مەبەستی ئەدەبیو ڕەخنەگریو هونەریو جوانی. بە قورئان ئیمانی دۆزیەوە، ئیمانێكی زیندوی كاریگەری بزوێنەر.

قۆناغی ئیسلامیاتی هونەری ئەدەبی بە نووسینی بابەتی (**التصوير الفني في القرآن**) دەستیپێكرد، ئەم قۆناغە لە ساڵی 1947 كۆتایی هات بە لەچاپدانی كتێبی (**مشاهد القيامة في القران**) واتە: ئەم قۆناغە تزیكەی هەشت ساڵی لە تەمەنی سەیدی پڕكردەوە.

---

[1] سيد قطب من القرية الى المشتقة: 68.

[2] التصوير الفني: 8.

قۆنـاغی دووەم: ئیسلامیاتی گشتی

العدالة الاجتماعية في الاسلام:

میسر لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە لە ڕووی سیاسیو كۆمەڵایەتیو ئابوورییەوە لە قۆناغێكی ترسناكدا دەژیا. سوپای ئینگلیزی داگیركەر لە میسر بوو، مەلیك فاروقی خراپەكارو دەستوپێوەندەكانیو جۆرەها گروپو تاقمی دژبەیەكو یەكترخۆرو پاشاو گەورەسەرمایەدارو چینخوازەكان و بازرگانەكانی جەنگ، هەموو ئەمانە لە میسردا بوون.

زۆربەی زۆری گەلی میسر ژیانیان لە بارێكی چەقبەستوودابوو، لە هەژاریو برسێتیو بێبەشبووندا ئەژیانو، ڕاتەكانی كۆمەڵایەتی گەورە ڕووی ئەدا.

لەم نێوەندەدا شیوعیەكان گورجو گۆڵو چالاكبوون لە بانگەشەكردندا بۆ ڕێبازەكەیان، منەتیان بەسەر هەژارو كرێكارو جوتیارەكاندا دەكرد بەو بەهەشتەی لە خەیاڵی خۆیاندا بۆیانیان ئامادە دەكردن، ئەو بارودۆخە بۆگەنەیان قۆستبووەوە كە باشترین بارودۆخی گەشەكردنیان بوو، چونكە شیوعیەت لە بارودۆخی بۆگەنو كۆمەڵگای نەخۆشدا نەبێت گەشە ناكات!.

سەید لەگەڵ ئەم بارانەدا دەژیا، ئەو دیاردە كۆمەڵایەتیە شێوێنراوانە ئازاری دەداو بێزاری دەكرد.

لەلایەكی ترەوە بەهۆی بەردەوامی تێڕوانینو، وردبوونەوەكانی لەقورئانی پیرۆزو، زۆرهەڵوێستەكردن لە بەرامبەر ئایەتەكانیدا چەندین ئامۆژگاریو ئاراستەكردنی ئیسلاحی هەڵێنجا لەئیشوكارە كۆمەڵایەتیو سیاسیو ئابوورییەكاندا، ئەم تێگەیشتنەی كە قورئان بە سەیدی بەخشی بەهۆی هەڵوێستەكردنەكانیەوە لە بەردەم ئایەتو ئەحكامەكانی قورئاندا بە باشی وەریدەگرتو كاریگەری لەسەر دڵو دەروونی جێدەهێشت، بەم شێوەیە دەستی لە زۆرێك لە ڕاستیە قورئانیەكان گیربوو.

ئەوەی بۆدەركەوت كە ئیسلاحی سیاسیو دادپەروەری كۆمەڵایەتی نە لەلای شیوعیەكانو نە لەلای ڕۆژئاواییەكان نیە، بەڵكو لە ئایەتەكانی قورئانو ڕاستیەكانی ئیسلامدایە.

خوای گەورە بەكارهێنانی زاراوەی (**العدالة الاجتماعية**) ـ واتە دادپەروەری كۆمەڵایەتی ـ خستە دڵی سەیدەوە، بەمەش بەرپەرچی هەردوو زاراوەكەی تری دایەوە كە لە نێوەندە كۆمەڵایەتیو ئیسلاحیەكاندا باوبوو كە بریتی بوون لە **شیوعیەت** و **ئیشتراكیەت**!!.

بە كتێبە بەناوبانگەكەی (**العدالة الاجتماعية في لاسلام**) سەید لە نووسەرێكەوە گۆڕا بۆ بیریارێكی ئیسلامی، قۆناغی **ئیسلامیاتی فیكریی گشتی** پێ بردەسەر، هەر بەم كتێبە هەنگاوە یەك لەدوای یەكەكانی بەرەو فیكری ئیسلامی دەستپێكرد كە لە دواییدا بوو بە ڕابەری ئەو فیكرە.

ئەم كتێبە ـ لەگەڵ دەرچوونیدا ـ مقۆ مقۆیەكی گەورەی لە نێوەندە جیاجیاكاندا خولقاند:

1- نێوەندە شیوعیەكان دژایەتیان دەكرد، خاوەنەكەیان بە دوژمنی سەرسەختی شیوعیەت دایە قەڵەم، چونكە چاوی خەڵكی ستەملێكراوی بە ڕوی دەرگایەكدا كردەوە جیا لەو دەرگایەی ئەوان بانگەشەی خەڵكیان بۆ دەكرد.

2- نێوەندی ڕۆژئاوایی، لە دژی وەستان و خاوەنەكەیان بە خاوەنی بانگەوازێكی ئیسلامی دایە قەڵەم، ئیسلامو بانگخوازانیشی دوژمنی ئەوانن.

3- ناوەندی حكومی ڕەسمی، كتێبەكەو ئاڕاستە نوێیەكەی سەید قوتبیان بە سەركەوتن دایە قەڵەم بۆ بانگەوازی دوژمنەكەیان (**الاخوان المسلمين**) كە لە كاتی دەرچوونی ئەو كتێبەدا توند كرابوون لە زیندانەكان لە پاداشتی پارێزگاریكردنیان لە فەلەستینو شەڕكردنیان لەگەڵ جولەكەدا!!، لەبەر ئەوە نێوەندە حكومیەكانیش دژایەتیان كرد.

4- بەڵام نێوەندە ئیسلامیەكان بەتایبەتی لاوانی كۆمەڵی برایانی موسڵمان دڵخۆشبوون بەم كتێبەو پێی سەرسام بوونو بە نوێكاریو داهێنانێكی گەورەیان لە بانگەوازی ئیسلامیدا دانا، ئاڕاستەی نوێی فكری سەید قوتبیان بە دەستكەوتێكی گەورە دانا بۆ بانگخوازانو، زۆر بە نزیكیان دەزانی لە برایانی موسڵمانەوە، تەنانەت هەندێكیان سەیدیان دانا بەوەی لە ڕێگەی بەرەو ئیخوانی بوونیدایە، ئەگەر هەندێكیان هەر بە ئیخوانیان دانەنابێت!.

لاوانی برایان پێشوازیان لەم كتێبە كردو دەیانخوێندەوەو لەگەڵیدا تێكەڵ بوونو پێی كاریگەر بوون.

گۆڤاری الفكر الجدید:

هەر لەم قۆناغە ئیسلامیەی ژیانیدا گۆڤاری (**الفكر الجديد**)ی دەرکرد، ئەوەبوو ژمارەی یەکەمی لە کانوونی دووەمی 1948دا لێدەرکرد، بەڵام تەنها سێ مانگ بەردەوام بوو، لە مارسی 1948داو دوای دەرچوونی دوانزە ژمارە حکومەت گۆڤارەکەی داخست.

ئەویش بەهۆی شێوازە توندە ئیسلاَحیەکانی سەید لەو بابەتانەی بلاَوی دەکردەوە کە حکومەتی زۆر تەنگەتاو کردبوو تا ئەو ئاستەی خۆی پێڕانەگیرا لە بەرامبەریداو فەرمانی داخستنی دەرکرد.

ناونیشانی بابەتەکانی هەموویان ناونیشانی توندوتیژو گورجکبڕو ئازایانە بوون، تەعبیریان لە عەقلێەتی سەیدو ڕێبازی بیرکردنەوەی‌و، شێوازی هێرشبردنی لە دەربڕینداو، ئازایەتی لە ئیسلاحدا دەکرد.

بابەتەکانی لە گۆڤارە ئیسلاحیەکاندا

دوای ئەوەی ساڵی 1950 لە ئەمریکا گەڕایەوە، بە هیممەتێکی بەرزو ئامانجێکی مەزنو بە پەیامێکی ئیسلامیی ئیسلاَحیەوە، کە ئەیویست بەرقەراری بکات دەستبەکار بوو.

سەید کاتێك سەیری دەکرد کاروبار لە میسردا زیاتر بەرەو خراپبوون دەچێتو، ژیانی کۆمەڵایەتی‌و سیاسی زیاتر بەرەو داڕوخان دەچێت، گەلیش مەینەتیەکانی زیاد دەکات، لەبەر ئەوە هەستا بە ئەرکی ئیسلامیی‌و گۆڕانکاریەکانی.

لە چەند ڕێگەیەکەوە سەرقاڵی بانگەوازە ئیسلاَحیەکەی خۆی بوو لە دیدو بۆچوونێکی ئیسلامیەوە لەوانە: نووسین لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا، نووسینی کتێب، پێشکەشکردنی کۆڕو سیمینار، سەردانی یانە ئەدەبیەکان، خۆئامادەکردنی نهێنی‌و ئاشکرا بۆ گۆڕانو ئیسلاَح.

سەید دەربارەی هەوڵەکانی خۆی دەڵێت: (لە ساڵی 1951دا من لە زۆرانبایەکی سەختدا ڕۆچووم دژ بە بارودۆخی پاشایەتی فەرمانڕەواو چینخوازەکانو سەرمایەداری ئەمەش بە پێنووسو وتاردانو کۆبوونەوەکان. دوو کتێبم لەو بوارەدا[1] دەرکرد. جگە لە بلاَوکردنەوەی سەدەها بابەت لە ڕۆژنامەکانی (**الحزب الوطني الجديد**)و (**الحزب الاشتراكي**)و گۆڤاری (**الدعوة**) کە مامۆستا ساڵح عەشماوی دەریدەکرد، لەگەڵ گۆڤاری (**الرسالة**)و هەموو ئەو گۆڤارو ڕۆژنامانەی کە ئامادەبوونایە بابەتەکانی منیان بلاَوبکردایەتەوە)[2].

توندترین بابەتەکانی گۆڤاری (**الاشتراكية**) بۆی بلاَوکردەوە کە زمانحاڵی حزبی ئیشتراکی بوو (ئەحمەد ئەمین دایمەزراندبوو.

لە کاتێکدا هێمنترین بابەتەکانی ئەو بابەتانە بوون کە گۆڤاری (**الدعوة**)ی ساڵح عشماوی بۆی بلاَوکردەوە،

لەگەڵ ئەوەدا بابەتەکانی لە ڕۆژنامەی (**اللواء الجديد**)دا کە زمانحاڵی (**الحزب الوطني الجديد**) بوو بە سەرۆکایەتی فەتحی ڕزوان بابەتانێك بوون لە نێوان توندوتیژیەکی زۆرو، هێمنیەکی بەهێزدا بوون!.

قوتابخانەکانی خەشم و قین

لێرەدا دوو بابەتی شۆڕشگێڕانەی توندی ئەم قۆناغەمان بۆ هەڵبژاردوون، دوو بابەتی شۆڕشگێڕانە، بەڵام لە هێمنترین بابەتەکانیەتی چونکە لە گۆڤارێکی زۆر هێمندا بلاَوی کردوونەتەوە کە گۆڤاری (**الرسالة**)یە.

یەکەمیان: بابەتی (قوتابخانەکان بۆ نارزایی) کە بە قسەی یەکێك لە هاوەڵەکانی دەستپێدەکات لە کاتێکدا سەرزەنشتی سەید دەکات: (**ئەوەچیە بەو شێوەیە نارازیت لە هەموو دیمەنەکان و لە هەمووبارودۆخەکان؟دەروونت ئارام کەرەوە ئەی براکەم، وازلەبەدیهێنراوەکان بهێنە بۆ بەدیهێنەرەکەیان، چونکە ئەم ڕەفتارانەی تۆ هیچ سودێکی نیە!! سەیدیش لە**

[1] ئەوانیش (معركة الاسلام والرأسمالية)و (السلام والمعارض و لاسلام) بوو.

[2] کتێبی (لماذا يعدموني) یان (كلمات الأخيرة) ئەوەش دانپیانانی خۆیەتی لە بەرامبەر لێکۆڵەرەوەکان لە ساڵی 1965.

وەڵامی ئەم هاوەڵەیدا نووسیویەتی:(بەڕاستی ئەگەر کارەکە بدرایەتە دەستی من، ئەوە لاوازی ئەو قوتابخانانەم دەردەخست کە حکومەت بونیادی ناون، تیایدا یەك شتم فێری گەل دەکرد کە بریتیەلە: نارەزایی ! نارەزایی نەخۆشی و دەردی بارودۆخ و دیمەنە شێواوەکانە، کە لە هەموولایەکەوە زاڵبووە بەسەر ژیانی ئەم نەوەیەدا. نارەزایی بەڵگەی زیندویەتیەکی پەنگخواردووە ، ڕازیبونیش بەم بارودۆخە هەمیشەییە جۆرێکە لە نائومێدی و ڕەشبینی، یان گەلەکان دەکوژێت یان بەرەو لێکهەڵوەشاندن دەیبات. .

بەڵێ! ئەگەر کارەکە بەمن بسپێرایە، ئەوا قوتابخانەیەکم بۆ نارەزایی لە سەر ئەم نەوەیە دروست دەکرد، دروستم دەکرد لەسەر پیاوانی سیاسەت لەم وڵاتەدا. .

قوتابخانەیەکیش بۆنارەزایی لەسەر ئەو نوسەرو ڕۆژنامە نوسانە. . .

قوتابخانەیەك بۆنارەزایی لەسەر ئەو وەزیرانە. .

قوتابخانەیەك بۆنارەزایی لەسەر پاشاواتەکان و جگە لەوانیش. . .

قوتابخانەیەك بۆنارەزایی لەسەرئەو ئوروستوکراتیانەی کە دەزانن ئەوانە کێن. . .

قوتابخانەیەك بۆ نارەزایی لەسەر ئەوانەش کە ئوروستوکرات نین. .

قوتابخانەیەك بۆ نارەزایی لەسەرئیزگە، ئەو ئیزگەیەی کە هەرچی لە هۆڵ و یانەکاندا ڕوودەدات دەیگوێزێتەوە. .

قوتابخانەیەك بۆ نارەزایی لەسەرئەوڕۆژنامە بێ ئابڕوانە. .

لە کۆتاییدا قوتابخانەیەك بۆ نارەزایی لەسەر ئەم گەلە، کە ڕێگە بەهەموو ئەم سوکایەتی پێکردنانە دەدات وە هەموو بارودۆخێکی قبوڵە، بەبێ ئەوەی ڕاپەڕێت و هەمووئەوانەو ئەمانە بڕەنجێنێت. .

قوتابخانەکانی نارەزایی! ئای کەچەندە گەل پێویستی بەمە هەیە، بەڕاستی ئەم گەلە لە خواردن و خواردنەوە زیاتر پێویستی پێیان هەیە. .

–ئەم قوتابخانانەش– تەنها پێنوسە دڵسۆزە گورجوگۆڵەکان دروستی دەکەن. . وە ئەم کارە ئەرك و پێویستە لەسەر هەموو خاوەن پێنوسێك، وە تەنها یەك هاواریش لەگەڵ هەوادا بە فیڕۆ ناڕوات، چونکە هەوا باشتر پارێزگاری لە دەنگەکان دەکات. . وە لەگەڵ ژیاندا نائومێدی نیە. . .)[1].

دووەمیان: بابەتی (بێزاری)ە، کە چەند هەفتەیەك پێش هەڵگیرساندنی شۆڕش گۆڤاری (الرسالة) بڵاوی کردۆتەوە بە بەرواری 19ی مایس 1952.

بابەتەکە بەم وشەیە دەستپێدەکات (ئەوەیە کە هەستی پێدەکەیت لە دەموچاوی خەڵکی ئەم ڕۆژگارەدا، وەهەستی پێدەکەیت لە قسەکانیاندا لە هەموو شوێنێکدا. . . بێزاری لەهەمووشتێك، وەلەهەمووبیروبۆچونێك، وەلەهەمووکارێك، وەلەهەمووکەسێك، وەلەهەمووئاراستەیەك. . . بێزاریەك لە ئازارێکەوە دەرچووە کە مردووە! دەرچووە لەنائومێدبونەوە لە کارەکان و لە پیاوەکان، وەلە بەفیڕۆدانێکی هەمەلایەنەوە، وە لە سوکایەتی پێکردنەوە. .

خەڵکی لاپەڕەی ڕۆژنامەکان دەخوێننەوە، بەسەر مانشێتە گەورەکاندا بەبێ هەڵوێستە کردن تێدەپەڕن، وەك ئەوەی شتێك بۆ هەڵوێستە لەسەر کردن لە ئارادا نەبێت. . . !

ئەوەی لەژیانی سیاسیدایە بێزاریە . . بێزاریە . . بێزاریەك وشەکان لە لێوەکاندا دەمرێنێت، لە تەنگەژەو گرفتە ئابوریە خنکێنەرەکاندا، ئیتر کەس نارەزایی دەرنابڕێت، چونکە نارەزایی هیچ سودێکی تێدانیە؟ئازارچەشتن چ سودێکی هەیە ؟بێزاریە. . بێزاری. . بێزاریەك وشەکان لە لێوەکاندا دەمرێنێت

ئایا میسر وڵاتی شێتیە ؟یان ئەوەتە من شێتم؟چونکە لەوە تێنەگەشتوم کە لە میسردا بەرژەوندیەکان هەیە، وە لە میسردا کۆمپانیاکان هەیە، پاشان ئەوە چیە منیش لەم ڕۆژگارەدا وەك ئەو خەڵکەی ترو وەکو میللەت بێدەنگ نابم؟ئایا هەست بەو بێزاریە ناکەم کەبەسەر دەموچاوەکانەوە دەردەکەون؟ئایا هەست بەو خەمە ناکەم کەبەسەر سنگەکاندا چەسپیون؟)[2].

[1] الرسالة: 14، برگی2، ژمارە491.
[2] الرسالة: 1081-1082، بەرگی یەکەم/ ژمارە 985، لاپەڕە 545-546.

ئەمانە نموونەی چالاکیە ئیسلاحیەکانی بوون لە قۆناغی ئیسلامیی دووەمیدا، لە قۆناغی ئیسلامیاتی فیکریی گشتیدا لەگەڵ ئازاری گەلەکەیدا دەژیا، تێبینی پێویستیە سەرەکیەکانی دەکرد، وەك هەندێ لە ئەدیبو نووسەرو ڕۆشنبیرەکانی ئەو ڕۆژە ئارەزوی گۆشەگیری لە ماڵی خۆیدا نەدەکرد. بەڵکو دادەبەزیە ناو کۆمەڵگاوە، هەڵسوکەوتی لەگەڵ خەڵکیدا دەکردو گرفتو کێشەکانی بەرجەستە دەکردن.

ژیانی ئیسلامیی فیکریی سەید بانگەوازبوو بۆئیسلاحوشۆڕشو گۆڕانکاری، دژایەتیکردن بوو بۆخراپەگشتی و تایبەتیەکان لەسەرجەم لایەنەکانی ژیان لە کۆمەڵگادا.

قۆناغی سێیەم : قۆناغی ئیسلامیاتی حەرەکی

مەبەست لە ئیسلامیاتی حەرکی: تێگەیشتنی ڕاستو هەمەلایەنەیە بۆ ئیسلام، وەك چۆن لە قورئانو سوننەتدا هاتووە، پەیپێبردنی تایبەتمەندیوبنەماکانیەتی، هەڵوێستەکردن یان وەستانە لەسەر سروشتی ئیسلام خۆی، تێبینیکردنی ئەرکەکانی و لاکردنەوەیە بەلای سیفەتی **ئیجابیەتی واقیعی** و **کاریگەری بزاوتن** لە ئیسلامدا.

لە دوای ئەم تێگەیشتنە ئیجابیانەوە بۆ ئیسلام، پەیوەستبوون لە بیروبۆچوونو، لە بەندایەتیو یادکردنو، لە ڕەوشتو هەڵسوکەوتدا دێت.

پاشان هەستان بە لێبڕانی کرداری، پێشکەشکردنی شاهیدی حەق بەشێوەیەکی کرداری بۆ ئەم ئیسلامەو گوێزانەوەی بۆ ناو گۆڕەپان، گۆڕەپانی جیهادو بانگەوازو ڕوبەڕوبوونەوە،ڕوبەڕوبوونەوەی نەفامی، ڕوبەڕوبوونەوەی خاوەن بانگەوازە پڕوپوچەکان.

هەموو ئەمانە لە قۆناغی سێیەمی ئیسلامیی سەیدا جێبەجێ کران باشترین جێبەجێکردن، پێیان هەستا باشترین پێهەستان، ڕاپەڕاندن باشترین ڕاپەڕاندن، چەندین لێکۆڵینەوەو باسی حەرەکی ڕەسەنی پێشکەشکرد لە (**في ظلال و الخصائص و المقومات و المعالم وهذا الدين**)دا، بەکرداری توانایەکی زۆری لە گۆڕەپانی بانگەوازدا بەخشی، کۆتابەخشینی تواناکانیشی بریتی بوو لە بەخشینی گیانی پاکی لە پێناو ئەم واتایانەدا، جێهێشتنی دنیا بوو بە شەهیدی لە پێناوی خوای گەورەدا. .

ئەم قۆناغە لە ساڵی 1953وە دەستپێدەکات لەوکاتەوەی سەید پەیوەندیکرد بە کۆمەڵی برایانی موسڵمانەوەو لە ڕیزەکانیاندا خۆی ڕێکخست، وە کۆتایی هات بە شەهیدبوونی لە 1966/8/29.

ئەم قۆناغە لە پیرۆزترین قۆناغە ئیسلامیەکانی ژیانی سەید بوو، لەم قۆناغەدا زۆرترین بەخشینو بەرەکەتو جیهادو بانگەوازو فیکرو پەروەردەی پێشکەشکرد.

سەید پێشەنگی فیکریی بزاڤی ئیسلامیە

ئەم قۆناغە دائەنرێت بە قۆناغی پێگەیشتنی فیکریو حەرەکی بۆ سەید قوتب، لەگەڵ تێپەڕبوونی ڕۆژو ساڵەکانی ئەم غۆناغەدا زیاتر سەید پێگەیشتو، پەیپێبردنو هۆشیاریو جووڵەی زیادی دەکرد. بەردەوام گەشەی دەکردو لە بازنەی ئەم جموجولە فراوانەیدا بەرەو سەرەوە هەنگاوی دەنا، تیایاندا گەیشتە چەندین بڕیارو ڕاستی نوێ، لە مەیدانەکانیدا گەشتی خۆی دەکردو بواری نوێی تیایاندا دەهێنایە کایەوە، تا ئەوەبوو ئەجەل پێشوازی لێکردو بە شەهیدی گەشتەوە بە پەروەردگاری لەوپەڕی پلەی هۆشیاریو تێگەیشتنو جووڵەو چالاکیدا، لەوپەڕی پلەی بانگەوازو ڕێکخستنو جیهاددا!.

ئەو وێنەی سەید کەلەم قۆناغەیدا لەسەری جێگیر بووبوو، دوا وێنەی سەیدە کە تیایدا بە ڕووی خەڵکیدا دەرکەوت، خەڵکی لەو وێنەیەوە سەیدیان بینیو، هەر لەو وێنەیەوە ناسیانو، هەر لەو وێنەیەشەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکەن وەك بیریارێکی ئیسلامی حەرەکی ڕەسەن.

ئەم وێنەیەش ئەو وێنەیەیە کە سەید حەزی دەکرد پێوەی دەرکەوێتولەڕوانگەیەوە بناسرێت، بیروبۆچوونەکانی لەسەر ئەم بنچینەیە پێشکەش بکات، بەڵام قۆناغەکانی پێشوو، قۆناغی مێژوویی ڕابوراون، تێپەڕینو کۆتاییان پێهات، بەنیسبەت سەیدەوە جگە لە ڕەهەندێکی مێژوویی هیچی تر نین، هەرکەسێك دەربارەی قۆناغەکانی پێشووی دەدوێت با لەم گۆشەنیگایەوە لێی بدوێت، پێویستە قۆناغەکانی پێشووی ژیانی سەید باسی لێوەبکرێتو بخرێتە ڕوو تا ئەگاتە قۆناغی کۆتایی، لەوێدا دابخرێتو قۆناغی کۆتایی باس بکرێت!. چونکە سەید خۆی هەموو قۆناغەکانی بە کرداری بڕیو لە سنووری قۆناغی پێش کۆتاییدا نەوەستا تاکو خەڵکی تیایدا بووەستن.

بەڵکو پێویستە سەید بەو شێوەیە بە خەڵك پێشکەش بکرێت کە خۆی تیا پێشکەش کردووە، بەوشێوەیەی بۆ خۆی پێی خۆشەو لە کۆتایی تەمەنیدا پێی ڕازی بووە، خوای گەورەش ڕەزامەندی لەسەر ئەو ژیانە بووە بۆ سەید.

سەید لەم قۆناغەدا کۆمەڵێك کتێبو لێکۆڵینەوەو توێژژینەوەی هۆشیارانەی تۆکمەی پێشکەش کرد، کە تەواوی تێگەیشتنەکانی خۆی بۆ ئیسلامو بیرکردنەوەی لە قورئانو، بۆچونی بۆ کارو بانگەوازو جموجوڵو جیهادی تێدا کۆکردۆتەوە.

سەید بەهۆی ئەم باسو لێکۆڵینەوانەوە بوو بە پێشەنگی فیکری ئیسلامی هاوچەرخ، لەڕوی خستنەڕو، لە ڕوی بەیانکردن و بۆزیادکردنەوە، لەڕوی ڕوبەڕوبونەوەی نەفامی پێی، لە ڕوی سەرلەنوێ دارشتنەوەی مرۆڤی موسڵمان لەسەر بنچینەکانیەوە.

ئەو کتێبانەشی لەم قۆناغەدا دەریکردن بریتین لە:

1- في ظلال القرآن ـ بەتایبەتی چاپە پوختەکراوەکەی.
2- هذا الدين.
3- المستقبل لهذا الدين.
4- الاسلام ومشكلات الحضارة.
5- خصائص التصور الاسلامي.
6- مقومات التصور الاسلامي.
7- معالم في الطريق.

هەندێك لە كارەكانی سەید لەم قۆناغەدا

وتمان ئەم قۆناغە لە ساڵی 1953وە دەستپێدەكات كاتێك بەشێوەیەكی كرداری پەیوەندی كرد بە ڕیزەكانی كۆمەڵی برایانی موسڵمانەوە. لە دیارترین كارەكانی لەم قۆناغەدا ئەوەبوو: سەركردایەتی برایانی موسڵمان كارە ڕۆشنبیریە بانگەوازیەكانیان بەو سپارد، وەك دەركردنی ڕۆژنامەی (الاخوان المسلمین) بۆ ماوەیەكی دیاریكراو، پێشكەشكردنی وتەكانی **سێشەممە** لە مەڵبەندی گشتی برایانی موسڵمانو، پێشكەشكردنی وتەو گوتار لە بۆنە ئیسلامیەكاندا.

لە بەرواری 1953/3/2 بە نوێنەری **(لجنة الدراسات الاجتماعیة المصریة)** ڕۆشت بۆ دیمەشق بۆ كۆنگرەی **(الدراسات لاجتماعیة)** كە لەوێ بەسترا، لەو كۆنگرەیەدا وتەیەكی پێشكەشكرد دەربارەی (پەروەردەی ڕەوشتی وەك هۆكارێك بۆ بەرقەراركردنی تەواوكاری كۆمەڵایەتی).[1]

هەر لە دیمەشقدا لەگەڵ سەركردەكانی كاری ئیسلامی لە سوریا كۆبویەوە، وێنەی لەگەڵ هەریەك لە مامۆستا عەلی تەنتاویو مامۆستا عیسام ئەلعتاردا گرتووە.

لە كۆلێژی ئاداب ـ زانكۆی دیمەشق ـ موحازەرەیەكی كاریگەری پێشكەشكرد

محەممەد یاسینی هاوڕێی دەربارەی موحازەرەكەی دەڵێت: (موحازەرەیەكی جوان بوو، سەید قوتب تیایدا بۆ ماوەی دوو سەعات قسەی كرد، لە جوانی دەربڕینی قورئان ئەكۆڵیەوە، نە كاغەزو نە كتێبی بەدەستەوە نەبوو.)[2]

دوای كۆتایی هاتنی كۆنگرەكە لە دیمەشق، سەید قوتب لە ڕێگەی وشكانیەوە ڕووی لە ئوردن كرد بۆ سەردان، مامۆستا یوسف ئەلعەزم دەگێڕێتەوە كە دەسەڵاتدارانی ئوردنی ئەو ڕۆژە ڕێگری سەید قوتبیان كردو نەیانهێشت بچێتە ئوردنەوە، بە فەرمانێك كە لەلایەن سەركردەی ئینگلیزی (گلۆپ)ەوە بۆیان هاتبوو كە لەو ڕۆژەدا بە ئارەزووی خۆی فەرمانڕەوایی ئوردنی دەكرد!![3]

لە 1953/12/2دا سەید بە نوێنەرایەتی برایانی موسڵمان چوو بۆ قودس بۆ بەشداریكردن لە كۆنگرەی ئیسلامی میللی كە لە قودس بەسترا، (ئەگەر وەفدەكان هەموویان بەشێوەی سەردانی كۆمەڵی نەرۆیشتنایەتە قودسەوە، ئەوە بۆ جاری دووەم سەید بێبەش دەكرا لە چوونە ناو قودسەوە هەروەك چۆن نەیانهێشت سەردانی یەكەمی بكات!).[4]

لە دیارترین ئەو ڕوداوانەی بەسەریدا هات لەم قۆناغەدا، زیندانی كردنی بوو لەگەڵ ژمارەیەكی زۆر لە ئەندامانی برایانی موسڵمان لە ساڵی 1954، ئەوەبوو لەگەڵ براكانیدا ئازارو ئەشكەنجەیەكی بێ بەزەییانەی زۆری چەشت، پاشان لە ساڵی 1955و لەبەردەم دادگایی كردنێكدا كە ئەفسەر جەمال سالم سەركردایەتی ئەكرد دادگایی كرا، دادگا فەرمانی 15 ساڵ زیندانی بەسەردا سەپاند. نزیكەی 10 ساڵ تیایدا مایەوەو پاشان بە لێبوردنێكی تەندروستی لە ساڵی 1964 ئازادكرا.

لە گرنگترین كارەكانی لەم قۆناغەدا، سەركردایەتی كردنی ڕێكخستنی نوێی برایان بوو. كە لەسەرەتادا سەركردایەتیەكی فیكری بوو، بەڵام پاش دەرچوونی لە زیندان بوو بە سەركردایەتیەكی فیكریو كرداری پێكەوە، تا ئەوكاتەی جارێكی ترو لە مانگی ئابی 1965دا دەستگیركرایەوە، ئەمجارەش ئازارو ئەشكەنجەیەك درا كە لەباسكردن نایەت، پاشان لە دادگایی كردنێكدا كە ئەفسەر فوئاد دەجەوی سەرۆكایەتی دەكرد دادگایی كرا، لەم دادگایی كردنەدا فەرمانی لەسێدارەدانی بەسەردا سەپێنراو پاشان فەرمانەكە جێبەجێ كرا.

ژیانی سەید قوتب لەم دوا قۆناغە كۆتاییە پیرۆزەی ژیانیدا، بەخشینێكی نوێكەرەوەی بەردەوام بوو، بەخشینێك بەبێ وەستان، جا ئەویەخشینە بەخشینە فیكرییە پەروەردەییەكانی بوویێت كە لە كتێبە حەرەكیە پێگەیشتوو تۆكمەكانیدا دەری دەكردن، یان بەخشینێكی كرداری واقیعی بوبێت لە ڕوانگەی ئەو داستانە پڕ لە جوامێریو نەمریانەی كە بە خۆڕاگریو

---

[1] رائد الفكر الاسلامي المعاصر: یوسف العظم، 38.
[2] گۆڤاری الشهاب:/ ساڵی 4، ذمارة11، 1970/8/15ص9.
[3] رائد الفكر الاسلامي: یوسف العظم، 38.
[4] هەمان سەرچاوە: 38-39.

دامەزراوی، بە چاوتەترسیو ئازایەتی، بە ئارامگرتن و شکۆداری لە زیندانەکاندا تۆماری کردن، یان بە دامەزراندنو سەرکردایەتی کردنی بووبێت بۆ ڕێکخستنی نوێی برایان.

لە هەموو ئەمانە گرنگتر ـ لە ڕووی دەروونیەوە ـ گێڕانەوەو گرێدانەوەی پەیوەندیەکانی بوو لەگەڵ برایانی موسڵمان لە دەرەوەو ناوەوەی زیندان، پێشکەوتووترین جۆری ڕێکخستنی ئیسلامی دامەزراند کە نهێنیو زۆر کاریگەر بوو لە میسر. . .

ئەم دامەزراندنە لەو بارودۆخەپڕ لە مەترسیەدا دائەنرێت بە کردەوەیەکی خۆکوژی -ئەگەر ئەم تەعبیرە شیاو بێت- کە باڵی بەسەر زەوی کەنانەدا کێشابوو.[1]

حەوت دیمەن لە ژیانە ئیسلامیەکەی سەیدقوتب

دیمەنی یەکەم: سەید قوتب لەگەڵ پیاوانی شۆڕشدا

پلانی ئیخوانی پێشوەخت بۆ شۆڕش

مێژوونووسە ئیخوانەکان لەگەڵ مێژوونووسە بێلایەنە بەویژدانەکان یەکدەنگن لەسەر هەبوونی پلانێکی ئیخوانی پێشوەخت بۆ شۆڕشی میسری، ئەم پلانەش لە سەرەتای چلەکاندا دەستی پێکردوە.

ئەم وتەیە لە کتێبی مێژوونووسەکانی برایاندا هاتووە وەك **(صفحات من التأريخ)**ی سەلاح شادی بەرەحمەت بێت، هەروەها**(الاخوان المسلمين رؤية من الداخل)**ی مەحمود عەبدولحەلیم، **(الاخوان المسلمين والنظام الخاص)**ی ئەحمەد عادل کەمال، **(حقيقة الخلاف بين الاخوان المسلمين و جمال عبدالناصر)**ی ڕابەری گشتی پێشوو محەممەد حامد ئەبو نەسر -بەڕەحمەت بێت-، **(أسرار الحركة الضباط الأحرار والاخوان المسلمون)**یحسەین حەمودە، **(الصامتون يتكلمون)**ی سامی جەوهەر، یاداشتەکانی عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوف- ڕەحمەتی خوای لێبێت -کە ناوی نابوو **(أرغمت فاروق على التنازل عن العرش)**.

لە یاداشتەکانی عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوفدا ئەم ڕاستیانە کورت دەکەمەوە، بەو ئیعیبارەی گرنگترین بەڵگەنامەیە دەربارەی پلانی ئیخوانی پێشوەخت بۆ شۆڕشو کۆکردنەوەی ئەفسەرە مولتەزیمەکان بۆ هەستان بە شۆڕش.

عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوف دان بەوەدا دەنێت کە مەحمود لەبیب دەستنیشانکراوی برایانی موسڵمان بوو بۆ کاروباری سەربازی، عەبدولمونعیم وەك ئەفسەرێك لە دوای دەرچوونی لە کۆلێژی جەنگی بە مەحمود لەبیب گەشتو ئاشنابوون بە یەکتری.

عەبدولڕەئوف ڕاهاتبوو لەسەر ئامادەبوون لە وتەکانی **سێ شەممە** دا، کە پێشەوای شەهید حەسەن بەننا لە مەڵبەندی گشی برایانی موسڵمان پێشکەشی دەکرد، پاشان وایلیهات ئەفسەری دیکەشی بانگ دەکرد بۆ ئامادەبوونی وتارەکانو لەگەڵ خۆی دەیهێنان، لە پێشەوەی ئەو کەسانە کە عەبدولڕەئوف بانگی کردن نەقیب جەمال عەبدولناسر بوو، ئەمەش لە مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی 1942دا.

یەکەم ئوسرەی[2] ئیخوانی کە تایبەت بە ئەفسەرەکان پێکهێنرا لە حەوت ئەفسەری برایان پێکهاتبوو لە ساڵی 1944دا، بەرپرسی ئەم ئوسرەیە مەحمود لەبیب بوو، ئەندامەکانیشی: عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوف، جەمال عەبدولناسر، کەمالەدین حسەین، حسەین ئەحمەد حەمودە، سەعد تۆفیق، سەلاح خەلیفە، خالید محێدین بوون!!.[3]

پاشان چەندین ئوسرەی تری برایان بۆ ئەفسەرانی سوپا پێکهێنرا.

---

[1] سيد قطب: بركات، 19.

[2] أسرة وشەیەکی ئیسلامی ئیخوانییە لە جێگەی (شانە) بەکار دەهێنرێت کە زاراوەیەکی سیاسی تەنزیمیە.

[3] مذكرات عبدالمنعم عبدالرؤف: 43.

دوای دوو ساڵ بەسەر دروستکردنی ئەم ئوسرە ئیخوانیانەدا لە ئەفسەران، حەوت ئەندامەکەی یەکەم ئوسرە پەیمانیاندا بە عەبدولڕەحمان ئەلنەدەوی کە بەرپرسی (**النظام الخاص**)ی کۆمەڵی برایانی موسڵمان بوو لەسەر بەرنامەی خواو تێکۆشان لەپێناوی خوادا، ئەمەش لە سەرەتای ساڵی 1946دا. [1] ئەم حەوت برایە ناوی ڕێکخستنی برایانی ئەفسەر (**تنظيم الاخوان الضباط**)یان بۆ ئوسرەکەی خۆیانو سەرجەم ئوسرەکانی ئەفسەرانی برایان هەڵبژارد. [2]

ڕۆژ بەڕۆژ ڕێکخستنی برایانی ئەفسەر کە مەحمود لەبیب سەرۆکایەتی دەکردن زیادی دەکردو بەهێزو پتەوتر دەبوو، وە چالاکترین ئەندامەکانی عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوفو جەمال عەبدولناسر بوون، ئەم ڕێکخستنی ئەفسەرانە سەر بە (**النظام الخاص**) بوو کە عەبدولڕەحمان ئەلسندی سەرۆکایەتی دەکرد.

تا ئەوەبوو ئاگربەستی (ڕۆدس)لە نێوان جولەکەو ولاتانی عەرەبیدا لە ساڵی 1949 ڕوویدا، سوپای میسر لە فەلەسین پاشەکشەی کرد، جەمال عەبدولناسری ئەفسەر لە نێوان پاشەکشەکردوەکاندا بوو کە لە فالوجە گەمارۆ درابوو.

سەرکردایەتی برایانی ئەفسەر بە سەرۆکایەتی مەحمودلەبیبو بەئامادەبوونی هەردوو ئەفسەر عەبدولڕەئوفو عەبدولناسر ژمارەیەکی زۆر کۆبوونەوەیان ئەنجامدا، تیایدا گەیشتنە ئەوەی کە: پێویستە تۆڵەی شەهیدکردنی حەسەن بەننا بکرێتەوە، ئاگاییو خۆپاراستنی زۆر بکرێت لە (پاسەوانی ئاسنین) کە سەر بە ـ کۆشکی پاشایەتی بوو ـ تاکو ڕێکخستنەکەیان ئاشکرا نەبێتو بتوانن دەربازبن لە دەستی دەستووری پاشایەتیو، هەستن بە کودەتایەك بۆ بەدیهێنانی دەستورێکی ئیسلامیو ڕاهێنانی کۆمەڵێك لە برایانی موسڵمانو دەستکردن بە جەنگ دژ بە سوپای ئینگلیز. [3]

لە مایسی ساڵی 1949دا جەمال عەبدولناسر بانگکرا بۆ نووسینگەی ئیبراهیم عەبدولهادی سەرۆك وەزیر بۆ لێکۆڵینەوە لەگەڵیدا بە تۆمەتی ئەوەی کە عەبدولناسر سەر بە برایانی موسڵمانە، بەڵام جەمال عەبدولناسر توانی ئەم تۆمەتە ڕەدبکاتەوە. [4]

مەحمود لەبیب موچەی مانگانەی مانگێکی نارد بۆ خێزانەکەی عەبدولناسرو پێی ڕاگەیاند کە برایانی ئەفسەر گرنگی ئەدەن بەو لێکۆڵینەوەی لەگەڵ جەمال عەبدولناسردا ئەنجامدراوە، ئەوان لێی ناگەڕێن.

بەهۆی ئەم ـ لێکۆڵینەوەیەوە لەگەڵ عەبدولناسر ـ مەحمود لەبیبی بەرپرسی برایانی ئەفسەر پێشنیاری گۆڕینی ناوی ڕێکخستنەکەیانی لە (**تنظيم الاخوان الضباط**)ەوە کرد بە (**الضباط الاحرار**) بۆ ئەوەی ناوی برایانی موسڵمان لەخۆیان دووربخەنەوە، کە پاشاو گروپەکانو ئینگلیز زۆر پێی نارەحەت بوون. [5]

لە ئەیلولی ساڵی 1949دا جیاوازی کەوتە نێوان هەردوو ئەفسەری چالاکی دیار لە ئەفسەرانی ئازاد کە عەبدولڕەئوفو عەبدولناسر بون، عەبدولناسر دەیویست پەلەبکات لە کاری کودەتادا، دەیویست دەرگای ڕێکخستن بکاتەوە بە ڕووی سەرجەم ئەفسەرانی سوپادا، ئەگەرچی پەیوەست نەبن بە برایانی موسڵمانەوەو لەگەڵ ڕەوشتو هەڵسوکەوتی ئیسلامیشدا تەبانەبن. !

عەبدولڕەئوفیش پەیوەست بوو بەو پەیمانەوە کە بە برایانی دابوو، سووربوو لەسەر گوێڕایەڵی بۆ ڕێنومایییەکانی نووسینگەی ئیرشادی برایان، داوای دەکرد کە تەنها ئەو ئەفسەرانە وەربگیرێن کە لە برایانی موسڵمانن، هیچ ئەفسەرێکی تر نەهێنرێتە ناو ریزی ڕێکخستنەکەیانەوە!.

ڕێکەوتن لەسەر ئەوەی کە کێشەکەیان بەرنە لای فەریق عەزیز میسری، عەزیز بکەن بە دادوەر لە نێوان هەردووکیاندا، ئەویش داوای لێکردن کە پێکەوە ڕێبکەون بۆ دەرکردنی ئینگلیزو هەڵوەشاندنەوەی دەستووری پاشایەتی، خۆ ئەگەر پێکەوە ڕێکنەکەوتن، ئەوا هەردووکیان بە دوو هێڵی تەریب وەك سکەی هێڵی شەمەندەفەر بۆ ئەو ئامانجە بکۆشن.

[1] مذكرات عبدالمنعم: 44-46.
[2] مذكرات عبدالمنعم: 46.
[3] مذكرات عبدالمنعم: 63-64.
[4] مذكرات عبدالمنعم: 64.
[5] هەمان سەرچاوە: 94.

عەبدولناسر بە عەبدولڕەئوفی ڕاگەیاند کە ئامانجی ئەو بریتییە لە: هەڵوەشاندنەوەی دەستووری پاشایەتی، وە جگە لەو ئەفسەرانەی کە لە برایانی موسڵمانن کۆمەڵێکی تر ئەفسەری هێناوەتە نێو ڕێکخستنەوە ـ بەبێ ئاگاداری سەرکردایەتی ڕێکخستنی برایان وەك: سەلاح سالمو عەبدولحەکیم عامر[1]، لە دوای چەند مانگێك مەحمود لەبیب نەخۆش کەوتو تووشی ئیفلیجی بوو، نەیدەتوانی قسە بکاتو لەسەر جێگە کەوت، عەبدولڕەئوفی تێکۆشەر مەحمود لەبیبی سەرکردەی خۆی لەو جیاوازییەی نێوان خۆیو عەبدولناسر ئاگادار کردەوە، ڕاوبۆچوونە نوێکانی عەبدولناسری بۆ ڕوونکردەوە.

لە ساڵی 1950دا کۆچی دوایی کرد لە کاتێکدا زۆرێك لە نهێنیو شتومەكو ئابوونەو ئەڵقەکانی ڕێکخستنی برایانی لابوو.[2]

عەبدولناسر دەست بەسەر نهێنییەکانی ڕێکخستنی برایاندا دەگرێت

عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوف سەفەری کرد بۆ شوێنی کارکردنی لە سینا، مەحمود لەبیب چاوەڕێی مردنی دەکرد، : حسین حەمودە کە یەکێك بوو لە ئەفسەرانی برایان دەگێڕێتەوە کە لە دوای سەفەرەکەی عەبدولڕەئوف جەمال عەبدولناسر چی دەکرد، دەڵێت: (پێش وەفاتی مەحمود لەبیب سەردانم کرد، بینیم کە جەمال عەبدولناسری لەلایە، بە منو بە عەبدولناسری وت: من دەمرم، یاداشتنامەیەك دەنووسم بە ناوی ئەفسەرانی برایانەوە، لیستێکیش دەکەم بۆ ئەو ئابوونانەی کە لای منە، هەمووی دەدەمە دەست عەبدولناسر، تاکو ڕێکخستنی برایان بۆ ئەفسەران هەر بەردەوام بێت، داوای لە عەبدولناسرو عەبدولڕەئوف کرد کە هاوکاری یەکتربکەن.

کاتێك مەحمود لەبیب گیانی سپارد، عەبدولناسر و حسەین حەمودە بەشداری ناشتنی تەرمەکەیان کرد، عەبدولناسربۆ حەمودە دانی بەوەدا ناوە کە پێش وەفاتی حەمودە نهێنیو ناوو سامانی ڕێکخستنی برایانی ئەفسەر کە ناسرابوو بە (**الضباط الاحرار**)ی لە مەحمود لەبیب وەرگرتووە.

دوای ماوەیەك، عەبدولناسر بە حەمودەی وت: کە ئەو ـ واتە عەبدولناسر ـ کۆمەڵێك ئەفسەری تر دەهێنێتە ناو ڕێکستنەکانەوە کە لە ئەفسەرانی برایان نین.

ئیعلانی جیاکردنەوەی ڕێکخستنی ئەفسەرانی لە کۆمەڵی برایانی موسڵمان کردو پێی گوت: بە مردنی حەسەن بەناو مەحمود لەبیب پەیوەندی برایانی ئەفسەر پچڕاوە لەگەڵ ئەفسەرانی سوپا.

عەبدولناسر وادەبینێت کە ـ بۆ مەبەستی ئەمنی ـ پەیوەندی بپچڕێت لەگەڵ عەبدوڕەحمان سندی سەرۆکی دەزگای نهێنی مەدەنی برایانی موسڵمان (**الجهاز السري المدني للأخوان المسلمين**).[4]

جەمال عەبدولناسر لە دوای ساڵی 1950وە ڕێکخستنی ئەفسرانی ئازادی جیاکردەوەو، لە سەرکردایەتی برایانی موسڵمانی دابڕی، چەندین ئەفسەری نا ئیخوانی هێنایە ناویەوە کە خاوەنی ڕەفتاری ناشرین بوون، خاوەنی ڕەوشتی بەرز نەبوون وەك: عەبدولحەکیم عامرو زەکریا محێدینو سەلاح سالمو جەمال سالمو کەسانی تریش.

---

1 هەمان سەرچاوە: 65.

2 هەمان سەرچاوە: 65.

3 هەمان سەرچاوە: 65-66.

4 أسرار حركة الضباط الاحرار والاخوان المسلمون: حسين حمودة، 150-151.

له بەرامبەر ئەم ڕەفتارەدا سەرکردایەتی برایانی موسڵمان وای بەباش زانی کە ئەفسەرە ئیخوانەکان لە ڕێگەی ئابوونەو ئوسرەو هێڵەکانی تری پەیوەستبوونەوە پەیوەندی بکەنەوە بە کۆمەڵی برایانەوەو بەردەوامی بە پەیوەندیەکانیان بدەن.

سەرکردایەتیەکی تایبەتی بۆ دیاری کردن کە پیوەست بوو بە سەرکردایەتی برایانەوە، بەوپێیەی کە عەبدولناسر لە سەرکردایەتی برایان جیابووبوویەوە، بەوەی کە عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوف لە سینا بوو، بەهۆی گرفتەوە نەیدەتوانی سەرکردایەتی ئەو کارە بگرێتە دەستو کارەکانیان ڕاپەڕێنێ، مەکتەبی ئیرشاد ئەرکی سەرکردایەتیکردنی ئەفسەرانی سوپای سپارد بە موقەدەم ئەرکانی سوپا ئەبومەکاریم عەبدولحەی.[1]

لەم باسە کورتەوە بۆمان ڕووندەبێتەوە کە ڕێکخستنی ئەفسەرانی ئازاد ـ کە لە ساڵی 1952 لە میسردا هەستا بە شۆڕش ـ لە بنچینەوە ڕێکخستنێکیئیخوانی بوو، بۆ ماوەی پێنج ساڵ بە ئیخوانی مایەوە، لە ساڵی دامەزراندنیەوەولە 1946 تا ئەوکاتەی عەبدولناسر لە ساڵی 1950 ئەو ڕێکخستنەی لە ڕێکخستنی برایان داپڕی.

لەگەڵ ئەمەدا برا ئەفسەرەکان لەنێو ڕێکخستنی ئەفسەرانی ئازاددا بە ئامادەییو کاریگەریو بەهێزیو تایبەتمەنداری خۆیانەوە مانەوە لەکاتێکدا عەبدولناسر جیای کردبووەوە لە ڕێکخستنی برایان، چەندین ئەفسەری چالاکی برایانی تێدا مایەوە، وەك: کەمالەدین حسەینو حسەین حەموودەو سەلاح خەلیفەو کەسانی تر، ئەمە جیا لەو ڕێکخستنە ئیخوانیە نوێیەی بۆ ئەفسەرانیان پێکهێنابوو کە ڕێکخستنێکی جیابوو لە ئەفسەرانی ئازاد، کە ئەفسەری ئیخوانی ئەبو مکارم عەبدولحەی سەرۆکایەتی ئەکرد.

تا دوارۆژەکانی خۆئامادەکردن بۆ شۆڕش، عەبدولناسر پەیوەندی ئەکرد بە سەرکردایەتی برایانەوە، وای دەردەخست کە بەردەوامە لەسەر لایەنگری بۆ برایانو هەر سەر بەوانە، وە ئەو ئەفسەرە نائیخوانیانەی کە هێناویەتیە ناو ڕێکخستنی ئەفسەرانەوە ئەوە ناگەیەنێ کە دابڕابێتو پچڕابێت لە ئەندامێتی کۆمەڵی برایانی موسڵمان!!.

عەبدولناسر لە ڕێگەیەکی نوێوە پەیوەندی بە سەرکردایەتی برایانەوە دەکاتەوە

عەبدولناسر دەیویست پەیوەندیەکی ڕوکەشیو خەیاڵی لە نێوان ئەوو سەرکردایەتی نوێی برایاندا بمێنێتەوە، سەرەڕای ئەوەی کە ئەو ڕێکخستنی ئەفسەرانی ئازادی جیاکردبووەوەو دایبڕی بوو لە ڕێکخستنی برایان، خۆی بە تەنها سەرۆکایەتیو چاودێری دەکرد!!.

پەیوەندیە ڕاستەقینەو سەرەکیەکەی لەڕێگە یاساییەکەیەی خۆیەوە پچڕا کە ڕێگەی عەبدولمونعیم عەبدولڕەئوفو حسەین حەمود بوو، کەسانێکی تری ئەفسەر مابوون کە پەیوەستبوون بەو بەیعەتەی کە دابوویان. . .

ئەوان دەیانزانی ئامانجە تازەکانی عەبدولناسر چیەو، ئاگاداری ئەو گۆڕانکاریە نوێیانەش بوون کە عەبدولناسر بەسەر ڕێکخستنی ئەفسەرانی ئازاددا هێنابوی!.

عەبدولناسر لە ڕێگەیەکی نوێوە پەیوەندی کرد بە سەرکردایەتی برایانەوە. ئەویش ڕێگەی (سلاح شادی) بوو -ڕەحمەتی خوای لێبێت -کە ئەفسەرێکی ئیخوانی بوو!!.

شادی لە کتێبەکەیدا (صفحات من التأريخ) ئەگێڕێتەوە کە لە کۆتایی ساڵی 1950داو دوای وەفاتی مەحمود لەبیب برای ئەفسەر عەبدولفەتاح غەنیم هاتووە بۆ لای ئەمو پێی ڕاگەیاندووە کە عەبدولناسر ئارەزوومەندە سەرلەنوێ پەیوەندی بە برایانەوە بکاتەوە. سەلاح شادی ئەمەی بە شەهید عەبدولقادر عەودە ڕاگەیاند، عەودەش ئەم کارەی بە شادی سپارد کە لە ڕێگەی ئەوەوە ئەم پەیوەندیە گرێ بدرێتەوە!.

یەکەم پەیوەندیکردن لە نێوان شادیو عەبدولناسردا لە نوسینگەی پارێزەر حسەین عشماوی ئەنجامدرا، پاشان پەیوەندی عەبدولناسر بە سەرکردایەتی برایانەوە لە ڕێگەی شادیەوە بەردەوامی وەرگرت!.[2]

---

[1] هەمان سەرچاوە: 67.

[2] صفحات من التأريخ: صلاح شادي 122.

بەمەش جەمال عەبدولناسر دەرباز بوو لەو ئەفسەرە ئیخوانیانەی کە عەبدولناسریان دەناسی، حەزەریان دەکرد لەوگۆڕانکاریە کتوپڕانەی کە بەسەر فکری عەبدولناسردا دێت، دەیانزانی کە ئارەزومەندی دابڕینی ڕێکخستنی ئەفسەرانە لە ڕێکخستنی برایان: وەك عەبدولمونعیم عەبدولرەئوفو حسەین حەمودە.

بەم شێوەیە ڕاستی نیەتو مەبەستە شاراوەکانی عەبدولناسر لەم تیمە نوێیەدا ـ شادیو براکانی ـ شارایەوەو خەفەبوو، هۆشیار نەبوونەوە بەلای فرۆفێڵو تەڵەکەکانیدا، تێبینی ئەوەیان نەدەکرد کە عەبدولناسر ئەم پەیوەندیە ئەقۆزێتەوە. لەبەر ئەوە پەیمانو بەڵێنەکانی عەبدولناسریان لە ڕووی قسەو گوفتارە دەرەکیەکانیەوە وەرگرت.

کۆمەڵێك لە برایانی بەڕێز لەسەر ئەم هێڵە نوێیە پەیوەندییان لەگەڵ عەبدولناسر گرێدا کە بریتی بوون لە: سەلاح شادی، حسەین عشماوی، عەبدولقادر حلمی، فەرید عەبدولخالق، سەلاح ئەبو ڕەقیق.[1]

عەبدولناسر پەیمانەکەی لەگەڵ برایاندا ئەشکێنێ

پەیوەندی لەنێوان لیژنەی نوێی برایان و عەبدولناسرو ئەوانەی کە لەگەڵیدا بوون لە ئەفسەرانی برایان بەردەوامبوو، لە ڕۆژەکانی دواییداو لە پێش هەڵگیرسانی شۆڕش پەیوەندیەکان زیادیان کرد، لیژنەکە هەموو ئەو شتانەی کە لە نێوان ئەوانو عەبدولناسردا ڕوویدەدا دەیگەیاندە ڕابەری گشتی حەسەن هوزەیبی بەرەحمەت بێت.

عەبدولقادر حیلمی دەگێڕێتەوە، کە لیژنە ئیخوانیە پەیوەندیدارەکە بە عەبدولناسرەوە، کۆتا ئەنجام کە پێی گەیشت ختیە بەردەست حەسەن هوزەیبی ئەمەش لەپێش هەڵگیرسانی شۆڕشدا، وە ڕابەری گشتی بیروڕای خۆی سەبارەت بە عەبدولناسر بۆ لیژنەکە دەربڕی، ژمارەیەك پرسیاری ئاڕاستەی لیژنەکە کرد سەبارەت بە عەبدولناسرو کۆمەڵەکەی (گرنگترینیان: ئەو ئەفسەرانە تا چەندە پەیوەستن بە ئیسلامەوە؟، چەندە دڵسۆزییان هەیە بۆ وتەکەیان کە دەڵێن کاردەکەن بۆ جێبەجێکردنی فەرمانەکانی شەریعەتی ئیسلامی؟، ئایا ڕێکەوتنەکە بە ئاشکراییو ڕوونیو ڕاشکاوانە تەواوبوو، ئایا ڕێکەوتوون لەسەر بەشداری تەواو لە نێوان برایانو ئەفسەرانی ئازاد لەکودەتاکەدا، وەلە بەرپرسیاریان لە بەرامبەریداو لەهاوکارییان لە جێبەجێکردنیدا لەدوای سەرکەوتنەوە. ؟ لە کۆتاییدا ڕابەری گشتی ڕەزامەندی خۆی پیشاندا بەو دوو مەرجەی پێشەوە. . .

ئەم برایانە ڕەزامەندیەکەی ڕابەری گشتیان وەرگرت، لە ماڵی عەبدولقادر حلمی بە عەبدولناسر گەیشتن، حلمی هەندێك لەو شتانەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە لەو چاوپێکەوتنەدا ڕوویداوە، دەڵێت: (لەگەڵ جەمال عەبدولناسردا کۆبووینەوە، بیروبۆچوونی ڕابەری گشتیم بۆ ڕوونکردەوە بە دوورودرێژی، عەبدولناسریش هەموو مەترسیەکانی ڕابەری گشتی بە ڕاست لە قەڵەمدا، تەئکیدی لەسەر وەرگرتنیان کردەوە، پێشتر لەسەر ئەو خاڵانە ڕێکەوتبوو لەگەڵ ئێمە. . .)!!. لە هەمان شوێنو لە هەمان کاتدا لە 22/تەموزی/1952 لە ماڵی عەبدولقادر حلمی دووبەدوو سەلاح شادی لەگەڵ عەبدولناسر بۆ ماوەیەکی کورت کۆبوویەوە (لەم چاوپێکەوتنەدا یادی پەیمانەکەی پێشوویان کردەوە لەسەر بیروباوەڕو ئامانجەکان، کە پێش هاتنە پێشەوەیان بۆ ئەم هەنگاوە چارەنووسسازە پەیمانیان دابوو بە خوای گەورە لەسەری، ، خوایان بە شاهید گرت لەسەر ئەم پەیمانە بە خوێندنی سورەتی ئەلفاتیحە. . .).[2]

شۆڕش لە 23/تەموزی/1952دا بە ڕێکخستنێکی گەورە لە نێوان برایانی موسڵمانو عەبدولناسردا هەڵگیرسا، لە 30/تەموزی/1952دا یەکەم چاوپێکەوتن لە نێوان ڕابەری گشتی حەسەن هوزەیبیو عەبدولناسردا ڕوویدا لە ماڵی ساڵح ئەبو ڕەقیق کە یەکێك بوو لە ئەندامانی لیژنە پێنج کەسیەکەی برایان کە لەگەڵ عەبدولناسر ڕێکەوتبوون بە ئامادەبوونی هەر پێنج ئەندامی لیژنەکە.

ئەبو ڕەقیق دەگێڕێتەوە کە عەبدولناسر لەو چاوپێکەوتنەدا بەرپەرچی هەموو ڕێکەوتنو هاوکاریو پرسو ڕایەکی دایەوە و گوتی: (بەرپەرچی چاودێری هەر لایەنێك دەکەمەوە جگە لە شۆڕش): مامۆستا هوزەیبی سەری سوڕما لە قسەکەی

[1] الاخوان المسلمون: محمود عبدالحليم: 3، 133-135.
[2] صحفات من التأريخ: شادي، 176-177.

عەبدولناسر، ڕووی دەمی کردە حەسەن عشماوی و پێی وت: ئایا ڕێکەوتوون لەسەر بەشداری ئەی حەسەن؟ عشماوی وەڵامی دایەوە: بەڵێ ڕێکەوتین! بەڵام عەبدولناسر بە هوزەیبی وت: ئێمە لەسەر هیچ شتێك ڕێنەکەوتووین!!).[1]

پاشگەزبوونەوەی عەبدولناسر لەو ڕێککەوتنەی لە نێوانیاندا بوو، شتێکی کتوپڕ بوو بۆ هەر پێنج براکەو بۆ ڕابەری گشتیش، دانیشتنەکە بە مشتومڕێکی گەرم بەردەوام بوو، تا ڕابەری گشی بەم وتەیەی بۆ عەبدولناسر کۆتایی بە دانیشتنەکە هێنا: "گوێ بگرە ئەی جەمال! ڕێکەوتن نەهاتە بەرهەم. . بە جموجوڵێکی ئیسلاّحی داتان دەنێین. . ئەگەر چاکەتان کرد ئەوە چاکە بۆ وڵاتەکەی خۆتان دەکەن. . ئەگەر هەڵەتان کرد ئەوە ئامۆژگاریتان ئاڕاستە دەکەین بەوەی کە خوای گەورە ڕازی دەکات. . ".

پاش ئەوەی عەبدولناسر چووە دەرەوە، هوزەیبی بە پێنج براکەی وت ـ وەك ئەوەی لە غەیبەوە ئاگادار کرابێ ـ: (ئەم پیاوە هیچ خێرێکی تێدا نیە، پێویستە دوورە پەرێزی لێبکرێ!!).[2]

پاشان ڕووداوەکان بەدوای یەکدا هاتن، ئەو کەلێنی جیاوازییەی لە نێوانی برایانی موسڵمانو عەبدولناسرو پیاوانی شۆڕشدا هەبوو فراونتر بوو، تا سەرەنجام بە پچڕانی پەیوەندیو جیابوونەوەی تەواو لە نێوان هەردوولایەنەکەدا کۆتایی هات.

پاشان عەبدولناسر دەستیکرد بە پیلانگێڕان دژ بە برایان، ئەوەبوو شانۆگەریەکەی (المنشیة)ی دروستکرد کە برایانی موسڵمانی پێ تاوانبار کرد بەوەی گوایە تەقەیان لێکردووەو ویستوویانە تیرۆری بکەن، بەم بیانووەوە قەسابخانەیەکی دڵڕەقانەی لەناو زیندانەکانی میسردا بۆ برایانی موسڵمان داناو، چەندین کارەساتی یەك لەدوای یەکی بەسەردا هێنان!!.

بەم شێوەیە دەبینین کە چۆن ڕێکخستنی ئەفسەرانی ئازاد بە ئیخوانیەتێکی پاك دەستی پێکرد، چۆن برایان جەماوەریان ئامادەکرد بۆ شۆڕش بەهۆی ئەفسەرە ئیخوانەکانەوەو لەسەر دەستی ئەوان، چۆن عەبدولناسر کە ئەفسەرێکی متمانە پێکراو بوو لەلای برایان، ڕێکخستنەکەی لە ڕێکخستنی برایان دوورخستەوە، تا بە تەواوەتی ڕێکخستنی ئەفسەرانو شۆڕشی دابڕی لە برایان، وە بە خراپترین شێوەو شێواز بەگژی برایاندا چوویەوە. . . . !!!

سەید قوتب و پیاوانی شۆڕش

چیرۆکی سەید قوتب لەگەڵ پیاوانی شۆڕشدا چیرۆکێکی سەیرە، بە هەوڵە ئیسلاّحیەکانی سەید لەپێش شۆڕشەوە دەستپێدەکات، پاشان پەیوەندیکردنی هەندێ لە پیاوانی شۆڕش بە سەیدەوە بە ماوەیەکی کەم پێش هەڵگیرسانی. ئەفسەرەکانی لەسەر کتێبو بیروبۆچوونەکانی دەرسیان وەردەگرت، پاشان ڕێکەوتن لە نێوان سەیدو پیاوانی شۆڕشدا، چۆن ئەوان هەندێ ئەرکی ئیسلاّحییان دابوو بەسەریدا، چۆن بەسەر سەیدقوتبیاندا هەڵدەداو ستایشیان دەکرد، پاشان چۆن چیرۆکەکەی لەگەڵ ئەوان بە جیابوونەوەی تەواو و دابڕانی تەواو لەگەڵیان کۆتایی پێهات، سەید بەتەواوی لایدایەوە بەلای برایانی موسڵماندا، تاکو هەموو ئەوەی لەسەر دەستی عەبدولناسر بەسەر برایانی موسڵماندا هات، بەسەر ئەمیشدا هات، پاشان عەبدولناسر لە سێدارەیدا!!.

هەوڵەکانی سەید قوتب لە زەمینەسازیدا بۆ شۆڕش

ئەوەمان زانی کە سەید دوای گەڕانەوەی لە ئەمریکا ساڵی 1950 ڕوویکردە فیکری ئیسلامیو کاری ئیسلامی گشتی. خۆی یەکلایی کردەوە بۆ چاکسازی کۆمەڵایەتیو سیاسیو ئیسلامی، بانگەوازەچاکسازیەکەی لە ئیسلامەوە سەرچاوە پێگرت، دژایەتی دیاردەو ۆارودۆخە شێواوەکانی ناو کۆمەڵگای دەکرد.

وایلێهات بابەتی ئیسلاّحی ئیسلامی بەهێزو توندوتیژی دەنووسیو لە هەموو گۆڤارو ڕۆژنامەیەکدا بڵاوی دەکردەوە کە بۆیان بڵاوبکردایەتەوە.

---

[1] صحفات من التأريخ: 182.
[2] الاخوان المسلمون: محمود عبدالحلیم/ 3، 240.

له دیارترین گۆڤاره ئیسلاحیه‌کان که له پێش شۆڕشه‌وه ده‌رده‌چوون سێ گۆڤار بوون:

1- (**الاشتراكية**)ی ئه‌حمه‌د حسه‌ین سه‌رۆکی حزبی ئیشتراکی، که پێشتر ناوی (**مصر الفتاة**) بوو.

2- (اللواء الجديد)ی فه‌تحی رزوان، سه‌رۆکی حزبی نیشتمانی نوێ (**الوطن الجديد**).

3- (**الدعوة**)ی سالح عشماوی، وه‌کیلی کۆمه‌ڵی برایانی موسڵمان.

سه‌ید چه‌ندین بابه‌تی به‌هێزی له‌م گۆڤارانه‌دا بلاوکرده‌وه، هه‌روه‌ها له چه‌ندین ڕۆژنامه‌و گۆڤاری تردا، وه‌ك: **الرسالة، روز اليوسف، الأهرام، المصور**، . . . هتد.

سه‌ید له‌و بابه‌تانه‌ی که له پێش شۆڕشدا ده‌ینووسین‌و بلاوی ده‌کردنه‌وه دژایه‌تی ڕابه‌رانی خراپه‌ولادانه‌کانی ده‌کرد له ژیانی کۆمه‌لایه‌تی‌و ئابوری‌و سیاسیدا، له‌سه‌روهه‌موو خراپه‌کاره‌کانه‌وه هێرشی ده‌کرده سه‌ر به‌رپرسه‌کان به‌بێ ئه‌وه‌ی ناویان بهێنێ به‌تایبه‌تی کۆشکی پاشایه‌تی‌و ده‌ست‌و دایه‌ره‌که‌ی مه‌لیك فاروق و پیاوانی ولایه‌نه‌کان، هه‌روه‌ها گه‌وره سه‌رمایه‌دارو چینخوازه‌کان و، ئه‌ستێره‌کانی لادان‌و هه‌ڵوه‌شێنه‌رانی کۆمه‌ڵگا له هونه‌رمه‌نده ئافره‌ت‌و پیاوه‌کان و، پیاوانی ئینگلیزو به‌کرێگیراوه فه‌ره‌نسی‌و ئه‌مریکیه‌کان و، . . . که‌س‌و لایه‌نی تری له‌م جۆره.

بابه‌ته توندەکانی سه‌ید سه‌رنجی جه‌ماوه‌ری ڕاکێشابوو، جێگه‌ی ڕێزلێنان بوو، دڵیانی که‌مه‌نکێش کردبوو.

ئه‌وه‌مان له‌بیر ناچێته‌وه که ئه‌م بابه‌تانه ئه‌شکه‌نجه‌و ئازاری زۆریان بۆسه‌یدبه‌دوای خۆیاندا ده‌هێنا، جاری وا هه‌بوو ده‌زگای (**الرقابة**) چاودێری بابه‌ته‌که‌ی ده‌کرت، ڕێگه‌ی نه‌ده‌دا ڕۆژنامه‌کان بلاوی بکه‌نه‌وه، جاری وا هه‌بوو سه‌ید بانگده‌کرا بۆ دادگایی کردن‌و وه‌لامدانه‌وه له‌سه‌ر بابه‌ته‌که‌ی، دوای ئه‌وه‌ی بلاوده‌کرایه‌وه، ئه‌مه‌ش له ده‌زگاکانی پۆلیس یان دادگاکاندا.

سه‌ید نووسین‌و چالاکیه‌کانی ڕۆژ به ڕۆژ زیادی ده‌کردو زیاتر هه‌ستی به ڕازی بوون ده‌کرد له تواناکانی‌و هه‌ستی ده‌کرد په‌یامێکی مه‌زن‌و ئامانجێکی پیرۆز ده‌چه‌سپێنێت.

به‌ڵام هاوه‌ڵ‌و براده‌رو خۆشه‌ویسته‌کانی به‌زه‌ییان پیایدا ده‌هاته‌وه، ده‌ترسان ڕووبه‌ڕووی مه‌ترسی له‌ناوچوون ببێته‌وه، ئاگاداریان ده‌کرده‌وه‌و داوایان لێده‌کرد که کاره‌کانی سووك بکات، ئه‌ویش وه‌لامی ده‌دانه‌وه‌و ئه‌و پاڵنه‌ره‌ی بۆ ڕوون ده‌کردنه‌وه که پاڵی پێوه‌ده‌نێت بۆ گه‌شه‌کردنی زیاتر‌و زیاترکارئه‌نجامدان.

له بابه‌تێکدا به ناوی (**إنها العقيدة في الله**) ئاماژه‌ی کردووه به په‌رچدانه‌وه‌ی یه‌کێك له هاوه‌ڵه‌کانی کاتێك داوای که‌مکردنه‌وه‌ی کاری لێده‌کات‌و به‌زه‌یی پیایدا دێته‌وه، ئه‌م بابه‌ته‌ی له کتێبی (دراسات الاسلامیه)دا بلاوکردۆته‌وه، ئه‌مه‌ش ده‌قی نامه‌ی هاوه‌ڵه‌که‌یه‌تی: (هاوه‌ڵه‌که‌ی پێی وت: ئه‌ی برام، ڕوخسه‌تم پێبده که پێت بڵێم: خه‌ریکه من لێت تێنه‌گه‌م، تۆش ئه‌ته‌وێت له ڕووی ته‌وژمه‌که‌دا بووه‌ستیت. . تۆ خۆت فڕێ ده‌ده‌یته ناو تیاچوونه‌وه به بێ پێشبینیکردن. . تۆ وه‌ك ئه‌وه‌ی بته‌وێت له ژیان ڕزگارت بێت هه‌ڵسوکه‌وت ده‌که‌یت. . پێم بڵێ: بۆ حسابی کێ خۆت ڕووبه‌ڕووی ئه‌م هه‌مووه ده‌که‌یته‌وه؟ ئه‌م گه‌له نه‌گه‌یشتووه‌ته ئاستێکی وا له هۆشیاریدا که له ئامانجه‌کانتدا شوێنت بکه‌ون، په‌ی به‌وه به‌رن که تۆ ده‌ته‌وێت.

تۆ ڕووبه‌ڕووی هێزێکی بێ وێنه‌ی داپڵۆسه‌ر ده‌بیته‌وه، هێزێك له تواناییدا هه‌یه وڵاتان‌و نه‌ته‌وه‌و گه‌لان داگیربکات، هێزێکی ڕاهێنراو، که به‌کرێگیراوی له هه‌موو شوێنێکدا هه‌یه، ده‌زگای خۆی هه‌یه که ڕاهاتوون له‌سه‌ر کارکردن. . ئه‌م هێزانه ده‌توانن له‌به‌رچاوی هاونیشتمانیه‌کانتدا بتکه‌نه مرۆڤێکی تۆمه‌تبار، ئه‌توانێت ته‌نانه‌ت داتببرێت له سومعه‌ی خۆت، وه‌ك خائین بۆ خه‌ڵکی بتخاته‌ڕوو، هه‌زار شاهیدیش ده‌دۆزێته‌وه، هه‌زار ده‌زگای پروپاگه‌نده‌ی هه‌یه، که به شه‌وو ڕۆژ ده‌هۆڵی بۆ ده‌کوتن.

تۆ نه‌ده‌وڵه‌مه‌ندی‌و نه گه‌نجی، پیاوێکی به‌ره‌و پیری ده‌چیت. . تۆ پشتت نه‌داوه به هیچ گروپ‌و ده‌زگایه‌که‌وه. . تاهه‌رکاتێك بژێویت لێبڕا پێت ببه‌خشن، یان ببه‌خشن به‌سه‌ر که‌س‌و کارتدا کاتێك یارمه‌تی تۆیان لێبڕا. . .).[1]

سه‌ید قوتب به‌رپه‌رچی ئه‌م به‌زه‌یی پیاهاتنه‌وه‌و ئه‌م ئامۆژگاریانه‌ی هاوڕێ‌و هاوه‌ڵه‌که‌ی به‌م وته‌یه دایه‌وه: ئه‌ی برام، من هه‌ست به هه‌موو ئه‌م مه‌ترسیانه ده‌که‌م، هه‌موو ئه‌م مه‌ترسیانه ده‌بینم.

[1] دراسات إسلامية: سيد قطب، 141-142.

کاتێك هاوەڵەکەی تۆمەتباری کرد بەوەی کە ئەو ئەیەوێت بمرێت، سەید پێی وت: ئەمەوێت بژیم، ئەمەوێت بژیم ژیانێکی دوورو درێژ، من تا هەنووکە لە ژیان تێر نەبووم، من ئەرکەکانم تەواو نەکردووە کەمێکی نەبێت، ئومێد دەکەم سەرکەوتووبم بۆ هەستان پێیان. . . شتێکی تریش: من ماوەیەك لە ژیانم لە خوای گەورە دوورکەوتمەوە، من هیوا ئەخوازم کە بژیم تا بە نزیکەی ئەوە لە تەمەنم ببەخشم بۆ هاوسەنگی کردنی تەرازووەکە. . . من لە کۆتاییدا ئەوەم بیرناچێت کە پیاوێکی خاوەن نارەحەتیم، مردنو ژیان غەیبن لە غەیبی خوای گەورە، ڕەوا نییە ئەم دوانە لە بیری هیچ کەسێکدا بن کە بیەوێ ئەرك جێبەجێ بکات. یان خراپەیەك بگۆڕێت، یان بڕواتو بێت، تەنانەت لە بازرگانیو بژێویشدا. . . .)[1]

سەید لەو ڕاپۆرتەی کە لە ساڵی 1965دا پێشکەشی کردووە بە لێکۆڵەرەوەکان ئاماژەی بۆ هاوەڵەکانی کردووە لە چاکسازیدا لە ماوەی پێش هەڵگیرسانی شۆڕشدا: (لە ساڵی 1951دا من بە پێنووسو وتاردانو کۆبوونەوە لە ململانێیەکی توندا دژ بە هەلومەرجی پاشایەتی فەرمانڕەواو، دژ بە چینایەتیو سەرمایەداری ڕۆچووبووم، دوو کتێبم[2] لەم بابەتەدا دەرکرد، جگە لە سەدان بابەت لە ڕۆژنامەی حزبی (**الوطن الجديد**)و حزبی (**الاشتراكي**)و گۆڤاری (**الدعوة**) کە مامۆستا ساڵح عشماوی دەری دەکردوگۆڤاری (**الرسالة**)و، هەموو ڕۆژنامەو گۆڤارێك کە پەسەندی بکردایە بۆم بڵاوبکاتەوە. .)[3].

کاریگەری سەید لەسەر ئەفسەرانی سوپا، یان کاریگەربوونی ئەفسەرانی سوپا بە سەید

ئەفسەرە نیشتمان پەروەرەکانی سوپا ئەوانەی حەزیان لە ئیسلاحو گۆڕانکاری دەکرد، بە بابەتە ئیسلاحیە شۆڕشگێڕانە گۆڕانکاریەکانی سەید کاریگەربوون، هەرچی سەید بینووسیایە لە کتێبو بابەت ئەوان دەیانخوێندەوە.

سەرکردایەتی ڕێکخستنی نهێنی داوای لە ئەفسەرەکانی کرد کە بابەتەکانی سەید بخوێننەوەو خۆیان بە کتێبە فکریە ئیسلامیەکانی ڕۆشنبیر بکەن.

یەکەم کتێبی فیکریی سەید (**العدالة الاجتماعية في الاسلام**) بوو کە لە یەکەمین ئەو کتێبانە بوو ئەفسەرانی ئازاد دەیانخوێندەوەو لە کۆبوونەوە نهێنیەکاندا لێی دەکۆڵانەوە.

هەندێکیان سەیدیان ئەچواند بە پیاوی فەڕەنسی بەناوبانگ (میرابۆ) کە ڕۆڵێکی زۆر گرنگی بینی لە سازدانی شۆڕشی فەڕەنسیدا، نازناوی (میرابۆی شۆڕشی میسری)یان بری بوو بەسەریدا!!.

سەید لەگەڵ سەرکردەکانی شۆڕش لە پێش هەڵگیرسانیدا

لە دیاردەکانی ڕێزگرتنی ئەفسەرانی شۆڕشو سەرکردەکانی بۆ سەید قوتب پێش هەڵگیرسانی، ئەوەبوو ئەو سەرکردایەتیە بە سەرۆکایەتی عەبدولناسر پلەوپایەی سەیدیان دەزانی، لەبەر ئەوە گەورە ئەفسەرانی سوپا ئەهاتن بۆماڵەکەی لە حەلوان. پرسو ڕایان پێدەکرد لە سازدانی شۆڕشدا. لەگەڵێدا لە هۆکارەکانی سەرکەوتنی دەکۆڵینەوە!.

سلیمان فەیاز بۆمان دەگێڕێتەوە لە بابەتی (**سيد قطب بين النقد الأدبي وجاهلية القرن العشرين**) لە گۆڤاری (**الهلال**)دا کە سەردانی سەیدی کردووە لە ماڵی خۆی لە حەلوان دوای هەڵگیرسانی شۆڕش، لەوبارەیەوە ئەم وتوێژەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە لە نێوان ئەوو سەید قوتبدا لە باخچەی ماڵەکەیدا ڕوویداوە: (پرسیارم لێکرد سەبارەت بە بیروڕای بەرامبەر ئەم شۆڕشە؟ زەردەخەنەیەکی کردو پێی وتم: لێرەو لەژێر ئەم دارەدا ئەفسەرانی ئازاد لە کاتی خۆسازدان بۆ شۆڕشدا هەندێ لە کۆبوونەوەکانیانی خۆیان لەگەڵ مندا گرێدا، .

[1] دراسات إسلامية: سيد قطب، 144.
[2] (معركة الاسلام والرأسمالية)و کتێبی (الاسلام والسلام العالمية.
[3] لماذا أعدموني: 11.

پاشان سەید چووە ماڵەوە، گەڕایەوەو زەرفێکی لەگەڵ خۆی هێناو چەند وێنەیەکی لێ دەرهێنا، یەکە یەکە وێنەکانی پیشانی مندا کە لە هەموو وێنەکاندا سەیدی تێدابوو، وێنەکان لە ژێر ئەو دارەدا گیرابوون و هەموشیان وێنەی شەو بوون، کە لە ژێر ڕووناکی فلاشدا گیرابوون، لە هەموو وێنەکاندا ئەفسەرە ئازادەکانی تێدابوو، ئەو هەمیشە لە ناوەڕاستی دانیشتنەکاندا بوو!!، دوای ئەوەی کۆتا وێنەم دایەوەدەستی، وتم: محەممەد نەجیب لە نێویاندا نابینم؟

وتی: ئەمیان وەك واجیهەیەك هێنا بۆ شۆڕش، پلەی سەربازی حسابێکی هەیە!.

پاشان ئاماژەی بۆ وێنەی جەمال عەبدولناسر کردو وتی: ئا ئەوە سەرۆکی ڕاستەقینەی شۆڕشە، ئێستا بە دوای نەجیبدا وێڵە، سبەینێش بە جۆرێکی تر دەبێت!!.

پێموت: ئایا تۆ ڕازیت لەم شۆڕشە؟

وتی: لە بەرەوپێشچوونی ئیشوکارەکانیدا شتێك نابینم دڵخۆشکەر بێت!، ئەم ئەمریکاییانە لە بری ئینگلیز هەوڵی قۆستنەوەی دەدەن!، تێدەگەیت چیم مەبەستە. . .)[1].

لەبارەی ئامادەبوونی ئەفسەرانی ئازادەوە بۆ ماڵی سەید قوتب تاکو لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا بکەن سەبارەت بە هۆکارەکانی سەرکەوتنی شۆڕش، یەکێك لە ئەفسەرانی برایانی موسڵمان بە ناوی مەحمودئەلعەزب لە پۆرسەعیدەوە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: (بەڕاستی مامۆستاو پێشەنگەکەمان کە چاودێری شۆڕشی کرد سەید قوتب بوو، بە کۆڕپەلەیی و لەدوای لەدایکبوونیشی فەرمانی پێدەکردین کە خۆمانی بۆ ئامادە بکەین. . .

ناگونجێ سوپا ئەوە لەبیر بکات کە سەید قوتب باوکی شۆڕش بوو، باوکی شۆڕشگێڕان بوو، خۆ بەکەمزانینەکەی زیاتر ئێمەی پەیوەست کردبوو پێوەی، زیاتر بە بەگەورەمان دەگرت.

مەحمود عەزب بەردەوام دەبێت لەسەر گێڕانەوەکانی و دەڵێت: چەند ڕۆژێك پێش شۆڕش، لە سەید قوتبەوە فەرمانێکمان پێگەشت کە ئامادەباش بین، من بەرپرسی ڕێکخستنی پۆرسەعید بووم، کاتێك فەرمانەکەم پێگەیشت، چووم بۆ قاهیرە، ڕۆشتم بۆ ماڵی مامۆستا سەید، ئەمەش لە 19/تەمموزی/1952دا، هەندێك لە سەرکردەکانی شۆڕش لەلای بوون ـ لە نێوانیاندا جەمال عەبدولناسر ـ سەید ئەوەی بۆ باسکردم کە منو ئەوەی لەگەڵمدایە بەتەواوی ئامادەبین، دەبێت برایانی مەدەنی ئەوانیش ئامادەبن، ئەگەر گوێمان لە دەنگی هەڵگیرسانی شۆڕشەوە بوو، دەبێت ئێمە پارێزەرانی بین، ئاگاداری کردینەوە لە خوێن نەڕشتن!)[2].

سەید لەگەڵ سەرکردەکانی شۆڕش لە پاش هەڵگیرسانیدا

بەپێی پەیوەندیە بەهێزەکانی سەید بە سەرکردەکانی شۆڕشەوە لەپێش هەڵگیرسانیدا، شتێکی مەنتیقیە ئەم پەیوەندیە لە دوای هەڵگیرسانی شۆڕش زیاد بکات و پتەوتر بێت، ڕێزگرتنی ئەوان لە سەید زیاد بکات و کاری ئیسلاحی پێ ڕاسپێرن.

پاڵپشتیکردنی سەید بۆ شۆڕش لە کاتی هەڵگیرسانیدا بەهێز بوو، حەماسەتی سەید بۆی بەرز بوو. مامۆستا ئەحمەد عەبدولعەزیز عەتار دەڵێت: (ڕێزگرتنی شۆڕش بۆ سەیدو پێزانینی بۆ جوانی و فەزڵی سەید لە ئاستێکدابوو کە هەموو ئەندامێکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بە دەوریدا کۆدەبوونەوە، لە زۆربەی کارەکاندا دەگەڕانەوە بۆ لای، تەنانەت ئەو یەکەم کەسێکی مەدەنی بوو کە هەندێ جار ئامادەی دانیشتنەکانی ئەنجومەن دەبوو، ئەوانیش لە ماڵەکەی خۆی لە حەلوان سەریان لێدەدا)[3].

---

[1] ڕۆژنامەی (اللواء)ی ئوردنی، ژمارە696، 1986/9/10.
[2] گۆڤاری (كلمة الحق): 38.
[3] هەمان سەرچاوە: ساڵی یەکەم، صفر1387، لاپەڕە 37.

ئەحمەد عەتار باسی هەندێ لەو کارانە دەکات کە ئەنجومەنی سەرۆکایەتی شۆڕش بە سەیدی سپارد و دەڵێت: (ئەنجومەنی شۆڕش بڕیاریدا ـ بڕیارەکەشی لە گۆڤاری (**آخر الساعة**) بڵاوی کردەوە ـ کە پلەی وەزیری مەعاریف بدرێتە سەید وەك لەبیرمبێت، بەڵام سەید قوتب داوای لێبوردنی کرد!.

تکایان لێکرد کە پلەی بەڕێوەبەرایەتی ئیزگە بگرێتە ئەستۆ، داوای لێبوردنی کرد!. لە کۆتاییدا ڕازی بوو لەسەر وەرگرتنی پۆستی سکرتێری گشتی دەزگای تەحریر، چەند مانگێك تیایدا مایەوە. . .

جیاوازی لە نێوان سەید قوتبو عەبدولناسرو هاوەڵەکانیدا دەستی پێکرد، سەید ناچار کرا بۆ دەستکێشانەوە لە دەزگای تەحریر)[1].

بەڵام عادل حەمودە لە کتێبەکەیدا (**سيد قطب من القرية الى المشنقة**)دا باسی هەندێ لەو کارانە دەکات کە ئەنجومەنی شۆڕش سپاردی بە سەیدو دەڵێت: (ئەوانەی لەگەڵ ڕۆژەکانی یەکەمی شۆڕشدا ژیاون، دڵنیامان دەکەن کە سەید قوتب نووسینگەیەکی لە بینای ئەنجومەنی شۆڕشدا هەبوو، لەو نووسینگەیەدا ئەمایەوە، مانەوەیەکی شێوە هەمیشەیی، چونکە ئەرکی پرۆگرامەکانی فێرکردن بەمو بە محەممەد سەعید ئەلعوریان سپێردرابوو. .

هەر لەو کاتەدا کەمالەدین حسەینی لە نزیکەوە ناسی کە هەڵیبژارد بۆ ئەوەی پلەی وەزیری پەروەردەو فێرکردن وەربگرێت کە ئەو خۆی وەری گرتبوو. . .)[2].

محەممەد قوتب پەیوەندیەکەیانی سەید بە پیاوانی شۆڕشەوە دەگێڕێتەوە

گۆڤاری (**الغرباء**) دیمانەیەکی لەگەڵ محەممەد قوتبدا سازدا، لەو پرسیارانەی کە ئاڕاستەی کرد: پەیوەندی سەید قوتب بوو بە پیاوانی شۆڕشەوە لەکاتی هەڵگیرسانیدا.

لە وەڵامی محەممەد قوتبدا هاتووە: (بەڵێ لە مانگەکانی یەکەمیدا پەیوەندیەکی شەخسی هەبوو پێیانەوە، کاتێك بانگهێشتیان کرد بۆ ئەوەی ببێتە ڕاوێژکاری شۆڕش لە ئیشوکاری ناوخۆدا، ئەویش ماوەیەك کاری لەگەڵ کردن، بەڵام لە یەکەم ساتدا ـ ناڵێم لە هەفتەی یەکەمەوە بەڵکو لە ڕۆژی یەکەمەوە ـ دژایەتی شۆڕشی بۆ کۆمەڵی برایانی موسڵمان بۆ ڕونبوویەوە، ئەویش هەوڵیدا لە نێوان هەردوو لایەنەکەدا گونجاندن بکات بەڵام زۆری نەخایاند بۆی دەرکەوت هیچ ڕێگایەك بۆ گونجاندن نیەو، پەیوەندی لەگەڵیاندا پچڕاند.

ئەم ماوەیە سێ مانگی خایاندو پەیوەندی ئەم لەگەڵ پیاوانی شۆڕش پەیوەندیەکی پتەوو تەواو بوو. پاشان پچڕانەکەی پلە بە پلە بوو، تا گەشتە پچڕانی تەواو دوای نزیکەی دوو مانگی تر)[3].

بەڵام سەید خۆی لەبەردەم لێکۆڵەرەوەکانیدا سەبارەت بە پەیوەندی بە پیاوانی شۆڕشەوە لە کاتی هەڵگیرسانیدا دەڵێت: (قاڵبووم لە کارکردن لەگەڵ پیاوانی شۆڕش لە 23 یۆلیۆ تا شوباتی 1953 تا ئەوکاتەی جیاوازی کەوتە نێوان بیرکردنەوەی منو ئەوان سەبارەت بە دەزگای تەحریرو پرۆگرامی پێکهێنانی و، بەدەوری مەسەلەی تردا کە ئەوکاتە هەبوو، کە پێویست بە درێژکردنەوە ناکات)[4]. بەڵام سەبارەت بە کاتژمێرەکانی کارکردن لەگەڵیان دەڵێت: (من ڕۆژانە زیاتر لە 12 کاتژمێر کارم لەگەڵ دەکردن، نزیك لە پیاوانی شۆڕشەوە، لەگەڵیاندا، وە لەگەڵ ئەوانەی لە چواردەوریاندا بوون).

---

[1] هەمان سەرچاوە: 39

[2] سيد قطب من القرية الى المنشقة: 11.

[3] گۆڤاری (الغرباء) ساڵی 13، ژمارە1972/3، لاپەڕە 12.

[4] هەمان سەرچاوە: 13.

ئاهەنگی ڕێزلێنانی سەید قوتب لەلایەن پیاوانی شۆڕشەوە

پیاوانی شۆڕش ئاهەنگێکی ڕێزلێنانی گەورەیان بۆ سەید سازدا، تیایدا ستایشێکی گەورەی سەیدیان کردو زۆرێکیان بەسەردا هەڵدا.

مامۆستا ئەحمەد عەبدولغەفور عەتار یاوەری سەید ئامادەی ئاهەنگەکە بوو، لە گۆڤارەکەیدا **(كلمة الحق)** هەندێ لە ڕوداوەکانی ئاهەنگەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە.

ئاهەنگەکە لە بنچینەدا گوتارێك بوو دەسەڵاتدارانی شۆڕش بانگهێشتی سەیدیان کردبوو بۆ پێشکەشکردنی لە یانەی ئەفسەران **(الزمالك)**، ناوی گوتارەکەیان نابوو **(التحرير الفكري والروحي في الاسلام)** ئەمەش دوای چەند مانگێك لە هەڵگیرسانی شۆڕش، واتە لە مانگی ئابی 1952دا.

سەید لە وادەی دیاری کراودا ـ بەیاوەری ئەحمەد عەتار ـ ڕۆیشت بۆ پێشکەشکردنی بابەتەکەی، ئەحمەد عەتار دەڵێت: (لە کاتی دیاریکراودا لەگەڵیدا ئامادەبووم، یانەکە قەرەباڵغ بوو بە باخچەکانیو شوێنە فراوانەکەی، کۆمەڵێکی زۆر لە جەماوەر ئامادە بوون، زۆرێك لە پیاوانی سیاسیو گەورە پلەدارانی ئەدەبو فیکرو یاساو شەریعەو مامۆستایانی زانکۆو کۆلێژو پەیمانگاکان ئامادەبوون.

بڕیار وابوو **محەمەد** نەجیب ئامادەبێت، ئەو سەید پێشکەش بکات، بەڵام عوزرێکی ڕێگر وای لێکرد نەتوانێت ئامادەبێت، نامەیەکی نارد کە بەسەر ئامادەبوواندا خوێندرایەوە، کە یەکێك لە ئەفسەرەکان خوێندیەوە. . . کورتەی وتەکەی **محەمەد** نەجیب ئەوەبوو: کە ئەو سووربوو لەسەر ئەوەی ئامادەبێت. سوود لە زانیاری سەید وەربگرێت، وەسفی سەیدی کردبوو بە **ڕابەرو مامۆستاو سەرپەرشتیاری شۆڕش. محەمەد** نەجیب نامەکەی بە ئەنوەر ساداتدا ناردو عەبدولناسر خوێندیەوە!!.

ئەفسەران موحازەرەکەیان کردە بۆنەیەك بۆ ئاهەنگ گێڕان. . . لەبری ئەوەی سەید وتاریان بۆ بدات، وتارخوێنەکان دەستیانکرد بە وتاردان دەربارەی سەیدو ستایشکردنی، ئەویش دانیشتبوو!.

یەکێك لە ئەفسەرەکان ئاهەنگەکەی بە چەند ئایەتێك لە قورئانی پیرۆز کردەوە. یەکێکی تر لە گەورە ئەفسەران وتی: (بڕیاروابوو سەرۆك **محەمەد** نەجیب هەڵبسێت بە پێشکەشکردنی مامۆستای گەورە، ڕائیدی شۆڕشە پیرۆزەکەمان، بیریاری ئیسلامی یەکەم لە چەرخەکەماندا مامۆستا سەید قوتب. بەڵام فەرمانێك ڕێی لە ئامادەبوونی گرت. . . داوای لە من کردووە کە مامۆستا سەید قوتب پێشکەش بکەم، ئەگەرچی پێویستی بە پێشکەش کردنو پێویستی بە ناساندن نیە).

دکتۆر تەها حسین ئامادەی ئاهەنگەکە بوو، هەستاو وتەیەکی جوانی پێشکەش کرد، تیایدا وتی: (دوو سیفەت لە سەید قوتبدا هەیە بریتین لە: نموونەییو سەرسەختی، باسی سەیدو ئەدەبو زانیاریەکەیو ڕۆشنبیریو بەرێزیەکەیو گەورەییو تێگەشتنی بۆ ئیسلام کرد. . . باسی کاریگەریی سەیدی لەسەرشۆڕشو پیاوانی کرد. تەها حسین بەمە کۆتایی بە قسەکانی هێنا: سەید قوتب لە ئەدەبدا گەیشتە لوتکەو سەرکردایەتی، لە خزمەتی میسرو عەرەبو ئیسلامدا گەیشتە لوتکەو سەرکردایەتی! پاشان سەید قوتب هەستاو وتەیەکی زارەکی پێشکەش کرد لە نێوەندی چەپڵەی چەپڵەلێدەرانو هوتافی هوتافکێشاندا!. دەربارەی شۆڕش وتی: (شۆڕش بە ڕاستی دەستی پێکرد، بۆ ئێمە نیە ستایشی بکەینو پیایدا هەڵبدەین، چونکە تا ئێستا هیچ کارێکی نەکردووە ـ شایانی باس بێت ـ، ڕۆیشتنە دەرەوەی پاشا ئامانجی شۆڕش نەبوو، بەڵکو ئامانج لە شۆڕشەکەدا گەڕانەوە بوو بۆ وڵاتو بۆ ئیسلام. . .).

پاشان سەید وتی: (من لەسەردەمی پاشایەتیدا، لە هەموو چرکەیەکدا لە ڕووی دەروونیەوە ئامادەبووم بۆ زیندانی کردن، لەم سەردەمەشدا لەخۆم دڵنیا نیم، من لەم سەردەمەشدا لە ڕووی دەروونیەوە زیاتر لەمەوپێش ئامادەم بۆ زیندان و بۆ جگە لە زیندانیش!).

لێرەدا جەمال عەبدولناسر هەستایەوەو بە دەنگە بەرزە دیارەکەی وتی: (برای گەورەم سەید، وەڵڵا، دەستیان پێت ناگات بەسەر جەستەکانی ئێمەدا نەبێت، جەستانێکی بێگیان، پەیمانت دەدەینێ بەناوی خواوە، بەڵکو پەیمانت بۆ نوێ دەکەینەوە، کە ئێمە قوربانی تۆ بین تا مردن!!!).

خەڵكی چەپڵەیەكی توندی بەردەوامیان لێدا، لەگەڵ هوتاف كێشانی یەك لەدوای یەك بە ژیانی سەید قوتب، پاشان ئەفسەر مەحمود غەریب هەستاو قسەی كرد دەربارەی ڕۆڵی سەید لە زەمینەسازیدا بۆ شۆڕش، دەربارەی ئامادەبوونی لە ماڵی سەید لەپێش شۆڕشدا، دەربارەی ئەو كەسانە كەلەلای سەید بینیونی، جگە لە عەبدولناسر پیاوانو ئەفسەرانی تری شۆڕشی لەویّ بینیوە!!.

تێڕوانینی پیاوانی شۆڕشی ڕوونكردەوە بەرامبەر سەید، دەربارەی سەید. پاشان مامۆستا ئەحمەد غەفور عەتار هەستایەوەو لەسەر وتەكانی تەها حسین، دەربارەی سەید سەرنجی خۆی دەربڕیو وتی: (سەید توندە لە حەقدا، ئەو ئەگەر بڕوای بە شتێك هەبوو لەسەری سوور دەبێت، بڕوا ناهێنێت بە حەق نەبێت، ئەو لە تێكۆشانو جیهادیدا توندو سەختە، هیچ فەرمانێك لەو فەرمانانە كە پیاوان بە خراپترین شێوە تێكدەشكێنن ورەو سەختی سەید خاوناكاتەوە. . . یەكەم سیفەتی سەید بریتیە لە بڕوابوون بەخوا، ئەو دەزانێت كە هێزی حكومەت گەورەیە، بەڵام بڕوای وایە كە خوا گەورەترە، ئەم ئیمانە ئەو هێزە گەورە زەبەلاحە بچووكو لاواز دەكاتەوە. بەهۆی بڕواكەیەوە بەوەی كە خوا گەورەترە ئەمیش گەورە ئەبێت بەسەر ئەو هێزەدا، لەبەر ئەمەیە گویّ نادات بە هێزی سەركەش، بەهێزی فەساد، هێزی خراپەكاری گەورە، ئیمانەكەی بە گەورەیی خوا پاڵی پێوە دەنێت بۆ وەستان لە ڕووی ئەم هێزانەدا، بۆ سەركەوتن بەسەریاندا. . . دوای كۆتایی هاتنی ئاهەنگەكە جەمال عەبدولناسر لە خواحافیزی سەید قوتبدا بوو، ئەفسەرو سەربازو جەماوەری خەڵكەكە هوتافیان بە ژیانی سەید قوتب دەكێشا).[1]

ئەم زانیاریە سەرسوڕهێنەرانە بە بەس دەزانین بۆ خوێنەری بەڕێز، هەروەك یەكێك لە ئامادەبووان ـ ئەحمەد عەتار ـ گێڕایەوە تەعلیقی لەسەر نادەین، تەنها بە ئاماژەیەك نەبێت بۆ ئەو چاو ڕوونیە ئیمانیە تیژەی سەید قوتب كە چۆن دیمەنە ڕوكەشەكان هەڵیان نەخەڵەتاند، خاوەنی تێڕوانینێكی تەسك نەبوو كە تەنها ئەوەی لەبەرچاویدایە هەر ئەوە ببینێت. بەڕاستی سەید خاوەن تێڕوانینێكی تیژ بوو، بەهۆیەوە دوارۆژی دەبینی، لێوەی دەیڕوانیە بنچینەی یاساو ڕاستیەكان، ئەگەرنا زیندانیو مردن بە واتای چی لەسەر دەستی پیاوانێك كە بەدەوریدا كۆبوونەتەوە، هوتافی بۆ دەكێشنو چەپڵەی بۆ لێدەدەن؟!!.

بیری خوێنەری دەخەینەوە كە عەبدولناسر ئەوكەسەی لەبەرامبەر جەماوەرێكی زۆردا لە ئاهەنگەكەدا سوێندی خوارد كە پارێزگاری لە سەیدو ژیانی بكات، ئەوكەسە بوو پەیمانی پێدا ببێت بە قوربانی ئەو تاكو مردن، هەر ئەو بوو كە فەرمانی لەسێدارەدانی بەسەردا سەپاند، فەرمانیدا بە جێبەجێكردنی ئەو حوكمە، عەبدولناسر خۆی هۆیەكی ڕاستەوخۆی شەهیدكردنو مردنی سەید بوو دوای چواردە ساڵ لە بەرواری ئەم سوێندو پەیمانەوە!!!.

---

[1] گۆڤاری (كلمة الحق): ساڵی 1، ژمارە2، مایس1967، لاپەڕە 37-38.

سەیدو دەزگای تە حریر

دوای شۆڕشو لە سەرەتای ساڵی 1953دا عەبدولناسر ویستی حزب یان دەزگا یان ڕێکخستنێکی سیاسی دروست بکات تاکو ببێتە واجیهەی شۆڕشو حزبی شۆڕش، دروستی بکات تاکو پارێزگاری لێبکات، تەحەدای کۆمەڵی برایانی موسڵمانی پێبکات کە گەورەترین ڕێکخستنی ئیسلامیو خاوەن زۆرترین هێزی جەماوەر بوون لە میسردا. ئەم فەرمانەی عەبدولناسر بە دامەزراندنی (**هیئة التحریر**) لە 1953/1/23دا بوو.[1]

دوای ئەمە عەبدولناسر داوایکرد لە برایانی موسڵمان بێنە ناو دەزگای تەحریرەوەو ناوچەو ڕێکخستنەکانیان هەڵبوەشێننەوە!، عەبدولناسر لە سەرەتای مانگی کانوونی دووەم –یەنایەر–ی ساڵی 1953 ئیبراهیم تەحاوی ئەفسەری نارد بۆ لای لیوا سەلاح شادی بۆ ئەم مەبەستە، سەلاح شادیش پێشنیارەکەی عەبدولناسری ڕەدکردەوە. عەبدولناسر داوای لە برایان کرد کە کۆبوونەوەیەك لەگەڵی سازبدەن بۆ تاوتوێکردنی مەسەلەی توانەوەی برایان لە دەزگای تەحریردا!.

دەستەی وتوێژکارانی برایان لەگەڵ عەبدولناسر لە ماڵی ڕاوێژکار حیلمی عەبدولباقی کۆبوونەوە، کە سەلاح ئەبو رەقیقو فەرید عەبدولخالقو سەلاح شادیو حەسن عشماویو حیلمی عەبدولباقی لەناویاندابوون.

دوای لێکەڵینەوەو تاوتوێکردنێکی بەرفراوانی باسەکە لەگەڵ عەبدولناسر، بەرپەرچی ئەوەیاندایەوە کە برایان لە دەزگای تەحریردا بتوێتەوە ببێتەبەشێك لەودەزگایەو بە عەبدولناسریان وت: نەخێر.

عەبدولناسریش ئەم سەرپێچییەی لەدۆسیەی برایاندا لەلای خۆی تۆمارکرد، ئەم (نەخێر)ەی خستە سەر (نەخێر)ەکانی تریان. ئیتر ڕقو قینی زیاتر بوو بەرامبەریان لەسەر ئەمە.[2]

مەحمود عەبدولحەلیم دەگێڕێتەوە کە سەرکردایەتی برایان ڕێگەی لە هیچ ئەندامێکی برایان نەگرت کە بە ئارەزووی خۆیان جولە بکەن، ڕێگرییان نەکردن لە بەیەکگەیشتن لەگەڵ ئەندامانی دەزگای تەحریرو سەردانی نووسینگەکانی.

لەبەرامبەر بانگەوازی چەندجارەی عەبدولناسر بۆ برایان کە بچنە ناو هەیئەوە ژمارەیەك لە برایان هەستان بە سەردانی بنکەی سەرکردایەتی هەیئە، چاویان کەوت بە چینی ئاڕاستەکەر لەوێ، بەو خاوەن بیرانەی کە بنەماکانیان داڕێژابوو، ئامانجەکانیان دیاری کردبوو، کە لە مامۆستای زانکۆو گەورە نووسەران بوون. . . کاتێك پێیان گەیشتن، بەسەر ئەو بنەما و ئامانجانەی کە دایانڕشتووە ئاگاداربوون، وتەی ترسناکیان لێبیستن،

ئەوەیان لێ بیستن کە هەیئە لە برایانی موسڵمان ئاسۆ فراوانترە، نمونە بەرزەکانی هەڵناکشێت تا محەممەدو عومەرو خالید، بەڵکو فراوان دەبێت تا لینینو مارکسو فرۆیدیش بگرێتەوە. !

ئەم برایانە گەڕانەوە بۆ لامان بە ڕەدکردنەوەی داواکەی عەبدولناسرەوە. . . مامۆستا ئەلبەهیلخەولی یەکێك بوو لە ئەندامانی وەفدەکە ئەوەی بینی بووی و بیستبووی بۆی گێڕامەوە. هەواڵی پێدام کە فەیلەسوفەکانی هەیئە پێیان ڕاگەیاندووە گەنجینەکانی دەوڵەت کراوەیە بۆ بانگخوازان دژ بە بەرامبەرەکانیان.

عەبدولناسر زۆر جەختی ئەکرد لەسەر ڕاکێشانی دوو کەسایەتی برایان بۆ ناو هەیئە بەتایبەتی، ئەوانیش هەردوو برا: ئەلبەهیلخەولیو سەید قوتب بوون، تەنانەت هەندێك ڕۆژنامە ـ وەك (**أخبار الیوم**) ـ لە پێشبینیەکانیاندا بلاویان کردەوە کە سەید قوتب پاڵێوراوە بۆ پلەوپایەیەکی گرنگ، لە نێوەندە ئیخوانیەکاندا ئەوەبلاوبوویەوە کە سەید پاڵێوراوە بۆ وەزیری مەعاریف و، مامۆستا ئەلبەهیلخەولی بۆ پلەیەکی گرنگ لە وەزارەتی ئەوقاف!، وا دەردەکەوێت سەید قوتب لەو ڕۆژانەدا پەلەیکرد لە ڕاگەیاندنی پچڕانی پەیوەندی خۆی بەو هەیئەوە. . . .

منو مامۆستا مەحمود عەبدولحەلیم لە پەیوەندیدا بووین بە عەبدولناسرەوە سەبارەت بە هەیئەو سووربوونی لەسەر ئەوەی کە سەیدڕابکێشێت بۆناو هەیئە، بەڵام ئێمە لەگەڵ ئەوەدا نەبووین کە لەوکاتەدا سەید ـ لەکۆتایی ساڵی 1952و سەرەتای 1953 ـ بە ڕەسمی ئەندامی کۆمەڵی برایانی موسڵمان بوبێت بەشێوەیەکی کرداری و لە ڕێکخستنی ئەواندا بوبێت!.

---

[1] الاخوان المسلمون: محمود عبدالحلیم، 3:175.

[2] صحفات من التأریخ: 208-218، الاخوان المسلمون/ 3: 26-28.

مامۆستا مەحمود عەبدولحەلیم مەبەستی ئەوەیە کە سەید قوتب زۆر نزیك بوو لە برایانی موسڵمانەوە، خەڵکی بە برایان دایان ئەناو عەبدولناسریش هەر بە هەمان تێڕوانینی خەڵکیەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکرد!.

بەڵام سەبارەت بە تایبەتمەندی سەید بە هەیئەوە، وادەردەکەوێت عەبدولناسرلەگەڵ خۆیدا بەشداری پێکردووە، لەکاتی بیرکردنەوە لە دەزگایەك یان لە حیزبێك، وە لە بیرکردنەوەلە هەیئەی تەحریردا، ئەمەش چەند مانگێکی لە ساڵی 1952دا خایاند.

کاتێك لە 1953/1/23 مەرسومی کۆماری بە دروستکردنی هەیئە دەرچوو سەید بەرپرسیاریەکی سەرەکی تێدا وەرگرت!.

سەیدقوتب سکرتێری هەیئە نەبوو، چونکە عەبدولناسر خۆی سکرتێر بوو، لەبەر ئەوە ئەگونجێ یاریدەدەری عەبدولناسر بووبێت.

کارکردنی سەید لە هەیئەی تەحریردا درێژەی نەخایاندو لە دوو مانگ کەمتر بوو، ئەوەبوو هەیئە لە 1953/1/23دا دامەزرا، سەید لە شوباتی هەمان ساڵدا لێی کشایەوە، هەروەك لە ڕاپۆرتەکەیدا هاتووە کە بۆ لێکۆڵەرەوەکانی نووسیوە.

سەید هەوڵی ڕێکخستنی نێوان عەبدولناسرو برایانی موسڵماندا دەدات

سەید هەوڵی ئیسلاحی دەدات لەنێوان عەبدولناسرو برایانی موسڵماندا لەکاتێکدا جیاوازی نێوان برایانی موسڵمانو عەبدولناسر زیادی کرد، پەیوەندی نێوان سەیدو عەبدولناسر پەیوەندیەکی چاكو بەهێز بوو، لەو کاتەدا سەید بە ڕەسمی لە برایان نەبوو. سەید دەترسا ئەو جیاوازیە سەربکێشێ بۆ پێکدادان، ئەمەش زیانێکی گەورە بوو بۆ برایانو شۆڕش، بۆ کۆمەڵگاوبۆ نیشتمان.

لەبەر ئەوە سەید هەوڵی چاکسازی لە نێوان برایانو عەبدولناسردا دەدا بەو پێودانگەی کە هاوڕێو دۆستو نزیکی هەردوو لایەنەکە بوو.

سەید هەستی بە پیلانگێڕانێکی بۆگەن دەکرد لەلایەن کۆمەڵێك لە نزیکەکانی عەبدولناسرەوە، ئەوانەی سینەی عەبدولناسریان پڕکردبوو لە ڕقو قین بەرامبەر بە برایانی موسڵمان، ڕاپۆرتی پڕ درۆو دەلەسەیان دەخستە بەردەمی لەبارەی برایانەوە، هانیان دەدا بۆ هەڵشاخان بە ڕووی برایاندا.

دەستی بێگانە ئەم کەسانەی دەبزواند، هەندێکیشیان بەکرێگیراوی موخابەراتی ئەمریکی بوون!.

سەید لە ڕاپۆرتەکەیدا بۆ لێکۆڵەرەوان دەڵێت: (لەوەدا کە پەیوەندی بە جیاوازی نێوان پیاوانی شۆڕشو برایانی موسڵمانەوە هەیە، من لەو کاتەدا لە نزیکەوە تێبینی گەشەکردنیم دەکرد، چونکە من ڕۆژانە زیاتر لە 12 کاتژمێر لە نزیکی پیاوانی شۆڕشەوە کارم دەکرد، لەگەڵیاندا و لەگەڵ ئەو کەسانەشدا کە لەگەڵیاندا بوون، ئەڵێم: ئەوەی ئێستا گرنگە ئەوەیە کە مامۆستا فوئاد جەلال ئەندامێکی کۆمەڵەی جوتیار (**جمعیة الفلاح**)[1] بوو وەکیلی کۆمەڵە بوو. هەروەها وەزیر بوو لە یەکەم وەزارەتی دوای شۆڕشدا، من لە زۆر بۆنەدا تێبینی ئەوەم دەکرد کە ئەوکەسە برەو بە جیاوازی نێوان برایانی موسڵمانو پیاوانی شۆڕش دەدا، ترسی برایانی لەسەر پیاوانی شۆڕش قەبە دەکرد، متمانەی سەرۆك عەبدولناسری دەقۆستەوە پێی، ئەم بیروبۆچوونانەی

[1] (جمعیة الفلاح) کۆمەڵەیەکی ئەمریکی گومانلێکراو بوو، لە ساڵی 1951 دکتۆر ئەحمەد حسین دروستیکرد، تا گێرەو کێشە دژی ئیخوان دروستبکات، هەندێك لە گەورە ئەدیبو سیاسەتمەداران پەیوەندییا پێوەکرد، وەك موحەممەد سەلاحەدینو دکتۆر عەبدوڕڕەزاقئەلشهوریو ئەحمەد ئەلباقوری: لماژا اعدمونی.

له زۆر بۆنەدا بڵاودەکردەوە، له منی نەدەشاردەوە، چونکە وایدەبینیم که له پیاوانی شۆڕشەوە نزیکمو جێگەی متمانەی ئەوانم، لەگەڵ هەڵبژاردنی من لەلایەن ئەوانەوە بۆ هەندێ پۆستی گەورەی گرنگ، لەگەڵ پرسوڕاکردنمان ـ بەکراوەیی ـ سەبارەت بەوباروودۆخانەی که لەو کاتەدا له ئارادابوون، وەك مەسەلەی کرێکارەکانو جموجوڵە شیوعیە تێکدەرەکان لەناویاندا، تەنانەت وەك مەسەلەی ماوەی ئینتیقالی وماوەکەی، هەروەها ئەو دەستوورانەی کەلەو ماوەیەدا دەرچوو.

گرنگ ئەوەیە من پەیوەندی دەبینم له نێوان پیلانەکەی مامۆستا فوئادو کۆمەڵەی جوتیاردا وەك ڕێکخراوێکی ئەمریکی له ئاڕاستەو پەیوەندیدا وە له نێوان هەڵگیرسانی ئاگری جیاوازی له نێوان شۆڕشو برایاندا.

من لەوکاتەدا هەوڵمدا ـ ئەوەندەی ئەگونجا ـ نەهێڵم پێکدادان ڕووبدات، که هەستم بە ئیشارەتەکانی دەکرد، بەڵام نەمتوانی. . . له کۆتاییدا ئاڕاستەکەی تر زاڵ بوو. .).[1]

سەید له پیاوانی شۆڕش جیائەبێتەوەو لا ئەدات بەلای برایاندا

سەید قوتب لەتوانایدا بوو لەگەڵ عەبدولناسردا بمێنێتەوەو بەهرەمەندبووایە له پلەوپایەو پۆستو سامان، ڕێك بێت لەگەڵیدا لەسەر ستەمو خراپەکاریو سەرکەشیەکانی بەرامبەر بە لەزەت وەرگرتن لەو نیعمەتانەی که لەلای عەبدولناسر هەبوو!.

ئەگەر سەید خراپەکارو بازرگانی بیروباوەڕو فیکر بوایە، شوێنکەوتەی دونیاو خۆشیو لەزەتەکانی بووایە ـ هەروەك زۆرێك له دووڕووە خراپەکارە بازرگانەکانی چواردەوری وایان کرد - لەتوانایدا بوو ئەم کارە بکات ـ!!.

بەڵام سەید بەم شێوەیەی نەکرد، ڕاستگۆبوو له ئیلتیزامیدا بە بیروبۆچوونە چاکسازیەکەیەوە، ڕاستگۆبوو له مامەڵەو پەیوەندیو پەیوەستیو پشتگیریەکانیدا!.

سەید گومانی ڕاستگۆییو نیشتمان پەروەریو ئارەزووکردنی چاکسازیو دژایەتیکردنی خراپەو بڵاوبوونەوەی دادپەروەری بە پیاوانی شۆڕش ـ بەتایبەتی سەرۆکەکەی عەبدولناسر ـ دەکرد، لەسەر ئەم بنچینەیە مامەڵەی لەگەڵ دەکردن، لەپێش شۆڕش لەگەڵیاندا ڕێککەوت، دوای شۆڕش هاوکاری لەگەڵ کردن، بە شەوو ڕۆژ لەگەڵیان بوو، زیاتر له 12 کاتژمێر ڕۆژانە کاری لەگەڵ دەکردن.

عەبدولناسر هەندێك پۆستی خستە بەردەم سەید ـ بەپێی قسەی خۆی ـ بەڵام سەید ڕەدی کردنەوە، چونکە مەبەستی پیشە وەرگرتنو کۆکردنەوەی سامان نەبوو، وەزارەتی مەعاریفی ڕەدکردەوە، بەڕێوەبەرایەتی ئیزگەی ڕەدکردەوە، شتی تریشی ڕەدکردەوە.

سەید له مەڵبەندێکی گرنگی هەیئەی تەحریردا کاری وەرنەئەگرت گەر بۆ ئەوە نەبوایە که چوارچێوەیەکی ئیسلامی ببەخشێت بە هەیئەکە، ڕەهەندێکی پەروەردەیی پێببەخشێت تاکو لاوانی میسرو نەوەی شۆڕش پێبگەیەنێ لەسەر ئیسلامو بنەماکانی.

بەڵام له زۆربەی پیاوانی شۆڕشدا بەتایبەتی عەبدولناسری سەرکردە، جیا لەوەی دیتەوە، بینی فەلسەفەی شۆڕش و پەیڕەوی هەیئەی تەحریر ئەوەنیە که ئەم ئەیەوێتو داوای بۆ دەکاتو هیوای بۆ دەخوازێت!.

له عەبدولناسرەوە ستەمو دەستدرێژیو کوشتو بڕو دژایەتی بینیەوە، فرِوفێڵو پیلانگێڕانو ڕقو قینی لێبینیەوە، درۆو دووڕویی لێبینیەوە، ڕقبوون له حەقو جەنگ کردن لەگەڵ ئیسلامو ڕقلێبوونی بانگخوازانی ڕێگەی خواو برایانی بینیەوە. .

[1] لماذا اعدموني: 13-14.

ئیتر دوورکەوتنەوەو دابڕان لە نێوان سەیدو عەبدولناسردا، هەروەهالە نێوان سەیدو پیاوانی تری شۆڕش ـ تاکە شێك بوو کە سەید دەبوایە بیکردایە، لەبەر ئەوە لێیان جیابوویەوەو سەرپێچی کردن، لێیان دابڕا، ئەو پلەو پایەیەو پیشەو سەروەت و سامانەی بۆ بەجێهێشتن کە هەوڵیان دەدا بەهۆیەوە لە خشتەی بەرن!.

ئەم دابڕان و جیابوونەوەیەی لە سەرەتای ساڵی 1953دا بوو، واتە بەچەند مانگێك دوای شۆڕش: (سەرقاڵبووم لە کارکردن لەگەڵ پیاوانی شۆڕش لە تەموز تا شوباتی 1953، تا ئەوکاتەی وای لێهات بیرکردنەوەی من و ئەوان جیاوازی تێکەوت سەبارەت بە هەیئەی تەحریرو پرۆگرامی پێکهێنانی، دەربارەی بابەتی تر کە لەوکاتەدا هەبوون پێویست بەشیکردنەوەی ناکات. . . لەهەمان کاتدا پەیوەندیەکانم بە کۆمەڵی برایانەوە بەهێزتر دەبوو. . .).[1]

دیمەنی دووەم: سەید قوتب لە ڕێگەیدا بەرەو برایانی موسڵمان

سەید قوتب بە کتوپڕی و بەبێ پێشەکی پەیوەندی نەکرد بە کۆمەڵی برایانی موسڵمانەوە، بەڵکو ڕێگەیەکی زەمەنی دووری گرتەبەر تا گەیشتە کۆمەڵی برایان، چەندین قۆناغی دوابەدوا هەیە کە سەید پیایاندا هەنگاوی پلەپلەی ناوە، تا گەیشتە ئەوەی بەرەسمی ببێت بە برایەکی موسڵمانی کارا لە کۆمەڵی برایانی موسڵماندا!.

هەڵەکان لە ڕوونکردنەوەی پەیوەندیەکانی سەید بە بریانەوە

زۆرجار وابووە کە نووسەرو دانەرو قسەکەرەکان کەوتوونەتە هەڵەی مێژوویییەوە، ئەویش لەکاتی قسەکردنیاندا لە پەیوەندی سەید قوتب بە برایانی موسڵمانەوە، کە هەندێك وتە دەهێننەوەو هەندێ گێڕانەوە دەگێڕنەوە هیچ ڕاستیەکی تێدانیە، بەڵگەشیان لەسەری نیە، بەڵکو دژی ئەوە دەوەستن کە سەید قوتب خۆی دەربارەی پەیوەندیەکانی بە برایانی موسڵمانەوە دەیگێڕێتەوە:

لەو هەڵانە:

ـ سەید چاوی بە ڕابەری برایانی موسڵمان و دامەزرێنەری کۆمەڵەکەیان حەسەن بەنا کەوتووە و گوێی لە وتارێکی گرتووە، پێی سەرسام بووە، وتەکانی کاری تێکردووەو بنەماکانی کتێبی (**العدالة الاجتماعية في الأسلام**)ی داوە بە حەسەن بەنا لە ساڵی 1948 بۆ ئەوەی چاپی بکات، حەسەن بەناش دوای سەفەری سەید بۆ ئەمریکا چاپیکردووە.

ـ سەید کتێبی (**العدالة الاجتماعية**)ی پێشکەش کردووە بە لاوانی برایانی موسڵمان، ئەوانەی لەوکاتەدا لە زیندان و بەندیخانەکاندا بوون.

ـ دوای گەڕانەوەی لە ئەمریکا لە ساڵی 1950دا بە برایانی موسڵمان گەشتووەو ڕەخنەکانی خۆی لەسەر پرۆگرامی برایان لە کاردا بۆ دەربڕیون، ساڵح عشماوی و پاش ئەمیش ڕابەری گشتی حەسەن هوزەیبی ـ بانگیان کردووە بۆ پەیوەندی کردن بە کۆمەڵی برایان و چاککردنی پرۆگرامەکانی لە ناو کۆمەڵی برایان خۆیەوە.

ـ سەید لە ساڵی 1951 بەرەسمی پەیوەندی کردووە بە برایانەوە.

ـ عەبدولناسر وەك نوێنەری ڕاستەقینەی برایانی موسڵمان لە ئیشوکارەکانی شۆڕشدا مامەڵەی لەگەڵدا کردووە.

ـ حەسەن هوزەیبی ناوی سەیدی داوە بە عەبدولناسر تاکو بیکاتە وەزیر وەك نوێنەری برایان لە ئەنجومەنی وەزیراندا.

ـ لە ساڵی 1951ەوە ئەندام بووە لە مەکتەبی ئیرشادی برایانی موسڵماندا، کە بەرزترین دەسەڵاتی سەرکردایەتی برایانە.

ـ لە سڵی 1951ەوە بووە بە سەرۆکی بەشی بڵاوکردنەوەی بانگەواز لە کۆمەڵی برایاندا.

---

[1] لماذا اعدموني: 11.

ـ نووسینگەی ئیرشاد کردوویەتی بە نوێنەری خۆی لەلای حزبی شیوعی میسری بۆ ڕێکەوتن لە نێوان برایانو شیوعیەکاندا لە بەرنگاری ستەمو سەرکەشیەکانی عەبدولناسرد لە ساڵی 1953و 1954.

دەبینین هەموو ئەوانەی پێشەوە ئاماژەبوون بۆ هەڵەی مێژوویی!!، چونکە بەڵگەیان لەسەر نیە، لەبەر ئەوەی دژایەتی لەگەڵ وتەکانی سەید خۆیدا ئەکەن لە هەنگاونانیدا بەرەو برایانی موسڵمان، لە پەیوەندیکردندا پێوەیان، لە ڕوونکردنەوەی ئەو کارانەدا کە پێیان سپاردبوو.

سەید پێش ئاراستە ئیخوانیەکەی چاکسازێکی ئیسلامیی بوو

لەپێشدا ئەوەمان زانی کە سەید ڕووی کردە قورئان، قورئانیش بەرەو فیکری ئیسلامی گشتی هەنگاوی پێهەڵگرت.

سەید هەر لە ساڵی 1947ەوە چاکسازێکی ئیسلامی بوو، بانگی خەڵکی دەکرد بۆ چاککردنی ژیانی کۆمەڵایەتیو سیاسیو ڕۆشنبیری لەسەر بنچینەی ئیسلام، دەینووسیو کتێبی دادەناو وتاری دەدا، بانگی دەکرد بۆ بیرە ئیسلامیە ئیسلاحیەکانی، بەڵام کە بانگی دەکرد بۆ ئیسلاحو هەڵدەستا بە کارە ئیسلاحیەکانی، لە پێگەیەکی تاکی خودییەوە بوو، واتە تەنها خۆی دەجووڵا، بەفیکری خۆیشی، لەوکاتەدا ئینتمای بۆ برایانی موسڵمان نەبوو کە لەوپەڕی گوڕو چالاکیو لوتکەی جولەیاندا بوون لە کۆتا ڕۆژەکانی ژیانی پێشەوای شەهید حەسەن بەنادا.

هەروەها سەید ئینتمای بۆ هیچ گروپو لایەنێکی سیاسی ترو هیچ کۆمەڵێکی ئیسلاحی نەبوو، نەئیسلامیو نەنائیسلامی!.

ئایا سەید بۆ دروستکردنی کۆمەڵێکی ئیسلامی کاری کردووە؟

هەندێك لە نووسەران بۆ ئەوە دەچن کە سەید قوتب ـ دوای نیوەی چلەکان ـ کاری کردووە لەسەر دروستکردنی کۆمەڵێکی ئیسلاحی ئیسلامی، دروستکردنی ڕێکخستنێکی ئیسلامی بانگخوازکار، بە کۆکردنەوەی لاوانی موسڵمان دەستی پێکرد، پاشان کاری نوێی بۆ هاتە پێشەوە، دواتر سەفەری کرد بۆ ئەمریکا، بەڵام پاش ئەوەی لە ئەمریکا گەڕایەوە ونبووی خۆی لە کۆمەڵی برایانی موسڵماندا دیتەوە،ئیتر پاشەکشەی لە ڕێکخستنە ئیسلامیەکەی کردو،پەیوەندی بە ڕێکخستنی برایانەوە کرد!.

مامۆستا یوسف ئەلعەزم لەم بارەیەوە دەڵێت: (بیرکردنەوەکانی هەنگاویان پێ هەڵگرت بۆ ئەوەی هەستێت بە ڕێکخستنی چەند کۆمەڵەیەك لە لاوان،بەپێی بەرنامەیەکی دیاری کراو و پرۆگرامێکی حەرەکی هەمەلایەنە کار بکات،بانگ بکات بۆ هێنانەدی ژیانێکی ئیسلامی نوێ. .

بەڵام قەدەرەکان ڕایانکێشا بەرەو ئاشنا بوون بە بەخشینی فیکری و ئەو نەوە بروادارەی کە مامۆستاو پێشەوای شەهید حەسەن بەنا پەروەردەی کردن،لەم نەوەیەدا بەختی خۆی دیتەوە،وە لە لاوانیداو ونبووی خۆی دۆزیەوە. . .).

تا ئەوە دەڵێت کە: (.. ئەگەر سەید بیویستایە ڕێکخستنێکی نوێ دابمەزرێنێ وجولەیەکی تر جیا لە جولەی برایانی موسڵمان بونیاد بنێت لە لایەن دەوڵەتەوە پاڵپشتی تەواو دەکرا و لە فەرمانڕەواکانەوە هەموو یارمەتیەك دەدرا. . جگە لەوەی برایان لەو ڕۆژەدا لە بەر دەرگاکانی چەرمەسەریەکی پڕوکێنەر و سەختدا بوون. .).

بەڵام من لەگەڵ مامۆستا یوسف ئەلعەزم دا نیم لەوەدا کە بۆی چووە، وانابینم کە کارەکە لەلای سەید لەسەر ئەم شێوە بووبێت، بڕوا ناکەم کاری کردبێت بۆ دروستکردنی کۆمەڵێکی ئیسلامی، لەبەرنەبوونی هیچ بەڵگەیەك لەسەر ئەوە، نە لە وتەکانی سەیدقوتب دا وە نە لە وتەکانی لاوانی چواردەوریدا.

---

1 هەندێك لەم هەڵە مێژووییانە لەو بابەتانەدایە دەربارەی سەید لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا نووسراوە، هەندێکیان مامۆستا یوسف عەزم لە کتێبەکەیدا دەربارەی سەید هێناویەتی، منیش خۆم بێبەش ناکەم لەو هەڵانە بەڵکو لە چاپی یەکەمدا بەناوی (سيد قطب الشهيد الحي) هەندێك لەم هەڵانەم هێناوە.

1 الشهيد قطب: ليوسف العظم: 36-37 بە کورتی.

ڕاستە سەید بانگی بۆ چاکسازی ئیسلامی کردووە، ڕاستە لە حەلوان دەرگای خستبووە سەرپشت لە بەرامبەر ئەوانەی سەردانیان دەکرد، ڕاستە زۆرێك لەو لاوانەی کاریگەر بوون بە بابەتەکانی لە ماڵەوە سەردانیان دەکردو سەرسام بوون بە بیروبۆچوونەکانی، ڕاستە لەگەڵ میوانەکانیدا ڕای دەگۆڕیەوە لە بابەتە ئیسلاحیە ئیسلامیەکاندا.

بەڵام ئەمانە هەمووی یەك شتن، وە ئەوەی کە بیری کردۆتەوە و کاری کردووە بۆ دروستکردنی کۆمەڵێکی ئیسلامی شتێکی ترە، پەیوەندیەکانی بەو کەسانەوە کە سەردانیان دەکرد دەلالەت ناکەن لەسەرهەبونی ڕێکخستنێکی تایبەت

سەید کتێبی (العدالة الاجتماعیة)ی پێشکەش بە لاوانی برایان نەکردووە

بەڵگەی تەواو نیە لەسەر ئەوەی کە سەید قوتب بە پێشەوا حەسەت بەنا گەشتبێت، یاخود گوێی لە بابەتو وتاری ئەو بووبێت.

ئەوەش نەسەلمێنراوە کە سەید پێش ڕۆیشتنی بۆ ئەمریکا بە لاوانی برایانی موسڵمان گەشتبێت و هەڵسوکەوتی لەگەڵدا کردبن، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە پێشەوا حەسەن بەنای نەناسیبێت، یان لە بارەی برایانی موسڵمانەوە زانیاری نەبووبێت.

سەید ئەدیبێکی مەزنو ڕۆشنبیرێکی ڕۆشنبیری فراوانو پیاوێکی کۆمەڵایەتی بوو، بەردەوام ئامادەیی هەبوو لە ژیانی ڕۆشنبیریو کۆمەڵایەتیو سیاسیو ئیسلاحی میسردا، ئاگادار بوو بەسەر تەوژمە ئیسلاحیەکانی میسردا.

برایانی موسڵمان ـ دوای جەنگی جیهانی دووەم ـ لە لوتکەی چالاکی دا بوون، لە گەرمەی کاریگەریاندا بوون لە ژیانی میسری دا، سەید دەربارەی برایانو چالاکیەکانیان ئاگاداری هەبوو. بەڵام نرخ و بەهای برایانی موسڵمانو کاریگەری پێشەواکەیان حسن ئەلبەنای دەرك نەکردبوو، هێزی برایانی لە ژیانی میسردا هەست پێنەدەکرد!

سەید دان بەم ڕاستیەدا دەنێتو دەڵێت: جگە لە کەمێك هیچم دەربارەی برایانی موسڵمان نەدەزانی، تا ئەو کاتەی لەبەهاری 1948دا سەفەرم کرد بۆ ئەمریکا.[1]

ئەوەبوو پێش سەفەرکردنی بۆ ئەمریکا کتێبەکەی (**العدالة الاجتماعیة في الاسلام**)ی تەواو کردو ویستی بە چاپی بگەیەنێت، بەڵام سەفەرەکەی بوویە ڕێگر لە بە چاپ گەیاندنیدا.

وە ئەوە ڕاست نیە کە گوایە سەید بە چاپ گەیاندنی ئەم کتێبەی سپاردبێت بە حەسەن ئەلبەنا پێش بە چاپ گەیاندنی، وە حەسەن ئەلبەنا بە چاپی گەیاندبێتو فەرمانی بە دابەش کردنی دابێت بەسەر برایانی موسڵماندا. ڕاستیەکەی ئەوەیە کە سەیدقوتب کتێبەکەی سپارد بە **محەمەد قوتبی** برای، وە **محەمەد** قوتب بە چاپی گەیاندو چاپی یەکەمی لە نیسانی 1949دا دەرچوو.

سەید کتێبەکەی بە پێشکەش کردنێکی ورووژێنەر دەرکرد، وەك لە پێشکەش کردنیدا دەڵێت: (بۆ ئەو لاوانەی کە لە خەیاڵمدا هەستیان پێدەکەم وا دێن، ئەم دینە دەگێڕنەوە، تازەو نوێ وەك دەست پێکردنی. . لە پێناوی خوادا دەجەنگن، دەکوژنو دەکوژرێن، لە ناخیاندا بڕوادارن کە عیزەت بۆ خواو پێغەمبەرو موسڵمانانە.

بۆ ئەو لاوانە، ئەوانەی کە یەك چرکە گومانم نیە کە گیانی بەهێزی ئیسلام، لە ڕابوردوی نەوەکان بۆ نەوکانی داهاتوو، لە ڕۆژێکی نزیکدا. . زۆر نزیك دەیان بوژێنێتەوە).[2]

زۆرێك لە خەڵکی وا تێگەیشتوون کە سەید بەم پێشکەشکردنەی مەبەستی لاوانی برایانی موسڵمان بووە. وە برایان لەم کاتەدا لەودیودیوارەکانی زیندان و بەندینخانەکانەوە بوون. لە پاداشتی ئەو جەنگە پاڵەوانییەی کە دژی جولەکە لە فەلەستیندا کردیان، حکومەتی سەعدیەکان دژایەتی برایانی دەکرد، دژایەتی هەر شتێك پەیوەندی بە برایانەوە هەبێت، هەر شتێك بەرەو برایان بڕوات.

---

[1] لماذا أعدموني10.

[2] لماذا أعدموني 11.

حکومەت وا تێگەیشت کە سەید ـ کە لەو کاتەدا لە ئەمریکا بوو ـ مەبەستی لاوانی برایانی موسڵمانە لە پێشکەشکردنی کتێبەکەیدا لەبەرئەوە دەستی کرد بە دەستگرتن بەسەر کتێبەکەداو کۆکردنەوەی نوسخەکانی لە بازاڕەکاندا ـ وەك یوسف ئەلعەزم دەگێڕێتەوە ـ.

برایانیش بەهەمان شێوە وا تێگەیشتن کە سەید مەبەستی ئەوانە، هۆگری کتێبەکەی بوونو دەستیان کرد بە ئاڵو گۆڕپێکردنی لە ناوەوەو دەردەوەی زیندان.

پێشەوا حەسەن ئەلبەناش سەرنجی خۆی لەسەر ئەم کتێبە دەربڕی ـ وەك مامۆستا یوسف ئەلعەزم دەگێڕێتەوە ـ دەڵێت: (ئەمانە بیروبۆچوونەکانی ئێمەیە، وە دەشێت خاوەنەکەشی کەسێك بێت لە ئێمە).[1]

ئەوەتە بە دڵنیاییەوە دەڵێت کە مەبەستی ئەوان بووە!

لە گەڵ ئەوەدا ڕاستیەکە پێچەوانەی ئەم ڕاوچۆنەیە کە مامۆستا عەزم بڕوای پێی هەیە!!

لە کاتێکدا بە محەمەد قوتب گەشتم و پرسیارم لێکرد لە بارەی ئەم پێشکەش کردنەوە ئەوەی ڕەد کردەوە کە سەید مەبەستی لاوانی برایان بوو بێت، بەڵکو پێشکەشی کردووە بە لاوانێك کە بە خەیاڵی هەستیان پیێ دەکات وادێن و بەڕێوەن، وە لە جیهانی واقع دا نەیبینیون!!

پاشان شێوازی دەربڕینی پێشکەشکردنە کە ئاماژە بۆ ئەم ڕاستیە دەکات، ئەو خەیاڵی کۆمەڵێك لاو دەکات کە بەڕێوەن و دێن، بانگ بۆ ئەم دینە دەکەن، ئەو چاوەڕوانی هاتنیان دەکات، وە بە چاوڕونی و زیرەکی خۆی پێشبینی ئەوە دەکات ،وە ئەو وادە بینێت کە بارووودۆخ و ڕووداو و فرمانەکان هاتنی ئەم لاوانە دەخوازێت. . . وە گیانی بەهێزومەزنی زیندوی ئیسلام ئەیان بوژێنێتەوە و دەیانهێنێتە بوون، لەبەرئەوە هەموو ئەوەی لە چواردەوریاندایە بوون و ئامادەبوونی ئەمان فەرز دەکات!

پێویست ناکات لە لێکدانەوەکاندا دوور بڕۆین! چونکە دەقی لێدوانی سەید خۆی هەیە کە بە ڕوونی بەرپەرچدانەوەیەکی ئاشکرایە بۆ بیرو بۆچوونەکەی مامۆستا یوسف ئەلعەزم.

سەید لە دەربڕینێکدا دەڵێت: لە کاتێکدا کتێبی (**العدالة الاجتماعية في الاسلام**)ی من لە ساڵی 1949 دەرچوو، برایان لە میسردا واتیێ گەیشتن کە من بەو پێشکەشکردنە مەبەستم ئەوانە، بەڵام کارەکە وانییە!! بەڵام ئەوان لە لایەن خۆیانەوە کتێبەکەیان بەگرنگ گرت و بە کتێبێکی ئیخوانیان دانا، وە خاوەنەکەیان بە هاوڕێ دایە قەڵەم. . .[2]

بەڵگەیەکی تر لە سەر ئەوەی کە لە چاپی یەکەمی کتێبەکەیدا سەید مەبەستی لە پێشکەش کردنەکەی لاوانی برایانی موسڵمان نەبووە، پێشکەشکردنی چاپی دووەمی هەمان کتێبە ئەم جارەیان پیشکەش کراوە بە لاوانی برایان کە لە ساڵی 1954 بە چاپ گەیەنرایەوە، دوای ئەوەی کە بوو بوو بە برایەکی کارا لە ناو کۆمەڵی برایانی موسڵمان دا، وەك لە پێشکەشکردنی ئەم چاپەیدا دەڵێت(بۆ ئەو لاوانەی کە من بە چاوی خەیاڵ هەستم پیێ دەکردن کە دێن و بەڕێوەن، بەڵام بینیمن کەلە واقعی ژیاندا ڕاوەستاون. . . تێدەکۆشن لە پێناوی خوادا بە سەروەت و سامان و گیانیان، بڕوادارن لە ناو ناخیاندا کە: عیزەت بۆ خوا و پێغەمبەرەکەی و موسڵمانانە). بۆ ئەم لاوانە، ئەوانەی لە خەیاڵمدا ئاوات و خەوبوون، کەچی ئەوان ڕاستی و واقعن، ڕاستییەك گەورەترە لە خەیاڵ واقعێك مەزنترە لە ئاوات.

بۆ ئەو لاوانەی لە ویژدانی غەیبە وە هەڵقوڵاون، وەك چۆن ژیان لەویژدانی عەدەمەوە هەڵدەقوڵێت، وە هەروەك چۆن ڕووناکی لە ناو تاریکیەکانەوە هەڵدەقوڵێت.

بۆ ئەوانەی بە ناوی خواوە، لە پێناوی خوادا، لە سەر بەرەکەتی خوا تێدەکۆشن. ئەم کتێبە پێشکەش دەکەم.[3]

---

[1] هەمان سەرچاوە:155

[2] لماذا: 10-11 : بەکورتکراوەیی .

[3] العداله الاجتماعیه:1.

له ئەمریكا دوو ڕووداو سەید لەبرایان نزیك دەكاتەوە

ئەو ماوەیەی كە سەید لە ئەمریكا مایەوە كرۆكی ئەمریكای سەركردەی نەفامیی هاوچەرخی ناسی وەك خۆی، وە ئەو پیلان و دوژمنایەتی و ڕقە بەرایەتیەی بۆ ڕوونبویەوە كە ڕۆژئاواییەكان- زایونی و خاچپەرست و بێبڕواكان- دژ بە موسڵمانان و ئیسلامەكەیان ئەنجامیان ئەدا، هەروەها دژ بە بانگەوازی ئیسلامی كە خۆی دەبینیەوە لە برایانی موسڵمان (الاخوان المسلمون)ی پێشەنگی بوژانەوەی ئیسلامی هاوچەرخ دا.

وە بەو پێ یەی كەسەید لە ئەمریكا خاوەنی هەستێكی ئیسلامی و، ئامانجێكی ئیسلامی و، تەمیزێكی ئیسلامی بوو، لە ڕووی دەرونیەوە وا خۆی دەبینیەوە كە نزیكە لە برایانی موسڵمانەوە، لە ئەمریكادا دوو ڕووداوی بەسەردا هات كە زیاتر لە برایانی موسڵمان نزیكی كردەوە، چونكە بە هۆیانەوە پلەوپایە و ڕۆڵی برایانی موسڵمان و كاریگەری ئەو كۆمەڵەی لە سەر تەوژم و هێزە دژ بە ئیسلام و موسڵمانەكان بۆ دەركەوت، وە بۆی دەركەوت كە ڕۆژئاواو هێزە پاشكۆكانی چەندە بەرق و قینن بەرامبەر ئەم جوڵە ئیسلامییە!

ڕووداوی یەكەم: لە كاتێكدا كە پێشەوا حەسەن بەنا- دامەزرێنەر و ڕابەری برایانی موسڵمان بە شێوازێكی تیرۆریستانە لە لایەن حكومەتی میسری و كۆشكی پاشایەتیەوە لە شوباتی 1949دا تیرۆر كرا.

ئەوە بوو سەید تێبینی ئەو خۆشی و شادی دەربڕینە- تەنانەت گاڵتەجاڕیە-ی كرد كە لایەن ئەمریكیەكانەوە بەبۆنەی شەهیدبوونی حەسەن بەناوە دەریانبڕی، هەروەها شادی و دڵخۆشی ڕۆژنامەنووس و چاودێرانیشی بۆ دەركەوت لە كاتێكدا لە ڕۆژنامە و گۆڤارەكاندا لێكدانەوەی خۆیان سەبارەت بە حەسەن بەنا دەنوسی و، بە مەترسییدارترین پیاو لە ڕۆژهەڵاتدا ئەیان دایە قەڵەم و، تیرۆر كردنی ئەم پیاوە مەترسیدارەیان لە لایەن حكومەتی میسریەوە بە هۆكاری ڕزگاربوونی حكومەت لە مەترسیەكانی دەدایە قەڵەم!

هەروەها كۆمەڵی برایانی موسڵمانیان بە مەترسیدارترین كۆمەڵ و ڕێكخستن لە وولاتانی موسڵماندا دادەنا، ئەمەش بە هۆی هەڵوێستی دژ وەستانیان لە ڕووی پیلانە ڕۆژئاوایی و ڕۆژهەڵاتی و زایونیەكاندا دژ بە ئیسلام و موسڵمانان.

سەید دەڵێت: (ئەوە بوو شەهید حەسەن بەنا كوژرا، وە من لەوێ بووم لە ساڵی 1949، لێدوانی ڕۆژنامە ئەمریكیەكان، هەروەها ئینگلیزەكان ـ كە دەگەیشتنە ئەمریكاـ زۆر سەرنجیان ڕاكێشام سەبارەت بەو گرنگیپێدانەی كە بە برایانیان دەدا، بە گاڵتە پێكردن و، خۆشحاڵبوونێكی ئاشكرا بەهەڵوەشاندنەوەی كۆمەڵەكەیان وبە لێدانی، وەبە كوشتنی ڕابەرەكەی).[1]

ڕووداوی دووەم: هەوڵەكانی پیاوی دەزگای هەواڵگری بەریتانی (جون هیو وورس دن) لە بە ئاگا هێنانەوەی سەید لە مەترسیەكانی برایانی موسڵمان.

(جون هیو ورس دن) لە بەریتانیاوە هاتبوو بۆ میسر، لەوێ لە زانكۆكانیدا خوێندی، وەشارەزایی لە موسڵمانان پەیدا كرد، بە ئامانجی كۆكردنەوەی زانیاری، پاشان ئیدیعای موسڵمان بوونی خۆی كردو ناوی (جمال الدين دن)ی لە خۆی نا، ئافرەتێكی موسڵمانی میسری خواست بە ناوی (**فاطمة**)،پاشان میسری بە جێ هێشت و چوو بۆ ئەمریكا، وە لەوێ لە زانكۆكانیدا وەك مامۆستا مایەوە.[2]

دن زیاد لە جارێك لە ئەمریكادا لەگەڵ سەید كۆبویەوە، وە هەوڵی لەخۆگرتنی سەیدی دا بۆ بەرژەوەندی دەزگای هەواڵگری بەریتانی!

پێشنیاری ئەوەی بۆ سەید كرد كە كتێبی(**العدالة الاجتماعية في الاسلام**) وەربگێڕێتە سەر زمانی ئینگلیزی لە بەرامبەری (10000) دە هەزار دۆلاری ئەمریكیدا.

---

[1] العدالة الاجتماعية:1-لماذا عدموني: 10

[2] محمد قوطب ئەمەی بۆ گێڕاموە

بەڵام سەید پێشنیارەکەی ڕەدکردەوە، کتێبەکەی دا بە ڕۆژهەڵاتناس (هاردی) لە زانکۆی (هالیفاکس) لە کەنەدا کەوەری بگێڕێت بە بێ بەرامبەر!

وە لە بارەی سەرکردەکانی ئەمریکاوە ئەم ڕاستییەی بۆ سەید خستەڕوو : زۆرێك لە فەرمانڕەوایان لە دەوڵەتی ئەمریکیدا، دەرچووی پەیمانگا تەبشیریەکانن.

ئەمەش ڕاستییەکە یەکێك لە مامۆستا ئینگلیزەکان پێی ووتوم، ئەوانەی لە ئەمریکا پێیان گەیشتم، وە دەیان ناوی دیاری بۆ ژماردم لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکی و لە بوارە سیاسیەکاندا؟

ئەم ڕاستییانە کە- دن- بەمنی گەیاند لە بەرخوا نەبوو، بەڵکو -وەك لەوەودوا زانیم- دن یەکێك بوو لە پیاوانی قەڵەمی هەواڵگری بەریتانی، ئەوانەی کە زۆر بەلایانەوە گرنگە ڕۆژهەڵاتیەکان زۆر متمانە بەنیاز و مەبەستی ئەمریکا نەکەن.

ئەمەش وای لێکردم گومان پەیدا بکەم لەو شتانەی بۆمنی دەربڕی، ئەوەش بوویە هۆکارێکی تر کە لێکۆڵینەوەم دەربارەیان کرد.[1]

بەڵام سەبارەت بە برایانی موسڵمان (دن) زۆر قسەی بۆ سەید قوتب کردووە، وە ژمارەیەکی زۆر ڕاپۆرتی تێروتەسەل و دوور و درێژی دەربارەی برایان و جموجۆڵ و چالاکیەکانیان و ووتارەکانی ڕابەرەکەی حەسەن ئەلبەنای بۆ خوێندۆتەوە لە کاتی دامەزراندنی کۆمەڵی برایانەوە لە ئیسماعیلیە لە ساڵی 1928 تا کاتی هەڵوەشاندنەوەی لە ساڵی 1948 دا و، تێرور کردنی ڕابەرەکەی لە سەرەتای ساڵی 1949 دا.

دن لە سەر ئەم ڕاپۆرت و ڕاستیانەوە سەرنجی خۆی بۆ سەید دەربڕی بە وێنەکێشانی مەترسیەکی چاوەڕوان کراو کە بەسەر میسردا دێت ئەگەر ئەم کۆمەڵەیە -واتە برایان- فەرمانڕەوای میسربن، وە ئەوەی بۆ سەید ڕوون کردەوە کە ئومێدیان ڕاوەستاوە لە سەر دەستی لاوە ڕۆشنبیر و بیریارەکان وەك نموونەی سەید قوتب- تاکو ببنە بەربەست لە نێوان برایان و گرتنە دەستی دەسەڵاتدا!

دن ئامۆژگاری سەیدی کرد، کە لە دژایەتی کردنی بەریتانیاو هێرش کردنە سەری دەست بکێشێتەوە، چونکە ئەگەر بەریتانیا لە میسر بکشێتەوە ئەوە ئەمریکا جێگەی دەگرێتەوە، کە دوژمنایەتی لەو زیاترە.[2]

وە لە ساڵی 1950 دا (دن) کتێبێکی ترسناکی دانا بەناوی (**الاتجاهات الدينية و السياسة في مصرالحديثة**)، تیایدا لە بارەی برایانی موسڵمانەوە زۆری نووسیبوو، وە مەترسی برایانی موسڵمانی لە سەر جیهانی ڕۆژئاوا ڕوونکردبووەوە، ئاگاداری دەربارەی دابوو، وە بانگەشەی بۆ بەرهەڵستی ودژایەتی کردنی کردبوو.[3]

سەید ئەم کتێبەی لە ئەمریکا خوێندەوە، وەئەمەشی تۆمار کرد لە دۆسیەی ڕق و قینی ڕۆژئاواییەکان دژ بە برایانی موسڵمان، وەخستیە سەر هەوڵەکانی (دن)ی ڕۆژهەڵاتناس بۆ زیاتر گڕدانی ئەم ڕق و قینە لە لای ڕۆژئاواییەکان.

سەید دەڵێت: (لەقسەکردن لە مەترسی ئەم کۆمەڵەیە، لە سەر بەرژەوەندیەکانی ڕۆژئاوا لەناوچەکەدا، لە سەر ڕۆشنبیری ڕۆژئاوا و ژیارەکەی لەوێدا. کتێبی تایبەت بەمە لەساڵی 1950دەرچوو، لە یادمە لەوانە کتێبێکی (جون هیو ورس دن) بوو بەناونیشانی (**التيارات السياسية والدينية في مصر الحديثة**).

هەموو ئەمانە سەرنجی ڕاکێشام بەلای گرنگی ئەم کۆمەڵەدا لەلای زایۆنیەکان و داگیرکەری ڕۆژئاوایی.[4]

---

[1] معركة الاسلام و الرأسمالية: 97-98

[2] محمد قوطب ئەمەی پێ ڕاگەیانم.

[3] الاخوان المسلين متشل :8پەراوێز.

[4] لماذا عدموني:10.

بەکرێگیراوەکانی ئەمریکا لە میسر دژایەتی برایان دەکەن

سەید لە ساڵی 1950دا لە ئەمریکاوە گەڕایەوە بۆ میسر و زۆرنزیك بوویەوە لە برایانی موسڵمانەوە، وەئەوەش کە نزیکی دەکردەوە لە برایان هەموو ئەو شتانە بوو کە لە ئەمریکادا بینیبوی، سەرەڕای زیاد بوونی هۆشیاری ئیسلامی لەلای سەید و هەوڵە کرداریە ئیسلاحیەکانیشی کە ئەمانیش ڕۆڵیان هەبوو لەم نزیك بوونەوەیەدا.

هەروەها ئەو ڕێزە زۆرەی کە لاوانی برایان لەسەیدیان دەگرتو، سەرسامبوونیان بەبیرو بۆچوونەکانیانەوە، هەروەهازۆری سەردانەکانیان بۆ لای سەید کاریگەریان هەبوو لە زیاتر نزیك کردنەوەی لە برایانی موسڵمان.

بەڵام پێش شۆڕشی تەمووزی 1953 بەشێوەیەکی ڕەسمی نەچووبووە ناو ڕێکخستنی برایانەوە، بەهۆی سەرقاڵبوونی بەکارە ئیسلاحیەکانیەوە لەدژایەتی کردنی پاشایەتیو زەمینە سازکردن بۆ شۆڕش!

کاتێکیش شۆڕش ڕوویدا، لەگەڵ پیاوانی شۆڕشدا چووە گۆڕەپانی چەندین کارەوە، زۆربەی کاتەکانی لەوێدا بەسەردەبرد، بەشێوەیەك ڕۆژانە زیاد لە دوانزە سەعاتی لەگەڵدا بەسەر دەبردن، هەموو ئەم کارانە سەیدی دواخست لە پەیوەندی کردن بەبرایانی موسڵمانەوە. سەید دەربارەی ئەم ماوەیە دەڵێت: (پاش ئەوەی لە کۆتایی ساڵی 1950دا گەڕامەوە، هەندێك لە لاوەکانیان دەستیان کرد بە سەردانم، لەگەڵمدا دەدوان سەبارەت بە کتێبی – **العدالة الاجتماعية في الاسلام**- بەڵام ئەوان بارەگایان نەبوو- چونکە کۆمەڵی برایان تا ئەو کاتەش هەر دەست بە سەر بوو-.[1]

ئەمەش وەك ئەوەی نەبوونی بارەگایەك بۆ برایان و، نەبوونی چالاکی ئاشکرا و ڕەسمییان، هۆکارێکی تر بوو بێت لە هۆکارەکانی دواکەوتنی پەیوەندی کردنی سەید بە برایانەوە.

پاش ئەوەی جیاوازی کەوتە نێوان سەید و پیاوانی شۆڕش،رچەندە ئەو جیاوازییە فراوان بوایە، هێندە ماوەی نێوان سەید و برایان کورت دەبوویەوە، بەم شێوەیە هەموو هەنگاوێك کە لە پیاوانی شۆڕش دور دەکەوتەوە لە بەرامبەریدا لە برایان نزیك دەبوویەوە. . ئەوەی زیاتر سەیدی لە برایان نزیك کردەوەو ماوەی بە یەککەیشتنی سەید و برایانی کورت دەکردەوە، ئەوە بوو کە دوای گەڕانەوەی لە ئەمریکا بۆ میسر هەستی بە جەنگی بە کرێگیراوە ئەمریکیەکان کرد بۆ سەر برایان و، ڕێکەوتنیان لە گەڵ دوژمنان لە ناوەوە و دەرەوەی میسر لە سەر لێدانی برایان، بە تایبەتی پاش هەڵگیرسانی شۆڕش!

دیارترین نموونە لە سەر ئەمە ئەوەیە، کە سەید دەربارەی پیاوانی (**جمعية الفلاح**) دەگێڕێتەوە، کە کۆمەڵێك بوون ئەمریکا دایمەزراندبوون و ژمارەیەك لە پیاوانی فیکر و ئەدەب و سیاسەتی لێ کۆبوو بوویەوە، وە دکتۆر ئەحمەد حسەین سەرۆکایەتی دەکرد.

جەمال عەبدولناسر پیاوانی ئەم کۆمەڵەیەی لە خۆی نزیك دەکردەوە و شوێن و پۆست و پیشە گرنگەکانی پێ دەسپاردن، چونکە دژایەتی برایانی موسڵمانیان دەکردو ڕاپۆرتیان سەبارەت بەبرایان پێشکەش بە عەبدولناسر دەکرد و زیاتر ڕق و قینیان دەخستە نێو دڵی عەبدولناسرەوە دژبە برایان و مەترسی برایانیان لەسەر زیاد دەکرد، لێدان و دژایەتی کردنی برایانیان بۆ عەبدولناسر دەڕازاندەوە و هانیان دەدا کە لە ناویان بەرێت!

لەسەروی ئەم بەکرێ گیراوانەوە فوئادجەلال وەکیلی کۆمەڵەی ناوبراو بوو. کە وەزیر بوو لە یەکەم حکومەتی دوای شۆڕش دا، کەسێکی نۆکەری عەبدولناسر بوو.

---

[1] لماذا أعدمونی:11.

سەيد لەگەڵ برایاندا دوو جۆر پەیوەندی هەیە

لەوەی ڕابوورد ئەوەمان بۆ دەرکەوت سەید دووجۆر پەیوەندی هەبووە لەگەڵ برایاندا:

یەکەم: پەیوەندیەکی سۆزداریی، بەو واتایەی کە سەید لایەنگری برایانی موسڵمانی کردوەو متمانەی بەبانگەوازەکەیان هەبووە و لێوەیان نزیك بووە، سۆزو خۆشەویستی سەید بەرامبەر برایان بەجۆش بووە، ئەم پەیوەندیە سۆزداریە لەوکاتەوە دەستی پێکرد کە سەید لە ئەمریکا بوو، وەلەوێ هەندێ ڕووداوو بەسەرهات لێی ڕوویدا، ئیتر متمانەی بەبرایان زیادی کردو ئەم متمانەیەش لە برایان نزیکی کردەوە.

لە دوای گەڕانەوەی لە ئەمریکا ئەم پەیوەندیە هەر بەردەوام بوو، بگرە زیادی کرد و سەید بەرووی برایاندا کرایەوەو لە نێوان ئەم و ئەواندا پەیوەندی و سەردان و ڕێکەوتن هەبوو، ڕۆژ بەڕۆژ ئەم پەیوەنیەش لە زیاد بووندا بوو.

کەواتە: سەید لە ساڵی 1951 دا- کە هەندێك لە نووسەران دایدەنێن بە ساڵی پەیوەندی کردنی بە کۆمەڵی برایانەوە- لایەنگری برایان بوو، پەیوەندیدار بوو لە گەڵیان تەنها پەیوەندیەکی سۆزداریی، هەندێك لە چاودێران سەید لەم قۆناغەدا بە برایەکی کارا لەڕیزی برایانی موسڵماندا بەرەسمی دادەنێن، وە لە سەر ئەم بنچینەیەش هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکەن.

وە دەشێت عەبدولناسر لە سەر ئەم بناغەیە هەڵسوکەوتی لەگەڵدا کردبێت و بە ڕەسمی بە ئەندامێکی کۆمەڵی برایانی دانابێت جا پێش شۆڕش یان دوای شۆڕش.

وە دەشێت هەندێك لە ئەندامانی برایانیش هەر لە سەر ئەم بناغەیە هەڵسوکەوتیان لەگەڵ کردبێت.

بەڵام هەموو ئەمانە سەید ناکاتە برایەکی کارا لە برایانی موسڵمان، چونکە لە ڕاستیەکەیدا بەو شێوەیە نەبووە!

دووەم: پەیوەندیەکی ڕێکخستنانەی ڕەسمی، ئەمەش دوای ئەوەی سەید ژیانی خۆی تەیکرد لەو ڕێگەیەدا کەبەرەو برایان گرتبوویە بەرو بە شێوەیەکی کرداری پەیوەندی پێوە کردن، بوو بە برایەکی پەیوەست بە پەیڕەوو پرۆگرام و ڕێکخستنی برایانەوە، ئەمەش لە سەرەتای ساڵی 1953بوو، کە لە مەودوا بە پشتیوانی خوای گەورە باسی لێوە دەکەین.

دیمەنی سێیەم: سەیدقوتب لەگەڵ برایانی موسڵماندا

گەشتی سەید لە ڕێگەکەیدا بەرەو برایان بە پەیوەندی کردنی تەواوی بە کۆمەڵی برایان و، پەیوەست بوونی بە کۆمەڵە و پرۆگرام و ڕێکخستنەکەیانەوە کۆتایی پێهات.

لێرەدا باس لەوە دەکەین و، گرنگترین کارە ئیخوانیەکانی دەردەخەین و، بەرپەرچی هەندێ پروپاگەندە و هەندێ هەڵە لەم لایەنەوە دەدەینەوە.

پەیوەندی کردنی بە برایانەوە لە سەرەتای ساڵی (1953)دا

زۆرێك لە خەڵکی بە هەڵەدا ڕۆشتون لە دیاریکردنی ساڵی پەیوەندی کردنی ڕێکخستنانەی سەید بە برایانەوە، هەندێکیان دایدەنێن بە پێش هەڵگیرسانی شۆڕش لە تەموزی 1952دا، وە هەندێکیان دەڵێن ڕاستەوخۆ دوای شۆڕش بووە بە ئەندامی برایان، وە بەم شێوەیە. . .

(جیلس کیبل) دانەری کتێبی (النبي والفرعون: **التطرف الاسلامی في مصر**) لە (شاهیدێکی زیندوی برایان سالح عشماوی- خاوەن ودامەزرێنەری گۆڤاری "الدعوە"- دەگێڕێتەوە کە ئەو بوو قەناعەتی بە سەید کرد بێتە ناو ڕێکخستنی برایانەوە.

ئەمەش بە لای ئەوەوە وەرچەرخانێکی مەزن بوو، چونکە لە کۆتاییدا قبوڵی کرد کە بچێتە ناو ڕێکخستنەوە، دوای ئەوەی بۆ ماوەی چارەکە سەدەیەك بەرپەرچی هەموو سنوردار کردنێکی ڕێکخستن و ئەحزابەکانی دەدایەوە.

سەید دوای پەیوەندی کردنی ووتوویەتی (لە ساڵی 1951دا سەرلەنوێ لەدایك بوومەوە، لە گێڕانەوەیەکی تردا :من تەنها ئێستە لە دایك بووم ساڵی 1951).[1]

سەید بە شێوەیەکی ڕەسمی و کرداری لە سەرەتای ساڵی 1953دا پەیوەندی کرد بە کۆمەڵی برایانەوە، ئەمەش دوای ئەوەی لە پیاوانی شۆڕش دابڕا و لە شوباتی 1953دا وازی لێهێنان.

دەربارەی ئەم بابەتە دەڵێت(لەو کاتەدا پەیوەندیەکانم بە کۆمەڵی برایانەوە بە هێز دەبوو بەو ئیعتبارەی کە ئەو کۆمەڵە لەدیدی مندا پانتاییەکی باشوگونجاو بوو بۆ کار کردن بۆ ئیسلام لەسنورێکی فراوان لە هەموو ناوچەکەدا، بە جووڵەیەکی زیندووانەو، بوژاندنەوەیەکی هەمەلایەنەوە.

برایان ئەو جووڵەیە بوو کە لەدیدی مندا هیچ بەدیلێکی نەبوو کە هاوشانی بێت، بۆ وەستان لە ڕووی پیلانی زایونی و خاچپەرستی و داگیرکاریەکاندا، ئەوانەی کە لە بارەیانەوە زۆرێکم دەزانی –وە بە تایبەتی لەماوەی مانەوەم لە ئەمریکادا-.

وە لە ئەنجامی هەموو ئەم بارودۆخە ئاڵۆزەدا، پەیوەندی کرداری من بۆ بە کۆمەڵی برایانی موسڵمانەوە لە ساڵی 1953دا بوو).[2]

دیاریکردنی ئەم بەرواره لەلایەن سەید خۆیەوە، بواری بۆ هیچ کەسێك نەهێشتۆتەوە کە شتی جیا لەمە بڵێت، هەروەها ئەم دیاریکردنە هەموو ئەو گێڕانەوەیانە بەرپەرچدەداتەوەکە نووسەرەکان ـ لە برایانی موسڵمان وجگە لەوانیش ـ دیاریان کردووەو دژی دیاری کردنەکەی سەید دەوەستێت. .

حەسەن ئەلهوزەیبی وەڵامی سەیدقوتب دەداتەوە

مەحمودعەبدولحەلیم لەیاداشتەکانیدا (الأخوان المسلمين: أحداث صنعت التأريخ) باسی پەیوەندی سەیدقوتب بە برایانەوە دەگێڕێتەوە، بەتایبەتی پەیوەندی بە ڕابەری گشتیی حەسەن هوزەیبیەوە لە پێش چوونە ناو ڕێکخستنی برایانەوە لە ساڵی 1953دا.

کرۆکی باسەکە ئەوەیە کە برایانی موسڵمان لە دژی هێزەکانی ئینگلیز لە نۆکەندی سوێس لە کۆتایی ساڵی 1951 جەنگیان دەست پێکرد.

ئینگلیزیش زۆر بە دلڕەقی و دڕندانەییەوە بەرپەچی برایانی دایەوە، ماڵەکانی خاپور کردن، کوشتاری لێ کردن و بریندایان هەبوو، وە لە ڕۆژانی یەکەمی جەنگەکەدا سێ قوتابی زانکۆ لە برایان شەهید بوون کە عادل غانم و عومەرشاهین و ئەحمەد ئەلنەمیسی بوون.

بیروڕای هەندێك لە برایانی موسڵمان -بەتایبەتی دڵگەرم و جۆشخواردووەکانیان - وابوو کە برایان بە هەموو هێز و توانایەکیانەوە بچنە ناو جەنگەکەوە دژ بە ئینگلیز!

بەڵام ڕای کۆمەڵێکی تریان ئارامگرتن و چاوەڕوانی و هیواش هەنگاونان بوو، تا ئەو کاتەی هەلدەڕەخسێ، تاکو هێزەکانی ئینگلیز نەتوانن دروێنەی لاوانی برایان لە کەنارەکانی نۆکەندی سوێس بکەن!

ڕۆژنامەی (المصري) بابەتێکی محەمەد تاهیر مونیری بڵاوکردەوە کە- بەرپرسی کەرتی برایان بوو لە نۆکەندی سوێس- تیایدا بانگەوازی دەکرد بۆ پشتگیری ڕای دووەم.

بەڵام مامۆستا محەمەد ئەلغەزالی- ئەندامی مەکتەبی ئیرشادی برایانی موسڵمان- لە ڕۆژنامەی(المصري)دا بە ووتەیەك لە ژێر ناوی (**لن تبلغ أمة هدفها الا اذا نظفت جبهتها الداخلية – رأي الاخوان المسلمين في الموقف**). تیایدا غەزالی بانگی

---

[1] سید قطب: عادل حمودة: 100
[2] لماذا أعدموني 11- 12.

دەکرد بۆیەکارهێنانی هێز و کۆبوونەوە و بەرەنگار بوونەوەی ئینگلیز، وە بۆ هاتنە مەیدانو ڕووبەڕووبوونەوەی برایان بە هەموو هێز و توانایەکیانەوە دژبە ئینگلیز.

سەبارەت بەم دوو هەڵوێستە دژ بە یەکەی غەزالی و مونیر- لە کاتێکدا هەردووکیان لە برایان بوون- هەندێك لە خەڵکی نارەحەت بوون بە بەشداری نە کردنی برایان لە جەنگی ئینگلیزدا، وە ترسان لە گۆشەگیرکردنیان لە جیهادو تێکۆشان.

ئیحسان عەبدولقدوسی ڕۆژنامەنووس لە گۆڤاری(روز الیوسف)دا بابەتێکی بڵاوکردەوە تیایدا نارەزایی خۆی دەربڕی و ئاواتی خواست کە برایان هەڵوێستی ڕووبەڕوو بوونەوە دژ بە ئینگلیز بگرن و، لە بابەتەکەیدا ستایشی هەوڵە جیهادیەکانی برایانی کرد.

بەڵام چاودێران و دۆستانی برایان پێیان خۆش بوو گوێ بیستی ڕای ڕابەری گشتیی حەسەن ئەلهوزەیبی بن چونکە ڕای ئەو ووتەی یەکلایی کردنەوەیە لە بابەتەکەدا.

مەحمود عەبدولحەلیم دەڵێت: لێرەدا مامۆستا سەیدقوتب هەنگاوی نا- تا ئەو کاتەش لە ڕیزی هۆگر و دۆستانی برایاندابوو- هەنگاوی نا بە داوا کردنی ووتەیەکی یەکلاکەرەوە لە ڕابەری گشتیەوە، وە ڕۆژنامەی **(المصري)** ئەم داوایەی سەیدقوتبی لە ژێر ناونیشانی (رأی الاخوان و رأی الاسلام). لە 1ی کانوونی دووەمی 1952دا بڵاوکردەوە.

سەید لە وتەکەیدا ستایشی (ڕا)کەی **محەمەد** غەزالی کرد بوو، لە ووتەکەیدا هاتبوو: (لێرەدا وتەیەکی ڕوون و ئاشکرا هەیە پێویستە بە برایانی موسڵمان بوترێت، وەوا حساب دەکەم من لە هەموو کەس زیاتر بە تواناتر بم بۆ وتنی پێیان، بە حوکمی ئەو هاوڕێیەتی و متمانە و هاوکارییەی لە نێوان من و ئەواندا هەیە!

بە ڕاستی نە حاجی **تاهیر** مونیر سەرۆکی کەرتی برایان لە سوێس و نە مامۆستا **محەمەد** غەزالی ئەندامی مەکتەبی ئیرشاد ناتوانن ووتەی ڕەسمی برایان بڵێن. پەیڕەووپرۆگرامی برایان ئەو وتە ڕەسمیە بە مافی ڕابەری گشتی دادەنێت)

(. . خەڵکی لەم ڕۆژانەدا پێویستیەکی زۆریان بە وتەیەکی ڕاستەوخۆو ڕوونو ڕەسمی لە برایانەوە هەیە ، چوونکە لێرەدا شت هەیە کە دەخوازرێت بوترێت. . . وە هاوەڵانی بزاڤی ئیسلامی وەکومن ئەوانە سورترین کەسانێکن لە سەر بیستنی ئەم ووتەیە، لەوەدا کە وڵات ڕووبەڕووی دەبێتەوە لە ڕووداوەکان).

سەید کۆتایی بەوتەکەی دێنێت بە بانگکردنی ڕابەری گشتی بۆ وتنی وتەیەکی یەکلایی کەرەوە و چارەنووسساز: (هاوڕێیانی برایان لە پێش مونافیسەکانیانەوە ئەوانن داوای ئەم ڕوونکردنەوەیە دەکەن. . . ئەمەش کاتی خۆیەتی. . دوای ئەوەی برایان چالاکیەکانیان بۆ گەڕایەوە و دەستیان بە جیهادیان کردەوە و. . .).

لەم وتەیەی سەیدەوە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە سەید تا نووسینی ئەم بابەتەش- لە سەرەتای 1952دا- بە ڕەسمی ئەندام نەبووە لەکۆمەڵی برایان، بەڵکو دۆستیان بووە، لە نێوان ئەم و ئەواندا خۆشەویستی و متمانە و هاوکاری هەبووە!

حەسەن ئەلهوزەیبی ڕابەری گشتیی برایانیش گومانی چاکەی دەبرد بە سەید قوتب، بە دوو ڕۆژ دوای داواکەی لە 1952/1/3دا لە ڕۆژنامەی **(المصري)**دا بە وتەیەك بە ناونیشانی (الاخوان. الاخوان) وەڵامی دایەوە، تیایدا دوپاتی سوربوونی برایانی کردەوە لە سەر جیهادو ئارەزوومەندیان لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئینگلیز، هەروەهاچاککردنی لایەنەکانی ژیان لەو گەلەداو، بانگەشەی بۆ کاری بێدەنگ کرد، وە ڕوونکردنەوەی هەڵوێستو جیهادی برایانی واز لێهێنا بۆ کاری برایان خۆیان و بە ئەرکوکاری خۆیانی دایە قەڵەم.

دەربارەی سەیدیش وتی: (نووسەری بەڕێز مامۆستا سەید قوتب: ڕۆڵی ئیسلام لە خەباتی جەماوەریدا بەردەوام ڕۆڵێکی ئیجابی بووە، ئەمڕۆ جەماوەر لە پێناوی دوو ئامانجی پیرۆزدا خەبات دەکات: ڕزگار بوونی ڕەها لە هەموو داگیرکەرێکی بێگانە. دادپەروەری کۆمەڵایەتی لە هەموو ئیستغلال کردنێك. ڕای ئیسلام ڕوونە. ئەی ڕای برایان چییە؟ ئەگەر ڕای ئیسلام لەمەدا ڕوون بێت، ئەوا پرسیار کردن چ مانایەکی هەیە؟چونکە ڕای برایانیش بە هەمان شێوە ڕوونە). تا ئەوەی هوزەیبی بە سەیدی وت: (بەڵام بەرزکردنەوەی ئاستی گوزەران، ئەگونجێ نوسەر ڕای برایانی موسڵمان بزانێت تێیدا ئەوەی کە جگە لەو

نایزانن، له پێویستیی دهستهبهر کردنی خانو و جل و بهرگ و خواردن و داو و دهرمان بۆ ههموو تاکێك له دهوڵهتی ئیسلام دا. دهزانێت که ئهمه له کتێب و نامهکانیدا نووسراوهو دارێژراوه.

وه دهزانێت که له کتێبهکهی (**العدالة الجتماعية في الاسلام**) دا نووسراوه، ئهو کتێبهی که برایانی موسڵمان لێی دهکۆڵنهوه و له ناو کتێبهکاندا به ووردی و گرنگی پێدانهوه دیراسهی دهکهن. بهڵام ئهوهی نووسهر له ئێمهی دهوێت که پرۆگرامێکی دیاری کراو و بهرنامهیهکی ڕوون دابنێین، ئهوه ئهمه له درێژهی ئهوهدایه که ئێمه دهمانهوێت کاتێك هۆکاری بڵاوکردنهوه دهستهبهر ببێت. ههروهك هۆکاری قسه کردن بۆمان تیایدا دهستهبهر بووه. دهشگونجێ ئهمه نزیك بێت ئهگهر خوا وویستی لێی بێت).[1]

دیمەنەکانی سەرسامبوونی سەید بە حەسەن بەنا و برایانەوە

سهید لهسهرهتایساڵی 1953داو لهپاش سهرسامبوونی به پێشهوای شههید حهسهن بهنای دامهزرێنهری برایانهوه به شێوهیهکی ڕهسمی پهیوهندی کرد به ڕێکخستنی برایانهوه ئهمهش لهبهر ئهوه بوو که بونیادی کۆمهڵی برایانی له سهر بناغهیهکی ڕاست و دروست بونیادنابوو، بونیادنانێکی ڕۆحی و دهروونی له ههموو تاکێکی ناو کۆمهڵهکهدا، بونیاد نانێکی فیکری هاوسهنگ له بیر و بۆ چوونی تاکهکان و کۆمهڵدا، وه بونیادی ڕێکخستنانهی پتهوی بهرز له لای ههموو تاکێك و لای ئۆرگانه ڕێکخستنیهکانی کۆمهڵهکه!

سهید دهربارهی سهرسامبوونی به حهسهن بهنا له بابهتێکدا به ناوی (حسن البنا و**عبقرية البناء**)دا دهڵێت: له ههندێ کاتدا، ڕێکهوتنێکی تێپهڕیوو دهردهکهوێت، وهك ئهوهی قهدهرێکی نهخشه بۆ کێشراوبێت، وه داناییهکی ڕاپهڕێنراو بێت له کتێبی دێر کێشراودا. .

(حسن البنا) به ڕاستی تهنها ڕێکهوت بووه که ئهمه نازناویهتی، بهڵام کێ دهڵێت ئهمه ڕێکهوته، له کاتێکدا ڕاستی ههرهگهورهی ئهم پیاوه بونیادنانه، وهچاك بونیادنانه، بهڵکو عهبقهریهتی بونیادنانه ؟

بانگهوازی ئیسلامیی زۆرێك لهپیاوانی ناسیوه، بهڵام بانگهوازکردن بونیادنان نیه، ههموو بانگخوازێك توانانی ئهوهی نیه ببێته بونیادنهر، وه ههموو بونیادنهرێك ئهم عهبقهریهته گهوره و مهزنهی پێ نهبهخشراوه له بونیادناندا!!

ئهم تهلاره مهزنه. . برایانی موسڵمان. . ئهوه ڕووکاری ئهم عهبقهریهته مهزنهیه له بونیادی کۆمهڵهکاندا، عهبقهریهتی بونیادنان له ههموو ههنگاوێك له ههنگاوهکانی ڕێکخستندا دهردهکهوێت. . له ئوسرهدا، تا کهرت، تا ناوچه، تا مهڵبهندی کارگێڕی، تا دهزگای دامهزرێنهر، تا مهکتهبی ئیرشاد. ئهمه له لایهنی شێوهی دهرهکیهوه- که کهمترین ڕوکاری ئهم عهبقهریهتهیه - بهڵام بونیادنانی ناوهکی بۆ[2] کۆمهڵهکه ووردتر و گرنگتره، وه زیاتر بهڵگهیه له سهر عهبقهریهتی بونیاد و ڕێکخستن. . که بونیادنانی ڕۆحیه. .).

بهڵام سهرسام بوونی سهید بهو (بینا) گهوره و مهزنهی که حهسهن ئهلبهنا دروستی کرد که (برایانی موسڵمان)ه، لهم وتهیهیدا دهربارهیان دهردهکهوێت:(خوای گهوره تهمهنی برایانی مسولڵمان درێژ بکات. . ئهوهبوو میسر ئاوڕیدایهوه له کاتێکدا کار گهشتبووه توندیهکهی، وه ئیشوکار ترازابوو، وه ئیتر جیهاد بریتی نهبووله دروشم وچهپڵهلێدان، بهڵکو کارو قوربانیدان بوو، وهتێکۆشانیش بریتی نهبوو له پڕوپاگهندهوههراوهوریا، بهڵکو بانگکردن و شههیدبون بوو. ئهوهبوو میسر ئاوڕی دایهوه، بهڵام جگه له برایان کهسی تری نهدۆزیهوه. . که ئامادهبن بۆکارکردن و، گورجوگۆڵ بن بۆبهخشین و، ئامادبن بۆ قوربانیدان و، ڕاهێنراوبن له سهر تێکۆشان و، سووربن لهسهر شههیدبوون. . . وازیان له خهڵکی هێنا که وتاربدهن و بنوسن، بهڵام خۆیان

---

[1] الاخوان المسلمون/ ج 2/480-489 درێژهی ئهم بابهتهی تێدایه.

[2] درسات اسلامیه: 225-226 به کورت کراوهیی.

بەشێوەیەکی کرداری چون بۆ گۆڕەپانەکانی جیهاد، وازیان لە خەڵکی هێنا کە کۆببنەوەو بوروژێن، بەڵام ئەمان چەکەکانیان هەڵگرت و بەبێدەنگی ڕۆشتن). . . [1]

ڕووکارێکی تری سەرسامبوونی سەید بە کۆمەڵی برایان و ڕێزی سەید بۆ برایان- کە پاڵی پێوەنا بچێتە ناویانەوە- ئەمەیە کە لە بارەیانەوە دەڵێت:

(بەو پێیەی کە برایان لە دیدی مندا کێڵگەیەکی چاك و گونجاوە بۆ کارکردن بۆ ئیسلام بە جوولەیەکی زیندوو کەرەوە و بوژاندنەوەیەکی هەمەلایەنە لە سنورێکی فراوان لە هەموو ناوچەکەدا، .

برایان ئەو بزافەیە کە لە دیدی مندا هیچ بەدیلێکی نیە کە هاوشانی بێت بۆ وەستان لە ڕووی پیلانە زایونی و خاچپەرستی و ئیستعماریەکان دا. .). [2]

دەربارەی برایان دەڵێت: (ئەو سیاسەتە پیلان بۆ داڕێژراوە لە لایەن زایونیەت‌و خاچپەرستی‌و ئیستیعمارەوە بۆ تێکشکاندنی جموجوڵی برایانی موسڵمان داڕێژرا لە ناوچەکەدا، بۆ هێنانەدی بەرژەوەندی‌و پیلانەکانی ئەو لایەنانە بە ڕاستی بە سەرکەوتوویی جێبەجێ کرا). [3]

پاش ئەوەی عەبدولناسر کەوتە دژایەتی کردنی برایان و، ئەندامەکانی لە زیندانەکان توند کردن، دەرگای لە سەر ڕکەبەرەکانی برایان خستەسەر پشت، هێزی خراپەو خراپەکاری کۆمەڵگای میسری گرتەوە: (پاشان ئەم هەستە گەورە بوو، وە من بەرەنجامە واقعییەکان لە ژیانی کۆمەڵگای میسریدا دەبینم، لە بلاوبوونەوەیەکی بێ شوماری بیروباوەڕە ئیلحادیەکان‌و لێك هەڵوەشاندنی ئەخلاقی، لە ئەنجامی تێکشکاندنی جموجوڵی برایانی موسڵمان و وەستاندنی چالاکیە پەروەردەییەکانیان، وەك ئەوەی ئەم کۆمەڵەیە بەربەستێك بووبێت‌و ئێستە هەرەسی هێنابێت، وە لە دوای ئەو تەوژمەکە سەریهەڵدا بێت -تەوژمی خراپەکاری- ! [4]

(. . مرۆڤ دەتوانێت بە ئاسانی هەست بە پەیوەندی ئەم دارمانە ئەخلاقیە بە تێکشکاندنی جموجوڵی برایانی موسڵمان و قەدەغە کردنی چالاکیەکانیانەوە بکات.

هەروەك دەتوانێت پەیوەندی لە نێوان ئەم تێکشکاندنە و، لە نێوان نەخشە زایونی و خاچپەرستی و ئیسعماریەکاندا تایبەت بەم کۆمەڵەیە بکات، وە تایبەت بە ناوچەکە هەر هەمووی. .). [5]

(دەروونم سارێژ بوو بەو قەناعەتەی پێویستە بزوتنەوەیەکی ئیسلامیی لەم ناوچەیەدا هەبێت، وەك بزوتنەوەی برایانی موسڵمان، وە پێویستە نەوەستێنرێت لە هیچ بارێك لە بارەکاندا. . . زایۆنیەت و خاچپەرستی و ئیستعمار ڕقیان لەم بزوتنەوەیە، دەیانەوێت تێکی بشکێنن. . پیلانە ڕوونەکانی- ئەم لایەنە- لە کتێبەکانیدا، هەمووی لە سەر بناغەی لاواز کردنی بیر و باوەڕی ئیسلامی دامەزراوە. . جا وەستاندنی چالاکیەکانی برایان زۆرێك لەم ئامانجانەی هێنایە دی، وە یارمەتی بلاوبوونەوەی بیروباوەڕە ئیلحادیەکان و لێك هەڵوەشاندنەوەی ئەخلاقیی دا). [6]

پەیوەندی کردنی سەید بە برایانەوە لە کاتێکدایە برایان ڕووبەڕووی ئازار و ئەشکە نجەی ترسناك دەبنەوە

ئەو کارە سەیرەی کە سەرنج ڕادەکێشێت و ئاماژە دەکات ئاماژەیەکی ئاشکرا لە سەر نەفسیەت وسروشتی سەیدقوتب، بریتیە لە (کات)ی پەیوەندی کردنی سەید بە برایانی موسڵمانەوە!

[1] دراسات اسلامية: 243.
[2] لماذا أعدموني: 11.
[3] لماذا أعدموني: 15
[4] لماذا أعدموني: 15-16
[5] لماذا أعدموني: 17
[6] لماذا أعدموني: 26

ئەو لە کاتێکی زۆر سەخت و نارەحەتدا پەیوەندی پێوە کردن، بە شێوەیەك برایان لە بەردەرگای تاقیکردنەوەیەکی گەورە و قورسدا بوون. بەڵکو ڕوو بە ڕووی دەرۆشتن!

سەید پێش ئەوەی بچێتە ناو برایانەوە زۆر نزیك بوو لە عەبدولناسرو پیاوانی شۆرشەوە ئەوانەی کە فەرمان بە دەست بوون ، ئەوانەی پلە و سامان بە دەست ئەوانەوە بوو، لەبەر ئەوە ئاگاداربوو بەسەر ئەو پیلانانەی کە پیلان ڕێژان دژی برایان دەیان هۆنیەوە، وە ئاستی ئەو رق و قینە رەشەی دەزانی کە دڵ و دەروونیانی گرتبووەوە دژی برایان، وە ئاگادار بوو بەهەموو ئەوپیلانە ناوەکی و دەرەکیانەی لە لایەن دوژمن و بەکرێ گیراوەکانی ناوەوەدا دژ بە برایان ئەنجام دەدرا.

سەید بە هەموو ئەمانە ئاگادار بوو، زانیاری دەربارەیان هەبوو، هەموو شتێکی دەزانی. . لەگەڵ هەموو ئەمانەدا وازی لە دنیا هێناو ئەوەی لە دنیادایە بۆ عەبدولناسر و پیاوانی شۆرشی بەجێهێشت، وە بە تەمای ئەوە نەبوو کە لە دەستی ئەواندا بوو لە پیشەو پلەو پایەو ماڵ و سامان، چووە ناو برایانی موسڵمان و پەیوەندی پێوە کردن و بووە تاکێك لە وان. . . چاك دەشیزانی بەرەورووی چی هەنگاو دەنێت، وەك ئەوەی بە چاوی خۆی ئەو نارەحەتی و ناهەمواریە ببینێ کە چاوەڕوانیان دەکات، وە ئەو جۆگەلە خوێنانەی دەبینی کە ڕێگەکەیانی پڕ کرد بووەوە. . لەگەڵ هەموو ئەوانەدا چووە ناو برایانەوە و پەیوەندی پێوە کردن!

پەیوەندی کردنی سەید لەم قۆناغەدا بە برایانەوە لەگەڵ مەنتیقی بازرگانیکردن بەبیرو باوەڕو بیرو بۆچوونەوە ناگونجێت، هەروەها لەگەڵ مەنتیقی هەڵبژاردنی سەلامەتی و خۆش گوزەرانیدا ناگونجێت!

ئەگەر سەید بازرگانی بیروبۆچوون و بیروباوەڕ بوایە و ئاواتی ماڵ کۆکردنەوە بوایە و پلەو پایە پەرست بوایە، ئەوە هەرگیز هەنگاوی بۆ ئەم کارە نەدەنا!

ئەگەر وەك ئەو بازرگانە دوو ڕووانە بوایە ئەوا ڕووی دەکردە عەبدولناسر و ئەوەی ئەو پێی خۆش بوایە وای دەکرد- وەك زۆرێك لە دوو ڕووەکان کردیان- یان بە لایەنی کەمەوە دوور دەکەوتەوە لە خاڵی مەترسی و گورەپانی ڕووبەڕووبوونەوە، وەپشتی هەڵدەکرد لەبرایانی هەنگاونەر بەرەونارەحەتی، وە پارێزراوی و خۆشگوزەرانی ناو ماڵی خۆی هەڵدەبژارد بە سەر ئازار و ئەشکەنجەدا!!

پەیوەندی کردنی سەید بە برایانەوە لە کاتێکی گونجاودا- بە مەنتیقی دوو ڕوو بازرگانەکانی بیر و باوەڕ- دەلالەت لە سرشت و دەروونی سەید دەکات، ئەو دەروونە ڕاستگۆ و توند و تۆڵ و بەوورە و ئازایەی. . ئەمە بەڵگەیە لە سەر ڕاستگۆیی و یەکلایی بوونەوە و دڵسۆزی و وەفاو لێهاتوویی و ئازایەتی و پێشرەوی کردنی سەید!!

سەید لەم هەڵوێستەیدا ئەو هاوەڵانەی پێغەمبەرمان وەبیر دێنێتەوە کە بڕوایان هێناو ئارەزومەندی ئەوە بوون کە لە لای خوا بوو، وە لە کاتی زۆر نارەحەتی و ترسناکدا بڕوایان هێنا، لەگەڵ پێغەمبەردا (درودی خوای لەسەربێت) دەرۆشتنو چاڵو کۆسپو نارەحەتیەکانی ڕێگاشیان دەزانی، وە هەستیان بە قورسیەکەی دەکرد و دڕکەکانی سەر ڕێگاشیان دەبینی!

ئەم هەڵوێستەی سەید هەڵوێستی ئەو جولەکە ساڵحەمان بیردەخاتەوە کە ناوی (مخيريق) بوو، یەکێك بوو لە جولەکە هەرە دەوڵەمەندەکانی مەدینە و بەرزترین پلە و پایەی هەبوو لە ناویاندا، پاشان بڕوای هێناو موسڵمان بوو، لە کات و ساتێکی زۆر سەخت و نارەحەتدا شوێن پێغەمبەر کەوت، ئەویش کاتی شکانی موسڵمانان بوو لە جەنگی ئوحودا، بە شێوەیەك بینی دەیان موسڵمان شەهید بووە و دەیانی تریان بریندار بووە، وە پێغەمبەری(درودی خوای لەسەربێت) بە برینداری بینی، بینی فڕکان فڕکانی جەنگەکە لە دەستی بێباوەڕاندایە، وە واقعی ڕووداوەکە لە تێڕوانینێکی مادیانەوە هیچ ئاماژەیەکی سەرکەوتنی تیانەبوو بۆ موسڵمانان، لە گەڵ هەموو ئەمانەدا و لەم کاتە نارەحەتەدا (مخيريق) شایەتوومانی هێنا و، هەموو ماڵەکەی

بەخشی بە مووسڵمانان و، چووە مەیدانی گیان فیداکردنەوە، لە پێناوی خواداو لە گەڵ برا موسڵمانەکان دژ بە بێ باوەڕان جەنگا تا ئەوە بوو هێندەی نەبرد شەهید کرا. (مخیریق)ی شەهید گیانی پیرۆزی کەوتە سەر گۆڕەپانی جەنگ![1]

بە ڕاستی پەیوەندی کردنی سەید بە برایانی موسڵمانەوە لەو کاتە سەختو نارەحەتدا چیرۆکی موسڵمان بوونی (مخیریق)ی شەهیدمان بیردەخاتەوە لە گۆڕەپانی جەنگی ئوحودا!

لە کارە ئیخوانیەکانی سەید قوتب

سەید زیاد لەساڵ ونیوێك لەگەڵ براياندا کاریکرد، لە نێوان ئازاری 1953 بۆ تشرینی دووەمی 1954، کارکردنی سەید لەگەڵ برایان بەو شێوەیە بوو کە لەگەڵ ڕۆشنبیریەکەیدا بگونجایە، لە بەر ئەمەش بوو سەرکردایەتی برایان لە چوارچێوەی بەشی بڵاوکردنەوەی بانگەوازدا هەندێك کاری ڕۆشنبیریان پێ سپارد.

سەید دەڵێت: (لەگەڵ پێشوازیاندا بۆ پەیوەندی کردنم بە کۆمەڵەکەیانەوە، لە تێڕوانینیاندا بواری کار کردن بە نسبەت منەوە لە کارە ڕۆشنبیریەکاندابوو لە بەشی بڵاوکردنەوەی بانگەواز و وانەی سێ شەممان، وە ئەو ڕۆژنامەیەی کە وەك سەرنووسەر کارم تیادەکرد، وە نووسینی هەندێك نامەی مانگانە بۆ ڕۆشنبیری ئیسلامی، بەڵام بە گشتی خۆم لەکارە حەرەکیەکان بەدوورگرت)[2].

وە لە گرنگترین ئەو کارانەی پێی هەستا سەرپەرشتی کردنی ڕۆژنامەی (الاخوان المسلمون) بوو.

ئەم ڕۆژنامەیە هەفتانە بوو، هەموو ڕۆژی پێنچ شەممەیەك لە مەڵبەندی گشتی برایانی موسڵمانەوە دەردە چوو.

لە بەرواری 17 ڕەمەزانی 1373 بەرامبەر 1954/5/20 سەید یەکەم ژمارەی ئەو ڕۆژنامەیەی دەرکرد.

ئەم ڕۆژنامەیە دوای دەرچوونی (12) ژمارە، لە 6ی ذی الحجە 1373 بەرامبەر 1954/8/5 دا ڕاوەستا.

ئەو هۆکارانەی وای لە سەید کرد ئەم ڕۆژنامەیە ڕاگرێ دەستێوەردانی ڕاستەوخۆو چاودێری حکومەت بوو، بە تایبەتی دوای ئەو ناکۆکیە توندەی کەوتە نێوان حکومەتی شۆڕش و برایانەوە، بە شێوەیەك دەزگای چاودێری بڵاوکردنەوەی زۆربەیبابەت و لێکدانەوە و هەواڵەکانی قەدەغە کرد. .

سەید لەم ڕۆژنامەیەدا ژمارەیەك بابەتی نووسی، هیچ ژمارەیەکی نەبوو کە زیاد لە بابەتێك یان ڕوونکردنەوە یەکی سەیدی تێدا نەبێت.

سەید لە دادگایی کردنەکەیدا لە بەرامبەر (جەمال سالم) لە 1954/11/22دا بە ئاشکرا ئەوەی دەربڕی کە ئەم بەویستی خۆی ڕۆژنامەی (الإخوان المسلیمن)ی داخستووە. چونکە بە هۆی چاودێریەوە نەیدەتوانی هەموو ئەوەی کە دەیویست بیڵێت و بڵاوی بکاتەوە.[3]

وە لە کارە ئیخوانیەکانی تری وتنەوەی وتاری سێ شەممان بوو لە مەڵبەندی گشتی برایان کە تیایدا هەزاران کەس ئامادە دەبوون.

کۆتا (وتاری سێشەممە) کە پێشکەشی کرد پاش گەڕانەوەی ڕابەری گشتی حەسەن ئەلهوزەیبی بوو لە وڵاتی شام بە هەفتەیەك.[4]

---

[1] بڕوانە چیرۆکی مخیریق لە : الاصابە فی تمیز الصحابە ئیبن ماجە/3: 393

[2] لماذا أعدموني:

[3] بڕوانە ووتەکانی لە بەردەم دادگادا لە گۆڤاری (المجتمع) ژمارە 539 بەرواری 25 ئابی 1981 لاپەڕە 26

[4] هەمان سەچاوە لاپەڕە27

وە لە کارە ئیخوانیەکانی لە دەرەوەی میسر، ناردنی بوو بۆ دیمەشق لە 1953/3/2 تاکو ئامادەی کۆنگرەی (**الدراسات الاجتماعية**) بێت لەوێ، کە تیایدا لێکۆڵینەوەیەکی پێشکەش کرد بە ناونیشانی (**التربية الخلقية كوسيلة لتحقيق التكامل الاجتماعي**) لە دوای کۆنگرەکەوە کە بە سەرۆکایەتی برایانی موسڵمان لە سوریا بەسترا، سەید لە زانکۆی دیمەشق بابەتێکی زۆر کاریگەری پێشکەش کرد، هاوەڵەکەی- مامۆستا محەمەد ئەلیاسین- وەصفی ئەم بابەتە دەکات بەوەی بابەتێکی جوان بوو، تیایدا بۆ ماوەی دوو سەعات سەولّی لێدا، هەندێك لایەنی ڕەوانبێژی قورئانی و ئیعجازەکانی خستە ڕوو، نە کتێبی لە بەر دەستدابوو نە لاپەڕە.[1]

هەروەها لە کارە دەرەکیەکانی تری، دانانی بوو لە لایەن برایانەوە بۆ ئەوەی بەشداری بکات لەو کۆنگرە ئیسلاحیانەی کە برایانی موسڵمان دەیان بەست و ڕابەرانی بیرو و فیکرو کاری ئیسلامیان لە جیهاندا بۆ بانگ دەکرد، کە لە بەیتولمەقدیس بەسترا لە کانونی یەکەمی 1953دا.[2]

لەم کۆنگرەیەدا سەید چاوی بە ڕابەرانی بیرو و فیکرو کاری ئیسلامیی لە جیهانی ئیسلامیدا کەوت، وە پێی سەرسام بوون!!

کورتی ماوە تەنزیمیەکەی لەگەڵ برایاندا

ئاشکرایە ماوە تەنزیمیەکەی سەید لە گەڵ برایاندا کورت بوو، بریتی بوو لە ماوەی نێوان پەیوەندی کردنی بە کۆمەڵی برایانەوە تا ڕوودانی کارەساتە ناهەموارەکەی کەبەسەر برایاندا هات، کە دەکاتە ماوەی نێوان ئازاری 1953 تا تشرینی دووەمی 1954.

هەندێك لە برایان کەمی ئەم ماوەیە دادەنێن بە خاڵێك لە سەر باری ڕێکخستنی سەیدو دایدەنێن بە بەڵگە نامەیەکی تۆمەتبار کردن لە دژی، ئەم ماوە تەنزیمیە کورتە دادەنێن بە بەربستێك کە ڕێگری لە سەید بکات لە ڕابەرایەتی کردنی فیکریی و بانگەوازیی و بزاوتن بۆ برایان!

وە – بە هۆی کەمی ئەو ماوەیەوە- سەید بەشیاو نازانن بۆ سەرۆکایەتی ڕێکخستنی نهێنی برایان لە شەستەکاندا، وە وایان دانا کە شیاو نیە تاکو بیروباوەڕە بانگەوازی و حەرەکییەکانی بۆ برایان پێشکەش بکات، بە تایبەتی لە(**في ظلال القرآن**) و (**معالم في طريق**)دا، وە وا دادەنێن سەید-بەهۆی کەمی ئەم ماوەیەوە زیاتر لە جارێك لایداوە لە تێگەیشتنی برایان لە کارو بانگەوازداو، ئەمەش لە چەند جێگەیەکدا لە (**الظلال**)و (**معالم**)دادەردەکەوێت!

لەو کەسانەی لە چەند شوێنێکدا ئاماژەی بە مەداوە- بەڵام دەری نەبڕیوە- بەڕێز مامۆستا مستەفا مەشهور ڕابەری گشتیی برایانە، لە کاتێکدا گۆڤارە ئیسلامیەکان- بەتایبەتی المجتمع- گفتوگۆی لە گەڵ سازداوە، وە پرسیاری لێ کردووە دەربارەی بانگەواز و بزاوتن، وە لە کۆی ئەو پرسیارانەی ئاراستەی کراوەسەبارەت بە: سەیدقوتب و فیکر و مەنهەجی ئەو بووە لە بانگەوازدا.

لەم بارەیەوە گۆڤاری (**المجتمع**) پرسیارێك ئاراستەی مامۆستا مەشهور و ئاراستەی هەندێك لە سەرکردەکانی کاری ئیسلامی دەکات دەربارەی (فیکری سەید و مەنهەجی بزافی ئیسلامی).

لە وەڵامی مامۆستا مەشهوردا هاتووە کە: (بەردەوامبوونی مامۆستا سەیدقوتب- ڕەحمەتی خوای لێ بێت- لە سەر ئینتما بۆ برایان و کارکردن لەگەڵیان پێش زیندانی کردنی زیاد لە سێ ساڵی نەخایاند- بەنزیکەیی ـ (وە ئەڵێم بەڵکو کەمتر لە دوو ساڵ)، وە لە زینداندا هەموو ئەو جەورو ستەمانەی بینیی و چەشت کەدژ بە ئیسلام بەڕێوەدەچوو،هەر لەکوشتنی بانگخوازانی ڕێگەی خواوە تا ئازاردانی نائاسایی، گومانی تیدانیە کە هەموو ئەمانە کاریگەریان هەبوو لە بیرکردنەوەی مامۆستا سەیدقوتبدا. وە لە بیر و بۆچونیدا بۆ شێوازی گۆڕانکاری).[3]

---

[1] گۆڤاری الشهاب. ساڵی چوارەم. ژمارە:: 8/15/ 1970 لاپەڕە 9

[2] سيد قطب: يوسف العظم: 38-39

[3] المجتمع: ساڵی هەشتەم- ژمارە 831 تأريخ 16 نيو 1981 ص 21

ڕاسته ماوەی پەیوەندی تەنزیمی سەید لەگەڵ برایاندا لە پێش زیندانی کردنی کورت بوو، وە ڕاستە کە بارودۆخی زیندان پەیوەندیە تەنزیمیەکانی پچڕاندبوو لە نێوان سەیدو سەرکردایەتی ڕێکخستنی براياندا، وە سەید هیچ تایبەتمەندیەکی سەرکردایەتیکردنی ڕێکخستنی لە زینداندا نەبوو!! بەڵام هەموو ئەمانە نابنە بەڵگە لە دژی، وە نابنە ڕەخنە لە سەری. ئێمە ئەوە دەزانین کە (بانگەواز بۆ ڕاستگۆترە، نەك ئەو کەسەی زووتر پەیوەندی کردووە).

بەو واتایەی کە پلەوپایەو ڕێزی پیاوانی بانگخواز بۆ لای خوای گەورە، تەنها بە زوو پەیوەندیکردن و پێشکەوتن لە پەیوەندیکردندا دیاری ناکرێت ـ ئەگەرچی پێشکەوتن لە پەیوندیکردندا بەهای خۆی دەدرێتێ ـ بەڵکو پێویستە ڕاستی ئیمانوکرداریش بخرێتە سەر پێشڕەویە زەمەنیەکەوە، ڕەوا نیە دواکەوتنی زەمەنی دابنرێت بە بەربەستێك بۆ ڕێگرتن لە گەشتنی مرۆڤی ڕاستگۆو تەواو بۆ پۆستە گرنگەو پلەبەرزەکان.

ئێمە گەواهی ئەوە دەدەین سەید ڕاستگۆ بوو لە پەیوندی کردنیدا بە برایانەوە، ڕاستگۆ بوو ڕاستگۆی گوفتارو ئیمان، کردارو جیهان، بانگەوازو جولەو ڕێکخستن.

پاشان، کاتێك سەید هاتە ناو برایانەوە مادەیەکی خامی سەرەتایی نەبوو تاکو برایان لە سەرەتاوە پێی بگەیەنن، وە لە خاڵی سفرەوە لەگەڵیدا دەست پێی بکەن- وەك هەندێ لەو کەسانەی دێنە ناو ڕێکستنەوە-! بەڵکو سەید دوای ئەوە هاتە ناو برایانەوە، کە هەبوونی کاریگەرانەی خۆی سەلماند لە جیهانی فیکرو جوولەو جیهاددا، لەکاتێکدا هاتە ناو برایانەوە کە بیریارێکی ئیسلامیی بوو، هەولدانی لەبەر چاوی هەبوو لەبانگەوازو چاکسازیو گۆرانکاریدا، بیروبۆچوونێکی ڕوون و ئاشکرای هەبوو بۆ کارو بانگەوازی ئیسلامی.

لە دوای نارەحەتیەکانەوە ڕاستیی ئیمان و ئاستی بانگەواز و تۆکمەیی ڕێکخستنی کرداریسەید دەرکەوتوچەسپا، هەلۆیستی گرت هەلۆیستگرتنێکی پیاوانە، ئەمەکداربوو ئەمەکداریەکی پیاوانە، ڕاستی کرد ڕاستگۆییەکی پیاوانە، لە کاتێکدا زۆرێك لەو کەسانەی لەپێش ئەمەوە پەیوەندیان کردبوو بەڕێکخستنی برایانەوە وازیان هێناو کەنار کەوتن!

لەبەر ئەوە ڕەوانیە کورتی ماوەی پەیوەندیەتەنزیمیەکەی پێش زیندانکردنی بکرێت بە خاڵێك یان ڕەخنەیەك لەسەری، بەڵکو پێویستە ئەوەمان لەبیرنەچێت کە بانگەواز بۆ ڕاستگۆیە، نەك دەستپێشخەر.

تۆمەتباکردنی سەید بەو کارانەی پێی هەڵنەستاوە!

هەندێك لە نووسەرو لێکۆڵەرەوەکان لەم قۆناغەدا کۆمەڵێك کاری ئیخوانی دەدەنە پاڵ سەید، وە تۆمەتباری دەکەن بەئەنجامدانیان، لەگەڵ ئەوەدا لەڕاستیدا سەید ڕەدیان دەکاتەوە کەئەنجامی دابن.

لەو تۆمەتانە!

برایانی موسڵمان سەیدیان دانا بە نوێنەری خۆیان بۆ کۆبوونەوە لەگەڵ حیزبی شیوعی میسری ـ کە دکتۆر فوئاد مرسی سەرۆکایەتی دەکرد ـ ئەمەش پاش نیوەی دووەمی ساڵی 1954، بۆ تەنسیق کردن لە نێوان برایانو شیوعیەکاندا لە پێناو بەرەنگاربوونەوەی فەرمانڕەوایی عەبدولناسرو لەناوبردنی.

دکتۆر عەبدولعەزیم ڕەمەزان لە کتێبەکەیدا بە ناوی **(الإخوان المسلمون والتنظيم السري)**دا باسی ئەمە دەکات وە دەڵێت کە ئەم هەواڵەی لە ڕۆژنامەی (رایە الشعب)ی حیزبی شیوعی میسریەوە وەرگرتووە.

ڕۆژنامەکە وا ڕادەگەیەنێت کە سەیدقوتب لەگەڵ نوێنەری حیزبی شوعی دووجار کۆبوونەتەوە: یەکەمیان لە 16تەمووزی 1952. دووەمیان لە20ئابی 1954!

باسو لێکۆڵینەوە لە نێوان سەیدقوتب و وەفدی حیزبی شیوعیدا سەبارەت بە چۆنیەتی بەرەنگاربوونەوەو ڕووبەڕووبوونەوەی پیاوانی شۆڕش‌و، ڕوخاندنی حکومەت و چۆنیەتی ڕێکەوتنی برایان‌و شیوعیەکان لەم بارەیەوە بەشێوەیەکی تایبەت ڕوویداوە!. بەڵام هیچ پەیوەندیکردنێك لە نێوانیاندا ڕووی نەداوە و هەمووان لەسەر ئەمە هاودەنگن![1]

ئەوەی وامان لێ دەکات ئەم گێڕانەوەیەی شیوعیەکان ڕەد بکەینەوە و بەدرۆیدا بخەینەوە، ئەوەیە کە ئەوان ڕق لە دڵ و شێوێنەری ڕاستیەکانن، وە ئەمیندارنین بە سەر مێژووەوە، لە گێڕانەوە و چیرۆکەکانیاندا زۆر شتیان شێواندوە و هەڵیان بەستووە،

پاشان!

برایان ئاماژەیان بە هیچ شتێك نەکردووە لەم بارەیەوە، وە سەیدقوتب خۆیشی لە کاتێکدا لە لایەن لێکۆڵەرەوەکانەوە لێکۆڵینەوەی لەگەڵ کراوە و دادگایی کراوە ئاماژەی بە کاری لەو جۆرە نەکردووە، بێگومان سەیدقوتب مرۆڤێکی ڕاستگۆیە و ئەگەر شتێکی لەو شێوەیە ڕوویبدایە باسی دەکرد!

لەو تۆمەتانە: ئەوەیە کە سەیدقوتب ئەندامی ڕێکخستنی نهێنی برایان بووە، وە ئەو ڕۆژنامەی (الاخوان المسلمون)ی داخستووە و لە دژی حکومەتی شۆڕش دەستی کردووە بە (جەنگی بڵاو کراوەکان) بە نهێنی ، وەسەرپەرشتی کردنی ئەو بڵاوکراوە نهێنییەی کە ڕێکخستنی نهێنی بەناوی (الاخوان فی **المعرکة**) دەری دەکرد دراوەتە پاڵ سەید، کە سەید تیایدا عەبدولناسری ڕیسوا کردووە، وە باسی بەکرێگیراوی عەبدولناسری بۆ ئەمریکا و یەهود کردووە، وە ئەوەی ڕوونکردۆتەوە کە عەبدولناسر لەگەڵ جولەکەدا ڕێکەوتووە لە کاتی گەمارۆدانی لە (الفالوجا) لەلایەن جولەکەکانەوە لە جەنگی فەلەستین دا، وە جولەکە هەر لەو ڕۆژانەدا عەبدولناسریان پرچەك کردووە بۆ بەرژەوەندی خۆیان!

وە سەیدقوتب بەنهێنی لە قاهیرەوە گوێزراوەتەوە بۆ (بنی سویف) تاکو لەوێوەوە جەنگی بڵاوکراوە نهێنیەکان ئاراستەی حکومەت بکات!

لە تۆماری دادگاییەکانی برایان لە ساڵی 1954دا کە حکومەت دەری کردووە هەر خۆیشی سەرپەرشتی کردووە هاتووە – ئەمەش وامان لێ دەکات گومان لە ڕاستی ئەم ووتانە پەیدا بکەین، وە لە دەرچوونیدا بە شێوەیەکی کرداری لە پیاوانی برایانەوە– کە دادگا پرسیاری لە شەهید یوسف تەلعەت سەرۆکی (**النظام الخاص**)ی برایان کردووە دەربارەی ئەو کەسەی کە هەستاوە بە تەحریری هەواڵەکان بۆ بڵاو کراوەی (الاخوان فی **المعرکة**)؟ ئەویش وتوویەتی: کە ناوی نابات. کاتێك وتراوە: ئایا سەیدقوتب بووە؟ وتوویەتی: بەڵێ.[2]

لە هەمان تۆماردا هاتووە کە دادگا بانگی سەیدقوتبی کردووە تاکو لەکاتی دادگایی کردنی ڕابەری گشتی (حەسەن هوزەیبی)دا شاهید بێت.

وەکیلی جێگری گشتی پرسیاری لێ کردووە: ئایا ڕابەری گشتی داوای لێکردویت کە ئامێرێکی (ڕۆنیو) بکڕیت بۆ چاپ کردنی بڵاوکراوەکان؟ سەید وەڵامی داوەتەوە: داوای لێ نەکردوم کە من بیکڕم.

بەڵام کاتێك ڕۆژنامەکەم داخست – وە من بەوویستی خۆم دام خست، چونکە نەمدەتوانی ئەوەی کە دەمەوێت تیایدا بڵاوی بکەمەوە بە هۆی چاودێریەوە– زۆرێك تەعلیقاتم لە لامابویەوە کە چاودێری ڕوخسەتی پێ نەدەدام. شکاتی ئەم حاڵەتم بردە لای ڕابەری گشتیی و پێموت کە ئێمە ناتوانین دەنگمان بگەیەنین بە جەماوەر، نەلە ڕێگەی ڕۆژنامەوە، نەلە ڕێگەی بڵاوکراوەکانەوە.

ئەویش ئاگاداری کردم کە نوسینگەی بەڕێوەبردنی قاهیرە توانای هەیەو بڵاوکراوەکانی برایان چاپ دەکات، ئەو دەتوانێت ئەم بابەت و تەعلیقاتانە چاپ بکات کە چاودێریی دەستی پێی ناگات.

---

[1] (سەیدقوتب)ی عادل حمودە/118-119 وەرگێڕاوە لە (الاخوان المسلمون و التنظیم) ی دکتور عبدالعظیم رمضان 199-200

[2] سەیدقوتب: عادل حمودە: 117-118

کاتێك گەڕامەوە بۆ لای سەرۆکی نوسینگەی قاهیرە، ووتی: جگە لە ئامێرێکی بچوك هیچی ترم لانیە.

ئەمەم بەرابەر گەیاند، ئەویش فەرمانی پێکردم کە نرخی ئامێرێکی (ڕۆنیۆ)ی تازە سەرف بکرێت بۆ ئەم مەبەستە، نەك بۆ بلاوکراوەکان، بەڵکو بۆ کاروباری چاپەمەنی لە نوسینگەی قاهیرە![1]

کە ئەم وتانە دێنین لە ڕێگەی ئەمانەتەوەیە، چونکە ئاگادارین بەسەریدا، بەلام بێدەنگ دەبین لەسەری و تیایدا دەوەستین، چونکە ئامێری یەقین پەیداکردنمان لە لا نییە بۆ فەرمان دان بە سەریدا، یان فەرمان دان بۆی، خوای گەورە خۆی زاناترە کە ئەمانە کامەیان بووەو چۆن بووە.

دەربڕینێکی سەید لەبەردەمماندا هەیە، کە هەڵگری ئاماژەیەکی ڕوونە لەسەر ئەم بابەتە، لە ساڵی 1965دا بە لێکۆڵەرەوەکانی وتووە (بەلام کارە حەرەکیەکان هەر هەمووی ئەوە من لێیانەوە دووربووم. پاشان ڕووداوەکانی ساڵی 1954 ڕوویدا، زیندانی کرام لەگەڵ هەموو ئەوانەی زیندانی کران لە کانوونی دووەمداو لە مارس دا ئازاد کراین، پاشان دوای ڕووداوی **المنشية** دەستگیر کراموە، لە 26ی تشرینی یەکەمدا بە هەمان شێوە تۆمەتبار کرام بەوەی لە دەزگای نهێنیدام، سەرۆکی بەشی بلاوکراوەکانم لەو بەشەدا، بەلام هیچ یەکێك لە مانە ڕاست نەبون.

ئومێد دەکەم تێبینی ئەوە بکرێت کە من مەبەستم پاکانە کردن نییە بۆ خۆم، لە کارێك کە لە پێناویدا (10) ساڵ زیندانی کرام، تەواو بوو بەسەرچوو، ئێستا پاکانە کردنم لێی هیچ نرخێکی نییە، بەڵکو ئەمە لایەنێکە لەو وێنەیەی کە کاریگەری بەهێزی هەیە لە ڕووداوە نوێکاندا.)[2]

سەید پشتگیری لە هوزەیبی دەکات لە دژی هەندێك لە برا سەرپێچیکارەکان

لە ساڵی 1953 دا ڕووداوێکی ترسناك لە نێو برایانی موسڵماندا ڕوویدا کە سەری کێشا بۆ ئاژاوەیەکی توند لە نێوان ڕیزەکانی برایاندا. لە دیاردەکانی ئەم ئاژاوەیە، ئەو لە سنوور دەرچوونە زۆرانە بوو کە عەبدولڕەحمان سندی سەرۆکی دەزگای تایبەتی برایانی موسڵمان ئەنجامی ئەدان.

ئەمەش گەیشتە ئاستێك کە مەکتەبی ئیرشاد بڕیار دەرکات بە دەرکردنی عەبدولڕەحمان سندی و ـ سێ کەس لە گەورە یاریدەدەرەکانی لە ڕیزی برایاندا ـ کە بریتیی بوون لە: ئەحمەد زەکیو ئەحمەد عادلو مەحمود سەباغ ـ ئەم بڕیارەش لە ڕۆژنامەکاندا بلاوکرانەوە، بڕیارەکە لە ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممە 1953/11/22 دا دەرچوو.

ئەم چوار برا دەرکراوە هەوڵی ئەوەیان دەدا کە تەشویش دروست بکەن و پەشێوی بلاوبکەنەوە، ژمارەیەك لە برایان ـ کە لایەنگریان بوون ـ هەستان بە هێرش کردنە سەرماڵی ڕابەری گشتی حەسەن ئەلهوزەیبی تاکو ناچاری بکەن وازبهێنێت لە پۆستەکەی.

لە لایەکەوە پەیوەندیەکی توندوتۆڵ لە نێوان ئەم چوار برا دەرکراوەو سێ برای تر لە گەورە پیاوانی برایاندا هەبوو کە ئەندامی دامەزرێنەر بوون، کە بریتی بوون لە: ساڵح عشماوی، محەمەدئەلغەزالی، ئەحمەد عبدولعەزیز جەلال.

هەروەها لەلایەکی ترەوە پەیوەندیەکی بەهێز هەبوو لە نێوان ئەم برا هەڵگەڕانەوەدا کە لە فەرمانی سەرکردایەتیو مەکتەبی ئیرشاد دەرچوون و لە نێوان عەبدولناسردا، پەیوەندیەکە بەشێوەیەك بوو کە لەگەڵ عەبدولناسردا هەنگاویان ڕێك

---

[1] گۆڤاری المجتمع، ژمارە 539-25 اغسطس 1981 لاپەڕە:37
[2] لماذا أعدموني، 12.

دەخست، لەگەڵیدا پیلانی لابردنی ڕابەری گشتی حەسەن ئەلهوزەیبیان ڕێکخست بۆ دانانی ڕابەرێکی نوێ لە لایەن خۆیانو عەبدولناسرەوە، وە دانانی مەکتەب ئیرشادێکی نوێ لە برا هەڵگەڕاوەکان کە لە لای عەبدولناسر پەسەند کراوبێت.

ژمارەی ئەم برا هەڵگەڕاوانە زۆر نەبوو، بەڵام تەمومژ دروست کردنیان لە ئاستێکی باڵادا بوو، لە لایەن حکومەتەوە بە سەرۆکایەتی عەبدولناسر پاڵپشتی دەکران.

ئەوەبوو کۆمەڵێك لە هەڵگەڕاوەکان لە ئێوارەی ڕۆژی هەینی 1953/11/27 دا مەڵبەندی گشتی برایانیان داگیر کرد. ئەم سێ بەڕێزەیان لەگەڵدا بوو، عەشماویو غەزالیو جەلال، لەوێوە ئیعلانی هەڵوەشاندنەوەی مەکتەبی ئیرشادو لابردنی ڕابەرەکەی حەسەن ئەلهوزەیبیو پێکهێنانی مەکتەب ئیرشادێکی نوێیان کرد، ئیعلانی دانانی شێخ (سەیدسابق) یان کرد وەك ڕابەری تازە، ساڵح عشماوی دانرا بە وەکیلی ڕابەرە گشتیەکە، لەو کاتەدا لەناو ئەو جەماوەرە کۆبووەوەدا لە مەڵبەندی گشتی دوو کەس لە یاریدەدرانی عەبدولڕەحمان سندی لەوێ بوون کە سەلاح ئەلعەتارو سەیدعید بوون، ئەم دووانە لەگەڵ پشتگیریان بۆ سەرکردایەتی شەرعی برایان بە سەرۆکایەتی هوزەیبی، کاریان بە دانایی‌و لێزانی‌و وردەکاریەوە دەکرد بۆ لاوازکردنی هەڵوێستی هەڵگەڕاوەکان ئەوانەی دەستیان گرتبوو بەسەر مەڵبەندی گشتییدا بۆ بڵاوەپێکردنی زۆربەیانو ناردنەوەیان بۆ ماڵەوە، تا کاتێك سەلاح **شادی** کۆمەڵێکی زۆر لە برایانی لایەنگری سەرکردایەتی شەرعی هێنا، ئەو کاتە کۆتایی بە داگیرکردنی مەڵبەندی گشتی لە لایەن کۆمەڵی هەڵگەڕاوەکانەوە هێنرا.

ئێمە لێرەداو لەم ئاشوبە مەترسیدارەدا هەڵوێستی سەیدقوتبمان بە لاوە مەبەستە، کە بە ڕاستی ئاشوبەیەك بوو دڵی هەموو برایەکی لە برایانی موسڵمان بریندار کرد، کاریگەریەکی خراپی بەجێهێشت لەسەر کاروانەکەیان بۆ ساڵەکانی داهاتوو. [1]

سەیدقوتب هەستی بەو هێڵە وردە دەکرد کە لە نێوان هەڵگەڕاوە پیلانگێڕەکانو لە نێوان عەبدولناسردا هەبوو، مەحمود عەبدولحەلیم ـ لە درێژەی ئەم بەسەرهاتە پڕ لە ناسۆرەدا- دەربارەی سەیدعید دەگێڕێتەوە کە ئەوو سەلاح ئەلعەتار فەزڵێکی گەورەیان هەبوو لە کۆتایی پێهێنانی داگیرکردنی مەڵبەندی گشتیدا ـ وەك دەڵێت:

لە کاتی چاوەڕوانی کردنماندا لە ئێوارەیەدا لە نزیك ماڵی ڕابەری گشتی، گەیشتین بە برا مامۆستا سەیدقوتب، کە زۆر توڕەو بوو، ئەم ڕستەیەی دەوتەوە: خۆشی لە خاچپەرستی‌و زایۆنیزمی جیهانی! سەید عید دەڵێت: دوای ئەوەی هەلم بۆ ڕەخسا کە بە مامۆستا سەیدقوتب بگەم لە زینداندا پرسیارم لێکرد: پەیوەندی خاچپەرستی‌و زایۆنیەتی جیهانی چیە بە جیاوازی ناوخۆی برایانەوە؟

پێی وتم: مامۆستا عەلی ئەمین لە کاتژمێردووی دوانیوەڕۆی ڕۆژی ڕووداوەکە هەینی 1953/11/27 پەیوەندی پێوە کردم، پێی وتم: کوا هەستی ڕۆژنامەگەری لەلای تۆ؟ برایان بەچەك بۆ یەکتر هەستاونەتەوە، تۆش لە ماڵەوە دانیشتووی؟ لە هەمان کاتدا هەستام ئۆتۆمبیلێکی تاکسیم گرتو یەکسەر ڕۆیشتم بۆ ماڵی ڕابەری گشتی، هیچ شتێکی نائاساییم بەدی نەکرد، ڕۆیشتم بۆ مەڵبەندی گشتی، هیچ شتێکم نەبینی کە سەرنج ڕاکێش بێت. هەروەها. . پاشان دوای ئەوە هەموو ئەو ڕووداوانە ڕوویاندا کە ڕوویاندا. ئەمەیە وام لێ دەکات کە دڵنیا بم ئەم کارە لە زیاد لە لایەنێکەوە پیلانی بۆ دارێژراوە. [2]

سەیدقوتب وەك زۆربەی برایانی موسڵمان لەگەڵ سەرکردایەتی شەرعیدا بوو، لە ڕۆژی یەکشەممە 1953/11/29دا وەفدێکی گەورە لە کەرتە جیاجیاکانی برایان لە میسر هاتن بۆ مەڵبەندی گشتی، بۆ ئاشکرا کردنی پشتگیرییان لە ڕابەری گشتی حەسەن ئەلهوزەیبی. مەکتەبی ئیرشاد لە مەڵبەندی گشتی کۆبوویەوە و وەك ڕۆژنامەی (المصری) دەڵێت: ئەم برایانە

1

2 الإخوان المسلمون: عبدالحليم / 3- 214.

وتاریان بۆ ئامادەبوان خوێندەوە: عەبدولحەلیم عابدین، پاشان بە دوایدا سەیدقوتب، پاشان حەسەن دوح و عیزەددین ئیبراهیم و سەعیدرەمەزان و خەمیس حەمودە، پاشان ڕابەری گشتی قسەی کردو سوپاسی قسەکەرانو ئامادەبوانی کرد.[1]

دیمەنی چوارەم: یەکەم ناهەمواریەکانی سەید قوتب لە زینداندا(1954 ـ 1964)

دەستگیرکردنی یەکەمجاری سەید لە سەرەتای ساڵی 1954دا

جیاوازی نێوان برایانی موسڵمان و عەبدولناسر قووڵ بوویەوە، عەبدولناسر لە دژی برایان نیەتی گۆڕی.

لە 15ی کانوونی دووەمی 1954دا کاتژمێر 12:45 سەرلەبەیانی سەرکردایەتی شۆڕش فەرمانی دەرکرد بە هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵی برایانی موسڵمان، وە داینا بە حزبێکی سیاسی و هەموو ئەوەی بەسەر حیزبە سیاسیە هەڵوەشێنراوەکاندا هاتووە، ئەبێت بەسەر ئەمانیشدا بێت.

ئەنجومەن بەیانێکی دووردرێژی ڕاگەیاندو لە ئێزگەو لە ڕۆژنامەکاندا بلاوی کردەوە، تیایدا هەستان بە کاری مەترسیدار درابووە پاڵ برایان گوایە میللەت بەش بەش دەکەن، هەڕەشە لە ئاسایش دەکەن، هەروەك چۆن بوونی پەیوەندی لەگەڵ ئینگلیزو پیلان گێڕی لەگەڵیان دژ بە نیشتمان درابووە پاڵیان.[2] لەبەرەبەیانی ئەم ڕۆژەدا دەستگیرکردنی سەرکردەکانی برایانی موسڵمان تەواو بوو، لە سەرووهەموویانەوە ڕابەری گشتی حەسەن ئەلهوزەیبی، سەیدقوتب لە پێشەوەی برا دەستگیرکراوەکاندا بوو.

ئەمەش یەکەم دەستگیرکردنی سەید بوو، یەکەمجار بوو کە بچێتە زیندانەوە، چونکە لە ژیانی ڕابردوویدا شتی وای بۆ نەهاتبووە پێش و ڕووی نەدابوو لێی.

ئەوەی جێگەی ڕێزو سەربەرزیە بۆ سەید ئەوەیە کە ئەم زیندانی کردنەی لە پێناوی خوادا بوو، ئەو لەگەڵ هەزاران برا لە کۆمەڵی برایان توندکران لە زیندان لەبەرئەوەی کە دەیان وت (الله) پەروەردگاری ئێمەیە، ئەوانەی کە دەسگیریان کردن ئەوانە دژی دینو میللەت بوون، پاڵپشتو هاورێی شەیتانو دوژمنان و بێباوەڕان بوون.

ڕووداوەکانی زۆرانبازی لەگەڵ عەبدولناسردا پەرەی سەند، لە کاتێکدا سەرکردەکانی برایان لە زیندانەکاندا بوون عەبدولناسر محەمەدنەجیبی لە هەموو پۆستەکان دابڕی. لە 25 و28 ی شوباتی 1954دا برایانی موسڵمان خۆپیشاندانێکی گەورەی بەرفراوانیان ڕێکخست، کە ئەنجامەکەی سەردانەواندنی عەبدولناسر بوو بۆ داواکاریەکانیانو گێڕانەوەی محەممەد نەجیب بوو بۆسەرکورسی سەرۆکایەتی،هەروەها ئازادکردنی سەرجەم برا زیندانیەکانی لێ کەوتەوە.

ئازادکردنی برازیندانیەکان لەسەرەتای مانگی مارسەوە بە دوای یەکدا دەستی پێکرد، وە کۆتا کۆمەڵە کە ئازادکران لە لە 25ی مارس دا بوو کە ڕابەری گشتی برایانیان لەناوئەم کۆمەڵەیەدا بوو.

بەهەرحاڵ سەید لەم مانگەدا ئازاد کرا، بەلام نازانین لە چ ڕۆژێکی ئەم مانگەو لەگەڵ چ کۆمەڵەیەکدا ئازاد کرا.[3]

دەستگیرکردنەوەی سەید بۆ جاری دووەم لە تشرینی یەکەمی 1954دا

---

[1] الإخوان المسلمين : عبدالحليم، 3- 217.

[2] بڕوانە: البيان في الإخوان المسلمون. محمود عبدالحليم. 259- 167.

[3] بڕوانە: تطورات الأحداث، لەهەمان سەرچاوەدا، 3، 385- 398.

برایان دوای ڕزگاربوونیان لە زیندانەکان لە مانگی مارسدا دەستیان کردەوە بەکاری خۆیان، کارە ئیخوانیەکانی سەیدقوتب لە دوای ئەم ئازادکردنەوە زیادی کرد، ئەوە بوو ڕۆژنامەی (**الاخوان المسلمون**)ی دەرکرد، سەرپەرشتی ئامادەکردنی نامە و پەیامە ئیسلامیەکانی دەکرد کە لەمەڵبەندیگشتی و بەشی بلاوکردنەوەوبانگەوازەوە لەو مەڵبەندەدا دەردەچوو.

پاش ئەوەی بۆشایی جیاوازیەکانی نێوان عەبدولناسر و برایان زیادی کرد، برایان دەستیان کرد بە دەرکردنی بلاوکراوەی نهێنی، تیایدا هەواڵە نهێنیەکانی تایبەت بەو جیاوازیە و پێك گرژیەکانیان لەگەڵ عەبدولناسر تۆمار دەکرد، لە گەڵ زۆرێك لەشی کردنەوە و بیربۆچۆن و تەعلیقات، سەیدقوتبیش ڕۆڵێکی گەورەی هەبوو لە نووسینی ئەو شیکردنەوە و تەعلیقاتانەدا!

سەید لە سەر ئەم کارانەی لە سەرەتای مانگی نیسانەوە تا کاتی ڕووداوەکەی (**المنشية**) لە1954/10/26دا بەردەوام بوو!

ئەوەبوو لە کاتژمێر هەشتی ئێوارەی ئەو ڕۆژەدا هەواڵێك ڕاگەیەنرا، کە گوایە عەبدولناسر لە کاتێکدا کە ووتاری خوێندۆتەوە لە بنکەی (هیئە التحریر)دا لە مەنشیە لە ئەنسکەندەریە لە هەوڵێك بۆ تیرۆرکردنی ڕزگاری بووە کاتێك تاوانبارێك بە گوللە هێرشی کردۆتە سەری.

جا ئەم پیلانە درایە پاڵ برایانی موسڵمان و، تیایدا مەحمودعەبدوللەتیف ئەندامی ئوسرەیەك لە ئوسرەکانی (**النظام الخاص**) لە قاهیرە تۆمەتبار کرا بەئەنجامدانی ئەم کارە، سەرپەرشتیاری ئوسرەکەش مافناس هەنداوی دویر بوو.

ئیتر حکومەت هەستا بە هێرشێکی بەرفراوان ،تیایدا هەزارەها لە برایانی موسڵمان دەستگیر کران و توند کران لە زیندانەکان![1]

سەیدقوتب لەم جارەشدا لە کۆتایی مانگی تشرینی یەکەمەوە لە پێشەوەی زیندانی کراوەکاندا بوو، وە بە دەستگیر کردنی سەید و زیندانی کردنی نەهامەتی و نارەحەتیە ڕاستەقینەکانی سەید دەستی پێکرد، کە تا شەهید کردنی لە گەڵیدا ڕۆیشت و ئەو بەشە تەمەنەی کەمابووی تیایدا بەسەری برد.

لەم بارەیەوە دەڵێت: (پاشان ڕووداوەکانی 1952 ڕوویدا، دەستگیر کرام لە گەڵ ئەوانەی دەستگیرکران لە کانوونی دووەمدا و لە مارس دا ئازاد کران. پاش ئەمەش لە ڕووداوی مەنشیە لە 26 تشرینی یەکەمدا بە هەمان شێوە دەستگیر کرامەوە).[2]

لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەید قوتب

دوای تێپەڕبوونی کەمتر لە مانگێك بەسەر دەستگیر کردنی سەید و سەرکردە و ئەندامانی برایانی موسڵماندا، دادگایەکی سەربازیان بۆ پێك هێنان کە ناونرا بە **دادگای شۆڕش**، سەرۆك و دادوەرەکانی هەموویان لە ئەفسەرانی سوپا بوون.

لە زیندانەکانەدا بە جۆرێك لە ئازاروئەشکەنجەدانو کوشتنوبرین بەربوونە گیانی برایان کەباس ناکرێت، برایانی موسڵمانیش بە ئیمانو ئارامگرتنو دامەزراویو عیزەتەوە ڕووبەڕووی ئەم ئازارو ئەشکەنجەدانە بوونەوە.

پشکی سەید لە ئازارو ئەشکەنجەدان گەورەتر بوو، بوو بە هۆی چەند جارەکردنەوەی ئەونەخۆشیانەی کەلەجەستەیدا هەبوون، وە چەندین نەخۆشی تریشی لێ کەوتەوە.

لەو دادگاییانەی بۆ دادگایی کردنی برایان پێك هێنرا بوو، دادگایی یەکەم بوو، کە جەمال سالم سەرۆکایەتی دەکرد لەگەڵ دوو ئەندامی تر: ئەنوەر ساداتو حسەین شافعی، هەرسێکیشیان ئەندامی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بوون.

لە مانگی تشرینی دووەمی 1954 دادگا ڕابەری گشتیی حەسەن ئەلهوزەیبی دادگایی کرد و، لە ئێوارەی ڕۆژی دووشەممە 22 تشرینی دووەمدا دادگا بانگی سەیدقوتبی کرد بۆ ئەوەی شاهید بێت لە دادگاییەکەی ڕابەری گشتی دا.

---

[1] بڕوانە تطورات الاحداث لە هەمان سەرچاوەدا 3, 398/385

[2] لماذا أعدمونی12

دادگا چەند پرسیارێکی ئاراستەی سەید کرد دەربارەی پەیوەندیەکانی بە مامۆستا هوزەیبییەوە، ئەویش بەڕاشکاوی و چاونەترسی و ئازایانە وەڵامی پرسیارەکانی دایەوە، قسەو باس لە سەر پلانی برایان بوو بۆ بەرەنگاربوونەوەی عەبدولناسر لە هەردوو ساڵی 1953و1954دا، وە دەربارەی ڕێکەوتنی نێوان برایان و سوپابوو، وە ئەو بڵاو کراوانەی کە دەریان دەکرد و ڕۆڵی سەید تیایدا، وە دەربارەی بۆ چونی سەید لەو ڕووداوانەدا![1].

سەید کاریگەری ئەشکە نجەدان لە سەر لاشەی نیشانی دادوەران دەدات

لە دادگایی کردنێکی برایاندا، لە بەردەم دادگای جەمال سالم ولە ساڵی 1954داو دوای دوومانگ لە ئامادەبوونی سەید لە زیندانەوە بۆ دادگا تا شاهید بێت لە دادگایی کردنی حەسەن ئەلهوزەیبی دا، جارێکی تر سەید بۆ شاهێدی بانگ کرایەوە.

سەید لە ماوەی دوو مانگدا ڕووبەڕووی ئەشکەنجەدانێکی بێ وێنە بوویەوە، بەشێوەیەك تووشی خوێن بەربوونێکی بە هێز بوو لە سییەکانیدا.

پاش ئەوەی چووە هۆڵی دادگاوە، لە نێوان ئەم و سەرۆکی دادگاکەدا ئەم دایەلۆکە ڕویدا:

جەمال سالم: ماندوێتیت پێوە دەردەکەوێت ئەی مامۆستا سەید. ئایا تۆشەکەتیت؟

سیدقوتب: بەڵێ، چونکە من پێش هاتنە ژوورەوەم بۆ دادگا شەش سەعات لەسەرپێی خۆم ڕاوەستاوم!!

جەمال سالم: ئەمە چی دەگەیەنێ؟ ئێمە هەموومان بۆماوەی دوورودرێژ ڕادەوەستین!

سەیدقوتب: بەڵام ئێمەی برایانی موسڵمان لە زیندانەکاندا یاساکانی شۆڕشمان بە سەردا جێبەجێ دەکەن !!

پاشان سەیدقوتب لە بەرامبەر ئامادەبواندا کراسەکەی لەبەرخۆی داکەند و، لە سەر لاشەی سەید کاریگەری ئازارو ئەشکەنجەیەکی توند و تیژ دەرکەوت !!

زۆر بەپەلە جەمال سالم داوای هەڵگرتنی دانیشتنەکەی کرد بە بێ دواکەوتن !![2]

ئەم جولە سەر سوڕهێنەرە کتوپڕە لە سەیدەوە بەڵگەیە لە سەر چاونەترسی و ئازایەتی سەید، ئەو لە دادگای سەربازی نەدەترسا، وە لە دادوەرە خوێن ڕێژەکانی نەدەترسا.

هەروەك ویستی هەندێك لەو ئازار و ئەشکەنجانەی لە زیندانەکاندا بە سەریاندا دێت بۆ خەڵکی بخاتەڕوو!

مەبەستی بوو لە جیاتی برایان دادوەرو حاکمەکان شەرمەزار بکات و، ڕاستی خوێنڕێژی و ستەمکاریان بخاتە ڕوو، ئەوەش بزانین کە هەرکەسێك بیویرایە تەنها یەك ئاماژەی بۆ لێدان و ئەشکەنجەی ناو زیندان بکردایە لە بەردەم دادوەرە خوێنڕێژەکاندا ئەوا دەیانگێڕایەوە بۆ بەردەستی جەلادەکان تاکو ئازار و ئەشکەنجەی زیاتری بدەن.

کەواتە دەتوانین ئەو ئازار و ئەشکەنجەدانە بهێنینە پێش چاوی خۆمان کە بە سەر سەید قوتبیاندا هێناوە دوای ئەوەی گێڕاویانەتەوە بۆ زیندان لە دوای هەڵگرتنی دانیشتنەکە.

---

[1] گۆڤاری المجتمع، ژمارە 25/539 أغسطس 1981ص27و بڕوانە مذابح الاخوان: جابر رزق 113.

[2] گۆڤاری المجتمع ژمارە /25 أغسطس 1981ص27 /و بڕوانە مذابح الاخوان : جابر رزق 113 .

دادگاییە نهێنییەکەی و حوکمدان بە سەریدا

دادگایی کردنی سەید لە بەردەم دادگای جەمال سالم دا کەمێك دواکەوت، وەبەهۆی ئەو نەخۆشیانەوەی کە توشی هاتبون ئازاردانە چەند جارە و چەندبارەکەی زیاتر لە سەر سەخت و گران بوو.

لە ڕۆژی سێیەم لە مانگی ئایاری ساڵی 1955دا گوێزرایەوە بۆ نەخۆشخانەی سەربازی بۆ چارەسەری ئەوەی بە سەریدا هاتبوو لە ئەنجامی ئازار و ئەشکەنجەدان، وە ئەو نەخۆشیە جۆراوجۆرانەی لەجەستە پاکەکەیدا بەزیندانی کردنە ترسناکەکەی بە سەریداهات، کە بریتی بوون لەنەخۆشی سنگ و فشاری خوێن و ڕۆماتیزم لە زۆربەی ئەندامەکانی لاشە ئازاردراوو داخکراوەکەیدا.

لە سیانزەی تەمووزی ساڵی 1955 دا، دادگای گەل، یان بڵێ (گاڵتەجاڕی گەل) حوکمی بە سەر ئەم پیاوە گرفتار و، زانا خواناسەدا دا بە زیندانی کردنی بۆ ماوەی پانزە ساڵ لە گەڵ کاری قورس دا!

وە حوکمەکەشی بەبێ ئامادە بوونی سەید بوو واتە (غیابی) بوو، چونکە نەیدەتوانی ئامادەی کۆبوونەوەکە بێت بە هۆی ئەوەی بە سەریدا هاتبوو لە ئەنجامی ناڕەحەتی و نەخۆشی و ئەشکەنجەدان"[1].

ئەم دادگایی کردنە بە نهێنی بوو، چونکە دەترسان لە ئازایەتی و چاونەترسی سەید کە خوێنڕێژیەکانیان لە بەرامبەر خەڵکیدا شەرمەزار و سەرشۆڕش بکات.

گۆڤاری (الشهاب) دەگێڕێتەوە کە لەو ڕۆژەدا بڕیاری دادگایی سەید درا بەڕێوەبەری زیندان حەمزە ئەلبسیونی هات بۆ لای سەید و پێ ی ووت :- دادگایت ناکەین چونکە دەستبەسەرکراویت !

دوای ئەمە هۆی ئامادەنەکردنی سەید زانرا، چونکە لەو کاتەدا بڕیار وابوو لیژنەیەك لە نوێنەرانی مافی مرۆڤی نێودەوڵەتی ئامادەی دادگایی کردنەکەی بن، لە بەر ئەوە ترسان کە سەید لە بەرامبەر ئەو لیژنەیەدا دەربارەی ئازارو ئەشکەنجەدان قسە بکات !

دوای ڕۆیشتنی نوێنەرەکەی مافی مرۆڤ سەید هێنرایە هۆڵی دادگایی کردنەوە کاتێك پرسیاریان لێ کرد، ئەویش کراسەکەی لابرد تاکو دادوەر و مافناس و ئامادەبوان جێگای ئەو ئەشکەنجە دڕندانەیە ببینن.

وە دوای بیستنی ئەوەی کە حوکمی پانزە ساڵ زیندانی بە سەردا دراوە، بە گاڵتە جاریەوە ڕەخنەی لێگرت و ووتی : ئەو ماوەیە کەمە، ئەی کوا حوکمی لە سێدارەدان؟[2]

سەید لە ڕاپۆرتەکەیدا دەربارەی نەخۆشیەکەی لەپێش دادگایی کردن دەگێڕێتەوە کە ئەو کاتێك لە زیندانی جەنگی دا بوو نەخۆش کەوت، وەك ئامادەکردنێك بۆ دادگایی گوێزرایەوە بۆ نەخۆشخانەی زیندانی تورڕە، وە پاش ئەوەی نە خۆشیەکەی سووك تر بوو دووبارە گێڕایانەوە بۆ زیندانی جەنگی تاکو لە بەردەم جەمال سالم دا دادگایی بکرێت: (لەو کاتەدا من لە تورڕە زیندانی بووم، تاکو ئەو کاتە حوکمم بە سەردا نەدرابوو، وەحوکمیشم بە سەردا نەدەدرا، ئەمەش بەهۆی پەرێشانی سێیەکانم وخوێن بەربوونێکی توندەوە.

پێویستی دەکرد بگوێزرێمەوە لە زیندانی جەنگیەوە لە 25 کانونی دووەمی 1955 دا بۆ بنکەی تەندروستی لیمان تورڕە بۆ چارەسەر کردن. . . وەلە نیسان دا تەندروستیم کەمێك بەرەو باشی ڕۆیشت و بڕیاری گێڕانەوەم درا بۆ زیندانی جەنگی، تا پێشکەش بکرێم بۆ دادگایی کردن. . .)[3]

---

1 سيد قطب : يوسف العظم 39 .

2 گۆڤاری (الشهاب البنانيه)، ساڵی شەشەم، ژمارە 9 أيلول 1972 ص2 .

3 لماذا أعدموني؟

سەید لە زیندانی لیمان توڕڕە

دوای ئەوەی حوکمی پانزە ساڵ زیندانی لەگەڵ کاری قورس بە سەر سەیددا سەپێنرا، گوێزرایەوە بۆ زیندانی لیمان توڕڕە تاماوەی زیندانیەکەی لەوێ بە سەر بەرێت.

زیندانی لیمان توڕڕە لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەدا دروستکراوە، هەر لەو کاتەوە ئامادە کراوە بۆ ئەوەی ببێتە زیندان، وە لە خراپترین زیندانەکانی میسرەو پیسترین و قیزەونترین و ئازاروئەشکەنجەدارترین زیندانە، برایانی موسڵمان گوێزرانەوە بۆ ئەوێ تاکو دەروونیان تیایدا شکست بخوات و، هیوا و ئومێدەکانیان تێیدا بمرێت، وە تاکو نەخۆشیەکان ببنە خۆرەی جەستەکانیان !.[1]

سەید دەگێڕێتەوە کە برا زیندانیەکان دابەش کرابوون بە سەر سێ زیندانی سەرەکیدا: زیندانی توڕڕە 400 برای تێدا بوو، کە زۆربەی سەرکردە ناودارەکانیان لە گەڵدا بوو.

زیندانی میسر: ئەمیش نزیکەی هەمان ژمارەی تێدا بوو.

زیندانی جەنگی: نزیکەی دووهەزار لە برایانی تێدا بوو.

لە ڕیزی برایانی زیندانی توڕڕە هەندێك لە برا ئەفسەرەکانی تێدا بوو وەك: حسێن حەمودە، فوئاد جاسر، جەمال ڕەبیع. هەروەهامنیر ئەلدەللە و ساڵح ئەبو رەقیق هەبوون کە دووسەرکردەی برایان بوون.[2]

سەید هەوڵدانێکی جەمال ڕەبیع دەگێڕێتەوە بۆ ڕزگارکردنی برایان لە زیندان

سەید لە ڕاپۆرتەکەیدا هەوڵدانێکی ئەفسەری زیندانی (جەمال ربیع) دەگێڕێتەوە بۆ هەلاتنی برایان لە هەرسێ زیندانەکەدا: **توڕڕە و میسر و جەنگی**. وە دەستگرتنیان بەسەر چەکی پاسەوانەکەداو پاشان گەیشتنیان بۆ قاهیرە، دواتر ڕێکەوتنیان لەگەڵ یەکەکانی سوپادا، پاشان کاری کودەتاکردن، جەمال ڕەبیع لە بەهاری ساڵی 1955دەستی کرد بە کێشانی وێنەی ئەم پلانە و بۆ فوئاد جاسیرو حسەین حەمودەی باسکرد، بەڵام ئەوان ڕەزامەندییان لەسەری نەنواند، پاشان خستیە بەردەمی ساڵح ئەبوو ڕەقیق ئەویش ڕەخنەی لێگرتو بە توندی بەرپەرچی دایەوە.

پاشان جەمال ڕەبیع پلانەکەی خستە بەردەم سەید قوتبو پێی وت: (بەڕاستی لەناو برایاندا پەنجا پیاوی تیانیە دڵەکانیان ئاسن بێت، بۆ جێبەجێکردنی پلانەکەی). سەیدیش تەعلیقی لەسەر داو وتی: (لەگەڵ نەبوونی شارەزاییم بەکاروبارە سەربازیە هونەریەکان، بەڕاستی هەستم کردووە کە ئەمە هەوڵێکی خۆکوژی شێتانەیە و بیرکردنەوە تیایدا ڕەوا نیە).

هەروەها سەید دەگێڕێتەوە کە جەمال ڕەبیع ئەیویست ڕەزامەندی ئەفسەری ئیخوانی مەعروف ئەلحەزری بەدەست بهێنێت کە زیندانی بوو لە زیندانی جەنگیدا، جا پاش ئەوە سەید گوازرایەوە بۆ زیندانی جەنگی تا دادگایی بکرێت لە نیسانی 1955دا، جەمال ڕەبیع زۆر داکۆکی لە سەید کرد کە پەیوەندی بکات بە ئەلحەزریەوە تایبەت بە پلانەکەی سەبارەت بە ڕاکردن لە زیندان، وە لە بەرامبەر ئەم پێداگرتنەی جەمال ڕەبیع، سەید هەواڵەکەی گەیاند پێی. پێش ئەوەی ئەلحەزری بزانێت کە خاوەنی ئەم پلانە کێیە، بە تووڕەییەوە بە سەیدی وت: ئەمە پلانێکە بۆ سازدانی قەسابخانەیەکی گەورە بۆ برایان پێکەوە

[1] بڕوانە وەصفی (سجن طرة) لە کتێبی الاخوان المسلمون لمحمود عبدالحلیم 3/ 494 - 497 و کتێبی (عندما غابت الشمس)ی عبد الحلیم خفجی 181 - 200 .

[2] لماذا أعدمونی 19

چ ئەوانەی کە لە زینداندانو چ ئەوانەی لە دەرەوەی زینداندان. پاش ئەوەی زانی کە جەمال ڕەبیع خاوەنی پلانەکەیە داوای لە سەید کرد کە پێی بڵێت. **ئەوە کردارێکی خۆ کوژییە نابێ هەرگیز بیری لێ بکرێتەوە.**

سەید سەبارەت بە پلانەکەی جەمال رەبیع درێژە بە وتەکانی دەدات، کە چۆن ڕەبیع لە زیندانی تورڕەوە گوێزرایەوە بۆ ئەلواحات لەگەڵ سەرکردەکانی برایاندا، وە چۆن لە ئەلواحات بەردەوام بوو لەسەر پلانەکەی بۆ هەڵاتنی برایان لە زیندان.

لە گێڕانەوەی سەید بۆ ڕووداوەکە، تێدەگەین کە سەید جەمال ڕەبیع تۆمەتبار دەکات بەوەی کە پلانەکەی پلانێك بووە لە حکومەتەوە بۆ سازدانی قەسابخانەیەك بۆ برایان، ئەمەش ئەوە ناسەپێنێت کە جەمال ڕەبیع پیلان گێڕبووە لەگەڵ حکومەت لەم کارەدا، بەڵکو دەگونجێت نیەتی چاك بوو بێت، بەڵام حکومەت ئیستغلالی کردووە بۆ جێبەجێ کردنی ئەوەی دەیەوێت، بەمەبەستی ڕێکخستنی قەسابخانەیەك بۆ برایان.[1]

لە هەمان کاتدا سەید پیلانێکی تر دەگێڕێتەوە کە حکومەت ڕێکیخستبوو بۆ دروستکردنی قەسابخانەیەك بۆ برایان لە زیندانەکاندا، کەسی پەیوەندیدار لەم کارەدا ئەفسەر عەبدولباسیت بەنای برای پێشەوای شەهید حەسەن بەنا بوو. کە سەرکردەی کەتیبەی زیندانی تورڕە بوو.

سەید لە نەخۆشخانەی زیندانی تورڕەدا نەخۆش بوو، دەگێڕێتەوە کە عەبدولباسیتی ئەفسەر سێ جار هاتووە بۆ لای بۆ نەخۆشخانە و قسەی لە گەڵدا کردووە دەربارەی پێویستی ڕزگاربوونی برایان لەوەی پێوەی گرفتارن لە زینداندا!

سەید دەربارەی عەبدولباسیت دەڵێت: (لەگەڵ زانیاریدا بەوەی کە ئەو ڕۆژێك لە ڕۆژان لە سەردەمی شەهید حەسەن بەنای برایدا لە برایان نەبووە. من پرسیارم لێ کرد: ئەم دەرباز بوونە چۆن دەبێت؟ ووتی: ئەو وەك سەرکردەیەکی کەتیبەکە، خۆی و چەکی کەتیبەکەی دەخاتە ژێر تەسەڕوفاتمانەوە، چونکە ئیدی لە توانایدا نەماوە دیمەنی تابوری برایان لە شاخەکەدا). -مەبەست ئەو ئەشکەنجەو کارە قورسانە بوو کە لەو شاخە پێیان دەکردن-ببینێت.

سەیدیش بەرپەرچی پێشنیارەکەی دایەوە بە سوپاسکردنی لە سەر هاوسۆزیەکەی- ئەوەی کە ئاشکرا بوو- بەرامبەر برایان، پێی وت: (ئێمە وادەبینین ئەرکی خۆمان جێبەجێ کردووە، وە کاری خۆمان بە چوونە زیندان کۆتایی پێ هێناوە، ئێمە توانای ئەنجامدانی هیچ شتێکمان لە دەستدا نەماوە، جا هەرکەسێك جگە لە ئێمە ئەیەوێت کاربکات با کاربکات).

کاتێ سەید پێشنیارەکەی عەبدولباستی بەرپەرچ دایەوە سەردانی ئەویش بۆ سەید لە نەخۆشخانە پچڕا، پاشان حکومەت لەم جێگەیەوە گواستیەوە بۆ جێگەیەکی تر!.

حسەین حەمودە و جەمال ڕەبیع گێڕانەوەکەی سەید پشتڕاست دەکەنەوە

ئەفسەری ئیخوانی حسەین حەمودە لە چاپی دووەمی کتێبەکەیدا (أسرار حركة الضباط الحرار و الاخوان المسلمون)دا هەندێك ڕاستکردنەوەی هێناوە بۆ گێڕانەوەکەی سەید دەربارەی پلانە ئاماژە بۆ کراوەکەی جەمال ڕەبیع، وە ئەم ڕاست کردنەوانە حەمودە و جەمال ڕەبیع گێڕاویانەتەوە و هێناویانە.

حسەین حەمودە بوونی پلانێك بە درۆ دەخاتەوە بۆ هەڵاتنی برایان لە هەر سێ زیندانەکەدا، وە پلانەکە بە سەرنەکەوتوو دادەنێت و، بیرکردنەوە تیایدا بە جۆرێك لە شێتی دەداتە قەڵەم.

حەمودە دەڵێت: (بۆ ڕاستی وبۆمێژوو، جەمال ڕەبیع بە هیچ جۆرێك لەو ماوەی لە لیمان تورڕە بووم هیچ پرۆژەیەکی بۆ هەڵهاتن نەخستۆتە بەردەمم بە هیچ جۆرێك).

حەمودە دان بەوەدا دەنێت کە جەمال ڕەبیع ئەندامێك نەبووە لە برایانی موسڵمان، وە هەموو توانای ئەو- کە لە پێناویدا ئازار و ئەشکەنجە دراو حوکمی پانزە ساڵ زیندانی بە سەردا درا- ئەوە بوو کە وەك (أركان حرب) لە کەتیبەی فەلەستینی دا کاری کردووە، جا عەبدولناسر ویستی جەمال ڕەبیع بکاتە شاهیدێك دژی سەرکردەکەی کە عەبدولڕەئوف بوو، بەڵام ئیمان و ڕاستگۆیی و ڕەوشت و پیاوەتی و دینەکەی ڕێی لێگرت لەم کارە ناشرینە، وە وەفادر و بەئەمەك بوو بۆ عەبدولڕەئوفی سەرکردەی، وە نرخی وەفاکەشی بە گران دا!

[1] بروانە گێڕانەوی سەید بۆ پێشنیاری عبدالباسط البنا . لە : لماذا أعدموني، ل21.

له کاتێکدا حسەین حەمودە بەرپەرچی چیرۆکی بیرکردنەوە لە ڕاکردن و هەڵهاتن دەداتەوە لە هەرسێ زیندانەکەدا، ئەو دان دەنێت بە پلانەکەی جەمال ڕەبیع دا، لە هەوڵدان بۆ هەڵهاتنی برا زیندانیەکان لە زیندانی ئەلواحات دا.

حەمودە درێژەی پلانەکەی جەمال ڕەبیع بۆ هەڵهاتن دەگێڕێتەوە کە هەندێ دەست بە سەریشیان لەگەڵدا بووە لە میسرەوە بۆ سودان ویستویەتی- لە ڕێگەی (درب الاربعین)ی وشکانیەوە-هەڵبێن بۆ سودان و لەوێ داوای مافی پەناگیری سیاسی بکەن، یاسای عەبدولناسر شەرمەزار بکەن و لە ناوەوە و دەرەوەی میسر ڕایەتەکێنن ڕاتەکاندنێکی توند، حەمودە دان بەوەدا دەنێت کە پلانەکە زۆری نەمابوو پێ بنێتە قۆناغی جێبەجێ کردنەوە لە زیندانی ئەلواحات ئەگەر بهاتایەو عەبدولناسر نامەی بۆ برای ئەفسەر حسەین حەمودە نەناردایە کە با برایان ئەوەی کە ڕوویداوە لە بیری خۆیانی بەرنەوەو لاپەڕەیەکی نوێ هەڵدەنەوە، ئەوان لە کەناری ڕزگاربوون و ئازاد کردندان، پاشان ڕووداوەکان بەدوای یەکدا هاتن هەرلە خۆماڵی کردنی نۆکەندی سوێس تا هێرشە سێ قۆڵیەکە بۆ سەرمیسر لەساڵی 1956دا، لەم کاتەدا جەمال ڕەبیع پلانەکەی پشتگوێخستو وازی لێ هێنا.

حسەین حەمودە دەربارەی گێڕانەوەکەی سەید بۆ پلانەکەی دەڵێت: شەهید سەیدقوتب پێش لە سێدارەدانی ئەشکەنجە درا ئەشکەنجەدانێکی توند، ستەمکاران ئەوانەی ئەشکەنجەیان دەدا چاوپۆشی ئەوەیان لێنەدەکرد کە نەخۆشی دڵو سییەکانی هەیە.

لە ووتە بڵاوەکانیەوە، ئەوە دەبەخشێت کە سەید لە سالح ئەبو ڕەقیقەوە زانیاری پێگەیشتووە بە هەوڵەکانی جەمال ڕەبیع بۆ قەناعەت پێکردنی برایان تا لە زیندانی ئەلواحات هەڵبێنو ڕابکەن، ئەو کارەی کە مامۆستا سالح ئەبو ڕەقیقی پێ ڕازی نەبوو. ئەم بەشە لەوتەکانی شەهید سەیدقوتب بە تەواوی ڕاستە.

بەڵام ئەو بەشەی تایبەتە بە هەوڵدانی جەمال ڕەبیع بۆ دەربازبوون لە هەر سێ زیندانەکە بە زەبری هێز، ئەوە من بە تەواوی ئەوە بە دوور ئەگرم کە شەهید سەیدقوتب دانی بەمەدا نابێت. بەڕاستی ئەوە لێکۆڵەرەوەیەك بۆی هەڵبەستووە. چونکە زۆربەی لێکۆڵەرەوەکانی سەردەمی عەبدولناسر لە بێویژدانەکان بوون، ئەوانەی تەزوویری قسەو دانپیانانەکانیان دەکرد بۆ خزمەتی گەورە فەرمانڕەواکانیان.

کاتێکیش حسەین حەمودە وتەکەی سەیدقوتبی بۆ کەمال ڕەبیع باس کرد، زەردەخنە گرتیو وتی: خوا لێیان ببورێت، بەهەرحاڵ تۆ ڕاستییەکان دەزانیت.

بەڵام من هەر لە سەرتاوە مامۆستاکەم سەیدقوتب بە پاك دەگرم لەوەی کە لە لێکۆڵینەوەدا ئەمە بەسەر زمانیدا هاتبێت، یان لە هەر جێگەیەکی تردا، هەر شتێك دەربارەی ئەم خەیاڵە تایبەتیە کە ناویان ناوە هەڵاتن لە زیندانەکانی قاهیرە، کە ئەوە کارێکی گاڵتەجارییە.

هەروەها ئەوانیش هەردووکیان نەفی ئەوە دەکەن سەیدقوتب ئەو لێدوانەی دابێت بۆ لێکۆڵەرەوەکە لە ساڵی 1965دا، هەردووکیان دووپاتی ئەکەنەوە، کە ئەم بڕگەیە بۆ سەید هەڵبەستراوە، لێکۆڵەرەوەکان خستویانەتە ناو دان پێدانانەکەیەوەو بۆیان زیاد کردووە.

خوای گەورە زاناترە بە ڕاستی کارەکە کە چۆن بووە، ئێمە بڕوامان بە ڕاستگۆیی هەردوو برا حسەین حەمودەو جەمال ڕەبیع هەیە، وەدەست تێوەردانو یاری پێکردنی لێکۆڵەروەکانیش بۆ دان پیانانو ڕاپۆرتەکەی سەید بەدور نازانین، وە نەفی ئەگەری زیاد کردنی وتە ناکەین لەلای ئەوانەوە بۆ سەر وتەکانی سەید کە بە دەستی خۆی نوسیویەتی.[1]

[1] أسرار حركة الضباط الأحرار والإخوان المسلمون. چاپی دووەم، 211ـ 218.

سەید کورتەی قەسابخانەکەی برایان لە زیندانی توڕڕە دەخاتە ڕوو

قەسابخانەیەك بۆ برا زیندانیەکانی زیندانی توڕڕە دروستکرا، ئەنجامدانی ئەم قەسابخانەیەش بەڕەزامەندی زەکەریا محێدین وەزیری ناوخۆی ئەو کاتە و عەبدولناسری سەرۆکی بوو.

پێنج گێڕانەوە هەیە کە لەلایەن پێنج برا لە برایانی موسڵمان ئەوانەی کە لە زینداندا بوون گێڕراونەتەوە، ئەوپێنج برایە چاودێری ڕووداوەکانی قەسابخانەکەیان کرووەو بە دوورودرێژی بەسەرهاتەکەیان گێڕاوەتەوە، جابر رزق -بە ڕەحمەت بێت- ئەم پێنج گێڕانەوەیەی لە کتێبەکەیدا (مذبحة الإخوان في ليمان طرة)دا گێڕاوەتەوە:

ژماری برا زیندانییەکان لە زیندانی توڕڕە سەدو هەشتاو سێ برا بوون کە بەسەر ژوورەکانی زیندانەکەدا دابەش کرابوون.

بەڕێوەبەری زیندان ـ لە کاتی قەسابخانەکەدا ـ ئەفسەر سەیدوالی بوو، ئەفسەرانی زیندانیش: عەبدولعال سەلومە، عەبدوللەتیف ڕوشدی و، عەبدوڵڵا ماهر بوون.

لە پێش قەسابخانەکەوە سوکایەتی کردنی زۆر دەرهەق بە برا زیندانیەکان لە لایەن ئەفسەرانی زیندانەوە یەك لە دوای یەك ڕوویدەدا ، کۆتا سوکایەتی لە لایەن ئەفسەری زیندان عەبدوڵڵا ماهرەوە بوو بۆ یەکێك لە برا زیندانیەکان بە ناوی عەبدولغەفار سەید کاتێك خێزانەکەی سەری لێدا، بەرگری سەردانەکەی لێ کردو لەگەڵ براکانیدا ناردی بۆ ئەوەی ئەشکەنجە بدرێت.

برایانی زیندانیکراو تەواو دڵنیا بوون لەوەی کە لە لایەن ئەفسەرانی زیندانەوە پیلانێك بەڕێوەیە ـ بە تەنسیق لەگەڵ عەبدولناسر و وەزارەتی ناوخۆ ـ بۆ قەتڵو عام کردنی زیندانیەکانی توڕڕە، پیلانەکەش بەمشێوەیەدەبێت کە زیندانیەکان دەچن بۆ شاخێك کە سێ کیلۆمەتر لە زیندانەکەوە دوورە ـ پاشان لەوێ بگیرێن وەك ئەوەی هەوڵی ڕاکردنیان داوە!

کەمێك پێش قەسابخانەکە ئەفسەرانی زیندان کاریان لەسەر برایان کرد بە کەلەپچە کردنیان بە زنجیری ئاسنین تاکو بە زۆرەملێ بەرەو شاخ بڕۆن، تا لەوێ فیشەك باران بکرێن.

برایانیش ڕێکەوتن لەسەر ئەوەی کە نەڕۆن بۆ شاخ، وە داوای ئامادەبوونی نوێنەرایەتی لێکۆڵینەوەیان کرد، چونکە ژیانیان جێگەی مەترسی بوو لە لایەن بەڕێوەبرایەتی زیندانەوە، لەبەرئەوەی تەقەیان لێ دەکردن بەو بیانووەوە کە ئەمانە ڕاکردووی هەڵگەڕاوەن.

لە بەیانی ڕۆژی شەممە 1957/6/1 لەنێوان بەڕێوەبەرایەتی زیندانو لە نێوان برایاندا مشتومڕ سەبارەت بەڕۆشتن بەرەو شاخەکە ڕوویدا، تیایدا برایان سوربوون لەسەر داواکردنی نوێنەرایەتی لێکۆڵینەوە بۆ پاراستنیان.

لە نیوەڕۆدا لیوا ئیسماعیل هیمەت جێگری بەڕێوەبەری مەسلەحەی زیندانەکان لەگەڵ کەتیبەیەکی چەکدار لە سوپاوە ئامادەبوو، لە کاتێکدا برایان لە هۆڵو ڕێڕەوەکاندا بوون سەربازەکان شوێنەکانی خۆیان گرت لە بینایەی زیندانەکەداو پاشان ئیسماعیل هیمەت فەرمانی بۆ سەربازەکان دەرکرد بە دەستپێکردنی جەنگ، بە وتەی لێدەن یان بوەشێنە.. ئیتر هەر فیشەك بوو بەرەو هۆڵو مەمەڕەکان دەهات، یەکێك لە برایان گومانی وابوو کە فیشەکی پووچەو تەنها بۆ ترساندنە وتی: ئەوە پوچە ـ واتە بەتاڵە ـ هەر ئەوەندە بوو فیشەکێك هاتوو ناوچەوانی پێکاو ئەو برایە بوویە یەکەم شەهید. یەکێك لە برایان هاواری کرد ئەوە لێدانی پڕاوپڕە، بچنە ناو ژوورەکانو دایان بخەن.

فیشەك باران بەردەوام بوو، برایان ژمارەیەك شەهیدو بریندایان لە مەمەڕەکاندا دا، پاشان سەربازەکان هێرشیان بردە سەر ژوورە کراوەکانو چەند برای تێدا بوو شەهیدیان کردن، بەڵام خوای گەورە برایانی ژوورە داخراوەکانی ڕزگار کرد.

وە لە داوی کۆتایی هاتنی قەسابخانەکە ئەنجامەکەی شەهید بوونی بیستو یەك براو بریندار بوونی بیستو سێی برای تربوو.

لە دواییدا سەلاح دەسوقی ئەلشەتاوی کەسکرتێری ئەنجومەنی وەزیرانی ئەو کاتەو کەسێکی نزیکبوو لە عەبدولناسرەوە هات بۆ لێکۆڵینەوە، سەرباز و ئەفسەرەکان ترسان لەوەی بەرپرسیاربن ـ هەروەك یەکێك لە ئەفسەرەکان بەناوی محەمەد

سوبحیەوە دەگێڕێتەوە ـ بەڵام سەلاح دەسوقی بە پیرۆزباییەوە بە بەڕێوەبەری زیندان سەید والی گوت: خۆزگە ڕزگاریشت بکردینایە لەولانەی کە ماونەتەوە. !

بەوتەکەی سەلاح دەسوقی لێکۆڵینەوەکە وەرچەرخا بە ڕوویەکی تردا، لە بری ئەوەی وەك زیندانی بۆ برایان بڕوانن، کە مافیان هەیە بە سەریانەوە، وەك تاوانبار هەڵسوکەوتیان لەگەڵ کردنو سزایان دەدان.

ئەفسەری لێکۆڵینەوە ئەحمەدسالح داود لە دوای قەسابخانەکە بە یەکێك لە برا زیندانیەکانی وتبوو: کە هۆکەی ئەوەیە برایانی موسڵمان لە ئوردون یارمەتی پوچەڵ کردنەوەی کودەتایەکی سەرزباییان دابوو کە عەلی ئەبو نواری بەکرێگیراوی عەبدولناسر سەرۆکایەتی دەکرد، عەبدولناسریش تۆڵەی لە برایان سەندەوە لە میسر، وە ئەم قەسابخانەیەی لە زیندانی توڕڕە بۆ سازدان.

دوای ئەم پوختەوکورتکراوەیە کە زۆر کورت کراوەتەوە دەربارەی قەسابخانەکە، ئێستا گێڕانەوەکەی سەیدقوتب دەربارەی هەمان قەسابخانە دەهێنین.

گێڕانەوەکەی سەید بۆهەمان قەسابخانە

ئەفسەرێك هەبوو ناوی عەبدوڵلا ماهر بوو، پەیوەندیەکی ئاشکرای بەو پێنج لاوە یەهودیە زیندانیەوە هەبوو کە لە ڕووداوێکی سیخوڕیدا زیندانی کرابوون. . وە سوکایەتیەکی ئاشکرای بە خوشکی یەکێکیان کرد!

ئەم ئەفسەرە دەستی کرد بە سیخورمە لێدان و بێزار کردنی برایان بە شێوەیەکی ئاشکرا، تا ووردە ووردە سەری کێشا بۆ دروست کردنی کەشێکی گرسەندو ئاڵۆز لە نێوان بە ڕێوەبەرایەتی لیمان توڕڕە و لە نێوان برایاندا.

ئەم ئەفسەرە بەڕووی کۆمەڵێك لە برایانی لاوی خوێن گەرمدا تەقیەوە، لە نێوان ئەم و ئەواندا دەستەویەخە بوونەوە ڕوویدا، کارەکە بە خستنەژێر ئەشکەنجەی ئەو کۆمەڵە برایە کۆتایی هات.

پیلانی ئیستفزازکردن و گەرمکردنی بارودۆخەکەو ئاڵۆزکردنی لەلایەن عەبدوڵلا ماهرەوە بەردەوام بوو تا ئەو ڕۆژە هات برایان زانیان کە نەخشەیەك لە ئارادایە بۆ لێدانی ئەوانەی دەچن بۆ شاخەکە بە فیشەك بەوبیانووەی گوایە هەوڵی هەڵگەڕانەوە و هەڵهاتنیان داوە، برایان بیروڕایان وابوو - بە چاکیان زانی - بۆ لە ناو بردنی ئەو نەخشەیە - لە ڕۆژی داهاتوودا لە زیندانەکاندا بمێننەوە، وە داوای ئامادەبوونی نوێنەرایەتیان کرد بۆ ئاگادارکردنەوەی لەوەی بەرگوێیان کەوتبووسەبارەت بەوپیلانەی کە بۆیان داڕێژرا بوو.

ئا لێرەدا فەرمان کرا بە کەتیبەکە بە گوللەبارانکردنی برایان لە ناو ڕێڕەوەکاندا، بەڵکو هەرلە ناو زیندانەکاندا سەبارەت بە ژمارەیەکی زۆریان، وە (21) کەسیان لێ کوژراو، نزیکەی هەمان ژمارەش بریندار بوو. . .

ئەم ئیجرائاتەی لە لایەن بەڕێوەبەرایەتی زیندانەوە گیرایە بەر ـ لە سێبەری ئەو هێڵە یەك بە دوای یەکەدایە لەڕووداوەکان ـ کە بە ئاشکرا دەلالەت لەوە دەکات ئەمە نەخشەی قەسابخانەیەکی پەیوەستە، لە دوایەوە دەستێکی هەڵسوڕێنەر هەیە، بەلامەوە گرنگ نیە کە ئێستە دەستنیشانی ئەو دەستە بکەم.

بە هەمان شێوە دەگونجێت ئەوە بە ڕێکەوت نەبووبێت کە بەرێز سەلاح دەسوقی خۆی سەرپەرشتیار بووە بەسەر لێکۆڵینەوەکەدا لە قەسابخانەی توڕڕەدا.

لەو کاتەدا لە نێو براکاندا ئەوەبلاوبوویەوە کە ئەو لێکۆڵینەوەیەی نوێنەرایەتی ئەنجامی ئەدات لە سەرەتای کارەکەدا ئاراستەیەکە بۆ ئەوەی وەك زیندانی لێیان بڕوانن و مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن، بەلام پاش ئامادەبوونی سەلاح و ئامادەبوونی لێکۆڵەرەوەیەکی تر، لێکۆڵینەوەکە بەرەو ئەوە ئەڕۆیشت کە بە تاوانبار ئەژماریان کردن و بەو پێیە حسابیان بۆ کردن.

سەید ئەوەی دەرخست کە قەسابخانەکەی برایان لەتوڕڕە وهەوڵدانەکانی تری پێشوی حکومەت بۆکوشتنیان ـ وای لێکردوە بگات بەم ئەنجامە:

(ئەوەی ئەم زنجیرەیە بە قوڵی لە دەروونمدا بەجێیهێشت ئەوەیە کە بزوتنەوەی برایانی موسڵمان، بە تایبەتی مەبەست بووە کە لەناو ببرێن، بۆ بەرژەوەندی لایەنە بێگانەکان، وە بە ڕاستی هەموو پیلانێك و هەموو هۆکارێك بۆ ڕوخاندنی کەسەکانی

به ئەشکەنجەدان، یان سەربڕینیان، یان خاپور کردنی خانوەکانیان دەگیرایە بەر، بۆ ئەوەی لە کۆتاییدا ئاڕاستەکە لە بنچینەوە لەناوبەرن).

سەید هەوڵی چارەسەر ئەدات بۆ کردنەوەی گرێی ڕووداوی ئەلمەنشیە

ڕووداوی ئەلمەنشیە ئەو ڕووداوەیە کە تیایدا برایانی موسڵمان تۆمەتبار کران بە هەوڵدان بۆ تیرۆر کردنی عەبدولناسر، تەقەکردن لە عەبدولناسر درایە پاڵ مەحمود عەبدولەتیف،گوایە لە کاتێکدا کە عەبدولناسر وتاری داوە لە باڵەخانەی دەزگای تەحریر لە مەنشیە لە ئەسکەندەرییەئەم بە دەمانچەکەی تەقەی لێکردووە لە ئێوارەی 26ی تشرینی یەکەمی 1954دا، وە لەرێگەی دروستکردنی ئەم ڕوداوەوە چەپۆکە ئاسنینەکانو ئازارو ئەشکەنجەکانی عەبدولناسر بۆ برایان هاتە گۆڕێ.

پاش جێگیر کردنی سەید لە زیندانی توڕڕەدا، بەردەوام هەوڵی ئەدا بۆ کردنەوەی گرێی ڕووداوەکەی ئەلمەنشیە، بیری ئەکردەوەو درێژەی بە بیرکردنەوە ئەدا، بە بەردەوام پرسیاری دەکرد، بە هەر برایەکی سەرکردایەتی بگەشتایە یان ببینایە پرسیاری لێدەکرد، هەروەها لە برایانی ڕێکخستنی تایبەت، بەڵام وەڵامێکی سارێژکەری تەواویان نەدایەوە کە ڕازیکەر بێت، هیچ لایەك حەقیقەتی ئەوڕوداوەیان نەدەزانی کە ڕووی دا بوو.

سەید بە ئەنجامێکەوە دەرچوو: ئەویش ئەوەیە کە ڕووداوەکە دروستکراوو پیلان بۆ دارێژراو بوو، برایان ئەو کەسانە نەبوون کە هەوڵی تیرۆری سەرۆکیان داوە، وە دەستی بێگانە لە پشتی ئەم کارەوەیە، کە ئیش‌وکارەکانی ڕێکخستووە تا گەشتە ئەوەی کە پێی گەیشت.

سەید ڕووداوەکەی مەنشیەی بەراورد کرد لەگەڵ ڕۆڵی کۆمەڵەی جووتیارانی میسری، کە هەر لە سەرەتاوە لە لایەن ئەمریکاوە بەکرێگیرابوون بۆ فراوانکردنی بۆشایی نێوان برایانی موسڵمانو عەبدولناسر.

لە ڕاپۆرتەکەیدا دەربارەی پەیوەندی نێوان کۆمەڵەی جوتیارانو نێوان ڕووداوی مەنشیەو ،هەروەها دەربارەی هەوڵەکانی بۆ کردنەوەی گرێکە دەڵێت: (لەو کاتەوەی کە ڕووداوەکە ڕوویداوە، من گومانم کرد لە هەڵسوڕاندنیدا، شتێکی ڕاستو دروستم دەربارەی نەدەزانی. بەڵام هەموو ئەو بارودۆخەی چواردەوری دابوو، وای لێنەکردم کە گومانم هەبێت لەوەدا کە ئەو کارە سروشتی نیە، شتێك دەهات بە بیرمدا کە ئەوە پیلان بۆ داڕێژراوە، بۆ تەواو کردنی ئەو پیلانەی کە کۆتایی دێت بە پێکدادانێکی گەورە لە نێوان شۆڕش‌و برایاندا، بۆ هێنانەدی ئامانجێکی بێگانە، ئەوە بە ڕاستتر دەزانم لە خوێندنەوەی بارودۆخو لە پیلانەکەی مامۆستا فوئاد جەلالی وەکیلی جەمعیەی جوتیاران کە ئەو پیلانە ئەمریکی بوو.

لە کاتێکدا سەلاح دەسوقی لێرە لە زیندانی جەنگیدا ساڵی 1954 وەڵامی دامەوە، ڕاشکاوانە ڕای خۆم لە ڕێکخستنی ڕووداوەکە دەربڕی. بەڵام ئەو لەو کاتەدا بە توندی هەڵچوو و پێی گوتم: ئایا تۆش هەروای ـ بە هەموو ڕۆشنبیرییەکتەوە ـ لەوانەیت کە دەڵێن: ئەو ڕووداوە شانۆگەریە؟!

پێم وت: من ناڵێم ئەوە شانگەریە، بەڵام دەڵێم ئەوە پیلان بۆ داڕێژراوە بۆ ئامانجێکی دیاری کراو! وە پەنجەیەکی بێگانە دەستی هەیە تیایدا!

لەو کاتەدا – هەڵچونەکەی دامرکایەوە- پێی ووتم: ئەگونجێ! بەڵام کەسێك لە برایانی موسڵمان هەستاوە بە ڕووداوەکە! هەستکردن و مەزندەکردنم بەوەی کە ڕووداوی مەنشیە پیلان بۆ داڕێژراو بوو، وای لێ کردم ئارەزوویەکی زۆر لە دەروونمدا پەیدا بێت بۆ زانینی ڕاستیەکەی!

بەڵام لە هەموو ئەوانەی کە لە زیندانی توڕڕەدا لە ساڵی 1955 پێیان گەیشتم کە ئەوان پێش ڕاگوێزانیان بۆ ئەلواحات ژمارەیان زۆر بوو– کەسێکم تیا نەبینین کە ئەم ڕاستیەم بۆ ڕوون بکاتەوە!

[1] لماذا أعدموني. 23- 25.

هەموو ئەوانەی کە پرسیارم لیٚ کردن- لە نێوانیاندا کەسانی زۆر نزیك هەبوون لە مەحمودعەبدوللەتیفە وە کە فیشەکەکە لە دەمانچەکەی ئەوەوە دەرچوو بوو، وە بە هەمان شێوە لە هنداوی دویرەوە، پێیان ووتم: بابەتەکە لێڵ و نادیارە و نازانین چی ڕوویداوە.

هەندێکیان ووتیان : بابەتەکە نهێنیەکی تێدایە کە ئێستە ناتوانرێت بزانرێت. .

وە هەموو وەڵامەکان نەیانتوانی ڕاستیم پیٚ ببەخشن!!)[1].

لێرەدا پێم خۆشە ئەوە دووپات بکەمەوە کە ئەوەدەرکەوت و سەلمێنلرا کە ڕووداوەکە پیلان بۆ داڕێژراو بوو، وە دەزگای سیخوڕی ئەمریکی دەستی هەبوو لە ڕووداوەکەو ڕێکخستنیدا، عەبدولناسر و پیاوە تایبەتەکانیشی دەستێکی ڕاستە و خۆیان هەبوو لەم ڕووداوەدا، وە ئەو کەسەی گوللەکانی تەقاند مەحمودعەبدوللەتیف نەبوو، بەڵکو یەکێك لە ئەفسەرانی پۆلیس بوو، بە ڕێکخستنێك لە لایەن پیاوانی عەبدولناسرەوە! مەبەست لە هەموو ئەمانەشدا لێدانی برایانی موسڵمان و زیان پێگەیاندنیان و، لە ڕەگوڕیشە دەرهێنانی بانگەوازەکەیان بوو.

ڕێکەوتننامە هەبوو لە نێوانی عەبدولناسر و موخابەراتی ئەمریکی دا بۆ لێدانی برایان و، بۆ وەستاندنی حاڵەتی جەنگ لە نێوان عەبدولناسر و ئیسرائیل دا بۆ ماوەی دە ساڵ!![2]

ئەوە بوو دوای ئەوەی بیٚ دەنگەکان قسەیان کرد ڕاستیەکە دەرکەوت، محمد نەجیب و حەسەن ئەلتوهامی و سەرکردەکانی تری برایان بە وێنەی سەلاح شادی و محەمەدحامدئەبونەسر ئەم ڕاستیانەیان بەڕاشکاوی دەربڕی.

وە ئەم ڕاستیە بە چەسپاوی و شاهید و گێڕانەوە و لێکۆڵینەوەو چاوپێکەوتنەکانی مامۆستا ئەحمەد ڕائف لە کتێبە ڕوا پیٚ کراوەکەیدا دەرکەوت بەناوی (**سراديب الشيطان: صفحات من تأريخ الاخوان المسلمين**) کە لەم دواییەدا چاپ کرا.[3]

سەید لە نەخۆشخانەی زیندانی توڕڕەدا

نەخۆشیە جەستییەکانی سەیدقوتب زیادیان کرد، زۆربەشیان هەر لەلاوێتیەوە و پێش ئەوەی زیندانی بکرێت لە گەڵیدا بوون، بەڵام کەش و هەواو ژینگەی زیندان یارمەتی دەربوون بۆ زیادکردن و کاریگەرتر کردنیان، وە هەندێکیشان نەخۆشی تازە بوون بەهۆی سروشت و ئاوو هەوای زیندانەوە ڕوویان لە جەستەی سەید کرد بوو.

لە بەرامبەر ڕووخانی باری تەندروستیدا پێویست بوو سەید بگوێزرێتەوە بۆ نەخۆشخانە، وە لەبەرئەوەی حوکم درابوو بە پانزە ساڵ، حاڵ و وەزعێکی جیا و تایبەتیان بۆ دروست کرد بوو، ئەویش ئەوە بوو بمێنێتەوە لە نەخۆشخانەی زیندانی توڕڕە یان (بنکەی تەندروستی توڕڕە) هەروەك سەید ئەو ناوەی لیٚ نابوو، چونکە بە واتای تەواو نەخۆشخانە نەبوو، بەڵکو بینایەکی لاواز لەناو شوارێەکی فراواندا چواردەوری زیندانی دا بوو.

قەدەری خوای گەورە وابوو کە سەید لە نەخۆشخانەی زینداندا نزیکەی نۆ ساڵ بمێنێتەوە.

سەید لە نەخۆشخانەی زینداندا ماوەی حوکمەکەی بەسەر دەبرد، لە بەرئەوەی ڕووبەڕووی ئازار و ئەشکەنجە نەئەبوویەوە- چونکە ئازاردانی جەستەیی سەید لە دوای حوکم دانی و دادگایی کردنی ڕاوەستێنرا- هەربۆیە مانەوەی لە نەخۆشخانەدا باشتر بوو لەوەی لە کونجی زیندانەکاندا بمێنێتەوە.

کارمەندانی زیندان ڕێزی سەیدقوتبیان دەگرت، لە بەرئەوەی سەید بە هێزی کەسایەتی و ڕەفتارو هەڵسوکەوتی خۆی فەرزی کرد بەسەریاندا- لە ڕووی دەروونی یەوە —کە ڕێزی بگرن و تەقدیری بکەن، لەبەر ئەوە سانسۆریان لە سەر سووك کرد بوو، وە لە هەڵس و کەوت کردن لە گەڵیدا لێبوردنیان هەبوو.

[1] بڕوانە بۆ بەڵگەنامەی عمر الاميری لە گۆڤاری "المجتمع"، ژمارە 758.

[2] بڕوانە بۆ کتێبی (محمود رائف (سراديب الشيطان)، بەشی شەشەم تا دەیەم.

[3] بڕوانە بۆ کتێبی (محمد رائف (سراديب الشيطان)، بەشی شەسەم تا دەیەم.

هەندێك كتێب و سەرچاوەی لە لابوو، هەر لە نەخۆشخانەی زینداندا كتێبێكی ئیسلامی پێشكەوتووی دانا، بنەماكانی ئەو دانراوانە لە زیندان دەرچوون بۆ چاپخانە![1]

دوای ئەم ماوەیە سەید ماوەیەكی زەمەنی بەسەردا هات كە نەلەزیندانی توڕڕە و نە لە نەخۆشخانەی زینداندا جگە لە خۆیی و دوو كەس لە برایانی نەخۆش نەبێت كەسی تری لێ نەبوو، چونكە هەموو براكان گوێزرابوونەوە بۆ زیندانی ئەلواحات و زیندانی ئەلقەناترو جگە لەوان: (وە لە دوای قەسابخانەكەی توڕرەلە ئەللیمان هیچ كەسێك لە برایان لە گەڵ مندا نەمایەوە، جگە لە برا محەمەد یوسف هەواش و، برا محەمەد زوهدی سەلمان نەبێت.

وە ئەمەی دواییان بە حوكمی ڕۆشنبیریە سنورداره‌كەی —نەیدەتوانی بەشداری بكات لە هەر بیر كردنەوەیەك لەم جۆرە. لە بەر ئەوە جگە لەهەواش هیچ كەسی ترم لە گەڵدا نەما).[2]

لە نەخۆشیەكانی سەید قوتب

لەبەر قسەكردنمان دەربارەی مانەوەی سەید لە نەخۆشخانەی زیندانی توڕڕەدا بە هۆی نەخۆشیەكانیەوە، پێمان باشە ئاماژە بۆ گرنگترین نەخۆشیەكانی بكەین:

هەندێك نەخۆشی هەبوو كەهەر لە لاوێتی وە لە گەڵیدا بوون، وەك نەخۆشی گەدە و ڕیخۆڵەكان.

وە هەروەها نەخۆشی هەر دووسیەكانی، كە هەموو جارێك دەبوونە هۆی ئازار پێ گەیاندنی لە كۆئەندامی هەناسەدانیداو بە هۆیانەوە چەندین ڕۆژوهەفتە لەسەر جێگا ئەكەوت. لەو ماوەیەدا جموجوڵو هەستان بە هەر كارێك كە پێویستی بە هێزو توانای ماسولكەیی یان بیری ببوایە پزیشك لێی قەدەغە كرد.

ئەمەش نموونەیەكە لەسەر نەخۆشییەكانی كۆئەندامی هەناسەدانی، كە سەید خۆی بۆمان باس دەكات لە كاتێكدا لە تەمەنی چلساڵیدایە: (بۆ ئەسكەندەرییە. . پێویستە لەم ساڵدا هەوا بگۆڕێت. . ئەوەتە ئەعسابم شۆڕش ڕادەگەیەنێ، ڕایدەگەیەنێو ڕایدەگەیەنێ، پاشان بێ زاردەبێت لەم ڕاگەیاندنە، ماندەگرێت و مانگرتنێكی تەواو دەنوێنێت. . ئا ئەمەش پزیشكە، وە پزیشك و پزشك، لە هەگبەكەیاندا ـ دوای ئەوەی نیوەی ئەو داوودەرمانەی لە دەرمانخانانەكانی حەلوان دا بوو خواردم ـ دەرزییەكو شروبێكو حەبێك نابینن ـ جگە لەوەی كە بڵێین: ئاوو هەوا بگۆڕە).[3]

پاش ئەوەی لە كۆتایی ساڵی 1954دا دەستگیر كرا، ئازارو ئەشكەنجەیەكی دڕاندانە و كەم وێنە و ترسناك درا، كە نەخۆشیەكانی سیو بەشەكانی تری جەستەی توندتر كرد، محەممەد قوتب دەربارەی دەڵێت: (سەید لە یەكەم دەستگیركردنیدا ڕووبەڕووی ئازارێكی زۆر توندو بەهێز بوویەوە، ئەشكەنجەدانەكانی بوونە هۆی خوێنبەربوونی سییەكانی بە توندی، بەشێوەیەك پەنای بە دەسەڵاتداران برد بۆ دواخستنی دادگایی كردنەكەی بۆماوەی دوو مانگی تەواو، وە ڕۆژنامە میسریەكان ئەمەیان باسكرد، پاشان حوكمی بەسەردا درا لە دادگایەكی نهێنیدا كە كەس ئامادەنەبوو.)[4]

لە دوای نزیكەی پێنج ساڵ مانەوەی لە نەخۆشخانەی زینداندا، نەخۆشیەكان چەند قات بوونەوە، باری تەندروستی خراپتر بوو، نەك هەر ئەوەندە، بەڵكو لە ڕووی جەستەیی و تەندروستی یەوە تێك شكا.

عادل حەمودە دەربارەی نەخۆشیەكانی لەم قۆناغەدا دەڵێت: لە كۆتایی ساڵی 1960 دا باری تەندروستی سەید قوتب تا ئاستێكی زۆر خراپ بوو.

توانای چارەسەركردن لە نەخۆشخانەی لیمان توڕڕە لەگەڵ نەخۆشیەكانی سەیددا نەدەگونجا، وە توانای وەستاندی بارە جەستەییە شكست خواردوەكەی سەیدیان نەبوو. . سییەكانی ڕووبەڕووی باری خوێن بەربوونی كتوپڕ دەبوونەوە. . گەدەو

[1] سەید قطب : عادل حمودة (3)
[2] لیماذا أعدمونی : 27
[3] گۆڤاری الرسالة، ژمارە 681ل796، بەرگی دووەم، ساڵی چواردە.
[4] گۆڤاری الغرباء، ساڵی 14، ژمارە 3/ 1975 ل 11.

ریخۆڵەکانی ڕووبەڕووی گرژبوونی چەندین جارەی بێوچان دەبوونەوە. . دڵیشی لە لێدانەکانیدا بەرەو لاوازی ڕۆیشت تا گەشتە ئاستی تەنگژە. .

ئەوەبوو لە دەرەوەی زیندان چەندین هەوڵدان ئەنجامدارا بۆ گواستنەوەی بۆ نەخۆشخانەیەکی تایبەت بە مەبەستی چارە سەر. . . بەڵام هەموو ئەم هەوڵانە سەرکەوتنیان بۆ نەنووسرا.

ئەوەبوو- دوای ئاستێك لە تێکشکاندنی جەستەیی سەید — لیژنەی باڵای پزیشکی بۆ بەرژەوەندی زیندانیەکان بڕیاری گواستنەوەی دا بۆ نەخۆشخانەی ئەلمەنیلی جامعی.

وە لەم نەخۆشخانەیەدا، دەزگا پزیشکیە نوێیەکان دەریانخست کە سەید نزیك بووەتەوە لە گرفتاربوون بە نەخۆشی سنگە دڕە.

لە پاش بە سەر بردنی شەش مانگ لەم نەخۆشخانەیەدا، گەڕایەوە بۆ نەخۆشخانەی لیمان تورڕە، وە لە ساڵی دواییدا سەر لە نوێ باری تەندروستی بەرەو داڕمان چوویەوە، بۆ جارێکی تر گوازرایەوە بۆ نەخۆشخانەی (ئەلمەنیل)ی جامعی بۆ ماوەی شەش مانگی تر. . پاشان گەڕایەوە بۆ زیندانی تورڕە. . [1]

وە لە ساڵی 1964دا سەیدقوتب ڕووبەڕووی داڕمانێکی توندی تەندروستی نوێ بوویەوە، کە دەیخوازی بۆ چارەسەری سێیەم بگوێزرێتەوە بۆ نەخۆشخانەی ئەلمەنیلی جامعی. . . بەڵام ئەمجارە نە گوازرایەوە، چونکە ئازاد کرا بە ئازاد کردنێکی تەندروستی. . .).[2]

سەید لە زیندانەکەی دەرچوو بە لێبوردنێکی تەندروستی، پاش تووش بوونی بە سنگەدڕە، لەگەڵ ژمارەیەك لە نەخۆشی تر لە گورچیلەو گەدەو ریخۆڵەکانیدا.

سەیدقوتب دوای دەرچوونی لە زیندان لە لایەن پزیشکانی پسپۆڕەوە چارەسەری بۆ دانرا، بەڵام رزگاری نەبوولە نەخۆشیەکانی.

لە دوای چەند مانگێك لە ئازاد کردنی هێنرایەوە ژێر ئازار و ئەشکەنجەدانێکی ترسێنەر، بە هۆی ئەم ئازارو ئەشکەنجە توندو دڕەقانەیەوە نەخۆشیەکانی زیادیان کرد، جەللادە ستەمکارەکان ئەم نەخۆشیانەی سەیدیان قۆستەوە بۆ ئەوەی ئازارو ئەشکەنجەیەکی زیاتری پێبگەیەنن!

جابر رزق ستەمە نامرۆڤانەییەکانیان دەگێڕێتەوە لەگەڵیداو دەڵێت: (گەشتبووە تەمەنی شەست ساڵی. . وە توش هاتبوو بەسنگەدڕە. . ئەمە جگە لە نەخۆشی گورچیلەو. . نەخۆشیەکانی گەدەو. . .

بەڵام تەمەنەکەی شەفاعەتی بۆ نەکرد، وەنەخۆشیەکەی شەفاعەتی بۆ نەکرد. . . بەڵکو هەموو ئەم نەخۆشیانەیان قۆستەوە لە جۆرێکی ئەشکەنجەداندا کە ڕووبەڕووی بوویەوە. بە کورسیەکەوە بەستیانەوە بۆ ماوەی چوار ڕۆژ، تیایدا خواردن و خواردنەوەی لێ قەدەغە کرا، تەنانەت ئاویشیان لێ قەدەغە کرد. . وە خۆیان ئاویان لە بەردەمیدا دەڕشت و پەرداخیان پڕ دەکرد. . . ئاشکرایە کە نەخۆشی گورچیلە پێویستی بە ڕێژەیەکی زۆر لە ئاو هەیە، بەڵام ئەوان ئەم کارەیان لەگەڵ سەید دریژە پێدا تا گەیشتە ئاستێك ترسا چاوی لە دەست بدات. .).[3]

بە لەبەرچاوگرتنی باری تێکشکاوی تەندروستی سەید خستبویانە ـ زیندانێکی دەرگا دانەخراوەوە تاکو هەوای بۆ بچێت. . بەڵام بەتانیەکیان دابوو بە دەرگای ژوورەکەیدا تاکو کەس ئەم نەبینێت و ئەمیش کەس نەبینێت. وە لە سەرو توشبوونیەوە بە نەخۆشیە ترسناکەکانی، ئەوان فەرمانیان پێدەکرد بەهاتوچۆ بە ڕێڕەوی زیندانەکەداو بە قامچیەکانیشیان پشتی سەیدیان دادەگرتەوە. . زەینەب غەزالی دەربارەی ئەمە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: (پزیشکی زیندان لەبەر ترسناکی نەخۆشیەکەی سەیدقوتب ـ پاسەوانەکانی ئاگادار کردەوە، هەر کاتێك بانگ کرا بۆ نووسینگەکانی لێکۆڵینەوە وازی لێ بهێنن کەبە ئیسراحەتی خۆی

---

1 سيد قطب حمودة : 159
2 سيد قطب 60/ لماذا أعدموني 84-85
3 لماذا أعدموني : 37.

هەنگاو بنێت لەبەر نەخۆشیەکەی. . بەڵام هەردوو خوێنڕێژ سەفوەت ئەلڕوبی و حەمزە ئەلبسیونی فەرمانیان بە پاسەوانەکان دا کە سەیدقوتب بە هەنگاوی خێرا بهێنن !!

پاسەوانەکانیش لە پێش خۆیانەوە پاڵیان بە سەیدەوە دەنا، وە بە قامچی لێیان دەدا لە سەر زەوی، تا ناچاریان کرد بە خێرایی بڕوات، دڵی تەنگەژەی بۆ هات، بەهۆیەوە پزیشك پاسەوانەکانی بانگ کردو پرسیاری لێکردن، ئەوانیش هەواڵیان دایە کە سەفوەت ئەلڕوبی وحەمزە ئەلبسیونی فەرمانیان پێکردوون بەمە. . ئەمە کە ڕوویدا من لە زیندانەکەی خۆمدا بووم و وتوێژەکانم دەبیست).[1] هەموو ئەم نەخۆشیانەی سەید ڕێگەی لە جەلادەکان نەگرت کە حوکمی لە سێدارەدانی بەسەردا نەدەن، و حوکمە بەسەریدا جێبەجێ نەکەن.

بەڕاستی کاری سەرسوڕهێنەر ئەوەبوو کە تەمەنی سەید چووبووە پێشەوە، بەڵام جەستە نەخۆشەکەی و تەندروستیە تێکشکاوەکەی ڕێگەیان لێ نەگرت لە کارو جوڵەو بانگەوازو جیهاد، بەڵکو ڕێکخستنی برایانی دەبرد بەڕێوەو نەخشەی بۆ دەکێشاو، سەرپەرشتی دەکرد.

بە هەمان شێوە خراپی باری تەندروستی سەید نەبووە هۆکارێکی فشارخستنە سەری لەلایەن دەستدرێژکارە جەللادەکانەوە، ئەوەبوو بە ئارامگریو دامەزراویو توندوتۆڵیو ئازایەتیەوە ڕووبەڕوویان بوویەوە، دامەزراو بوو لەسەر بانگەوازەکەی و زاڵ بوو لەسەر بانگەوازەکەیدا، وە زاڵ بوو بە سەر ئازارو نەخۆشیەکانیدا، وە ئەوەی هەڵبژارد کە لە لای پەروەردگارەکەی بوو، وە دامەزراو بوو دامەزراویەکی پیاوانە، وە مرد مردنێکی پیاوانە، وتەی شاعیر تیایدا دێتە دی کە دەڵێت:

ئەگەر دەروونەکان گەورەو مەزن بن

جەستەکان لە هێنانەدی ئامانجەکانیدا ماندوو دەبن

کەسایەتی سەید لە زیندانەکەیدا

خوای گەورە کەسایەتیەکی بەهێزو کاریگەری بەخشیبوو بە سەید، بەشێوەیەك بە هۆی ئەو سیفەتو تایبەتمەندیە کەسایەتیانەوەکە هەیبوو ڕێزگرتنو تەقدیری خۆی فەرز دەکرد بەسەر کەسانی تردا.

سەید لە زیندانەکەیدا جێگەی ڕێزی زیندانیەکان بوو ـ لە برایانو جگە لەوانیش ـ تەنانەت زیندانە ئاساییەکان ڕێزیان دەگرتو پرسو ڕایان پێ دەکردو ڕاوبۆچوونو فەرمانەکانیان وەردەگرت.

وە ئەگەر گرفتێك لە زیندانیە ئاساییەکان ڕووی بدایە، ئەوا گرفتەکەیان دەبرد بۆ لای سەیدو هەندێ جار چاوپۆشییان لێدەکردو تەعلیماتو لائیحەی زیندانیان دەقاودەق بە توندی بەسەردا جێبەجێ نەدەکرد.

بەڕێوەبەرو پزیشکی زیندانەکە سەیدیان خۆش دەویست، لەبەرئەوخۆشەویستیە بوو کەبەچاکی هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دەکرد، وە ئەوەی لە توانایاندا بوایە لە هۆیەکانی پشوودان بۆیان فەراهەم دەهێناو، لە چواردەوریدا کۆمەڵێك لە برایان هەبوون کە خزمەتیان دەکردو وە بە دڵی ئەو کاریان دەکرد.

سەید لەگەڵ ئەوانەی لەگەڵیدا بوون لە زینداندا ـ ئەگەرچی کارمەندی زیندانیش بوانایە ـ بە ڕەوشتێکی ئیسلامیانەی گەورەوە هەڵسوکەوتی دەکرد، دڵو دەروونیانی داگیرکردبوو، زۆر خۆیان دەدایە پاڵی.

نازناوی (قازی زیندان)یان بەسەر سەیدقوتب دابڕی، بەڵکو ـ بەڕێوەبەری زیندان ـ ئەلحەلوانی دەڵێت: (بەڕێوەبەری ڕاستەقینەی زیندان سەیدقوتبە).[2]

سەید بە بەخشندەییەکی فراوانەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ برا زیندانیەکانیدا دەکرد، وە لە کاتێکدا کەس و کاری سەریان لێدەداو مریشك یان مراویەکی برژاو یان سورەوەکراویان بۆ دەهێنا کە لە کاغەزدا بۆیان پێچا بوویەوە، ئەویش لە دەستیدا هەڵی دەگرت وەك خۆی، نەیدەکردەوە چێژی نەدەکرد، بەڵکو لە سەر سوچی ژورەکەیدا دەوەستا و بانگی براکانی دەکرد لە قاتی خوارەوە، دیاریەکەی پێشکەش دەکردن تاکو لە نێوان خۆیاندا بەشی بکەن!

---

[1] لماذا أعدموني 116

[2] مامۆستا محەمەد قوطب ئەمەی پێ ڕاگەیاندم.

له کاتێکدا سەید له ساڵی 1954دا خرایه ناو زیندانەوه، هاوڕێی له زینداندا مستەفائەلعالم بوو که له زینداندا تووشی داخورانی کڕکڕاگەی بڕبڕەی پشت بوو بوو، وه تاکه هۆکاری چارەسەریش بریتی بوو لەوەی که له سەر گازی پشتی ڕابکشێ بۆ ماوەیەك که له شەش مانگ کەمتر نەبێت. هەروەك مستەفائەلعالم خۆی دەگێڕێتەوه[1].

به خشندەیی سەید له زینداندا گیانلەبەرانیشی گرتبووەوه، دەگێڕنەوه له زیندان پشیلەیەکی پیری له لابووه که خواردنی پێداوه و گرنگی پێداوه، وه کاتێك دەربارەی نهێنی ئەم گرنگی پێدانه پرسیاری لێکراوه- که پشیلەیەکی پیرو خاوەن دیمەنێکی بێزراو بووه- وتویەتی: بۆ ئێمه جوان نیه که لاوێتی لێ وەربگرین و پاشان له پیریەتیەکەیدا ڕەحمی پێ نەکەین!!

سەید له زینداندا کتێب دادەنێت

به ڕاستی سەید له زینداندا دیاردەیەکی سەر سوڕهێنەری ڕاستەقینه بوو، ئەو نەکەوتبوو به سەر دەروونی خۆیداو، پەژارەو ماندوێتی و نەخۆشی و ئازارەکانی جەنجاڵی نەدەکرد، هەرگیز به تەنها دانەدەنیشت تاکو نائومێدو گیان به ئازارو دەرون پەشێو بێت!

بەڵکو به ئیمانەکەی سەرکەوت به سەر هەموو ئەوشتانەدا که ڕووبەڕووی دەبونەوه، ئارامی گرت له سەر ئەم بەڵایەو، ڕازی بوو بەم قەزایه!

سەید هەموو ئەم کارانەی له زینداندا پێکەوه کۆکردبووەوەو گرێ دابوو: **هۆشیاری و ڕێکخستن، لێکۆڵینەوه و بیرکردنەوه، کارکردن و بانگەواز.**

وای لێهات له زیندانەکەیدا کتێبی دادەنا، باسی زۆر گرنگی ئامادە دەکرد، له زینداندا گرنگترین کتێبی خۆی دەرکرد که زۆرترین جدیەت و حەرەکیەت و ئیلتزام و مەنهەجیەتی تێدا بوو، هەر به هۆی ئەم کتێبەوه سەید بوو به پێشەنگی بیری ئیسلامیی هاوچەرخ.

له زینداندا ئەم کتێبانەی دەرکرد: تەفسیری (**في ظلال القرآن**)ی تەواو کرد، پاشان له چاپێکی پوختەکراودا دووبارەی کردەوه، ئەوه بوو له پوختە کردنیدا گەیشتە جوزئی سیانزەهەم. . وه دانانی کتێبی (**هذا الدین**) و (**المستقبل لهذا الدین**) و (**الاسلام و مشکلات الحضارة**) و (**خصائص التصور الاسلامي**) و (**مقومات التصور الاسلامی**) و (**المعالم في الطریق**).

خوای گەورە بڕیاری وابوو که فیکری سەید بڵاوبێتەوه، هۆکاری ئەم بڵاوبوونەوەیەشی بۆ ئاسان کرد، گرفتەکانی بۆ تەختکرد و، ڕێگەی بۆ ئامادە کرد.

لەو هۆکارانەی که خوای گەورە بۆ سەیدی سازاندبوو ئەوە بوو! سەید- پێش زیندانی کردنی- بەڵێننامەیەکی کردبوو لەگەڵ (**دار الکتب العربیة**) بۆ بڵاوکردنەوەی (**الظلال**) به شێوەیەك هەموو دوو مانگێك جوزئێکیان پێشکەش بکات.

کاتێك سەید زیندانی کرا ئیتر توانای به سەر ئەم کارەدا نەما، وه تا ئەو کاته هەژدە جوزئی له (**في الظلال**) تەواوکردبوو.

(**دار أحیاء الکتب العربیة**)ش دەعوایەکی له سەر حکومەت بەرز کردەوه تیایدا داوای هەژدە هەزار جونەیهی کردبوو که حکومەت پێی بدات، به بیانووەی که(**دار الاحیاء**) له زیندنی کردنی سەیدقوتب دا زیانی کردووه.

حکومەتیش له ژێر فشاری ئەم دەعوایەدا ڕێگەی به سەید دا بۆ تەواوکردنی (**الظلال**) له زینداندا، وه شێخ محەمەد ئەلغەزالی دانرا به چاودێرێکی ئاینی به سەر (**ظلال**)ەوه که پێش چاپکردنی بیخوێنێتەوه!

حکومەت ئەم ڕێپێدانەی سەیدی قۆستەوه که ڕێی پێدابوو بنووسێتو بڵاوبکاتەوه بۆ به درۆخستنەوەی ئەو شتانەی برایانی موسڵمان بڵاویان کردبوەوه- له ناوەوه و دەرەوه- دەربارەی ئەو ئازار و ئەشکەنجە ترسناکەی ڕووبەڕووی برایانی زیندانیکراو دەبێتەوه!

---

[1] گۆڤاری "الشهاب"، ساڵی شەشەم، ژمارە 9، أیلول 1972ل 8.

محەممەدقوتب ڕووداوێکی سەرسوڕهێنەری لەم بارەیەوە بۆ باسکردم، وتی: عەبدولناسر لە پەنجاکاندا سەردانی پاکستانی کرد - لەو کاتەدا سەید لە زیندانی توڕڕەدا بوو- وە زانایانی پاکستان هاتن بۆ لای عەبدولناسرو سەرزەنشتیان کرد لە سەر زیندانی کردنی بیریارێکی ئیسلامیی وەك سەید، وە داوایان لێ دەکرد ئازار و ئەشکەنجە لە سەری هەڵگرێت و، و ئازادی بکات!

عەبدولناسر ئینکاری ئەشکەنجەدانی سەیدقوتبی کرد و، بەرپەرچی ئەوەی دایەوە کە لە زینداندا بێت.

وە هەواڵی پێدان کە سەید لە ماڵی خۆیدایە و، هەموو ئازادیەکی خۆی وەرگرتووە !

بەو بەڵگەیەی کە کتێبە ئیسلامیەکانی لە قاهیرە لە چاپ دەدرێن، وە دەگاتە ئەوان لە پاکستان!!

ژێریش ئەوە قبوڵ ناکات کە ئەو زیندانی بێت و کتێبەکانی بڵاوبکرێتەوە!

هەندێکیان بڕوایان بە عەبدولناسر کرد، بەڵام یەکێکیان ویستی دڵنیا بێت لە وتەکەی سەرۆك عەبدولناسر، پەیوەندیەکی کرد بە محەممەد قوتبی برایەوە و پرسیاری لێکرد دەربارەی سەید، ئایا لە ماڵەوەیە، یان زینداندا؟

بەڵام محەممەد قوتب نەیدەتوانی لەو بارەیەوە وەڵامی بداتەوە - وەك خۆی پێی ڕاگەیاندم -!!!

حکومەت ئامۆژگاری دیبلۆماسیەکانی خۆی دەکرد لە دەرەوەی وولات کە هەمان ڕێگەی عەبدولناسر بگرنە بەر لە وەڵامدانەوەدا ئەگەر لەو بارەیەوە پرسیاریان لێکرا!

سەید لە زینداندا هەندێك کتێبی کۆنو نوێی لەلابوو وەك سەرچاوە، هەندێکیان لە کتێبخانەی ڕەسمی زیندانەوە وەری دەگرت، وە هەندێکیان کەسوکاری کە سەریان لێدەدا بۆیان دەهێنا، داوای لە برا زیندانیەکان دەکرد کە هەندێك لەو کتێبانە بخوێننەوە.

ئاماژەکانی سەید لە (الظلال)دا بۆ ژیانی نێو زیندان

بێگومان ژیانی زیندان، ژیانێکی قورسو سەختە بە تایبەتی بۆ کەسێك بە ستەم زیندان کرابێت، وە تیایدا ئازارو ئەشکەنجە بدرێت.

بەڵام سەیدقوتب زانی چۆن سوود لە ژیانی زیندان وەربگرێت، وە چۆن لەگەڵیدا بژیو مامەڵەی لەگەڵ بکات، وە چۆن بیکاتە هۆکاریك بۆ زیادکردنی ئیمانو زانیاریەکانی.

زیندانەکەی کردبوو بە خەڵوەیەکو تیایدا قورئانی دەخوێند، دەیخوێندەوەو بیری لێدەکردەوە، لە ماناکی تێدەگەیشت، لە سێبەرەکەیدا دەژیا.

هەر لە زیندان تەفسیرە پێشەنگەکەی (**في ظلال القران**)ی دانا، ئەو تەفسیرەی کە بە هەموو جەستەو ڕۆحیەوە لەگەڵیدا دەژیا ـ وەك محەممەد قوتب دەڵێت ـ وشە بە وشە ـ ڕستە بە ڕستە، فیکرە بە فیکرە.

لە زیندانداو لە ژێر سێبەری قورئاندا تامی ژیانی چەشت، وە لە پێشەکی (**في ظلال**)دا دەربیرییەو دەڵێت: (ژیان لە ژێر سێبەری قورئاندا نیعمەتە، نیعمەتێکە کەس نایزانێ تەنها ئەو کەسە نەبێت کە چەشتوویەتی، نیعمەتێك تەمەن بەرز دەکاتەوەو پیرۆزی دەکاتو پاکی دەکاتەوە.

سوپاس بۆ خوا، بە ڕاستی خوای گەورە پیرۆزی ڕژاند بەسەرما بە ژیان بۆ ماوەیەك لە زەمەن لە ژێر سێبەری قورئاندا، لەو زەمەنەدا لە نیعمەتی قورئان ئەوەم چەشت کە هەرگیز لە ژیانمدا لەوەوپێش نەمچەشتبوو، تیایدا ئەو نیعمەتەم چەشت کە تەمەن بەرز دەکاتەوەو پیرۆزی دەکاتو چاکسازیی تێدا دەکات).[1]

---

[1] الظلال1، 11 پێشەکی.

ڕاستە سەید لە زیندانەکەیدا تەنها بوو، دابڕاوبوو لە خەڵکی، پەیوەندی کردن بە دەرەوەی لێ قەدەغە بوو، بەڵام لە ڕاستیدا تەنها نەبوو، لەگەڵ هەموو ئازارو گرنگیدانەکانیدا غەمبارو دڵتەنگ نەبوو، وە هەرگیز بە گرێی دەروونیەوە گرفتار نەدەبوو، دووربوو لە نەخۆشیە دەروونیەکان ـ هەروەك هەندێك لە خەڵكی گومانی ئەوەی پێ دەبەن، وا حساب دەکەن بەرهەمە فیکریەکانی لە (في ظلال)و جگە لەویش بەرەنجامی هەڵچوونو گرێی دەرونی و کرژبوون بووبێت ـ بەڵام لە ڕاستیدا وانیە، سەید لە زینداندا لە لوتکەی کامەرانیو ئاسودەییو دڵنیاییدا بووە، چونکە لەگەڵ قورئاندا ژیاوە، هاوڕێیەتی سورەتەکانی قورئانی کردووە، لەگەڵیدا ژیاوە، هەروەك سەید خۆی لە (في ظلال) بەرگی (3) لاپەڕە (1243) بەڕوونی ئەمەی باس کردووە کە چۆن ژیان لەگەڵ قورئانو سورەتەکانیدا سەراپا شادیو خۆشیو ئارامیە، سورەتەکانی ئاسودەییو زانیاریو ڕەحمەتی بەخشن بە دڵو دەروونی مرۆڤ، چونکە قورئان ناهێڵێت مرۆڤی موسڵمان هەرگیز هەست بە تەنهاییو بێکەسی بکات.

سەید لە هەندێ جێگەی(الظلال)دا ئاماژە بۆ ژیانی خۆی دەکات کاتێك لە زینداندا بووە

1- خەو بردنەوەی لە ساتێکی تەنگ وناڕەحەتدا:

کاتێك تەفسیری ئەم ئایەتەی کرد: (**إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ**. .) (الانفال: 11). باسی خەوبردنەوەی کرد وەك سەربازێك لە سەربازەکانی خوای گەورە کەخوا لە جەنگی (بەدر)دا ناردی بۆ موسڵمانان، وە کاریگەری ئەو خەو بردنەوەیە —خەوەنۆچکەیە- لە بڵاوکردنەوەی ئاسایش و دڵئارامی لە دەروونی موسڵماناندا.

پاشان ئاماژە دەکات بە کاریگەری خەوبردنەوە لە سەر خۆی لە زیندانەکەیداو دەڵێت : (ئەوە بوو من بەسەر ئەم ئایەتانەدا ڕادەبورام و هەواڵەکانی ئەم خەوبردنەوەیەم دەخوێندەوە، وەك ڕوودوایێك کە ڕوویداوە هەستم پێ ئەکرد کە خوای گەورە هەواڵەکەیمان بۆ دەگێڕێتەوە خۆی نهێنیەکەی دەزانێ. پاشان کاتی وادەبوو دەکەوتمە ناو ناڕەحەتیەوەو ساتانێك لە تەنگژەی شاراوەو ڕەشەبای نائارامیدا دەبووم لە کاتی ڕۆژئاوابووندا. پاشان خەوەنۆچکە دەیبردمەوە، کە چەند خولەکێك زیاتری نەدەخایاند، کە هەڵدەستام مرۆڤێکی نوێ بووم جیا لەوەی پێشوو، دەروون دامەزراو، دڵئارام، نوقمبوو لە دڵنیاییەکی پڕ لە متمانەی قوڵدا، چۆن ئەمە هاتە دی؟ چۆن ئەو وەرچەرخانە کتوپڕە ڕوویدا؟ نازانم. بەڵام لە دوای ئەوەوە چیرۆکی بەدر و ئوحودم بە تەواوی دەرك پێکرد.)[1]

هەست کردن بە نرخی خۆر پاش ماوەیەکی زۆر لە نەبینینی

لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا: (. . . **وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ**) (سبأ: 13). سەید قسە لەسەر لەبیرچونەوەو بێئاگایی زۆرێك لە خەڵکی لە نازو نیعمەتەکانی خوای گەورە بەسەریانەوە دەکات، باس لە بێ وەفاییو سوپاس نەکردنی خوای گەورە لەلایەن ئەو کەسانەوە دەکات.

پاشان ئاماژە بە ڕووداوێك دەکات کە لە سەید و براکانی ڕوویدا، کاتێك ئەوان بێبەشکران لە تیشکی خۆر لە زینداندا: (ئێمە ماوەیەکی دوورو درێژ بێبەشبووین لە بینینی خۆر، ئەو تیشکەی بە ئێمە ئەگەیشت قەبارەکەی لە قەبارەی قرشێك زیاتر نەبوو. هەندێ جار دەگەیشتە لامان، لەو کاتەدا تیشکەکە دەهاتە ژوورەکەوە کەسێك لە ئێمە لەبەردەمیدا ڕادەوەستاو هێندەی لە توانادا بوایە تیشکەکەی بەسەر دەمو چاویودەستەکانیو سنگیو پشتیو سکیو قاچەکانیدا دەهێناو دەیگێڕا، پاشان جێگەکەی بۆ براکەی چۆڵ دەکرد تاکو ئەویش هێندەی بۆی دەکرێت لەو نیعمەتە دەست بخات.

من لە دوای ئەمەوە ئەو ڕۆژەم لەبیرناچێتەوە کە ڕۆژم تێدا بینی. من ئەو دەرفەتە بە دەستهاتووەو ئەو خۆشیە ئاشکراو دیارەم لەبیرناچێتەوە کە بە سەر دەمو چاوی یەکێکماندا هات، بە هەموو ئەندامەکانی لاشەیدا هات، ئەو کەسەمان لە

[1] الظلال 3، 1243.

ئاوازێکی قوڵی درێژدا دەیوت: اللە. . ئەی پەروەردگاری ئێمە، ئا ئەمە ڕۆژە، تا ئێستەش هەر پرشنگ دەداتو هەڵدێت، سوپاس بۆ خوا.

ئای لە هەموو ڕۆژێکدا چەندە لەم ژیانبەخشەمان دەستدەکەوێت، وە ئێمە لەبەر ڕووناکی و گەرمیەکەیدا مەلە دەکەین، مەلەدەکەینو نوقم دەبین لە نیعمەتی خوادا، چەند سوپاسی ئەم فەیزە فراوانو بەردەستو مەباحە دەکەین کە بێبەرامبەرو بێ ماندووبوونو کێشە دەستمان دەکەوێت).[1]

ئازادکردنی سەید بە هۆی عەبدولسەلام عارفەوە

لە ساڵی 1964دا سەید تووشی نەخۆشی سنگەدڕەیەکی توند بوو، ئاستی تەندروستی دابەزی تا ئاستێکی مەترسیدار، بەشێوەیەك ژیانی لە زینداندا کەوتە مەترسیەکی گەورەوە ،و ئەگەر تیایدا بمایەتەوە مەترسی مردنی لێدەکرا.

لە ساڵی 1964دا سەید زیاد لە نۆ ساڵی لە زینداندا بەڕێکردبوو، وە لە ماوەی حوکمەکەی نزیکەی شەش ساڵی مابوو.

حکومەت وای بەباش دەزانی بە لێبووردنێکی تەندروستی سەید لە زیندان دەربکات، لەم کاتەدا برایانی موسڵمان لە عێراق پەیوەندییان کرد بە سەرۆکی عێراقی ئەوکاتە عەبدولسەلام عارفەوە کە کەسێکی نزیك بوو لە عەبدولناسرەوەو زۆر کات وتەکانی لای عەبدولناسر وەرگیراوبوون ـ برایان داوایان لێکرد کە بە کارێکی چاك هەستێت، تاکو مێژوو بۆی بنووسێت و خوای گەورە لەسەر ئەو کارەی پاداشتی بداتەوە. ئەم هەواڵەش یەکێك لە برا عێراقیەکان پێگەیاندم ـ

کارەکەش ئەوەبوو کە عەبدولسەلام عارف داوای ئازادکردنی سەیدقوتب بکات لەلای عەبدولناسر تاکو لە زینداندا نەمێنێتەوە ـ.

بەهەمان شێوە زانایانی عێراقی هەمان داواکاریان ئاڕاستەی عەبدولسەلام عارف کرد لە سەروو هەموویانەوە موجاهیدو زانای بەناوبانگ ئەمجەد زەهاوی.

عەبدولسەلام ڕەزامەندی دەربڕی لەسەرئەوەی هەستێت بە واسیتە لای عەبدولناسر. وە سەرکەوتووش بوو. دەربارەی ئەم واسیتەیە سەیدقوتب دەڵێت: (مامۆستای پایە بەرز ئەمجەد زەهاوی سەبارەت بە من قسەی لەگەڵ سەرۆکی بەڕێز عەبدولسەلام عارف کرد. وە هەموو ئامادەییەکی لە عەبدولسەلام عارفدا بینی بۆ واسیتە کردن لای عەبدولناسر. نەك هەر ئەوەندە، بەڵکوعەبدولسەلام خۆی بیری لەوە کردبووەوە. چونکە لەماوەی دوورخستنەوەکەیدا لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسمدا کتێبەکەم (**في ظلال القران**)هاوڕێو هاودەمی ئەو بوو. وە بە کردار هەستا بەم پەیوەندی کردنەو سوپاس بۆ خوا سەرکەوتووش بوو).

لە ئایاری ساڵی 1964 دا بە لێبوردنێکی تەندروستی سەید لە زیندان ئازاد کرا. وە لە دوای دەرچوونی سەید لە زیندان، عەبدولسەلام عارف داوای لە باڵوێزی عێراق لە قاهیرە کرد سەردانی سەیدقوتب بکات لە ماڵی خۆی و سڵاوورێزی سەرۆك عەبدولسەلامی پێبگەیەنێت، پێی بڵێ کە دڵخۆشە بە سەرکەوتنی واسیتەکەیو ئازادکردنی سەید لە زیندان، وە ئامادەیە بۆ وەڵامدانەوەی هەر داواکاریەك کە لەلایەن سەیدەوە بێت.

سەیدقوتب سوپاسی سەرۆکی عێراقی لەسەر هەوڵەکانی کرد و بە باڵیۆزی عێراقی وت: (بە ڕاستی من هیچ داواکاریەکم نیە، جگە لەوەی ئەگەر بەڕێزیان بە باشیان بینی باهەوڵە پیرۆزەکانیان درێژە پێبدەن بۆ کۆتایی هێنانی کێشەی برایان بە گشتی، بەڵکو خوای گەورە هاوکاری بکات بۆ ئەوە).

[1] الظلال 2 ، 2899.

وه له كاتی بەستنی كۆنگرەی یەكەمی لوتەكەی عەرەبی له قاهیره ساڵی 1964 عەبدولسەلام عارف هات بۆ قاهیره، دیاریەكی لەگەڵ باڵیۆزی عێراقیدا نارد بۆ سەید، سەیدیش به بروسكەیەكی سوپاس كردن وەڵامی دایەوه، وه هەموو كتێبەكانی خۆی بۆ تەجلید كرد به شێوەیەكی زۆر نایابو به دیاری بۆی نارد.[1]

له دوای ماوەیەك باڵیۆزی عێراقی له قاهیره بوو به وەزیری پەروەردەو فێركردن له عێراق، لەو ماوەیەدا سەردانی سەیدی كرد له قاهیرەو پێشنیاری وەزیفەی له عێراقدا بۆ كرد ـ پێشنیارەكەش ئەوەبوو كه وەك پسپۆڕێك له پەروەردەو فێركردن و پرۆگرامەكانیدا كار بكات ـ وه پێی ڕاگەیاند كه سەید له عێراقدا جێگەی ڕێزو شكۆو تەقدیر دەبێت.

بەڵام سەید داوای لێبوردنی كرد له وەرگرتنی پلەو پایە، وەبۆ وەزیری روونكردەوه كه شوێنه سروشتیەكەی له میسردایە، چونكه لەوێدا بەئەركی سەرشانی خۆی هەڵدەستێ.[2]

دیمەنی پێنجەم: سەركردایەتیی ڕێكخستنی نوێی برایان

هەوڵەكانی بۆ كۆكردنەوەی برایانی موسڵمان

برایانی موسڵمان لەساڵی 1954 دا تەسلیم نەبوون به هەڵوەشاندنەوەی كۆمەڵەكەیان، تەنها لەبەرئەوەی كه لقەكان داخراون و سەركردەكانیان زیندان كراون. بەڵكو كۆمەڵی برایانیان به كۆمەڵەیەكی شەرعی و واقعی دانا كه بونێكی كرداری هەیه له گۆڕەپانەكەدا، وه گەمارۆ ڕەسمیەكەی حكومەتیان به بیانوو نەدەزانی بۆئەوەی تاكەكانیان پێكەوه كۆنەبنەوەو ڕێكخستنەكانیان پێكەوه پەیوەست نەبن!! وه ئەم كارەساتەیان به لێك هەڵوەشانەوەی كۆمەڵەكەیان حساب نەدەكرد. هەر ئەمەشه زیندوێتی و ژیان به كۆمەڵ دەبەخشێت و بەردەوامیەكی بەهێزی پێدەدات، وەبوونێكی كرداری و ئامادەبوونێكی كاریگەری لەسەر گۆڕپان پێدەبەخشێت.

ئەم ڕفتارەی برایان له لایەن حكومەتەوه بەسەرپێچی درایه قەڵەم و، عەبدولناسر ئەم سەرپێچیەی تری برایانی كرده بیانویەكی تر بۆ لێدان و قەتڵوعام كردنیان. هەروەها ئەم كاره بویه یەكێكی تر له هۆیەكانی بەهێزتر بونی برایان و زیاتر توندوتۆڵكردنیان له بەرامبەر گرفت و كۆسپەكاندا.

پاش ئەوەی كۆمەڵێك له سەركردەكانی برایان ئازادكران، ئارەزوی ئەوەیان نەدەكرد كه هەستن به كۆكردنەوەو ڕێكخستنەوەی برایان، وەئەم كۆمەڵەیه وایان دادەنا كه برایان لەو كاتەدا لەحاڵەتی متبوون و بێدەنگیدایە، لەبەرئەوه هەندێك لەو بانگەوازانەیان بەرپەرچدایەوه كه له ئارادا بوون بۆ كۆكردنەوەو سەرلە نوێ ڕێكخستنەوەی برایان. وه ئەو كەسانەی خاوەنی ئەم بیروبۆچونه بوون بریتی بوون له برایان: فەرید عەبدولخالق و مونیر دەلله!

بەڵام هەندێكی تر له برایان بیروبۆچونێكی جیا لەمانیان هەبوو، وا بیریان دەكردەوه كه پێویسته كارو جوڵەو ڕێكخستن بەردەوام بێت و نەوەستێت، وەبۆ ئەم مەبەسته هەستان به كۆمەڵێك هەوڵ و كۆششی جیاجیا بۆ كۆكردنەوەو ڕێكخستنەوەی برایان.

دەگونجێت یەكەم هەوڵی ڕێكخستنەوەی لەم جۆره ئەو هەوڵه بوبێت كه محەمەدیوسف هەواش ڕاستەوخۆ پاش كارەساتەكەی ساڵی 1954 پێی هەستا، كه بریتی بوو له ڕێكخستنی ژمارەیەك له برایانی مسوڵمان بۆ سەرپەرشتی كردن و هاوكاری كردنی كەسوكاری برا زیندانیەكان. بەڵام ڕێكخستنه بچوكەكەی لەلایەن ئاسایشەوه ئاشكرا كراو، هەواش و ئەوانەی لەگەڵیدابوون ڕاپێچی زینان كران!

هەر لەم جۆره هەوڵدانانه، هەوڵدانەكەی برای ئەندازیار ئەحمەد عادل كەمال بوو كه كۆمەڵێك له برایانی كۆكردەوەو ڕێكخستنەكەی نزیكەی دوو ساڵی خایاند. پاشان ساڵی 1959 دوای ئەوەی هەستی بەوه كرد لەژێر چاودێری ئاسایش

---

[1] گێڕانەوی سەید بۆ هەوڵەكانی عبدالسلام عارف له لماذا اعدمونیدا ، 72-74.

[2] سید قطب، عادل حمودة، 161.

دایەو هەنگاو بە هەنگاو بەشوێنیەوەن ڕێکخستنەکەی وەستاند. هەر لەو جۆرە هەولآنە ڕێکخستنی عەبدولفەتاح حسەین بوو لە شبرا، هەروەها کۆکردنەوەی ئەحمەد ڕائف بوو بۆ هەندێ لە برایان لەسەر پرۆگرامێکی فیکری زانستی ڕۆشنبیری. ئەوەی سەرنج ڕادەکێشێ ئەوەیە ئەم هەولآنە کە ئەو کەسانە پێی هەستاون هەموویان هەولّی تاکە کەسی بوون، بە ئیجتهادێکی تایبەت لە خۆیانەوە، وە بینیویانە کە هەندێك لە برایان وەلآمیان دەدەنەوە !

هەروەها ئەوەش تێبینی دەکرێت کە ئەم ڕێکخستنە پارەچەییو ناوچەییانە هەموویان ڕەنگی ئیجتهادی تاکە کەسییان وەرگرت، وە هیچ یەکێکیان سیفەتی (شەرعیەتی ڕێکخستنی) بە دەست نەهێنا، چونکە خاوەنەکانیان لە دروست کردنی ئەو ڕێکخستنانەدا مۆڵەتیان لە ڕابەری گشتیی یان لە مەکتەبی ئیرشاد وەرنەگرتبوو! وە تێبینی ئەوەش دەکرێت کە ئەم ڕێکخستنە بچووکانە بە تەسکی و سنوورداری مانەوە و زۆر بەردەوام نەبوون، بەڵکو هەر بە زوویی لێك هەڵوەشان، یان لە ڕێکخستنی تردا توانەوە.

ئەندامانی ئەم ڕێکخستنانەش کە سەرکەوتووترینیان ڕێکخستنەکەی عەبدولفەتاح ئیسماعیل بوو لە قەسابخانەکەی ساڵی 1965دا ڕاپێچی زیندان کران و بە هۆی هەستانیان بەو کارەوە حوکم دران![1]

هەولّەکەی شەهید عەبدولفەتاح ئیسماعیل سەرکەوتووترین ئەو هەولّە ئیخوانیانە بوو بۆ کۆکردنەوە و ڕێکخستنی برایان، وە ڕێکخستنی عەبدولفەتاح ئیسماعیل بناغەی ئەو ڕێکخستنە ئیخوانیە بوو کەلە ساڵی 1965دا ئاشکرا کرا.

برای شەهید عەبدولفەتاح ئیسماعیل لە دڵسۆزترین قوتابیەکانی پێشەوای شەهید حەسەن بەنا بوو، وە زۆر لە دڵی پێشەوا بەناوە نزیك بوو، ئەوە بوو ساڵی 1954 دەستگیر کرا.

پاش ئەوەی لە ساڵی 1956دا لە زیندان ئازاد کرا سوور بوو لە سەر کارکردن و گێڕانەوەی کۆمەڵی برایانی موسڵمان بۆ جیهانی بوونێکی کرداری زیندوی کاریگەر!

شەهید عەبدولفەتاح ئیسماعیل بە ڕاستی ئومەتێك بوو لە پیاوێکدا، وە پیاوێك بوو نوێنەری کۆمەڵی دەکرد، هەستا بە هەوڵدانێکی مەزن و چڕوپڕ بۆ پەیوەندی کردن بە برایانەوە، بۆ سەرلەنوێ ڕێکخستنەوەی ڕێکخستن. هەموو میسر گەڕا هەر لە ئەسکەندەریەوە تا باشوری سەعید، ئەم پیاوە لە دڵسۆزی و یەکلایی بوونەوە و بەندایەتی و چالاکی و جوڵەدا بە نموونە دەهێنرێتەوە.[2]

زەینەب غەزالی دەگێڕێتەوە!

زەینەب غەزالی لە کتێبە متمانە پێکراوەکەیدا (أيام من حياتي) دەربارەی ڕێکخستنەکەی عەبدولفەتاح ئیسماعیل ڕاستیەکانی گێڕاوەتەوە بۆ برایان!

محەمەد غەزالی ئەم ڕاستیانەی بۆ زەینەب غەزالی باسکردووە لە کاتێکدا سەرگەرمی سوار بوونی کەشتی بووە بۆ حەج لە ساڵی 1957دا.

دواترلە لای کەعبەو لە دوای زەمزەمەوە، نزیك گۆڕی ئیبراهیم(درودی خوای لەسەربێت)، لەدوای دوو ڕکات نوێژی تەواف پێی گەشتۆتەوە، لەوێدا ڕێکەوتوون لە سەر پێویستی ڕێکخستنەوەی ریزەکانی برایان و گێڕانەوەی چالاکیەکانی، وەپەیوەندی کردن بە ڕابەری گشتیی حەسەن هوزەیبییەوە بە مەبەستی وەرگرتنی ڕەزامەندی ئەو لەسەر کارکردن، تاکو هەولّەکان سیفەتی شەرعیەتی ڕێکخستن وەربگرێت!

بڕیارەکەی عەبدولناسر بە هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵی برایانیان دانا بە بڕیارێکی پووچ، چونکە دژایەتی دەکات لەگەڵ دەقەکانی قورئانو فەرموودەو لە سەر واجب بوونی بانگەواز بۆ لای خوای گەورە.

---

70 الموتى يتكلمون : سامى جوهره 49-50
[2] مذابح الاخوان في سجون ناصر . جابر رزق 127-131

زەینەب غەزالی چاوی کەوت بە ڕابەری گشتی تاکو مۆڵەتی کاری لێ وەربگرێت و ڕەزامەندی بە دەست بهێنێ، وە لە دوای چەندجارێك یەکتر بینین کە تیایدا ئامانجی ڕێکخستن و پرۆگرامە پەروەردەییەکان روون کرایەوە و باس کرا، ڕابەری گشتی ڕەزامەندی بۆ دەربڕین لەسەر کارکردن و ڕێکخستن. وە بەم شێوەیە کار دەستی پێ کردەوە.[1]

عەبدولفەتاح ئیسماعیل و نەیارەکانی لە بەردەم ڕابەری گشتیدا

ژمارەیەکی زۆر لە برایان ڕەزامەندیان نەبوو لە سەر شێوازەکەی عەبدولفەتاح ئیسماعیل لە کارکردندا، وە هاوڕای نەبوون لە سەر سەرلەنوێ کۆکردنەوە و ڕێکخستنەوەی برایان و، پێیان وابوو کە لەو بارودۆخەدا چاکترین شت بۆ کۆمەڵی برایان ئەوەبوو کە لە باری بێدەنگی و ڕاوەستاوی دا بمێنێتەوە. ! وە بڕوایان وابووکە **چاکترین جۆری ڕێکخستن لەو قۆناغەدا بریتیە لە نەبوونی ڕێکخستن!**

ئەم کۆمەڵە هەوڵەکانی عەبدولفەتاح ئیسماعیل و هاوڕێکانیان بە هۆیەك دائەنا بۆ ڕووبەڕووکردنەوەی برایان لە گەڵ ئازاردا، وە بۆزیادکردنی دەستدرێژی لە سەر برایان و سازدانی قەسابخانەیەکی نوێ بۆیان.

لەو برایانەی کە دەترسان لە کارەکانی عەبدولفەتاح، محەمەد فەریدعەبدولخالق و مونیردەلله بوون، وە هەردووکیان ڕۆشتن بۆ لای ڕابەری گشتی و ڕاو بۆ چون و مەترسی خۆیان خستە بەردەمی و، مەترسی خۆیان دەربڕی لەو زیانەی کە بە هۆی ڕێکخستنەکەی عەبدولفەتاحەوە بە کۆمەڵ دەگات، وە مەترسی چەپۆکە بەهێزەکانی حکومەتیان بۆ ڕوونکردەوە، ئەوەشیان خستەڕوو کە حکومەت لەگەڵ دوژمنەکانیدا لێبوردە نیەو لێنابورێ.

بۆیان باس کرد کە کۆکردنەوەی برایان سوودیان پێ ناگەیەنێ، حکومەتیش ئەم ڕێکخستن و کۆبوونەوەیە دەردەخات و دەدات بە سەر ئەندامەکانیدا و بەسەر هەموو ئەوانەش کە پەیوەندییەکیان بە برایانی موسڵمانەوە هەبێت! ڕابەریش دڵنیای کردن و بە چاکە پەیمانی پێدان!

پاشان عەبدولفەتاح ئیسماعیل بە ڕابەری گشتی گەیشت و دیدو بۆچوونەکانی خۆی بە گەرمیەوە خستە بەردەمی و ماوەیەکی درێژ قسەی لەگەڵ کردو، لادانی ڕەوشتی خەڵکی بە هۆی نادیاری کۆمەڵی برایانەوە بۆ ڕوونکردەوە ، وە ئاگاداری کردەوە لە مەترسی گەیشتنە حوکمی شیوعیەکان. هەموو ئەمانەی باس کردو ڕابەری گشتیی هەر بێدەنگ بوو!

وە لە کۆتایی چاوپێکەوتن و دانیشتنەکەدا ڕابەر پێی ووت: گوێگرە ئەی شێخ عەبدولفەتاح:

لە سەر ڕووناکی بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵی برایانی موسڵمانەوە هەڵسوکەوت بکە، ئەو بڕیارەی کە حکومەت لە ڕۆژێك لە ڕۆژەکاندا دەری کرد !

شێخ عەبدولفەتاح ئەم دەستەواژەیەی ڕابەری دانا بە ڕێ پێدانێك پێی بۆ کارکردن و کۆکردنەوە و ڕێکخستن! وە بە براکانی دەووت: (لە لایەن ڕابەری گشتیەوە سپاردنم لایە بۆ کۆکردنەوەی برایان).[2]

[1] أيام من حياتى: زينب غزالي :30-33
[2] درێژەی ئەم باسە لە کتێبی (البوابة السوداء)ی أحمد رائف دا سەیر بکە : 235-239

سەرکردایەتیە پێنج کەسیەکە بۆ ڕێکخستنی نوێ

عەبدولفەتاح ئیسماعیل بۆ بانگەوازەکەی چالاك بوویەوە و برایانی لە ڕێکخستنێکی نوێدا کۆکردەوە و ئوسرە و چاوپێکەوتنەکانی بۆ ڕێکخستنەوە.

عەبدولفەتاح لەگەڵ کۆمەڵێك لەوبرایانەی کەلەشارەکانی میسردا هەوڵی کۆکردنەوەی برایانیان دەدا کۆبوویەوە، لە گەڵیاندا پێك هات و هەموویانی کۆکردەوە.

چاوی کەوت بە عەبدولفەتاح شەریف کە لە تەنتا برایانی کۆدەکردەوە، وە عەبدولمەجید ئەلشازلی لە ئەسکەندەریە و، عەلی عشماوی لە قاهیرە.

برایان لە ساڵی 1963دا کۆبوونەوە و ڕێکەوتن لە سەر هەڵبژاردنی سەرکردایەتیەکی پێنج کەسی بۆ ڕێکخستن، ئەو سەرکردایەتیە پێنج کەسیەش لەمانە پێك هاتبوون :

1- عەبدولفەتاح ئیسماعیل: بەرپرسی بەشی ئاینی و دارایی و پەیوەندیە دەرەکیەکان و، ڕێکخستنەکانی ناوچەی ڕۆژهەلآت بوو.

2- عەلی عشماوی: بەرپرسی ڕێکخستنەکانی قاهیرە بوو.

3- مەجدی عەبدولعەزیز: بەرپرسی ئەسکەندەریە و بەحیرەبوو.

4- ئەحمەد عەبدولمەجید: بەرپرس بوو لە سەعید.

5:سەبری عەرەفە .[1]

لیژنەی سەرکردایەتی بەدوای سەرکردەیەکدا دەگەڕێن بۆ ڕێکخستن

بەو پێیەی کەهەر پێنج سەرکردەکەی ئەم ڕێکخستنە نوێیە لەلاوە بێ ئەزمونەکان بوون، بیریان کردەوە لە دۆزینەوەی پیاوێکی بە تەمەنی خاوەن ئەزموون تا سەرۆکایەتی ئەنجوومەن بکات و سەرکردایەتی ڕێکخستنیش بگرێتە ئەستۆ، بەو مەرجەی ئەو کەسە کەسایەتیەکی گەورەو ناوێکی دیار بێت.

لە یەکەم هەڵبژاردنیاندا عەبدولعەزیز عەلییان هەڵبژارد کە پیاوێکی چاك بوو، بەلآم لە برایان نەبوو، یەکێك بوو لە پاڵەوانانی شۆڕشی 1919 و، ئەندامی حیزبی نیشتمانی بوو. لە پێش شۆڕش ـ وەزیر بوو لە یەکەم حکومەتدا، بەلآم لە پاش شۆڕش لەگەڵ عەبدولناسر جیاوازی کەوتە نێوانیانەوە- وە عەبدولفەتاح چاوی پێ کەوت لە ماڵی زەینەب غەزالی، دواتریش لەگەڵ چەند ئەندامێکی سەرکردایەتی گفتوگۆیان کرد بەلآم بیروبۆچونەکانیان بە یەك نەگەیشتن و، ئەوەی کە دەیان ویست لە لای ئەو دەستیان نەدەکەوت. وازیان لێ هێنا تا بگەڕێن بە دوای سەرکردەیەکی تردا.[2]

ئەوەبوو بیریان لە محەمەد فەرید عەبدولخالق کردەوە، عەبدولفەتاح ئیسماعیل پەیوەندی پێوە کرد تاکو سەرکردایەتیان بکات، بەلآم ئەو بەرپەرچی ئەم فیکرەیەی دایەوەو بە موئامەرەی دایە قەڵەم، وە پێیوابوو کۆکردنەوەی برایان هۆیەکە بۆ سازکردنی قەسابخانەیەك لە دژی برایان، وە پێی وابوو کە باشترین بار بۆ ڕێکخستن لەو قۆناغەدا بریتیە لە نەبوونی ڕێکخستن.[3]

---

[1] لماذا أعدموني : 46

[2] الموتى بيتكلمون : 104-105

[3] لماذا أعدموني :46

فەرید عەبدولخالق هەر بەوەندە ڕازی نەبوو کە پێشنیارو داواکاریەکانی ڕەدکردنەوە، بەڵکو بڕیاریدا لە لای ڕابەری گشتی شکاتیان لێ بکات، بەڵام عەبدولفەتاح لە پێش ئەوەوەو لە دوای ئەم دانیشتنە چاوی کەوت بە ڕابەری گشتی و ڕەزامەندی لێ وەرگرت!

لە کۆتاییدا ڕاوبۆچوونیان لە سەر سەیدقوتب جێگیر بوو کە بیکەنە سەرکردەی ڕێکخستن، ئەویش پێشوازیی لە بانگەوازەکەیان کردو ڕازی بوو.

سەید قوتب لە زینداندا بیر لە لێکدانەوەی ڕووداوەکان دەکاتەوە

پاش ئەوەی سەید لە زیندانی توڕرە جێگر بوو، دەستی کرد بە بیرکردنەوە و هێنانە پێش چاوی شریتی ڕووداوە تاڵو پشت شکێنەکان، ئەو ڕوداوانەی کە بە سەر ئەوو برایانی موسڵماندا تێپەڕیو ئەوەی کە بە سەری هات لەگەڵ براکانی لە چەوسانەوە و دەربەدەرکردن و ئەشکەنجەدان.

سەید وای دەبینی کە هێزە دژە ئیسلامیە جیهانیەکان —لە خاچپەرستان و زایۆنیەت و بێباوەڕان و ئیستیعمار- دەستیان هەبووە لە هەموو ئەوکێشانەدا کە ڕوویداوە.

بۆچونی وابوو کە ئەو هێزانە لەجێبەجێ کردنی پیلانەکانیاندا سەرکەوتنیان بەدەستهێنا،ئەمەش بە هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵی برایانی موسڵمان و ئەشکەنجەدانی ئەندامەکانی و حوکم دان بە سەریاندا بە تۆمەتی ساختەو هەڵبەستراو!

پێی وابوو کە وەستاندنی چالاکیەکانی کۆمەڵ و ئەشکەنجەدانی ئەندامەکانی لە زینداندا، کردنەوەی دەرگایە لە بەردەم لاواندا بەڕووی فەساد و خراپەکاریدا.

ئەو پێی وابوو کە بەرپەرچدانەوەی هەموو ئەمانە بریتیە لە گێڕانەوەی چالاکی و بوژاندنەوەی بزاڤی ئیسلامی، تەنانەت ئەگەر دەوڵەتیش —بۆ هۆیەك یان زیاتر- ئەمەی نەوێت !

بیرکردنەوەی سەید لە ڕووداوەکان نزیکەی حەوت ساڵ بەردەوام بوو- لە ساڵی 1955- تا ساڵی 1962.

وە لە ئەنجامی ئەو بیرکردنەوە درێژخایەنەوە بەم ئەنجامە گەشت :(بە ئاسانی مرۆڤ دەتوانێ تێبینی پەیوەندی ئەم دارمانە-ئەخلاقیە- بکات بە تێکشکاندنی بزاڤی برایانی موسڵمان و قەدەغە کردنی چالاکیەکانیانەوە، هەروەك دەتوانێت پەیوەندی بکات لە نێوان ئەم تێکشکانەو، لە نێوان پیلانە زایۆنی و خاچپەرستی و ئیستیعماریەکاندا کە تایبەتن بەم کۆمەڵەیەوە، وە تایبەتن بە هەموو ناوچەکەوە.

ئەوە دیدو بۆ چونی منە بۆ هەڵوێست، کە لێوەی سوربوون و داکۆکی کردن لە سەر زەرورەتی کارکردن بۆ بزاڤی ئیسلامی سەرچاوە دەگرێ، وەك درێژە پێدانێك بۆ بزاڤی برایانی موسڵمانی ڕاوەستێنراوی دەست بەسەرا گیراو، لە گەڵ سود وەرگرتن لە ئەزموون و ئەو ئەزموونانەی کە پێشترگوزەراون.

وە لە نێوان ساڵی 1955و ساڵی 1962دا بیرکردنەوە لە پرۆگرامی بزاڤەکە بریتی بوو لە شێوازی دەستپێکردنەوەی).[1]

لەگەڵ ئەوەی کە حکومەت دژایەتی برایانی دەکردو چالاکیەکانی قەدەغە کردبوون، حوکمی دا بە سەر هەموو ئەو کەسانەشدا کە دەیزانی هەوڵیان داوە بۆ سەرلەنوێ کۆکردنەوەی برایان و هەوڵی گێڕانەوەی کارو ڕێکخستنیان داوە، بەڵام سەید بڕیارێکی توندوتۆڵی دا: **بزاڤی ئیسلامی پێویستە بەردەوام بێت.**

لە ناوبردنی ـ جوڵەو ڕێکخستن ـ لە بارودۆخێکی وەك ئەم بارودۆخەدا، دادەنرێت بە کارێکی تەواو بێ ماناو نابەجێ و دەگاتە ئاستی تاوان، دەتوانرێت هەڵەکان دوربخرێنەوە، وە دەشتوانرێت سود وەربگیرێت لە ئەزموونەکە بۆ دوورخستنەوەی لە مەترسی).[2]

---

[1] لماذا أعدموني :17

[2] لماذا أعدموني :27

دیدو بۆ چونی سەید بۆ پرۆگرامی کاری ئیسلامی

دوای هەڵوێستەیەكو پێداچونەوەیەك سەید بیری کردەوە پێویستە بزاڤێکی ئیسلامی وەك بزاڤی برایانی موسڵمان لە گۆڕەپانەکەداهەبێت و نەوەستێنرێت!

وە لە زیندانی توڕڕە دا جگە لەم دوو برا محەمەد یوسف هەواش، محەمەد زوهدی سەلمان کەسی تری لە گەڵ نەبوو، چونکە براکانی تر ڕاگوێزی زیندانی ئەلقەناترو زیندانی ئەلواحات کرا بوون.

ڕۆشنبیری محەممەد زوهدی سنوردار بوو، لە بەرئەوە لێکۆڵینەوەی دوورو درێژی سەید لە گەڵ هەواش ئەو حەوت ساڵەی خایاند و لە ئەنجامی ئەو باس و خواسانە گەشتنە ئەنجامێکی دیاری کراو.

سەید لە ڕاپۆرتەکەیدا لەوبارەیەوە دەڵێت: (وە لە دوای پێدا چوونەوەو و لێکۆڵینەوەیەکی درێژ خایەن بۆ بزاڤی برایانی موسڵمان و پێچواندنی بە بزاڤی ئیسلامی یەکەم بۆ ئیسلام، وای لێهات لە بیرمدا ڕوون بوویەوە- هەروەها لە بیری ئەویشدا - کە بزاڤی ئیسلامی ئەمڕۆ ڕووبەڕوی بارودۆخێك دەبێتەوە هاوشێوەیە بەو بارودۆخەی کە کۆمەڵگاکانی مرۆڤایەتی لە سەری بوون لەو ڕۆژەدا کە بۆ یەکەم جار ئیسلام هات، لە لایەنی نەفامیانەوە بەڕاستیەکانی عەقیدەی ئیسلامی و شەریعەتی ئیسلامی- وە لە هەمان کاتدا، سەربازگەی زایۆنی و خاچپەرستی و ئیستعماری بە هێز دەبینرێن، کە دژایەتی هەموو هەوڵێکی بانگەشەکردن بۆ ئیسلام دەکەن، وە کار لە سەر تێکشکاندنی دەکەن لە ڕێگەی ڕێکخراوو دەزگا ناوخۆییەکانەوە، بە ڕێکخستنی فڕوفێڵ و ئاراستە کردنێك کە بەرەو ئەم مەبەستە بیانبات.

ئەمە لە کاتێدا کە بزاڤە ئیسلامیەکە لە زۆر کاتدا خۆی سەرقاڵ دەکات بە ڕۆچوون لە بزاڤە سیاسیە سنوردارە ناوچەییەکاندا.

هەروەها خۆی سەرقاڵ دەکات بە داواکردن لە حکومەتەکان بە پەیڕەو کردنی یاسای ئیسلامی و شەریعەتی ئیسلامی، لە کاتێکدا کە کۆمەڵگاکان خۆیان بە گشتی دورکەوتوونەتەوە لە تێگەیشتنی واتای عەقیدە و بیروباوەڕ. . . کەواتە پێویستە بزاڤی ئیسلامی لە جەماوەرەوە دەست پێ بکات. کە ئەویش زیندوو کردنەوەی واتای عەقیدەی ئیسلامیە لە دڵ و ژیریەکاندا.

هەروەها پەروەردەکردنی ئەو کەسەی ئەم بانگەوازە قبوڵ دەکات و ئەم واتا ڕاستانە وەردەگرێت، بە پەروەردەیەکی ئیسلامی دروست و، کات لە دەست نەدان لە ڕووداوە سیاسیە هەنوکەییەکاندا.

هەروەها هەوڵ نەدان بۆ سەپاندنی یاسای ئیسلامی لە ڕێگەی دەست گرتن بە سەر حوکمدا، لە پێش ئەوەی کە جەماوەری موسڵمان لە کۆمەڵگاکاندا خۆیان داوای یاسای ئیسلامی بکەن، لەبەرئەوەی بە ڕاستی ناسیویانەو کۆمەڵگاخۆی دەیەوێت بەئیسلام فەرمانڕەوایی بکرێت!

لە هەمان کاتدا و لەگەڵ ڕێکردن لەگەڵ پرۆگرامێکی پەروەردەیی بەم شێوەیەدا، پێویستە پارێزگاری بزاڤەکە بکرێت لە دەست درێژی کردنە سەری لە دەرەوە.

وەك ئەو کارەسارەتەی کەبەسەر برایاندا هات لە ساڵی **1948**و ساڵی **1957**دا. وە ئەو کارەساتەی کە بەسەر **(جماعة الاسلامية)**ی پاکستاندا هات!

ئەم پارێزگاریکردنە لە ڕێگەی بوونی چەند کۆمەڵێکی ڕاهێنراوەوە دەبێت بە ڕاهێنانێکی فیداکارانە، دوای تەواو کردنی پەروەردە ئیسلامیەکان، لە بنەمای عەقیدەوە پاشان ڕەوشت. . .

ئەم کۆمەڵانە، دەست درێژی ناکەن، هەوڵی ڕوخاندنی یاسای فەرمانڕەوایی نادەن، وە بەشداریی لە ڕووداوە سیاسیە ناوچەییەکاندا ناکەن.

جا ئەگەر بزاڤەکە پارێزراو بوو، وە لە ڕێگەی فێرکردن و تێگەیاندن و پەروەردە و ڕاستکردنەوەدا دامەزراو بوو، بانگەوازیش گونجاوو دووربوو لە ڕووبەڕووبوونەوە. ئەوا ئەم کۆمەڵانە خۆتێوە ناگلێنن لە ڕووداوە هەنوکەییەکانەوە.

ئەم کۆمەڵانە لە کاتێکدا دێنە ناوەوە کە دەست درێژی بکرێتە سەر بزاڤ و بانگەواز و کۆمەڵەکە، دێنە ناوەوە بۆ بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی و لێدانی هێزی دەستدرێژیکەر، بەو ئەندازەیەی کە مۆڵەت بە بزاڤەکە بدات تاکو لە ڕێگەکەی خۆیدا بەردەوامی هەبێت.

جێبەجێ کردنی یاسای ئیسلامی ئامانجێکی خێرا نیە و، لە دوای گواستنەوەی کۆمەڵگاکان خۆیانەوە نەبێت بۆ تێگەیشتنی ڕاست و دروست لە ئیسلام و پەروەردەکردنیان بە پەروەردەیەکی دروست ناتوانرێت جێبەجێ بکرێت، ئەگەرچی کاتێکی دوورو درێژیش بخوازێت و قۆناغی هێواشی بوێت!

ئەم وێنەیە بۆ بزاڤی ئیسلامی لە هەستمدا بە تەواوی ڕوون و ئاشکرا بووەتەوە- هەروەك چۆن لە هەستی برا هەواشدا ڕوونە.

ئەوەی ماوە ئەرکی گواستنەوەی ئەم بیروبۆچوونەیە بۆ تاك وکۆمەڵەکانی تر لە برایان بە هەر هۆکارێك بووە، بۆ دەستکردن بە جولە و بزاوتن لە سەر ئەم بناغەیە)[1]

دیدو بۆچوونی سەید بۆ پرۆگرامی جولەی بزاڤی ئیسلامی، لە ڕووی دیدو بۆچوونی فیکریەوە لەو پەڕی پلەی ڕوونی و ئاشکرایی دایە، لە میانەی دەست پێکردن بە عەقیدە و ڕوونکردنەوەی، هەروەها کە گرنگیەکی تەواوی بە لایەنی پەروەردەیی داوە و، دامەزراوە لە سەر تێکۆشان و توندوتۆڵی و پەیوەست بوون بە ڕفتار و مومارەسەی کرداریەوە.

سەید لە بۆچوونیدا بۆ کار سەرقاڵبوونی سیاسی و سەندیکایی و پیشەیی دووردەخاتەوە، تاکو کات و توانای زۆر بمێنێتەوە، هەروەها پەنابردنە بەر ئیرهاب و توندوتیژی ڕەد دەکاتەوەو، خزانە نێو سوپاو دەزگا حکومیەکانیش بەرپەرچ دەداتەوە، تاکو کۆمەڵەکە تاوانبار نەکرێت بە توندوتیژی و ئیرهاب و پیلان گێران دژ بە دەسەڵات.

سەید قەناعەتی تەواوی بە پێویست بوونی گواستنەوەی کۆمەڵگاکان بۆ تێگەیشتنی ڕاست لە ئیسلام و، داواکردنی گەرموگوڕ بۆ حوکمی ئیسلامی هەبوو، وە دەیزانی کە ئەمە ڕێگەیەکی دوورودرێژە، بەڵام بڕوای وابوو کە ئەمە تەنها ڕێگەیە!

نامەکەی سەید بۆ مامۆستا عومەر ئەلئەمیری

دوای شارەزابوونمان لە بۆچوونی سەید بۆ پرۆگرامی کاری بزاڤی ئیسلامی، کەمێك دەوەستین تا ئاگاداربین بە سەر بەڵگەنامەیەکدا لە سەید قوتبەوە کە مامۆستا عومەر بەهائەدین ئەلئەمیری لە چاوپێکەوتنێکدا ئاماژەی بۆ کردووە کە لەگەڵ گۆڤاری (المجتمع) لەساڵی 1968 دا ئەنجامدراوە.

ئەوەبوو دوای قەسابخانەکەی برایان لە ساڵی 1965لە زیندانەکانی ناسردا، سەید قوتب تاکۆتا چرکە هەوڵی دا ئەم قەسابخانەیە ڕابگرێ، وە لاوانی برایان —ئەوانەی ئەو سەرکردایەتی دەکردن لە ڕێکخستنی نوێدا —ڕزگار بکات لە تیاچوون و بیانگێڕێتەوە ناو کۆمەڵگا بۆ مومارەسەی ئەرکە پەروەردەیی و فێرکاری و ڕۆشنبیریەکانیان.

لەبەرئەوە لە ڕێگەی واسیتەیەکەوە ئەوەی بۆ عەبدولناسر دەربڕی کە بەرەنگاری دەسەڵاتی عەبدولناسر نابێتەوە لە بەرامبەر ئازادکردنو گێڕانەوەی کۆتا برا لە برایان بۆ چاکسازیی و پەروەردەکردن لەناو کۆمەڵگادا! مامۆستا عومەر ئەلئەمیری دەڵێت: "لە کاتێکدا سەید قوتب —بە ڕەحمەت بێت — لە زینداندا بوو، دوو نامەی بۆ ناردین —بۆ برایان لە سوریا- نامەیەکیان کە بە دکتۆر حەمدی مەسعود مێردی حەمیدە قوتب دا ناردبووی بە دەستمان نەگەیشت.

بەڵام ئەو نامەیەی کە بەدەستمان گەشت تیایدا دەڵێت: داوا دەکەین کە ببن بە واسیتە بۆ گفتوگۆ لەنێوان ئێمەو جەمال عەبدولناسردا، وە ئێمە ئامادەین بۆ ئەوەی پەیمان بدەین کە ڕووبەڕووی نەوەستینەوە و بە هیچ شتێك بەرەنگاری نەبینەوە، هەموو ئەوانەی دراوەتە پاڵمان لە تۆمەتەکان درۆو پوچو هەڵبەستراون.

[1] لماذا أعدموني : 26-29 بە کورت کراوەیی هەوەها بڕوانە بۆ شەش یاساکەی پرۆگرامی سەید لە هەمان سەرچاوەدا ل42-45

ئێمە لەبەرامبەر ئەمەدا تەنها یەك شت لە عەبدولناسر داوا دەکەین، ئەویش ئەوەیە: ڕێگەمان بۆ چۆڵ بکات و گرفت نەخاتە کارو هەوڵەکانمانەوە لە بەدواداچوونی چالاکی شیوعیەت لە ڕفاندنی لاوانی زانکۆو لاوانی وڵات و بەمارکسی کردنیان، وە هەر شتێکی جگە لەمە ئێمە کاتمان نیە بۆی، لەبەر ئەوەی ئێمە کاتێك ئەرکی خۆمان کۆتایی پێ هێنا ئەوە بەسروشتی حاڵ وادەبێت کە کۆتایی دێت، وە وادەبێت ئەوانەی ئەو کاریان بۆ دەکات بەسەر شانیدا سەرکەوتن، وە بەشێوەیەکی ئاسایی کۆتایی پێ دێت، ئێمە دەمانەوێ کە کۆسپ دروست نەکات و ڕێگر نەبێت لە نێوان ئێمە و نێوان کار کردن لەسەر ڕزگارکردنی گەنجانی ئەم ئوممەتە لە شیوعیەت".

دوای گەیشتنی نامەکە بە مامۆستا ئەمیری، ئەمیری سەرکردەکانی برایانی لە سوریا بۆ ئەم مەبەستە کۆکردەوە، ئەوان پێیان باش بوو کەسایەتیەکی گەورەی عەرەبی هەڵبژێرێت بۆ واسیتە لەلای عەبدولناسر، ئەویش هەواری بومدین بوو، ئەمیان ڕاسپارد بە گەیاندنی نامەکە بە دەستی بومدین، ئەمەش لە کاتی بەستنی کۆنگرەی لوتکەی عەرەبی بوو لە **(الدار البيضاء)** لەساڵی 1965دا.

مامۆستا ئەمیری چاوی بە شەریف بلقاسم کەوت ـ چونکە بومدین سەرقاڵ بوو لە کۆنگرەکەدا ـ وە پوختەی پێشنیارەکەی سەیدقوتبی بۆ نووسی تا ببێتە واسیتە لای عەبدولناسر، بلقاسم نامەکەی گەیاندە بومدین، بومدینیش چاوپێکەوتنی لەگەڵ عەبدولناسر کردو کارەکەی خستە بەردەمی، عەبدولناسریش پێشنیارەکەی سەیدقوتبی بەرپەرچدایەوە.

بومدین بە بلقاسمی ووت: (بەڕاستی عەبدولناسر ڕاپەڕیو هەڵچوو، وە ووتی: هەموو شتێك قبوڵ دەکەم کە باسی لێوە بکرێت تەنها قەزیەی برایانی موسڵمان نەبێت، ئەمەیان قەزیەیەکە لێبووەتەوە، کۆتایی پێهاتووە بەشێوەیەکی براوە، وە ناتوانرێت ئاسان کاریان لەگەڵ بکرێت).[1]

هەندێکیان گومانیان پەیدا کرد لە ڕاستی قسەکەی ئەمیری، وە پێیان دائەگرت لەسەر ئەوەی کە سەید ئەم پێشنیارەی پێشکەش نەکردووە، تۆمەتی شێواندنی فیکرو هەڵوێستی سەید قوتبیان دایە پاڵ ئەمیری! بەڵام لە ڕاستیدا ـ دوای زانینی پرۆگرامی بزاڤی ئیسلامی وەك ئەوەی سەید بۆی دەچوو ـ ئەوە بەدوور نازانین کە ئەمە لە سەیدەوە پێشنیارکرابێت، بەڵکو ئەوە بە ڕاستتر دەزانین کە سەید تا ئەوپەڕی توانای هەوڵی داوە بۆ گێڕانەوەی گەنجانی برایان بۆ چاکسازیی و پەروەردەکردن، بۆ بەرەنگاربوونەوەی بێ باوەڕی و فەساد لە کۆمەڵگادا !

بەڵام عەبدولناسر سور بوو لەسەر لەناوبردنی برایان و شەکەت کردنی گیانی سەید، سەرۆکەکانی عەبدولناسرو دوژمنەکانی ئیسلام ئەوەیان دەویست لە عەبدولناسر کە دژایەتی ئیسلام و سەربازەکانی بکات، وە دەرگا لەسەر بێ باوەڕی و خراپەکاری بکاتەوە، لەبەرئەوە واسیتەکەی ڕەدکردنەوە و، سەیدی لە سێدارەدا.

سەید و ڕێکخستنی برایان لە زیندانی ئەلقەناتردا

دوای ئەوەی شێوازی کارکردنی بزاڤی ئیسلامی بۆ سەیدقوتب ڕوون بوویەوە، ویستی ئەم شێوازە بەبرایانیش بگەیەنێت تاکو لەسەر بەرقەرار کردنی ئەو پرۆگرامە لە جیهانی بانگەوازدا لەگەڵیدا کاربکەن![2]

سەرەتای پەیوەندی کردنی بەبرایانەوە سەبارەت بەم پرۆگرامە ساڵی 1962 بوو.

دەتوانین دوو قۆناغ تێبینی بکەین لە سەرکردایەتی کردنی سەید بۆ ڕێکخستنی برایان:

قۆناغی یەکەم: سەرکردایەتی سەید بۆ چەند کۆمەڵێك لە برایانی زیندانی ئەلقەناتر کە پرۆگرامەکەیان پەسەند کردو بوونە هاوبیروڕای. وە ئەم قۆناغە لە نێوان ساڵانی 1962 و 1964 دابوو تا کاتێك ئازاد کرا.

قۆناغی دووەم: سەرکردایەتی برایان لە دەرەوەی زیندان، کە عەبدولفەتاح ئیسماعیل و براکانی دایانمەزراند بوو، ئەم ڕێکخستنە بە ڕوخسەتو ڕەزامەندی ڕابەری گشتیی بوو، سەرکردایەتی سەید بۆ ئەم ڕێکخستنە سەرکردایەتیەکی ئاراستەکردنی فیکریی بوو. ئەم قۆناغە لە مایسی 1964 بۆ ئابی 1965 بەردەوام بوو.

---

[1] گۆڤاری المجتمع، ژمارە 758 /11ئازاری 1986، لاپەرە 14-15

[2] لماذا اعدمونی ..29

کورتەیەك دەربارەی قۆناغی یەکەم:

سەید لە نەخۆشخانەی توڕڕەدا چاوی دەکەوت بەو برا زیندانیانەی کە لە زیندانەکانی ترەوە دەهاتن بۆ چارەسەر، کەزۆربەیان لە زیندانیانی توڕڕە بوون، وە چاوپێکەوتنەکان بەپێی ئەو سروشتەی زیندان هەیەتی خێراو تیژ بوون.[1]

سەید باری ڕێکخستنانەی خۆی لەم قۆناغەدا لەگەڵ تێروانینی برا زیندانیەکان بۆ سەیدو بیرو بۆچوونەکانی ڕوون کردۆتەوەو دەڵێت: (من تا ئەو کاتە لە نێوەندی برایانی موسوڵماندا تەنها برایەکی موسڵمان بووم)!

لە ڕاستیدا سەید بەوپێیەی کە نووسەرو بیریارێکی ئیسلامی بوو، وە شارەزایی و ئەزموونی لە بوارە گشتییەکاندا هەبوو لە دەروونی برایاندا بەهاو پلەوپایەو کەسایەتیەکی تایبەتی هەبوو.

بەڵام ئەو لەگەڵ هەموو ئەمانەدا هیچ سیفەتێکی حەرەکیو ئیداری لەکۆمەڵی برایاندا نەبوو، کە مافی شەرعی پێ ببەخشێ لە ڕەنگ ڕشتنی پلانی حەرەکی و، لەئاراستە کردنی برایاندا بۆی. چونکە ئەمە بە تەنها مافی مەکتەبی ئیرشادو ئەو کەسەیە کەمەکتەب ئەم کارەی پێ بسپێرێت. وە من لە ئەندامانی مەکتەب نەبووم، وە لەلای مەکتەبەوە داوای هیچ شتێکم لێ نەکرابوو. .).[2]

سەید بەخوێندنەوەی چەند کتێبێکی دیاریکراوو موناقەشەی چەند بیرێکی دیاری کراو ئامۆژگاری برا زیندانیەکانی دەکرد ئەوانەی لە زیندانی ئەلقەناترەوە هاتبوون.

لە زیندانی ئەلقەناترداو لەساڵی 1962دا یەکەم ئوسرەی ئیخوانی دروست بوو کە بە پرۆگرامی سەید کار بکەن، کە لەم برایانە پێك هاتبوون: مستەفاکامیل، یوسف کەمال، سەید عید، ژمارەی لایەنگرانی سەید لە زیندانی ئەلقەناتر زیادی کرد ، وە لە هەمان زینداندا کۆمەڵێك لە برایانی لێبوو کە دژی تێگەیشتنی سەید بوونو دووپاتی ئیخوانی بوونیان دەکردەوەو تۆمەتباریان دەکرد بە سەرپێچی کردنی هێڵی جولەی برایان، هەروەها بەوەی کە فیکرەکەی لە ڕویەکی نایاساییەوە دەرچووە . وە لە ماوەی نێوان 1962 و 1964دا باری برایان لە زیندانی ئەلقەناتر بەم شێوەیە بوو:

نزیکەی بیست و پێنج برا لە کۆمەڵی برایاندا لەسەر پرۆگرامی سەید دەڕۆشتن. نزیکەی بیست و سێ برا دژایەتی ئەم پرۆگرامەیان دەکرد بەتوندی، وە نزیکەی پەنجا برا لە ڕێگەیاندا بوون بۆ پەیوەست بوون بە پرۆگرامەکەی سەیدەوە.

لەو کەسانەی لایەنگریان نەدەکرد: ئەمین سدقی، عەبدولڕەحمان ئەلبەنا، لوتفی سەلیم، عەبدولعەزیزجەلال بوون، لایەنگرەکانیشی: مستەفاکامیل، سەیدعید، ڕەفعەت ئەلعیاد، فەوزی نەجم بوون.[3]

ئەندامانی مەکتەبی ئیرشاد پشتگیری لە سەید دەکەن

جیاوازی نێوان سەید و ئەوانەی لەدژی وەستان لەزینداندا پەرەی سەند، نەیارەکانی پەیوەنیان کرد بە ئەندامانی مەکتەبی ئیرشادەوە ئەوانەی کەزیندان بوون لەزیندانی ئەلواحات و شکاتی سەیدقوتبیان لەلا کردن لەگەڵ ئەوانەی کە لەگەڵی بوون، وە ئەفکارەکانی سەیدیان بەشێوەیەکی ناڕاست بۆ خستنە ڕوو.

سەید لەم بارەیەوە دەڵێت: (هەندێك لەوانە وێنەیەکی شێوێنراوو گەورەکراویان گەیاندە مامۆستا عەبدولعەزیز عەتییە و کەسانی تر لە ئەلواحات دەربارەی کەرت بوونە مەترسی دارەکان کە لەکۆمەڵەی ئەلقەناتردا ڕوویداوە. . . وە هەروەها وێنەیەکی شێوێنراو دەربارەی بنەڕەتی فیکرەکان و ئەو پرۆگرامەی کە جیاوازیەکە بە دەوریدا دەخولایەوە

ئەمەش وای لێکردن لە ئەلواحات هەراسان بن هەراسانێکی توند، لەفیکرەکە خۆی، یاخود لەو جیاوازییەی بەدەوریدا بوو).[3]

---

[1] هەمان سەرچاوە ::29-31

[2] لماذا اعدمونی ::31

[3] هەمان سەرچاوە ::31 -36

سەید لەنەخۆشخانەی زیندانی توڕڕە چاوی کەوت بەبرا عەبدولڕەئوف ئەبولوەفا کە لەلایەن مەکتەبی ئیشرادەوە لەزیندانی ئەلواحاتەوە هاتبوو، بێزاری ئەندامانی مەکتەبی سەبارەت بە بیروبۆچونەکانی پێڕاگەیاند. ئەوەبوو پێیان ووترابوو کە سەید لەفیکرە تازەکانیدا خەڵکی بە بێ بڕوا دەردەکات.

سەید ڕاستی فیکرەکەی بۆ عەبدولڕەئوف ئەبولوەفا ڕوونکردەوە، کە هیچ یەکێك لەموسڵمانانی بەبێ بڕوا نەداوەتە قەڵەم و پێی ووت: (**ئێمە خەڵکی بەکافر ناکەین!. وە ئەمە گواستنەوەیەکی شێوێنراوە، بەڵکو ئێمە دەڵێین: ئەوان لەڕووی بێئاگاییان بەڕاستیەکانی عەقیدە و تەسەوەرکردنی واتا دروستەکەی و دوری لەژیانی ئیسلامیەوە گەیشتوونەتە حاڵێك کە وەك حاڵی کۆمەڵگاکان وایە لەسەردەمی نەفامیدا.**

لەپێناوی ئەمەدا، نابێت خاڵی دەست پێکردن لەجوڵەدا بریتی بێت لەقەزیەی دروستکردنی دەسەڵاتو دەوڵەتی ئیسلامی، بەڵکو دەبێت: سەرلەنوێ چاندنەوەی تۆوی عەقیدە و پەروەردە و ڕەوشتی ئیسلامی بێت.

بابەتەکە پەیوەستە بە پرۆگرامی بزاڤی ئیسلامیەوە زیاتر لەوەی پەیوەست بێت بە حوکم دان بەسەر خەڵکیدا). [1]

ئەبولوەفا ڕوونکردنەوەکەی سەیدی گەیاند بە ئەندامانی مەکتەب لە ئەلواحات، بەڵام ئەوانەی کە دژی بوون بەردەوام داکۆکیان دەکرد لەسەر پێویستی وەستاندنی- ئەوەی ناویان نابوو- فیتنە لەڕیزەکانی کۆمەڵەدا.

لەپێش ئازاد کردنی سەید لەزیندانی توڕڕە گوێزرایەوە بۆ نەخۆشخانەی زیندان:(مامۆستا عەبدولعەزیز عەتییە و عومەر تەلمەسانی لەئەندامانی مەکتەبی ئیرشاد کە لەزینداندا مابوونەوە، پێم گەیشتن و منیش ڕاستی مەسەلەکەم تێ گەیاندن، پێی دڵئارام بوون). [2]

دوای ئازاد کردنی سەید، سەردانی هەردوو ئەندامی مەکتەب ئەمین سدقی و عەبدولڕەحمان ئەلبەنای کرد کەدوو سەرکردەی نەیاری بیروبۆچونەکانی سەیدبوون لە نەخۆشخانەی توڕڕە وە هەردوو برا عەتییەو و تەلمسانی هەوڵیاندا:(تێیان بگەیەنن کارەکە بەو شێوەیە نیە کەئەوان تێی گەشتوون، بەڵام ئەوان دوای گەڕانەویان بۆ ئەلقەناتر، لەگەڵ ئەو کۆمەڵەیەی کە لەگەڵیان بوون هەر سوربوون لەسەر هەڵوێستی خۆیان). [3]

ئەوەی لێرەدا بەلای ئێمەوە گرنگە قسەکەی سەیدقوتب خۆیەتی کە دەڵێت هیچ موسڵمانێکمان بەکافر دەرنەکردووە، وەقسە دەربارەی پرۆگرامی بزاڤی ئیسلامیە لەکارکردندا، نەك حوکم دان بەسەر خەڵکیدا. خەڵکی واتای عەقیدەی ئیسلامیی دروست نازانن- و ئەمەش کافر بوونیان ناگەیەنێت- وە داواکراو ئەوەیە کە ئەم ڕاستیانە لە موسڵمانان بگەیەنرێت و موسڵمانانی فێر بکرێت. . ئەمە بەلامانەوە گرنگە چونکە ئەم مەسەلەیە دوای شەهید کردنی سەید گەشەی کرد، ئەوەبوو چەند کۆمەڵێك لەلاوانی موسڵمان بەدەرکەوتن کە موسڵمانانی دیکەیان بە کافر دەدایە قەڵەم و ئیدعای ئەوەیان دەکرد کە ئەمە فیکری سەید قوتب بووە.

هەروەهاهەڵوێستی هەردووبرا عەتییەو تەلمەسانیمان مەبەستە لە بەرامبەر فیکرەکانی سەید و پرۆگرامەکەیدا، وە ڕەزامەندی دەربڕینیان بۆ سەید لەسەر هەموو ئەو بیرانە.

---

1 لماذا أعدموني :36
2 هەمان سەرچاوە: 36-37
3 هەمان سەرچاوە: 37
4 هەمان سەرچاوە : 37

تەلمەسانی ڕابەر ستایشی سەید دەکات

عومەر تەلمسانی ڕابەری سێیەمی برایانی موسڵمان لەساڵی 1958دا ستایشی سەیدی کرد و، بە ویژدانەوە لەبارەیەوە دوا، وە بەدووری گرت لەتۆمەتی بەکافر کردنی موسڵمانان، ئاماژەی بەوە کرد کە سەید پێش کەمێك گێڕایەوە - - دەربارەی چاوپێکەوتنەکەی لەگەڵ تەلمەسانی لەنەخۆشخانەی زیندانی توڕڕەدا بۆ دەرخستن و ڕوونکردنەوە سەبارەت بەو تۆمەتانەی کە ئەو کەسانەی دژی سەید بوون دابویانە پاڵ سەید.

ئەوەی کە لەستایشەکەیدا لەسەر سەیدهاتووە ئەمەیە : یادی ئەوە دەکەم کە شەهید سەیدقوتب دانراوی سودمەندی زۆری هەیە و لەسەر ئاستێکی بەرزیش، لەوانە "**في ظلال القران**" و "**العدالة الاجتماعية**" و "**معالم في الطريق**".

وە ئەم دانراوانە جیا ئەکرێنەوە بە توڕەیی لەستەم لەهەمووشێوەکانیدا، وە سور بوون لەسەر هەڵگرتنی ئێش و ئازار و گرفت لەسەر هەموو چینەکان، وە ئەوەی کە ئازادی باڵ بەسەر میسردا بکێشێ.

"**معالم في الطريق**" تازەیەکی تیا نییە لە فیکری سەید قوتب، بەڵام بەو پێیەی کە شەهید لە زینداناو دوای ئەوەی جۆرەها ئەشکەنجەی چەشت بە هەموو شێوەکانیەوەو بە دڵڕەقانەترین و وەحشیانەترین شێوە ئەشکەنجەدرا نووسیویەتی، لەبەرئەوە توڕەبوونی لە وانەی دژی شەرع وەستاونەتەوە ڕوونترو دیارتر بە دەرکەوت. مامۆستای شەهید سەیدقوتب ڕۆژێك لەرۆژان نەیویستوە موسڵمانێك بە کافر بکات.

چونکە لە زاناترین کەسان بوو بەوەی کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەزیاد لەفەرموودەیەکدا فەرموویەتی: ئەوەی کە ووتی: (لاالە الاالله)، وە بەدڵ بڕوای پێی هەبوو، بە هەتا هەتایی لەئاگردا نامێنێتەوە، ئێمەش دەزانین کە جگە لە کافران هیچ کەس بە هەتا هەتایی لەئاگردا نامێنێتەوە.

ئەمە یەکەم شت، دووەمیان، زۆر دووبارە کردنەوەی دەستەواژەی (کۆمەڵگای نەفامی) مەبەستی پێی کافر کردنی کۆمەڵگا نەبووە، بەڵکومەبەستی دژایەتیکردنی توندی ستەمکاران و ملهوڕان و گومان دروست کەران بووە. ئەوەش شێوازێکە زمانی عەرەبی دەیناسێت.

وە ئەوانەی شەهید سەیدقوتب دەناسن و پاکی ڕەوشتی و، فراوانی ئەدەبی و، خۆبەکەم زانینی و، ناسکی هەستی دەناسن، دەزانن کە سەید کەس بە کافر دەرناکات.

سەید بانگخوازێکی ئیسلامیە، لە چاوانەی بانگخوازە موسڵمانەکانە، جا ئەوکەسەی وتەکانی سەیدی بەکارهێناوە دوور لەمەبەستی خۆی، ئەوە ستەمی لەسەید کردووە. وە ئەوانەی شێتانە هێرشیان کردۆتە سەری، لەکاتێکدا کاریگەری وشەکانی و نووسینەکانی سەیدیان لەسەر لاوانی پاکوخاوێن هەستپێکردووە، ئەوانەش ستەمیان لێکردووە.

ئەمە کورتەیەکی کۆکراوەیە بۆ ئەو بناغانەی (**معالم في الطريق**)ی لەسەر وەستاوە، وە من شەرەفی ئاگادار بوونم بە سەریدا هەیە پێش لەچاپدانی، کاتێك ئێمە لەنەخۆشخانەی لیمان توڕڕە بووین.

وە کاتێك سەیدقوتب ئازاد کرا، ناردی بۆ من- من لە زینداندا بووم- هەواڵی پێدام کە کۆماری عێراق داوایان لێکردوە تا بچێت بۆعێراق و لەبواری پەروەردە و فێرکردندا کاربکات.

سەید لەڕەدکردنەوە و قبوڵ کردندا پرس و ڕای پێکردم. ڕای من وابوو کە قبوڵی بکات! بە هۆی مەترسیمەوە لەوەی چاوەڕێم دەکرد لەلایەن پیاوانی کودەتاچییەوە بەرامبەری بکرێت ، بەڵام ئەو مانەوەی لەمیسردا هەڵبژارد، تاکو پارێزگاری لە بۆچوونی خۆی بکات، وە ئەوە قەدەری خوایە کەنەخۆپاراستن و نەخۆلادان لەگەڵ قەدەردا سودی نیە.[1]

[1] ذكريات لا مذكرات, عمر التلمساني : 280-281

سەرئەنجامی لایەنگرانی سەید دوای دەرچوونی لەزیندان

دوای ئەوەی سەید لە مایسی 1964دا لە زیندان ئازادکرا، پەیوەندی نەکرد بەو کۆمەڵەوە کەلایەنگری فیکرەکانی بوون لە ناو زینداندا بەکەمی نەبێت، ئەم پەیوەندیەش پەیوەندیەکی ڕێکخستنانە نەبوو.

سەید بیری کردەوە لەوەی لە ڕووی ڕێکخستنەوە پەیوەندی بکەن بەشەهید محەمەد یوسف هەواش و، لەدەروونی خۆیدا ئەوی هەڵبژاردبوو بۆ ئەم کارە، بەڵام نەیپێی وت و نەکردیشی، وە ئیتر برایانی لایەنگری سەید لە دەرەوەی زیندان بەبێ پەیوەندی ڕێکخستنی مایەوە.

بەڵام سەید قوتب خۆی لەگەڵ دەرچوونیدا لە زیندان ڕاستەوخۆ پەیوەندی کرد بە ڕێکخستنی ڕەسمی تازەی برایانەوە، کە عەبدولفەتاح ئیسماعیل و براکانی دایان مەزراند بوو. سەید هۆی ڕێکنەخستنەوەی لایەنگرەکانی خۆی لە دەرەوەی زیندان لەم چەند خاڵەدا ڕوون دەکاتەوە:

1ـ ئەم کۆمەڵە لە برایان وەك هەموو برایانی تر حسابیان بۆ دەکرێت لە ڕوی نەجولاّن و وەستان لەجولە لەبارودۆخە هەنوکەییەکەدا، وە ئەم کۆمەڵەیە جگە لە جۆری بیرکردنەوە بارودۆخێکی سەربەخۆی نەبوو کە بیبەستێتەوە بە منەوە، وە منیش نەمدەویست بچمە ناو هیچ گرفتێکەوە وەك ئەوەی کە کۆمەڵی ئۆپۆزسیۆن لە ئەلقەناتر وروژاندیان.

2ـ من دوای دە ساڵ لە زیندان هاتمە دەرەوە. مرۆڤێکیش پاش دەساڵ لەزیندان بێتە دەرەوە وەك کوێر وایەو، لە لایەنی دیدی کۆمەڵایەتیەوە پێویستە هەلی بۆ بەجێ بهێڵرێت تا ئاشنایی بەسەر کۆمەڵگەدا پەیدا بکاتەوە بۆ چارەسەری حاڵو وەزعە کۆمەڵایەتیەکانی، جگە لەوەی کە جوڵەکانی بە توندی چاودێری دەکران.

3ـ بارودۆخ لە دەرەوەی زیندان جیایە لە زیندان. لە زینداندا تواناکان زیندانیو چڕو پڕو کۆ دەبن، وە بە ئاراستەی ئەوەی کە خاوەن عەقیدەکە لە پێناویدا چۆتە زیندانەوە دەردەچن. بەڵام کە ئەو لە دەرەوە بێت ئەوا سەرقاڵی و گرفتو گرنگی پێدانی جۆراوجۆر کاتەکاتی داگیر دەکەن. . وە نابێت هەرگیز ماوەیەك وازیان لێبهێنرێت تاکولەماوەیەدا دەربکەوێت کێ بە ژیانی دنیادا ڕۆچوەو، کێ ماوەتەوە بۆ عەقیدەو بانگەوازەکەی.[1]

لەم برایانە کەسی تری نەبینی، جگە لە ئەلتوخی —کاتێك لە ئیسماعیلیە بانگی کرد تا ئاگادار بێت بەسەر حاڵی براکاندا لە دەرەوەی زیندان.

سەرکردەی ڕێکخستنی نوێ لە زینداندا پەیوەندی دەکات بە سەیدەوە

سەرکردەکانی ڕێکخستنی نوێ توانیان دەستیان بگاتە سەیدو لە زینداندا پەیوەندی پێوە بکەن. ئەحمەد ڕائف لە (**البوابة السوداء**)دا دەگێرێتەوە کە شەهید عەبدولفەتاح ئیسماعیل گەیشتە سەید قوتب لە نەخۆشخانەی زیندان، وە داوای لێکرد (کە ببێتە باوکی ڕۆحی بۆ کۆمەڵێك لە برایان لە دەرەوەی زیندان، کە پێویستیان بە کەسێك هەیە تێگەشتنەکانیان بۆ ڕاست بکاتەوەو، ڕێنماییان بکات بۆ ڕێگای ڕاستو ئەوان ئەم توانایە لەودا دەبینن.

سەید لەسەر ئەمە ڕەزامەندی دەربڕی و کتێبەکانی بە ئاڕاستەی ڕێکخستنەکە کەوتنە سەر ڕێگەی خۆیان چ لە پێش لە چاپدان و چ دوای لە چاپ دانیان).[2]

لە کاتێکدا خوشکی تێکۆشەر زەینەب ئەلغەزالی دەربارەی پەیوەندی سەرکردەی ڕێکخستن بە سەیدەوە لە زینداندا شتێکی تر دەگێرێتەوە کە سەرکردایەتی ڕێکخستنی نوێ ڕوخسەتیان لە ڕابەری گشتی پێشەوا هوزەیبی وەرگرت بۆ پەیوندی کردن بە

---

[1] لماذا اعدموني ، 38- 39.

[2] أيام من حياتي 35- 36.

سەیدەوە، تا ڕاو بۆچوونی لە هەندێك ڕووداودا وەربگرن، وە ئاشنا ببن بە ئاراستەكردنو ڕێنماییەكانی، ئەویش ڕێگەی پێدان.
عەبدولقادر ئیسماعیلیش داوای كارەكەی لە زەینەب ئەلغەزالی كردو لە ڕێگەی حەمیدە قوتبەوە ئەنجامدرا.

زەینەب غەزالی دەگێڕێتەوە كە حەمیدە قوتب لەلایەن سەیدی برایەوە مەلزەمەی كتێبێكی بۆ دەست خستن و وتی: سەید ئامادەی كردووە بۆ چاپكردن كە ناوی (**معالم في الطريق**) بوو، وتی: ئەگەر لە خوێندنەوەی ئەم لاپەرانە لێبوونەوە ئەوا هی ترتان بۆ دەهێنم[1].

ئەم پەیوەندی كردنە لە ساڵی 1962 دا بوو واتە بە دوو ساڵ پێش دەرچوونی لە زیندان. هیچ دژایەتیەك لە نێوان هەردوو چیرۆكەكەدا نیە، دەشێت سەرەتای پەیوەندیكردن لە ڕێگەی عەبدولفەتاح ئیسماعیلەوە بووبێت، وە ئەو ڕوخسەتی لە ڕابەری گشتی وەرگرتبێ، پاشان ئەڵقەی پەیوەندی كردن لە نێوان سەیدو ڕێكخستندا حەمیدەی خوشكی سەیدو حاجی زەینەب غەزالی بووبێت.

هەروەهاسەید لە زینداندا بەردەوام بوو لە یارمەتی دانو هاوكاریكردنی ڕێكخستن بە نووسینەكانی لە (**الظلال**) و بەشەكانی (معالم).

سەید سەركردایەتی ڕێكخستنی نوێ دەكات

دوای دەرچوونی لە زیندان هەر پێنج براكە ـ سەركردایەتی ڕێكخستنی نوێ ـ چاویان بە سەید كەوت لە ساڵی 1964 و داوایان لێكرد سەركردایەتی ڕێكخستنی نوێ بگرێتە ئەستۆ، سەید دوای ئەوەی لە لایەن سەرۆكەكەیەوە داوای لێكرا زانیاریەكانی دەربارەی ڕێكخستنی نوێ تۆمار دەكرد ، (دوای چەند یەكتر بینینێكی یەك لە دوای یەك ،لەوانەوە بۆم دەركەوت كە بە شێوەیەكی كرداری ئەوان ڕێكخستنیان پێكهێناوە، مێژووی كار تیایدا دەگەڕێتەوە بۆ نزیكەی چوار ساڵ یان زیاتر، وە كەمینەیان لەوانە بوون كە پێشتر دەستگیر كراوبونو زۆرینەیان لەوانە بوون كە دەستگیر نەكرابوون یان هەر پێشتر لە برایان نەبووبوون.

ئەم ڕێكخستنە دروست كرا، بەوەی هەر یەكێك لەو كۆمەڵە ـ بە جیا ـ لە كاتێك لە كاتە ڕابردووەكاندا بیری كردبووەوە لە پێویستی كاركردن بۆ گێڕانەوەی برایانی موسڵمانو ڕازی نەبوون بەو بارەی كە لەو كاتەدا كۆمەڵی برایانی تێیدا بوو.

وە ئەو لەكاتی جموجوڵیاندا ـ هەریەك بەجیا بۆ ڕێكخستنی هەر ژمارەیەك لەبرایانی ئارەزومەند لەجوڵە، یان بزواندنیان، هەندێكیان بە هەندێكیان دەگەیشتن، وە دوای ئەوەی هەندێكیان متمانەیان بە هەندێكیان پەیدا كردوو دڵنیا دەبوون لەیەكتر، ئەوا هەموویان پەیوەندیان دەكرد بەو كۆمەڵەوە كەپێشتر پەیوەندیان پێوە كردبوو، وە تەنها ئەم ڕێكخستنەیان پێك هێنا.

ئەوان- كە هەموویان لاوانی كەم ئەزمون بوون- بەردەوام دەگەڕان بەدوای سەركردەیەكدا بۆ خۆیان لە گەورە ئەزموندارە بیریارەكان- وەك مامۆستا فەرید عەبدولخالق- بەڵام نەیان دۆزیەوە)[2].

پاشان پێنج براكە ئاماژەیان بەسەیدقوتب كرد- دوای ئەوەی داوایان لێكرد سەركردایەتیان بكات- ئەوان پێش ئەوەی نووسینەكانی بخوێننەوە و گوێ لە قسەكانی بگرن (ئەوان لەسەر ئەو بناغەیە بیریان دەكردەوە كە مەسەلەكە مەسەلەی ڕێكخستنی كۆمەڵێكی گیان بەخشە، بۆ لابردنی بارودۆخ ولەناوبردنی ئەو كەسانەی كە لەكۆمەڵی موسڵمانیان دابوو، وە بانگەوازەكەیانیان وەستاند بوو، وە هەروەها دروست كردنەوەی كۆمەڵ و بونیادنانی دەستوری ئیسلامی لەو ڕێگەیەوە.

بەڵام ئێستە تێگەشتن كە مەسەلەكە زۆر لەوە گەورەترە، وە ڕێگەی كاركردن دورودرێژترە. . .).

---

[1] أيام من حياتي 35-36

[2] لماذا أعدموني :45-46

وە پێویستی خۆیان بۆ سەرکردایەتیەك بۆ ڕوون کردەوە کەزیاتریان پێ ببەخشێت و، لە بزاوتندا ڕێنومایییان بکات، تائەمان بتوانن کار بکەنە سەر ئەوانەی دوای خۆیان، وە تێگەیشتنیان فراوان بکەن و بیروبۆچونیان بگۆڕن. . .

پاش ئەوەی سەید وتەکانی بیستن، لەگەڵ پێشنیارەکەیان کە سەید سەرکردایەتیان بکات، سەید کەوتە نێوان دوو هەڵبژاردنەوە:

(یان کارکردن ڕەدبکەمەوە لەگەڵیان. . وە ئەوانیش لەسەر ئەو شێوەیەی کە من قەناعەتم پێی هەبوو پێك نەهاتبوون.

وە یان کارکردن قبوڵ بکەم، لەسەر بناغەی پڕکردنەوە و تەواوکردنی ئەوەی لە دەستیان چووو بوو لەو پڕۆگرامەی کە بە بیرمدا دەهات بۆ جوڵەو بزاوتن، وە لەسەر بناغەی توانای ڕێککردنی جوڵەکانیان، بەشێوەیەك هەڵچوونی بێ جێو ڕێ دروست نەبێت و ڕوونەدات- بەتایبەتی کە هەندێکیان ئەوە لە نیەتیاندا هەبوو.

ڕێگەی دووەمم بڕیاردا بۆ کارکردن لەگەڵیان وبۆ سەرکردایەتی کردنیان. . .)[1].

سەرکردایەتی کردنەکەی بە ڕوخسەتێك بوو لە ڕابەری گشتی پێشەوا هوزەیبییەوە

هەندێك لە برایان - هەندێك لە لێکۆڵەرەوانیش- وای بۆ دەچن کە کاتێ سەید دەستی بە کارکرد- لە ناوەوە دەرەوەی زیندان- بە تەنها بوو دور لەبرایان، وە ڕێبازەکەی دابڕابوو لە برایان، بەڵکو پەیوەست بوو تەنها بە خۆیەوە، وە گوایە سەید کاری کردبێت بۆ دامەزراندنی بزوتنەوەیەکی ئیسلامی نوێ جیا لە بزووتنەوەی برایان !

بەلاّم ئەم بۆچونانە هەڵەن و لە سەر گومان و خەیاڵ ڕاوەستاون!

ئەو برایانەی کە لەگەڵ سەید کاریان دەکرد دوپاتی ئەوە دەکەنەوە کە سەرکردایەتی سەیدقوتب بە ڕوخسەت بووە لە ڕابەرەوە، سەیدیش ڕەزامەندی ڕابەری گشتی وەرگرتووە لە سەر جموجۆڵ کردنەکەی. زەینەب ئەلغەزالی تێکۆشەر دەگێڕێتەوە ـ بێگومان ڕاستگۆیە لە گێڕانەوەکەشیدا ـ کە ڕابەر (ئاگاداربوو بەسەر مەلزەمەکانی کتێبی (معالم) دا، وە مۆڵەتی شەهید سەیدقوتبی دا کە بە چاپی بگەیەنێت) هەروەك دەگێڕێتەوە کە چاوی بە ڕابەری گشتی کەوتووەو پرسیاری لێکردووە دەربارەی سەیدو (معالم)، ئەویش پێی وتووە: (لەسەر بەرەکەتی خوا. . . بەڕاستی ئەم کتێبە هەموو ئاواتەکانە منی کورت کردۆتەوە لە سەید دا، خوای پەروەردگارمان بیپارێزێ، من خوێندمەوە، وە خوێندنەوەکەیم دووبارە کردەوە، بەڕاستی سەیدقوتب هیواو ئومێدی چاوەڕوان کراوە بۆ بانگەوازی خواویستی ئێستە. وە ڕابەر مەلزەمەکانی کتێبەکەی پێدام، منیش خوێندمەوە ـ کە لەو کاتەدا لە لای ڕابەری گشتی بوو. بۆ وەرگرتنی ڕەزامەندی چاپکردنی ـ منیش لە ژورەکەی ڕابەری گشتی نەچومە دەرەوە تا بە تەواوی **(معالم في الطريق)**م خوێندنەوە.[2]

خوشکە زەینب دووپاتی دەکاتەوە کە سەید بە ڕوخسەتێك لە ڕابەری گشتی مامۆستا هوزەیبییەوە سەرکردایەتی ڕێکخستنی نوێی برایانی دەکرد: (ئەوەبوو هوزەیبی هەموو بەرپرسیارێتیەکانی سپارد بە سەیدقوتب، وە هەموو پەیوەندیەکانی ئێمە بە سەیدەوە بەپێی فەرمانی هوزەیبی بوو. وە پێویست بوو لە سەرمان لە دوای دەستگیرکردنیەوە بگەڕێینەوە بۆ لای ڕابەری گشتی و پرسی پێ بکەین بۆ ئەوکەسەی لە جیاتی سەید بەرپرسیاری ئەگرێتە ئەستۆ) زەینەب غەزالی ئەم ڕاستییەی لە زیاد لە شوێن و جێیەکدا دووپات کردۆتەوە، بە تایبەت کاتێك بۆ پەیامنێری گۆڤارە ئیسلامیەکان دواوە.

---

[1] لماذا أعدموني : 46-47

[2] أيام في حياتي : 36 ـ 37

سروشتی سەرکردایەتی کردنی سەید بۆ ڕێکخستنی نوێ

سەرکردایەتی کردارێکی جێبەجێکردن بوو بۆ ڕێکخستنی نوێی لیژنە پێنج کەسیەکە: عەلی عشماوی و عەبدولفەتاح ئیسماعیل و ئەحمەد عەبدولمەجید و موبارەك عەبدولعەزمی و سەبری عەرەفە. وە سەید جێبەجێ کردنی ئیش و کارە کرداریەکانی ڕێکخستنی بەجێهێشتبوو بۆ ئەم پێنج برایە. بەڵام سەرکردایەتی سەید، سەرکردایەتیەکی فیکری ڕۆشنبیری زانستی پەروەردەیی بوو.

هەر لەبەرئەمەش بوو لە کاتێکدا داوایان لێکرد ببێتە سەرکردە پێی ووتن: (بەڵام من وەك دەزانن پیاوێکی نەخۆشم، لەژێر دەستی پزیشکەوانی مەترسیدار بە نەخۆش دەرچووم، وە ئەجەلەکانیش ـ بە دەستی خوایە، بەڵام قەدەری خوا بەکۆمەڵەهۆکارێك دێنە دی کە خوای گەورە خۆی بەدی هێناون. .

لەبەرئەوە پێویستە پشت بە خوا ببەستن، وە هەوڵ بدەن ئێوە خۆتان سەرکردەبن. وە ئەرکی ڕاستەقینەی من لەگەڵ ئێوە بریتیە لە هەوڵدانی ئەوەی کە لە توانامدا هەیە بۆ هۆشیار کردنەوە و پێگەیاندنتان لە ڕووی ژیریەوە، تاکو بن بە سەرکردە. . .) **ئاڕاستەکردنەکانیشی بۆیان پەروەردەیی و ڕۆشنبیری و سیاسی گشتیی بووە !**

کۆبوونەوەکانیشی لەگەڵیان(هەندێ جار لە هەفتەیەکدا جارێك، هەندێ جار دوو هەفتە جارێك. . وە لە ماوەی سەرقاڵ بوونیدا لە هەر سێ هەفتەیەکدا جارێك، یان هەموو مانگێك یەکجار. .).

ماوەی سەرکردایەتی بۆ ڕێکخستن (لە شەش مانگ تێپەڕی نەکرد، دانیشتنەکانیش لە نێوانی زیاتر لە دە یادوانزە دانیشتن زیاتر هەڵناگرێ. .).

سەید سەرکەوتوو بوو لە لادانی ئەندامانی ڕێکخستن لە فیکرەی بەکارهێنانی هێز دژ بەوانەی کە لە کۆمەڵی برایانی موسڵمانیان دا (**ئێمە ڕێککەوتین لە سەر دورخستنەوەو وەلانانی بەکارهێنانی هێز وەك هۆکارێك بۆ گۆڕینی سیستمی فەرمانڕەوایی، یا دروستکردنی سیستمی ئیسلامیی**).

هەڵە لە پرۆگرامی سید قوتب دایە بۆ بزاڤی ئیسلامیی لە بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیدا

پێشتر ئاماژەمان بۆ پرۆگرامی سەید لە جولەو کارو بانگەوازدا کرد، وە ڕوونمان کردەوە کە لە سەر شەش خاڵ ڕاوەستاوە، لێرەدا کوورتی دەکەینەوە تاکو بزانین هەڵە لە چ خاڵێکی پرۆگرامەکەدایە:

1ـ پێویستە بە لاوان دەست پێبکرێت ـ وە لەگەڵ خەڵکانی تریشدا ـ بە عەقیدەو، بەڕوونکردنەوەی واتای ئیمان و ئیسلام و بەندایەتی و گێڕانەوەی حوکم بۆ خوا.

2 ـ پەروەردەکردنی لاوانی تێگەیشتوو لە سەر بنچینەی پێشوو، لە سەر ڕەوشتی ئیسلامیی، وە هۆشیار کردنەوەیان بەو شتانەی ڕوو ئەدات لە دەوروبەریاندا لە سەربازگە ناوخۆیی و دەرەکیە دژەکاندا.

3 ـ دەست پێنەکردن بە ڕێکخستنی ئەندامان، مەگەر دوای گەیشتنیان بۆ ئاستێکی بەرز لە تێگەیشتنی عەقیدەو ڕەوشت و سلوك و، هۆشیاری بە هەموو ئەوەی کە دەبێت و ڕوو دەدات.

4 ـ خالی دەست پێ کردن لە بزاڤی ئیسلامیدا خۆی نابینێتەوە لە داواکردنی جێبەجێ کردنی یاسای ئیسلامیدا، بەڵکو بە گواستنەوەی کۆمەڵگاکان ـ یان بەشە کاریگەرەکان تیایدا ـ بۆ ئیسلام ـ بە پێی خاڵەکانی پێشوو ـ تاکو ئەو کۆمەڵگایە خۆی داوای جێبەجێ کردنی ئیسلام بکات.

5 ـ ڕێگای گەیشتنە پیادەکردنی یاسای ئیسلام نابێت لە ڕێگەی کودەتاوە بێت لە فەرمانڕەواییدا، کە لە سەرەوە بێت، بەڵکو لە ڕێگەی گۆڕینی ڕاوبۆچونی کۆمەڵگا ـ یان بەشە کاریگەرەکانی ـوەگۆڕینی بەهای ڕەوشتی و پەیوەستی بە ئیسلامەوە دەبێت، بە جۆرێك ئەندامانی ئەوە بزانن کە پیادە کردن و جێبەجێ کردنی ئیسلام ئەرکێکە پێویستە بێتەدی.

6 ـ له هه‌مان کاتدا، پێویسته بزاڤی ئیسلامی بپارێزرێت و به‌رده‌وام ئه‌ندامه‌کانی به‌رپه‌رچی ده‌ست درێژی بداته‌وه. وه له به‌رئه‌وه‌ی ئه‌و نایه‌وێت ده‌ستدرێژی بکاته سه‌ر جگه له خۆی، وه نایه‌وێ یاسای خوا له ڕێگه‌ی هێزه‌وه له‌سه‌ره‌وه فه‌رزبکات، که‌واته پێویست ده‌کات وازی لێبهێنرێت ئه‌رکی خۆی جێبه‌جێ بکات و ده‌ستدرێژی نه‌کرێته سه‌ر ئه‌ندامانی، جا ئه‌گه‌ر ده‌ستدرێژی ڕوویدا بۆ سه‌ری،ئه‌وا به‌ته‌نیشتیه‌وه به‌رپه‌رچی ده‌درێته‌وه، به لێدانی هێزی ده‌ست درێژی که‌ر، به‌و بڕه‌ی که ڕێگه به بزاڤی ئیسلامی بدات به‌رده‌وام بێت له ڕێگه‌که‌یدا".

ده‌بینین پێنج خاڵی یه‌که‌م هیچ قسه‌یه‌کان له سه‌ر نیه، وه هه‌موویان ڕاست و به‌جێن، به‌ڵام ده‌بینین هه‌ڵه له خاڵی شه‌شه‌مدایه، که به‌ربه‌رچدانه‌وه‌ی بزاڤی ئیسلامیه بۆ هه‌ر ده‌ستدریژیه‌ك بکرێته سه‌ری.

ئایا وازدێنن له بزاڤی ئیسلامیی له‌گه‌ڵ پرۆگرامه په‌روه‌رده‌ییه‌کانیدا بڕوات؟

هه‌ڵه له بیرو بۆچوونی سه‌یددایه سه‌باره‌ت به ئه‌گه‌ری وازهێنانی نه‌فامان له بزاڤی ئیسلامی که پرۆگرامه په‌روه‌رده‌ییه فێرکارییه‌کانی پێشووی جێبه‌جێ بکات، هه‌رچه‌نده بزاڤی ئیسلامی نه‌یه‌وێت یاسای فه‌رمانڕه‌وایی له‌سه‌ره‌وه له‌ڕێگه‌ی به‌کارهێنانی هێزه‌وه بگۆڕێت. به‌ڵام نه‌فامان توانستی بینینی ئیسلامیه‌کان و بانگخوازانی حه‌ق و ڕاستیان نیه، ئه‌وانه بوونی ئیسلامیه‌کان به تاکه مه‌ترسی ڕاسته‌وخۆی سه‌ر خۆیان ده‌زانن، ئه‌گه‌رچی ئیسلامیه‌کان ده‌ستیش نه‌خه‌نه کاروباریانه‌وه‌و ته‌نها سه‌رگه‌رمی په‌روه‌رده‌ی خۆیان بن و نه‌وه‌ی نوێ و داهاتوو پێبگه‌یه‌نن بۆ ئه‌وه‌ی له داهاتوودا گۆڕانکاری بکه‌ن، له به‌ر ئه‌مه نه‌فامان پێیان سه‌خڵه‌ت و قه‌ڵس ده‌بن، ده‌ستدرێژی ده‌که‌نه سه‌ریان ! وه سه‌ید خۆی ته‌ئکیدی له سه‌ر ئه‌م واتایه کردۆته‌وه له زیاتر له چه‌ند شوێنێکی (**في ظلال**) دا. لێره‌دا سه‌رنجه‌که‌ی خۆی له (**ظلال**)دا ته‌واو به شیاو ده‌زانم له سه‌ر وته‌که‌ی شوعه‌یب پێغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) له‌گه‌ڵ گه‌له‌که‌ی: (**وَإِن كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنكُمْ آمَنُواْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يْؤْمِنُواْ فَاصْبِرُواْ حَتَّى يَحْكُمَ اللّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ * قَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُواْ مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ) (الأعراف: 87، 88)**.

سه‌ید ئه‌ڵێت: (به‌ڕاستی شوعه‌یب (**علیه السلام**) بانگی کردن بۆ ڕێکوپێکترین پلانی بانگکردن، له کۆتا خاڵدا وه‌ستا، نه‌یده‌توانی ته‌نها هه‌نگاوێك لێی پاشه‌کشه بکات، خاڵی چاوه‌ڕوان کردن و پێکه‌وه ژیان دوور له ئازارو، وازهێنان له هه‌ر که‌سێك که بووبێته هه‌ڵگری ئاین، تا خوای گه‌وره فه‌رمان ده‌کات، وه خوای گه‌وره چاکترین فه‌رمانڕه‌وایه، به‌ڵام تاغوته‌کان به‌وه ڕازی نابن که ئیمان له سه‌ر زه‌ویدا بوونی هه‌بێت و له کۆمه‌ڵێکدا ده‌ربکه‌وێت که خه‌ڵکی به‌ندایه‌تی بۆ تاغوت نه‌که‌ن. بوونی کۆمه‌ڵێکی موسڵمان له سه‌ر زه‌ویدا که هیچ دینێکی نه‌وێت جگه له دینی خوا، وه دان به هیچ ده‌سته‌ڵاتێکدا نه‌نێت جگه له ده‌سه‌ڵاتی خوا، وه هیچ یاسایه‌ك له ژیانیدا فه‌رمانڕه‌وا نه‌بێت جگه له یاسای خوا، وه له ژیانیدا شوێن هیچ پرۆگرامێك نه‌که‌وێت جگه له پرۆگرامه‌که‌ی خوا. . . به‌ڕاستی بوونی کۆمه‌ڵێکی موسڵمانی به‌م شێوه‌یه هه‌ڕه‌شه له ده‌سه‌ڵاتی تاغوته‌کان ده‌کات، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ئه‌و کۆمه‌ڵه گۆشه‌گیریش بێت له خۆیدا، وه تاغوته‌کان بداته ده‌ست حوکمی خوای گه‌وره تا کاتێك واده‌که‌ی دێت. تاغوت به فه‌رز کردن جه‌نگ فه‌رزده‌کات به‌سه‌ر کۆمه‌ڵی موسڵماندا ـ ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌رکۆمه‌ڵی مسوڵمانیش نه‌خوازێت جه‌نگی له‌گه‌ڵدا به‌رپا بکات ـ ! بوونی حه‌ق خۆی له خۆیدا ناحه‌ق سه‌غڵه‌ت ده‌کات، وه ئه‌م بوونه خۆی له خۆیدا ئه‌وه‌یه که جه‌نگ له‌گه‌ڵ ناحه‌قدا له سه‌ری فه‌رز ده‌کات. . ئه‌وه سونه‌تی خوایه‌و ئه‌بێت به‌رده‌وام بێت).[1]

ئه‌مه سروشتی ململانێی نێوان بزاڤی ئیسلامی و نێوان دوژمنه‌کانیه‌تی، وه ئه‌مه ڕاستیه له‌م بواره‌دا، ئیتر چۆن سه‌ید ـ له خاڵی شه‌شه‌مدا ـ وای بۆ ده‌چێت که ئه‌گونجێت ناڕه‌واخوازان واز له بزاڤی ئیسلامی بهێنن تا ئه‌رکه په‌روه‌رده‌یی و فێرکاریه‌کانی به ئه‌نجام بگه‌یه‌نێت، وه ده‌ستدرێژی نه‌که‌نه سه‌ری!؟

1

هەڵە لە دانپیانانی بیروڕای بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیدایە

ئەو بۆچوونەی سەید کە هەیبوو سەبارەت بە وەی کە دەستدرێژی ناکرێتەسەر بزاڤە ئیسلامیەکەی‌و پرۆگرامە پەروەردەییە فیکریەکەی وای لیکرد کە دەستدرێژی کردنە سەری لە لایەن ڕژێمەوە بە دوور بزانێت، لەگەڵ ئەوەدا یەکێك لە شەش خاڵە مەنهەجیەکەی تایبەت کردووە بە بڕیاردانی بەپەرچدانەوەی دەستدرێژیکردنە سەری ئەگەر لە لایەن ڕژێمەوە بۆ سەری ڕوویدا، بڕوامان وایە ئەمە کرۆکی هەڵەیە لە پرۆگرامەکەی پێشوویدا. سەرکردایەتیە پێنج کەسیەکەش هەموویان هاوڕای سەید بوون و، بەڵگە هێناوەکانیشیان بۆ شەرعیەتی پشت بەستن بەم مەبدەئەو چۆنیەتی جێبەجێ کردنی لەم خاڵانەدا خۆی دەبینێتەوە:

1 ـ ئەوە مافێکە خوای گەورە بۆ بڕوادارانی بڕیار داوە: (فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُواْ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُم) البقرة : 194.

2ـ ئەو دەستدرێژییە وەحشیگەرانەی کە لە لایەن حکومەتەوە بۆ سەر برایانی موسڵمان لە ساڵی 1954دا بە ئەشکەنجەدان و ئەتککردنی هەموو کەرامەتێکی مرۆڤانە لە کاتی ئەشکەنجەدانیاندا ئەنجامدرا، پاشان کوشتن و تێکدانی ماڵەکانیان و دەربەدەرکردنی منداڵ و ئافرەتەکانیان.

3ـ بیرکردنەوە لە دەستدرێژی پێش وەخت لەلایەن حکومەتەوە بۆ سەر برایان، وە دووربوون لە لێدانیان، وە بە تەنها نەخشەیەك بوو بۆ بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیەك کە ڕوو ئەدات.

4- بەرپەرچ نەدانەوەی هاوشێوەو پراو پڕ، ئەمەش لەبەر ئامۆژگاری و ئاراستە کردنە ئیسلامیە ئەخلاقیەکان، چونکە خودی ئیسلام ڕێنادات بە موسڵمان ئەشکەنجەی هیچ کەسێك بدات و، ئەتکی کەرامەتی مرۆڤانەی بکات، وە ڕێنادات منداڵ و ئافرەتەکان بەبرسێتی واز لێ بهێنرێت.

5- پەیوەست بوون بەو هۆکارانەوە کە ئیسلام حەڵاڵی کردوون لەکاتی بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی دەستدرێژکاراندا: کەبریتیە لە جەنگان و کوشتاری دەست درێژی کاران بە تەنها.

6- ئامانج لە بەرپەرچدانەوەی دەست درێژیدا، وادەردەکەوێت لە دوو لایەنەوە بووبێت:

أ- تاکو دەستدرێژی کردنە سەر بزاڤی ئیسلامی و شوێن کەوتووەکانی هەروا شتێکی ئاسان نەبێت، کە دەستدرێژکاران لە هەر کاتێکدا ویستیان ئەنجامی بدەن.

ب- بۆ هەوڵی ڕزگارکردن و دەربازکردنی زۆرترین ژمارەی گونجاو لە لاوانی موسڵمانی پاك. . .).[1]

دەبینین پشت بەستن بەم مەبدەئە هەڵەیە، چونکە بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی سەردەکێشێ بۆ دەست درێژی گەورەترو ترسناکتر، بەڵکو سەردەکێشێ بۆ قەسابخانەی هەپرونکەر.

ئەوەبوو ئەم قەسابخانەیەش لەساڵی 1965و1966دا ڕوویداو، حکومەت ئەم مەبدەئەی قۆستەوە کە ڕێکخستن پشتی پێبەستبوو، بیری لە چۆنیەتی جێبەجێ کردنی دەکردەوە بۆ لێدانی ڕێکخستنی برایان بەپیسترین شێوە، کە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا هاوشێوەی ئەو لێدان و دەستدرێژیە نابینین !

هەروەها کۆمەڵێك لەبرایانی موسڵمان لە سوریا لەحەفتاکاندا پشتیان بە هەمان ڕاوبۆچوون بەستبوو ، کاریان لەسەر دەکرد لە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕژێمی نەسیریەکاندا، وە سەرکردایەتی برایانیان لەوکاتەدا ناچار کرد دان بەو مەبدەئەدا بنێت و کاری لەسەر بکات تا ئەوەبوو ڕوبەڕوبوونەوەیەکی توندو تیژ ڕوویدا لەنێوان برایان و ڕژێمی سوریدا، وە برایان تیایدا توشی بەڵایەکی گەورە هاتن و، کۆتاییەکەشی زاڵبوونی ڕژێم بوو بەسەر بارودۆخەکەدا، ڕژێم قەسابخانەیەکی خوێناوی بۆ برایانی موسڵمان و گەلی هەژاری سوری نایەوە و، سەدەها شەهیدو هەزارەها بریندارو زیندانی کراو بوونە قوربانی ئەو قەسابخانەیە.

ئەم ئەزموونە لەجەستەی بزاڤی ئیسلامی و کاری ئیسلامیدا برینێکی هێندە قوڵی جێهێشتووە کە ڕنابێتەوە، وە کاریگەری لەسەر ساڵانی دوای کارەساتەکە لە ڕێوڕەسمی بانگەوازی ئیسلامی لە سوریاو لەووڵاتانی دیکەشدا هەبوو.

---
[1] لماذا أعدموني : 53-54

ڕوبەڕوبوونەوەی بزاڤی ئیسلامیی لەگەڵ ڕژێمدا، بە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی چەکدارانەو بە ئەندامانی لێهاتوو و بەهێزەوە، یارییەکە ئەنجامەکەی شکستخواردن دەبێت، تەنانەت ئەگەر ئەندامانیش سەدەها هەزار ئەندام بن، چونکە ڕژێمی فەرمانڕەوا خاوەنی سوپایەکی نیزامی پڕچەکی ئامادەیە، توانای لەنابردنی تەواوی ئەو ئەندامانەی هەیە، وە سەرکردەکانی ڕژێم دەست ناگێڕنەوە لەلەناوبردنی هیچ هێز و توانایەك کە لەبەردەمیاندا ڕابوەستێ، وە خۆلانادەن لەپاکتاو کردن و لەناوبردنی گەلی هەژار.

چاکتر و باشتر بۆ بزاڤی ئیسلامیی ئەوەیە کە لەسەر ڕێبازە پەروەردەییەکەی خۆی بەردەوام بێت- هەروەك سەیدقوتب لە پێنج خاڵەکەیدا دەری خستبوو- بەڵام ئەگەر ڕژێم لەبەردەمیدا ڕاوەستاو دەست درێژی کردە سەری- کە ئەمەش ڕودەدات، بەڵکو لەگەڵێدایە- ئەوە پێویستە لەسەر بزاڤی ئیسلامی کە بەئارام گرتن و خۆراگری، بە دامەزراوی و ئازایەتیەوە، بە پشت بەستن بەخوای گەورەوە ڕووبەڕوی ببێتەوە، وە ئیتر هیچ گرنگ نیە کە بچێتە زیندان و بەندیخانەکانەوە، یان ئەشکەنجەو ئازار بڕژێ بەسەریاندا بەشێوەیەك خەڵکی تر بەرگەی نەگرن، شەهیدیش بدرێت و جۆگەلەی خوێن هەستێت.

بەڵکو پێویستە لەسەری کە ئارامگر و خۆڕاگربێت، چاوەڕوانی ڕزگاربوون و هەڵگیرانی نارەحەتی لەخوای گەورە بکات، وە داوا لەخوای گەورە بکات کە لەنێوان ئەوو دوژمنەکانیدا بەحەق دەرگا بکاتەوە، وە خوای گەورە چاکترین دەروکەرەوەیە، وە خوای گەورە لە نێوان ئەم و ئەواندا بە حەق فەرمان بکات، وە خوای گەورە چاکترین فەرمانڕەوایە.[1]

پاشان یەکێك لە ڕوکارەکانی تری هەڵەی ئەم مەبدەئە لە پشتبەستنی سەیدقوتب دا بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی، خۆی دەبینیەوە لەکردنەوەی دەرگا بەسەر بەکرێگیراوانی دەسەڵاتداراندا تاکو دزە بکەنە ناو ڕێکخستنەوە و ڕووبەڕووبوونەوەی ڕژێمیفەرمانڕەوای بۆ بسازێنن، وە ڕێکخستن پەلکێش بکەن بۆ چوونە ناو باسی گەڕان بەدوای چەك کڕین و کۆکردنەوە و شاردنەوەیدا، لەم بازنەیەدا نەخشەی پیلانێکی وورد دەکێشن و پاشان ڕێکخستن ڕووبەڕووی ڕژێم دەکەنەوە ولەبەردەمیدا دەوەستێ و، پاشان ڕژێم بە تۆمەتی توندوتیژی و تیرۆر و گێرە شێواندن و کوشتن هێرش دەکاتە سەر ڕێکخستن و ئەندامەکانی و، دواتر وێنەی ڕێکخستنەکە ناشرین دەکات و لەبەرچاوی خەڵکیدا دەیشێوێنێ. ڕای بەهێزیش سەبارەت بەکارەساتی 1964 کە بەسەر ڕێکخستنی برایاندا هات هەرئەم خاڵەیە.

عەلی عشماوی ڕێکخستن ڕادەکێشێتە ناو بابەتی چەکەوە

عەلی عشماوی ئەندامێکی لیژنە پێنج کەسەیەکە بوو، بەرپرسی ڕێکخستنی قاهیرەی برایان بوو.

عەلی عشماوی تێبینی ئەوەی کرد کە سەید و هاوەڵەکانی لەسەرکردایەتی پشتیان بە مەبدەئی بەرپەرچدانەوەی چاوەڕوانکراو بەستووە، وە لێکۆڵینەوەیان لە (بابەتی ڕاهێنانی کۆمەڵەکان، کە هەڵدەستن بە بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیو پاراستنی ڕێکخستن لە دەستدرێژیەکان، وە بابەتی چەکی پێویست بۆ ئەم مەبەستە و هەروەها بابەتی پارەوپولی پێویست)کردووە.[2]

عەلی عشماوی کاری لەسەر ئەم خاڵە کرد بۆ سەرقاڵکردنی ڕێکخستن بە بابەتی چەکەوەو گەڕان بە دوای سەرچاوەکانیدا، وە چۆنیەتی دابینکردنی بۆ ڕێکخستن، ئەوەی ڕاگەیاند کەئەم توانای بەسەر ئەو کارەدا دەشکێت، خۆی فیداکرد بۆخزمەتکردن بەڕێکخستن لەم کارەدا، لیژنەی سەرکردایەتیش هەوڵو چیرۆکی جۆراوجۆریان لە عشماویەوە سەبارەت بە چەك دەبیست.

چیرۆکەکانی عەلی عشماوی لەگەڵ چەکدا کاریگەریەکی ڕاستەوخۆی لەسەر چەپۆکی ناوەختی حکومەت بۆ ڕێکخستنی برایان هەبوو ، پێش ئەوەی ڕێکخستن پەیامە پەروەردەییە حەرەکیەکەی تەواو بکات بە وشێوەیەی سەید دەیبینی، تەنانەت پێش ئەوەی دەستی بگاتە چەكو هەوڵی بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی حکومەت بدات لە کاتێکدا دەستدرێژی دەکاتە سەری.

عەلی عشماوی کێیەو چی لە پشتییەوە بوو

[1] سەیری نامەی (مذهب أبن أدم الاول : أو العنف في العمل الاسلامي) مامۆستا جودت سعید بکە .

[2] لماذا أعدموني49.

بەشێك لە برایان وا دەبینن عەلی عشماوی‌گرێیەكی سەرسوڕهێنەرە ژمارەیەكی زۆر پرسیاری سەرسوڕهێنەرو گوماناوی بەرامبەری هەیە، بەرامبەر پەیوەندیەكانی لەگەڵ برایاندا و، سەبارەت بەدانپیانانەكانی لە بەردەم لێكۆڵەرەوەكان لە دادگاكردنەكانداو جگە لەمانەش. لەم بارەیەوە ئەم بڕگەیە لە كتێبی (الموتی یتكلمون) دەگێڕمەوە:

(حكومەت هیچ شتێكی نەدەزانی دەربارەی ڕێكخستن تا ساڵی 1965، دوای ئەوە یەكێك لەسەركردەكانی دەریخست، كە ئەویش عەلی عشماوی بوو، كە تۆماركەری حسابات بوو لە كۆمپانیای گشتی میسری بۆ كەلوپەلی ناوماڵ).[1]

وتەكان دژی یەك دەوەستن لە ڕاستیی عەلی عشماویدا

هەندێك دووپاتی دەكەنەوە كە یەكێك بووە لە دڵسۆزانو خەمخۆرانی بیری زیندووكردنەوەی كۆمەڵی برایانی موسڵمان، وە هەر بە وشێوەیە مایەوە تا دەستگیر كراو فەرمانی بەسەردا دراو فەرمانی لە سێدارەدان لە دژی دەرچوو، پاشان حوكمەكە لە سەری سووك كرا بۆ زیندانی هەمیشەیی.

هەندێكی تر دووپاتی ئەوە دەكەنەوە كە (بەكرێگیراوی دەزگای لێكۆڵینەوەی تاوانی سەربازی بووەو،كاتێك هەستی بەوە كردوە حكومەت نیەتی لێدانی برایانی هەیە پەلەی كردوە بۆ پێشكەشكردنی خزمەتەكانی بۆ پیاوانی لێكۆڵینەوەی تاوانی سەربازی، دانپیانانێكی دەركرد كە لە نۆ لاپەڕە پێكهاتبوو، هەموو ئەو زانیاریانەی لە خۆگرتبوو كە لە بارەی ڕێكخستنەوە دەیزانی. ئەوانەی ئەمە دەڵێن دووپاتی ئەوە دەكەنەوە، كە عەلی عشماوی زۆر لە زینداندا نەمایەوەو پاشان ئازاد كراو دواتر سەفەری كرد بۆ ئەمریكاو ئێستا لەوێ دادەنیشێت).[2]

ئێمە دڵنیانین لە ڕاستی عەلی عشماوی وە بە تەواوی ئامانجو پێناسی ئەوكەسە نازانین، بەڵام مەیلمان بەلای بۆچوونی دووەمدایە، ئەو ڕایە هەڵدەبژێرین كە بە كرێگیراو ـ یان دروستكراوی دەزگای لێكۆڵینەوە ـ بووە، كاری كردووە لەسەر سەرقاڵكردنی ڕێكخستن بە دەنگو باسی چەكەوە ـ خوای گەورە خۆیشی دەزانێت ـ.

ئەوەی وا دەكات ئەم بیروبۆچوونەمان هەبێت، ئەوەیە كە فوئاد ئەلدەجەوی كاتێك لە ساڵی 1965دا فەرمانی بەسەر سەید قوتبدا دەركرد، بە قسەكانی عەلی عشماوی ڕووبەڕووی سەید دەبوویەوە كە لە بارەی سەیدەوە كردبووی، وە سەید عەلی عشماوی بە درۆدا دەخستەوە لە زیاد لە بابەتێكدا، وە سەید داوای لە دەجەوی كرد كە گێڕانەوەكانی عشماوی سەبارەت بە سەید وەرنەگرێت، مەگەر كاتێك باسی ئامادەبوونی هەر چوار برا سەركردەكەی تری لەگەڵدا بكات).[3]

هەروەها ئەوەی پاڵپشتی ئەم ڕایە دەكات دەربارەی عشماوی، ئەو چیرۆكەیە كە زەینەب غەزالی گێڕاویەتیەوە دەربارەی ئەوەی كە قامچی بە دەست و جەللادەكان لە كاتی ئەشكەنجەدانی ئەمدا لە لێكۆڵینەوەدا عەلی عشماویان هێناوە: (عەلی عشماوی هات، بیجامەیەكی لەبەردابوو كە لە حەریرێكی ناسك بوو، پاك، جوان قژی شانەكراو بوو، هیچ كاریگەریەكی ئەشكەنجەدانی پێوە دەرنەئەكەوت).

كاتێك بینیم، وە لە زیهنمدا حاڵی ئەوانی ترم هێنایەوە بەرچاوم، هەروەها حاڵی خۆم، زانیم ـ بەڵكو دڵنیا بووم ـ ئەم مەخلوقە خیانەتی لە ڕاسپاردەی خوا كردووە، وە شاهیدی درۆی لەسەر براكانی داوە. .).

وە لە جێگەیەكی ترداو لە كاتی لێكۆڵینەوەدا لەگەڵ زەینەب غەزالی و لەكاتی ئەشكەنجەدانیدا، دەگێڕێتەوە كە چۆن جەللادەكان عەلی عشماویان هێناو، - لەهەمان حاڵەتی پێشویدا - تا لەبەردەم شەمس بەدراندا شایەتی لەسەر بدات، وە لەكاتێكدا چوون بۆ هێنانی ئەمیش پێی ووتن : (عەلی عشماوی درۆزنێكی خراپە كارە، تف ئەكەمە ناو چاوی لەبەر ئەوەی درۆزن و بەكرێ گیراوە.).

---

[1] الموتی یتكلمون 50.

[2] الموتی یتكلمون 180ـ 182.

[3] أیام من حیاتی 118.

هەروەها دەگێڕێتەوە کە شەمس بەدران بەو پەڕی ناسکی لەگەڵ عشماویدا قسەی کردووە، وە عەلی عشماوی شاهێدی لەسەر ئەم و مامۆستا هوزەیبی داوە، دەنگم بەڕوودا بەرز کردەوە و پێم ووت : (تۆ درۆزنێکی خراپەکار و شەڕانیت، دەموچاوت بەدرۆت ئەخاتەوە، برایان بەسەر شیشەکانەوە قامچی جەستەیان پارچە پارچە دەکات، سەگەکان قەپاڵیان لێ ئەگرن و، تەپوتل دەکەن لە جۆرەها ئەشکەنجەداندا، تۆش لەسەر ئەم شکڵ و شێوەیەیت، تۆ بەکرێگیراوێکی بێ نرخی!).[1]

عەلی عشماوی هەواڵی چەك بە تەنها بە سەید قوتب ئەدات

ئەوەی گومانەکان لەسەر عەلی عشماوی زیاتر بە هێزو بە تین دەکات، وە دەری دەخات کە دروستکراوێك بووە لە دروستکراوەکانی موخابەرات بۆ زەرەروزیان گەیاندن بە ڕێکخستنی نوێی برایان، ئەوەبوو کە بابەت و دەنگ و باسی چەك تەنها لەلای خۆی بوو.

هیچ یەکێکی تر لەئەندامانی سەرکردایەتی زانیاری بە مەسەلەی چەك نەبوو، وە زانیاری بە داواکردن و کردەی کڕین و ئامادەو سازکردنی نەبوو.

ئەندامانی تر قسەکانی عەلی عشماویان دەربارەی چەك بەلاوە شتێکی کتوپڕو چاوەڕوان نەکراو بوو، هەروەها سەید قوتب خۆیشی بە لایەوە شتێکی چاوەڕوان نەکراو بوو.

عەلی عشماوی لەکاتێکی نائاساییدا - هات بۆ لای سەیدو بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو ڕووبەڕووی مەسەلەی چەکی کردەوە، وە تەنها هەواڵەکەی بەسەیدقوتبدا دوور لەئامادەبوونی برایانی تر !

با گوێ بگرین لەسەید بزانین چۆن ئەم دەنگ و باسەمان بۆ دەگێڕێتەوە :(عەلی عشماوی بەبێ دیاریکردنی وادە سەردانی کردم، هەواڵی پێدام کە ئەو بۆ نزیکەی دوو ساڵ لەپێش بە یەك گەیشتنمانەوە - داوای کردووە لەبرایەك لە وڵاتێکی عەرەبییەوە بۆ چەند پارچە چەکێك، بەڕوونی دیاری کردووە پاشان لەو کاتەدا مەسەلەکەی واز لێ هێناوە.

بەڵام ئێستا هەواڵی بۆ هاتووە لەو برایەوە کە ئەم چەکانە بەم زووانە دەنێردرێن- کە ژمارەیەکی گەورەیەو نزیکەی عەرەبانەیەکی گواستنەوەیە- وە ئەم چەکانە لە ڕێگەی سودانەوە ڕەوانە دەکرێن، لەگەڵ ئەگەری گەیشتنیدا لەماوەی دوو مانگدا. . وە ئەمەش لە پێش دەستگیر کردنەوە بوو بەماوەیەك، بارودۆخەکەش شتێکی تێدا نەبوو کە ئاماژە بە مەترسیەکی نزیك بدات.

ئەگەرچی هەواڵەکە چاوەڕوان نەکراو نەبوو، بەڵام هەرگیز چوونە ناو ئەو باسەوە گونجاو نەبوو تا لەگەڵ ئەوانی تردا باسمان نەکردایە، لەبەرئەوە ڕێکەوتین لەسەر مەوعیدێك بۆ باسکردنی لەگەڵ برایانی تردا.

لە ڕۆژی داهاتوودا - وەك لە بیرم بێت- لە پێش کاتی دیایکراودا، شێخ عەبدولفەتاح ئیسماعیل هات بۆ لام و دەربارەی ئەو کارە قسەی لەگەڵ کردم، وە تێگەشتم کە ـ ئاسایی ـ لە عەلییەوە بیستویەتی، وادیار بوو ترسی لێی هەیە و ڕەزامەندی لەسەری نیە).[2]

لە تێڕوانینمانەوە بۆ گێڕانەوەکەی سەید، دەبینیت کۆمەڵێك پرسیاری ترسناك بە دەوری عەلی عشماویدا دەورژێن و، هەمووشیان سەرسوڕهێنەرن. بۆچی هیچ کەس زانیاری نەبوو بە چەکەکان و، داواکردنەوەکەی ڕێك نەخست جگە لە عەلی عشماوی؟ بۆچی عەبدولفەتاح ئیسماعیل هەواڵەکەی بەلاوە شتێکی کتوپڕو چاوەڕوان نەکراوبوو؟ ئەگەر سەرچاوەی چەکەکان ئیخوانی بوایە و ڕێکخستنی ئیخوانی بوایە، نە ئەبوایە عەبدولفەتاح ئیسماعیل زانیاری پێی هەبوایە کەئەو ئەندازیاری ڕێکخستنی نوێی برایان و دامەزرێنەری بوو؟ بۆچی ئەندامانی سەرکردایەتی ترسان لە چەك؟ پاشان بۆچی بە تەنها عەلی

---

[1] هەمان سەرچاوە : 149-150

[2] لماذا أعدموني : 49-50

عشماوی داواکاری چەك بوو- پێش دوو ساڵ-؟ چاوگەی چەکەکە کوێیە؟ ئایا ئەوە بەسە بۆ ناساندنی ئەو کەسەی چەکەکان ئامادە دەکات، کە (برایەکە لە وڵاتێکی عەرەبییەوە)؟

چۆن پارەی ئەم چەکە دەدات؟ لە کوێوە دەیدات؟ وە ئەم ژمارە زۆرە لە چەك کە عارەبانەیەکی گواستنەوەیە بۆچی؟ لە کاتێکدا عەلی عشماوی خۆی داوای نەکردووە.

ئەم پرسیارە ترسناك و سەر سوڕهێنەرانە سەبارەت بە مەسەلەی چەکی عەلی عشماوی گومان بەرامبەری دەوروژێنێت، وە بەرەو ئەوە ڕامان دەکێشێ کە عەلی عشماوی تاوانبار بکەین وبڵێین ئەو چەکانە لە ڕێگەی برایانەوە نەبووە-نە لە دەرەوەی میسر و لە ناوەوەیدا-. بەڵکو دەبینین چیرۆکی ئەم چەکە فرۆفێڵ و پیلانێکی نەخشە بۆ داڕێژراو بووە لەموخابەرات و لێکۆڵینەوەی میسریەوە بۆ لێدانی ڕێکخستنی نوێی برایان لە ڕێگەی ڕێکخستنی پیلانێکەوە بۆی، تا ببێتە بیانوو بۆ لێدان و لەناوبردنی، وە موخابەرات عەلی عشماوی-دروستکراوەکەی خۆیان بە کارهێنا- ئەویش سەرکەوتوو بوولە گەشتنی بە چەقی سەرکردایەتی لە ڕێکخستنی برایاندا- بۆئەوەی برایان بخەنە ناو بۆسەوە. هەموو چیرۆکەکە لە ئامادەکردن و نەخشەکێشان و سازکردنی موخابەراتەوەیە.

سەرکردایەتی ڕێکخستن لەبەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی دەکۆڵێتەوە

عەلی عشماوی سەرکەوتوو بوو لە گەیاندنی دەنگو باسی چەك بە لیژنەی سەرکردایەتی، وە سەرکەوتوو بوو لەسەرقاڵ کردنیان پێوەی، وە بە چۆنیەتی ناردن و ڕێکخستن و گەیاندنی و تەئمین کردنی و مەشق کردن لەسەری و پلاندانان بۆ بەرپەرچدانەوەی هەر دەستدرێژیەکی چاوەڕوانکراو بۆ سەربرایان، بە لێدانی سەرانی ڕژێمی دەستدرێژکەر.

ئەم دەنگو باسو ئیش و کارانە کاتێکی زۆری لیژنەی سەرکردایەتی گرت و، عەلی عشماوی خۆی ئامادەی هەموو ئەو مشت ومڕو پلان دانانە بوو، ئەوە بە دوور نازانین کە دەزگای لێکۆڵینەوەی میسری لە یەکە بە یەکەی دانیشتن و وتووێژەکان ئاگادار کردبێت. بەمشێوەیەفڕوفێڵ سەرکردایەتی برایانی گەمارۆدا و کەوتنە داوی عەلی عشماویەوە.

بەڵام برایان- دەبێت ڕاستی بوترێت -نارەزا بوون لە بابەتی چەك و مەترسیان لێدەکرد و هەر کاتێك دەگەشتنە سەرباسی هەڵوەشاندنەوەی ئەوبابەتە، عەلی عشماوی لە بەردەمیاندا چەندین گرفت و کۆسپ و قەزیەی بە دەوردا دروست دەکرد، وە سەرکەوتوو بوو لە ڕازیکردنیاندابۆ پشتبەستن بە چەك و، نەخشەی پلانی بەکارهێنان و مەشق کردن لەسەری و، لێدانی حکومەت پێی.

سەیدقوتب دەگێڕێتەوە کە برایانی لەسەرکردایەتی کاتێك- هەموویان- ڕووبەڕووی چیرۆکی کتوپڕی چەك بوونەوە و لە بابەتەکە کۆڵینەوە، ویستیان هەڵی بوەشێننەوەو چاوی لێ بخلافێنن، ڕێگەیەکیان گرتە بەر بۆ ئەم مەبەستە: (لە مەوعیدێکی تردا هەر پێنجیان لای من بوون، بڕیاردرا داوا لە عەلی بکرێت کە ناردنی چەکەکان لەوێوە ڕابگرێت، تا زانیاری پەیدا دەکرێت لە سەرچاوەکەی، وە لە سەرچاوەی ئەو پارەیەی کە پێی کڕاوەو ڕێگەی کڕینەکەی و ڕێگەی ناردنی، ئینجا لە دوای ئەمەشەوە بە وبرایەی چەکەکان دەنێرێت دەوترێت کە ڕەوانەی نەکات تا ئاگاداردەکرێتەوە بە ڕەوانە کردنی).

برایان داوایان لەعەلی عشماوی کرد کە خۆی پرسیار بکات و زانیاریەکان وەربگرێت و تەئکید بکاتەوە و گومانیشیان هە بوو لە عشماوی و لە پەیوەندییە گومان لێکراوەکانی بە دەزگای لێکۆڵینەوەوە.

لە دوای زیاتر لە مانگێك عەلی عشماوی بە وەڵامی ئەو پرسیارانەوەکە برایان دەربارەی چەك هەیانبووگەڕایەوە، بەڵام وادیارە سەرکردەکانی بۆیان ڕێکخستبێت تا پیلانی لێدانی برایان پڕاو پڕ بێت- ئەوەبوو دڵنیای کردن کە چەکەکانی کڕیوە بە (سەروەت و سامانی برایان لە ماڵی تایبەتی خۆیان، وە برایان ئەوەیان بەخشیوە- بۆئەم مەسەلەیە- کە پێویستی ژیانی خۆیان بووە).

بەم شێوەیە عەلی عشماوی ڕێگەی لە بەرامبەر هەوڵەکانی سەرکردایەتیدا بەست بۆ وەستاندنی چەك یان هەڵوەشاندنەوەی، تەنانەت دواخستنیشی، بە شێوەیەك هەواڵی پێدان کە برا نەناسراوەکە - هەواڵی بۆ ناردوون کە وەجبەکە بە تەواوی نێراوە، وە ناتوانرێت ڕەوانە کردنەکەی بوەستێنرێت.[1]

---

[1] لماذا أعدموني : 50-52

بەم جۆرە عەلی عشماوی برایانی خستە بەردەم ئەمری واقعەوە، ناچاری کردن بە لێکۆڵینەوەلەچەك ئەگەرچی پێیان ناخۆش بووە و لێشی دەترسان.

ئیتر برایان چوونە ناو باسی لێکۆڵینەوە لە چۆنیەتی بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی چاوەڕوان کراو بۆ سەریان، پشت ئەستور بەو چەکانەی کە نەگەشتبووە دەستیان و عەلی عشماوی دڵنیایی کردبوون لێی.

پێشنیاریان کرد، کە دەبێت: (بەرپەرچدانەوەی دەست درێژی لە کاتی ڕودانیدا بە لێدانێکی جەرگبڕ بێت، دەست درێژیەکە بوەستێنێت و، زەمانەتی پارێزگاری گەورەترین ژمارە لە لاوانی موسڵمان بکات).[1]

لەبەر ئەمە پێشنیاریان کرد کە کارەکانیان (بریتیە لەبەرپەرچدانەوە لەگەڵ ڕوودانی دەستگیرکردنی ئەندامانی ڕێکخستن، بە لە ناوبردنی سەرەکان، لە پێشەوەیاندا سەرۆکی کۆمارو سەرۆکی وەزیران و بەرێوەبەری نووسینگەی (المشیر)، وە بەرێوەبەری موخابەرات و بەرێوەبەری پۆلیسی جەنگی. .).[2]

لەگەڵ ئەوەدا کە تواناو ئیمکانیاتی پێویستیان نەبوو، ڕێکەوتن لەسەر پەلەکردن لەمەشق دا! سەید بەپێناخۆش بوونەوە دەنگی خستە پاڵ دەنگیان: (دوای ئەوەی من لە پێشدا دواخستنیم بە باش دەزانی، وە بەجۆش نەبووم بۆی، بەو پێیەی کە ئەم کارە کۆتا هەنگاوە لە جوڵەدا، نەك هەنگاوی یەکەم).[3]

لە بەرامبەر زۆر بوونی پڕوپاگەندەکان لە وڵاتدا بە نزیکبوونەوەی لێدانی برایان لە لایەن حکومەتەوە، وە لە بەرامبەر ئاگادارکردنەوەی هەندێك لە سەرکردەکانی برایان بۆ سەید لە کاری ڕێکخستنی نوێی برایان- بە تایبەتی هەردوو برا مونیر دەللەو فەرید عەبدولخالق- لە بەردەم مەترسی باردۆخەکەو ئاڵۆزوتوندوتیژبوونی کەش و هەوادا، لیژنەی سەرکردایەتی بڕیاری دەرکرد بە پەلەکردن لە مەشقدا، لەگەڵ کەمی ئیمکانیاتدا، ئەمە کۆتا بڕیار بوو کە دەری کرد، چونکە دوای ئەوە تەنها یەك کۆبوونەوەی کرد کە هەموو ئەندامانی تیایدا ئامادەبن:(گرنگ ئەوەیە هەموو ئەمانە هەواڵ دەدەن بە نزیکبوونەوەی لێدان، بەوەی دەستدرێژی دەکرێتە سەربرایان- وە بۆ سەرئەم ڕێکخستنە بە شێوەیەکی تایبەت - بڕیارمان دا بەپێی توانا پەلەبکرێت لە مەشق کردندا، وە بڵاوەمان لێکرد لەسەر ئەوەی کە ئێستە ئیمکانیاتمان لە بەردەستدانیە.

دێتەوە بیرم کە ئەمە کۆتا دانیشتنی کۆمەڵە بوو، دوای ئەوە کەسم نەبینی جگە لە شێخ عەبدولفەتاح و عەلی عشماوی نەبێت لە رأس البر).[4]

سەید ئامۆژگاری دەکات بە هەڵوەشاندنەوەی پلانی بەرپەرچدانەوە

دوای ئەوەی لە هاوینی ساڵی 1965دا ڕاپێچ کردن و زیندانی کردنی برایان دەستی پێ کرد، وە پێش ئەوەی چەك بگاتە برایان و، پێش ئەوەی مەشقی ڕاستەقینەی بەرپەرچدانەوە دەست پێ بکەن. . . سەید ئامۆژگاری سەرکردەکانی ڕێکخستنی کرد بە هەڵوەشاندنەوەی ئەوەی پێشتر دەستیان پێکرد بوو لەسەری ڕێکەوتبوون، ئەم ڕاسپاردەیەی سەید گەیشتە عەلی عشماوی و داوای لێکرا بە براکانی تری سەرکردایەتی بگەیەنێت. . . بەڵام عەلی عشماوی لە بری ئەوەی ئەم وەسێتە بگەیەنێتە براکانی، گەڕایەوە بۆ لای سەید و ڕوونکردنەوەی لێ داوا کرد، ئایا ئەمە بڕیاری کۆتاییە یان دەشێت گۆڕانی تیدا بکرێت؟ ئەمەش وای کرد سەید بەوەسێتەکەیدا بچێتەوە.

---

1 هەمان سەرچاوە : 54

2 هەمان سەرچاوە

3 هەمان سەرچاوە : 55

4 لماذا أعدموني : 55

سەید دەربارەی ئەم خاڵە دەڵێت: (-لە ڕێگەی حاجی زینەبەوە-لە چەند دەبڕینێکی پێچراوەی ناڕووندا ئاراستەم کردن، کە بەتەواوی کردەی سۆدان "ئەوەی تایبەتە بە چەکەوە" بە هەموو جۆرێك بوەستێنن، وە هەموو کردەیەکی تر هەڵبوەشێننەوە واتە تایبەت بە بەرپەرچدانەوەی دەست درێژی، کەچی لە لایەن عەلیەوە - لە هەمان ڕێگەی حاجی زەینەبەوە- نیشانەی پرسیارم بۆ هات کە ئایا ئەمانە زانیاری کۆتایین ئەگەرهاتو ڕێکخستنیش کەوتە بەر هێرش و شالاَو؟ منیش وەڵامم دایەوە کە- بە تەنها- لەم حاڵەتەدا وەلەکاتی دڵنیا بوون لە توانای ئەوەی کە لێدانەکە هەمە لایەن و جەرگبڕ بێت، جێبەجێکردن دەگیرێتەبەر. ئەگینا دەبێت چاو لە هەموو شتێك بپۆشرێت! وە من دەمزانی کە بە فیعلی نیازیان نیە، لەبەرئەوە هیچ شتێك ڕوونادات).

سەید دەیزانی براکانی هیچ شتێك لەوانەی کەبە تیۆری بیریان لێکردەوەو لە پێشدا ئاماژەیان پێکردئەنجام نادەن، چونکە چەکەکانی عەلی عشماوی نەگەیشتبووە دەستیان، لەبەرئەوەی مەشقی کرداری دەستی پێنەکردبوو، لەبەرئەوە پێیی ڕاگەیاندن کە هەموو شتێك ڕابگرن.

هەڵوێستە کردنی بۆ عشماوی ـ سەبارەت بە بڕیارەکەی ـ هەڵوێستەیەکی نەزەری بوو، سەید دەیزانی کە نایەتە دی، چونکە ئەوان هیچیان لە دەستو تواناد‌ا نیە. وە بەڕاستی هیچ بەرپەرچدانەوەوتۆڵەسەندنەوەیەك ڕووی نەدا.

چەکی عەلی عشماوی لە کوێیە؟

لە دوای ئەمە ڕووداوەکان خێرابوون، دەستگیرکردنو ڕاپێچکردنی برایان زیادی کرد، سەرکردەکانی ڕێکخستنی نوێ ڕاپێچکران، ڕێکخستنیش هەڵنەئەستا بە هیچ بەرپەرچدانەوەیەکی ئەو دەستدرێژییانەی لە لایەن دەوڵەتەوە کرایە سەر ئەندامەکانی.

ئەو چەکەی عەلی عشماوی هەواڵی پێدابوون کە بەڕێوەیە نەگەیشت، حکومەت ئیعلانی ئاشکراکردنی هیچ شتێکی نەکرد ـ دوای دەستگیرکردنی برایان ـ دەربارەی ئەو چەکانە یان دەست بەسەرا گرتنی.

لە ڕاستیدا ئەمە کەندەڵانێکی گەورەیە لە مەسەلەی چەکو، لە ڕاستی عەلی عشماوی و پەیوەندی بە موخابەراتەوە.

عەلی عشماوی هەواڵی دا بە برایان کە بە دڵنیاییەوە ئەو چەکانە بارکراون لە سودان و بەرەو گوندی دارو بردوویانە لە نزیك ئەسوان، ئەمەش پێش ماوەیەکی زۆر بوو لە دەست پێکردنی ڕاپێچکردن کە چەند مانگێك تێدەپەڕی.

جا ئەگەر قسەکەی عەلی عشماوی ڕاست بوایە دەبوایە چەکەکان بگەشتایە، وە ئەگەر بگەشتایە دەبوایە برایان وەریان بگرتایە، وە هەوڵی ئەوەیان بدایە شتێکی پێبکەن. بەڵام ئەمە ڕووی نەداو نەهاتە دی.

خۆ ئەگەر بگەیشتایەتە دەستی حکومەت و دەستی بەسەردا بگیرایە ئەوە حکومەت ئیعلانی دەکرد، وە دەهۆڵی بۆ برایان دەکوتا، وێنەی چەکەکان لەسەر لاپەڕەی هەموو ڕۆژنامەکانو لە هەموو هۆکارێکی ڕاگەیاندنەوە بە دەردەخران، ئەمەش ڕووی نەدا.

ئەی كەواتە چەكەكانی عەلی عشماوی چی بەسەر هات؟!

ئەمە بەڵگەیەكە لەسەر ئەوەی كە چیرۆكی چەك، دەهۆڵ یان تۆڕ، یان بۆسە بووە، موخابەرات لە ڕێگەی عەلی عشماویەوە ڕێكیان خستووە بۆ لێدانی برایان.

دوای ئەوەی كە موخابەرات ئامانجی بوو، هەموو شت كۆتایی هات، برایان هەموویان دەستگیركرانو ڕاپێچی زیندانەكان كران، ئیدی حكومەت بێدەنگ بوو لە چارەنووسی ئەو چەكانە.

ئامادەكەری شانۆگەری چەك عەلی عشماوی لە دەستی دەرچوو كە شانۆگەریەكەی بە شێوەیەكی گشتی تەواو بكات لەسەر شێوازو بنەمایەكی هونەری بۆ ئەوەی هەنگاوەكانی یاریەكە تەواو بێت.

سەید كۆتایی بە گێڕانەوەی چیرۆكی ڕێكخستن دەهێنێت

چیرۆكی ڕێكخستنی نوێی برایان بە ڕاپێچكردنو دەستگیركردنی ئەندامانی لە هاوینی ساڵی 1965داو بە پێشكەشكردنی هەموو زانیارییەك دەربارەی ڕێكخستنو ئەندامانی و نهێنییەكانی لە لایەن عەلی عشمایەوە ـ كە یەكەم دەستگیركراو بوو ـ كۆتایی پێهات.

سەید كۆتایی گێڕانەوەی چیرۆكەكەی لەگەڵ ڕێكخستندا بە وتەكەی دەربارەی پلانی بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی دێنێت، كە بیریان لێكردەوەو پاشان لێی پاشگەز بوونەوە.

(هەموو شتێك لەم مەسەلەیەدا ـ چ دەستگرتن بەسەر ئەنداماندا یان دەزگاكانی ـ لە بیركردنەوەی نەزەری تێنەپەڕی ـ هەروەك لە پێشدا ئاگاداریان كردبووم ـ زانیاریو ڕێنومایییەكانی من بۆیان ئەوەبوو كە هیچ شتێك نەكەن، مەگەر لە كاتێكدا كە توانای فراوانیان لە دەستدا بێت.

ئەمە بوو وێنەی ئەوهەڵوێستە تا ڕۆژی ڕاپێچكردنم، بە سروشتی حاڵ ئاگادارنیم كە دوای ئەوە چی ڕوویداوە، بەڵام ئەوە ڕوونە كە لە بنەڕەتەوە هیچ شتێك ڕووی نەداوە.

ئەوان ئەگەر بیانویستایە بەهەر كارێك هەستن بەلایەنی كەمەوە مۆڵەتی سێ هەفتەیان لە بەردەمدا بوو.

ئەمەش هەڵهێنجانێكی دروستە لەلایەن سەیدەوە، كە دەلالەت لەوە دەكات ڕێكخستن بە جددی بیری لە بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی و لەناوبردنی سەرانی حكومەت لە میسردانەكردۆتەوە، خۆ ئەگەر بەشێوەیەكی كرادریو جدی ئەمەیان مەبەست بوایە، ئەوە هەوڵیان بدایە سەركەوتوو ئەبوون.

هەوڵنەدانی جدیان بۆ لەناوبردنی بەرپرسان، بەڵگەیەكە لەسەرئەوەی كارەكە لە بیركردنەوەیەكی نەزەری تێنەڕیوە، كە برایان لە لیژنەی سەركردایەتیدا وەڵامی پێشنیارەكانی عەلی عشماویان پێداوەتەوە. یان بڵێ وەڵامدانەوەیەك بوو لە برایانەوە بۆ بالا دەست بوونی موخابەرات كە لە پشنیارەكانی عەلی عشماویدا خۆی دەبینیەوە.

لەگەڵ ئەمەدا حكومەت بە شێوەیەك هەڵسوكەوتی لەگەڵ كردن وەك ئەوەی لە بیركردنەوەیەكی نەزەری خێرایی ناجدیەوە گوێزرابنەوە بۆ هەنگاوی كرداری جێبەجێ كردن، وەك ئەوەی بە كرداری بەرهەڵستی حكومەتیان كردبێتو بەرپرسانی حكومەتیان كوشتبێت.

سەردانەكانی سەید لە دەرەوەی بازنەی ڕێكخستن

لەگەڵ ئەم ئەڵقەیەی تر لە ژیانی سەید قوتب لە دەرەوەی زیندان بۆ ماوەیەكی كورت دەمێنینەوە تا ئاشنا بین بەو كەسانەی سەردانیان كردووە.

سەید لەو چەند مانگە كەمەی لەدوای ئازادكردنیەوە بە هۆی لێبوردنی تەندروستییەوە تیایدا ژیا ئاوازی دڵو ڕووناكی چاوی لاوانی موسڵمان بوو، پڕ بە دڵیان خۆشیان دەویستو بە پەرۆشەوە ئەو كتێبانەیان دەخوێندەوە كە دەری دەكردنو پشتگیری ڕاو بۆچوونەكانیان دەكرد، ئەوانەیان توانایان هەبوو بگەنە لای زۆر هەوڵیان دەدا سەردانی بكەنو لەگەڵی دابنیشنو ڕاوبۆچوون لە نێوانیاندا بگۆڕنەوە، سوود لە ئەزمونەكانی وەربگرن.

به ڕاستی ماڵەکەی باخچەیەك بوو بۆ ئەو کەسانەی سەردانیان دەکرد، بە چەشنێك کە لە میوانەکانی چۆڵ نەدەبوو.

سەید لە هەموو ڕۆژی هەینیەکدا نەدوەیەکی هەفتانەی کراوەی لە ماڵەکەیدا ساز دەکرد: (لەبەر زۆری ژمارەی میوانەکان لە ڕۆژی هەینی دا کە وەك نەدوەیەکی گشتی کراوە بوو بۆسەردان، زیاتر شێویان لە زیهنمدا ماوەتەوە نەك ناوەکانیان. .).[1]

چەند ئەندامێك لە برایانی دەرەوەی میسر سەردانیان دەکرد، جایان بە سیفەتی ڕەسمی ئیخوانی، یان بە سیفەتی تاکەکەسی، وە کەسانی ئیسلامیی جگە لە برایان لە دەرەوەولەناوەوەی میسریش سەردانیان دەکرد.

برایەك بە ناوی حازم ـ یا عاسم ـ بە نوێنەری برایانی موسڵمان لە عێراق سەردانی کردو لە چەند بابەتێکی ڕێکخستنانەدا مشتومڕی لەگەڵ کرد، وە بۆی دەرخست کە برایانی موسڵمان لە عێراق پشتگیری دەکەن لەسەر پرۆگرامەکەی لە جوڵەو بانگەزادا.[2]

برایەکی تر کە ـ ناوی دکتۆر عەبدولڕەحمان بوو ـ نوێنەری برایانی موسڵمان بوو لە ئوردن سەردانی کردو پرسو ڕای پێکرد لە مەسەلەی پەیوەندی برایان لە ئوردن بە ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینیو بە ئەحمەد ئەلشەقیریەوە، سەید ڕەخنەی خۆی لەسەر برایانی ئورودن دەربڕی (لەبەرئەوە لە ساڵی 1953دا، کاتێك لە ئوردن بووم من دەزانم کە برایانی ئوردن بە ڕۆژوون-خۆیان بەدوورگرتووە - لە جموجوڵە سیاسیە ناوخۆییەکاندا، گونجاو نیە ئامۆژگاریان بکەم بە پاشەکشە لێی، ئەوانیش بە پێی ئەو بارودۆخو مێژووەی کە لە جوڵەداهەیانە وەڵامی ئەمە نادەنەوە).[3]

هەروەها نوێنەری برایانی موسڵمان لە سودان سەردانی کرد، سەیدیش ئامۆژگاری کرد بە پشتبەستن بە "بناغەی پتەو" لەگەڵ نەبەستنەوەی ئاواتو هیواکان بە هەڵبژاردنو جەماوەرەوە.[4]

هەروەها نوێنەری برایانی موسڵمان لیبیاش سەردانی کرد.[5]

نوێنەری برایانی موسڵمان لە سوریا سەردانی کرد، سەید ڕەخنەی خۆی سەبارەت بە ڕۆچوونی برایان لە سوریا لە سیاسەتو لاوازی لاکردنەوەیان بۆ پەروەردە دەربڕی.[6]

بەڵام میوانانی لە دەرەوەی میسر کە لە برایان نەبوون، ناوی هەندێکیانی بردووە لەوانە کچی برای -برازی- شێخی عێراق ئەمجەد زەهاوی، باڵیۆزی عێراق لە قاهیرە بەوەفد لەلایەن سەرۆکی عێراق عەبدولسەلام عارفەوە، هەروەها زیات شیت خەتاب ڕاوێژکار لە دادگای تەمیزی عێراق کە برای نووسەر مەحمود شیت خەتاب بوو.

کاتێکیش لە قاهیرە کۆنگرەیەك بەسترا بۆ زانایانی موسڵمانان لە (**مجمع البحوث الاسلامية**) هەندێك لە زانایانی موسڵمان سەردانیان کردو لە هەندێك مەسەلەدا ئامۆژگاری کردن. نوێنەری زانایانی موسڵمان لە جەزائیر لە کۆنگرەیەکەدا سەردانی کرد، شێخ محەمەد عەلی ئەلجوز موفتی شاخی لبنان سەردانی کرد. کۆنگرەی زانایان لە هیند ـ کە ئەبوحەسەنی نەدەوی سەرۆکایەتی دەکرد ـ نامەیەکی پیرۆزبایی ناسکیان بۆ نارد بە بۆنەی ئازادکردنیەوە. هەروەها کۆمەڵی ئیسلامی لە پاکستان نامەیەکی هاوشێوەی پیرۆزباییان بۆ نارد.[7]

بەڵام دەربارەی سەردانی ئیسلامیەکان لە ناوەوەی میسرو، سەردانی سەید بۆ ئەوان:

محەمەد عەبدولعەزیز عەتیە سەردانی کردو لێکۆڵینەوەی لەگەڵ کرد سەبارەت بە هەوڵەکانی شیوعیەت بۆ کارکردنە سەر بیروبۆچونی لاوان و تێکدانی ئاراستەی بیرکردنەوەو ڕەفتاریان.

هەروەها یەکێك لە مامۆستایانی پەیمانگای مامۆستایان لە ئەسیوت بۆ هەمان مەبەست سەردانی کرد.

---

[1] الموتى يتكلمون 141.
[2] لماذا اعدموني 61-62.
[3] لماذا اعدموني 64-66.
[4] لماذا اعدموني 66-67.
[5] لماذا اعدموني 67-68.
[6] لماذا اعدموني 60-70.
[7] لماذا اعدموني 71-79.

سەید پەیوەندی خۆی بە حاجی حسەین سدقیەوە ڕوون دەکاتەوە لەگەڵ ئەو سەردانانەی کە لە نێوانیانو لە نێوان خێزانەکانیاندا هەبووە.

پاشان سەرەتای ئاشنابوونی بە زەینەب غەزالی لە ماڵی حاجی حسێن صدقیدا ڕوندەکاتەوە و، ئاماژە بە سەردانەکانی بۆ لای شێخی موجاهید محەمەدئەلئەودەن دەکات کەجارێك لەگەڵ حسێن سدقیو ماڵو منالەکانیدا، کە محەمەدقوتب و زەینەب غەزالیان لەگەڵ بوو، وە چەند جارێك بە تەنها سەری لێداوەو، گوێی گرتووە لە خەفەتو ناسۆر چەشتنەکانی شێخی ئەودەن بۆ لەناوچونی لاوان لە میسردا، بەڵام سەید دڵنیای کردووە لەهە بوونی لاوانی چاكو ساڵح. [1]

وە چەندین سەردانی بەرامبەر لە نێوان سەیدو ڕابەری گشتی حەسەن ئەلهوزەیبیدا ڕویدا. [2]

جا هەموو ئەم سەردانە چروپڕانە وێنەی هیمەت بەرزیو، ئەو وزە لە بن نەهاتوو و جولە بەردەوامو توانا گرێدراوەی سەیدمان بۆ دەردەخات کە چۆن نەخۆشیە سەختەکەی دای نەنیشاندووەو، تەمەنە زۆرەکەی لە کارکردن بۆ خواو لە پێناوی خوادا نەیوەستاندوە.

دیمەنی شەشەم: ناهەمواریەکانی سەید قوتب

دەسگیرکردن و لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەید

هێزی دژ بە ئیسلام و برایانی موسڵمان قەسابخانەیەکی دڕاندانەو خوێناویان لە ساڵی 1965دا بۆ برایانی موسڵمان ئامادە کرد، کە دڵڕەقانەترین و توندوتیژترین و مەترسیدارترین مەرگەسات بوو ڕووبەڕووی برایان کرایەوە لە میسردا، بەڵکو ئەشکەنجەدان تیایدا لە ناشیرینترینو دڵڕەقانەترین وێنەی ئەشکەنجەدان بوو لە مێژوودا.

هەندێك لەو برایانە کە لەم قەسابخانەیەدا ئەشکەنجە درابوون، زۆریان نووسیوە سەبارەت بەو ئەشکەنجە نارەحەت و مەترسیدارانەی کە بەسەریاندا هاتووە.

لە گرنتگرین ئەو کتێبانە: (**البوابة السوداء**)ی ئەحمەد ڕائف، (سراديب الشيطان)ی ئەحمەد ڕەئفەت، هەروەها (أيام من حياتي)ی زەینەب غەزالی، (يوميات سجين في السجن الحربي)ی کەمال فرمادی، (مذابح إخوان في سجون ناصر)ی جابر رزق.

سەیدیش ـ خۆیو خێزانەکی ـ لەم میحنەتەدا ئەشکەنجە دران ئەشکەنجەدانێکی ترسناك، ئەوەبوو دەستگیرکراو لێکۆڵینەویەکی دورودرێژی لەگەڵدا کرا، ئەشکەنجەیەکی ترسناك درا، فەرمانی بەسەردا دراو فەرمانکەشی بەسەردا جێبەجێ کرا.

---

[1] لماذا اعدموني 80-90.
[2] الموتى يتكلمون 124.

بارودۆخی گشتی کەمێك پێش قەسابخانەکە

دەسەڵاتی شیوعیەت

شیوعیەکان ڕۆڵێکی ڕاستەوخۆیان لە قەسابخانەکەی برایاندا هەبوو لە ساڵی 1965، شیوعیەکان لە زۆربەی وەزارەت و دەزگا ڕەسمیەکاندا بڵاوبوونەوە، دەستیان گرتبوو بەسەر (الإتحاد الإشتراکی العربی) و ڕێکخراوەکانیدا، هەروەها بەسەر هۆکارەکانی ڕاگەیاندن لە ڕۆژنامەو گۆڤارو ئێزگەو تەلەفزیۆنەکان.

دەسەلآت بە دەستی کەسایەتی شیوعی عەلی سەبری سەرەك وەزیرانەوە بوو. وە (الإتحاد الاشتراکی العربی) بە دەستی شیوعی کەمال ڕەفعەتەوە بوو.

کەمێك پێش قەسابخانەکە لە 25ی نیسانی 1960دا ڕۆژنامە میسریەکان بەیانێکی کتوپڕوچاوەڕوان نەکراوی حزبی شیوعی میسرییان بڵاوکردەوە، تیایدا ئیعلانی سەرسامی خۆیان بە ئەزمونەکانی عەبدولناسر ڕاگەیاند، لەگەڵ ڕۆڵی (الإتحاد الاشتراکی العربی)، هەروەها ئیعلانی ئەوەی تیا کرابوو، کە حزبەکەیان دەزگاو ڕێکخستنەکەی هەڵوەشاندۆتەوەو بە ئەندامەکانیەوە خۆی تواندۆتەوە لە دەزگای (الإتحاد الإشتراکی العربی)دا، تا پەلە بکات لە پرۆسەی وەرچەرخانی ئیشتراکی لە میسردا.

وە بەم کارە شیوعیەکان زاڵ بوون بەسەر (**التنظیم الطلیعی**)یەی (الإتحاد الإشتراکی)دا.[1]

ململانێ لە نێوان ناوەندەکانی دەسەڵات لە دەوڵەتدا

سەرەڕای پەلهاویشتنی شیوعیەت بە سەرداو دەزگاکانی دەوڵەتدا، ململانێیەکی قووڵ هەبوو لە نێوان ئەو هێزانەی فەرمانڕەوایی وڵاتیان دەکرد. هەر مەڵبەندێکی دەسەلآت دەیویست خۆیو هێزەکەی بچەسپێنێت لەسەر حسابی مەڵبەندەکانی تر، تەنانەت مەڵبەندێك پیلانی بۆ مەڵبەندەکانی تر دادەناو بە ماستاو کردنو درۆو ساختە کردن خۆی لە عەبدولناسر نزیك دەکردەوە.

ململانێی نێوان لێکۆڵینەوەی گشتیی و موخابەراتی گشتیی لە پێش قەسابخانەکە پەرەی سەندو گەرمتر بوو، لێکۆڵینەوەی سەربازیی پیلانی بۆ موخابەراتی گشتی داڕشت، وە گومانی بۆ عەبدولناسر دروست کرد سەبارەت بەوەی کە دەزگای موخابەراتی گشتی هەڵناسێت بە ئەرکەکانی، وە چەند ڕاپۆرتێکی تەزویری هەڵبەستراوی پێشکەش بە عەبدولناسر کرد دەربارەی ئەو پیلانانەی برایان دایان ڕشتبوو دژ بە ئەمنی وڵات، وە داوای لە عەبدولناسر کرد کە ڕێگری لێنەکات بۆ دەستوەشاندن لە برایانو ئیسلامیەکان لە پێناوی پاراستنی ئەمنو یاسادا، عەبدولناسر ئەوەی کە دەزگای لێکۆڵینەوە مەبەستی بوو پێی بەخشیو ڕێگەی پێدا بۆ ئەوەی چی دەوێت بیکات.

بەم شێوەیە دەزگای لێکۆڵینەوەی سەربازی بە ئامانجی خۆی گەشتو، هەموو ئەو ڕقو قینو ئەشکەنجەی لە هەگبەیدا هەبوو ڕژاندی بەسەر برایانی موسڵماندا.

وەزیری ناوخۆی ئەوکاتە عەبدولعەزیم فەهمی لایەنێك لەو ململانێیە لە ساڵی 1965 دەگێڕێتەوە، وە ڕوونی دەکاتەوە چۆن دەزگای لێکۆڵینەوەی سەربازیو ئەندامانی نووسینگەی عەبدولحەکیم ناسر پیلانیان لە دژی گێڕاوە، بەڵکو چۆن عەبدولحەکیم ناسر خۆی پیلانی پێگێڕاوە.

لە ئابی 1965دا عەبدولعەزیم فەهمی لەگەڵ وەزیرەکانی تردا لە ئەسکەندەریە ئامادەبوون بۆ خواحافیزی کردن لە عەبدولناسر کە بۆ سبەینێ سەفەری دەکرد بۆ (جدە) بە مەبەستی کۆبوونەوە لەگەڵ مەلیك فەیسەڵ.

---

[1] الموتی یتکلمون 30.

عەبدولعەزیم فەهمی ئەو وتەیەی عەبدولحەکیم ناسر دەگێڕێتەوە کە لە ئەسکەندەریە پێی وت: (چی دەکەیت لە ئەسکەندەریە، لە کاتێکدا نزیکە قاهیرە بکەوێتە بەر کودەتایەك، کە برایانی موسڵمان ڕێکی دەخەن؟) وە فەرمانی پێکرد کە خێرا بچێت بۆ قاهیرە بۆ پاکسازیی ئەو پیلانە.

پاش ئەوەی عەبدولعەزیم فەهمی بوونی پیلانێکی ئیخوانی بە ناڕاست دایە قەڵەم، وە ویستی لە ئەسکەندەریە بمێنێتەوە بۆ پارێزگاری کردن لە ئاسایشی عەبدولناسر، عەبدولحەکیم ناسر فەرمانی پێکرد کە خێرا سەفەر بکات بۆ قاهیرە. کاتێك فەرمانەکەی جێبەجێ کردو سەفەری کرد، عەبدولحەکیم بە عوبدولناسری وت: وەزیری ناوخۆکەت ئەسکەندەریەی چۆڵ کردووە تا پڕ بێت لە شانەکانی برایانی موسڵمان، ئەوانەی لە سەنگەردان بۆ تیرۆرکردنت، ئەوەتە سەفەری کردوە بۆ قاهیرە!).[1]

لێکۆڵینەوەی سەربازی وابردیە مێشکی عەبدولناسرەوە کە ڕزگاریان کردووە لە پیلانێکی ترسناك لە لایەن برایانەوە بۆ تیرۆرکردنی، بەمە لە عەبدولناسر نزیك بوونەوەو، تێیان گەیاند عەبدولناسر ناتوانێت پێویستی بەوان نەبێت.

ئەوەبوو زیندانەکانی لێکۆڵینەوەی گشتیان بە ڕووی برایاندا کردەوەو برایان تیایاندا نارەحەتی زۆریان چەشت، وە لە بەناوبانگترین ئەو زیندانانە: زیندانی جەنگی ترسناك، زیندانی ئەلقەلعە، زیندانی ئەبی زەعبەل بوون.

لە ناودارترین ئەفسەرە قامچی بە دەست و ستەمکارەکانیش، ئەوانەی سەرپەرشتی قەسابخانەکەی برایانی ساڵی 1965یان دەکرد لە زیندانی جەنگی و لە زیندانی قەلعەو جگە لەوانیشدا ئەمانە بوون: شەمس بەدرانی بەڕێوەبەری نووسینگەی عەبدواحەلیم ناسر. حەمزە ئەلبەسیونی بەڕێوەبەری زیندانی جەنگی.

ئەفسەرانی ئەشکەنجەدانیش لە زیندانی جەنگیدا ئەمانەبوون سەفوەت ئەلڕوبی، موختار سالح، جەلال دەبیب، ڕیاز ئیبراهیم، حەسەن کەفافی‌و حەسەن خەلیل.[2] .

بڵاوکـراوەو پـڕوپـاگـەنـدەکـان دژی بـرایـان

لە پێش قەسابخانەکەی 1965 وە کۆمەڵێك پڕوپاگەندەی پیلان ئامێز لە لایەن شیوعیی و گاورو هێزە دژەئیسلامیەکانی ترەوە بڵاوکرایەوە.

سەید لە ڕاپۆرتەکەیدا ئاماژە بە هەندێك لەم پڕوپاگەندانە دەکات‌و دەڵێت: (شیوعیەکان دەستیان کرد بە بڵاوکردنەوەی پڕوپاگەندە لە هەمو شوێنێکدا، بەوەی کە برایان خۆیان ڕێك دەخەنەوە، سەرکردەیەکی تازە بۆ خۆیان هەڵدەبژێرنەوە، ئەو پڕوپاگەیەندەیەمان پێگەیشت کە شیوعیەکان کۆمەڵێك بڵاوکراوەیان خستۆتە سەندیکای ڕۆژنامەنووسانەوە، کە سیمای ئیخوانی پێوە دیار بووە، بۆ وروژاندنی ڕقی ڕۆژنامەنوسانی دژ بە برایان. ئەمەش نامۆ نیە، ئەوەبوو لەمەوپێش بیستمان کە کۆمەڵێك بڵاوکراوە ڕێکخراوە و ئامادەکراوە بۆ بڵاوکردنەوە کە لە جانتای دوو پیاوی ئایینی مەسیحی دا بوون کە هەردووکیان لە ڕووداێکدا چەند ساڵێك لەمەوپێش مردن، وە ئەم بڵاوکراوانە ئیمزای برایانی موسڵمانی لەسەر بووە بە مەبەستی زیان پێگەیاندنیان).[3]

هەروەها شیوعیەکان کۆمەڵێك مادەی تەقینەوەیان لەسەر ڕێگەی سەرۆکی چین (شو ان لای) لە کاتی گەڕانەوەیدا لە ئەسکەندەریەوە بۆ قاهیرە دانا لە 28ی حوزەیرانی 1951، پاشان هەر شیوعیەکان خۆیان پێش تێپەڕبوونی سەرۆکی چین دەزگای مەباحسیان لێ ئاگادار کردەوە،بەشێوەیەکی ئاسایی ئەم کارەیان دایە پاڵ برایان‌و تۆمەتباریان کردن بەوکارە تاکو بتوانن لێیان بدەن.[4]

---

[1] مذابيح الاخوان في سجون عبدالناصر : 29ـ 31، گواستنەوە لە وتەکانی فەهمییەوە.
[2] الموتى يتكلمون، 31.
[3] لماذا اعدموني 31.
[4] الموتى يتكلمون 31.

محەممەد قوتب سەرەتای کارەساتەکەی برایانی موسڵمان دەگێڕێتەوە

ئەو کارەساتەی لە ساڵی 1965دا بەسەر برایاندا هات چنراوی حکومەتی میسری بوو، بەڵکو بەرهەمی پیلان‌و نەخشەیەکی جیهانی دەرەکی فرۆفیلاوی بوو، کە بە دەستێکی میسری ناوخۆیی جێبەجێ کرا، شیوعیەتی جیهانی بەشداری دارِشتنی ئەم نەخشەیەی کرد، لەگەڵ خاچپەرستی جیهانی کە خۆی لە ئەمریکاو دەزگا جاسوسیەکانیدا دەبینێتەوە، هەروەها زایۆنیەتی جیهانی بێلایەن نەبوو لەم پیلانەدا.

مامۆستا محەممەد قوتب لایەنێکی ئەم پیلانە دەگێڕێتەوە کە دادەنرێت بە خاڵی دەست پێکردنی نەهامەتیەکانی برایانی موسڵمان، جابر رزق دەڵێت: لە کاتی گەرمەی ئەشکەنجەدانی کۆمەڵی برایان لە زیندانی جەنگیدا: (یەکەم ئاماژە بۆ دەست پێکردن لە کارەساتی برایانی موسڵماندا، بریتی بوو لەوەی کە یەکێك لە گۆڤارە ئەمریکیەکان بڵاوی کردبووەوە دەربارەی کتێبی (**جاهلية القرن العشرين**)ی **محەممەد** قوتب‌و کتێبی (**معالم في الطريق**)ی سەید قوتب. وە گۆڤارە ئەمریکیەکە باسی حەزەرکردنی کردبوو لەو دوو کتێبەو لەهەردوو نووسەرەکەی، وە بە ڕەگەزپەرستی وەسفی کردبوون).[1]

سەید پێشبینی لە سێدارەدان دەکات

چیرۆکی مارە سورەکەو هەموو ئەوەی لە ئارادا بوو ئاماژە بوون بۆ کارەساتێکی نوێ بۆ برایانی موسڵمان، وە نیگای ئەوەی دەدا کە هاوینی 1965 هاوینێکی زۆر گەرم دەبێت بۆ برایان.

برایانی موسڵمان پێشبینی ڕووداوی مەترسیداریان دەکرد بۆ خۆیان، وە چاوەڕوانی نارەحەتیەکی ترسناکیان دەکرد کە بەرەو ڕوویان دێت. لەو ڕۆژانەدا لیژنەی سەرکردایەتیە پێنج کەسیەکە بە ئاگایی‌و چاودێریەوە دەژیان، سەید قوتب ڕۆشت بۆ هاوینەهەواری ڕەئس ئەلبیر لە ئەسکەندەریە بۆ چارەسەری نەخۆشیەکانی، لەوێدا لەپێش دەستپێکردنی دەستگیرکردنەکەیان چەند ڕۆژێکی بردە سەر.

سەید چاوەڕوانی نارەحەتیەکەی دەکردو چاوەڕوانی ئەوەشی دەکرد کە پشکی گەورەی بەربکەوێ، چاوەڕوانی زیندان‌و ئەشکەنجەدانی دەکرد، تەنانەت مردنیش، ڕۆژنامەنووس محەمەد ئەلرکابی گفتوگۆیەکی نێوان خۆی و سەید دەگێڕێتەوە، کە پێش دەستگیر کردنی لە ماڵی سەیدئەنجامی دابوو.

ئەلرکابی دەڵێت: پێم وت: سوپاس بۆ خوا لەسەر سەلامەتی، (إن شاء الله) تەندروستیشت باشە، هیچت نەماوە تەنها بووکێك نەبێت (شایی نەبێت).

سەید زۆر بە جدی پێکەنی، پاشان وتی: چ بوکێکت مەبەستە ؟

وتم: بۆ هەردووکیان بەدیهێنراوین.

ماوەیەکی کورت قسەمان کرد، پاشان پرسیارێکی کوتوپڕی لێ کردم، ئایا هیچ دەزانی لە لێکدانەوەی خەو؟ دوێنێ لە خەومدا مارێکی سورم بینی بە چواردەرمدا پێچی دەخوارد پاشان نزیك دەکەوتەوە، لەوکاتەدا بەخەبەر هاتم‌و ئیتر نەنوستمەوە.

وتم: گوێ بگرە ئەی گەورەم، ئەمە دیاریەکە کە یەکێك لە ئیمانداران پێشکەشی تۆی دەکات، من ئێستە بۆتی ئامادە دەکەم، هابیگرە، ئەوە خەوەکە هاتەدی.

وتی: ئەی بۆچی لێکدانەوەکی ئەوە نەبێت کە من ببمە دیاریەکی پێشکەش کراو بۆ ئیمانداران.

وتم: ئایا مانەوەی پیاوچاکان سودبەخش تر نییە بۆ بانگەوازی ئیسلامی.

[1] مذابح الاخوان في سجون 26.

وتی: بە بەردەوامی نە، بەڵکو دەبێت دامەزراوی مەبەستمان بێت، لەگەڵ زانیاریمان بەوەی کە لە دامەزراویدا تیاچون هەیە.

وتم: ئەی پیاو بەم شێوە ڕەشبین مەبە، میللەت بەرەو ڕاست بوونەوە هەنگاو دەنێت.

وتی: لەمەودا دەزانیت.[1]

دەستگیرکردنی محەممەد قوتب و نارەزایی سەید قوتب

ڕووداوە کرداریەکانی کارەساتەکەی برایانی موسڵمان بە دەستگیرکردنی محەممەد قوتب دەستی پێکرد، کە لە 29 یان 30ی تەمموزی 1965دا دەستگیر کرا.

سەید قوتب نامەیەکی نارەزایی ئاڕاستەی ئەفسەری مەباحسی گشتیی ئەحمەد ڕائف کرد، کە ڕەفعەت بەکری خوشکەزای "بەڕەحمەت بێت" ـ بۆی برد، تیایدا سەید نارەزایی دەربڕیبوو سەبارەت بە شێوازی دەسگیرکردنی محەممەدو، ئەوەی کە کەس و کارەکەی نازانن لە کوێ دەست بەسەرە. سەید لە نامەی نارەزاییەکەیدا بەراوردی لە نێوان دەستگیرکردنی محەممەد قوتب لە لایەن حکومەتو دەستگیرکردنی فەیلەسوفی ئینگلیزی (برتراند رسل) لەلایەن حکومەتی بەریتانیەوەکردبوو لە کاتێکدا ڕوبەڕوی سیاسەتی بەریتانیا بووبوویەوە، ئەوەبوو ئەویش کەس و کارەکەی نەیان دەزانی لە کوێ دەست بەسەرە.[2]

سەرەتای دەستگیرکردنەکە بە محەممەد قوتب دەستی پێ دەکات لە کاتێکدا محەممەد قوتب بە ڕەسمی لە ڕێکخستنی برایاندا نیە، ئەمەش دوو شت دەگەیەنێ:

یەکەم: دەزگای ئەمنی دەوڵەت تا ئەو بەروارە هیچ شتێکی نەدەزانی دەربارەی ڕێکخستنی برایان، وە ئوسرەو شانەکانی ئاشکرا نەکردبوون، لەبەرئەوە بە پیاوێك کەئەندام نیە لە ڕێکخستنی برایاندا دەست پێ دەکات.

دووەم: کاتێ محەممەد قوتب دەستگیر کرا لەبەر بیروبۆچوونە ئیسلامیەکانی بوو، کە لە کتێبەو دانراوەکانیدا باسی کردبوون، ئەو لەگەڵ ڕێکخستنی برایاندا بەیەکنەگەیشتبوو، لەگەڵیدا پلانی دانەنابوو، وە بیری نەکردبوویەوە لە دژی ڕژێم هەستێت بەکار. لەگەڵ ئەوەشدا دەسگیرکراو ئەشکەنجەدرا. بەڵام نەدرا بە دادگا. ئەمەش دەلالەت دەکات لەسەر هۆکارە فیکریەکانی کارەساتی برایان لە ساڵی 1965، وە ئەو کارەساتە سازدرابوو بۆ لەناوبردنی بیرە ئیخوانیەکانو بیریارەکانیان، نەك هەر ئەوە، بەڵکو بە ئامانجی خەفەکردنی بیری ئیسلامی بوو بە گشتی.

ئەمەش ئەو دەستە نهێنیە دەردەخات ـ شیوعییەتو خاچپەرستیو زایونیەت ـ کە لە پشتی کارەساتەکەوە بوون.

دەستگیر کردنی سەید قوتب لە 1965/8/9دا

سەید کۆبوونەوە تەنزیمیەکانی لەگەڵ سەرکردایەتیە پێنج کەسیەکەدا لە مایسی 1965دا ڕێکخست.

وە لە 5ی حوزەیراندا سەفەری کرد بۆ هاوینەهەواری (ڕەئس ئەلبیڕ) لە سەر قەراغی ئەسکەندەریە، لەوێ خانوویەکی بەکرێ گرت تیایدا بمێنێتەوە، چونکە هەڵاتووی گەرماو ئاوو هەوای گەرمی قاهیرە بوو کە نەخۆشی سنگەدڕە کەی زیاتر دەکرد.

لە حوزەیراندا لەگەڵ خێزانەکەیدا ڕۆیشتن بۆ ڕەئس ئەلبیڕ، وە لە تەمموزدا عەلی عشماوی هات بۆلای سێ ڕۆژ لەلای مایەوە، چونکە ئەو مانگی هەنگوینی بەسەر دەبرد.

[1] الشهيد سيد قطب 64ـ 65 وەرگیراوە لە پاشکۆی رۆژنامەی (الثمار)ی بەیروتییەوە 69/6/8.

[2] الموتى يتكلمون: 120- 121.

هەروەها عەبدولفەتاح ئیسماعیل سەردانی کردو هەرسێکیان لە ماڵی سەید بەیەکگەیشتن، پاش ئەوەی محەممەد قوتب لە 29ی تەمموزدا دەستگیر کرا مەباحسی میسری ماڵی سەیدیان لە حەلوان وماڵەکەی ڕەئس ئەلبیڕیشیان پشکنی پشکنینێکی وورد، سەیدیش سەبارەت بەو شێوازە نارەزایی دەربڕی.

بە دوو ڕۆژ دوای پشکنین عەبدولفەتاح ئیسماعیل لە ڕەئس ئەلبیڕ سەردانی سەیدی کرد، سەیدیش ئامۆژگاری کرد کە ئەو ناوە بەجێ بێڵێت لە ترسی دەستگیرکردنی.

لە 2ی ئابدا سەید کۆی زانیاریەکانی نارد بۆ لیژنەی سەرکردایەتیە پێنج کەسیەکە، تیادا داوای ڕاوەستاندنی کردەی ئامادەکردنی چەکی کرد لێیان، وە داوای هەڵوەشاندنەوەی بیرکردنەوە لە پلانی بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیو لێدانی سەرانی ڕژێمی لێ کردن. وە ئەم نارەزاییە زارەکییەی سەید لەلایەن حەمیدەی خوشکیەوە گەشت بە زەینەب غەزالی، ئەویش گەیاندی بە عەلی عشماوی، وە ئیتر نازانین ئەو نامەیە چی کرد لەگەڵ براکانیدا.

لە 6ی ئابدا جارێکی تر سەید ڕۆشتەوە بۆ ڕەئس ئەلبیڕ وە لە شەوی 1960/8/9 دا مەباحسی میسری پێش نوێژی بەیانی دایان بەسەر ماڵی سەیدقوتبدا ، دەستگیریان کردو ڕاپێچی زیندانی جەنگیان کرد، ئەوەبوو تیادا ژیانی لەگەڵ ئەشکەنجەو لێکۆڵینەوەو دادگایی کردندا بەسەربرد، تا ئەو کاتەی لە سێدارە درا لە دوای دوو ساڵ لەم دەستگیر کردنەی.

حکومەت تا بەرواری دەستگیرکردنی سەید لە 8/9 دا ڕێکخستنی برایانی ئاشکرانەکردبوو، وە هیچ ئەندامێکیشی دەستگیر نەکردبوون.

حکومەت بە (قەدەر) ڕێکخستن ئاشکرا دەکات

ئاشکراکردنی ڕێکخستنی برایان لەلایەن حکومەتەوە ـ قەدەر بوو ـ ناڵێین ڕێکەوت بوو، چونکە ڕێکەوت لە ڕووداوەکانی ئەم دونیایەدا نیە، هەموو ڕوداوێك ڕوودەدات بە قەدەری خوایە.

دەزگا ئەمنیەکانی حکومەت پێش کارەساتەکەی برایان سەرگەرم بوون بە قەزیەی حسەین تۆفیق و کۆمەڵەکەیەوە، ئەندازیار سامی عەبدولقادر لە لایەن دەزگاوە دەستگیرکراو دانی نا بە سەردانێکدا بۆ لای یوسف ئەلقرش کە یەکێك بوو لە برا دێرینەکان لە گوندی سنفا، بەڵام ئەو لە گوندەکەیدا نەبوو وە لەوێ چاوی پێی نەکەوت، بەڵکو لەلایحەبیب عوسمان لە قاهیرە بینی کە ئەویش یەکێك بوو لە برایان، بەم شێوەیە یوسف ئەلقرشو حەبیب عوسمان پێکەوە دەستگیر کران.

بە دەستگیرکردنی حەبیب عوسمان دەزگای ئەمنی دەستی گەشتە یەکەم سەرەداو کە بیگەیەنێت بە برایان، چونکە حەبیب عوسمان ئەندامی ئوسرەیەکی برایان بوو کە سەر بە ڕێکخستنی نوێ بوو.

حەبیب عوسمان ـ لە ژیر فشاری ئەشکەنجەدا ـ ئیعترافی کرد لەسەر ئەندامانی ئوسرە رێکخستنیەکەی، هەموو ئەندامانی ئوسرەکەی گیران، هەندێکیان ئیعترافیان کرد لەسەر کەسانی تر، بەم شێوەیە دەستگیر کردن زیادی کرد.

لەگەڵ ڕوودانی هەموو ئەمەدا، تا ڕۆژی هەینی 1965/8/20 هیچ ئەندامێکی لیژنەی سەرکردایەتی نەگیرا. لە نێوان گیراوەکاندا مەحمود فەخری هەبوو، کە ئیعترافی کرد لەسەر مەرسی مستەفا مەرسی، لێکۆڵینەوەی میسریش دایان بەسەر شوقەکەی مەرسیدا لە ئەمبابەو کردیان بە تۆڕێك بۆ ڕاوکردنی برایان.

لە شەوی هەینی 1965/8/20دا ئەفسەرریاز ئیبراهیم ـ کە لە دڵرەقترین و درەندەترین ئەفسەرەکانی پۆلیسی سەربازی بوو ـ لەگەڵ پیاوەکانیدا لە شوقەکەدا بوون، لە نیوەی شەودا سێ نەفەر لە ئەندامانی لیژنە پێنج کەسیەکە دایان لە دەرگا،

[1] الموتی یتکلمون: 120ـ 121.

ئەوانیش: عەبدولفەتاح ئیسماعیلو عەلی عشماویو موبارەك عەبدولعەزیم بوون، ڕیازئیبراهیمی ئەفسەریش بە شانازی کردنەوە نێچیرە قەڵەوەکانی ڕاپێچی زیندانی جەنگی کرد.

لە بەرەبەیانی ڕۆژی هەینی 1965/8/20دا دوو ڕووداوی چاوەڕوان نەکراو لە زیندانی جەنگیدا ڕوویدا:

یـــەکـــەم: بەخشینی یەکەم شەهیدی ئیخوانی کە لە ئەنجامی سەختیو ناڕەحەتی ئەشکەنجەداندا گیانی سپارد، ئەویش برای شەهید **محەممەد** عەواد بوو، کە شەمس بەدران خۆی سەرپەرشتی ئەشکەنجەدانەکەی دەکرد، وە سەفوەت ڕۆبی خوێنڕێژ لە بەردەم بەدراندا سەری **محەممەدی** پانکردەوە، وە **محەممەد** عەواد مردنی هەڵبژارد بەسەر دەرخستنی نهێنی ڕێکخستندا.

دووەم: دانپیانانی ئەندامێکی لیژنە پێنج کەسیەکە عەلی عشماوی بە نێهنیو شاراوەکانی ڕێکخستندا، وە پێشکەش کردنی بە دەزگای لێکۆڵینەوە. . ئای چەندە جیاوازیی لە نێوان ئەم دوو هەڵوێستەدا هەیە، هەڵوێستی شەهید **محەممەد** عەواد و هەڵوێستی عەلی عشماوی؟![1]

عەلی عشماوی پەڕەکانی ڕێکخستن ئاشکرادەکات

عەلی عشماوی دانپێنانە هەمەلایەنەکەی خۆی لە سەرلەبەیانی ڕۆژی هەینی 1965/8/20دا نووسی، تیایدا هەموو پەڕەکانی ڕێکخستنی نوێی برایانی ئاشکراکرد، دەربارەی مەسەلەی چەكو درێژەی ئەو باسە، هەروەها دەربارەی هێڵەکانی ڕێکخستنو نهێنیو شاراوەکانی، لیستێکی چڕوپڕو تەواوی پێشکەشکرد لە ناوی کۆمەڵەکانو ئوسرەکان، بە ئەندامانو سەرەك ئوسرەکانەوە.

عەلی عشماوی گرنگترین کەس بوو، کە نهێنیەکانی ڕێکخستنی دەزانی لەسەر ئاستی کۆماردا، خاوەنی بیرو هۆشێکی ئاسنین بوو زیاد لەوەی کە هەر کەسێکی تر بتوانێت بیلێت، ئەوەبوو ئەو شەوە جەژن بوو بۆ ئەفسەرانی پۆلیسی سەربازی.[2]

دانپیانانەکەی عەلی عشماوی دووردرێژ بوو، زیاتر لە هەشت لاپەڕە بوو.[3] پۆلیسی سەربازی لیستی ناوەکانی عەلی عشماوی وەرگرت، لە ماوەیەکی زۆر کورتدا هەموو ئەندامانی دەسگیر کرد.

ئیتر زیندان بە هەزارەها ئەندام لە برایان پڕبوویەوە، بە پیسترین و ناڕەحەتترین شێواز ئەشکەنجەیان دەرژاند بەسەریاندا.

عەبدولناسر لە مۆسکۆوە ڕایدەگەیەنێت

عەبدولناسر لە 7ی ئابی 1965دا سەفەری کرد بۆ ڕوسیا، لە 1965/8/29دا کۆبوونەوەیەکی بەو قوتابیە عەرەبانە کرد کە لە مۆسکۆ دەیانخوێندو لە بەردەمیاندا ئیعلانی دەرخستنی پیلانێکی کرد، کە برایانی موسڵمان لە میسردا گێڕاویانە بۆ هەڵگێرانەوەی ڕژێمی فەرمانڕەواییو تێکدانی دەزگاکانی.[4]

هەڵبژاردنی عەبدولناسر بۆ مۆسکۆ ـ پایتەختی بێباوەڕی ـ تاکو لەوێوە ئیعلانی دەرخستنی پیلانی برایان بکات بەڵگەیەکی گرنگ ئەدات بە دەستەوە لەسەر نەخشەکێشانو فڕوفێڵی شیوعیەت ـ لە ناوەوە دەرەوەی میسردا ـ کە لە پشت ئەم پیلانە هەڵبەستراوەوەبوون.

---

[1] سەیری ئەم چیرۆکە لە (مذابح الإخوان في سجون ناصر)دا بکە، ل31ـ 39.

[2] بڕوانە (مذابح الإخوان) 36ـ 37.

[3] بڕوانە دەقی تەواوی ڕاپۆرتەکەی عەلی عشماوی لە (الموتى يتكلمون)دا ل50ـ 59.

[4] بڕوانە وتەکەی عبدالناصر لە (الموتى يتكلمون) ل39.

هەروەها هەڵبژاردنی مۆسکۆ لەلایەن عەبدولناسرەوە هۆکارێکی گرنگی عەبدولناسر بۆ بۆ نزیك بوونەوە لە سۆڤیەتو بەدەستخستنی زۆرێك لە یارمەتیەکانیان، تێگەیاندنیان لەوەی کە ئەم لەگەڵ ئەواندایە، لەگەڵ شیوعیەکاندایە لە میسر، ئەوەتە دژایەتی ئەو ئیسلامە دەکات کە ئەوان دوژمنانیەتی دەکەن، دژایەتی برایان دەکات ئەو برایانەی کە شیوعیەت دژایەتیان دەکەن.

ئەوەی ئاماژە بە دەستی شیوعیەت دەکات لە مەسەلەکەدا ئەوەیە کە شیوعیەکانی میسر خۆپیشاندنێکی هاودەنگی و پشتگیرییان بۆ عەبدولناسر سازدا ـ لە ڕێگەی (**التنظیم الطلیعي للأتحاد الإشتراکي العربي**) یەوە کە ئەوان دەسەلاتداربوون بەسەریدا۔ وە ڕیزیان بەستبوو بەسەر هەردوولای شەقامەکەدا هەر لە فرۆکەخانە تا ماڵی عەبدولناسر، کاتێك عەبدولناسر لە شەقامەکەوە بەڕێکەوت، بەم دوو هوتافە هوتافیان بۆ دەکێشا: **"سەربڕە، سەربڕە ئەی جەمال، نەکۆنەپەرستیو نەئیخوان"**، **"لە سێدارە بە، لە سێدارە بە ئەی جەمال، نە کۆنەپەرستیو نەئیسلام"**.[1]

یەکەم ڕاگەیاندن دەربارەی پیلانی برایانی هەڵبەستراو لە ڕۆژنامە میسریەکاندا، ڕۆژی سێشەمە 1965/9/7 بوو، واتە بە مانگێك دوای دەستگیرکردنی سەیدقوتب، مانشێتی سەرەکی ڕۆژنامەی (**الأهرام**)ی ڕۆژی سێشەمە 9/7 ئەمە بوو:

(یەکەم دریژە دەربارەی کۆتا پیلان گێڕانی برایانی مسوڵمان، ڕۆژنامەکان لە ڕۆژانی داهاتوودا بەردەوام دەبن لەسەر قسەکردن دەربارەی ئەم پیلانەو بڵاوکردنەوەی تۆمەتو پڕوپاگەندە بە دەوریدا).[2]

ڕاپۆرتی لیژنەی یاسایی ئەنجوومەنی گەل

عەبدولناسر یاسایەکی جیای بۆ دادگایی کردنی برایانی موسڵمان دەرکرد، ناوی نا (یاسای فیرعەون) چونکە پڕ بوو لە ستەمو دەستدرێژیو دوژمنکاری. ئەمەش لە 1965/11/9دا، ئەوە بوو قەزیەی برایان بە دادگا سەربازیەکان سپێردرا تاکو تیایدا لێکۆڵینەوە لە قەزیەکە بکات و، تۆمەتباریان بکاتو حوکمیان بە سەردا بدات، فەرمانی حوکمەکانیانی بە بڕاوەو یەکلایی بووەوە دانا، کە بە هیچ جۆرێك جێگەی توانج لێدانی تیا نەبێت.[3]

بەمەش دەستی لێکۆڵینەوەی سەربازی بە ڕووی برایانی موسڵماندا کرایەوە، وە خوێنرێژەکان هونەریان دەنواند لە ئەشکەنجەدانی برایاندا، لەسەرویانەوە شەمس بەدران وحەمزەئەلبەسیونی وسەفوەت ئەلڕوبی و جگە لەوانیش لە دەزگای نواندنو فێڵبازیەوە، عەبدولناسر ویستی بەرگی دیموکراسیەت بکات بەسەر یاساکەیو جێبەجێ کردنەکانیداو، سەربڕینی برایان بە ناوی دیموکراسیەتو نوێنەری گەلەوە ئەنجامبدات، ئەوەبوو قەزیەی برایانی نارد بۆ لیژنەی یاسایی ئەنجومەنی گەل لە بەرواری 1965/12/14 و لیژنەکەش ڕاپۆرتی خۆی نووسی بە بەرواری 1965/12/20، ڕاپۆرتەکەی پڕکردبووەوەو بە درۆو دەلەسەو شت بۆ هەڵبەستن، ئیدانەی خۆی بۆ برایانی موسڵمان دەرکرد، هەموو ئەوەی دەزگای ئەمنی وتبووی ئەویش دایە پاڵ برایان.[4]

ڕاپۆرتی لیژنەکە تۆمەتی ئەوەیان دابوویە پاڵ سەید، کە ئیدعای پێغەمبەرایەتی دەکات: (قوتبی ئەم کۆمەڵەیە ئیدعای پێغەمبەرایەتی دەکاتو کۆمەڵەکەش ئیدعاکەیان قبوڵ کردووە، لەسەر بناغەی پێغەمبەرایەتی مەعسوم ئەم جەماعەیە خۆی خستۆتە شوێنی واسیتەکار لەنێوان خواو بەندەدا.

[1] الموتی یتکلمون ل40.
[2] هەمان سەرچاوە، 73ـ 77.
[3] بڕوانە دەقی یاساکە لە (الموتی یتکلمون)دا، ل82ـ 93.
[4] بڕوانە دەقی بەلاغی یەکەم لە (الموتی یتکلمون) 103 - 107.

هەر لە سەر بناغەی بانگەشەی پێغەمبەرایەتی، ئەم كۆمەڵەیە رێكخراوە بۆ نانەوەی ئاشوبەیەكی خوێناوی خاپوركەری شێوێنەری كوێرانە لە نێوان موسڵماناندا.

هەر لە سەر بناغەی بانگەشەی پێغەمبەرایەتیو توانای وەرگرتنی ڕاستەوخۆ لە خواوە، ئەم كۆمەڵەیە ڕەدی كردەوە كە ئامانجەكانی لە كودەتا ڕوون بكاتەوە. .)[1].

ئایا لیژنەی یاسایی هیچ تۆمەتێكی هێشتۆتەوە نەیداتە پاڵ برایان، دوای ئەوەی تۆمەتی بانگەشەكردنی پێغەمبەرایەتی دایە پاڵ سەیدقوتب. ؟!

سیانزە ڕاگەیەنراوی لێكۆڵینەوەی سەربازی بۆ نوێنەرایەتی گشتیی

دوای ئەشكەنجەدانێكی دڕندانەی برایان لە زیندانی جەنگی و زیندانی ئەلقەلعەو زیندانەكانی تردا، دوای مانگو نیوێك لە دەستگیركردنیان، لێكۆڵینەوەی گشتیی سەربازی دەستی كرد بە ناردنی بەلاغی یەك لە دوای یەك بۆ نوێنەرایەتی گشتی **(النیابة العامة)** و لەم بەلاغانەدا بە درێژی باسی ئوسرەو شانەو ڕێكخستنەكانی برایانی تێدا كردبوو، هەروەها پیلانە هەڵبەستراوەكان بۆ هەڵگێرانەوەی ڕژێمی فەرمانڕەوایی، زانیاری ناوئەم بەلاغانە لەگەڵ تۆمەتبارەكاندا بۆ نوێنەرایەتی گشتیی كۆكراوەتەوە.

بەلاغەكان بە ئیمزای بەڕێوەبەری لێكۆڵینەوەی تاوانی سەربازی سەعد زەغلول عەبدولكەریم بوو. گرنگترین بەلاغیان بەلاغی یەكەم بوو، كە قەبارەكەی دە پەڕە بوو، وە ژمارەكەی 7/25/غ/1 بەبەرواری 1965/10/3 بوو.

لەم بەلاغەدا ناوی ئەندامانی ئوسرە ئیخوانیەكانی تێدا بوو، ناوی سەرەك ئوسرەكانو بەرپرسی كۆمەڵەكان لە ناوچەكاندا، وە ئەركی لیژنە پێنج كەسیەكە بۆ سەركردایەتی[2].

ئەم بەلاغە لەسەر بنچینەی ئەو ڕاپۆرتەی علی عشماوی نوسرابوو كە تیایدا دانی نابوو بە هەموو شتێكدا. وەك لە پێشەوە باسمان كرد.

بەلاغەكە سەرۆكایەتی ڕێكخستنی برایانی دابویە پاڵ سەیدقوتب، **محەمەد** یوسف هەواش بە جێگری سەرۆك، پاشان باسی پێنج ئەندامەكەی سەركردایەتی كردبوو.

وە بەلاغەكانی دەزگای لێكۆڵینەوە بۆ نوێنەرایەتی گشتی بەردەوام بوو، كۆتا بەلاغ بەلاغی سیانزەهەم بوو ـ كە بە بەرواری 1965/12/20 نووسرا[3].

دوو ڕا پۆرتی سەید

سەید دوو ڕاپۆرتی نووسی دەربارەی پەیوەندی خۆی بە برایانەوە بە گشتی، وە پەیوەندی بە ڕێكخستنی نوێی برایانەوە بە تایبەتی، ئەمەش لەسەر داوای لێكۆڵینەوەی سەربازی لە زیندانی جەنگیدا، وە ئەمەش پێش دەستپێكردنی لێكۆڵینەوە بوو لەگەڵیدا.

* **ڕاپۆرتی یەكەم:** دوای دەستگیركردنی نوسی، كە زۆر كورت و چڕوپڕ بوو، وە هۆی كورت كردنەوەو چڕكردنەوەی سووربوونی بوو لەسەر پارێزگاریكردنی لەبرایان تاكو ڕووبەڕوی ئەشكەنجەدان نەبنەوە، چونكە وا گومانی دەبرد كە ئەوان دەستگیرنەكراون.

---

[1] سەیری ئەم دەستەواژانە بكە لە هەمان سەرچاوەی پێشوودا. 93.

[2] سەیری ئەم دەستەواژانە بكە لە هەمان سەرچاوەی پێشوودا. 93.

[3] كورتەی ئەو بەلاغانە لە (الموتی یتكلمون)، 108ـ 109.

* **ڕاپۆرتی دووەم**: کە دوورودرێژو فراوان بوو، دوای ئەوە نووسی کە بۆی دەرکەوت برایان دەستگیر کراون، وە دانیان بە هەموو شتێکدا ناوە، تیایدا دواووتەی خۆی بۆ لێکۆڵەرەوانو مێژوو وتبوو.

سەید لە زیندانی جەنگیداو لە 1965/10/22دا نووسینی ڕاپۆرتەکەی کۆتایی پێهێنا، لە ڕاپۆرتەکەیدا باسی سەرەتای دەستپێکردنی پەیوەندی بە برایانی موسڵمانەوە، دوای هەڵگیرسانی شۆڕشو دەربارەی زیندانی کردنی و، شایەتیەکانی لەسەر قەسابخانەی ئەلتوررە و، ڕاوبۆچوونی دەربارەی پرۆگرامی کاری بزاڤی ئیسلامیو دەست پێکردنی لە بنچینەوە لە عەقیدەو پەروەردەو ئەخلاقەوە خستبووەڕوو.

دەربارەی پەیوەندی بە ڕێکخستنی نوێی برایانەوەو لیژنە پێنج کەسیەکەو، دەربارەی چیرۆکی عەلی عشماوی و چەكو، دەربارەی پلانی بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی کردنە سەر بزاڤی ئیسلامی، وە هەڵوەشاندنەوەو ئیلغاکردنەوەی لە پێش کارەساتەکەدا، هەروەها تیاتیدا سەبارەت بە سەردانی ئەوبرایانەی کە میسری نەبوون بۆ لای ئەم دووا بوو ، وە دەربارەی پەیوەندیەکانی بە ئیسلامیەکانەوە ئەوانەی کە برایان نەبوون. ئەوەبوو ئێمەش لە بەشەکانی پێشوودا گەڕاینەوە بۆ ئەم ڕاپۆرتەو، ئەوەی کە پێویستمان بوو لێمان وەرگرت.

ئەم ڕاپۆرتە دورودرێژە لە چەند ئەڵقەیەکی دوایەکدا لە گۆڤاری (المسلمون)ی دەولیدا بلاوکراوەتەوە، پاشان بلاوکەرەوەکانی گۆڤارەکە لە کتێبێکی تایبەتدا بلاویان کردەوە، وە ناونیشانی (**لماذا أعدموني**)یان بۆ دانا.

سەرەڕای بلاوکردنەوەیان بۆ ئەم ڕاپۆرتە، دووپاتی ئەوەیان کردۆتەوە کە ئەوەی بە دەستیان گەشتووە بە دەستو خەتی سەیدقوتب خۆیەتی، هەروەها دوپاتی ئەوەیان کردۆتەوە کە ڕاپۆرتەکە ناتەواوە، چونکە ئەڵقە لە گوێکانی ڕژێم لاپەڕەی زۆریان لێشاردۆتەوە، کە سەید دەربارەی ئەو ئەشکەنجەو ئازارە دڕندانەیەی کە دژیان ئەنجامدرابوو نوسیبووی، ماوەی نێوان دەستگیرکردنیو نووسینی ڕاپۆرتەکە ـ لە مانگی ئاب تا تشرینی یەکەمی 1965 بوو ـ.[1]

ئەوەی لە نامەی (**لماذا اعدموني**)دا بلاوکراوەتەوە هەمەوی بە دەستو خەتی سەیدقوتب خۆی بووە، بەلام هەمەوو ئەوە نیە کە سەید بۆ لێکۆڵەرەوەکانی نووسیوە.

پێشەکی ڕا پۆرتی دووەمی

سەید بەرپرسیارێتی ڕووداوەکانی 1965ی بە تەواوی گرتە ئەستۆی خۆی، لە کاتێکدا دەیزانی کە سەروگیانی دەبەخشێ لە بەهای ئەو ڕێکخستنە ئیخوانیەدا، وە هۆی بەکورتی نووسینی ڕاپۆرتی یەکەمی ڕوونکردۆتەوە.

(پێم باشە ئەم پێشەکیە باس بکەم، بەهۆی ئەو تیشکە ڕووناك کەرەوانەی تێیدایە. وە لە پێش ئەمەوە ڕونکردنەوەیەکی کورتم نوسیبوو، کە لە زۆر درێژەو شیکردنەوەدا ناتەواو بوو، هەروەها لە ژمارەیەك ڕووداوو ڕوونکردنەوەدا ناتەواو بوو.

بە هەڵە لە هەڵوێستی من تێگەیشتوونو تەقدیری ئەو هۆکارانە نەکراوە کە پاڵی پێوە ناوم لە نووسینی ئەو ڕاپۆرتەدا بەو شێوەیە، خوازیارم لەم ڕاپۆرتە دووردێژە نوێیەدا ئەوەی پێویستە بیدات بە دەستەوە. وە ئەوەی وا لەهەڵوێستم بکات فەهم کراوبێت لەسەر حەقیقەتەکەی. خوای گەورە دەزانێت من نەفسی خۆمم بەلاوە گرنگ نەبووە، وە بەم کورت کردنەوەیە مەبەستم دەربازکردنی خۆم نەبووە.

بەلام من ـکە پێویستە دان بەمەدا بنێم ـ هەولم ئەدا لە سەرەتاو پێش لە هەمو شتێکدا، بۆ پاراستنی کۆمەڵێك لەو لاوانەی کە لەم بزاڤەدا کاریان لەگەڵ دەکردمبپارێزم بەو ڕێژەیەی کە لە تواناما هەبوو، چونکە بڕوام وابوو ئەم کۆمەڵە لاوە چاکترین کەسانێکن کە زەوی هەڵی گرتبن، لەم نەوەیەدا هەر هەمووی، وە توێشون بۆ ئیسلامو مرۆڤایەتی، حەرامە لەناو ببرێنو پەرتەوازە بکرێن، وەمن لە بەرامبەر خوای گەورەدا ـ بەرپرسیارم لەوەی ئەوەی کە لە تواناما هەیە بیبەخشم بۆ ڕزگارکردنیان، وە ئەو ڕونکردنەوە کورتە کە بە دورودرێژی هەموو شتەکانی نەگرتبووە خۆ، ئەوە هەموو توانایەکی من بوو

[1] بڕوانە پێشەکی هەردوو بلاوکراوەنامەی (لماذا اعدموني) 3-4.

لەم بارودۆخەدا بۆ ئاسانكاری لەسەریان. وە ئەم ئاسانكاریە منیش لەگەڵ ئەواندا دەگرێتەوە، بەڵام خوای گەورە دەزانێت كە خۆمم لە بیردانەبووە.

وەمن لەگەڵ یەكەم ووشەدا بە تەواوی بەرپرسیارێتیم گرتە ئەستۆ، وە وتم: كاتی ئەوە هاتووە كە مرۆڤی موسڵمان سەری پێشكەش بكات لە نرخی ڕاگەیاندنی هەبوونی بزاڤێكی ئیسلامیی‌و، ڕێكخستنێكی ئاشكرا نەكراودا، كە لە بنەڕەتدا لەسەر ئەو بناغەیە دروست بوو كە بنكەیەك بوو بۆ بونیادنانی پرۆگرامی ئیسلامی، ئەو هۆكارانەی هەرچیەك بێت كە بەكاری دەهێنێت بۆ ئەمە. ئەمەش لە دابو نەریتی پرۆگرامە زەمینیەكاندا تاوانێكە شایستەی لە سێدارەدانە.

پێویستە لەم پێشەكیە كورتەدا ئەوە ڕوون بكەمەوە، كە پێشكەشكردنی ڕوونكردنەوەی یەكەمم بە كورتی سەبارەت بەم لایەنە، ئەوە ئەركی خۆم بووە وەك موسڵمانێك، چونكە دیلی موسڵمان بۆی نیە ئاماژە بەو سەربازانەی ئیسلام بكات كە لە داوی ئەوەوەن، وە نابێت سەربازانی ئیسلام و عەوراتیان دەربخات تا لە توانایدا هەبێت.

من بە تێگەیشتنی ئیسلامی خۆم ئەركی خۆمم بەجێگەیاند، تیایدا هەڵسوكەوتم لەگەڵ خوادا كردووە، بە چاوپۆشین لە تێڕوانینی دەستوورو دەزگا مرۆییەكان.

بەڵام ئێستە من، دوای ئەوەی ڕوونم كردەوە كە ئەم لاوانە دانیان بە درێژەی هەموو ڕۆڵە تایبەتی‌و گشتیەكاندا ناوە، من بە هیچ شتێك ئاماژەیان بۆ ناكەم، بەڕاستی نارەحەتی لەسەر دڵم ڕەوایەوە، لە باسكردنی هەموو شتێكدا، لەگەڵ هەوڵدان بۆ ڕێككردنی، ڕێككردنێكی زەمەنی بە پێی توانا).[1]

وتەی كۆتایی بۆ ڕاپۆرتی دووەم

سەید بە وتەیەكی كۆتایی ڕاپۆرتەكەی تەواو كرد، كە تایبەتی كردبوو بە بۆچوونی خۆی بۆ پەیوەندی نێوان حكومەت‌و نێوان برایانی موسڵمان لە چەند خاڵێكی دیاریكراوی كورتدا:

1ـ ئەو توندوتیژیەی لەساڵی 1954 هەڵسوكەوتی پێكرا لەگەڵ براياندا بە تەنها ئەوان، ئەوەلەسەر بناغەی ڕووداوی (ئەلمەنشیە) بوو، كە بۆیان هەڵبەسترا بوو، ئەوە بوو ئەو توندوتیژیە كوشتن‌و برین‌و ئاوارەكردن‌و تێكدانی خانووی گرتبووە خۆ. .

ئەم توندوتیژیە بیرۆكەی بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیكردنی لە ڕێگەی هێزەوەو دروست كرد ئەگەر هاتوو دەستدرێژیەكە دووبارە بوویەوە. ئەگەر ئێمە بمانزانیایە كە ڕاپێچكردنەكە تەنها ڕاپێچكردنەو بەس، وە بە دادگاكردنێكی دادپەروەرانە كۆتای دێت، لەگەڵ سزای قانونیدا ـ تەنانەت لەسەر بنچینەی یاسا مرۆییە كارپێكراوەكانیش ـ ئەوا هیچ كەس لە برایان بیری لە بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی نەدەكردەوە لە ڕێگای بەكارهێنانی هێزەوە.

من دەزانم كە لێرەداو ئێستە دان نان بەم ڕاستیەدا هیچ بەهایەكی كرداری نیە، بەڵام ئەم دانپیانانە ڕاستیەكە پێویستە لە دوا وشەكاندا تۆماری بكەم.

2ـ ئەوەی كە گومانی تیا نیە ئەوەیە، كە لێدانی بزووتنەوەی برایانی موسڵمان ـ وە بزوتنەوە ئیسلامیە هاوشێوەكان ـ لە ناوچەكەدا، ئامانجێكی زایۆنی و خاچپەرستی‌و ئیستیعمارییە. وە ئەوە هۆكارێكە لە هۆكارەكانی لەناوبردنی بیروباوەڕو ئەخلاق لەناوچەكەدا، وە بە دڵنیاییەوە تواناو پلانی بەردەوام دەخرێتە كار بۆ هێنانەدی ئەم ئامانجە. وە ئەگەر بهاتایەو لە هەڵسوكەوت كردن لەگەڵ برایانی موسڵماندا شێوازێكی تر بگیرایەتە بەر، جگە لەوەی كە ڕوویدا ـ چ لە ساڵی 1954 یان لەم جارەدا ـ ئەوا دەتوانرا پیلانە زایۆنی‌و خاچپەرستی‌و ئیستعیماریەكان لە ناوچەكەدا لە جیاتی لێدان‌و لەناوبردنی بزاڤی ئیسلامی لەناوببرایە.

[1] لماذا اعدموني 7- 8.

3ـ بە دوای لێدانی براياندا لە ساڵی 1954 شەپۆلێك لە لێكهەڵوەشانەوەی ئەخلاقی و ئاراستەی بێباوەڕی بەدواداهات، وە بەم لێدانەی ئێستەبەهێزتر دەبێت، جگە لە خوا هیچ كەس مەوداكەی نازانێت.

جا ئەم داڕووخانە لەبەرژەوەندی كێیە؟ بەدڵنیاییەوە، كە لە بەرژەوەندی ئەم وڵاتە نیە، تەنانەت لەبەرژەوەندی ڕژێمی فەرمانڕەواش نیە.

ئەگەرچی گوێكانی ئێستە ئامادەی بیستنی ئەم قسانە نین، بەڵام ئەركی من گەیاندنیانە، لەگەڵ لابردنی لە ئەستۆی خۆم بە دەربڕینیان.

4ـ چەند جار بیستوومە: ئایا بە تەنها ئێوە موسڵمانن؟ ئایا كۆنگرەی ئیسلامیتان بەس نیە. وە بەرنامەی (نور علی نور) و مزگەوتەكان كە نوێژیان تێدا دەكرێت و ئەو خەڵكەی دەچن بۆ حەج بەستان نیە؟

پێویست دەكات ئەوە دەربڕم كە ئیسلام شتێكی گەورەترە لە هەموو ئەمانە. ئیسلام پرۆگرامی ژیانە بە تەواوی، ئەمەش بە پەروەردەو پێگەیاندنی لاوان نەبێت نایەتەدی، بە فەرمانڕەواكردنی شەریعەتی خوا نەبێت نایەتەدی. بزاڤی برایانی موسڵمان، سەركەوتووترین ئەزموونە بۆ پەروەردەو پێگەیاندن، هەر هەڵەیەك لە ڕێگەدا نابێتە بیانووی لێدان و لەناوبردنی، بە تایبەتی ئەگەر هەڵەكە لەوەوە نەبوو، بەڵكو لەبەرەنجامی هەڵە هەڵسوكەوت كردن لەگەڵێدا ڕوویدا بوو.

من ویستم لە ساڵی 1952دا هەستم بە ئەزموونێكی بە وشێوەیە لە (**هيئة الشباب التحرير**)دا و ئاڕاستەكە لە سەرەتای كارەكەوە لەگەڵ مندا بوو، بەڵام لە كۆتاییدا ئاراستەی (**جمعية الفلاح الامريكية**) سەركەوت، و بەرژەوەندی خوازەكان پەرش و بڵاوبوونەوە، ئەوانەی دەیانویست (**هيئة التحرير**) بەو شێوەیە بێت كە پێی هاتۆتە بوون، كە دژی هەموو ئەوانە بوو كە ئێمە سەبارەت بەو مەسەلەیە لەسەری ڕێكەوتبووین، ئیتر بزاڤی برایان مایەوە، ئەو بە تەنها هەستا بەم ئەركە. ئیسلام بەرقەرار نابێت و نایەتەدی لە وڵاتێكدا كە جووڵەی پەروەردەكردنی تێدا نەبێت، لە پاشاندا دروست بوونی یاسای ئیسلامی كە لە كۆتایدا حوكم بە شەریعەتی خوا بكات، ئەمانە لە كۆتایدا وتەكانی پیاوێكن كە ڕووی كردۆتە ڕەزامەندی خوا، ویژدانی خۆی پێ پاك دەكاتەوە و بانگەوازی پێ دەگەیەنێت تا كۆتا چركە. والسلام على من اتبع الهدى.

زیندانی جەنگی 22ی تشرینی یەكەمی 1965.[1]

سەلاح نەسار لێكۆڵینەوە لەگەڵ سەید قوتب دەكات

سەرۆكی نوێنەرایەتی ئەمنی دەوڵەت لەو ماوە تاریكە پر لە ستەمەی مێژووی میسردا سەلاح نەسار بوو، (تەنها بە گەشتنی یەكەم بەلاغ بۆ جێگری گشتی لە ڕۆژی 3ی تشرینی یەكەمی ساڵی 1965 دا سەلاح نەساری سەرۆكی نوێنەرایەتی ئەمنی دەوڵەت نووسینگەكەی خۆی لە بینایەی سەرای نوێنەرایەتیەوە لە دادگای باب ئەلخلق گواستەوە بۆ ناو زیندانی جەنگی، لەگەڵ ئەوەدا كە ئەمە پێچەوانەی یاسای (الإجراءات الجنائية)یە. بەڵام سەلاح نەسار بە تەنها بە دوای دەقی فیرعەوندا دەسوڕایەوە).[2]

سەلاح نەساری سەرۆكی نوێنەرایەتی خۆی لێكۆڵینەوەی لەگەڵ كەسایەتیە سەركردە گرنگەكان لە ڕێكخستنی برایان گرتە ئەستۆ، لە كاتێكدا لێكۆڵینەوەی لەگەڵ برایانی تردا سپارد بە یاریدەدەرەكانی لە كارپێسپێراوەكانی نوێنەرایەتی.

لەبەرئەوە شتێكی ئاسایی بوو كە خۆی لێكۆڵینەوە لەگەڵ سەركردەی ڕێكخستن سەید قوتبدا بكات. سەید بەندكراوی زیندانێكی تاكە كەسی بوو لە زیندانی جەنگی، لە كاتی ڕاپێچكردنیەوە لە 1965/8/9وە بۆ ماوەی سەد و سی ڕۆژ هاتنە دەرەوەی لەو زیندانەدا لێ قەدەغە كرا.

سەلاح نەسار، لە ئێوارەی ڕۆژی یەكشەممە 1965/12/19 لەگەڵ سەید دەستی بە لێكۆڵینەوەكەی كرد و، لێكۆڵینەوە لەگەڵ سەید بۆ ماوەی سێ ڕۆژی دوایەك بەردەوام بوو:

---

[1] لماذا اعدموني 91ـ 94 بە كورتكراوە.

[2] الموتى يتكلمون 110.

یەکشەممە 1965/12/19 لە کاتژمێر شەش‌و نیوەی ئێوارە تا دەو نیو.[1]
دووشەممە 1965/12/20 لە کاتژمێر سێی ئێوارە تا یانزەی شەو.[2]
سێشەممە 1965/12/21 لە کاتژمێر یەکی ئێوارەوە.[3]

چەند برگەیەك لە کۆنوسی لێکۆڵینەوەکە

سەید قوتب لە لێکۆڵینەوەدا بێپێچوپەناو ڕاستگۆو بوێرو ئازا بوو، وەڵامی پرسیارەکانی سەلاح نەساری بەوپەڕی ڕاستگۆیی‌و سەراحەت‌و بوێری‌و ئازایەتیەوە ئەدایەوە، بەبێ ترس‌و ترسنۆکی یان ساختەو درۆکردن، کە ئەمەش بە درێژایی ژیانی ڕەفتاری خۆی بووە لە هەڵوێستەکانیدا لەگەڵ خۆشەویستان‌و دوژمنانیدا –ڕەحمەتی خوای لێبێت-.

لێرەدا هەندێك برگە لە کۆنووسی لێکۆڵینەوەکە پێشکەش دەکەین، کە سامی جەوهەر بە ڕەحمەت بێت، لە کتێبەکەیدا **(الموتي يتكلمون)** تۆمارو بلاوی کردۆتەوە.

کۆنووسی ڕۆژی یەکشەممە 1965/12/19 لە سەعات شەش‌و نیوی سەر لە ئێوارە لە زیندانی جەنگیدا کرایەوە.

ئێمە: سەلاح نەسار ـ سەرۆکی نوێنەرایەتی.

مستەفا ئەلعەسال ـ سکرتێری لێکۆڵینەوە

ئەوەبوو سەید قوتیان بەمەی خوارەوە بانگ کردو وتی:

ناوم: سەید قوتب ئیبراهیم

تەمەن: شەست ساڵ

نووسەر

لەدایکبوو لە ماڵێك لە مەڵبەندی ئاسیوت

دانیشتووی حەلوان: (44) شەقامی حەیدەر.

پرسیاری یەکەم: قسەت چیە لەوەدا کە دراوەتە پاڵت؟

سەید وەڵامێکی دووردرێژی دایەوە کە زیاتر لە دە لاپەڕەی برد، تیایدا بە درێژی چیرۆکی خۆی لەگەڵ ڕێکخستنی نوێی برایاندا باس کرد.

پرسیار: ئایا خۆت نامەکانت لەناو زینداندا تەحریر دەکرد؟

وەڵام: بەڵێ، تەحریری هەندێك نامەم کرد تیایدا شیکردنەوەی هەندێ ڕاوبۆچوونی ئیسلامی هەبوو، فیکرەی بنچینەیی تیایدا بریتی بوو لە بنەماکانی عەقیدە، لەوانە: حاکمیەت لە بیروباوەڕەوەیە نەك بە تەنها لە ڕێکخستنەوە. . –وە ئەتوانم بڵێم- ئەو فیکرانەی کە لە نامەکاندا هەبوون فراوان بوون، بوونە بیرۆکەی کتێبی **(معالم في الطريق)**!

پرسیار: ئایا حەسەن ئەلهوزەیبی ئاگاداربوو بەسەر نامەکانتا پێش دەرچوونت لە زیندان؟

وەڵام: گومان دەبەم لە ڕێگەی ماڵەوەی بەسەریاندا ئاگادار بووبێت.

پرسیار: ئایا دوای دەرچوونت لە زیندان چاوت بە حەسەن ئەلهوزەیبی کەوت؟

وەڵام: بەڵێ، سێ جار لە ماڵی خۆماندا، جگە لە منوئەو کەسی تر ئامادە نەبوو.

پرسیار: هەندێك لە تۆمەتباران دانیان بەوەدا ناوە، ئێستەش ئەوان حەسەن ئەلهوزەیبی بە ڕابەر دەزانن، ئەی ڕای تۆ چیە لەم بارەیەوە؟

---

[1] بڕوانە کۆنووزسی ئەو ڕۆژە کە (الموتى يتكلمون) 112 ـ 119.
[2] بڕوانە کۆنووسی لێکۆڵینەوە لە ڕۆژی دووەمدا: 120 ـ 131.
[3] بڕوانە کۆنووسی لێکۆڵینەوە لە ڕۆژی سێیەمدا: 131 ـ 146.

وەڵام: ڕاستی بارودۆخەکە بۆ کۆمەڵی برایانی موسڵمان ئەوەیە ئەوان هەستکردنێکی گشتی هەست بەوەدەکەن -دەری بڕن یان دەری نەبڕن ـ کە ئەو بارودۆخەی پێش هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵی برایان لە ئارادابوو ئێستەش هەر لە ئارادایە، ئەگەر چی هیچ شێوەیەکی جێبەجێکردن یان حەرەکی وەرنەگرتبێت، چاوەڕێ بۆ هەر بارودۆخێك ڕێگە بدات بە گەڕانەوەی کۆمەڵی برایان بۆ بوونی ئاشکرا، ئەمە هەستێکی دەروونی ناودڵەو لە دەرونیاندا هەیە، هەروەها لە دەروونی منیشدا بە شەخسی هەیە، لەوەی تیایدا تایبەتە بە ئەگەری گەڕانەوەی کۆمەڵەکە بۆ بوونی ئاشکرا، بەڵام لەگەڵ پرۆگرامی تایبەتی خۆمدا لە گێڕانەوەی پێگەیاندنی تاکی پەروەردەکراوو ڕۆشنبیردا. .

من خۆم بۆ حەسەن ئەلهوزەیبی وا دەبینم، کە ئەو تا ئێستەش خاوەنی بارودۆخە تایبەتیەکەی خۆیەتی وەك ڕابەر بۆ کۆمەڵ!

پرسیار: پاڵپشتی کردنی دارایی ئەم ڕێکخستنە لە دەرەوەیە؟ واتە لە برایان لە سعودیەو شوێنی ترەوە؟

وەڵام: بەڵێ لە دەرەوە بوو، بەڵام لە هەستی ئێمەدا ئیعتبارێکی گشتی هەیە، ئەویش ئەوەیە هەر برایەك لە هەر وڵاتێکدا بێت لەسەر بنچینەی بیروباوەڕو فیکرە پەیوەستە بە ئێمەوە، نەك لەسەر بنچینەی هەرێمگەرایی. . کاتێك ناوی **برایان** دەبرێت پرسیار ناکەین لە ڕەگەزەکانیان لە ڕووی هەرێمەوە!!

پرسیار: ئایا ئەو پەیوەندیەی بڕیاری هەبوونی دەدەیت لە نێو برایانی موسڵماندا بە ڕەگەزە جیاوازەکانیانەوە، لەگەڵ نیشتمانپەروەریدا دەگونجێت ؟

وەڵام: من وادەبینم پەیوەندی بیروباوەڕ گەوەرترو دامەزراوترە لە پەیوەندی هاووڵاتی بوونی هەرێمایەتی، ئەم جیاوازی کردنە لە ناو موسڵماناندا لەسەر بنچینەی هەرێمایەتی کاریگەریەکە لە کاریگەریەکانی ئیستعماری خاچپەرستیو زایۆنی، پێویستە بڕوات و نەمێنێت!!

پرسیار: بەڵام بڕیارت داوە کە ئەو پەیوەندییەی لە ئاستی نیشتمانپەروەری بەرز دەکاتەوە بریتیە لە پەیوەندیکردن بە کۆمەڵی برایانی موسڵمانەوە، نەك ئیسلام؟

وەڵام: سیفەتی ئاشکرا لە براياندا بریتیە لە سیفەتی ئیسلام ـ بە بیروباوەڕی من ـ!

پرسیار: ئایا جیاوازی دەبینی لە نێوان موسڵمانێکدا کە پەیوەندی کردبێت بە کۆمەڵی برایانەوە، لەگەڵ کەسێك کە پەیوەندی بەو کۆمەڵەیەوە نەبێت؟

وەڵام: ئەوەی برایان جیادەکاتەوە ئەوەیە کە لە جێبەجێکردنی ئیسلامدا پرۆگرامێکی دیاریکراویان هەیە ، بەمە ئەوان لە دیدی مندا لە پێش ئەوانەوەن کە پرۆگرامێکی دیاریکراویان نیە.

پرسیار: ئایا بڕوات وایە هەرکەسێك پەیوەندی کردبێت بە کۆمەڵی برایانەوە، ئەوە لە پێناوی خوادا کاردەکاتو هیچ مەبەستێکی تری نیە ؟

وەڵام: من وای دەبینم کە **پەند** لە کۆمەڵدا، بە نەخشەکانی کۆمەڵو ئامانجەکانیو پرۆگرامەکانیەوەیەتی، ئەگەر تیایدا ئەندامانێك ببینرێن کە لە ئاستی کۆمەڵەکەدا نەبن، ئەو هەڵەکان لە خۆیانەوەیە.

پرسیار: کەواتە ئیتر جیاوازیکردن لە نێوان ئەندامانی ئەم کۆمەڵەیەو موسڵمانان بە گشتیدا بۆچی، لە کاتێکدا ئەوانیش هەموویان خاوەنی عەقیدەو ئامانجو پرۆگرامن؟

وەڵام: جیاوازی لە ڕای مندا، جیاوازی تاکێك نیە بەسەر تاکێکی تردا، بە تەنها بەو پێیەی کە کۆمەڵەکە خاوەنی پرۆگرامە، هەر ئەندامێك تیایدا پەیوەستە بەو پرۆگرامەوە.

پرسیار: ئایا وادەبینی کە سەعید ڕەمەزانو کامیل شەریفو فەتحی هیلالو ئوسامە عەلامو عشماوی سلێمان ـ کە ڕاکردووەکانی کۆمەڵی برایانن ـ پشتگیری ئەندامانی ئەم ڕێکخستنە بەماڵو چەك دەکەن، بۆ سەرخستنی ئیسلام؟

وەڵام: داوای لێبوردن دەکەم لە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە!

پرسیار: ڕێگە چیە بۆ گەشتنە ئامانجی کۆتایی، ئەو ئامانجە چیە بەو شێوەیەی ئێوە دەیبینن؟

وەڵام: ئەو ئامانجە كۆتاییەی لەسەری ڕێكەوتووین، ئەوەیە كە یاسای ئیسلامی بەرقەرار بێت، حوكم بە پڕۆگرامی خوا بكات، نەك بە یاسا وەزعیەكان، ڕێگەش بریتیە لە پەروەردەی ئیسلامی درێژخایەن لە چوارچێوەیەكی فراواندا!

پرسیار: ئایا ڕێكخستن نهێنی بوو یان ئاشكرا؟

وەڵام: نهێنی بوو.

پرسیار: مەبەست چیبوو لەوەدا كە نهێنی بوو ئەگەر ئامانج پەروەردەیەكی ئایینی ڕەوشتیە؟

وەڵام: ئێمە بڕوایەكمان هەیە، هەڵمان گۆزیوە لە هەموو ئەزموونەكانی ڕابردوو، لە شارەزاییمان بە نەخشە خاچپەرستیو زایۆنیو شیوعیەكان لە ناوچەكەدا بۆ دژایەتیكردنو ڕێگرتن لە هەر پەروەردەیەكی ئیسلامی حەرەكی، كە ئامانجی جێبەجێكردنی ئەم جۆرە ئامانجە بێت، لەگەڵ بەرقەراركردنی فەرمانڕەوایی ئیسلامیدا!

پرسیار: ئایا ئێوە وا دەبینن كە بوونی ئوممەتی ئیسلامی(**الامة الاسلامیة**) لە ماوەیەكی دوورو درێژەوە دابڕاوە، پێویستە بگێڕرێتەوە بۆ بوون؟

وەڵام: پێویستە لێكدانەوەی واتای (**الامة الاسلامیة**) ئەوەی من مەبەستمە بكرێت، ئوممەتی ئیسلامی ئەوەیە كە شەریعەتی خواو پڕۆگرامەكەی فەرمانڕەوایی هەموو لایەنێك لە لایەنەكانی ژیانی تاكو كۆمەڵ، سیاسییو كۆمەڵایەتیو ئابووریو ڕەوشتی بكات، ئەو ئوممەتە بەم وەسفە ئێستە لە میسردا نیە، لە هیچ شوێنێكی تری زەویدا نیە! ئەگەر چی ئەمە ڕێناگرێ لە بوونی تاكە موسڵمانەكان، چونكە لەوەدا پەیوەندی بە تاكەوە هەیە فەرمانڕەوایی كردنە بۆعەقیدەو بۆ ڕەوشتی، لەوەشدا كە پەیوەندی بە ئوممەتەوە هەیە، فەرمانڕەوایی كردنە بۆ پڕۆگرامی ژیانی بە تەواوی!

پرسیار: ئایا وا دەبینی كە ڕژێمی فەرمانڕەوا لە وڵاتدا ڕژێمی نەفامیە؟

وەڵام: وادەبینم كە ڕژێمێكی نا ئیسلامیە!

پرسیار: ئایا وا دەبینێت كە كۆمەڵگای نەفامیو كۆمەڵگای نا ئیسلامی بونی هەبێت؟

وەڵام: نەخێر، من نابینم كە كۆمەڵگا نائیسلامیەكان هەبن، بەڵكو كۆمەڵگا یان نەفامیە یان ئیسلامی!

پرسیار: ڕات چیە لە ڕژێمی فەرمانڕەوا، لەسەر ئەم ڕووناكیەوە؟

وەڵام: من وای دەبینم ڕژێمێكی نەفامیە!

پرسیار: ئەمە واتای ئەوەیە تۆ گۆڕینی ڕژێمی فەرمانڕەوای دەسەڵاتدار بە پێویست دەزانیت؟

وەڵام: وا دەبینم لەدوای بەرقەرابوونی بناغەكانی دروستبوونی ڕژێمێكی ئیسلامی بگۆڕێت، !

پرسیار: واتای (**طاغوت**) چیە، لەوەدا كە بۆی چوویت؟

وەڵام: تاغوت لە بۆچوونی مندا: هەموو شەریعەتێكە جگە لە شەریعەتی خوا!

پرسیار: ئەی ڕات چیە لە نیشتمانپەوەری؟ ئایا دانی پیادەنێیت یا بەرەنگاری دەكەیت؟

وەڵام: ڕام ئەوەیە كە نیشتمانپەروەری پێویستە بریتی بێت لە عەقیدە نەك زەوی، پێویستە واتاكەی ئێستەی بگۆڕێت ـ كە هەرێم چێتیە ـ بۆ ئەم تێگەیشتنە فراوانە!

پرسیار: ئەی ڕات چیە لە نەتەوایەتی؟

وەڵام: ڕام تیایدا ئەوەیە كە ئەوە بەیداخێك بوو، كاتی مێژوویيو جیهانی بەسەرچووە، جیهانی ئەمڕۆ ڕووەو پێكهاتە مەزهەبیەكان دەڕوات، كە لەسەر بناغەی فیكرو عەقیدە دروست دەبێت، ئاڕاستە بۆ نەتەوایەتی ئیسلامی لەگەڵ سروشتی ئەم چەرخەی كە تیادا دەژین و، شێوازی بیركردنەوەی هاوچەرخدا زیاتر دەگونجێت، وەك لە بیرۆكەی نەتەوەیی-بەتەنها -!. . . . .

پرسیار: ئەی مانای دەستەواژەی (**الحاكمیة لله**) چیە لە بیری تۆدا؟

وەڵام: ئەوەیە كە شەریعەتی خوا بناغەی یاسادانان بێت.

پرسیار: چ كاتێك بانگ دەكرێت بەم دەستەواژەیە ئەگەر بزانیت؟

وەلام: ئەمە دەربڕینێکە من خۆم هەڵم گۆزیوە لە لێکۆڵینەوەمەوە بۆ ئیسلام.

پرسیار: ئایا نازانی ئەمە وتەیەکە خەوارج لە کۆندا وتوویانە، ئیمام عەلی دەربارەی وتوویەتی: **(كلمة الحق اريد بها باطل)؟**

وەلام: من لەو مێژووەدا بیری جێگەکەیم ناکەوێتەوە ، من مەبەستم ئەوە نەبووە لە کاتێکدا بەکارم هێناوە، بەڵکو من مەبەستم ئەوەیە کە شەریعەتی خوا بریتی بێت لە بناغەی یاسادانان، بەو پێیە کە خوای گەورە ـ جل جلاله ـ بە زاتی خۆی دانابەزێت بۆ حوکم کردن، بەڵکو شەریعەتەکەی ناردووە تا حوکمی پێبکرێت، ئەوا حاکمیەتی خوای گەورە لە ڕێگەی فەرمانڕەوایی کردنی شەریعەتەکەیەوە دێتە دی، هەروەك دەقە قورئانیەکان بە دەربڕینەکانی ئەمە دەڵێت!

پرسیار: ئایا ئەم بیروبۆچوونانەت لە دانراوەکانی ئەبی ئەعلای مەودودیەوە نەگواستۆتەوە؟

وەلام: من سودم لە کتێبەکانی ئەوو جگە لە کتێبەکانی ئەویش وەرگرتووە لە کاتی لێکۆڵینەوەمدا بۆ ئیسلام.

پرسیار: ئەی جیاوازیی چیە لە نێوان ئەوەی تۆ بانگی بۆ ئەوەی دەکەیتو ئەوەی مەودودی بانگی بۆ کردووە؟

وەلام: جیاوازیی نیە.

پرسیار: ئەی مەبەست چیە لە چەکدارکردنی ڕێکخستنو مەشق پێکردنی ئەندامەکانی لەسەر ئیشوکاری سەربازی؟

وەلام: بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی ئەگەر کرایە سەری.

پرسیار: ئەو دەستدرێژیە چیە کە مەبەستە؟ لە لایەن کێوە دەکرێت؟

وەلام: وێنەی دەستدرێژیی لە بۆچوونی مندا بریتیە لە: ڕاپێچکردن بۆ ئەشکەنجەدانو کوشتن، ڕوودانی دەستدرێژیی جۆراوجۆر پێش لێکۆڵینەوەو فەرمان بەسەردا دەرکردن، هەروەك بە واقعی لە ساڵی 1954دا ڕوویدا.

پرسیار: ئایا لەمەوە واتێ دەگەم کە ئێوە بڕیاری ڕووبەڕوونەوەی هێزەکانی حکومەتتان داوە، لە کاتی دەرکەوتنی ڕێکخستنەکەتاندا؟

وەلام: ئەو هێزو دەسەڵاتانەی پەیوەست نابن بە هیچ یاسایەکەوە، ئەوانە دەسەڵاتی ڕەسمی نین، ڕوبەڕوبونەوەیان بە ڕوبەڕوبونەوەی دەسەڵاتی ڕەسمی ناژمێرێت.

پرسیار: ئایا نازانیت کە لە دروستبوونی ئەم ڕێکخستنەدا سەرپێچی یاسایی تێدایە؟ خۆتو کۆمەڵەکەت ڕووبەڕووی چەکی حکومەت دەکاتەوە؟

وەلام: دەزانم کە ئەوە پێچەوانەی یاسایە، بەڵام من پێویستی زۆرم پێیەتی، بەو ئیعتیبارەی کە هۆکارێکی سەرکەوتووە بۆ پەروەردەی ئیسلامی، ئەگەر چی یاساش یاساغی بکات!

پرسیار: جا چۆن سەرپێچی یاساوئەنجامدانی تاوان دەکرێتە هۆکاری پەروەردە؟ ئایا شەریعەتی ئیسلام بەمە ڕازیە؟ لەکاتێکدا دینی ڕەسمی دەوڵەت بریتیە لە ئیسلام؟

وەلام: ئەگەر یاسا قەدەغەی بکات موسڵمان هەستێ بە ئەرکە ئاینیەکەی لە ڕێنمومایی کەسانی تردا، ئەوە عەیبو عاری یاسا خۆیەتی بە هۆی سەرپێچی کردنیەوە بۆ بنەمایەکی ئاینی!!

پرسیار: ئایا دەبینیت لە یاسا بەرقەرارەکاندا شتێکی تیا بێت موسڵمان قەدەغە بکات لەهەستانی بە ئەرکە ئاینیەکانیو ڕێنمومایی کردنی خەڵکی؟

وەلام: من وا دەبینم کە لە بڕیاری تایبەت بە قەدەغەکردنی چالاکیی ئاشکرا لە کۆمەڵی برایانی موسڵماندا، کە ئەو ئەرکە ئایینیەکان جێبەجێ دەکات، سەرپێچیەکە بۆ فەرمانێك لە فەرمانەکانی ئاین.

پرسیار: ئەی هۆی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵی برایانی موسڵمان چی بوو؟ ئایا بەهۆی ئەوەوەبووکەبە چالاکیی ئایینی هەڵدەستێت؟

وەلام: من ئەوە پەسەند دەکەم!

پرسیار: ئەی ئەو بارودۆخە مێژووییە کە دەربارەی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەکە دەیزانێت ؟

وەڵام: من دەزانم كە كۆمەڵەكە بە بڕیارێكی حكومی هەڵوەشێنرایەوە، ئەو لایەنە نازانم كە بڕیارەكەی دەركرد، دەقی ئەو یاسایەش نازانم كە بەسەریدا دەچەسپێ، من بڕوام وایە كە بە هۆی چالاكیی ئاینیەوە هەڵوەشێنرایەوە، بە هۆی ئەوەی كە بزاڤێكی ئیسلامی بوو، هێزە دژ بە ئیسلامیەكان خاوەنی قورساییی لە دیاری كردنی بارودۆخە جۆراوجۆرەكاندا، بە هۆی فڕوفێڵەكانیانەوە توانیان پێكدادان لە نێوان شۆڕش و كۆمەڵی برایاندا دروست بكەن.

پرسیار: بەڵام كۆمەڵی برایان بە هۆی ڕێكخستنە نهێنیە ئیرهابیەكەیەوە هەڵوەشێنرایەوە ؟

وەڵام: ئەوەی كە دەیزانم ئەوەیە كە كۆمەڵی برایان ڕێكخستنی نهێنی هەیە، لەسەر ئەوەی من دەیزانم ئەوە هۆی ڕاستەوخۆ نەبووە لە هەڵوەشاندنەوەی كۆمەڵەكەدا، بەڵكو هۆكەی بریتی بووە لە فڕوفێڵە دەرەكیەكان كە پیلانیان گێڕاوە، ئەمەش سەری كێشا بۆ هەڵوەشاندنەوەی كۆمەڵە!

پرسیار: ئایا وا دەبینیت كە دەگونجێت دەوڵەت ڕێگە بدات بە دروستبوونی كۆمەڵەیەك كەخاوەنی ڕێكخستنێكی نهێنی چەكداربێت لەناو دەوڵەتدا ؟

وەڵام: بێگومان دەوڵەت ڕازی نابێت، بەڵام لەتوانادا بوو كە ئەم ڕێكخستنە نهێنیە بە ڕەزامەند بوون هەڵبوەشێنرایەتەوە، كۆمەڵەی برایان بهێڵرایەتەوە وەك بزاڤێكی ئاشكرا.

پرسیار: ئەی ئایا وادەبینی كە كۆمەڵی برایان بە تەنها ئەو هەستاوە بە ئیشو كارەكانی ئاینی ئیسلام بە گشتی، بە شێوەیەك ئەگەر دەوڵەت چالاكی لێ قەدەغە بكات ئەوە موسڵمانی قەدەغە كردووە لە هەستان بە ئەركە ئاینیەكانی ؟

وەڵام: من وادەبینم كە بزاڤی برایانی موسڵمان سەركەوتووترین ئەزموون بووە لە ماوەی چوار سەدەی دواییدا، لە هەموو وڵاتانی ئیسلامیدا، لە ناوبردنی بە هۆی چەند هەڵەیەكی لاوەكیەوە كە من دەزانم ئەوانە هەڵەن، بێگومان لە ناوبردنی گەورەترین دەرفەتە لە جێبەجێكردنی ئەم دینەدا، لە پێناوی ئەمەدا من وام دەبینی كە جیاكردنەوەی جوڵە ئیسلامیەكەی لە مەسەلەی ڕێكخستنی نهێنی نەگونجاوە !

پرسیار: سەركردەكانی ڕێكخستن دانیان بەوەدا ناوە كە وات تێگەیاندون كە ئەوان بریتین لە **(الامة المؤمنة)** لە نێوەندی كۆمەڵگایەكی نەفامیدا، هیچ پەیوەندیەك نایان بەستێـەوە بە دەوڵەتو كۆمەڵگاو بە ڕژێمی حوكمی دەسەڵاتدارەوە، ئەوان وەك ئوممەتێكی موسڵمان لەسەریانە كە خۆیان وا دابنێن لە حاڵەتی جەنگدان لەگەڵ دەوڵەتدا، بۆچی وڵاتت بۆ ناوناون بەوەی كە (دار الحرب)ە، بەپێی دەستەواژەی ئیسلامی، لە سەر ئەمە ئەوە بونیاد دەنرێ كە هەركردارێكی كوشتنو كاولكاری نە زیانی هەیەو نە سزای لەسەرە، بەڵكو بە پێچەوانەوە پاداشتی تێدایە ؟

وەڵام: لەم تێگەیشتنەدا هەڵەی زۆر هەیە، ئەوان:

یەكەم: تەنها نەوەیەكن، پەروەردە دەكرێنو پێ دەگەیەنرێن، تا لە ئاستی پێشەنگی بڕواداراندابن، ئەمە لە نێوان من و ئەواندا بە ڕوونو ئاشكرایی مەفهوم بووە.

دووەم: پەیوەندیی ئوممەتی موسوڵمانان بە (دار الحرب)و (دار السلام)ەوە، قسە كردن تیایدا وەك ئەحكامی نەزەری بووە، بۆ ڕوونكردنەوەی حوكمەكان لەناو خۆیدا، نەك لەبەر ئەوەی لەم كاتەی ئێستەدا بەسەر یەكێكدا چەسپاوە، چونكە پێشتر دان بەوەدا نراوە كە بوونی ئوممەتی موسڵمان فەرمانێكە لە فەرمانەكانی داهاتوو، كەچالاكییو جوڵەكان دەكەونە خزمەتی هێنانەدی ئەو فەرمانەوە.

ئەوانە ئەو تێگەیشتنانە بوون كە من دەمویست تێی بگەن! بەڵام ـ بە داخەوە ـ هەڵە لە من تێگەیشتن وەك ئێستە دەبینم!!

پرسیار: چۆن دەبێت ئەوان هەڵەیان كردبێت لە تێگەیشتندا، بە تایبەتی یەكێكیان دانی بەوەدا نا ـ عەلی عشماوی بوو ـ كە ئەو لە كاتی قسەكردنداد دەربارەی كوشتن، موناقەشەی كردویت لە كوشتنی مسوڵماناندا لەگەڵ وتنی (لا اله الا الله)دا، دەربارەی فەرموودەكان لەم بارەیەوە نەفی ئەوەت كردووە كە هەركەسێك وتی (لا اله الا الله) كوشتنی حەرام بێت، تۆ ڕوخسەتت پێداون بە كوشتنی موسڵمان؟

وەڵام: من ئەم موناقەشەیەم بە بیر نایەت، ئەگەر ڕوویدا بێت ئەوە بێگومان دەبێت لە حاڵەتی پارێزگاریی لە نەفسەدا بووبێت، لەم بارەدا دەستدرێژیکەر ئەو کە کەسەیە کە تاوانی دەکەوێتە سەر، نەك ئەوەی بەرپەرچ دەداتەوە!

پرسیار: ئەی ئەو مەرجانە چیە کە پێویستە هەبن بۆ پارێزگاری کردن لە موسڵمانان بەپێی شەرع، تا ڕێپێدراوبێت بۆ موسڵمان برا موسڵمانەکەی بکوژێت؟

وەڵام: ئەگەر دەستدرێژی بکرێتە سەرم ـ یان هەوڵی دەستدرێژی بدرێت ـ لە کاتێکدا من هەڵدەستم بە کارێك کە زیانبەخش نیە، یانهەڵدەستم بە چالاکیەکی ئاسایی!

پرسیار: ئەی ئایا وا دەبینیت کە لە بەکارهێنانی فەرمانڕەوادا بۆ بڕیارە شەرعیو یاساییەکان دەستدرێژی هەبێت کە لەگەڵیدا ڕێگە بە کوشتنو گێرەشێوێنی بدرێت؟

وەڵام: بەم بەربەستانەوە ـ بە بەرستی بەکارهێنانی بۆ بڕیارە شەرعیو یاسایەکانی ـ ڕەوا نیە، بەڵام لە دەستدرێژی کردنیدا لەدەرەوەی هەموو یاساکان، تا کەوێتە سنووری بڕیارە شەرعیو یاسایەکانیەوە!!

پرسیار: ئایا لە دروستبوونی ڕێکخستنێکی نهێنی چەکدار لە نێوان موسڵماناندا نابینیت شتێك هەبێت ببێتە هۆی ئاشوبە، کە ئاینی ئیسلامی نەیەوێتو دژایەتیشی بکات؟

وەڵام: بێگومان ئەبێتە هۆی ئاشوبە، بەڵام ئەوەی کە تاوانی ئاشووبەکەی دەکەوێتە سەر، ئەوەیە کە چالاکی ئاشکرا یاساغ دەکات، خەڵکیش ناچار دەبن پەنا بەرنە بەر چالاکی نهێنی، کە دەکرێت بە ڕێپێدانی چالاکی ئاشکرا ڕزگار بکرێت.

پرسیار: ئایا ئاینە ئیسلامیەکەت بەرگریت لێ ناکات لە ئاشووبەیەك لە پێش ڕوودانیدا، کە دوورکەویتەوە لە بەهێزکەرەکانی ئەو ڕووداوو ئاشووبەیە؟

وەڵام: زەرورەتی هەستان بە ئەرکی دینی فەرزکراوە، بەڵام ئاشوبە گریمانەیە، لەسەرمە کە هەستم بە ئەرکی ئاینیم، ئەگەر گریمانەکە ڕوویدا ـ واتە ئاشووبەکە ـ ئەوە تاوانەکەی لەسەر ئەوەیە کە ناچاری کردووم بۆ کارکردن بەنهێنی، نەك لەسەرمن.

پرسیار: ئەی ئەو دژایەتیە هەبوانە چیە لە نێوان ڕژێمی فەرمانڕەوای دەسەڵاتدارو ئەو ڕژێمەی کە تۆ دەیبینیو لە پێناویدا هەوڵ دەدەی؟

وەڵام: لە بارودۆخی ئێستەدا شەریعەتی خوا بناغەو بنچینەی یاسادانان نیە، پێویستە کە شەریعەتی ئیسلام بریتی بێت لە بناغەو بنچینەی یاسادانان، ئەمە ئەو دژایەتیە بنەڕەتیەیە لە ڕای مندا، کە لێوەی هەموو دژایەتیە لاوەکیەکان سەرهەڵدەدەن!

پرسیار: عەلی عشماوی دانی بەوەدا ناوە کە ئامانج لەوەدا کە تۆ دەیبینیت، وەلە هەستان بەو کارانە، بریتیە لە گۆڕینی فەرمانڕەوای دەسەڵاتدار لە ڕێگەی هێزەوەو ڕووخاندنی ڕژێمی فەرمانڕەوا لە وڵاتدا؟

وەڵام: من بەداخەوەم کە بڵێم، ئەمە بە تەواوی ئاراستەی من نیە، ئەوە نیە کە من بۆم شی کردۆتەوە!!

پرسیار: ئەی بۆچی لەگەڵ ڕاپێچکردنتدا دەسەڵاتدارانت ئاگادار نەکردەوە لە ئیشو کاری ئەم ڕێکخستنە؟

وەڵام: ئیعتیباری یەکەم: بەردەوام لە هەستمدا ئەوە هەبوو کە ئەم لاوانە ڕووبەڕووی کردارەکانی ئەشکەنجە لەناوبەرەکان نەکەمەوە، چاوەڕوان کردنم لەوەی کە ئەوان توانای جێبەجێکردنیان نیە، هۆکارێك بوو لە هۆکارەکانی تری ڕانەگەیاندنی، چونکە بڕوام وابوو کە ئەوان نادیارنو دەستدرێژی ناکرێتە سەریان، ئەوانیش بەرپەرچی دەستدرێژی نادەنەوە!

پرسیار: ئایا محەممەد قوتب ئاگاداری ڕێکخستنە نهێنیەکەتە؟

وەڵام: نەخێر.

پرسیار: ئەی بۆچی پێت ڕانەگەیاندووە لەکاتێکدا لە نووسینەکانیدا هاوڕێبازی فیکرەکانتە؟

وەلاّم: من لە سروشتی محەممەد دەزانم، کە ئارەزووی لە تێکەڵبوونی هیچ کۆڕو کۆمەڵێك نیە! لە ڕوویەکی ترەوە: من بەردەوام سوروبووم لەسەر ئەوەی کە هیچ کەسێك بە فەرمانی ئەم ڕێکخستنە نەزانێت، ئەگەر چی نزیکترین کەس بێت لێمەوە، بۆ تەسککردنەوەی بازنەی ئەوانەی بەمە دەزانن![1].

بەمە کۆتایی بەو بڕگانە دێنین کە لە مەحزەری لێکۆڵێنەوە هەڵمانبژاردووە بە شێوەیەك هەموو پرسیارەکانی سەلاح نەسارو وەڵامەکانی سەید قوتبمان نەهێناوە لەسەری، بەڵکو لەو پرسیارو وەلاّمانەمان هەڵبژارد کە ئاماژە دەکەن بە کەسایەتی سەید لە لێکۆڵینەوەدا، وە ئەوەی کە بووەتە وەسفی لە ڕاستگۆیی‌و بێ پێچ‌و پەنایی‌و بوێری‌و ئازایەتی‌و ڕوونی دا، ئەوە بوو ئەو زانیارییانەی کە دەیزانی، وە ئەو بیروبۆچوونانەی کە بەڕاستی دەزانین‌و بڕوای پێیان هەبوو دایە لێکۆڵەر سەلاح نەسار، ئەگەر چی پێچەوانەی تێگەیشتنی بەرپرسان بوو لە حکومەتدا.

پرسیارو وەلاّمەکانمان بەبێ سەرنجی خۆمان گواستۆتەوە، سەرنجمان بۆ خوێنەرخۆی بەجێهێشتووە.

بەلاّم ئامۆژگاری خوێنەر دەکەین بە وەستانێکی دووروودرێژ لە کاتی وەلاّمدانەوەکانی سەید قوتبدا، چونکە لە هەندێکیاندا دیاریکردنی هەڵوێستی سەیدی تێدایە لە هەندێك بابەتی گومان لێکراو، ئاشکراکردنی بیروڕاکانیەتی لە بابەتە مەترسیدارەکاندا، لە پرۆگرامی بزاڤی ئیسلامیدا، لە تێڕوانینیدا بۆ بزاڤی برایانی موسڵمان، لە بۆچوونیدا بۆ بابەتەکانی حاکمیەت‌و نەفامی‌و تەکفیرکردن، کە ئەمانە کۆمەڵە بابەتێکن لە دوای شەهیدکردنی سەید قوتب جموجوڵی ئیسلامی سەرقاڵکرد، بە هۆی دەرکەوتنی لاوانێکەوە بە تێگەیشتنی هەڵەوە، کە دەیاندایە پاڵ سەید، لەگەڵ ئەوەدا کە وەلاّمەکانی سەید دژی ئەمانە دەوەستێ!!

دیمەنی حەوتەم: دادگایی کردنی سەید قوتب‌و شەهیدکردنی

لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەیدو دادگایی کردنی

لە ڕۆژی سێشەممە 1965/12/21 لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەید کۆتایی هات، دادگایەکی تایبەت بۆ دادگاییکردنی سەیدو براکانی پێکهێنراو، دادگا کارەکانی لە 1966/4/9دا دەست پێ کرد.

واتە چوار مانگ زیاتر لە نێوان لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەیدو دادگایی کردنیدا هەیە. چەند ڕووداوێك لە پێش دادگایی کردنیەوە ڕوویدا، لێرەدا ئاماژە بە هەندێکیان دەکەین:

*** شەمس بەدران، ڕەفعەت بەکر لە بەردەم خاڵیدا دەکوژێت.**

ڕەفعەت بەکر شافیع کوڕی نەفیسە قوتبی خوشکی سەید بوو، کە لەگەڵ عەزمی برایدا لە کارەساتەکەی برایانی ساڵی 1965دا لە پیشەوەی ڕاپێچکراوەکاندا بوو، سەید زۆر ڕەفعەت بەکری خۆش دەویست‌و خۆشەویسترین منداڵی خوشکەکەی بوو لە دڵیدا.

ڕەفعەت لە زیندانی جەنگیدا لە ئەنجامی سەختی ئەشکەنجەداندا شەهیدکرا، ئەم گەنجە ئیعترافی لەسەر سەیدی خاڵی نەکرد بەو شێوەیەی کە ستەمکاران دەیانویست تۆمەت‌و درۆی بۆ هەڵبەستن، چیرۆکی شەهیدکردنی ڕەفعەت بەکر دەگێڕینەوە بەو شێوەیەی یەکێك لەو کەسانە کە لە کاتی شەهیدکردنیدا ئامادەبووە گێڕاویەتیەوە، ئەویش ئەندازیار مستەفا ڕاغیبە، کە تۆمەتباربوو لە قەزیەی حسەین تۆفیقدا:

مستەفا ڕاغیب دەڵێت: بانگ کرام بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی شەهید سەید قوتب. . لە پاش ئەوەی ئەشکەنجەیاندام شەهید سەید قوتبیان ئامادە کرد. . کردیانە ژوورەکەوە. . لە دوای ئەو لاوێك هاتە ژوورەوە، ئەشکەنجەدانی لاوەکە دەستی پێکرد،

---

[1] الموتي يتكلمون 111 ـ 146 بە هەڵبژاردن‌و کورت کردنەوە.

ئەویش هاواری دەکردو دەینالآند، دەنگی بە ئاسماندا دەچوو. . پاشان وردە وردە بێدەنگ بوو. . تا بە تەواوی دەنگی نەما. . نازانم چی روویدا. . بانگیان کردم. . شەمس بەدران هات بە دەمیەوە لە دەرگای ژوورەکەوە، لە بارێکی زۆر ترسناکدا، وە ڕەنگی سوور هەڵگەڕابوو. . - بۆ یەکەمجار پێچەوانەی عادەتی خۆی ـ لەسەر قەنەفە دای نیشاندم، پاشماوەی خوێنم لەسەر زەوی ژوورەکەدا بینی، لەگەڵ ڕاخەرێکی پێچراوەی لولکراو بەوشتەوەی کە تیایدا بووا.

شەمس بەدران پێی وتم: حوکمی ئەم کوژراوە چیە کە لە ئەشکەنجەدا کوژراوە؟

وتم: ئایا پێیان وتویت کە من مفتیم؟!

وتی: ئەوە بەچی دادەنرێت؟!

وتم: ئەوە بەخوای خۆی گەشت. . خوای ئێمە ئاگادارە بەسەر دڵەکەیدا، کەس دڵەکان ناناسێت جگە لە خوا. .

پاشان زانیم کە ئەم لاوە کوڕی خوشکەکەی شەهید سەید قوتبە کە لە ئەشکەنجەداندا لەبەردەم خاڵیدا شەهید کراوە[1].

*** زەینەب غەزالی چوار هەواڵ دەربارەی سەید لە زینداندا دەگێڕێتەوە**

یەکەم: کاتێك زەینەب ڕۆیشت بۆ لای بەلوعەی ئاوەکان لە زیندانەکەدا، بە بەردەم ئەو ژوورەدا تێپەڕی کە سەیدی تێدا بوو، ئەو ژوورە بە دەرگا دانەخرابوو لەبەر مەترسی باری تەندروستی سەید، لەبەر ئەوە بە تانیەکیان دابوو بە دەرگاکەیدا تا سەید کەس نەبینێت‌و کەسیش ئەو نەبینێت!

بەڵام کاتێك زەینەب تێپەڕی، با سوچێکی بەتانییەکەی هەڵدایەوەو خوێنرێژەکان وایان زانی کە سەید خۆی سوچی بەتانیەکەی هەڵداوەتەوە تا زەینەب بزانێت کە لەو ژوورەدایە، ئیتر دەستیان کرد بە جنێو پێدان‌و نەفرین لێکردنی، پاشان سەفوەت ئەلڕوبی هات‌و سەیدی وەستاند، دەستی کرد بە جنێوو قسەی ناشیرین ئاڕاستەکردنی، پاشان حەمزە ئەلبەسیونی هات‌و ئەویش بە هەمان شێوەی کرد. پاش ئەوەی زەینەب لەسەر ئاوەکە گەڕایەوە گوێی لە دەنگی قامچیەکان بوو کە جەستەی سەیدیان دەکوتا. گوێی لە دەنگی سەید بوو کە ڕاستیەکانی بۆ خوێنرێژەکان شی دەکردەوە!

دووەم: لەبەر ترسناکی نەخۆشی سەید لە زینداندا، پزیشکی زیندانی جەنگی ـ ماجدە حمادە ـ ڕایگەیاندبوو کە پاسەوانەکان با واز لە سەید بهێنن تالە کاتی بانگکردنیدا بۆ مەکتەبی لێکۆڵینەوە بە ئیسراحەتی خۆی بڕوات!

بەڵام حەمزە ئەلبەسیونی و سەفوەت ئەلڕوبی فەرمانیان کرد کە سەید بە پەلەو خێرا بهێنن! پاسەوانەکانیش پاڵیان بە سەیدەوە دەنا لە بەردەمیانەوە، بە قامچی لێیان دەدا، تا بە خێرایی بڕوات، لەو کاتەدا دڵتەنگی ڕووی تێکرد، پزیشکی زیندان بانگ کرا، کە ئەم کارەی ڕەد کردەوە، من لە ژوورەکەی خۆمدا بووم گوێم لە گفتوگۆی نێوان پزیشك‌و پاسەوانەکانەوە بوو!

سێیەم: شەهید سەید قوتب خاوەنی دڵێکی گەورە بوو. . برایانی خۆش دەویست‌و بەزەیی پیایاندا دەهاتەوە. . سۆزی باوکایەتی بۆیان هەبوو. . لە کاتی دەرچوونماندا بۆ دادگایی کردن لە یەکەم ڕۆژدا، ئەمە ڕوویدا، کە ئێمەی ئەندامانی قەزیەی دووەمیان لەبەردەم نووسینگەکانی لێکۆڵینەوەدا ڕاوەستان، چاوەڕێی عەرەبانەکانمان دەکرد کە دەیان گواستینەوە بۆ دادگا، شەهید سەید قوتبیان ئامادە کردو لە ژووی نووسینگەکەدا دایان نیشانەوەو بینیم سەید قوتب کە دەڕوانێتە دەم‌و چاومان‌و لێمان ورد دەبێتەوە. . ئێمەی ناسیەوە، هەمووومان زەردەخەنەمان کرد بۆ شەهید سەید قوتب، دامەزراوی‌و ئارامگرتن‌و توندوتۆڵی‌و ئەوەی کە دەرونی ئەو پێی ئاسودە بێت بۆمان دەربڕی. هیچ شتێك لە لایەن سەید قوتبەوە نەبوو تەنها ئەوە نەبێت گریا، دەستەکانی بەرزکردەوە بۆ ئاسمان، دەستی کرد بە دوعا کردن بۆمان.

چوارەم: کاتێك قەزیەی یەکەم درا بە دادگا، شەهید سەید قوتب کردی بە ئەرکی سەرشانی خۆی کە باسی ئەو ئەشکەنجەدانانە بکات کە ڕووبەڕووی برایان کراوەتەوە، ئەو دەیزانی دوای ئەو باسکردنە چی ڕووبەڕووی دەبێتەوە. . تاکو ئەگەر برایان قسەیان کرد دەربارەی ئەشکەنجەدان ڕووبەڕووی ئەشکەنجەدانی زیاتر نەبنەوە.

[1] مذابع الاخوان 114 ـ 115.

بڕیارەکانی تۆمەتبارکردن بە گشتی

فوئاد دەجەوی سەرۆکی دادگا

عەبدولناسر کۆمەڵە بڕیارێکی دەرکرد بە دروستکردنی دادگایەکی سەربازی بۆ دادگاییکردنی برایان، دادوەرەکانیان لە ئەفسەرە ستەمکارو زۆردارەکانی سوپابوون، دادگای یەکەم تایبەت کرا بە دادگایی کردنی تۆمەتباران لە دۆسیەی یەکەمدا، کە بریتیبوون لە سەرکردایەتی ڕێکخستنی برایان. . دادگاییەکە بە سەرۆکایەتی فەریقی یەکەم فوئاد دەجەوی بوو!

فوئاد دەجەوی کێیە؟

فوئاد ئەفسەرێکی ستەماری تەڵەکەبازو خوێنڕێژو گەمژەو کەم ئەرزش بوو، خاوەنی هیچ ڕەوشتو ئەدەبو ئازایەتیەك نەبوو، ژیانی شەخسی سەرتاپا لادانو تاوان کردن بوو! دەجەوی لە جەنگدا لەبەردەم دوژمندا ترسنۆك بوو، ئەوە بوو لە کاتی هێرشە سێ قۆڵیەکەی ساڵی 1956دا دەجەویان دەستگیر کرد، پاشان لە ئێزگەکەیانەوە قسەی کرد، قسەی بە عەبدولناسرو میسر وت.[1]

ئەم دەجەویە ترسنۆکە لە دادگایی کردنی برایاند بویە پاڵەوانێکی ئازاو بە جەرگ، بوو بە دادوەرێك! داوەرێکی پاك لە دەرکردنی حوکم بەسەربرایاندا!!

دەجەوی لە دادگادا بە نەزانیو گەمژەیی، بە بێ عەقڵیو بێزراوی ناسرابوو، گاڵتەی بە تۆمەتباران دەکردو جنێوی پێ دەدان، قسەی ناشیرینی پێدەوتن! لە نموونەی سوکیو بێزراویو گەمژەیی ئەم کابرایە لەو دادگایەدا ئەوەبووکە لەگەڵ شەهید محەممەد یوسف هەواش کردی.

تەلعەت عەبدولعەزیم کە پارێزەی شەهید هەواش بوو بۆ بەرگریکردن لە هەواش وتی: هەواش بیروڕای سەبارەت بە سەید قوتب وایە، کە مامۆستایەکە چاوەکانی قورئان جێناهێڵن، سەید قوتب لە ڕووی ئاینیەوە سەرکەوتووەلە ئاینەکەیدا. . سەید قوتب لە زینداندا جێگەی ڕێزی هەمووان بوو.

دەجەوی ڕاماڵیو بە دەنگێکی بەرز بە پارێزەرەکەی وت: چۆن زانیت ئەی مامۆستا. . ڕێزی چی. . ئەوە تاوانبارێکە تاوانی ئەنجامداوە. . چۆن ڕێزی لێ دەگرن لە زینداندا؟.

پارێزەر بەرپەرچی دەداتەوە: بە هۆی ڕوکاری لە خواترسانیەوە.

دەجەوی پێی دەبڕێت: کێ پێی وتی، کە سەید ڕێز لێگیراوە لە زینداندا؟.

پارێزەر پاشەکشە دەکاتو دەڵێت: قەیناکا. . وازی لێ بێنە، دەگەڕێینەوە بۆ هەواش.[2]

زۆرێك شتی سووكو بێ ئەرزشو گاڵتەجاڕ لە دادگاییەکەی دەجەویدا ڕوویدا.

---

[1] مذبح الاخوان 115 - 117.

[2] البوابة السوداء، أحمد زائف: 223.

[3] الموتي يتكلمون 159.

دەجەوی دادگایی سەید دەکات

دادوەری ڕق لەدڵ فوئاد دەجەوی دەستی کرد بە دادگاییکردنی برا تۆمەتبارەکان لە قەزیەی یەکەمدا لە ڕۆژی شەممە 1966/4/9دا.

وتەی سەرۆکی نوێنەرایەتی ئاسایشی دەوڵەت سەلاح نەسار پێشکەشی کردو، تیایدا ئەندامانی سەرکردایەتی برایانی تۆمەتبارکرد بە تۆمەتە ناسراوەکان.

دادگایی کردنی یەکەمی سەید قوتب کە لە گەڵیدا دەست بە لێکۆڵینەوە کرا لە ڕۆژی سێشەممە 1966/4/12دا بوو.

لە گاڵتە جاڕیە گریانهێنەرەکانی دادگا، ئەوەبوو کە سەرۆکی نوێنەرایەتی ئەمنی وڵات سەلاح نەسارو بریکارەکانی نوێنەرایەتی زۆری نەخایاند دەستیان کرد بە ناوناتۆرەدانو گاڵتەکردن بە سەید وەك ناووناتۆرەی **(القطب الاغر)** و **(القطب اللامع)** و **(زعيم الأجرام)**.

هەروەها لە گاڵتەجاڕیە گریان هێنەرەکان ئەوەبوو سەلاح نەسار کاتێك چاوی کەوت بەو بەرزکراوەیەی دژی سەید بەرز کرابوویەوە ـ پێش دەستپێکردن بە لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەیدو دادگایی کردنی ـ ئەمەش لە ڕۆژی یەکشەممە 1966/4/10 دا بوو، تیایدا وتی:

پرسیارمان لە تۆمەتبار کرد دەربارەی ڕاوبۆچوونی سەبارەت بە سەعید ڕەمەزان، وتی: ببورن لە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارە. ئەمەش مافێکی یاسایی خۆیەتی، بەڵام ئێمە سووربووین ڕای بزانین سەبارەت بە سەعید ڕەمەزان، ئەویش وتی: کە ناتوانێت دەربارەی بدوێ، چونکە ڕایەکی دیاریکراوی هەبوو تیایدا، پرسیارمان لێکرد لە بارەی بیروڕای لە محێدین هیلال، ڕەدی کردەوە. . ترسا. . چونکە سەید ترسنۆکە!!.

ڕۆژنامەی **(الأهرام)** چووە بە دوای گێڕانەوەکەدا بۆ ڕووداوەکە لە بەرواری 1966/4/11و نوسیویەتی: (لێرە سەرۆکی دادگا تێبینی ئەوەی کرد کە سەید قوتب قسە دەبڕسکێنێتو لە قەفەزی تۆمەتبار کردندا شتێك دەچرپێنێت بە گوێی تۆمەتبار یوسف هەواشدا کە بە تەنیشیەوە دانیشتووە، سەرۆکی دادگا فەریق دەجەوی لای بەلادا کردەوەو وتی: هێی. . ئەوە چیە. . بۆ بە ئاشکرا نایڵێیت؟ دانیشتنەکە ئاشکرایە!.

ئامادەبوان ئەوانەی سەیدیان نەبینیبوو بەئاگا هاتن، سەرۆکی دادگا دەرپەڕیو قسەکانی ئاڕاستەی سەید کرد: ئەوە چییە چاوم لێتە، قسە بۆ ئەوەی تەنیشت دەکەیت، لە جولەی دەمتەوە وا دەردەکەوێت کە دەڵێیت هیچ ڕووی نەداوە! هەر ئێستە گوێم لێبگرە. . لەبەر ئەوەی دانیشتنەکە ئاشکرایە، دەترسی قسەکان بگاتەوە سەعید ڕەمەزان، کە ئەو لە دەرەوەی وڵاتە. لەبەر ئەوەی ڕۆژنامە بینووسێت. . یەعنی تۆ دەمێنیتەوە، وەك ئەوەی سەرۆکی نوێنەرایەتی وتی: دەترسیت. . .

پاشان سەلاح نەساردەستی کرد بە تۆمەتبارکردنی سەید بە قسەکانی : سەید قوتب دەترسێت ئەگەر ڕای خۆی دەربڕێت. . ئەگەر ئەو ترسنۆك نیە، ئێستەو لەم کۆبوونەوەیەدا قسە دەکات. . ڕای خۆی دەڵێت سەبارەت سەعید ڕەمەزان)[1]

دادگا ئەحمەد موختارقوتبی مافناسیان دەست نیشان کرد بۆ بەرگریکردن لە سەید قوتب، هەندێکیان وا گومان دەبەن کە مافناس نزیکە لە سەید قوتبەوە، بەڵام هیچ لێوەی نزیك نیە، بەڵکو ئەو بەکرێگیراوێکی کۆن بوو لە بەکرێگیراوەکانی موخابەرات.[2]

---

[1] لماذا أعدم سيد قطب وأخوانه: 10 ـ 12، لە ڕۆژنامەی (الأهرام)ەوە نەقڵ کراوە، ڕۆژی 1966/4/11.

[2] هەمان سەرچاوەی پێشوو: 28.

سەید قوتب بە سەیرکردنەکانی دەجەوی دەترسێنێت

سەید قوتب ئازاو چاونەترس بوو لە دادگادا، دەجەوی لێی دەترساو خۆی دەپاراست لەوەی چاوی بە چاوی بکەوێت!

یەکێك لە برایان بە ناوی مەمدوح ئەلدیری لەگەڵ سەید قوتب لە قەفەزی تۆمەتباریدا بوو، دەگێڕێتەوە (لەوێدا ڕوانینێکی زۆری دوولایەنە هەبوو لە نێوان شەهید سەید قوتبو لە نێوان دەجەوی دادوەری دادگادا، ڕوانینەکانی شەهید سەید قوتب ڕق و قینی دەجەوی هەڵدەساند، پەستی دەکرد، هەر هەڵسوکەوتێك لە دادگادا لە دەجەویەوە ڕووی بدایە، ڕوانینیکی سەید قوتب بۆ دەجەوی بەس بوو بۆ بەرپەرچ دانەوەی. شەهید سەید قوتب بە چاوێکی بێ ڕێزو سوکەوە دەیڕوانیە دەجەوی! دەجەوی دەستی لەسەر گەردنی خۆی دانابوو، وەك ئەوەی بە سەید قوتب بڵێت: ئێمە لە سێدارەت دەدەین!)[1]

سەید لەبەردەم دەجەویدا قسەی دەکرد: (لەگەڵ ئەوەی بەساڵاچوو نەخۆش بوو، بەڵام ئەوەی بڕوای پێی هەبوایە بە دەجەوی دەوت. . دەربارەی ئەو ئەشکەنجەدانە وەحشیانەی کە ڕووبەڕووی تۆمەتباران بووبوویەوە سەی دەکرد. . سەید چاك ڕۆژی خۆی دەزانی. . دەیزانی کە ئەوان دەیکوژن. .)[2]

ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی ئیدانەی دادگاییەکە دەکات

کاتێك دادگایی کردنی سەید قوتبو براکانی دەستی پێکرد لە بەردەم دادگاکاندا، چاودێران دەیانزانی کە ئەو دادگاییانە چەندە سنوربەزاندنو لادانی تێدایە!

ئەم کارە دوو مافناسی عەرەبی هەراسان کرد، چوونە پێشەوە بۆ ئەوەی بچنە میسرو بەرگری لە سەید قوتبو براکانی بکەن، بەڵام حکومەت ڕێی پێنەدان: (دەسەڵاتدارە ستەمکارەکان لەو ڕۆژەدا ڕێگەیان گرت لە ژمارەیەك مافناسی عەرەب، ئەوانەی لە سودانو مەغریبو ئوردنو جگە لەو وڵاتانەشەوە خۆیان بە خشی، بۆ بەرگری کردن لە تۆمەتبارەکان)[3]

ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی، هەوڵیدا یەکێك لە ئەندامە مافناسەکانی بنێرێت تا بە سیفەتی چاودێر ئامادەی دادگاییەکان بێت، بەڵام حکومەتی میسری ڕەزامەندی نەنواند، لەبەر ئەوە ڕێکخراوی ناوبراو بەیانێکی بۆ ڕۆژنامەکانو ڕای گشتی لەبەرواری 1966/4/12دا بلاوکردەوە، تیایدا ئیدانەی حکومەتی میسری کردبوو.

لەوەی کە لە بەیانەکەدا هاتبوو: بەڕێز (بیتەر ئارشەر) ئەندامی پەرلەمانی بەریتانیو ئەندامی ئەنجومەنی تەنفیزی بەریتانی بۆ دەزگای جیهانی چاودێری زیندانیە سیاسیەکان، گەڕایەوە لە قاهیرە، کە بەکارێکی ئاگاداربوون هەستابوو دەربارەی دادگایی کردنی چلو سێ ئەندام لە کۆمەڵەی برایانی موسڵمان.

بەڕێز ئارشەر هەستا بەو ئەرکە بە سیفەتی ئەوەی چاودێرێکی نارەسمی دەزگای جیهانی چاودێری زیندانە سیاسیەکان بوو، ئەمەش لەبەر ئەوەی پێشتر دەزگاکە داوایەکی ڕەسمی پێشکەش کردبوو بۆ دەستخستنی ئاماژەکردنێکی مامۆستای مافناس (نیکولاس جاکوب) بەڵام ئەم داواکاریە لە لایەن ئەوەوە وەڵامی نەبوو تاکو ئێستاش.

بەڕێز ئارشەر ڕاپۆرتێکی پێشکەش کرد تیایدا ئەم خاڵانەی خستووەڕوو:

1ـ دادگاییەکانی برایانی موسڵمان یاسایەکی جیای بەسەردا سەپێنراوە، کە دوای ڕوودانی ڕاگوێزانەکان لەژێر کاریگەریەکی کۆنەپەرستانەدا دەرچووە.

2ـ ئەو دادگاییانەی دادگایی ڕاگوێزراوەکانی دەکرد لە برایانی موسڵمان سیفەتی دادگای سەربازیان وەرگرتبوو کە دەسەڵاتیان هیچ سنورێکی بۆ نەبوو.

---

[1] مذابح الأخوان في سجون ناصر: 117.

[2] البوابة السوداء: 222.

[3] الشهيد سيد قطب: يوسف العظيم: 59.

3ـ دادگاییه سەربازیەکان بەرپەرچی هەموو گوێگرتنێکی دەدایەوە بۆ وتەی تۆمەتبارەکان دەربارەی ئەو ئەشکەنجانەی چەشتبوویان، هەروەها بەرپەرچی بیستنی بەڵگەو شاهیدیشی دەدایەوە بۆ سەلماندنی ڕوودانی ئەو ئەشکەنجەدانانە.

4ـ مامۆستا سەید قوتبو هاوەڵەکانی لە برایانی موسڵمان، بێبەش کرابوون لە مافی یاساییو سروشتی خۆیان لە گرتنی مافناسەکاندا بۆ بەرگری کردن لە خۆیان.

5ـ دەسەڵاتە میسریەکان مافناسە سودانیەکانیان دوورخستەوە ئەوانەی کە چوبون بۆ قاهیرە بە مەبەستی بەرگریکردن لە برایانی موسڵمان، وە بەبێ هیچ هۆیەك لە میسر دووریان خستنەوە.

6ـ دەسەڵاتە میسریەکان سەرپێچی بڕیارەکانی کۆنگرەی مافناسانی عەرەبیان کرد، کە سەندیکای مافناسان لە میسر تیایدا بەشداربوو، ڕەزامەندی نواند لەسەر بڕیاری کۆنگرە بەپێدانی ماف بە مافناسە عەرەبەکان لە هەڵگرتنی تۆمەت لەسەر تۆمەتبارە سیاسیەکان لەبەردەم قەزای میسریدا.

7ـ دەسەڵاتە میسریەکان لە دانیشتەکاندا ڕێگەیان لە ئامادەبوونی جەماوەرو ڕۆژنامەکان گرت، سانسۆریان خستە سەر هەواڵەکانی دادگاییەکانو دانیشتەکان.

8ـ دەزگای لێبوردنی نێودەوڵەتی دەسەڵاتە میسریەکانی ئاگادار کردەوە لە زەرورەتی دانانی دادگایی کردنی دادپەروەردانە، وەك سووربوونێك لەسەر پاراستنی ناوبانگی قەزای میسری!!

دەربارەی خالێ سێیەم لەو حەوت خاڵە، ڕێکخراوی لێبوردن ئەوەی لە بەیانێکدا دەربڕیبووکە: (تۆمەتباران سووربوون لەسەر ئەوەی ئەشکەنجە لە دژیان بەکار هاتووە، بەمەبەستی دانپیانان و زانیاری لێوەرگرتن، ئەم تۆمەتبارکردنە ئاڕاستەی دەسەڵاتدارانی تەحقیق کرایەوە لە لایەن سەید قوتبەوە -کە تۆمەتباری سەرەکیە لە قەزیەی ئێستادا- بەڵام سەرۆکی دادگا بە خێرایی دەستپێشخەری کرد بۆ بێدەنگ کردنی تۆمەتبار، چونکە نەیدەویست لەسەیدەوە بەڵگەکان لەسەر ئەم بابەتە ببیستێ، وای ڕائەگەیاند کە تۆمەتباران درۆ دەکەن)[1]

سەید قوتب پاڵەوانێك لە دادگای کورتەبنەکاندا

چەند برگەیەك لە دادگاییەکە!

سەید قوتب پاڵەوان بوولە دادگای کورتەبنەکاندا! ئەم لە کاتێکدا لە قەفەزی تۆمەتبارکردندا بوو پاڵەوانو بڵند بوو، وەلە کاتێکدا فەریقی یەکەم دەجەویو ئەوانەی لەگەڵیدابوون هەموویان باوەڕقورەت بوون، سەید پاڵەوان بوو ئەگەرچی لەتەواوی هەمووهێزوتواناماددیەکان دورخرابویەوە، بەڵام بەهێزبوو بە خوای گەورەوە، بەرزو بڵندبوو بە ئیمانەکەیەوە.

لە کاتێکدا دەجەوی خاوەنی هەموو تواناو هێزێکی ماددی بوو، خاوەنی پلەو حوکمو دەسەڵات بوو، بەڵام لەبەردەمی سەیدقوتبدا باوەڕقوڕەتێك بوو، چونکە پەیوەندی لەگەڵ خودای پادشای هەموو بوونو بەخشەری هەمووهێزو تواناکاندا پچڕاندبوو.

هەروەك چۆن لەبەردەم سەلاح نەساردا لە لێکۆڵینەوەدا ڕاستگۆو بێ پێچو پەناو ئازاو بوێرو سەربەرزو بەخشندە بوو، بە هەمان شێوە لەبەردەم داگای دەجەویدا وەستایەوە!

لێرەدا چەند وێنەیەك لە دادگاییکردنی سەید پێشکەش دەکەین، کە دەجەوی پرسیاری ئاڕاستە دەکاتو ئەویش وەڵامی لەسەر دەداتەوە.

دادگاییەکە لە ڕۆژی سێشەممە 1966/4/12دا دەستی پێکرد، هەر کەسێك سەید قوتب بناسێت. . پاشان بینیبێتی لە قەفەزی تۆمەتبارکردندا، وای دەزانی ـ دڵنیادەبوو ـ کە بە لایەنی کەمەوە تەمەنی دە ساڵ زیادی کردووە ئەویش لەبەرەنجامی ئەو ئەشکەنجەو سزادانانەوە کە چەشتبووی!!

تەنها بە بەستنی کۆڕەکە، دادوەری یەکەم **دەجەوی** بە دەنگە بەرزەکەی هاواری کرد: سەید قوتب ئیبراهیم!

---

[1] بڕوانە دەقی بەیانی ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی لە کتێبی (لماذا أعدم سيد قطب وأخوانه) 35 ـ 41.

سەید لە قەفەزەکەداو لە نێوان برا تۆمەتبارە گیراوەکاندا ڕاوەستا. . پاشان لە قەفەزەکە چووە دەرەوە، لەبەردەم مێزەکەدا ڕاوەستا.

دەجەوی: بە درێژی زانیاریەکانت لە بارەی ڕێکخستن و پەیوەندی خۆت پێوەی باس بکە. .

سەید: من. .

دەجەوی: -کەمێك قیزاندی- لەبەر ئەوە منو تۆ مەترو نیوێك لە نێوانماندایەو گوێم لە دەنگت نیە. . من دەمەوێت هەموو گوێیان لە دەنگت بێت. . ئەی سەید قوتب. . ئەی قوتب. .

سەید: بەپێی توانا هەوڵ دەدەم. . پەیوەندی ڕاستەقینەم بە ڕێکخستنەوە دەگەڕێتەوە بۆ پاش دەرچوونم لە زیندانو. .

دەجەوی: نەخێر. . ئیتر بوەستە. . تۆ دەڵێیت پەیوەندی ڕاستەقینەم. . واتە پەیوەندیەکی ناڕاستەقینەشت هەیە. . یوسف هەواشی بریکارو جێگرو جێنشینت دانی پیاناوە کە حەمیدەی خوشکت لە بارەی ڕێکخستنەوە ئاگاداری کردوویتەوە، کاتێك تۆ لە زیندان بوویت!

سەید: پرسیار لە یوسف هەواش دەکرێت لەم بارەیەوە!!

دەجەوی: هیچ شتێکی لێ ناپرسرێت. . من هەموو وتەکانی ئەو دەڵێمەوە!

سەید: من زانیم کە گەنجانێك هەن نووسینەکانم دەخوێننەوە. .

دەجەوی: پەیوەندیت بەم گەنجانەوە چی بوو؟ وەڵام بدەرەوە ئیتر دەی کاکی برا؟

سەید: حەمیدە ئاگاداری کردمەوە کە حاجی زەینەب ئەلغەزالی دەڵێت: چەند گەنجێك هەیە نووسینەکانت دەخوێننەوەو حەز لە زیاتریش دەکەن، جا ئایا هیچ ڕێگریێ هەیە لەوەی ئەم گەنجانە کتێبی **(معالم في الطريق)** بخوێننەوە پێش لە چاپدانی؟

دەجەوی: کێ بوو ڕەشنووسەکانی کتێبەکەی دەبرد؟ حەمیدە؟!

سەید: نازانم.

دەجەوی: -بە گاڵتەپێکردنێکەوە- ئایا حەمیدە گەیشتۆتە پلەی مامۆستایەتیو دەتوانێت لە کتێبەکەوە شت وەربگرێت؟

سەید: -بە تواناوە- ئەو لەزۆربەی خوێندەواران باشتر تێی دەگات!

دەجەوی: ئەمە کاتێك تۆ لە زینداندایت ساڵی (63)ز؟

سەید: ئەمە هەموو پەیوەندیی نێوان منو ئەو گەنجانە بوو، کە من لە زینداندا بووم!

دەجەوی: گەنجەکان. . گەنجەکان. . هیچ شتێك سوودی نییە بۆت! ئایا کە لە زینداندا بوویت نەتدەزانی ئەو گەنجانەی حەز دەکەن نوسینەکانت بخوێننەوە چەکدار بوون؟

سەید: نەمزانیوە تەنها ئەوە نەبێت کە گەنجانێکی موسڵمانن!

دەجەوی: عەبدولفەتاح ئیمساعیل مۆڵەتی لە کێ وەرگرت بۆ ئەوەی سەردانت بکات؟

سەید: مۆڵەتی لە محەمەد قوتب وەرگرت. . پێی وت کە ئەوخوازیاری زیاترە.

دەجەوی: -بە خوێن ساردییەکەوە- خوازیاری چیە؟

سەید: -بە سەرسوڕمانەوە -خوازیاری زانستە. . نەك ژن!

دەجەوی: ئێ لە پاشدا. .

سەید: محەمەد قوتب داوای لێ کردم چاوم بە حاجی عەبدولفەتاح بکەوێت. . زەینەب ئەلغەزالیش لایەنی وتەکەی گرت. .

دەجەوی: واتە بە واستە چاویان پێت کەوت. . واسیتەی محەمەدو پاکانەی زەینەب!

سەید: من زۆر ڕوونم لە دەربڕینمدا!!

دەجەوی: -بە حەزرەوە-. . مانای چیە؟ گوایە تۆ وا دەزانیت من نارێك تێدەگەم؟

سەید: نەخێر. . هەرگیز. .

دەجەوی: ئەی عەبدولفەتاح و عەشماوی لە کوێ چاویان پێت کەوت؟

سەید: لە یادم نیە. .

دەجەوی: گرنگ نیە بیێتەوە یادت یان نا. . ئێمە چاوپێکەوتنی ئەو پێنجەمان لا گرنکە کە ئەندامن!

سەید: ئەندامی چی؟

دەجەوی: سەرکردایەتی ئەی براکەم. .

سەید: وەك ناویان دەبەیت!!

گفتوگۆیەك لە نێوان سەیدو دەجەوی دا ئەنجامدرا لەسەر رێکخستنی ئیخوانییەو، لەسەر ئەوەی کاتێك سەید لە زیندان دەرچوو چۆن کۆکردنەوەی پێکردن، وە بینی ئەو برایانە دەیانەوێت تۆڵەی براشەهیدەکانی ساڵی 1954 بسێنن، بەلاَم سەید بۆی ڕوونکردنەوە کە مەترسیەکانی ئەم کارە لە سوودەکانی زیاترە، سەید لەو کارە لایدان بەرەو پرۆگرامی پەروەردەیی بردنی.

سەید: دەستم کرد بە تێگەیاندنی هەموویان کە تۆڵە سەندنەوە ئامانجێکی بچووکە. .

دەجەوی: ئەی ئامانجە گەورەکە کامەیە؟

سەید: ئامانجە گەورەکە بریتیە لە: پێکهێنانی نەوەیەك لە گەنجانی موسڵمانی تێگەیشتوو لە دینەکەی. . هۆشیار لە کاروباری کۆمەڵگە، تاوەکو ببێتە تۆوی دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی موسڵمان. .

دەجەوی: ئەی دەسەلاَت؟

سەید: دەسەلاَت. . بە ڕای من و، وەك تێم گەیاندوون و وەك ئەوەی لە بڕوامدایە. . گۆڕان لە بنکەوە دێت، نەك لە لوتکەوە. . بنکەش پێکهێنانی نەوە گەشە کردووەکانە. .

دەجەوی: -بە زمانێکی گاڵتەجارییەوە- ڕات وایە لە بنکەوە دەست پێدەکات تاوەکو بگاتە چی. . بگاتە لوتکە، یان بۆ نیوەی ڕێگەکە. . تۆ وێستگەی هەستانت باس کردووە، هێشتا وێستگەی گەیشتن ماوە. .

سەید: بە ڕاستی ئەوان دەسەلاَتی ئیسلامیان لێ پێکدێت.

دەجەوی: واتە دەسەلاَت دەگرنە دەست!

سەید: من دان بە بیرو ڕایەکدا دەنێم کە بۆ مێژوو تۆمار دەکرێت!!

دەجەوی: ڕای تۆ هیچ مەبەست نیە لای ئێمە. . من دەمەوێت بزانم چیت پێ وتن. . ئەوە من (25) خولەکە لە (4) دێردام، ئامادەشم چوار ڕۆژ لەگەڵتدا دابنیشم. . بەلاَم، واتە ئامادەکاریی لە بنکەوە دەستپێدەکات تاوەکو بگاتە دەسەلاَت؟

سەید: ئەمە دەربڕینی بەڕێزتە؟

دەجەوی: باشە، ئەی بە دەربڕینی تۆ چیە؟

سەید:-بە داکۆکیو سووربوونەوە- پێکهێنانی نەوەیەکی موسڵمان، کە بە شێوەیەکی سروشتی دەسەلاَتی ئیسلامی لێ پەیدا دەبێت!

دەجەوی: بەلاَم لە یادت نەچێت کە تۆ چوویت گەشتیت بە کۆڕپەکە. . کە بریتیە لە ڕێکخستن. . ئامادەبوو لەگەڵ خۆیەخشیندا بۆ تۆڵە سەندنەوە.

سەید: وتیان ئێمە ئەم بۆچوونە نوێیەمان پەسەند کردووە. . بەلاَم چەند کۆمەڵێکی تر هەیە لە پشتیانەوە، هێشتا لەسەر بۆچوونە کۆنەکەن، پێویستیان بە بۆچوونە نوێیەکە هەیە، تاوەکو عەقڵیەتیان بگۆڕێت!

دەجەوی: -کە هەستی کرد سەید قوتب وەختە ئەم خولەی لێ بەرێتەوە- تۆ دەتەوێت لە چوارچێوەی دەعواکە بمانبەیتە دەرەوە!! هیچ یەکێك لە کەسانی سەرکردایەتی ڕێکخستن خۆی بە تەنها پەیوەندیی پێوە نەکردیت؟

سەید: عەلی عشماوی!

دەجەوی: جا چی پێ وتیت؟

سەید: لە بارەی چەکەوەکە لە سعودیەوە بە ڕێی سودا‌ندا دێت، ئەم چەکانەش خۆی —عشماوی-چەند ساڵێکە داوای کردووەو پاشتر باسەکەی بیرچۆتەوە، تاوەکو نامەیەکی بۆ هاتبوو کە چەکەکان بە فیعلی بارکراونو بەم زوانە دەگەن!

دەجەوی: ئەم چەکانە بۆچی دێن؟

سەید: بەڕێزت داوام لیٚ‌دەکەیت ئەوە بڵێم کە پێی وتم؟

دەجەوی: ئەو داوای ئەو چەکانەی بۆچی کردبوو لە سعودیە؟

سەید: لەسەر بناغەی مەبەستەکانی ڕێکخستنی پێشوو!

دەجەوی: واتە پێش ئەوەی تۆ سەرکردایەتی ڕێکخستن بگریتە ئەستۆ؟

سەید: من وتەکانیم بەلاوە گرنگە!

دەجەوی: -بێزاری بەڕوییەوە دەرکەوت، چونکە ناتوانێت بە مەبەستەکەی بگات- ئەمە ڕووی نەداوە. . دەتەوێت بمخۆیت و بتخۆم لەمشتومڕدا!

سەید: -بە گاڵتەپێکردنێکەوە- پێویست ناکات!!

دەجەوی: تۆ وتت کە ئەوەی ڕووی داوە بە دەق دەیڵێیت. . پاشتر ئەم بەشەت شاردەوە. . یان بیرت چووەوە. . ئێستا ش وا بەشێکی تر لە بارەی چەکداریو زانیاریتەوە دەربارەی دەخەیتەڕوو.

سەید: دەکرایە گەر بەڕێزت وازت بهێنایە تا تەواوم دەکرد، ئەوابێنیاز دەبوویت لەوەی پرسیارم لێبکەیت!!

دەجەوی ئەم تێوە ژەنەینە زیرەکانەیەی سەید قوتبی قووتدا، کە بەردەوام پێی دەبڕی!

پاش گفتوگۆیەکی نێوان سەیدو دەجەوی لە بارەی ئەو چەکەوە کە عەلی عشماوی وتبووی لە سوودانەوە هاتووە، **دەجەوی** وتی: کەواتە ئەی سەید. . ئەی قوتب. . واتە تۆ نەخشەکێش و دانەری ڕاو بۆچوونیشیت لە دابینکردنی ئاسایشی ڕێکختسنداو، هەروەها لە هاتنی چەك لە دەرەوە. . و. .

سەید: بەڵام. .

دەجەوی: پێم مەبڕە. . کاتێك بە عشماویت وت چەکەکە وەرگرە. . بۆچی بوو؟

سەید: بۆ مەبەستی دابینکردنی ئاسایشی ڕێکخستن بوو. .

دەجەوی: -بە دڵخۆشییەوە- تەواو بووین مامە سەید!

سەید: ڕێم دەدەیت وەڵامەکەم تەواو بکەم؟

دەجەوی: وەڵامەکەت چیە؟

سەید: بەڕێزت دەڵێی تەواو بوویت. . من بەلامەوە گرنگ بوو ڕێکخستن بەبێ چەك بچەسپێت!

دەجەوی: من نامەوێت پێشبڕکێی ڕووداوەکان بکەم. . ئەو سەرنگوم کردنانە بە چەك، یان بە تۆپو بە خنکاندن، یان بە بوتڵی گاز دەبێت!

سەید: وەڵام بدەمەوە ؟!

دەجەوی: بەڵێ وەڵام بدەرەوە. . ئەی چی. . بڵێ ئەی سەید، ئەی قوتب. . سەرنگوم کردن بە چەك یان بەبێ چەك، بڵێ ؟

سەید: کاتێك سەرنگوم کردن لە ئاراد بێت، بە چەك دەبێت، بەڵام بە ڕاستیو جدی بیری لێنەکرایەوە!!

گفتوگۆی نێوان سەیدو دەجەوی گەشتە ئەوەی سەرکردایەتی برایان بخرێتە سەر شانی عەبدولعەزیز عەلی و فەرید عەبدولخالق، پێش سەید قوتب.

دەجەوی پرسیاری لێکرد لە ژمارەی برایان لەو کاتەدا: ژمارەکە چەندە؟

سەید: ژمارەی ئەوانەی لەگەڵیان بوون. .

دەجەوی: واتە ژمارەی ئەندامانی ڕێکخستن. . نەك ئەوانەی لەگەڵیان بوون!

سەید: جیاوازیی نیە!

دەجەوی: -بەتوڕەییەوە -بەخۆت بڵێ جیاوازیی نیە. . نەك بە من!

سەید: -ڕووی تێناکات وتەکەی تەواو دەکات-و. . هەر پێنجیان کۆبوونەوە. .

دەجەوی: ئەو پێنجە چین؟ سیفەتیان چیە؟

سەید: سەرکردایەتی ڕێکخستنیان دەکرد. .

دەجەوی: واتە لەگەڵ سەرکردایەتی ڕێکخستندا، یان سەرکردایەتی ڕاستەقینە بوون وەك لە لێکۆڵینەوەدا وتبووت. . نەجاتمان بدە براکەم. .

سەید: جیاوازیان نیە لە لام. .

کاتێك لە دارایی ڕێکخستن دوان، سەید تێبینی چەند زیاد کردنێکی کرد کە دادگا زیادی کردبوو بۆ وتەکانی!

دەجەوی: تۆ لە لاپەڕە (125)دا وتووتە کە پاش ئەوەی تۆ سەرکردایەتی ڕێکخستنت دەکرد بودجە تایبەتەکان بۆ پاراستنی ڕێکخستن بوون.

سەید: - بە ناڕەزاییەوە پرسیار دەکات - بۆچی بوون؟

دەجەوی: لە مەبەستەکانی ڕێکخستندا خەرج دەکرا. . یاخود خەرج دەکرا لە پۆشاکەکانی(شیکۆریك) دا -شیکۆرێك شیکترین‌و کەشخەترین فرۆشگەکانی جلوبەرگ بوو لە قاهیرەدا-!

سەید: هەموو ئەمانە زانیاری نوێن!

پاشتر باسیان لە چەند پێشنیارێك کرد بۆ سەرنگومکردنی هەندێ لە سەرکردەکانی ڕژێم، کە پێشکەش بە لیژنە سەرکردایەتیە پێنج کەسیەکە کرابوو:

سەید: پێموتن بەسە. . -ناوە پیشاندراوەکان- ئەمە بەسەرکەوتن دەژمێرێت.

دەجەوی: ئێمەش دەڵێین. . تاوەکو ئێرە بەسە!

سەید: نەخێر، ئەمە وەك (**لاتقربوا الصلاة**)ەکەی لێ دێت!! منیش پرسیارم لێکردن دەربارەی تواناکان، ئەوانیش وتیان: هیچمان لە توانادا نیە! پاشتر پێشنیارەکە تەنها بوو بە وتە، هیچ جێبەجێکردنێکی لە پشتەوە نەبوو!

دەجەوی: کاتێك پرسیار لە عشماوی کرا، وتی: تۆ ناوی بەڕێوەبەری نوسینگەی مشیرو بەڕێوەبەری پۆلیسی جەنگیت زیاد کردووە!

سەید: من دان بەڕاستیدا دەنێم!

دەجەوی: ئەی ئایا عشماوی دان بە درۆدا دەنێت؟!

سەید: تەنها چەند پێشنیارێك بوو، ئەرکی جێبەجێکردنی پێ نەدرا، هەر کەسێکیش پێشنیار دەکات پێشنیار دەکات!!

دەجەوی: ژمارەی ئەندامانی ڕێکخستن چەندە؟

سەید: وتیان: ڕیزی یەکەم نزیکەی (70)، کەواتە ژمارەکە دەکاتە (200) یان (300)، ئەمەش بەخەمڵاندن!

دەجەوی: تەواوە ئەی سەید. . بەڵام خەمڵاندن چۆنە؟

سەید: ئەگەر (5) ساڵیان هەبێت لە کارکردن‌و پەروەردەکردنی ئەنداماندا، ئەوا کۆی (70) کەس لە (5) ساڵدا نزیکەی (300)کەس بەرهەم دێنێت

دەجەوی: ئەم ژماردنە چۆنە؟

سەید: من خۆم لە وەزارەتی پەروەردە چاودێری لێکۆڵینەوەی هونەری بووم، لای ئێمە لە مرۆڤدا پێنج کەس هەیە سەرکەوتووە، پێنجیش لەژێر ئاستدان. . -سەید ئەمەی بە ئینگلیزی دەربڕی-!!

دەجەوی: -بە گاڵتەپێکردنەوە- ئەڵێی خەریکە بە ئینگلیزی قسە دەکەیت. . ئەی سەید، ئێمە خەڵکێکی موسڵمانین. . بە عەرەبی قسەم لەگەڵ بکە ئەی سەید!

سەید: ئامارەکان لەسەر بنچینەی ئەوەی 40٪ کەمتر مامناوەندن، 20٪ سەرکەوتوون، 20٪ لەژێر ئاستدان!

دەجەوی: جا ئایا بۆچی خۆت هیلاك دەکەیت. . بۆچی پرسیارێکی ئاشکراو روونت نەکرد لە بارەی ژمارەی ئەندامانەوە؟

عەلی عشماویش وتی: خۆی پێی راگەیاندویت کە ریزی یەکەم (70)و رێکخستنیش (200) کەسن، تۆش وتووتە ئەوان لە یەکەم چاوپێکەوتنەوە هەستیان بە سەرکردایەتی تۆکردووە.

سەید: -بە نارەزاییەوە- من وام وتووە؟

پاشان لە بارەی مەشقی رێکخستنی برایانەوە لەسەر وەرزش و چەك دوان!

دەجەوی: مەبەست چیە لە مەشقکردن لەسەر چەك؟

سەید: -تێبینی ئەوەی کرد کە دەجەوی پرسیارەکانی بە بێزاریەوە دەکات!-دەخوازم بە کەمێك خۆراگریەوە گوێ بۆ هەندێ لەدرێژەی باسەکە بگریت و. . سنگتان تەنگ نەبێت. .

دەجەوی: سنگم تەنگ نابێت و ئامادەم تاکو بەیانی گوێ بگرم.

سەید: ئێمە رێکەوتین لەسەر گۆرینی رێکخستن بۆ رێکخستنێکی ئیسلامی پەروەردەیی، بە بۆچوونی ئێمەش. .

دەجەوی: -پێی دەبرێت-بۆ چوونی ئێمە. . کێ دەگرێتەوە؟

سەید: من و پێنج کەسەکەی ئەندامانی سەرکردایەتی، بریارماندا رێکخستنەکە پێویستە بمێنێتەوە بۆ پێگەیاندنی گەورەترین ژمارە لە لاوانی رۆشنبیر. . بەڵام چالاکی کۆمەڵەکە قەدەغەکرابوو. پێویستیشە بە نهێنی بمێنێتەوە، تاوەکو مەترسی روونەکاتە بوونی. . کاتێکیش هەستمان بە مەترسی کرد لەسەر رێکخستن کە ئاشکرا ببێت، وەمەترسی لە ئازاردانی ئەندامانی لە زیندانی جەنگی و قەڵاکە، کە ساڵی 1954 و1965روویدا، پێشمان وانەبوو کە دادگا دەست دەکات بە لەسێدارەکانی. .

دەجەوی: -هەموو هۆشی لەدەست دەداو پێی دەبرێت- تۆ درۆزنیت لەوەدا کە دەیڵێیت. . ئەمە ئەو ژەهرانەیە کە دەیرێژیت بەسەر کەسانی دەورووپشتا. .

سەید: -بەبێ پەست بوون-رێکخستن مەشق لەسەر چەك دەکات بۆ بەرگری کردن لە خۆی!

دەجەوی: تۆ نەغمەی وتەکانت هەمووی بەم جۆرەیە. .

سەید: ئێمە. .

دەجەوی: -بە تورەییەوە- قسە نەکەیت تاوەکو وتەکانم تەواو دەکەم. . من لە چاخانە لەگەڵتدا دانەنیشتووم. . تۆ دەڵێیت مەشقی چەك بۆ بەرگی کردنە لە رێکخستن.

سەید: -بە گلەییەوە- بۆ پەیمانی سنگ فراوانیت پێدام!

دەجەوی: بەڵام لە دەرەوەی بابەتەکە مەدوێ!

گفتوگۆیان گواستەوە بۆ ئاگاداربوونی رابەری گشتی حەسەن هوزەیبی لە رێکخستنی ئیخوانیی نوێ، دەجەوی دەستی کرد بە پرسیارکردنی سەیر لە سەید، سەید تێگەیشت کە دەجەوی ـ بە گێلی خۆی ـ لە لێکۆڵینەوەکەدا بە وتەکانی خۆی گفتوگۆی لەگەڵ ناکات، بەڵکو بە وتەکانی تاوانبارێکی ترگفتوگۆی لەگەڵ دەکات!

دەجەوی: تۆ وتت رابەر رازی بوو. . رێکخستنیش لە یەکەم چاوپێکەوتنەوە هەستی بە سەرکردایەتیت دەکرد!

سەید: -بە برواوە- دەترسم ئەمانە وتەی کەسێکی ترین!

دەجەوی: -بەرپەرچدەداتەوە- بەڵێ براکەم؟؟ نەخێر. . من بە وردی قسە دەکەم ئەی سەید ئەی قوتب. . پارێزەرەکەشت ئامادەیە، خۆ ئەگەر وتی ئەم وتانە بونیان نیە ئەوا دووریان دەخەینەوە. . تۆ بۆمات بوویت؟

دەجەوی کاغەزەکانی بەردەستی دەپشکنێت. . ڕاستی تێبینیەکەی سەید قوتبی بۆ دەردەکەوێت، کە بە وتەکانی تاوانبارێکی تر گفتوگۆی لەگەڵ دەکات!

دەجەوی: درێژەی زیاترت لەلایە لە بارەی ڕێکخستنەوە ئەی سەید؟

سەید: -بە بێزارییەوە- درێژەم لا نیە!

دەجەوی: تۆ فەرمانت داوە بە مەشقی چەند کۆمەڵێکی گیان بەخش؟

سەید: چەند کۆمەڵێکی وەرزشی.

دەجەوی: چیت وتووە لە بارەی کۆمەڵگەی هاوچەرخەوە ئەی سەید قوتب. . بەڵا نەکەی هەموو (**معالم في الطريق**)م بۆ باس بکەیت!

سەید: معالم فی الطریق لە کوێیە ؟ نە لەگەڵ منەو. . نە لەگەڵ خەڵك!!

دەجەوی: تۆ ماندوو بویت. . واتە با ڕێگەت بدەم پشوویەك بدەیت، یان دەتوانیت چارەکە کاژمێرێکی تر بەرگەمان بگریت.

سەید: باشتر وایە پشوو بدەم.

دەجەوی دانیشتنەکەی وەستاند بۆ پشوودان، پاش نیوکاتژمێر دەستی پێکردەوە!

دەجەوی: عەلی عشماوی دانی بەوەدا ناوە کە پاش خستنە ڕووی بابەتی سەرنگوم کردنەکان بە ناوەکانیانەوە، سەید قوتب لەسەری ڕازی بووەو وتووشیەتی ئەو دەیەوێت لە بەڕێوەبەری پۆلیسی جەنگیو بەڕێوەبەری نووسینگەی موشیر بدرێت!

سەید: عەلی عشماوی یەکێکە لە پێنج کەس!

دەجەوی: ئەوە ڕوویدا بوو؟

سەید: نەخێر. . ڕووینەداوە!

دەجەوی: ئەی ئەوەی ڕوویدا هەر ڕازیی بوونت بوو لەسەر سەرنگومکردنەکانو ناوەکانت زیاد نەکرد ؟

سەید: کارەکە لەوێدا کۆتایی پێهات کە تواناکان دەستەبەرنین بۆ جێبەجێکردنی ئەم پێشنیارانە!

دەجەوی: عەلی عشماوی دانی بەوەشدا ناوە، کە کۆمەڵەکە بە سەید قوتبیان وتووە ڕێکخستن نزیکەی (200)ئەندامو، پارە نزیکەی (4) هەزار جونیەو، چەکیش چەند ڕەشاشو دەمانچەیەکن!!

سەید: ئایا تەنها بە خۆمی وت یان لەبەردەم کەسانی تریشدا؟

دەجەوی: وەك یەکە. . ئەگەر تەنها بە خۆتی وتبێت درۆ دەکاتو ئەگەر لەبەردەم کۆمەڵەکەشدا بێت ڕاستەو دانی پیا دەنێیت؟

سەید: بەڵێ!

دەجەوی: عشماوی دانی پیاناوە کە تۆ پێت وتوون: پێویستە نەخشەکانمان هێرشیی بێتو پەنا نەبەینە بەر بەرگری، چونکە ئێمە گەر پەنا بۆ بەرگری بەرین ئەوا شکست دەخۆین. . کەواتە نەخشەکەت بریتیە لە هێرش. . هەرچەندە ئەمە هیچ لە دەعواکە ناگۆڕێت، چ تۆ بەرگریکەر بوویت یان هێرش بەر. . ئەمە پاڵپشتی ئەو وتەیەی عشماوی دەکات کە تۆ پێت وتوون: پێویستە سێ تەوژم ڕێکخەین. . ئەگەر دووەم شکستی خوارد سێهەم بەدوایدا دێت. . تەوژمەکانیش تەنها لە هێرشدا دەبن، باسیش کراوە لە ئامادەییەکانی نەخشەکەو ڕێککاریی هێرشەکە، ئەمە ڕوویدا ئەی سەید قوتب؟

سەید: ئەم وتانە بەم شێوەیە ڕووینەداوە!

دەجەوی: واتە بە شێوەیەکی تر ڕوویداوە؟

سەید: وتەکان تەنها ئەوەبوو کە. .

دەجەوی: -بەقیژاندنەوە- وەلامی پرسیارەکە بدەرەوە ؟

سەید: ڕووینەداوە!!

دەجەوی: دیارە عشماوی هەرگیز ناتوانێت خەلك تێبگەیەنێت. . چونکە ئەو بە ڕەزامەندیەوە وتوویەتی کە تۆ ئەی سەید قوتب پێت وتوون: پێویستە چالاك ببنەوە بۆ جێبەجێکردنی ئامانجەکانمان بە هێز، لەگەڵ ڕژێمدا بکەوینە پێکدادان لە هەر کاتێکدا بێت لە کاتژمێری سفردا. . براکەت عەلی عشماوی وای وتووە. . وتووشیەتی ئێوە چەند ئامانجێکتان هەیە. . تۆش تاوەکو ئێستا ئەمانە نالێیت.

سەید: بەرگری لە خۆکردن!

دەجەوی: هەموو وتەکانیش لە بارەی هێرش‌و ڕێککاری تەورژمەکان‌و جێبەجێکردنیشیان کاتێك تۆ خۆت ڕەگەزی دەستپێشخەری دیاری دەکەیت؟

سەید: ڕێم دەدەیت بە وشەیەك!

دەجەوی: ئەگەر پێویست دەکات، بە مامۆستای پارێزەری بلێ. . بەم شێوەیە دەجەوی کۆتایی بە دادگایی کردنی سەید هێنا، بەوەی کە ڕێی لێگرت لە وتنی وشەکەی، چونکە وتەکانی عەلی عشماوی بە درۆدەخستەوە. دەجەوی بڕیاریشی دا بەو سزادانە سامناکەی کە ڕوبەڕوی برایان کرایەوە، ئەوانیش وتەکانیان لەژێرئەشکەنجەداندا وتووە!

دەجەوی بەردەوام بوو لەسەر گفتوگۆ لەگەڵ تۆمەتبارانی ئیخوان بۆ ماوەی نزیکەی مانگێك، لە ڕۆژی 1966/5/18وە کۆتایی پێهێنانی کێشەکەی ڕاگەیاند تاکو حوکمیان بەسەردا بدرێت. .

ئەو ڕۆژەش ڕێکەوتی ڕۆژی گەڕانەوەی سەرۆك وەزیرانی ڕوسیا (الكسی كوسینجین) بوو لە قاهیرەوە. .

سەید قوتب چاوەڕوان دەکات حوکمی بەسەردابدرێت

چوار مانگ بەسەر کۆتایی هاتنی دادگایی کردنەکەی سەیددا تێپەڕی، تیایدا سەید چاوەڕوانی دەکرد حوکمی بەسەردا بدرێت، لە ڕاستیدا سەید دەیزانی بەچی حوکمی بەسەردا دەدەن، دەیزانی کە ئەو حوکمە لە سێدارەدانە. لەبەر ئەوە چاوڕێی لە سێدارەدانی دەکرد، مامۆستا ئیبراهیم ئەلمیسری لە گۆڤاری (الشهاب)دا دەگێڕێتەوەو دەڵێت: (لێرەدا پێویستە ئەو دەمامکە لەسەر قسەیەکی سەید ـ ڕەزاو ڕەحمەتی خوای لێبێت ـ لاببرێت کە بە نهێنیی بە یەکێك لە براکانی وتووە بە چەند هەفتەیەك پێش ڕاپێچکردنی. . وتەکەشی دەربارەی زایۆنیەتی جیهانیی‌و مەترسی لەسەر جیهان بە گشتی‌و موسڵمانان بە تایبەتی بووە. . سەید دەڵێت: هەڵوێستەم کرد لەسەر ئاستی دەستێوەردانی زایۆنیەت‌و مەترسیەکەی، پاش لێکۆڵینەوەو ماندووبوون بۆ ماوەیەکی دووردرێژ، جا ئەگەرجولەکەش بیان زانیایە کە من پەیم بەمە بردووە ئەوە دەبوایە هەر بکوژرامایە!)[1]

---

[1] گۆڤاری (الشهاب) ئەیلولی 1971، لاپەڕە (3) ساڵی پێنجەم.

ئەحمەد ڕائف لە سەیدەوە دەگێڕێتەوە

دوای کۆتایی هاتن بە دادگایی کردنی سەیدو، لە پێش حوکم دان بە سەریدا، ئەحمەد ڕائف لە زینداندا چاوی بە سەید کەوت، ئەم چاوپێکەوتنەی دەگێڕێتەوەو دەڵێت: (جارێکیان، لەگەڵ هەندێك هاوەڵدا بردمیان بۆ ئامادەکردنی خواردن لە چێشتخانەو لە ڕێگەدا هەل ڕەخسا بۆ قسەکردن لەگەڵ سەید قوتب. .

ـ لە کۆی قسەکانماندا ـ پێم وت: چاوەڕێی چی دەکەیت؟

ئەو پیاوە بەزەردەخەنەیەکی پڕ لە متمانەوە، هەڵقوڵاو لە سنگێکی هێمنی دڵنیاو ئارامەوە پێی وتم: (**أنتظر الوفود على ربي**) چاوەڕوانی نمایندەیی دەکەم بۆ لای پەروەردگارم. هەموو ئەوەی چاوەڕوانی دەکرد ئەوەبوو، بەڵام ئەوەی لە دادگادا دەیوت، ئەوە مەبەستی بوو بەو وتانە شتێك بۆ مێژوو بڵێت. .)[1]

بە ڕاستی سەید چاوەڕوانی هەنگاونان بوو بۆ خزمەتی پەروەردگارەکەی، چونکە ئەو هەستی دەکرد کە ئەو ئەرکەی لەسەر شانی بوو بە جێی گەیاند، ئەو خیانەتی لە ئەمانەت نەکردو وازی لە دینو بانگەواز نەهێنا. . بەڵکو تا کۆتا چرکە بانگەوازەکەی گەیاند. .

سەید دەیزانی کە ئەو قەومە ــحکومەت- ئەم جارە ئەمیان دەوێت. ئەم وتەیەی خۆی لێ دەگێڕنەوە: (بەڕاستی من زانیم کە ئەمجارە حکومەت سەری منی دەوێت، من بۆ ئەوە پەشیمان نیم، بە ئەسەفیش نیم بۆ لە دنیادەرچونم، بەڵکو من بەختەوەرم بۆ مردن لە پێناوی بانگەوازەکەدا، مێژوونووسان لە داهاتوودا بڕیاری ئەوە دەدەن کە کێ لەسەر حەق بووە، برایان یاخود ڕژێمی فەرمانڕەوا!)[2]

سەید ئەوەی دەزانی، چونکە هەر خۆیەتی کە لە ڕاپۆرتەکەیدا دەڵێت: (ئەوە ئێستە کاتی ئەوە هاتووە مرۆڤی موسڵمان سەری ببەخشێت لە نرخی ڕاگەیاندنی بوونی بزاڤێکی ئیسلامیدا)[3]

وتەی شاعیر بەڕاست دەردەچێت لە سەید قوتبدا کە دەڵێت:

لعمرك اني ارى مصرعي ولكن اغذ اليه الخطا

لعمرك هذا ممات الرجال فمن رام موتا شريفا فذا

کەماڵەدین حسێن پشتگیری لە سەید دەکات

دادگاییە پڕ لە ستەمەکەی دەجەوی و ئەشکەنجە ترسناکەکانی خوێنڕێژەکان چاودێرانی ڕووداوەکانی هەژاند، زۆربەشیان لەبەر سەلامەتی خۆیان بێدەنگیان هەڵبژارد.

لەوانەی کە دادگاییەکان کاری تێکردو هەژاندی، بەڕێز کەمالەدین حسەین بوو، کە ئەندامی ئەنجومەنی سەرۆکایەتی شۆڕشو وەزیری پێشووی پەروەردەو فێرکردنو جێگری پێشووی سەرەك کۆمار بووا!

نامەیەکی نارد بۆ سەرۆك عەبدولناسرو وێنەیەکی لێ نارد بۆ عەبدولحەکیم عامر بەو سیفەتەی کە بەرپرس بوو لە دەزگای لێکۆڵینەوەی تاوانکاری سەربازی ئەوبووکە هەستابوو بە ڕاپێچکردنو ئەشکەنجەدانی برایان.

ئەمەش دەقی نامەکەی کەمالەدین حسەینە بۆ عەبدولناسر:

بسم الله الرحمن الرحيم

بەڕێز جەمال عەبدولناسر ـ سەرۆك کۆمار

لە کەمالەدین حسینەوە. .

السلام عليكم ورحمە الله وبركاتە. . لە پاشاندا. .

---

[1] البوابة السوداء: 223.

[2] الشهيد سيد قوطب: 56.

[3] لماذا أعدموني: 7.

خێرو چاکەم تێدا نیە ئەگەر پێت نەڵێم. لە خوا بترسە. .

(وَمَن يتقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجا)

(وَمَن يتقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْراً)

(وَمَن يتقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْراً)

لە خوا بترسە. .

خوای گەورە بە پێغەمبەرە نازدارەکەی خۆی فەرموو: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ).

لەخوا بترسە. .

لەوانە مەبە کە خوای گەورە بەرامبەریان دەفەرموێت: (وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ).

لەخوا بترسە. .

خوای گەورە فەرمانی پێکردووە بە پێغەمبەر و ئیمانداران. . پێغەمبەر(درودی خوای لەسەربێت) فەرمانی پێکردووە بە هاوەڵە ئیماندارەکانی. . خەلیفەو پێشەوایان بە یەکتریو بە والیەکانیانو بەموسڵمانان. . موسڵمانان وتویانە بە خەلیفەکانو پێشەوایانو والیەکان. . وتویانە بەیەکتریش.

لەخوا بترسە. .

ئەو نەوەیە وتوویەتی کە خوای گەورە ڕێزی پێ بەخشیوە بەم ئایەتە: (كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ. .).

وە سلاو لەسەر ئەو کەسەی کەشوێنی هیدایەت دەکەوێت[1].

نامەکە گەیشتە عەبدولناسر، عەبدولحەکیم و عەبدولناسر لە خوا نەترسان، بەڵکو عەبدولناسر ژێریو بیروهۆشی لەدەستداو کەمالەدین حسەینی جێگری پێشووی ڕاپێچی زیندان کرد!

عەبدولناسر لە خوای خۆی نەترسا، بەڵکو فەرمانی کرد بە لە سێدارەدانی سەید قوتب!!

دوو نامەی ئیمانیی مەزنی سەید قوتب

لەم ماوەیەدا کە سەید تیایدا چاوەڕوانی حوکمی لە سێدارەدانی دەکرد، لە بارێکی ئیمانی مەزندا دەژیا، لە لوتکەی بەختەوەریو دڵئارامیدا بوو، لە لوتکەی متمانەو ڕازیبوندا بوو. . سەرەڕای سەختی ئەو ژیانە مادییەی کە تیایدا دەژیا، کە بریتی بوو لەکەشو هەوای زیندانی جەنگیو ئەشکەنجەدانو زیندانەکان!

حاڵەتە ئیمانیە مەزنە پڕ لە ڕەزامەندیەکەی لە دوو نامەی ئیمانی مەزندا دەردەکەوێت کە سەید لە ماوەی چاوەڕوانیەکەیدا بۆ حوکمی لە سێدارەکان ناردبووی بۆ هاوڕێ ئەدیبە سعودیەکەی مامۆستا ئەحمەد عەبدولغەفور عەتار.

مامۆستا عەتار دەربارەی چۆنیەتی گەشتنی نامەکانی سەیدبەدەستی دەڵێت: لە دوای دادگایی کردنەکەیدا کار گەشتە ئەوەی کاریگەری سەید قوتب فراوان بوو تاکارکردە سەر پاسەوانە توندوتیژەکانی!

لەسەیدەوە دوو نامەم پێ گەشت لە مانگی سەفەری 1386ك، حوزەیرانی 1966ز، بە هۆی ئەفسەرێکەوە لە موخابەراتی عەبدولناسر پێم گەشت، کە پەیوەندیدار بوو بەو پاسەوانانەوە[2]. .

مامۆستا عەتار دەقی هەردوو نامەکەی سەیدی بە دەستو خەتی سەیدخۆی بە (زەنگۆگراف) لە ژمارە دووی گۆڤاری (**كلمة الحق**)دا کە لە مەککە دەری دەکرد بلاوکردەوە، دواتر لە ژمارە چوارو کۆتایی هەمان گۆڤاردا بۆ جاری دووەمو سێیەم

---

[1] الموتي يتكلمون: 196 ـ 197.

[2] گۆڤاری (كلمة الحق) ساڵی یەکەم، ژمارە دوو: 40.

بلاَوی كردنەوە. . مامۆستا عەتار هەواڵە شەخسیەكانی تۆمار كردووە كە لە دونامەكەدانو پەیوەندی بە كەسانی نزیكەوە هەبوو لە سەیدەوە، تیایدا وەسێتی بۆ عەتار كردبوو كە چاك بێت لەگەڵیان، ئەمەش دەقی هەردوو نامەكەیە:

بسم الله الرحمن الرحيم

برام ئەحمەد:

سلاَوو ڕەحمەتو بەرەكاتی خوات لەسەر بێت، پاشان:

بە ڕاستی لە دوای ئەم ماوە دووردرێژەوە خۆشحاڵبووم بە نامەكەت. . ئەگەر من خەمبار بووم بەوەی بە سەرت هات لێرەو لەوێ، لەگەڵ ئەوەداكە دەزانم تۆ پیاوێكی بڕوات بە خۆت هەیە، تۆ دەتوانیت خۆت خۆت بونیاد بنێیت جارێكو جارێكی تر ـ بە كۆمەكی خوا ـ هەروەك چۆن بونیادت نا ، ئەم بەربەستە كتوپڕیانە لە توانات كەم ناكاتەوە، مەحرومت ناكات لە ئارامی دڵكەت، لە دامەزراوی هەنگاوەكانت. .

پێم خۆشە زیاترت بۆبنوسم. .

بەلاَم دەمبینی كە من لە عەقیدەو ئیماندا چاكترم لە هەر كاتێكی ڕابردوو ، لە ڕوونی ئەم عەقیدەیەو ئەم ئیمانە لە دەروونمدا. . لە ڕوونی هەستكردنو بۆچوونمدا بۆ ئەم كارەو بۆ داخوازیەكانی. . ڕوونی ئامانجو هۆكارو ڕێگاو مەبەست. . هەموو ئەمانە چاكەیەكی زۆری جوانە، زۆرترە لە هەموو ئەوەی لە نرخیدا من پێشكەشم كردووە، لە پشوودانو تەندروستیم . سوپاس بۆ خوا. من ئومێدەوارم بمێنمەوە لەسەر پەیوەندیكردن بە تۆوە، لەم ڕێگەیەوە، كە خوای گەورە دوای ونبونێكی دووردرێژ بۆی كردینەوە. . .

بەلاَم نامەی دووەم، ئەوەیان گرنگترو مەزنترو سەرسوڕهێنەرترە لە نامەی یەكەم:

بسم الله الرحمن الرحيم

برام ئەحمەد:

سلاَوو ڕەحمەتی خوات لێ بێ. . پاشان. .

كوڕەكەم پێی ڕاگەیاندم. . كە ئەو وەك وەسێتم بۆ كردبوو بە ناوی منەوە بۆی نووسیبوویت، تۆش وەلاَمت داوەتەوە، بەوەی من لە تۆدا بینیومە لە دەروون ئارامیی. . ئاساییە سوپاست بكەم؟ بڕواشم وایە گرنگتر لەوەی سوپاست بكەم، ئەوەیە دڵنیات بكەم لە خۆم، كە من لەو حاڵەمدام كە دەیزانیت. .

بە ڕاستی خوام دۆزیەوە، بە شێوەیەك كە هەرگیز لەوەو پێش نەم دۆزیبووەوە، بەڕاستی پرۆگرامەكەیو ڕێگەكەیم ناسی، بە شێوەیەك كە هەرگیز لەوەو پێش نەم ناسیبوو. . بەڕاستی دڵئارام بووم بۆ لای چاودێریەكەی، متمانەم كرد بە بەڵێنەكەی بۆ ئیمانداران، بە شێوەیەك كە هەرگیز لەوەوپێش وا دڵئارام نەبووم. . من دوای ئەمانە لەسەر ئەوەی بەڵێنی پێدام سەرم بەرزە و بۆ جگە لە خوا داینانەوێنم، خوای گەورە ئەوەی بیەوێت دەیكات. . خوای گەورە زاڵە بەسەر فرمانیدا، بەلاَم زۆربەی خەڵكی نازانن. . [1]

دەجەوی حوكمەكانی عەبدولناسر دەردەبڕێت

دوای چوارمانگ لە دادگایی كردنی سەید قوتبو براكانی، لە ڕۆژی یەكشەممە 1966/8/21دا فەریقی یەكەم فوئاد دەجەوی حوكمەكانی بەسەر هەر چلو سێ تۆمەتبارەكەدا لە قەزیەی ڕێكخستنی برایاندا دەركرد. .

بەڵكو دەڵێین: دەجەوی ئەو حوكمانەی دەربڕی كە عەبدولناسر دەری كردبوون بەسەر سەید قوتبو براكانیدا.

ئەگەر بمانەوێ وردتر بڵێین: دەجەوی ئەو حومانەی دەربڕی كە دوژمنانی ئیسلام ـ لە زایونیەتو خاچپەرستانو بێباوەڕان ـ دەریان كردبوو بەسەر سەیدو براكانیدا!

حوكمەكانیشی زۆر سەختو ستەمكارانەو توندو تیژبوون، بە شێوەیەك هیچ یەكێكیان لێی دەرباز نەبوون!

---

[1] هەمان سەرچاوە: 40.

حوكمیدا بەسەر حەوت كەسیاندا بە لەسێدارەدان، بەسەر بیستو پێنج كەسیاندا بە زیندانی هەتا هەتایی، بەسەر یانزە كەسیاندا بە زیندان لە پانزە ساڵەوە تا دە ساڵ، ئەوانەی حوكمی لە سێدارەدانیان بەسەردا سەپێنرا سەركردەكانی ڕێكخستنی برایان بوون كە بریتیبوون لە: سەید قوتب، محەمەد یوسف هەواش، عەبدولفەتاح ئیسماعیل، سەبری عەرەفە، ئەحمەد عەبدولمەجید، مەجدی عەبدولعەزیز، عەلی عشماوی[1]

بەڵام عەلی عشماوی ئەو كەسایەتیە گومان لێكراوە نامۆیە حكومەت دوای ماوەیەكی كەم ئازادی كرد، كاری بۆ ئاسان كرد تا سەفەر بكات بۆ ئەمەریكاو ئێستە لەوێ دەژی!

ئەحمەدو مەجدی و سەبری، ئەوانیش حوكمەكەیان ئاسانتر كرا بۆ زیندانی هەتا هەتایی، بەڵام سەید قوتبو عەبدولفەتاح هەواش، حوكمی لە سێدارەدانیان بەسەردا جێبەجێ كراو لە سێدارە دران.

مەمدوح ئەلدێری چۆنیەتی ڕاگەیاندنی حوكمی لەسێدارەدان بەسەید دەگێڕێتەوە

هەركاتێك دادگا بیویستایە حوكمە سەپێنراوەكانی سەر برایان دەربڕێ، هەموویانی دەخستە ناو قەفەزی تاوانباركردنەوە، ئەو كەسەی كە دەیانویست حوكمی تایبەتی خۆی بدەن بە گوێیدا، لە قەفەزی تۆمەتباركردن دەریان دەهێنا بۆ ژورێكی تایبەت بە تەنیشتی قەفەزەكەوە، حوكمەكەی خۆی دەبیستو پاشان دەیان گێڕایەوە بۆ لای براكانی. .

مەمدوح ئەلدێری كە یەكێك بوو لە برا حوكم بەسەردا دراوەكان. . دەگێڕێتەوە كە چۆن حوكمی لە سێدارەدانیان دا بە گوێی سەید قوتبداو دەڵێت:

ڕۆژی دەربڕینی حوكمەكان هەموومانیان لە ناو ئۆتۆمبێلێكی بەرگری مەدەنیدا برد، هەموومانیان خستە ناو قەفەزەوە، لە هەمان ژووردا ئەندازیارێكی تێدا بوو كە هەڵدەستا بە تۆماركردنی حوكمەكان لەو ژوورەدا كە بە تەنیشتی ئەو ژوورەوە بوو كە قەفەزەكەی تێدا بوو. . مامۆستا سەیدیان بانگ كرد. . بردیانە ژوورەكەی تەنیشتیو لەوێ حوكمەكەیان بۆ دەربڕی. . بینیمان ئەو ئەندازیارە كەحوكمەكان تۆمار دەكات دەگری. . ئیتر زانیمان كە حوكمەكەی سەید لە سێدارەدانە!

مەمدوح ئەمەش دەڵێت: گوێم لێبوو كاتێ سەید حوكمەكەی خۆی درا بە گوێدا، وتی: الحمد لله.[2]

زەینەب غەزالی دواسەردانی سەید بۆ لای حەمیدەی خوشكی دەگێڕێتەوە

زەینەب غەزالی ـ كە لەگەڵ حەمیدەدا لە یەك زینداندا بوون ـ هەواڵی دواسەردانی سەید دەگێڕێتەوە بۆ لای خوشكە زیندانیەكەی —حەمیدە– لە زینداندا:

(پاش دەركردنی حوكمەكان بە پێنج ڕۆژ، درا لە دەرگای زیندانەكەو كرایەوە، سەید قوتبی برامان هاتە ژوورەوە، سەفوەت ئەلڕوبی وئەفسەرێكی ئەركانی جەنگی زیندانی لەگەڵ بوو پێیان دەوت ئیبراهیم. .

ئەفسەرەكە ڕۆشتو سەفوەتو بەڕێز سەید قوتب مانەوە. .

وتم: سلاوت لێبێت ئەی سەیدی برا، ئەمە شتێكی كتوپڕی دڵخۆشكەرە، بەلامانەوە زۆر بەنرخە، ئەمە چەند چركەیەكە لە ڕەزامەندی خوا كە لەگەڵماندا دابنیشی!

سەید دانیشتو دەستی كرد بە قسەكردن دەربارەی ئەجەلو وادەكانی، ئەوەی كە هەمووی بە دەستی خوایەو هیچ كەس دەسەڵاتی تیایدا نیە جگە لە خوا. . فەرمانی پێكردین بە ڕازی بوونو تەسلیم بوون، وتەكانی دەربارەی ڕەزایەت بوو بە قەزای خواو، بە نهێنی هەندێ وشەی نهێنیشی بە من وت.

[1] الموتی یتكلمون: 194 ـ 195.
[2] مذابح الاخوان: 118.

لێرەدا سەفوەت ئەلڕوبی تورە بوو، ڕقی هەستاو چاوپێکەوتنەکەی کۆتایی پێهێنا، پیشەوای شەهیدیش بۆ ئێمەی ڕوانی و وتی: ئەوەی لەسەرمانە، ئەوەیە خۆمان ڕابێنین لەسەر ئارامگرتن. . پاشان ڕۆشت. .).[1]

مەلیك فەیسەڵ واسیتە دەكات تا سەید قوتب لە سێدارە نەدرێت

حوكمدان بەسەر سەید قوتبو هەردوو براكەی ـ محەممەد یوسف هەواشو عەبدولفەتاح ئیسماعیل ـ زۆرێك لە ناڕەزاییو خۆپیشاندانی هێنایە كایەوە، لەگەڵ حەملەی دژایەتی كردنو ناڕەزایی دەربڕین لە ژمارەیەك لە ولآتە عەرەبیو ئیسلامیەكاندا!

ژمارەیەك لە برایانی موسڵمان لە ولآتە عەرەبیەكاندا پەیوەندیان كرد بە ژمارەیەك لە بەرپرسانەوە تا واسیتە بكەن لای عەبدولناسر بۆ سوك كردنی حوكمی لەسێدارەدان لەسەر سەیدقوتب.

لەوانە كە واسیتەیان كرد لای عەبدولناسر، مەلیك فەیسەڵی كوڕی عەبدولعەزیز بوو.

ئەحمەد ڕائف لەو كتێبەیدا كە لەم دواییەدا بە چاپ گەیەنرا (سراديب الشيطان) چیرۆكی مەلیك فەیسەل لەگەڵ عەبدولناسردا دەگێڕێتەوە كە وەریگرتووە لە یەكێك لە وەزیرەكانی لای عەبدولناسرەوە:

ئەحمەد ڕائف لە ژێر ناونیشانی (فەیسەڵ شەفاعەت بۆ سەید قوتب دەكات) دەڵێت: چیرۆكێكم بیركەوتەوە كە لەم دواییەدا یەكێك لە وەزیرەكانی سەردەمی عەبدولناسر بۆی گێڕامەوە ،چیرۆكەكەش لە كاتی لە سێدارەدانی شەهید سەید قوتبدا بوو، ئەم وەزیرە دادەنیشێت لەگەڵ عەبدولناسردا بۆ مشتومڕی هەندێك ئیشو كاری ئابووری. لەم دانیشتنەدا ئەنوەر ساداتو حسەین ئەلشافیعی ئامادە دەبن.

سامی شەرەف هاتە ژوورەوە، كاغەزێكی بە دەستەوە بوو، هەوڵیدا بچرپێنی بە گوێی عەبدولناسردا، ئەویش دەنگی بەرزكردەوەو بە توندی وتی:

ـ چیە؟ چی تیایە؟

سامی شەرەف بە ترسو لەرزەوە وتی:

ـ ئەی گەورەی من! ئەمە بروسكەیە كە لە مەلیك فەیسەڵەوە، تكاو ڕجای زۆر دەكات كە سەید قوتب لەسێدارەنەدرێت.

تووڕەییو بێزارییەك بە دەموچاوی عەبدولناسرەوە دەركەوتو وتی:

ـ من نازانم مندالآنی ولآتەكان بۆ هێندە گرنگی بە سەید ئەدەن؟

سامی شەرەف بە لەرزۆكی وەستابوو، عەبدولناسر نەڕاندی بەسەریدا. .

ـ بڕۆ دەرەوە!

سامی شەرەف بە پەلە شوێنەكەی جێ هێشت

جارێكی تر عەبدولناسر وەستاندیەوەو پێی وت:

ـ گوێ بگرە. .

ـ گەورەم. .

عەبدولناسر كەمێك بیری كردەوەو بڕیاریدا، خوا بیكوژێت چ بڕیارێك بوو، پاشان خوا بیكوژێت چۆن بڕیارێكی دا، پاشان پشتی هەڵكردو خۆی بە گەورە گرت، وتی:

ـ بەیانی زۆر بەزوویی لە سێدارەی بدەن، لە پاش لە سێدارەدانی بروسكەكەی فەیسەڵم بۆ بهێنەرەوە! پاشان بروسكەیەكی داوای لێبوردنی بۆ بنووسە. .

وە لە ئەهرامدا لە دوو دێڕدا دەنووسرێت (تم الاعدام). .

---

[1] ايام في حياتي: 182.

لای کردەوە بەلای دوو نەفەرەکەوە ـ دوو جێگرەکەی ـ بە پێکەنینو گاڵتەجاڕیەکەوە وتی: وانیە. . ئەی چی؟
ئەوانیش بەشداریان لە پێکەنینەکەدا کرد و سامی چوویە دەرەوە.
سەید قوتب لەگەڵ بەرەبەیاندا لە سێدارە درا. . لە وڵاتە ئیسلامیەکاندا تەعزیەی بۆ دانرا. .
ئەحمەد ڕائف بەردەوام دەبێت لە سەر چیرۆکەکەی:
منیش قورگم وشکبوو، پرسیارم لە وەزیرەکە کرد:
ـ ئەی تۆ چیت وت؟
وتی: تۆ عەبدولناسر ناناسی. . هیچ کەسێك نیە بتوانێت مشتومڕی لەگەڵ بکات. . هەقت چیە بە ناڕەزایی دەربڕین لەسەر حوکمەکەی. .
ـ منیش بە سەرسوڕمانەوە پرسیارم لێکردەوە:
ـ ئەی لە دوای جێبەجێکردنی حوکمی لە سێدارەدان، ئایا هیچ یەکێك لە وەزیرەکان پەژارەو ناڕەزاییان دەرنەبڕی؟
ـ وتی: دوای جێبەجێکردنی حوکمی لە سێدارەدانی شەهید سەید قوتب، هەر وەزیرێك هەوڵی ئەوەی ئەدا لەوەوە وشەیەك بگەیەنرێتە سەرۆك کە بەڵگە بێت لەسەر خۆشحاڵبوونی، پاشان ئەحمەد رائف کاریگەری هەواڵی لە سێدارەدان لەسەر فەیسەڵ دەگێڕێتەوە.
بیری حاجی ساڵح ئوزجانم کەوتەوە کاتێك پێی وتم:
ـ چوومە لای مەلیك فەیسەڵ بە ڕەحمەت بێت، کاتێك سەید قوتب لە سێدارە درابوو، تا ئەوکاتە من ئەم هەواڵەم نەبیستبوو بینیم زۆر خەمبارەو فرمێسك بە چاوەکانیدا دێتە خوارەوە.
سەرم سوڕماو حەپەسام پرسیارم لێ کرد، پێی وتم:
ـ خوای گەورە پاداشتت گەورەترکات لە شەهید سەید قوتب دا، ئەمڕۆ ئەو بەدیداری خوای خۆی گەشت!
ـ منیش بە پەشۆکاویەوە وتم: **إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعونَ**
مەلیك فەیسەڵ وتی:
نامەم بۆ ناردن واسیتەم کرد بۆ لای کە بە زیندوویی ئازادی بکات، هەرچیەکی دەوێت لەسەری داوا بکات، بەڵام ئەمە ویستی خوایە، بۆ هەموو ئەجەلێك نووسراوێك هەیە، دەبێت ئەم نەتەوەیە شەهیدی هەبێت.
تا ئێستەش لەگەڵ ئەحمەد ڕائفداین لە چیرۆکەکەیدا، ئەوەتە کاریگەری ئاگاداربوونی زیندانیەکان لە هەواڵی شەهیدکردنی سەید قوتب دەگێڕێتەوەو دەڵێت:
پەیمانداوە بە یادکردنەوە بۆ ئەو ڕۆژەی تیایدا هەواڵی لە سێدارەدانی شەهیدمان پێ گەشت، کە ئێمە لەو ڕۆژەدا لە زیندانی ئەبی زەعبەلی سیاسیی بووین، قسەکردن حەرامو قەدەغە بوو، ترسو بیم باڵی کێشابوو بەسەر زیندانو بەندیخانەکاندا، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا یەکەم نوێژی جەماعەت لە ئەبی زەعبەل ئەنجامدرا. . ئەویش نوێژی شێوان بوو. . ئیمام ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (**وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَاناً فَتُقُبِّلَ مِن أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّهُ مِنَ الْمُتَّقِين**) (المائدة: 27). ئیتر زیندانەکە پڕبوو لەناڵەی گریان!. .)[1]

---

[1] سراديب الشيطان: 149 ـ 152.

حەمیدە قوتب موساوەماتی شەوی لەسێدارەدان دەگێڕێتەوە!

مساوەماتی زۆر لەگەڵ سەید قوتبدا کرا، تا واز لە بانگەوازەکەی بهێنێت‌و پشت لە کارەکەی هەڵکات‌و لەگەڵ خوای گەورە پەیوەندی بپچڕێت و خۆی دابڕێت لە ڕێکخستنی نوێی برایان، داوای لێکرا تەنها دێڕێك یان ڕستەیەك بۆ سەرۆك عەبدولناسر بنووسێت ، داوای ائیبوردنی لێبکات تا بەزەیی پیایدا بێتەوە، ئەوکاتە لە زیندانەکەی دەردەچێت وحوکمی لە سێدارەدانەکەی هەڵدەوەشێتەوە، دونیای بۆ واڵا دەکرێت، هەرچیەکی دەوێت لە پلەو پایەو شوێن‌و پیشەو سەروەت‌و سامان بیبات بە ئارەزووی خۆی. .

ئەم مساوەمات کردنە درێژەی کێشا، تا کۆتا شەوی ژیانی، خوێنڕێژان حەمیدەی خوشکی سەیدیان بەکارهێنا بۆ فشار خستنە سەری تا وەڵامیان بداتەوە، با گوێ بگرین لە حەمیدە مساوەماتی شەوی لە سێدارەدانمان بۆ بگێڕێتەوە: (حەمزە ئەلبەسیونی ـ بەڕێوەبەری زیندانی جەنگی ـ بانگی کردم بۆ نووسینگەکەی، حوکمی لە سێدارەدان‌و ئیمزا لەسەرکردنەکەی نیشاندام.

پاشان پێی وتم: حکومەت ئامادەیە ئەم حوکمە سووك بکات، ئەگەر براکەم وەڵامیان بداتەوە بۆئەوەی لێی داوا دەکەن!

پێی وتم: تیاچونی براکەم نەك بە تەنها بۆ تۆ بەڵکو زیانێکە بۆ میسر بە گشتی، من وای بۆ ناچم دوای چەند کاتژمێرێك ئەم کەسە لە دەست بدەین، ئێمە دەمانەوێت ڕزگاری بکەین لە لەسێدارەدان بەهەر جۆرو بە هەر هۆکارێك بێت.

چەند وشەیەکە کە بیڵێت. ڕزگاری دەکات لە حوکمی لە سێدارەدان، هیچ کەسێك ناتوانێت کاری تێبکات تۆ نەبێت، بە تەنها تۆ ڕاسپێراوی کە ئەوانەی پێ بڵێیت کەمن ڕاسپێراوم پێی بڵێم، بەڵام هیچ کەس لە تۆ چاکتر نیە کە ئەم فەرمانەی پێ بگەیەنێت، چەند وشەیەکە دەیڵێت، ئیتر هەموو شت کۆتایی پێ دێت! دەمانەوێت بڵێت: **ئـەم بزاڤە -برایانی موسڵمان- پەیوەندیدارە بە لایەنێکەوە، دوای ئەوە قەزیەکە تایبەت بە تۆ کۆتایی دێت، بەڵام ئەو بە لێبوردنێکی تەندروستی ئازاد دەکرێت!** منیش بە حەمزەم وت: بەڵام تۆ دەزانی ـ هەروەك چۆن عەبدولناسریش دەزانێ ـ کە ئەم بزاڤە بە هیچ لایەنێك لە لایەنەکانەوە پەیوەندیدار نیە! حەمزە ئەلبەسیونی وتی: من دەزانم، هەمووماں دەزانین کە ئێوە تاکە لایەنن لە میسردا کاردەکەن لە پێناوی عەقیدەدا، ئێمە دەزانین کە ئێوە چاکترین خەڵکن لە وڵاتەکەدا، بەڵام ئێمە دەمانەوی سەید قوتب لە لەسێدارەدان ڕزگار بکەین!

پاشان سەیری سەفوەت ئەلڕوبی کردو پێی وت: بیبەرەوە بۆ لای براکەی.

منیش ڕۆیشتم بۆ لای براکەم، سڵاوم لێکرد، ئەوەی ئەوان لێیان دەویست پێم ڕاگەیاند، ئەویش بۆی ڕوانیم، تا کاریگەری ئەوە ببینێ لەسەر دەم‌و چاوی من، وەك ئەوەی پێم بڵێت ئایا تۆ داوای ئەمە دەکەیت یان ئەوان؟ توانیم بە ئاماژە تێی بگەیەنم کە ئەوان. لێرەدا بۆی ڕوانیمەوەو وتی: سوێند بەخوا ئەگەر ئەم قسەیە ڕاست بوایە دەم گوت، هیچ هێزێك لەسەر زەویدا نەیدەتوانی ڕێگەم لێ بگرێت لە گوتنی! بەڵام ڕووی نەداوە، من هەرگیز درۆ ناکەم!!

سەفوەت پرسیاری لێ کرد: یەعنی ئەوەبیروڕاتە؟

سەید وەڵامیدایەوە: بەڵێ!

سەفوەت جێی هێشتین‌و وتی: بە گشتی تۆزێك لەگەڵ یەك دانیشن!

منیش چیرۆکەکەم لە سەرەتاوە لە براکەم گەیاند: پێم وت: حەمزە بانگی کردوم لە سێدارەدانەکەی پێ نیشانداوم، داوای لێکردووم کە ئەم داوایە لە تۆ بکەم!

لێی پرسیم: ئەی خوشکم تۆ ڕازیت بەمە؟

وتم: نەخێر.

وتی: ئەوانە توانای سودو زیان گەیاندنیان بە خۆیان نیە، تەمەنەکان بە دەستی خوایە، ئەوان توانای حوکم کردنیان لە ژیانی مندا نیە ، ناتوانن تەمەنەکان درێژ بکەنەوە، ناتوانن کورتیشی بکەنەوە، هەموو ئەمانە بە دەستی خوایە. . خوای گەورە بە هەموو شتێکیان ئاگادارە)[1]

ئەوە کۆتا یەکتر بینین بوو لە نێوان حەمیدەی موجاهیدەو برا شەهیدەکەیدا!!

وتەکانی سەید کە لە بەرزیو بڵندیدا بەسەر فشارو نارەحەتیەکاندا وتویەتی

چەند دەستەواژەیەك گێڕراونەتەوەو دراونەتە پاڵ سەید قوتب، کە ئەو لەو بارودۆخەدا دەری بڕیون ـ بارودۆخی مساوەمات و فشارو تەماع خستنە بەردەم ـ ئەو بەو وتانەی بەرپەرچی هەموو ئەو هەوڵانەی داوەتەوە کە لەگەڵیدا دراوە بۆ پێ هەڵخلیسکاندنو لەقکردنی هەڵوێستەکەیو واز پێهێنانی لە بانگەوازەکەی!

یەکێك لە براکانی پرسیاری لێ کرد: بۆچی تەواو ڕاشکاوانە قسەت دەکرد لە دادگادا لەکاتێکدا دەتتوانی گەردنی خۆت بپارێزی؟ وتی: **چونکە لە عەقیدەدا پێچ لێدان ڕەوا نیە، سەرکردە بۆی نیە کە بە ڕوخسەت کار بکات!.**

کاتێك حوکمی لە سێدارەدانەکەی بیست وتی: **سوپاس بۆ خوا بە ڕاستی پانزە ساڵ کارم کرد بۆ بەدەستهێنانی شەهیدی.**

لە چاوپێکەوتنەکەی لەگەڵ حەمیدەی خوشکی پێی وت: ئەگەر باوکی ڕابەر (حەسەن ئەلهوزەیبی)ت بینی سەلامی منی پێ بگەیەنە، پێی بڵێ: **سەید بەرگەی قورسترین شتی گرت کە مرۆڤ بەرگەی بگرێت، تا کەمترین خراپەی پێوە نەنیشێت.**

کاتێك داوای لێ کرا داوای لێبوردن بکات لە بەرامبەر ئازادکرنیدا، وتی: **داوای لێبوردن ناکەم لەوەی کارم لەگەڵ خوادا کردووە!**

کاتێك داوای نووسینی چەند وشەیەکیان لێکرد تا عەبدولناسر ڕەحمی پێ بکات، وتی: **ئەو پەنجە شایەتومانەی کە لە نوێژدا شایەتی تاكو تەنهایی بۆ خوا دەدات، ڕەفزی ئەوە دەکات کە تەنها پیتێك بنوسێت حوکمی ستەمکاری پێ بچەسپێ.**

لە بەرپەرچدانەوەی ئەو داواکاریەدا وتی: **بۆچی داوای ڕەحم پێکردن بکەم؟ ئەگەر بە ڕەوا زیندان کراوم ئەوە حوکمی ڕەوام پێ ڕەوایە! ئەگەر بە نارەوا زیندانی کراوم، ئەوە من گەورەترم لەوەی داوای ڕەحم پێکردن لە نارەوا بکەم!!**[2].

لەم دەربڕینانەوە، بۆمان دەردەکەوێت کە خوای گەورە چۆن سەیدی تا کۆتا چرکە لە ژیانیدا لەسەر حەق دامەزراوو چەسپاو کردووە، بە شێوەیەك ئەم وتەیەی خوای بەسەردا دەچەسپێت کە دەفەرموێت: **(مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً)** (الأحزاب: 23).

هەروەك لە بەرزبوونەوەیدا بەسەر هەموو مساوەماتەکاندا ئەم ئایەتە دەیگێڕێتەوە: **(وَإِن كَادُواْ لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذاً لاَّتَّخَذُوكَ خَلِيلاً* وَلَوْلاَ أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئاً قَلِيلاً* إِذاً لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيراً)** (الإسراء: 73 ـ75).

هەر لەسەر بەرزبوونەوەی بەسەر مساوەماتەکانو، دامەزراوی لەسەر حەق، وتەی شاعیری موجاهید جەمال فەوزی بەڕەحمەت بێت بەسەردا دەچەسپێ کە لە دیوانی **(الصبر والثبات)**دا دەربارەی شەهیدی حەق دەڵێت:

باع الحياة رخيصة — لله يرجو اجرها

حتى طوته سجونهم — دهرا وفي ظلماتها

كم ساوموه لكي يحيد — عن العهود باسرها

---

[1] أيام في حياتي: 183 ـ 184.

[2] لماذا اعدم سيد قطب واخوانه: 2.

ولكي يخون كتائبا باعوا النفوس لربها
ولكي يشوه مآأضاء الكون من صفحاتها
ولكي يكون صنيعة الشيطان بين صفوفها
وأبى الكريم مباهج الدنيا وطلق امرها
ورأى السجون معاقل الاحرار رغم قيودها
وأصر أن يعلي نداء الحق في جنباتها
فقضى السنين العشر عملاقا كشم جبالها
وطوته جدران السجون لكي يرى اهوالها
كم فرقته سياطهم وتلقفه كلابها
حتى ارتقته شهادة ليكون من ابرارها
وهناك يلقى ربه ويطل من عليائها.[1]

عەبدولموتەعال ئەلجەبوری دربارەی شەوی لە سێدارەدان دەدوێت

عەبدولموتەعال دەگێڕێتەوە کە حکومەت زۆر پەلەی کرد لە لەسێدارەدانی سەید قوتبو براکانیدا: (ئەوەی تەمەنی لە شەست ساڵ زیاتر بێت، حوکمی لەسێدارەدانی بۆ سوک دەکرێت بۆ هەتا هەتایی، بەڵام مەسەلەکە مەسەلەی یاسا نەبوو. .

ئێمە لە شەوێك لە شەوەکان لە زیندان نوستبووین، بۆ وەڵامدانەوەی ئەو حەزەی کەمرۆڤ بۆ دەستخستنی زۆرترین زانیاری هەیەتی، هەندێك لە براکانمان لە درزی زیندانەکانەوە دەیانڕەوانی. بینیان هەندێك لە پاسەوانانی زیندان خۆیان پڕچەك کردووە، هەر دوو شەهید محەممەد هەواش و عەبدولفەتاح ئیسماعیلیان لەدوای ڕاگەیاندنی حوکمی لەسێدارەدان بە سەریاندا ئامادە کرد ، لەو زیندانە بچوکەوە کە تیایدا گۆشەگیرو دابڕاویان کردبوون هێنایانن تا ئەو جلو بەرگانەی کە لە زیندانی گەورەی جەنگیی پێشوودا لەبەریاندا بوو هەڵیبگرن لەگەڵ خۆیان.

کتوپڕ چاومان کەوت بەسەر لەسێدارەداندا بەبێ هیچ ئیجرائاتێکی باو، تەنانەت بەبێ پەتی تازەی لەسێدارەدان، بەبێ هیچ شتێك لە ئیجرائاتی ڕۆتینی.

بۆ نموونە: لە لائیحەی زیندانەکاندا،یاسایەك هەبوو کە بڕیاری دەدا بە کێشانی حوکم بەسەردا دراوەکەو گرتنی لێدانی دڵو فشاری خوێنەکەی، هەروەها ئامادەکردنی کەسو کاریو پێدانی هەل پێی تاوەسێتی خۆی بنووسێتو حەزو ئارەزووەکانی لە دنیادا جێبەجێ بکات. . هەموو ئەم ئیجرائاتانە جێبەجێ نەکران، چونکە مەسەلەکە کردەوەیەکی چەتەیی بوو، کە مەبەستی ڕزگاربوون بوو لە پیاوان!!)[2]

---

[1] دیوانی (الصبر والثبات): 34 ـ 36.

[2] لماذا اغتيل الشهيد حسن البنا، عبدالمتعال الجبوري: 109 ـ 110.

زەردەخەنەی خۆشحاڵی سەیدقوتب بە شەهیدبوون

لە شەوی جێبەجێکردنی حوکمی لە سێدارەدان بەسەر سەیدو براکانیدا، هەرسێ براکە لە زیندانی جەنگیەوە گوێزرانەوە بۆ زیندانی (الاستئناف) تا لە سێدارەبدرێن. تەلەفزیۆن لە هەواڵەکانی سەر لە ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممەیدا 1966/8/28 وێنەیەکی سەید قوتبو هەردوو براکەی بلاودەکردەوە لەکاتی دەرچوونیان لە زیندانی جەنگی بۆ لای ئۆتۆمبێلەکە بۆ زیندانی ئیستئناف.

ئێمە ـ لە کاتێکدا سەیری هەواڵەکانی تەلەفزیۆنمان دەکرد ـ سەید قوتبمان بینی کە لە دەرەوە بوو، ڕێك ڕاوەستابوو، سەربەرز بوو، ناوچاوی ڕوون بوو، شادی پەخش دەکردەوە، دەستی درێژدەکرد بۆ هەموو سەربازو پاسەوانێکی بەردەم زیندانی جەنگی و سەلامی لێ دەکردنو تەوقەی لەگەڵ دەکردن، بە زەردەخەنەیەکی هیوا بەخشەوە خواحافیزی لێ دەکردن!! پاشان سەید قوتبمان بینی کە سواری ئۆتۆمبێلێکی سوپا بوو، زەردەخەنەی هیوا بەخش هەموو دەموچاوی گرتبووەوە، دەستی بەرز کردبوویەوە بۆ ماڵئاوایی سەربازو پاسەوانە ڕاوەستاوەکان و سلاو لێکردنیان، کاتێك ئۆتۆمبێلەکە دەستی بە ڕۆشتن کرد، سەید قوتب سەیرێکی ڕاسوەتاوەکانی کرد بە تەنیشتی پەنجەرەی ئۆتۆمبێلەکەوە، زەردەخەنە هیوا بەخشەکەی هەروەك خۆی بوو، وێنەی ئەم زەردەخەنەیە گیراو لە ڕۆژنامەکاندا بلاوکرایەوە، لە هەموو ئەو نووسراوانەدا بلاو دەکرایەوە کە سەبارەت بە شەهید سەید قوتب دەدوان، وەلەو گۆڤارانەدا کە بە بۆنەی شەهیکردنیەوە قسەیان دەکرد. .

ئەم زەردەخەنە سیحراویە واتای زۆر دەبەخشێ، زۆر شت دەگەیەنێت، بەڵگەیە لەسەر زۆرشت، سەید قوتب لە میانەی ئەو زەردەخەنەیەوە زۆر شتی وتووە، هەموو کەسێك کە وتەی سەیدی بوێت بۆ نەوەکانی داهاتوو لە ئەستۆی گرتووە! ئەوە زەردەخەنەی خۆشحاڵیو ڕەزامەندیە، زەردەخەنەی سەرکەوتنو بردنەوەیە. .

وەك ئەوەی سەید بەرەو مردن نەڕوات، بەڵکو بەرەو بوك بڕوات، لە ڕاستیدا هەر بەرەو بوك ڕۆیشتووە لە بەهەشتەکانی خێرو خۆشیدا. . بە پشتیوانی خوا. .

شاعیریش ڕاستی وتووە لەم زەردەخەنەی سەید قوتبدا کە دەڵێت:

يا شهيدا رفع الله به	جبهة الحق على طول المدي
سوف تبقى في الحنايا علما	حاديا للركب رمزا للفدى
ما نسينا أنت قد علمتنا	بسمة المؤمن في وجه الردى[1].

سامی جەوهەر ساتەکانی لە سێدارەدان دەگێڕێتەوە

چرکەکانی کۆتایی تەمەنی شەهید سەید قوتب جێ دێڵێن بۆ ڕۆژنامەنووس سامی جەوهەر، کە ئامادەی لەسێدارەدانەکە بووەو شاهیدە لەسەری. .

دەڵێت: (. . گشت سەرۆکەکانی تەحریر لە ڕۆنامەکاندا پەیوەندی تەلەفۆنییان پێ گەشت لە مەکتەبی سامی شەرەف سکرتێری سەرۆك عەبدولناسر بۆ زانیایەکانەوە. . سامی شەرەف مۆڵەتی بە بلاوکردنەوەی هەواڵێك دا لە لاپەڕە (یەکی) ڕۆژنامەکاندا کە لە بەیانی ڕۆژی دووشەمە 29ی ئابدا، واتە ڕۆژی دووەم ـ بەبێ ناونیشانی سەرنجڕاکێش، لەسەر یەك ستون. .

ئەمەش دەقی ئەو هەواڵەیە : **سەرلەبەیانی ئەمڕۆ حوکمی لە سێدارەدان لەسەر هەریەك لە سەید قوتب، عەبدولفەتاح ئیسماعیل، محەممەد یوسف هەواش، سەرکردەکانی ڕێکخستنی ئیرهابی برایانی موسڵمان جێبەجێکرا!**

سەرۆك جەمال عەبدولناسر بڕیارێکی دەرکرد بە سوککردنی سزای لەسێدارەکان سەبارەت چوارکەسی تریان لەبەر کەمی تەمەنیان و گۆڕی بەحوکمی هەتا هەتایی لەگەڵ ئیشی قورسدا!.

[1] لماذا اعدم سيد قطب واخوانه: 3.

دابەزاندنی هەواڵەکە لەسەر ڕۆژنامەکان لە نیوەشەودا بوو. . لەبەر ئەوە ڕۆژنامەی **(الأخبار)** نەیتوانی لە چاپی یەکەمیدا بڵاوی بکاتەوە، هەروەها ڕۆژنامەی **(الجمهورية)**ش، بەڵام **(الأهرام)** توانی بڵاوی بکاتەوە!

ئاشکرایە کە لە سەرەتای کاتژمێر پێنجی سەرلەبەیانییەوە ڕۆژنامەکان دەگەشتنە دەستی زۆربەی خوێنەران. بڵاوکردنەوەی هەواڵەکەش ئەوە دەگەیەنێت کە لە سێدارەدانەکە پێش کاتژمێر پێنج ئەنجامدراوە.

کۆمەڵێك پەیوەندیم کرد تا وادەی جێبەجێکردنی حوکمەکە بزانم بۆ ئەوەی ئامادەبم، چونکە هەمیشە لە حوکمی لە سێدارەداندا ڕێگە ئەدرا بە ئامادەبوونی ڕۆژنامەنووسانو وێنەگران، بەڵام دەزگای ئاسایش هیچ بیرۆکەیەکی لانەبوو دەربارەی وادەکەی. جیا لە پۆلیسی فریاکەوتن کە داواکاریەکیان پێگەیشتبوو کە دوو ئۆتۆمبێلی فریاکەوتن لە کاتژمێر یەکونیوی شەودا بنێرن بۆ باڵەخانەی فیرقەی ئاسایش لە **(الدراسة)** بۆ کارێکی نهێنی، چووم بۆ ماڵی دەجەوی کە حوکمی لەسێدارەدانی جێبەجێ دەکرد، وەبۆ ماڵی هەردوو یاریدەدەرەکەی. ئەو وەڵامەی لە هەرسێ ماڵەکەوە وەرمگرت، ئەوەبوو کە ئۆتۆمبێلێك لە تەواوی نیوەی شەودا هاتووەو لەگەڵ خۆیدا بردوویەتی بۆ کارێك.

دڵنیابووم کە لەسێدارەدان پێش هاتنی بەیانی ئەنجام ئەدرێ. . لە بەرەبەیاندا. . لەگەڵ ئەوەدا کەوا باوبووە لە سێدارەدان لە کاتژمێر هەشتی سەرلەبەیانیدا ئەنجام بدرێ!! پاشان ڕووم کردە باڵەخانەی زیندانی (ئیستئناف) لە ـ باب ئەلخەلق ـ کە بەردەوام لەوێ کردەی لەسێدارەدانەکان جێبەجێ دەکرا.

بە چواردەوری باڵەخانەی زیندانەکەدا کەوتم بەسەر کۆمەڵێك نرکەو ناڵەدا ، کە تیشکی ڕووناککەرەوەی لەسەر بوو، لە هەمان کاتدا گۆڕەپانی باب ئەلخەلق تەواو تاریك بوو، دام لە دەرگای زیندانەکە. . هاوڕێ وێنەگرەکەم -عەبدە خەلیل-م لەگەڵدا بوو. . پاسەوانی دەرگاوان تاقێکی بچوکی کردەوە، داوام لێکرد بە نوێنەری بریکاری بگەیەنێت کە حەزدەکەم ئامادەی جێبەجێکردنەکە بم.

پاسەوانەکە تـــاقە تەسکەکەی بەکراوەیی جێ هێشت. .

لەو تاقەوە کۆمەڵێك لە سەربازی دێوەزمەم بینی کە ڕیزبووبوون لە فینادا، چەکیان هەڵگرتبوو!! پاسەوانەکە پاش چەند خولەکێك گەڕایەوەو تاقەکەی داخستو وەڵامی داواکاریەکەی نەدامەوە. . بێ دەنگیەکی ترسناك باڵی کێشا بەسەر ئەو ناوچەیەدا!!

لە کاتژمێر چوارو چارەکی سەرلەبەیانی تەواودا. . دەرگای زیندانەکە کرایەوە. . سەیارەیەکی ڕەش هاتە دەرەوە کە تایبەت بوو بە گواستنەوەی مردووەکان بۆ توێکاری. . لە ڕێگەی گۆڕستانی ئیمام شافعیەوە دەرچوو، کۆمەڵێك ئۆتۆمبێلی لاسلکی پێشی کەوتبوونو هەندێکی تریش لە دواوەی بوون، لەگەڵ کۆمەڵێك ماتۆڕسواردا. . پێش ئەوەی دەرگا دابخرێتەوە لاوێکی باڵا بەرز هاتە دەرەوە پرسیاری لێکردم منیش بەرەو ڕووی ڕۆشتم. . بەهەموو ناسکیەکەوە وتی:

ـ جەنابت بووی داوات کردبوو ئامادەی لەسێدارەدان بیت. . بەداخەوە ئاگاداریان نەکردم کە حەزبەئامادەبوون دەکەین تەنها ئێستە نەبێت. . تەواو، هەموو شت تەواو بوو. . ئۆتۆمبێل لاشەکانی بردن تا بیان شارنەوە. .

لێم پرسی: لەکوێ؟

ـ بە هەمان هێمنیەوە وتی: ئاسایی لەسەر قەبران!

هەستم کرد کە نایەوێت هیچ شتێکی تر ئاشکرا بکات. .)[1].

[1] الموتى يتكلون: 197 ـ 199.

سەيد قوتب شەهيدى زيندوو كۆچى دوايى كرد تا بژى!

لە بەرەبەيانى ڕۆژى دووشەممە 13 جماد الاولى 1386 بەرامبەر 1966/8/29 سەيد قوتبو هەردوو براكەى . عەبدولفەتاح ئيسماعيلو محەممەد يوسف هەواش پێشخران بۆ بەردەم پەتى سێدارە، بە هەنگاوى دامەزراوو پتەوەوە!

كازيوە بەسەر ديمەنى سێ پاڵەوانى شەهيدا هەناسەيدا، كە جەستەكانيان هەڵواسرابوون بە پەتى سێدارەوە، بەڵام ڕۆحەكانيان بە ئاسمانى بەرزەوە پەيوەست بوون. . فريشتەى ئاسمان هاتە خوارەوە لەگەڵ خۆيدا بردنى، ئەو گيانە پاكانەيان لە گەشتێكدا بۆ جيهانى نەمرى برد. . بڕوادارانو شەهيدەكان ڕيزيان بەست بۆ سلاوكردن لەو كەژاوە پيرۆزە. . حۆريەكان ڕازێنرانەوە بۆ پێشوازى مێردەكانيان. . بەهەشت ڕازێنرايەوە بۆ وەفدە تازەكان! بەربەست دانرا لەسەر كۆتا لاپەڕە لە ژيانى پێشەواى شەهيد لەم دونيا براوەيەدا. . تا لە لاى خواى گەورە ژيانى ڕاستەقينەى دەست پێبكات لە بەهەشتى هەتاهەتاييدا **ـ انشاء الله ـ.**

بەم كۆتاييە مەزنە بۆ ژيانى شەهيد سەيد قوتب، فەزڵى خوامان بۆ دەركەوێت لە سەرى كە ڕێزى لێنا بە شەهيد بوون ـ بەئومێدى خوا ـ.

خەڵكى دەژينو دەمردن، بەڵام شەهيدەكان دەژينو دەژين!

خەڵكى دەژين تا بمرن، بەڵام شەهيدەكان دەمرن تا بژين.

بەڕاستى سەيد قوتب بە شەهيدى وەفاتى كرد، تا ژيانى شەهيدانە بباتە سەر ـ **انشاء الله** ـ.

بەم پێيە دروستە كە ناوى(شەهيدى زيندووى) لێبنرێت!

بەڕاستى سەيد شەهيدى زيندووە، بە واتايەكى مەزن بۆ شەهادەتو بۆ ژيان!!

واتاى نزيك بۆ شەهيد فراوانترو گەورەترە لەمە.

شەهيد خواى گەورە هەڵى دەبژێرێت، دەستنيشانى دەكات، دەيكاتە شەهيد، ئەويش شايەتى پێشكەش دەكات بە خواى گەورە.

سەيد قوتبى شەهيد لە تەفسيرى ئەم ئايەتەدا (وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ) (آل عمران: 140)، دەفەرموێت: (ئەوە دەربڕينێكى سەيرە بۆ واتايەكى قوڵ، بە ڕاستى شەهيدەكان هەڵبژێراون.

خواى گەورە لەناو تێكۆشەراندا هەڵيان دەبژێرێ، هەڵيان دەبژێرێ بۆ خۆى ـ جل جلالە ـ كەواتە نە زەرەرە نە زيانە كەشەهيد بيت لە پێناوى خوادا، بەڵكو ئەوە هەڵبژاردنو پاڵاوتنە، ڕێزلێنانو تايبەتمەنكردنە. . ئەوانە ئەو كەسانەن كە خواى گەورە تايبەتى كردوون و شەهادەتى پێ بەخشيون، تا پاكيان بكاتەوە بۆ خۆى ـ جل جلالە ـ تايبەتمەنديان بكات بە نزيكبوونەوە لە خۆيەوە. .

پاشان ئەوانەى شەهيدن خواى گەورە هەڵيان دەبژێرێ، دەيانكات بە شاهيد لەسەر ئەو حەقەى كە ناردوويەتى بۆ خەڵكى، دەيانكات بە شاهيدو ئەوانيش شەهادەت جێبەجێ دەكەن، جێبەجێكردنێك كە گومانى تيا نيە، ڕەخنەى لەسەر نيە، مشتومڕى بەچواردەوردا نيە، جێبەجێى دەكەن و بە تێكۆشانيان تا دەمرن لە پێناوى سەقامگيركردنى ئەم حەقەدا دەيگەيەنن، سەقامگيركردنى لە دونياى خەڵكدا. .)[1]

ئاى چەندە جوانە تەفسيرەكەى سەيد بۆ واتاى (شەهيد) لە وەڵامى پرسيارى ئەفسەرەكەدا كە پرسيارى لێكرد!!

---

[1] الظلال 1: 481.

مەمدوح ئەلدیری دەگێڕێتەوە کە لە کاتی دادگایی کردنی سەید قوتبدا لەو کاتەدا مەمدوحو براکانی تری لە ناو قەفەزی تۆمەتبارکردندا بوون، یەکێك لە ئەفسەرەکان لێی نزیك دەبێتەوەو دەربارەی واتای شەهید پرسیاری لێدەکات، سەیدیش بەم وتەیەی وەڵامی دەداتەوە:

(شەهید: واتە ئەو کەسەی شاهیدی داوە کە شەریعەتی خوا لەلای بەنرخو بە بەبایەخترە لە ژیانی خۆی!)[1]

بەڵام ژیانی شەهید، کە قورئان لێی ئاگادارمان دەکات: (**وَلاَ تَقُولُواْ لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبيلِ اللّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاء وَلَكِن لاَّ تَشْعُرُونَ**) (البقرة: 154).

سەید قوتب شەهیدی زیندوو، دەربارەی ئەوە دەڵێت: (کۆمەڵێك کوژراو هەن کە لە مەیدانی جەنگدا شەهید دەکرێن. . شەهید لەپێناوی خوادا، کوژراوانێکی بەڕێزو خۆشەویست. . کوژراوانێکی میهرەبانو پاكو بێگەرد. . ئا ئەوانە لە پێناوی خوادا دەکوژرێن مردوو نین، ئەوانە زیندوون، ڕەوا نیە دەربارەیان بوترێت: مردوون.

ڕەوا نیە بە مردوو دابنرێن نە لە هەستو نە لە ویژداندا، نابێت بەلێوو بەدەم دەربارەیان بوترێن کە مردوون، ئەوانە بە شاهیدی خوای گەورە، ئەوانە بێگومان زیندوون. . ئەوانە لە ڕوکاری دەرەوە کوژراون، بەو پێیەی کە چاو بینیونی، بەڵام ڕاستی مردنو ڕاستی ژیان ئەو ڕوانینە رووکەشیە دیارە دیاری ناکاتو بڕیاری لەسەر نادات. .

سیفەتی یەکەمی ژیان بریتیە لە: کاراییو گەشەکردنو بەردەوامی، سیفەتی یەکەمی مردن بریتیە لە: سەلبیەتو وەستانو دابڕان. . ئەوانەی کە لە پێناوی خوادا دەکوژرێن کارایەتیان لەسەرخستنی حەقدایە، ئەو حەقەی لە پێناویدا کوژراون، کاراییەکی کاریگەر. . ئەو فیکرەیەی لە پێناویدا کوژراون خوێنەکانیان درێژ دەکاتەوەو مەودای پێدەدات، کاریگەربوونی ئەوانەی کە ماون لە دوای ئەمانەوە بە شەهیدبوونی ئەمانە بەهێزتر دەبێت، زیاتر درێژ دەبێتەوە. . ئەوانە بەردەوام ڕەگەزێکی کارای پاڵنەری کاریگەرن لە چۆنیەتی ژیانو ئاراستەکردنیدا. . ئائەمەیە سیفەتی یەکەمی ژیان. . شەهیدان بەم پێودانگە واقعیە زیندوون لە دونیای خەڵکیدا)[2]

ئەمە دەربارەی ژیانی شەهید لە دونیای خەڵکیدا، بەڵام دەربارەی ژیانی لە لای خوای گەورەو لە بەهەشتدا. . ئومێدەوارین کە سەید قوتب لەوێدا بژی، تیایدا پشت ئەبەستین بە فەرموودەیەکی دروستی پێغەمبەر (درودی خوای لەسەربێت) کە ئیمامی موسلیم لە عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودەوە دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەر(درودی خوای لەسەربێت) دەربارەی شەهید فەرموویەتی:

((**أرواحهم في جوف طير خضر، لها قناديل معلقة بالعرش. تسرح في الجنة حيث شاءت، ثم تاوي الى تلك القناديل. فاطلع عليهم ربهم اطلاعة، فقال: هل تشتهون شيئا؟ فقالوا: أي شئ نشتهي؟ ونحن نسح من الجنة حيث شئنا، ففعل ذلك بهم ثلاث مرات، فلما رأوا انهم لن يتركوا من أن يسألوا، قالوا: يارب، نريد ان ترد أرواحنا في أجسادنا حتى نقتل في سبيلك مرة اخرى. فلما رأى ان ليس لهم حاجة، تركوا**))[3].

بە شەهیدبوونی بیروباوەڕەکانی ژیان

شەهید سەید قوتب بە شەهیدبوونی ژیانی ڕاستەقینەی بەدەست خست، ئەو (شەهیدی زیندووە) لە لای خوا ـ **انشاء الله** ـ هەروەها بە شەهیدبوونی بیروباوەڕەکانی ژیان، زیندووبوونەوە، بڕوادارانێکی بانگخواز لە واقیعو ژیانو تێکۆشانی خۆیاندا بەرجەستەیان کرد.

سەید بەڕەحمەت بێت دەربارەی هێزی وشەو نەمریو زیندوێتی وشە دەڵێت: (هەموو وشەیەك ناتوانێت بگاتە دڵی کەسانی تر، بیبزوێنێو کۆی بکاتەوەو پاڵی پێوە بنێت. . ئەوانە کۆمەڵە وشەیەکن کە دەبنە دڵۆپی خوێن، چونکە دەڕژێنە دڵی مرۆڤێکی زیندوو، هەر وشەیك ژیابێت، ئەوە چووەتە ناو دڵی مرۆڤەوە!).

---

[1] مذابح الاخوان في سجون ناصر: 118.

[2] الظلال 1: 143.

[3] صحيح مسلم: 33 كتاب الامامرة. ژمارەی فەرموودە (1887).

خاوەن پێنووسەکان دەتوانن زۆر شت بکەن، بەڵام بە تەنها یەك مەرج. . ئەویش ئەوەیە کە خۆیان بمرن تا بیروڕاکانیان بژین، دەبێت لە گۆشتو خوێنیان خواردنی بیروڕاکانیان بدەن، دەبێت ئەوەی بە حەقی دەزانن بیڵێن، خوێنیشیان ببەخشن لە پێناوی وشەی حەق دا!!

بیروڕاکانو وشەکانمان بەردەوام جەستەیەکی مردوون، تا ئەوکاتەی دەمرین لە پێناویانداو بەخوێنمان ئاویان دەدەین، ئەوکاتە گیانیان دەچێت بە بەرداو دەژین لە نێو زیندووەکاندا). [1]

خوای گەورە میهرەبانی خۆی ببەخشێت بە پێشەوای شەهیدو بیریارو سەرکردەو بانگخوازی تێکۆشەر سەید قوتب، خوای گەورە هەوڵو تێکۆشانەکەی لێ وەربگرێت، بە پشتیوانی خوا ئەو وتەیەی خوای گەورەی بەسەردا دەچەسپێت کە دەفەرموێت: (وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاء عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) (آل عمران: 169). واتە: وا حساب مەکەن ئەوانەی لە پێناوی خوادا کوژراون مردوون، بەڵکو ئەوانە زیندوونو لە لایەن پەروەردگاریانەوە ڕزقو ڕۆزی دەدرێن.

هەروەها وتەی شاعیر:

علو في الحياة وفي الممات   لحق تلك احدى المكرومات.

واتە: لە ژیاندا بەرزیو لە مردندا بەرزی، بە ڕاستی ئەوە یەکێکە لە ڕێزلێنانەکان.

---

[1] دراسات اسلامية: 139.

بەشی سێیەم:

سیفەتەکانی سەید قوتب و بەرهەمەکانی

ڕوکارو سیفەت و تایبە تمەندیە دەروونیەکانی سەید

کارەکە جێ دێلێن بۆ سەید تا دەربارەی دەروونی خۆی بۆمان بدوێ و، خۆی ئەم وێنە شیکاریەمان پێشکەش بکات،دیارە کە شارەزاترین کەسیش بە دەرون خاوەن دەروونەکە خۆیەتی. . (دەرونم خێر ویستێکی خۆشەویستپەروەرە، سۆز هەموو لایەنەکانی داپۆشیوە. . ـ ئەگەر بتوانێت –ئەیەوێت زەردەخەنە بکات بۆ هەموو شتێك، هەموو شتێك زەردەخەنەی بۆ بکات ـ دەرونم عاشقی ڕەزامەندیو ئارامیە، لە هەموو لایەکەوە هەستی پێدەکات، لە هەموو دیاردەیەك لە دیاردەکانی ژیاندا. دەخوازێت ژیان سادەو ئارام بوایە، لاریو چەمانەوەی تێدا نەبوایە! سروشتی ئەم دەرونە دژ بە واقیع دەوەستێو پیایدا دەکێشێ، گەرم دەبێتو ئازار دەچەژێتو نارەزایی دەردەبرێت، هەندێ جار تورە دەبێتو هەندێ جار هەڵدەچێت، هەندێ جار گاڵتە دەکاتو هەرەشە بە تۆڵە سەندنەوە دەکات. . بەلاّم ئەم دەرونە لەگەڵ ئەمەدا لە توندترین کاتەکانی تورەبوونو هەڵچوونو گاڵتە کردندا پارێزگاری لە چاکێتیو سۆزو خۆشەویستیەکەی دەکات. .

ئەو دەرونە دەخوازێت کە تورە نەبێت، ڕۆژێك لە ڕۆژان هەڵنەچێت. . . تا ئەوکاتەی ئەو هەڵوێستە کۆتایی پێدێت، سۆزو خۆشەویستیەکەی بۆ گەڕاوەتەوە، ئەویش گەڕاوەتەوەو دەکۆڵێتەوە لە ڕووکارەکانی سۆزو خۆشەویستی، لێکۆڵینەوەو بەدواداچوونی ماندویەکی زیادەویست!)[1]

ئەمە فەلسەفەی شاعیرەکەمانە لە بنەڕەتدا. . واتە ئەگەر چی لای زۆرێك لە خەڵکی وادەرکەوتووە کە دەروونی زۆر نارەزایی دەردەبرێت، بەردەوام دڵ ئێشاوە، ڕاهاتووە لەسەر تورەیی، ئەوە بەرەنجامی کارلێکە لە نێوان ژیان بە هەموو نارەحەتیو ڕەنگەکانیەوە، لەگەڵ ئەم دەروونەدا، کە لە ئارامی خۆیدا ئەترسێ بێبەش بێت لە ئومێدو هیواکانیدا، ئەوە دەبێتە هۆی دروستبوونی نارەزایی دەربرین.

ئەم خۆشەویستیەی دڵی شاعیرەکەمانی داگیر کردووە، تەسك نەبووەتەوە لەسەر خۆشەویستی ئافرەت، خۆشەویستی هاوڕێیان، من کاتێك وتوومە بەڕاستی دەرونەکەی خۆشەویستی پەروەرە بە تەنها ئەوەم مەبەست نەبووە، بەڵکو مەبەستم بۆ واتایەکی گشتگیرتر بوو، کە واتای خۆشەویستی گشتیە، کە دەرونەکان ئاوەدان دەکاتەوە، جێگەیەکی تیا ناهێڵێتەوە بۆ ڕەق و قین. . وای لێ دەکات بەردەوام ئامادە بێت بۆ هەموو کۆبوونەوەو سۆزێك، بۆ وەرگرتنی هەموو ڕوکارێك لە ڕووکارەکانی ژیان بە جۆرێك لە ڕازی بوونو نەرمو نیانی. .

ئەو ئاوات دەخوازێت کە خۆشەویستیو سۆز هەموو گەردونی بگرتایەتەوە، هەروەها هەموو شتێکی بگرتایەتەوە لە گەردووندا بە سۆزو خۆشەویستی، کە لە نێوانیاندا بە سۆزویو ڕەحم بەیەککردنو خۆشەویستی هەبوایە. .

گرنگترین ڕوکارو سیفەت و تایبە تمەندیەکانی سەید قوتب

ئەو نووسەرانەی دەربارەی سەید قوتب نوسیویانە، هاتوون گرنگترین ڕووکارەکانی کەسایەتی سەیدیان ئاماژە پێکردووە، بە بەڵگەو نموونەوە لەسەر ئەو ڕوکارانە لە ژیانی سەید قوتب و لە بەرهەمە ئەدەبیو فیکریەکانیدا دوواون،لێرەدا گرنگترین ئەو تایبەتمەندیانە دێنین کە ئەوان باسیان کردوون:

محەمەد عەلی قوتب لە کتێبەکەیدا دەربارەی سەید بەم شێوەیە باسی گرنگترین ڕوکارەکانی سەیدی کردووە:

1ـ ڕۆچوون –قوڵی–.

2ـ زیندوێتیی.

3ـ گشتگیری.

---

[1] گۆڤاری (الاسبوع) بەرگی سێهەم: ژمارە سیو حەوت. 1934/8/8، ل 11.

4ـ شۆڕشگێڕی.[1]

مامۆستا زەین ئەلعابیدەین ئەلرِوکابی لە سەرەتای پەنجاکاندا ژمارەیەك لە بابەتەکانی سەیدی کۆکردەوە کە لە گۆڤارەکاندا بلاوی کردبوونەوە، ناوی نا (معرکتنا مع الیهود)، پێشەکیەکی بۆ داناوە لەو پێشەکیەدا گرنگترین ڕووکارەکانی سەیدو تایبەتمەندیەکانی فیکری سەیدی تێدا باس کردبوو، لەوتایبەتمەندیانەی باسی کردبوو:

1ـ پاکێتی

2ـ بەعیززەتی

3ـ گۆشە نیگا ڕونی[2]

مامۆستا عەبدولباقی محەممەد حسەین چوار سیفەتی داناوە بۆ فیکری سەید قوتب، کە بریتین لە:

1ـ گشتگیری

2ـ قوڵیو ڕۆچوون

3ـ ڕوونی

4ـ ڕاستگۆیی.[3]

دکتۆر عەبدوڵڵا ئەلخەباس ئەم تایبەتمەندیانەی بۆتۆماری کردووە:

1ـ وردیو ڕوونی.

2ـ درێژکردنەوەو دوبارەکردنەوە.

3ـ هەڵچوون.

4ـ شیکردنەوە.

5ـ توندیو تیژیو بوێری.

6ـ گاڵتەجاڕی.[4]

لە کۆتایدا لەگەڵ مامۆستا یوسف ئەلعەزمداین تا لە کتێبەکەیدا تایبەتمەندی بەرهەمە فیکریەکانو تایبەتمەندیەکانی سەید تۆمار بکەین بەو شێوەیەی خۆی پوختەی کردووە.

مامۆستا یوسف ئەلعەزم بیست تایبەتمەندی ئاشکرای بۆ بەرهەمە فیکریەکانی سەید تۆمار کردووە کە ئەمانەن:

1ـ چڕو پڕی.

2ـ گشتگیری.

3ـ بڕوابوون بە فیکرەو ڕاستگۆیی لە دەربڕیندا.

4ـ ڕۆچوونو قوڵی.

5ـ نەمریو ئایندەیی.

6ـ ئیسلام بریتیە لە ژیان.

7ـ جیاوازی کردن لە نێوان ئیسلامو گۆشەگیریدا.

8ـ بانگەواز بۆ هێنانەدی ژیانی ئیسلامی.

9ـ خستنەڕووی ئیجابیات دوور لەبەرگریکردنو تۆمەتبارکردن.

10ـ دەرخستنی ڕوکەشیی شارستانیەتی مادی.

---

[1] بڕوانە (سەید قوتب)ی محمد علی قطب 23ـ 76.

[2] پێشەکی (معرکتنا مع الیهود): 5ـ 7.

[3] بڕوانە (سید قوقط حیاتە وادبە) عبدالباقي محمد حسین: 317ـ 333.

[4] بڕوانە (سید قطب الادیب الناقد): 222ـ 224.

11- بیٚ وێنەیی ئیسلامو جیاکردنەوەی.
12- ئاسۆرِونیو پاراوی.
13- هێزو تەحەددا کردن.
14- پێگەشتنی دڵەکانو تێگەیشتن لەلای تایبەتو گشتی خەڵکی.
15- تموحی نەتەوەو ئومێدی لاوازەکان.
16- خاوەن قوتابخانەیەکی بیٚ وێنە لە فیکرو شێوازدا.
17- پێشەواو سەرکردەی جوڵەو بانگخوازی رِێکخستن.
18- رِووکردنە بەرهەمەکانی بە تینوێتیو ئارەزوومەندیو شەوقەوە.
19- گواستنەوەی بەرهەمەکانیو تەرجەمەکردنی بۆ زۆرێك لە زمانەکانو نەتەوە جیاجیاکان.
20- ئاسۆ فراوانیو وردبینی[1]

ئەو دوو سیفەتەشمان لەبیر ناچێت کە **دکتۆر تەها حسێن** تۆماری کرد بۆ سەید قوتبو لە ئاهەنگی رِێزلێنانی سەید قوتبدا لە یانەی ئەفەسەران رِای گەیاند کە بریتین لە:

1- میسالیەتی میسالی.
2- رِکەبەرایەتی یان سەرسەختی

مامۆستا محەمەد قوتب لە کتێبی (سید قطب: الشهید الحی)دا ئەم سیفەتو تایبەتمەندیانەی سەید باس دەکات:

1- راستگۆیی
2- جدیەت
3- بزواوی
4- متمانە بەخۆبوونو توندوتۆڵی
5- بەغیرەتی
6- ئازایەتی
7- بەخشندەیی
8- بیٚ فیزی
9- پاکێتی
10- بەرزبوونەوە بە ئیمان[2]

---

[1] بڕوانە (رائد الفكر الاسلامي المعاصر) يوسف العظم: 193 ـ 201.
[2] سيد الشهيد الحي: 176 ـ 189.

گرۆبەندێ هەواڵ کەبەڵگەن لەسەر سیفەتە بەرزەکانی سەید قوتب

کۆی سیفەتەکانی و ڕووکارەکانی شەخسیەتی وتایبەتمەندیەفیکریەکانی سەید کە لە وتەی نووسەرو لێکۆڵەرەوەکانەوە هێنابومان، پێویست بەوە ناکات بەڵگەی ڕاستیان بۆ بهێنینەوە لە ژیانی سەیددا، پێویست بە نموونە ناکەن لە ژیاننامەکەیدا بە هۆی ئەو هەموو نموونە زیندوانەی کە لەژیانیدا بینیمانن، ئەوەی ئەم کتێبەمانی خوێندبێتەوە ئاگاداربێت بەسەر ئەو شتانەی تیایدا تۆمارمان کردووە دەربارەی ژیانە ئەدەبیو ئیسلامیەکەی، دەربارەی موچەخۆریو ژیانی ئاساییو گشتیو تایبەتی سەید لە ناوکۆمەڵگاو لە زینداندا، نموونەی زۆری بەردەست دەکەوێت لەسەر هەر سیفەتێك لەو سیفەتانەی باس کران، کە لێرەدا پێویست بە باسکردن ناکات و، تۆش لە لاپەڕەکانی ئەم کتێبەدا پێیان ئاشنا بوویت!

بەڵام من لێرەدا ئەم چەپکە هەواڵە پێشکەش دەکەم کە لە لاپەڕەکانی پێشەوەدا باسم نەکردوون و تایبەتن بە سەید قوتبەوە ، بەڵگەی ڕوونو ئاشکرایان تێدایە لەسەر سیفەتەکانی سەیدو تایبەتمەندیەکانی.

❋ بەخشینی ئەساسی ماڵەکەی بە هاوڕێیەکی کە دەیویست ژن بهێنێت!

لە ساڵی1979 دا بە مامۆستا ئەحمەد عەبدولغەفور عەتار گەشتم لە ماڵەکەی خۆیدا لە مەککەی پیرۆز ئەم ڕووداوەی دەربارەی بەخشندەییو دڵفراوانی سەید قوتب -ڕەزاو ڕەحمەتی خوای لێ بێت- بۆ گێڕامەوە.

مامۆستا عەتار سەردانی سەیدی زۆر دەکردلە ماڵی خۆیدا لە حەلوان ـ ئەمەش لە ساڵی چلەکاندا ـ دەڵێت کە ئەساسی ژووری میوانەکەی زۆر سادە بوو بە هۆی کەمدەستیەوە کە نەیتوانیوە ئەساسی چاکتر بکرێت. . ڕۆژێکیان مامۆستا عەتار سەردانی دەکاتەوە دەبینێت ژووری میوان ئەساسێکی جوانو تازەی لێیە، بەمە دڵخۆش دەبێت!

پاشان دوای چەند ڕۆژێك سەردانی دەکاتەوە دەبینێت ئەساسە کۆنەکان لە ژووی میوان دانراونەتەوە، سەری سوڕما لەوەی کە بینی، بۆیە زۆری کرد لە سەید تا بزانێت قەنەفە تازەکان چیبیان بەسەر هاتووە، لەبەر زۆر داکۆکی کردنی، سەید ناچار بوو هەواڵەکەی پێ بلێ کە قەنەفە تازەکانی فرۆشتووە، پارەکەی بەخشیوە بەیەکێك لە براکانی ـ مەبەست برای دینیە نەك دایكو باوکی ـ تا مەسروفاتی ژنهێنانی پێ تەواو بکات!!

❋ بەخشینی (بەدلە)کەی بە قوتابیەکی زانکۆ:

مامۆستا عەلی عەبدولعەزیز حسەین لە گوتاری (شاهد شهید)دا کە لە گۆڤاری (المجتمع)دا بلاوی کردۆتەوەو، دەربارەی کوڕەکەیخۆی دەگێڕێتەوە کاتێك کە قوتابی بووە لە کۆلێژی (دار العلوم) و لەو کاتەدا سەید قوتب وانەبێژ بووە لەوێ ـ دەشێت دوای گەڕانەوەی بووبێت لە ئەمەریکا ـ (ڕۆژێکیان کوڕەکەم بۆی گێڕامەوە، کاتێك قوتابی بووە لە کۆلێژی دارالعلوم، برای شەهیدمان مامۆستای وانەی ئەدەبی عەرەبی بوو لەوێ، مامۆستا لە سەرەتای ساڵدا دەبینێت ئەم قوتابیە بە بەدلەیەکی کۆنەوە هاتووە بۆ زانکۆ ـ جیا لە هاوەڵە قوتابیەکانی کە بە بەرگی نوێوە هاتبوون ـ چونکە هەموو قوتابیەك بە جلوبەرگی نوێوە لەو ڕۆژەدا دەهاتنو دەچوون. . لە کتوپڕێکدا کوڕەکەم بانگکرا بۆ ژوورەکەی مامۆستا سەید قوتب، کاتێك چووە ژوورەوە مامۆستا بەدلە تازەکەی خۆی داکەندو داوای لێکرد کە ئەو لەبەری بکات، مامۆستاش بەدلە کۆنەکەی ئەو هەڵبگرێت بۆ خۆی. . بەبێ وتوێژێکی زۆر ئەوەی ویستی ڕوویدا! کوڕەکەی من گەڕایەوە بۆ ماڵەوە، لەجلوبەرگێکی جیا لەوەی کە پێوەی ڕۆیشتبووە دەرەوە، تاکو موفاجەئەکە بەو جلوبەرگە نوێیە بۆ خێزانەکە زیاتر بێت !)[1]

❋ سەید زۆر مەزنتر بووە لە سەروەتو سامان ئەگەر چی زۆر پێویستی پێی هەبوویێت:

مامۆستا ئەحمەد عەبدولغەفارعەتار ئەم ڕووداوەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە خۆی بە چاوی خۆی بینیویەتیو لەگەڵیدا ژیاوە، کە زیاتر لە خەیاڵەوە نزیکە.

---

[1] گۆڤاری (المجتمع) ژمارە 832: بەرواری 1987/9/1.

دەڵێت: (ڕۆژێکیان سەید قوتب بە تەلەفۆن پەیوەندی پێوە کردم، داوای لێکردم کە بەزوویی بگەمە ماڵیان، ـ بە شەرمێکەوە ـ داوای لێکردم کە چەند (دە) جونەیهێکی بە قەرز بۆ ببەم ـ لە سییەوە تا نەوەد ـ تا دەرمانی پێ بکڕێت، چونکە نەخۆش بوو، پارەی نەبوو دەرمانی پێبکڕێت!!

منیش بە پەلە ڕۆیشتم بۆ ماڵیان، بڕە پارە داواکراوەکەشم لەگەڵ خۆم برد، کاتێك چوومە ژووری بەخێرهاتنەوە، دیمەنێکی سەیرم بینی، سوێند بە خوا واقم وڕما لەوەی کە بینیم! لە ژوورەکەدا کارمەندێکی دیبلۆماسی لە باڵوێزخانەی وڵاتێکی عەرەبی خاوەن نەوتەوە دانیشتبوو، لەبەردەمیدا جانتایەکی پڕ لە پارەی جۆراو جۆری دانابوو کە کۆی هەمووی دەگەشتە چەند هەزار جونەیهێك!!

ئەوکارمەندە زۆر بە گەرمیو تکاو ڕجاو داکۆکی لێکردنەوە داوای لە سەید دەکرد کە جانتا پارەکەی لێ وەربگرێت، بە هەموو ئەو پارانەوە کە تیایدا بوو، ئەوە دیاریەکە لە دەوڵەتەکەیەوە بۆ ئەو، چونکە پلەو پایەو بەرپرسیاری سەید دەزانێت، دەیەوێت سەید بەهۆی ئەو پارەیەوە نارەحەتیەکانی ژیانی چارەسەر بکات، پشتگیری مەسروفاتە ئەدەبیو فیکریەکانی پێ بکات، لەوکاتەدا سەید سەرگەرمی دەرکردنی گۆڤارێکی ئەدەبیو فیکری ئیسلامیی بوو ـ کە دەشێت **العالم العربي یان الفکر الجدید** ـ بووبێت.

منیش ڕوانیم بۆ سەید قوتب کە نەخۆش بوو دانیشتبوو، بینیم خەمو خەفەت بەدەمو چاویەوە دیارە. .

پاشان سەید بە دامەزراویەوە دیاری پیاوەکەی ڕەد کردەوە، توڕەییو توندی بە ناوچاویەوە دەرکەوت، لە کاتێکدا پێی دەوت: من خۆمو فیکرەم نافرۆشم بە سەروەتو سامانی دنیا، ماڵەکەت بگێڕەرەوە بۆ ناو جانتاکەت!!

پاشان سەید لای بەلای مندا کردەوەو پێی وتم: ئایا ئەوەی داوام لێ کردبووی ئامادەت کردووە؟ منیش پێم وت: بەڵێ، بڕە پاەکەم دایە، لە کاتێکدا لەوپەڕی سەرسوڕمانو هەڵچوونو واق وڕماندا بووم!

کاتێك دیبلۆماتەکە چیرۆکی ئەم بڕە پارەیەی زانی، کە سەید لەو ڕۆژەدا بێ پارەو نەدار بووەو نرخی داوو دەرمانی نەبووە، لەگەڵ ئەوەدا بەسەر هەزارەها جونەیهدا سەرکەوت و، وەرینەگرت و گێڕایەوە لەکاتێکدا زۆر پێویستی بە هەندێك لەو پارەیەهەبوو، بە پەشۆکاویو سەرسوڕمانەوە چووە دەرەوە!!).

ئەم ڕووداوە تۆمار دەکەم و بەبێ تەعلیق دەیگێڕمەوە، بە دیاری پێشکەشی دەکەم بەوانەی ژیانو فیکرو بۆچوونە حەرەکیو هەڵوێستە جیهادیەکانی سەید بە هەڵەو ڕەخنە لێگرتنو تۆمەتبارکردنو خۆ لێ گێل کردنەوە دەخوێننەوە. . لەگەڵ ئەوەدا خۆیان لە سامان بەفیرۆدانێکی ئاشکرادا دەژین، دەژینوهەڵپەیانە بە دوای سەروەتو ساماندا، چەندین پەیوەندیی گومان لێکراو دەبەستن، چەندەها پەیوەندی گوماناوی دەکەن، دەستیان درێژ دەکەن بۆ ئێرەو ئەوێ!! پێیان دەڵێم: بەسە ئەی ئەو کەسانە! ڕەحمەتی خوا لەو کەسەی نرخی خۆی دەزانێو لە سنوردا دەوەستێ!! ئێوە چینو لە کوێدان لە چاو ئەو پێشەواو زاهیدو دڵسۆزو شەهیدەدا ؟!!

❊ مامۆستا نەدەویو یوسف ئەلعەزم دەربارەی (سەیدو وتاربێژی) دەگێڕنەوە:

سەید قوتب زۆر خاوەن بەهرەو لێهاتن بوو لە هونەری **وتاردان** و **کارکردنە سەرگوێگران**، چ لە وتارە ئەدەبیو ڕەخنە سازیەکاندا کە پێشکەشی دەکردن لە بنکەو شوێنە ئەدەبیەکاندا، یان لە وتارە ئیسلامیەکانیدا کە دوای ڕووکردنە ئاڕاستە ئیسلامیەکەی پێشکەشی دەکردن.

مامۆستا ئەبولحەسەن ئەلنەدەوی ـ لە ساڵی 1951دا سەردانی میسری کردوە ولە قاهیرە ئامادەی وتارێکی سەید قوتب بووە، تیایدا دەربارەی فەرەنسا و، دەربارەی تاوانەکانی لە وڵاتانی مەغریبی عەرەبیداو، بەکرێگیراوەکانی لە میسرو جیهانی عەرەبیدا دواوە.

نەدەوی بەشێك لە کاریگەری ئەو وتارە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: (سەید قوتب وتەیەکی بە بۆنەی ئاهەنگی ئیدانەکردنی دەستدرێژی فەرەنسا بۆ سەر مەغریبی عەرەبی لەساڵی 1951 دا خوێندەوە، کە ئاڕاستە بوو بۆ کۆیلەکانی فەرەنسا. .

وتەکە وتەیەکی ئەدەبی بوو، تیایدا سوکایەتی بەو کۆیلانە دەکرد کە بەیانیان‌و ئێواران تەسبیحات دەکەن بە سوپاسگوزاری فەرەنسا.

-ئامادەبوان- بە هوتاف کێشانی توندو چەپڵە لێدانی گەرم وتارەکەیان بەسەید دەبڕی. .)

هەروەها مامۆستا یوسف ئەلعەزم ڕێبازو شێوازی قسەکردنی سەید قوتب لە وتارەکانیدا دەگێڕێتەوە، لە کاتێکدا گوێبیستی زۆرێك لە وتارەکانی بووە لە قاهیرە: (قسەکردنی شەهید ـ بەڕەحمەت بێت ـ لە کاتێکدا ڕووبەڕووی جمهورەکەی دەبووەوە، بە هێمنی دەستی پێدەکرد، بەڵام بە متمانەدارییەوە، ساکار بوو بەڵام لە قوڵیدا، دەربڕینی زۆر خۆشبوو، بەڵام دور لە قسەی بازاڕی‌و توانا بەفیڕۆدان، مامۆستا هێرشی دەکردە سەر دوژمنەکانی، دادەباریە سەر لادراوەکان لە ڕاستی، بەڵام لە ئەدەبێکی پاك وگوفتارێکی ناوازەدا، ئەوشێوازەی کەمامۆستاکەمانی پێوەناسراوە، ئەوەی هەستمان پێکردووە، توانا بەهێزەکەیەتی لە هێرشکردنە سەر فەرمانڕەوای ستەمکارو، دەرخستنی سەرشۆڕییەکانیەتی بەشێوەیەك جەماوەر بهەژێنێت، لە جەماوەردا هەستی ناڕەزایی‌و تووڕەیی لەسەرکەشی دەبزواند. . بەبێ ئەوەی ڕەخنەیەك لە قسەکەر بگرێت لەسەر جنێودان‌و قسەی ناشیرین، یان دەرچوون لە سنووری زەوق‌و لیاقەت، ئەوانەی گوێیان دەگرت بۆ سەید قوتبی مامۆستامان (بەڕەحمەت بێت) لە کاتێکدا لەسەر قادرمەکانی زانکۆ یان لە دارئەلعلوم قسەی دەکرد، یان لە بنکەی گشتیی برایانی موسڵمان لە قاهیرە، یان لە چاوپێکەوتن‌و کۆنگرەکاندا هەموویان کۆدەنگبوون لەسەر ئەوەی ئەو پیاوە بەڵگەی بەهێزی لەلایە، شێوازی زانستیانەو لۆژیکی هەیە، لەرەلەری دەنگی کاریگەرو تەعبیردارە، دڵەکان دەگرێت، زاڵ دەبێت بەسەر بیسەردا)

❊ سەید خاوەنی لێکدانەوەی سیاسی بەرزە!

سەید قوتب لێکدانەوەی سیاسی بەرزو ڕاستی هەیە، کە بەرەنجامی زیرەکی‌و هۆشیاری‌و لێهاتوویی و، بەرەنجامی فیراسەی ئیمانی و، کێشانەی قورئانی و، پشتگیری خواییە!

بۆ نموونە لە لێکدانەوەکانی دەربارەی ئەمەریکاو ڕوونکردنەوەی ئەوەی لەسەر ئەمەریکایەو ئەوەی بۆ ئەمەریکایە، ئەم وتەیەیەتی، کە لە نامەکەیدا بۆ عەباس خزر نووسیویەتی: (ئەمەریکا دەشێت ببێتە(وەرشەی جیهان)و بە چاکترین شێوە ئەرکی خۆی جێبەجێ بکات، بەڵام ئەوەی هەموو جیهان بێتە ئەمەریکا، ئەوە کارەساتێکی مرۆییە بە هەموو دڵنیاییەکەوە).

هەروەها لە یەکێك لە وتەکانیدا ـ لە نامەیەکیدا بۆ مامۆستا محەمەد جەبری هاوڕێی ـ دەڵێت: (بەڕاستی ئەمەریکا بریتییە لە گەورەترین درۆی هەڵبەستراو کە جیهان ناسیبێتی!).

دەتوانین سوود لە ئەمەریکا ببینین بە تەنها لە گەشتە زانستیەکاندا: میکانیك‌و کارەباو کیمیاو لەو جۆرە. . بەڵام لە کاتێکدا بمانەوێ سوود لە ئەمەریکا ببینین لە لێکۆڵینەوە نەزەریەکاندا ـ لەوانە شێوازی وانە وتنەوە ـ وادادەنێم کە ئێمە هەڵە دەکەین هەڵەیەکی گەورە، دەڕۆین‌و ملدەنێین لەگەڵ شێوازی ئەمەریکی لە ڕاگەیاندندا! بەڵام ئەوانەی قسە دەکەن دەربارەی ئەمەریکا وەك چۆن دەربارەی حەوت سەرسوڕهێنەرەکەی دنیا قسە دەکەن، ئەوە ئەوانە لە پشت ئەم گەورەکردن‌و پیاهەڵدانەوە هەوڵی بەدەستخستنی نرخێکی نوێ بۆ خۆیان دەدەن!

سەید سەرنجێکی سیاسی ئیمانی مەزن تۆمار دەکات، کە ڕەوداوە سیاسیە پاش هاتووەکان ڕاستی ئەمە دەسەلمێنن، ئەمەریکای ئێستە بریتیە لە بەهێزترین دەوڵەت لە جیهاندا، سەرکردایەتی مرۆڤایەتی لەم ڕۆژگارەدا چۆتە ژێر سێبەری ئەمەریکاوە. . ئەبێت بەرئەنجامی سەرکردایەتی ئەمەریکا بۆ جیهان چی بێت؟

وەڵامەکە هەر کەسێك کە ئاگاداربێت بەسەر ڕووداوە ناوخۆیی‌و جیهانیەکاندا، کە ئەمەریکا پلانی بۆ دادەڕێژێت، یاخود ڕۆڵی ڕاستەوخۆی هەیە تیایدا دەیزانێت!

کاتێك ئەم بەرچاوڕوونیە ڕاست‌و پڕاوپڕەی سەید دەخوێنینەوە ئەم واتایە دەردەهێنین: (من بەردەوام هەست بە زەرەرمەندی ئەم گەلە دەکەم کە موعجیزات لە جیهانی پیشەسازیی‌و زانست‌و لێکۆڵینەوەدا دروست دەکات، بەڵام دەستمایەی نەبێت لە

مذکرات سائح الاوسط، مامۆستا نەدەوی: 121.

سید قطب: یوسف العظم: 233 ـ 234.

بەها مرۆییەکانی تردا!! من زۆر بەزەییم بە مرۆڤایەتیدا دێتەوە کە سەرکردایەتی خۆی بسپێرێت بە ئەم گەلە، لە کاتێکدا ئەم گەلە هەژارو نەدارە بە هەرهەمووئەوبەها مرۆییانە!!). بەڵام سەبارەت بە ڕۆڵی ئەمەریکا لە جیهانی عەرەبیداو سازدانی ڕووداوەکان تیایدا بەپێی بەرژەوەندیەکانی، هەروەهاسەبارەت بەدروستکردنی سەرکردەو پیاوە گەورەکانی خۆی، بەڕێز حافزئەلشەیخ سەرۆکی یەکێتیی قوتابیانی زانکۆی خەرتوم و ئەندام لە (**جبهة المیثاق الوطني**)دا، کە ئێستە لە سەرکردەکانی (**الجبهة الوطنية الاسلامية**)یە کە حەسەن ئەلتورابی سەرۆکایەتی دەکات دەڵێت.

حافزئەلشەیخ هات بۆ لای سەید قوتبو لە ماڵی خۆی لە حەلوان سەردانی کرد، پیرۆزبایی لێکرد بە هۆی ئازادکردنیەوە، لە ڕیزی ئەو قسانەی کە بۆ حافزئەلشەیخ ی کرد: (شیوعیەت ناتوانێت لە ڕێگەی دیموکراتیەوە سەرکەوێت، چونکە ڕەگ‌و ڕیشەی لە سودانادا نیە، بەڵام مەترسی لەوەدایە شیوعیەکان پەنا ببەنە بەر ڕژێمێکی فەرمانڕەوایی شیوعی بەزەبری هێز، مەترسی لە سوپادایە!، تەنانەت ئەگەر سوپاش سەرکەوتوو بوو لە هەستان بە کودەتاداو، شیوعیەکان گەشتنە دەسەڵات و، سیستمی خۆیان چەسپاند، ئەوە بەو شێوەیەش هەر زۆر بەردەوام نابێت! چونکە ئەمریکیەکان سورن لەسەر ئەوەی لە ڕۆژهەڵاتی عەرەبیدا دەسەڵاتێکی شیوعی دروست نەبێت. . ئەوان دەست ڕۆیشتوترن لەم ناوچەیەدا.

پاشان نموونەی بە سوریا هێنایەوەو وتی: زۆری نەمابوو سوریا ببێت بە شیوعی، یەکێتی‌و یەکبونیان بۆ ڕێك خست، لەگەڵ ئەوەدا ئەو یەکبونە لەگەڵ پلانی زایونیزمدا لە ناوچەی عەرەبیدا نەدەگونجا!! یەکێتیی نێوان میسرو سوریا بۆ مەبەستێکی دیاریکراو ڕێکخرا کە لەناوبردنی شیوعیەت بوو، بە ئەنجامدانی مەبەستەکە یەکێتیەکەش کۆتایی پێهات.

پاشان وتی: مەترسی ڕاستەقینە، بریتیە لە مەترسی زایۆنیەت‌و ئەمریکیەکان، چونکە ئەوانن دەسەڵاتیان فراوان دەکەن بەسەر ناوچەی ڕۆژهەڵاتدا.)[1]

لە قوڵترین لێکدانەوە سیاسیەکانی سەید قوتب بۆ قەزیەی فەلەستین، ئەوەیە کە یەکێك لە برا فەلەستینیەکان گێڕاویەتیەوە، لە کاتێکدا ڕەزامەندی نوێنرا بەرامبەر دروستکردنی ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی و دەستنیشان کردنی ئەحمەدئەلشەقیری بە سەرۆکی ئەو ڕێکخراوە.

ئەو برا فەلەستینیە بۆ گۆڤاری (**الغرباء**) کە لە لەندەن دەردەچێت دەگێڕێتەوە کەسەید پێی وتووە : ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی بزماری کۆتاییە لە تابوتی تەرمی قەزیەی فەلەستیندا!!

عەرەب کە ڕێکخراوەکەیان دروست کرد، لە پێناوی ڕزگارکردنی فەلەستین نیە لە جوولەکە ـ وەك لە ڕووکەشدا وا دەردەکەوێت ـ بەڵکو بۆ دانوستانە لەگەل جوولەکەو جەنگ وەستاندنە لەگەڵیان، ئەنجامدانی چارەسەرێکی ئاشتیانەیە لەگەڵیان، ئیمزاکردن لەسەر بەڵگەنامەی ڕێکەوتن لەگەڵ جوولەکە، دەست هەڵگرتنە لە زۆربەی زەویەکانی فەلەستین بۆیان!!

شارەزایان و چاودێرانی قەزیەی فەلەستین و ڕۆڵی ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی لە چارەسەری ئاشتیانە لەگەل جوولەکە لەم ڕۆژگارەدا، ، بە ئاشکرا ڕاستی ئەم لێکدانەوەو شیکردنەوە سیاسیە قوڵەی سەید قوتب دەبینن، لە کاتێکدا ڕووداوەکان لە دوای چارەکە سەدەیەکەوە دێن‌و ڕاستی قسەکەی سەید دەسەلمێنن!!

نهێنی لە ڕاستی‌و دروستی لێکدانەوە سیاسیەکانی سەید قوتدا بریتیە لە تێڕوانینی بۆ ڕووداوەکانی جیهان بە گشتی‌و ڕووداوە ناوچەیی‌و ناوخۆییەکان لەسەر ڕووناکی ڕاستیە قورئانیەکانەوە، هەروەها کێشانەیان بە کێشانەیەکی قورئانی ورد، هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەوەی لە چوار دەورەیدایە لەسەر بنچینەی سوننەتە خواییەکان کە قورئان ڕوونی کردونەتەوە!

---

[1] الشهيد سيد قطب: 91 ـ 92، وەرگیراوە لە گۆڤاری (المیثاق الاسلامي لە سودان کە حافڤ الشيخ بۆی دەدوێ) ژمارە: 324، 1966/9/16.

بەرهەمە فیكری و ئەدەبییەكانی سەید قوتب

سەید قوتب بە شێوەیەكی سەرسوڕهێنەر عەودالْو تامەزرۆی لێكۆڵینەوەو توێژینەوەو خوێندنەوە بوو، هەر لە منداڵیەوە تا لاوێتیو تا پیربوونی، خوێندنەوەو لێكۆڵینەوە هەموو كاتەكانی داگیر كردبوو، هەموو هیوایەتو ساتەكانی گرتبووەوە، لە سەرەتادا ڕووی كردە بابەتە ئەدەبیو ڕەخنەییەكان لە جیهانی ئەدەبو ڕەخنەو هۆنراوەدا لەڕێگەی بابەتو چامەو چیرۆكو كۆڕو وتارخوێندنەوەوە، بەرهەمەكانی لەم قۆناغەدا بەرهەمێكی ئەدەبی ڕەخنەیی بووە، هەروەك لە بەشی یەكەمی ئەم لێكۆڵینەوەدا ڕونمان كردەوە. . پاشان ڕووی كردە لێكۆڵینەوەی ئیسلامی، لە بوارە ئیسلامیەكاندا گەڕاو خوێندیەوە، بەرهەمەكانی لەم قۆناغەدا بەرهەمی ئیسلامی بوون هەروەك لە بەشی دووەمی ئەم لێكۆڵینەوەدا ڕوونمان كردەوە. .

بەرهەمە هەمە جۆرەكانیشی زۆر چڕو پڕن، بەرهەمە ئەدەبیە چڕەكانی نزیكەی بیست ساڵی خایاندووە، لە ساڵی 1925ەوە تا ساڵی 1945، كە زۆربەیان لە شێوەی بابەتدا بوونو لە گۆڤارو ڕۆژنامەكاندا بڵاوی كردونەتەوە.

بەڵام بەرهەمە ئیسلامیەكانی ئەوانیش نزیكەی بیست ساڵ درێژەی هەبووە لە ساڵی 1945 بۆ ساڵی 1965، كە هەندێكیان بابەت بوون لە گۆڤارەكاندا، هەروەك لە بابەتە ئیسلامیەكانی كە لە گۆڤارەكانی (**الرسالة، الدعوة، الاشتراكية، المسلمون**. . هتد)دا دەردەكەوێت، هەندێكیشیان لە شێوەی كتێبو لێكۆڵینەوەو توێژینەوەدا بڵاوكراونەتەوە.

سەید دەربارەی خوێندنەوەی خۆی دەڵێت: (ئەو مرۆڤێك بوو چل ساڵی ڕەبەق ژیا خوێندیەوە، پیشەی یەكەمی تیایدا خوێندنەوەو شارەزابوون بوو لە بەشە جیاجیاكانی مەعریفەی مرۆییدا، ئەوە لە تایبەتمەندی ئەو نەبوو، لە هیوایەتەكانیشی نەبوو. . پاشان گەڕایەوە بۆ سەرچاوەكانی عەقیدەو بیرو بۆچوونەكانی، بینی هەموو ئەوەی خوێندویەتیەوە زۆر كەمە لەتەنیشت ئەودەستمایە مەزنو زۆرەدا،ئەو(سەیدقوتب) پەشیمان نیە لەوەی چل ساڵ لە تەمەنی تێدا بەسەر بردووە، چونكە تیایدا حەقیقەتی نەفامی ناسی كە چەندە لادراوە، چەندە بێ ئەرزشە، چەندە باوە قورەتو نزمە، چەندە فشەڵو فاڵو بێ ناوەرۆكە، چەندە لە خۆباییو پڕوپاگەندە چییە. .)[1]

ڕۆژانە لە لێكۆڵینەوەو شارەزابووندا چەند كاتژمێرێكی بەسەر دەبرد: (كۆی ئەو كاتژمێرانەی تیایدا دەیخوێندەوە لە ڕۆژێكدا، دە كاتژمێر بوو، وەك ئاستێكی نزم بۆ لێكۆڵینەوەو شارەزا بوون).[2]

هەروەها لە ڕووی پەلەنەكردنو تۆكمەكردنی لێكۆڵینەوەكانیەوە بە ڕاستی سەید لێكۆڵەر بوو، زۆر لە سەرخۆو بە ئارام بووە، لە لێكۆڵینەوەو دیراساتەكانیدا پەلەی تەواوكردنی لێكۆڵینەوەكانی نەبووە، هەڵی نەپروزكاندوون، بەڵكو وەك دەڵێن: خستونیەتیە سەر ئاگرێكی هێواش تا بە تەواوی پێ بگەن!!

وەك خۆی دەڵێت: كە نزیكەی دە ساڵ سەرگەمی بابەت كۆكردنەوەو سەرنج وەرگرتن بووە بۆ تەواوكردنی لێكۆڵینەوەیەك.[3]

هەروەها بۆ ئامادەكردنی باسەكانی پەیوەندی دەكرد بە هەموو ئەو كەسانەوە كە بیزانیایە زانیاری سوودمەندیان لایەو بابەتەكەی دەوڵەمەند دەكەن، ئاگادارمان دەكاتەوە لەو برە وزەو تواناییەی سەرفی كردووە لە پێناوی نووسینی بابەتێكی بەپێزدا لە خوێندنەوەی كتێبو گەڕان بە دوای سەرچاوەدا، وەك دەڵێت: (ئەو توانای سەرف دەكرد ـ بۆ ئەوەی شتێكی بەنرخ

---

[1] معالم في الطريق: 175 ـ 176.

[2] الشهيد سيد قطب: 27.

[3] گۆڤاری الاسبوع، بەرگی دووەم/ ژمارە: 45، لاپەڕە (9).

بلێت ـ زیاتر لەو وزەو توانایەی لە هەر هونەرێکی تر لە هونەرە ئەدەبییەکاندا سەرفی دەکرد. نووسینی بابەتێك بەلای کەمەوە واجبی دەکرد لەسەری کە یەك کتێب بخوێنێتەوە، یان دە کتێب یان لە هەندێ جاردا بیست کتێب!. .)[1]

هەندێ جار بۆ بابەتێکی گرنگ شێوازێکی تایبەتی دەگرتە بەر تا زۆرترین سەرچاوەو زانیاری دەست کەوێت کە پێ ناچێت هیچ نووسەرێکی تر بەو شێوەیەی کردبێت، ئەویش بریتیی بووە لە بلاوکردنەوەی بانگەواز بۆ ئەدەبیانی ولاتانی عەرەبی کە فلاّنە بابەتم بە دەستەوەیەو پێویستم بە شتی تازە هەیەو منیش دەستم ناگاتە هەموو ئەو تازانە، لەبەر ئەوە هاوکاریتان جێگەی رێزە، لە رێگەی پۆستەوە نرخی ئەو بابەت یان کتێبەی ئەناردەوە بۆ ئەو کەسەی رەوانەی کردبوو بۆی، بە تایبەتی ئەم کارەی بۆ نووسینی هەردوو لێکۆڵینەوەکەی دەربارەی (شعر الشباب) و (**القصة الحديثة**) ئەنجامدا.

کاتێکیش رووی کردە لێکۆڵینەوەو دیراساتی قورئانیو ئیسلامی، لەسەر رێبازە هۆشیارو هێمنو ئارامەکەی لە لێکۆڵینەوەو شارەزابوون و ئاگاداربووندا مایەوە، نزیکەی چارەکەسەدەیەك لەگەڵ قورئاندا ژیا، لە 1940 تا 1965، بە سەرنجدانو تێفکرانو لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەو شارەزابوونەوە.

بیستو پێنج ساڵ هاتوچۆو گەشتی کرد بەناو باخە چڕوپڕەکانی مەعریفەو زانیاریە قورئانیەکاندا پاشان دەستی بە نووسین کرد، بەڵگەیەکی تر لەسەر بەئارامیو پەلەنەکردنی لە باسو لێکۆڵینەوە ئیسلامیەکانیدا ئەو ماوە دوورو درێژە بوو کە بەسەری بردو دەیکۆڵیەوە بۆ ئامادەکردنی کتێبی(خصائص التصور الاسلامی) کە زیاتر لە دە ساڵی بەسەر برد لە بەدواداچووندا، ئەوەبوو لە سەرەتای پەنجاکاندا دەستی پێکرد، بەڵام لە ساڵی 1962دا کتێبەکەی دەرکرد، بەڵام کتێبی (**نحو مجتمع** اسلامی) لە سەرەتای پەنجاکانەوە دەستی بە ئامادەکردنی کرد، ساڵی 1966 شەهیدا کرا هێشتا باسەکەی تەواو نەکردبوو!!

سەید قوتب رابەرە لە باسە ئەدەبیو رەخنەییەکاندا

سەید باسەکانی لە بابەتە ئەدەبی رەخنەییەکاندا دەست پێکردو ژمارەیەکی زۆر بابەتو کتێبی لە ئەدەبو رەخنە و پەخشان و شیعر و چیرۆك و شیکردنەوەدا نووسی. . لەم هونەرانەدا بەرهەمێکی چڕوپڕی هەیە کەخۆی دەبینێتەوە لەو هەموو بابەتەدا کە لە گۆڤارو رۆژنامەکاندا بلاوی کردونەتەوە.

سەید بەردەوام لە باسە ئەدەبیەکانیدا گەشەی دەکرد تا گەشتە ئاستی رابەرایەتیو لوتکە، بە راستی ئەدیبو شاعیرو نووسەرو شیکەرەوەو رەخنەگربوو، لە پێشەنگی ئەدیبو رەخنەگرەکاندا بوو، سەرەتای کاری ئەدەبیو رەخنەگریەکەی لە قوتابخانە ئەدەبیەکەی عەقادەوە بوو، پشتگیری عەقادی دەکرد دژ بە مستەفا ئەلرافعی.

بەڵام لە قوتابخانەکەی عەقاددا بەردەوام نەبوو، بەڵکو وردە وردە لێی دەرچوو، بویە دژی، لە نیوەی چلەکاندا بە تەواوی لە قوتابخانەکەی عەقاد دەرچوو، سەربەخۆیی وەرگرت بە تێگەشتنێبکی نوێ لە ئەدەبو رەخنەدا.

تا سەرەنجام لە بواری ئەدەبو رەخنەدا گەشتە پلەی رابەرایەتی، بووبەخاوەن قوتابخانەیەکی سەربەخۆ، کە دەتوانین ناوی بنێین قوتابخانەی وێنەو سێبەر (**الصور والظلال**)، کە ئەم قوتابخانەیە بەرئەنجامی لێکدانی چاکەکانی هەردوو قوتابخانەکەی عەقادو رافعی بوو بە خۆدوورگرتن لە کەموکورتی وخاڵە لاوازەکانیان.

سەید وازی لە لێکۆڵینەوە ئەدەبیەکانی هێنا ـ دوای ئەوەی تیایدا گەشتە رابەرایەتی ـ تا جەولەیەکی نوێ دەست پێ بکات، بوارێکی نوێ بگرێتە بەر، ئەوە بوو سەرلەنوێ لە سفرەوە دەستی پێکردەوە، بەردەوام گەشەی تیا دەکرد تا لەو بوارەشدا گەشتە لوتکەو رابەرایەتی، ئەوەبوو بوویە پێشەنگ لە باسە ئیسلامیەکاندا، یاسای قوتابخانە ئەدەبیو نەقدییەکەی ـ قوتابخانەی وێنەو سێبەر ـ لە هەردوو کتێبی (**التصوير الفني في القرآن**) و (**النقد الأدبي اصوله ومناهجه**) بەرجەستە کراوە.

---

[1] گۆڤاری (الرسالة): ژمارە (595) لاپەڕە (1045).

به هەمان شێوە پێشەنگو ڕابەرە لە باسە ئیسلامیەکاندا

سەید سەرەتای باسە ئیسلامیەکانی لە میانەی لێکۆڵینەوە ئێستاتیکیەکانیەوە بۆ قورئان دەست پێکرد، کە پەیوەندی هەیە بە قوتابخانە ئەدەبیەکەیەوە (وێنەو سێبەر)، پاشان لەم لێکۆڵینەوانەدا گەشەی کردو، بە تەنیشتی لایەنە فیکریە ئیسلامیە گشتیەکەیەو بەرەو پێش ڕۆشت. . پاشان بەردەوام گەشەی کرد تا گەشتە ڕابەرایەتیو پێشەنگی!

سەید قوتب پێشەنگ و ڕابەرە لە لێکۆڵینەوەی هونەری جوانیی بەیانیی قورئانیدا، لە میانەی هەردوو کتێبەکەی **(التصوير الفني في القران)** و **(مشاهد القيامة في القران)** ەوە ، پێشەنگو ڕابەرە لە دیراساتی ئیسلامی گشتیدا، لە میانەی **(العدالة الاجتماعية في الاسلام)**، و **(السلام العالمي والاسلام)** ەوە، پێشەنگو ڕابەرە لە دیراساتی ئیسلامیی حەرەکیدا، لە میانەی **((في ظلال القران))** و **((المستقبل لهذا الدين))** و **((معالم في الطريق))**ەوە.

گرنگی چا پکردن و بڵاوکردنەوەی سەرجەم بەرهەمەکانی

ڕەدکردنەوەی بانگەشەی هەڵوەشاندنەوەی بەرهەمە ئەدەبیەکانی پێشووی

ئایا سەید وازی لە کتێبەکانی پێشووی هێناوە؟

دژایەتی کردنی کتێبو بیروبۆچوونەکانی سەید لە لایەن ستەمکارانەوە

دوای دووەم کارەسات کە بەسەریدا هات و بوویە هۆی شەهید کردنی، ستەمکاران لە میسردا ویستیان ناوی سەید قوتب لە جیهانی باسو لێکۆڵینەوەو فیکردا بسڕنەوە، هەموو کتێبو بیروبۆچوونەکانی لە سێدارە بدەن و هەموو پاشماوەو بەرهەمە ئەدەبیو فیکریەکانی لەناو بەرن.

مامۆستا عەبدولباقی محەمەد حسەین بە بۆنەی سەرقاڵبوونی بەبەرهەمەکانیەوە لە نامەیەکی ماستەردا ئاماژە بەم جەنگەفیکریە دەکات کە ستەمکاران کردیانە سەر دانراوەکانو بیروبۆچوونەکانی سەید قوتب، لە چاوپێکەوتنێکدا ئاماژەکەشی دەردەبڕێت کە لەگەڵ پەیامنێری گۆڤاری (المسلمون)دا ئەنجامی داوە لە ساڵی 1982.

مامۆستا عەبدولباقی دەڵێت: لە بەرواری 1965/10/2داو لە وتارێکی نهێنی دا کەبەژمارە (202) دەرچوو فەرمان دەرچوو بە قەدەغەکردنی کتێبەکانی سەید قوتب[1]، ئەو وتارە هەموو کتێبو دانراوەکانی سەیدی قەدەغە کردبوو، بەسەر سەرجەم کتێبخانەو خانەکانی چاپو بڵاوکردنەوەدا گشتگیرکرابوو، کە هەرچیەکیان لایە لە کتێبو دانراوەکانی سەید دەبێت لە سێدارەی بدەن، هەرکەسێك پارێزگاری لە مانەوەی تەنها نوسراوێکی بکات دادەنرێت بە ڕەواج پێدەری بیروبۆچوونەکانی سەید دژ بە دەوڵەت، هەڵگرتنی یەکێك لەو کتێبانە تاوانێکە خاوەنەکەی ڕووبەڕووی سوکایەتی پێکردن دەکاتەوە. .).

هەموو کتێبەکانی سەید لەسەر داوای ئەم وتارە نهێنیە ـ لە کتێبخانە گشتیەکاندا کۆکرانەوەو لەناو بران، هەروەها ئەم کتێبانە لە کتێبخانە زانستیەکانی سەر بە زانکۆکانیشدا کۆکرانەوەو خرانە سندوقەوەو لە زیندانی ئەلقەلعەدا هەڵگیران ، عەبدولباقی ئاماژە بە بەشێك لە چەرمەسەریەکانی دەکات لە کاتێکدا بۆ ئامادەکردنی نامەکەی دەگەڕێت بە دوای بەرهەمەکانی سەیدا. . (لە کاتێکدا پرسیاری کرد دەربارەی کتێبەکانی سەید لە (دار الكتب المصريه)، وتیان ئەو کتێبانە کۆکراونەتەوەو خراونەتە سندوقی گەورەوەو پاشان نێراون بۆ زیندانی ئەلقەلعە کە نوێنەرایەتی سەربازی لێیە.

---

[1] سيد قطبی یوسف العظم: 318 ـ 319.

عەبدولباقی زۆر سەردانی زیندانی قەلعەی کرد بۆ ئاگاداربوون بەسەر ئەو دانراوانەدا بەڵام بێ سوود بوو. . لە دوایین جاردا، هەواڵیان پێدا کە ئەو سندوقەیان دۆزیوەتەوە، بەڵام دانراوەی سەید قوتبیان تێدا نەدۆزیوەتەوە، جگە لە کەمێکی درێنراو نەبێت، ئەویش ئەوەبووە کە لە چنگی موخابەرات ماوەتەوە. .) [1]

سەیر ئەوەیە کە مامۆستای لێکۆڵەر دانراوەکانی سەید قوتبی نەدیتەوە لە کتێبخانەی (زانکۆی ئەمریکی لە قاهیرەدا نەبێت، سەرەتا لە دیوانی (**الشاطئ المجهول**)وە، تاکۆتایی و دوا کتێبی کە (**معالم في الطريق**)بوو [2]

وا دەردەکەوێت کتێبخانەی زانکۆی ئەمریکی بەر ئەو گشتگیریەی وتارە نهێنیەکە نەکەوتبێت، چونکە سەر بە زانکۆی ئەمریکی بوو، نەك سەر بە میسرا!!

شتێکی تر کە بەڵگەیە لەسەر دژایەتی کردنی ستەمکاران بۆ کتێبەکانی سەید قوتب، هەواڵێکە **محەممەد** قوتب بۆمان دەگێڕێتەوە، منیش لە پێشەکی کتێبەکەمدا (**مدخل الى ظلال القران**) هێناومەو بۆ هەمان بۆنە جارێکی تر دەیگێڕمەوە:

بەڕێز عەبدولحەمید جەودەت ئەلسەحار شەریك بوو لەگەڵ سەید قوتب لە نووسینی زنجیرە چیرۆکێك بۆ منالآن، کە چیرۆکی ئایینی بوون، ئەم زنجیرەیە لە بازاڕدا تەواو بوو وا پێویستی دەکرد جارێکی تر چاپ بکرێتەوە. . بۆ ئەمە عەبدولحەمید جەودەت ڕۆشت بۆ لای شەمس بەدران کە لەو کاتەدا بە فیعلی فەرمان ڕەوای میسر بوو، تا ڕەزامەندی لێ وەربگرێت بۆ دووبارە چاپ کردنەوەی، ئەمەش لە کاتێکدا بوو کە نارەحەتی سەیدا لە زینداندا زۆر قورستر بوو لە ساڵی 1965، شەمس بەدرانیش ڕەزامەندی نواند بە لە چاپدانەوەی بەو مەرجەی لەسەر کتێبەکانی ئەو زینجیرەیە ناوی سەیدقوتب بکوژێنرێتەوەو نەمێنێ، کە هاوبەشی عەبدولحەمید بووە لە دانانیدا!!

عەبدولحەمید ئەم مەرجەی پێ سەیر بوو، بە بەدرانی وت: لەوە ئەچێت ئێوە سووربن لەسەر سڕینەوەی ناوی سەید قوتب و بیروبۆچوونەکانی؟! جگە لەمە بەدران هیچی نەوت: بەڵێ! ئێمە لەسەر ئەمەو سورین و زۆر جددین لەسەر بەئەنجامگەیاندنی!!) [3]

بەم شێوەیە ستەمکاران هەوڵی لەناوبردنی سەرجەم دانراوەکانی سەید قوتبیان داوەو، لەو پێناوەشدا هەموو توانای خۆیان خستۆتە کارو هەموو ڕێگەو شێوازێکیان بەکار هێناوە، بەڵام ئەنجامی بەچی گەشت، دوای زیاتر لە سی ساڵ بەسەر قسەکەی شەمس بەدراندا ئایا ئەوانە لە هەوڵەکانیاندا سەرکەوتوو بوون؟ ئایا کتێبو دانراوو بیروبۆچوونەکانی سەیدیان لە سێدارەدا وەك چۆن جەستەکەیان لە سێدارەدا؟

بێگومان هەر چاودێرو بەئاگایەك، بە ڕوونی فەزڵی خوا بەسەر سەیدەوە دەبینێ، کە چۆن شەهیدبوونی پێ بەخشی، چۆن قبوڵو کاریگەربوونی بۆ کتێبەکانیو بیروڕاکانی نووسی. . لە کاتێکدا ستەمکارانو خوێنڕێژان لە هاوشێوەکانی عەبدولناسرو شەمس بەدران ڕۆشتن، لە گۆڕنران بە نەفرین کراویو خراپ باسکردنەوە، جار بۆ جار کلکی شکست خواردن ڕادەکێشن، کتێبە ئیسلامیەکانی سەیدی پێشەنگیش بڵاوەی کرد بە وڵاتی موسڵماناندا، تەنانەت گەشتە ماڵی هەموو موسڵمانێکو بازاڕی جیهانی ئیسلامی پڕکردەوە.

---

[1] گۆڤاری المسلمون: ژمارە 11 بەرواری 1982/2/8، لاپەڕە 12.

[2] سيد قطب: عبدالباقي: 116.

[3] مدخل الى الظلال: صلاح عبدالقادر الخالدي: 7 ـ 8.

بـــەرهـــەمـــەكـــانـــی ســێ بـــەشـــن

دەتوانین بەرهەمە ئەدەبیی و فیکریەكانی سەید بكەین بە سێ بەشەوە:

یەكەم: بابەتەكانی لە گۆڤارو ڕۆژنامەكاندا

بابەتەكانی سەید لە گۆڤارو ڕۆژنامەكاندا زۆرو جۆراو جۆرن بوون: ئەوەی سەید لە هونەری ئەدەبدا بەرهەمی هێناوە، زیاتر نییە لەوەی كە لە هونەری بابەتدا بەرهەمی هێناوە[1].

بابەتەكانی لە ڕۆژنامەو گۆڤارەكاندا نزیكەی سی ساڵی خایاند ـ لە ساڵی 1924ەوە تا 1954، لە زۆر گۆڤاردا نووسی، بە حزبیی و ئیسلامیی و ئەدەبیی و سیاسیی و كۆمەڵایەتیەوە، ئەمەمان لە پێشەوە باس كردووە لە كاتی ناوهێنانی ئەو گۆڤارو ڕۆژنامانەی كە سەید تیایاندا نووسیویەتی، ئەم بابەتانە پێویستیان بە كەسێك هەیە كۆیان بكاتەوەو ڕێكیان بخاتو بە چاپیان بگەیەنێت، لەسەر بنچینەی بابەتەكانی ڕیزیان بكات، ڕێكسازی بكات لە نێوانیانداو بڵاویان بكاتەوە بەسەر ئەدیبو ڕۆشنبیراندا، چونكە هەموو ڕۆشنبیرێك ناتوانێت دەستی بگاتە ئەو هەموو گۆڤارە كۆنانەو بابەتەكانی سەیدیان تێدا بدۆزێتەوە!

سەید قوتب هەندێك لە بابەتەكانی كۆكردۆتەوەو لە دوو تویێی كتێبدا چاپی كردووە.

سەید هەندێ لە بابەتە ڕەخنەییەكانی كۆكردۆتەوەو لە كتێبی (كتب و شخصیات)دا بڵاوی كردونەتەوە. هەندێك لە ئەندێشەكانی لە كتێبی **(الاطیاف الاربعة)**دا بە هاوبەشی لەگەڵ براكانیدا كۆكردۆتەوە، وەك ئەوەی بیەوێت دەرگا لەسەر لێكۆڵەرەوەكان بكاتەوەو، بانگیان بكات بۆ كۆكردنەوەی بابەتەكانی سەیدو دەرهێنانی.

لیستی دكتۆر ئەلخەباس بۆ بابەتو چامەكانی سەید

مامۆستایانی لێكۆڵەر توانیویانە هەندێك لە بابەتەكانی سەید كۆبكەنەوەو لیستێكی (بیبلیۆغرافیا)ی هونەری بۆ ئامادە بكەن، لەو مامۆستایانە دكتۆر عەبدوڵلائەلخەباسە كە لیستی بابەتەكانی كۆكردۆتەوە لە پاشكۆی كتێبەكەی **(سید قطب الادیب الناقد)**دا كە نامەی ماستەری پێ وەرگرت لە ئەدەبدا لە كۆلێژی ئادابی زانكۆی ئەردەن لە ساڵی 1982 بڵاوی كردۆتەوە.

لیستەكەی دوكتۆر ئەلخەباس چاكو بەنرخو سودبەخشومەزنەو زیاتر لە هەشتا لاپەڕە دەبێت، بە شێوەیەك تەنها ئەو لیستەی شایەنی ئەوەیە بكرێتە نامەیەكی تایبەت، دكتۆر لیستەكەی كردووە بە دوو بەشەوە:

بەشی یەكەم: ئەوەیە كە ئێمە بەلامانەوە گرنگە كە تایبەتی كردووە بە پاشماوەكانی سەیدو بەرهەمە ئەدەبیی و فیكریەكانیەوە، ئەم بەشە دانراوو چاپكراوەكانی سەیدو ئەو باسانەی كە بڵاونەكراونەتەوەو ئەو نامانەی دوای شەهیدبوونی دەركەوتن، یان لە كتێبو بابەتەكانی لابرا بوون، دەگرێتەوە. هەروەها ئەوانەش دەگرێتەوە كە سەید بڵاوی كردونەتەوە لە هۆنراوەو بابەت لە ڕۆژنامەو گۆڤارەكاندا، لەگەڵ ئەو پێشەكیانەی بۆ هەندێك كتێبی نووسیوە.

بەشی دووەم: تایبەتی كردووە بۆ ئەو نووسراوانەی نووسەرەكان دەربارەی سەید نووسیویانە لە كتێبە چاپكراوەكانو نامە زانكۆییەكانو ئەو بابەتانەی دەربارەی سەید یان فیكرەكەی نوسراون.

عەبدوڵلا ئەلخەباس لیستی ئەو بابەتانەی توانیویەتی دەستی پێی بگات، بڵاوی كردۆتەوە، دان بەوەشدا دەنێت كە نەیتوانیوە دەستی بگاتە هەموو بابەتەكانی، هەموو ئەو گۆڤارانەشی دەست نەكەوتووە كە شتی بۆ سەید بڵاوكردۆتەوە یان لە سەری نووسیوە.

بەڵێنی داوە لە داهاتوودا هۆنراوەكانی سەید لە كتێبێكداو، بابەتەكانی لە كتێبێكی تردا بڵاو بكاتەوە. ئێمە چاوەڕوانین! ژمارەی ئەو چامانەی پێڕست كراونو ڕیزكراون لە لیستەكەیدا گەشتۆتە هەشتاو هەشت چامە.

---

[1] سید قطب: عبدالباقي: 264.

له کاتێکدا ژمارەی بابەتەکانی گەشتونەتە سێ سەدو چواردە بابەت. .

هەروەها عەبدولباقی محەممەد حسەین لیستێکی تایبەتی کردەوە بۆ بابەتو چامەکانی سەید، کە ئەمەشیان هەر بۆ دەستهێنانی نامەی ماستەر بوو لە کۆلێژی (دار العلوم)ی زانکۆی قاهیرە. بە ناونیشانی (**سيد قطب حياته وادبه**)، توانی نامەی ماستەری پێ وەرگرێ لە ساڵی 1982دا، لە لیستەکەی عەبدولباقیدا کۆی چامە شیعریو بابەتەکانی سەید دەگاتە چوارسەدو پەنجاو پێنج چامەو بابەت، واتە چەنجا چامەو بابەت زیاتر لەوەی دکتۆر ئەلخەباس تۆماری کردبوو، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی عەبدولباقی زیاتر ئاگاداربووە بەسەر گۆڤارەکانداو بەردەستی کەوتوون، چونکە خۆی لە قاهیرە بووەو توانیویەتی بە ئاسانی سەردانی خانەکانی کتێب بکات لەوێ. عەبدولباقی ڕەچاوی مێژووی نووسینەکانی بەپێی دەرچوونی گۆڤارو ڕۆژنامەکان کردووە، هەروەها عەبدولباقیش نەیتوانیوە هەموو ئەوەی سەید بڵاوی کردونەتەوە کۆیان بکاتەوەو ئاگادار نەبووە بەسەر هەموویاندا.

هەروەها ئەمیش پەیمانی داوە هەموو بابەتەکانی کۆبکاتەوەو لە لێکۆڵینەوەیەکی داهاتوودا بڵاویان بکاتەوە. . ئێمەش چاوەڕوانین. .

پێمان خۆشە ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە دوای شەهیدکردنی سەید، گۆڤارە ئەدەبیو ئیسلامیەکان هەستان بە بڵاوکردنەوەی هەندێك لەو بابەتانەی بەبۆنەی یادی شەهیدکردنیەوە نووسرابوون، منیش هەستاوم بە کۆکردنەوەی ئەو بابەتانەی سەید دەربارەی ئەمەریکا نووسیویەتی، ڕێکم خستوون، بەلێکۆڵینەوە ئامادەباشیم بۆ کردووە، سوپاس بۆ خوا لە کتێبێکدا بڵاوم کردونەتەوە بە ناونیشانی (**أمريكا من الداخل بمنظار سيد قطب**).!!

دووەم: کتێبە چاپکراوەکانی

لەمەودوا هەڵدەستین بە ڕێکخستنی کتێبەکانی سەید بە پێی دەرچوونیان لە چاپی یەکەمیاندا، ئێمە وا دەبینین پێویستە لەسەر هەرکەسێك بیەوێت ئاگادار بێت بەسەر بەرەوپێشچوونی فیکری سەیددا، وە بەسەر ڕووکاری ئەم پێشکەوتنەدا، پێویستە هەموو کتێبە چاپکراوەکانی لەسەر بنەمای مێژووی دەرچوونیان ڕیز بکات.

هەموولا دەزانین کە سەید بە فیکرو ڕاو بۆچوونەکانی خۆیدا دەچووەوە، بڕیارەکانی نوێ دەکردەوە لەسەر بنەمای زانیاریە نوێکانی کەلەمیانەی باسە زانستیە بەردەوامەکانیەوە دەستی دەکەوت، جا ئەگەر ڕێککردنی کتێبەکانی شارەزا نەبین‌و لەسەر بنەمای دەرچوونیان ڕیزیان نەکەین ئەوا ڕاوبۆچوونێك دەدەینە پاڵ سەید کە پاشتر وازی لێهێناوە، بەمەش ستەمی لێ دەکەین، دەکرێت ڕایەکی هەبوو بێت، لە کتێبێکیدا تۆماری کردبێت، دواتر هەڵەی ڕاکەی بۆ دەرکەوتووەو لە کتێبێکی دوای ئەوەدا وازی لەو ڕایە هێناوەو بە هەڵەی داوەتە قەڵەم، لەبەر ئەوە پێویستە کتێبە پێشینەو دواینەکانی هەرهەمووی بناسین! پێشتریش مامۆستایوسف ئەلعەزم وەسیەتی بۆ هەموو بڵاوکەرەوەیەك کردبوو کە دەیەوێت کتێبەکانی سەید بڵاو بکاتەوە، چاپی یەکەمی ئەو کتێبە بنووسێت کە بڵاوی دەکاتەوە، کە ئەویش ئەو چاپەیە لە ژیانی سەیدخۆیدا چاپکراوە، بە هەمان شێوە لێکۆڵەرەوانیش کە ناوی کتێبە چاپکراوەکانی سەید دەهێنن، پێویستەبەپێی مێژووی دەرچوونیان ڕیزیان بکەن.

دواكەوتنی سەید لە بلاوكردنەوەی كتێب

سەید لە دانانو بلاوكردنەوەی كتێب دواكەوت، بە شێوەیەك نزیكەی بیست ساڵی تەمەنی ئەدەبی بەسەر برد تەنها بابەتو چامەی دەنووسیو، پاش ئەوەی لە فیكریدا هەستی بە پێگەشتنی تەواو كرد دەستی كرد بە بڵاوكردنەوەی كتێب، سەید بە دكتۆر ئەحمەد ئەمین دەڵێت: (بە ڕاستی من موريد بووم ـ بە هەموو واتایەكی وشەی موريد ـ بۆ پیاوێك لە نەوەی ئێوە، بە دڵنیاییەوە دەیناسن (واتە عەقاد)، من هاوڕێ یان خۆشەویست بووم لەگەڵ كەسەكانی نەوەی ئێوە، بە هەمان شێوە بە ڕاستی بەبێ‌جیاوازی دەربارەی هەمووتان نووسیم، ڕاوبۆچوونەكانتانم شیكردەوە، كتێبەكانتانم خستە ڕوو، كردارەكانتانم لێك دایەوە، بەپێی ئەو توانایەی كە هەمبوو. .

پاشان ڕۆڵی من هات. . ڕۆڵم هاتە پێشەوە لەوەی كتێب بلاوبكەمەوە، دوای ئەوەی كە من بابەتو باسو چامەم بلاودەكردەوە، بە ڕاستی ڕۆڵی من لە بلاوكردنەوەی كتێبدا درەنگ هات، چونكە من ئەوەم هەڵبژارد كە بەبێ پرس نەچمە سەرمینبەر، چاوەڕوانی بكەم لە بلاوكردنەوەی كتێبە تۆماركراوەكاندا تا هێندێك هەست بە پێگەشتنی ڕاستەقینە دەكەم، كە ڕێم پێبدات لە بازاڕی بلاوكراوەكاندا دەربكەوم).[1]

سەید لە ساڵی 1945دا بڕیاری بلاوكردنەوەی كتێبی دا، كە لەو كاتەدا تەمەنی چل ساڵان بوو.

لە ماوەی پێنج ساڵدا، لە ساڵی 1945 تا 1950 سیانزە كتێبو نامەی دەركرد، ئەمەش بەڵگەیە لەسەر بڕشتی پێنووسەكەیو چرو پڕی بەرهەمەكانی، وا پێ دەچێت كە گەورە ئەدیبان دەروونیان نارەحەت بوو بێت بەرامبەر ئەم بلاوكراوانەی سەیدو، حەسودییان پێ بردبێت لەسەر ئەو بەرهەمە چڕوپڕانەی كە بە قەرزیان نەداوە هیچ دەست خۆشیەكیان لێ نەكردووە، نەك هەر ئەوەندە، بەڵكو ئەم بەرهەمە ئەدەبیو فیكریانەی سەیدیان پشتگوێ خستووە، چاوی خۆیان لێ نوقاندووە.

ئەم هەڵوێستە لە لایەن گەورە ئەدیبانەوە كاریگەری لەسەر دەروونی سەید بەجێ هێشت. لەم ڕووەوە بە دوكتۆر ئەحمەدئەمین دەڵێت:(كامەیە هەڵوێستی مامۆستاكەم عەقاد، كامەیە هەڵوێستی نەوەكەتان هەر هەمووی؟ ئەی كامەیە هەڵوێستی نەوەی پیران؟ نەك تەنها لەم كتێبەدا (**التصوير الفني في القران**) بەڵكو لەو دە كتێبەی كە تا ئێستە بلاوم كردونەتەوە).[2]

كتێبەكانی تەنها بیستو شەش كتێبن

ئەو كتێبانەی سەید نووسیونیو ئامادەو بلاوی كردوونەتەوە تەنها (26) كتێبن، (25) كتێبیان لە ژیانی خۆیدا چاپ كراونو بیستو شەشەمینیان بە بیست ساڵ دوای شەهید كردنی چاپ كرا، كە (**مقومات التصور الاسلامي**)یە، لوتكەی كتێبەكانی (**في ظلال القران**)ە، كە لە (30) بەشدا دەریكردووە، هەربەشێكی لە كتێبێكی تایبەتیدا، وەك ئەوەی (**ظلال**) تەنها یەك كتێب نەبێت، بەڵكو سی كتێب بێت!

كتێبە چاپكراوەكانی دووبەشن:

بەشی یەكەم: كتێبە ئەدەبیەكانی، كە سیانزە كتێبن.

بەشی دووەم: كتێبە ئیسلامیەكان، بە هەمان شێوە سیانزە كتێبن.

ئەمەش لیستی كتێبە چاپكراوەكانیەتی بە پێی مێژووی چاپی یەكەمیان:

1ـ مهمة الشاعر في الحياة وشعر الجيل الحاضر:

وەك لە پێشەكیەكەیدا دەردەكەوێت لەساڵی 1933 چاپ كراوە.

2ـ الشاطئ المجهول:

[1] گۆڤاری الثقافة ساڵی سیانزەهەم: ژمارە 662 بەرواری 1951/12/10، لاپەڕە (8).

[2] هەمان سەرچاوە: لاپەڕە (8).

دیوانێکی شیعری چاپ کراوی سەیدە، هەروەها کۆتا دیوانیەتی، چونکە دواتر هیچ دیوانێکی چاپ نەکراوە، وەك خۆی ڕایگەیاندووە کە لە ژێر چاپدایە!!

سەید خۆی پێشەکی بۆ ئەم دیوانەی نووسیوە، تیایدا ڕەخنەی لە هەندێك لەچامەکانی خۆی گرتووەو، لەسەری نووسیون، هەندی چامەی تریشی تێدا نرخاندووە.[1]

بە ڕاستی شتێکی جوانە کە سەید قوتبی (ڕەخنەگر) ڕەخنە لە سەید قوتبی (شاعیر) بگرێت.

3ـ نقد كتاب مستقبل الثقافة في مصر:

دکتۆر تەها حسەین ساڵی 1938 کتێبێکی دەرکرد بە ناونیشانی (**مستقبل الثقافة في مصر**) ئەم کتێبە مشتومڕێکی زۆری بە چواردەوردا دروست بوو، چونکە تەها حسەین لە کتێبەکەیدا داوای ئەوەی کردبوو کە میسر ببێتە بەشێك لە جیهانی ڕۆژئاوا، هەروەها داوای وەرگرتنی ژیاری ڕۆژئاواو رۆشنبیری ڕۆژئاوای کردبوو بە تاڵو شیرینو چاکو خراپییەوە.

ئەدیبو بیریارەکان هەستان بە ڕەخنەگرتنی ئەم کتێبە، هەندێکیان پێیان باش بوو، هەندێکیان بەرپەرچیان دایەوەو پڕوپوچی بانگەشەکەیان ئاشکرا کرد.

سەید قوتب لە پێشەنگی ئەو کەسانەدا بوو کە ڕەخنەی لەم کتێبە گرت ولە ساڵی 1939دا کتێبەکەی بە چاپ گەیاند.

4ـ التصوير الفني في القران:

یەکەم کتێبی ئیسلامی سەید بوو، کە لە مانگی نیسانی 1945دا لە (دار المعارف) لە میسر دەرچوو.

لە بنەڕەتدا ئەم کتێبە دوو بابەت بوو کە سەید لە گۆڤاری (**المقتطف**)دا بڵاوی کردبوونەوە، دەربارەی (**التصوير الفني في القران**) ساڵی 1939.

سەید ئەم کتێبەی داناوە بە بناغەی پرۆژە زانستیو ئەدەبیەکەی، کە ناوی نابوو (**مكتبة القران الجديدة**) کە دەیویست لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی بەیانیی بۆ قورئانی پیرۆز لە میانەی ئەو کتێبخانەیەوە پێشکەش بکات.

زاناو توێژەرە لێکۆڵەرەکان ئەم کتێبە بە ئاشکراکردنو دەرخستن ئەدەنە قەڵەم نەك بە دانراو، هەروەها دایان ناوە بە (کلیلێك) کە خوای گەورە بە خشی بە سەید، توانی بە هۆیەوە دەرگای گەوهەرو جوانی فراوانی قورئان بکاتەوە.

5ـ الاطياف الاربعة: ئەم کتێبە لە لایەن (**لجنة النشر للجامعين**)ەوە دەرچوو، کتێبخانەی میسر ساڵی 1945 چاپی کرد، لە دەرکردنی ئەم کتێبەدا حەمیدەو محەممەدو ئامینە لەگەڵ سەید بەشداریان کردووە.

6ـ طفل من القرية:

بە هەمان شێوە ئەمەشیان لە لایەن (**لجنة النشر للجامعين**)ەوە لە ساڵی 1946دا بڵاوکرایەوە.

7ـ المدينة المسحورة:

چیرۆکێکی خەیاڵیە لە چیرۆکەکانی (**الف ليلة وليلة**)ەوە وەری گرتووە، (دار المعارف) لە میانەی زینجیرەی (اقرا)دا ساڵی 1946 بڵاوی کردۆتەوە.

8ـ كتب و شخصيات:

ئەمە سێیەم کتێبە کە لە ساڵی 1946دا بڵاوی بکاتەوە، کە لە پێش ئەم (**طفل من القرية**) و (**المدينة المسحورة**)ی لە هەمان ساڵدا بڵاو کردەوە.

9ـ أشواك:

---

[1] سيد قطب: الخباص، 130 - 135.

بریتیه له چیرۆکی خۆشەویستیەکی ڕاستەقینە، سەید له دەرونی خۆیدا لەگەڵ دەسگیرانەکەیدا تیایدا ژیاوە، ئێمەش له پێشەوە له بەشی یەکەمی ئەم کتێبەدا له باسی (ئافرەت له ژیانی سەیددا) لێی دواین. سەید ئەم کتێبەی له مانگی ئایاری 1947دا له (دار سعد) له قاهیره دەرکرد.

10- مشاهد القيامة في القران:

سەید ئەم کتێبەی له نیسانی ساڵی 1947 له (دار سعد) له قاهیره دەرکرد، ئەمە دووەم کتێبی بوو له **(مكتبة القران الجديدة)** كه دەیویست دەری بکات.

11- روضة الطفل:

زنجیرە چیرۆکێك بوو بۆ منالآن كه به هاوبەشی لەگەڵ ئەمینەسەعید و یوسف موراد دەریان کرد. لەم باخچەیە تەنها دوو بەشیان دەرکرد:

یەکەم: أرنب والكنز.

دووەم: **كتكت المدهش**

هەردوو بەشەکە (دار المعارف)ی میسری ساڵی 1947 چاپی کرد.

12- القصص الديني للاطفال:

ساڵی 1947 لەگەڵ عەبدولحەمید جەودەت ئەلسەحار زنجیرەی یەکەمی لەم زنجیرانە دەرکرد که کتێبخانەی (سعد) له قاهیره چاپی کرد.

13- الجديد في اللغة العربية:

14- الجديد في المحفوظات:

ئەمانە دوو کتێبی مەنهەجی بوون، بۆ قوتابیانی قوتابخانەکانی وەزارەتی مەعاریف، که لەگەڵ بەرپرسانی دانانی پرۆگرامەکانی خوێندن لەوەزارەتی مەعاریف دەریان کرد، ئەم کتێبە دان پیانراو بوو، له قوتابخانەکانی وەزارەتی مەعاریفدا دەخوێنرا ، تەنانەت تا کارەساتی یەکەمی سەید لەساڵی 1954و دادگایی کردنو دەرکردنی حوکمی له سێدارەدانی، ئەم کتێبە وەك یەکێك له پرۆگرامەکانی خوێندن هەڵنەوەشێنرانەوە تا ساڵی 1965 کەکارەساتی دووەم بەسەر سەیدقوتبداهات.

15- النقد الادبي: اصوله ومناهجه:

له مانگی حوزەیرانی ساڵی 1948 دەری کرد چوارەمو کۆتا کتێبی نەقدی سەید بوو.

16- العدالة الاجتماعية في الاسلام:

سەید پێش سەفەرەکەی بۆ ئەمەریکا ساڵی 1948 له دانانی ئەم کتێبەی لێ بوویەوە ئەرکی به چاپگەیاندنی سپارد به **محمەد** قوتبی برای، له مانگی نیسانی ساڵی 1948دا کەوتە بازاڕەوە، ئەمە یەکەم دانراوی سەید بوو له فیکری ئیسلامیدا .

17- معركة الاسلام والرأسمالية:

سەید بۆ ماوەی دوو ساڵ له نووسینو چاپکردن دابڕا، له ساڵی 1948 تا 1950 که لەو ماوەیەدا له ئەمەریکا بوو، پاشان که گەڕایەوە بۆ میسر، دەبینێ بارودۆخی کۆمەڵایەتیو ئابووریو سیاسی بەرەو خراپی دەڕوات، بینی که سەرمایەدارەکانو داگیرکەران وکۆشكو بازرگانانی جەنگ بەرپرسیارن لەم بارودۆخە، کتێبی **(معركة الأسلام والراسمالية)**ی دانا، که **(دار الكتاب العربي)** له مانگی شوباتی 1951دا دەری کرد.

18- السلام العالمي والاسلام:

دوای چەند مانگێك له کتێبی **(معركة الاسلام والراسمالية)** سەید به کتێبێکی تری شۆڕشگێڕانەی ئیعلامی دەرکەوت که بریتیبوو له **(السلام العالمي والاسلام)** که به هەمان شێوە **(دار الكتاب العربي)** له مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی 1951 بڵاوی کردەوە.

19ـ في ظلال القران:

له دیارترین دانراوه‌كانی سه‌ید قوتبه‌، ته‌فسیرێكی ته‌واوی قورئانه‌، له‌ دووتوێی (30) به‌شدا ده‌ری كردووه‌، هه‌ر به‌شه‌ی تایبه‌ت به‌ جوزئێك له‌ قورئان، تیایدا ڕاوبۆچوونو ئه‌فكاره‌كانی تۆمار كردووه‌، هه‌روه‌ها تیایدا بۆچوونی خۆی سه‌باره‌ت به‌ ئیسلامو بانگه‌وازو جوڵه‌و ڕووبه‌ڕووبوونه‌وه‌و گۆڕین خستۆته‌ ڕوو.

(في ظلال القرآن) به‌ چوار قۆناغدا تێپه‌ڕی:

قۆناغی یه‌كه‌م: دوای ئه‌وه‌ی سه‌عید ڕه‌مه‌زان گۆڤاری (المسلمون)ی له‌ كۆتایی ساڵی 1951دا ده‌ركرد، داوای له‌ سه‌ید قوتب كرد كه‌ به‌ بابه‌تی به‌رده‌وام به‌شداری تیادا بكات، ئه‌وه‌ی هه‌ڵبژارد كه‌ له‌ ته‌فسیری قورئانه‌وه‌ ده‌ست به‌ نووسین بكات له‌ ژێر ناونیشانێكی نوێی وروژێنه‌ردا كه‌ بریتیبوو له‌ (**في ظلال القران**)، واته‌ له‌ ژێر سێبه‌ری قورئاندا، یه‌كه‌م ئه‌ڵقه‌ی (**الظلال**) له‌ ژماره‌ سێی گۆڤاری (المسلمون)دا بلاْوكرایه‌وه‌، كه‌ له‌ مانگی شوباتی ساڵی 1952دا ده‌رچوو، گۆڤاره‌كه‌ به‌رده‌وام زنجیره‌كانی (**الظلال**)ی له‌ ژماره‌كانی داهاتوویدا به‌دوای یه‌كدا بلاْوده‌كرده‌وه‌، ئه‌وه‌بوو حه‌وت ئه‌ڵقه‌ی لێ بلاْوكرده‌وه‌و ئه‌ڵقه‌ی حه‌وته‌م له‌ ئایه‌تی (103)ی سوره‌تی (**البقرة**)دا وه‌ستا.

قۆناغی دووه‌م: (**ظلال**) پێش زیندانی كردنی سه‌ید:

له‌ كۆتایی ئه‌ڵقه‌ی حه‌وته‌می (**ظلال**) له‌ گۆڤاری (**المسلمون**)دا سه‌ید ڕایگه‌یاند كه‌ له‌ ئه‌ڵقه‌ی داهاتووی گۆڤاره‌كه‌وه‌ بلاْوكردنه‌وه‌ی ته‌فسیره‌كه‌ی ڕاده‌گرێت‌و له‌ جێگه‌ی ئه‌ودا باسێكی نوێ بلاْوده‌كاته‌وه‌، ئه‌ویش (**نحو مجتمع إسلامی**) بوو.

سه‌باره‌ت به‌ (**الظلال**) ڕایگه‌یاندكه‌ له‌كتێبی سه‌ربه‌خۆدا ده‌رده‌كه‌وێت، به‌پێی ژماره‌ی جوزئه‌كانی قورئان هه‌موو جوزئێك له‌ قورئان له‌ جوزئێك له‌ (**الظلال**)دا، له‌ هه‌موو دوو مانگێكدا جوزئێكی ده‌رده‌چێت.

به‌شی یه‌كه‌می له‌ مانگی تشرینی یه‌كه‌می ساڵی 1952دا ده‌رچوو له‌ لایه‌ن (**دار الأحیاء الكتب العربیة**) له‌ قاهیره‌چاپكرا، سه‌ید به‌ڵێنه‌كه‌ی خۆی برده‌ سه‌ر كه‌ دابوی به‌ خوێنه‌ران، هه‌موو دوومانگێك جوزئێكی ده‌رده‌كرد، كه‌ تیایدا ته‌فسیری جوزئێك له‌ قورئانی كردبوو.

له‌ ماوه‌ی نێوان تشرینی یه‌كه‌می ساڵی 1952 تا كانونی دووه‌می ساڵی 1954 شانزه‌ به‌شی لێ ده‌ركرد.

قۆناغی سێیه‌م: سه‌ید قوتب (**الظلال**) له‌ زینداندا ته‌واو ده‌كات، سه‌ید درایه‌ دادگاو پاشان به‌ پانزه‌ ساڵ زیندانی حوكمی به‌سه‌ردا درا، له‌ ماوه‌ی یه‌كه‌می زیندانی كردنیدا هیچ به‌شێكی تازه‌ی (**الظلال**)ی ده‌رنه‌كرد، به‌ هۆی ئه‌و ئه‌شكه‌نجه‌ قورس‌و ناڕه‌حه‌تانه‌ی كه‌ تووشی هات. . به‌لاْم پاش ئه‌وه‌ی له‌ زیندانی توڕڕه‌ جێگیر بوو ئه‌شكه‌نجه‌دانی ڕاوه‌ستا، خرایه‌ نه‌خۆشخانه‌ی زیندانه‌وه‌ به‌ هۆی نه‌خۆشیه‌ زۆره‌ جۆراو جۆره‌كانیه‌وه‌، له‌زینداندا ڕوویكرده‌ ته‌واوكردنی (**الظلال**)، خوای گه‌وره‌ له‌زیندانداندانووسینی بۆ سه‌ید ئاسانكرد، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا كه‌ لائیحه‌ی زیندان نووسینی قه‌ده‌غه‌ كردبوو له‌ ناو زینداناو، ڕێگه‌ی به‌ زیندانی نه‌ده‌دا كه‌ هۆكاره‌كانی نووسینی له‌لابێت، سزای ئه‌دا ئه‌گه‌ر له‌لای ببینرایه‌، به‌لاْم خوای گه‌وره‌ بۆسه‌یدی ئاسانكرد، ئه‌و ئاسانكارییه‌ش ئه‌وه‌بوو كه‌ سه‌ید گرێبه‌ستی كردبوو له‌گه‌ڵ چاپخانه‌ی (**دار أحیاء الكتب العربي**)دا له‌سه‌ر نووسینی ته‌فسیری قورئان به‌ ته‌واوه‌تی. . پاش ئه‌وه‌ی حكومه‌ت له‌ ناو زینداندا لێی قه‌ده‌غه‌ كرد، چاپخانه‌كه‌ سكالاْنامه‌یه‌كی دژ به‌ حكومه‌ت به‌رز كرده‌وه‌، تیایدا داوای هه‌زاره‌ها جونه‌یهی ده‌كرد وه‌ك قه‌ره‌بووكردنه‌وه‌ بۆ ئه‌و زیانه‌ی لێی كه‌وتووه‌ به‌ هۆی وه‌ستانی سه‌ید قوتبه‌وه‌ له‌ نووسینی ته‌فسیره‌كه‌ی به‌ بۆنه‌ی حكومه‌ته‌وه‌، حكومه‌ت له‌ جیاتی پێدانی ئه‌و بڕه‌ پاره‌یه‌ ئه‌وه‌ی هه‌ڵبژارد كه‌ ڕێگه‌ به‌ سه‌ید بدات ده‌ست به‌ نووسین بكاته‌وه‌.

عه‌بدولناسر پڕوپاگه‌نده‌ی ئه‌وه‌ی بۆ زانا پاكستانیه‌كان كرد كه‌ سه‌ید قوتب زیندانی نیه‌ به‌ڵكو ئازاده‌ ئه‌مه‌ش به‌ به‌ڵگه‌ی چاپكردنی (**الظلال**) له‌ قاهیره‌، ئیتر كارمه‌ندانی حكومه‌تی میسری له‌ ده‌ره‌وه‌ی ولاْت هه‌مان وه‌لاْمی عه‌بدولناسریان ئه‌دایه‌وه‌ ئه‌گه‌ر پرسیاریان لێ بكرایه‌ ده‌رباره‌ی سه‌ید كه‌ ئایا ئازاده‌ یان زیندانیه‌.

حکومەت شێخ محەممەد غەزالی دانا بە چاودێری ئایینی بەسەر **(الظلال)**ەوە، تا ئاگادار بێت بەسەریدا پێش دەرچوونی لە چاپخانە، غەزالی ڕێگەیدا بە چاپکردنی هەموو بەشەکانو مەلزەمەکانی **(الظلال)** لە چاپی یەکەمیدا، هیچ بەشێکی لێ لانەبرد جگە لە بە دواداچوونێکی سەید لە سەر سورەتی **(البروج)**، کە دواتر لە بەشێکی **(معالم في الطريق)**دا بە ناونیشانی **(هذا هو الطريق)** بڵاوی کردەوە، بەم شێوەیە سەید قوتب لە کۆتایی پەنجاکانداو لە تاریکی زینداندا تەفسیرە بەنرخەکەی **(في الظلال القرآن)** تەواو کرد.

قۆناغی چوارەم: چاپە پوختەکراوەکەی (الظلال):

تەفسیری سەید لە چاپی یەکەمی **(الظلال)**دا تێ نەدەپەڕی لەوەی تۆمارکردنی بۆچونەجۆراو جۆرەکانی خۆی بێت لەسەر ئایەتەکانو دەرخستنی ئەو جوانیو هونەرەی کە تیایاندایە، خستنە ڕووی هەندێك لەو پەیڕەوو بیروباوەڕو پرۆگرامانەی کە لە خۆی گرتبوو.

بەڵام لە زیندانی کرندنیدا ژیانی لەگەڵ قورئاندا زۆری خایاند، بیرکردنەوە لە ڕووداوە یەك لەدوایەکان، نارەحەتیە دوایەکەکان، کە بەسەر ئەم و برایانی موسڵماندا هات، لێکدانەوەی بۆ نهێنی ئەم ڕووداوانەو، تێڕوانینی لە پۆڕۆگرامی بزاڤی ئیسلامی لە بانگەوازو پەروەردەو ئیسلاحو جیهادو گۆڕیندا.

لە بەرەنجامی ئەم بیرکردنەوەقوڵانەوە خوای گەورە ڕێنومایی کرد بۆ دەرك کردنی کلیلی حەرەکی کە بەهۆیەوە دەرگای خەزێنەی دوڕومرواری حەرەکی قورئانی کردەوە، توانی پرۆگرامێکی حەرەکی لە بانگەوازو جولەدا بدۆزێتەوە، لەگەڵ دەرخستنی سروشتی حەرەکی قورئانی پیرۆز!

سەید کاتێك گەشتە ئەم ئاستە کەتەفسیری سێ جوزئەکەی کۆتایی دەکرد، لەو جوزئانەدا هەندێك لە تێگەیشتنە حەرەکیە تازەکانی تۆمار کرد، ئەمەش وەك وتمان لە کۆتایی پەنجاکاندابوو.

لەبەر ئەوە وا پێویستی کرد کە جارێکی تر تەفسیری قورئان بکاتەوە لەسەر بناغەی ئەو پرۆگرامە حەرەکیە نوێیە، سەرلەنوێ **(الظلال)** بنوسێتەوە تا ئەو واتایانەی تێدا تۆمار بکاتو بیچەسپێنێ.

بەم شێوەیە چاپی پوختەکراوی **(الظلال)** هاتە پێشەوە، کە بەشی یەکەمی لە سەرەتای ساڵی 1960دا لە لایەن **(دار الحياء الكتب العربية)**ەوە دەرچوو، سەید قوتب لە **(الظلال)**دا دادەنرێت بە نوێکەرەوە لە جیهانی تەفسیردا، بە هۆی زیادکردنی ئەو واتاو بیروباوەڕە حەرەکیو پەروەردەییانەوە کە زیادی کرد لە تەفسیرەکانی پێش خۆی، هەروەها سەید لە **(الظلال)**دا دادەنرێت بە دامەزرێنەی قوتابخانەیەکی نوێ لە تەفسیردا، کە ئەویش (قوتابخانەی تەفسیری حەرەکی)یە.

سەید لە چاپە پاڵفتەکراوەکەیدا (10) جوزئی یەکەمی لەسەر ڕوناکی پرۆگرامە حەرەکییە نوێکەی لە تێگەشتنی قورئانو تەفسیرکردنیدا نووسی، ، بە شێوەیەك کە هەڵوێستەو لێکدانەوەکانی لەسەر ئایەتەکان قوڵترو فراوانترو درێژتر بوو، بە تایبەتی ئەوانەی پەیوەندیان بە قەزیەی: عەقیدەو بانگەوازو جوڵەو جیهادو یاسادانانو نەفامیەوە هەبوو.

کاتێك بە لێبوردێنکی تەندروستی لە ساڵی 1964دا لە زیندان ئازادکرا بەردەوام بوو لەسەر نووسینی جوزئەکانی ترو، جوزئەکانی یانزدەو دوانزدەو سیانزەی بڵاوکردەوە.

بەمەش گەشتە کۆتایی جوزئی سیانزە کە بە سورەتی (ابراهيم) کۆتایی دێت، سەید دەیویستو مەبەستی بوو کەنووسینی جوزئەکانی تریش تەواو بکات لە چواردەوە تا بیستو حەوت لەسەر بناغەی پرۆگرامە حەرەکیەکەی لە تەفسیردا.

بەڵام خوێنڕێژانو ستەمکاران پەلەیان کرد لە دەستگیرکردنەوەو پاشان دادگایی کردنو دواتر لە سێدارەدانیدا پێش ئەوەی ئاواتەکەی بهێنێتە دی!.

ئەمە زۆر بە کورتی چیرۆکی تەفسیری **(الظلال)**ە لە ژیانی سەید قوتبدا، **(الظلال)** لەبەر گرنگیەکەی وەرگێڕراوەتە سەر زۆرێك لە زمانەکان وەك: ئینگلیزیو فەرەنسیو فارسیو تورکیو ئوردیو ئەندەنوسیو. . هتد، **(الظلال)** بڵاوترین کتێبی ئیسلامیە لەم سەردەمەدا!!

20ـ دراسات اسلامية:

سەید ئەم کتێبەی لە ساڵی 1953دا دەرکرد، کتێبخانەی لیژنەی لاوانی موسڵمان بۆی بڵاوکردەوە، کتێبەکە لە سی و پێنج بابەتی ئیسلامی پێکهاتووە، کە سەید لە گۆڤارە ئەدەبیو ئیسلامیەکاندا لە پێش شۆڕش هەروەها ڕاستەوخۆ لە دوای شۆڕشدا بڵاوی کردونەتەوە، وەك گۆڤارەکانی: **(الرسالة، الدعوة، الاشتراكية. .)**.

21ـ هذا الدين:

سەید ئەم کتێبەی لە زینداندا دەرکرد، **(دار القلم)** لە قاهیرە لە ساڵی 1960دا بۆی چاپ کرد.

22ـ المستقبل لهذا الذين:

ڕاستەوخۆ دوا بەدوای **(هذا الدين)** کتێبی **(المستقبل لهذا الذين)**ی دەرکرد، کتێبخانەی (وهبە) لە قاهیرە بۆی بڵاوکردەوە، ئەم کتێبە تەواوکەری **(هذا الدين)**ەو تیایدا سەید ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە پاشەڕۆژ بۆ ئەم دینەیە، لاوانی برایانی موسڵمانی دڵنیا کردۆتەوە کە دوارۆژ بۆ ئەوانو بانگەوازو ئیسلامەکەیانە.

23ـ خصائص التصور الاسلامي:

سەید ئەم کتێبەی تایبەت کردووە بە سروشتو تایبەتمەندیەکانی عەقیدەی ئیسلامی، پێشتر لە ژێر ناونیشانی **(فكرة الاسلام عن الله والكون والحياة والانسان)**دا ڕای گەیاند، لە پاشدا ئەو ناونیشانەی گۆڕی بە **(خصائص التصور الاسلامي)**، لە ساڵی 1962دا **(دار احياء الكتب العربية)** بۆی چاپکرد، لە ژێر ناونیشانی **(خصائص التصور الاسلامي ومقوماته)** بەڵام لە کتێبەکەدا تەنها دەربارەی **(خصائص)**ەکان دوابوو، سەبارەت بە (مقومات) کتێبێکی تری بۆ تەرخان کردووە کە دواتر دەرچوو.

24ـ الاسلام ومشكلات الحظارة:

ئەم کتێبەش لە هەمان ساڵدا 1962، بە هەمان شێوە لە لایەن **(دار الأحياء الكتب العربية)**ەوە بە چاپ گەیەنرا.

ئەمە دواهەمین کتێبە لە ژیانی سەید قوتب خۆیدا دەرچوویێت، کە کتێبخانەی (وهبە) ساڵی 1964 بۆی بڵاوکردەوە.

سەید ئەم کتێبەی نوسی تا ڕوونکردنەوەیەك بێت بۆ پرۆگرامی کارکردنی بزاڤی ئیسلامی، ڕوونکردنەوەیەك بێت بۆ مەشخەڵەکانی ڕێگا لە بانگەوازکردندا بۆ لای خوا، بناغەی کتێبەکە چەند بەشێکە سەید لە زیندانی توڕڕەدا نووسیویەتی، پاشان بە هۆی حەمیدەی خوشکیو زەینەب غەزالیەوە کە لە دەرەوەی زیندان کاری دەکرد توانیویەتی بیگەیەنێتە ڕێکخستنی نوێی برایان، پاشان سەید لە زیندان دەرچوو، ئیترخۆی سەرپەرشتی سەرکردایەتی دەکرد.

26ـ مقومات التصور الاسلامي:

بەشی دووەمی کتێبی **(خصائص التصور الاسلامي)**یەو تەواوکەری ئەو کتێبەیە، تەواوکەری بابەتەکانیەتی، هەردوو کتێبەکە لە عەقیدەو تایبەتمەندییو خاڵە بەهێزەکانی عەقیدەی ئیسلامی دەدوێن، ئەمە یەکەم کتێبە کە بیست ساڵ دوای شەهیدکردنی خاوەنەکەی چاپ بکرێت، چاپی یەکەمی لە لایەن (دار الشروق)ەوە ساڵی 1968 بڵاوکرایەوەو محمد قوتب لەپێشەکی ئەم کتێبەدا دەڵێت:

(ئەم کتێبە لەو ماوەیەی بۆمان دانابوو زۆر دواکەوت، زۆربەی خەڵکی بە تەمای بوون، -بەتایبەتی-ئەوانەی کە ئاگاداربوون بەسەر بوونی دەستنووسەکەیدا. . تا خوای گەورە ویستی وابوو دەرچێت، لەو چرکەیەدا کەخوا ـ جل جلاله ـ

بڕیاریدا بۆ دەرچوونی، برای شەهید لە دوا ڕۆژەکانی ژیانی لە زینداندابوو، لەپێش جێبەجێکردنی فەرمانی لەسێدارەدانی لە لایەن خوێنڕێژانەوە لە نووسینی ئەم کتێبە لێ بوویەوە).

ئەوەی سەید لە پڕۆگرامی لێکۆڵینەوەدا پێی گەشت

لێرەداو لە کۆتایی وتەکانمدا دەمەوێت هەڵوێستەیەك بکەم تا ڕونی بکەمەوە سەید لە پڕۆگرامەکانی باسو لێکۆڵینەوەدا گەشتۆتە چی ؟ سەید زیاد لە چل ساڵی تەمەنی لە باسو لێکۆڵینەوەو نووسینو شارەزابوونو مەعریفەو ڕۆشنبیریدا بەسەربرد، چەندین قۆناغی جیاوازی پلەبەپلەی بڕی لە باسو نووسینەکانیدا.

ئەوەبوو ژیانی زانستی وەك لێکۆڵەرەوەیەك لە جیهانی ئەدەبو شیعرو ڕەخنەدا دەست پێکرد، پاشان بوو بە لێکۆڵەر لە لێکۆڵینەوەی دەرخستنی جوانیی هونەری (ئیستاتیکای) قورئانی پیرۆزدا، پاشان بوو بە لێکۆڵەر لە فیکری ئیسلامی گشتیدا، دواتر بوو لە لێکۆڵەر لە فیکری ئیسلامی حەرەکی کرداری و گۆڕانکاریدا!!

لە زۆر شوێنی **(الظلال)**دا ئاماژەی بە پڕۆگرامەکەی کردووە لە مامەڵەی حەرەکی لەگەڵ قورئاندا، لە تێگەیشتنو تەفسیرکردنیدا، هەروەها لە پێشەکی **(خصائص التصور الاسلامي)**دا ئاماژەی پێکردۆتەوە لە ژێر ناونیشانی **(كلمة في المنهج)**دا.[2]

پێم باشە لەگەڵ خوێنەردا پێکەوەئەوە بزانین کەلە پێشەکی (مقومات)دا سەید خۆی باسی ئەوەمان بۆ دەکات کە پڕۆگرامی ئەو لە باسو لێکۆڵینەوەدا چیەو گەشتۆتە کوێ؟

سەید لە کتێبەکەیدا تەنها مەعریفەیەکی عەقڵی ناوێت، هەروەها ڕۆشنبیریەکی عەقڵی نەزەری ناوێت، بەڵکو ئەوەی لە خوێنەر دەوێت کە بە هۆی کتێبەکەیەوە بچێتە مەیدانی جوڵەیەکی کرداری واقیعیەوە، جوڵە لەناو کۆمەڵگادا بۆ بنیادنانی کۆمەڵگایەکی ئیسلامی لە بنچینەوە:

(. . لێرەدا ئەو گرنگیە زۆرەمان بۆ دەردەکەوێت کە پەیوەستی دەکەین بە ڕونکردنەوەی (خصائص التصور الاسلامي ومقوماته)، ئەوە گرنگیەکە سەرچاوەی گرتووە لە بە ئامانج گرتنی گۆڕانکاریەکی سەرتاسەری ڕەسەن بۆ ژیانی مرۆڤایەتی. . بەو پێیە کەدروستکردنی واقعێکی نوێی بەرزو پیرۆزو ڕێزدارو نوێکراوە بۆ ژیانی مرۆڤایەتی پێویستە بیروبۆچوونێکی نوێی لە پێشەوە بێت، کە ڕازاوە بێت بەم سیفەتانە، ـ سوپاس بۆ خوا ـ ئێمە پێویستمان بەوە نیە ئەمڕۆ ئەو بیروبۆچوونە دروست بکەین، بەڵکو خوای گەورە دایناوە، بەڵام ئێمە پێویستمان بە هەڵگۆزینی بەهێزکەرەکانی ئەو بیروبۆچوونە هەیە، لەویژدانی کۆمەڵێکی ئیمانداردا لەم سەرزەویەدا، وە گۆڕینی بۆ جوڵەیەکی ئیجابی پاڵنەر، نەك بۆ مەعریفەیەکی ڕۆشنبیری ساردو سڕ!

سروشتی ئەم ئاینە، ڕەفزی کەڵەکەکردنی زانیاری ساروو سڕ دەکات لە بەفرگەی مێشکە بەستووەکاندا!!

(مەعریفە) لەم ئاینەدا یەکسەر دەگۆڕرێت بۆ (جوڵە) ئەگینا ئەوە ڕەگەزی ئەم ئاینە نیە!

ئێمە ئامانجمان نیە ـ وەك چەند جار وتوومانە ـ بۆ زیادکردن لە چوارچێوەی ڕۆشنبیری ئاینی بەستوودا! نەخێر! بە ڕاستی ئێمە دەمانەوێت ئەو بۆشاییە فراوانە دەرخەین لە نێوان بیروبۆچوونی ئیسلامی بۆ ژیانو لە نێوان سەرجەم بۆچوونە نەفامیەکانی تردا کە ئەمڕۆ سەر زەویان داگیر کردووە. . ئەمەش بۆ دەرخستنی ئەو بۆشاییە زۆرەی نێوان واقعی ئیسلامی ویستراو، لەگەڵ هەموو واقعەکانی تری ئەمڕۆی مرۆڤایەتی. . تاکو لەسەر بنەمای ئەم ئاشکراییە ڕەهایە هەموو

---

[1] مقومات التصور الاسلامي: 5.

[2] بڕوانە خصائص: 5 ـ 25.

بیرکردنەوەیەك بونیاد بنرێت بۆسەرلەنوی کردنەوەی دامەزراندنی واقعێکی مرۆڤایەتی لەسەر پرۆگرامێکی پیرۆزو ڕاست).

(پرۆگرامەکەمان هەوڵ دەدات کە دەقی قورئانی بکاتە بنچینەو بڕیار لەسەر ڕاستیەکان بدات، کە باسی لێوە دێتە ئاراوە، دەربڕینە مرۆییەکانی ئێمە بکاتە هۆکارێکی یاریدەدەر بە تەنها، کە دەقە قورئانیەکان وا لێ بکات خەڵکی لێی تێ بگەن ـ بەپێی توانا ـ ئێمە لە کۆتاییدا ئەمانەوێت پەیوەندی لە نێوان خوێنەری ئەم باسەو لە نێوان قورئان خۆیدا دروست بکەین.

دەمانەوێت خوێنەر ڕابێت خۆی مامەڵە لەگەڵ قورئاندا بکات، مامەڵەیەکی ڕاستەوخۆ. دەمانەوێت خوێنەر هەست بکات ـ هەروەك ئێمە هەست دەکەین ـ کە لەم قورئانەدا دەوڵەمەندییەکی تەواوی هەمەلایەنە هەیە، لە هەموو ڕاستیەك لە ڕاستیەکانی بوونی بنەڕەتیدا. . لە دوای قورئانەوە هیچ شتێکی تر نیە جگە لە باسە زانستیە کرداریە موجەڕەدەکان، کە فەرمانە تەجریبیەکانو جێبەجێ کردنە کرداریەکانیان دەگرێتەوە!

لەبەر ئەوە پێویستە خوێنەری ئەم باسە لەسەر دەقە قورئانیەکان دیراسە بکات بەو پێیەی کە قورئان بنەڕەتو بنچینەیە. .)

بەم شێوەیە لەم کتێبەوە ئاشنا دەبین بەوەی سەید پێی گەشتووە، لە جیهانی باسو لێکۆڵینەوەداو لەسەر تێڕوانین بۆ قورئان و، پرۆگرامی لە مامەڵەکردن لەگەڵ قورئاندا، ڕێبازی لە هەڵگۆزینو ئیلهام وەرگرتن لە دەقەکانیەوە، ئامانجی لە دیراساتە قورئانیەکانیدا کە لە کۆتایی تەمەنیدا پێشکەشی کردن، بێ پایان ڕەزاو ڕەحمەتی خوای لەسەربێت. .

نهێنی نامیلکە سەر بەخۆکانی سەید قوتب

دوای شەهید کردنی سەیدو، بازاڕ پەیداکردنی کتێبەکانیو زیادبوونی داوای خەڵکی لەسەر بەرهەمەکانی، وەنەمانی کتێبە چاپکراوەکانی لە بازاڕەکاندا بە ماوەیەکی کەم، دوای هەموو ئەمانە هەندێك لە چاپخانەو بلاوکرەوەکان چاپکردنو بلاوکردنەوەی کتێبەکانی سەیدیان کردە هۆکارێکی بازرگانیو بژێویو دەستخستنی پولو پارە، تا وایلێهات بە بێ هیچ مافێك بۆ (وەرەسە)کەی کتێبەکانی چاپ دەکرانەوە!

هەندێکی تریش بیریان کردەوە لە بلاوکردنەوەی نامیلکەکانی سەید بەناوی خۆیەوە تا بلاوببێتەوە، بیرکردنەوە بازرگانیەکەیان ڕێنمومایی کردن بۆ گەڕان بە دوای بابەتەکانیدا لە گۆڤارەکاندا کە بە ناوی ئەوەوە نووسراوە، بۆ دەرهێنانیان و بلاوکردنەوەیان لە دوتوێی نامیلکەی سەربەخۆدا بە ناوی سەیدەوە، ئەمە جگە لەوەی بە ناونیشانی نوێوە دەیانکردە نامیلکەو بلاویان دەکردەوە!

کەوتنە بازاڕی ئەم نامیلکانە شتێکی کتوپڕ بوو بۆ خوێنەران، واگومانیان دەبرد کە ئەوانە کتێبی تایبەتینو سەید خۆی بەو شێوەیە نووسیونی، بۆیە بەگەرمی دەچوون بە دەمیەوەو دەیان کڕین، سوربوون لەسەر دەستخستنو خوێندنەوەیان!

بەم هۆیەوە کتێبخانەی سەید قوتب کتێبی زۆری تێدا کەڵەکە بووە کە لە بیری خەڵکیدا هەموو ئەمانە کتێبی سەربەخۆبوون، ئیتر ژمارەی کتێبەکانی زیادیان کرد لەو (26) کتێبەی کە ئێمە ناومان بردنو پێشتر ناساندمان بە خوێنەر!

لێرەدا بە پێویستی دەزانم ڕاستی ئەو نامیلکانە بخەینە ڕوو لەگەڵ سەرچاوەی یەکەمیان کە لێوەی وەرگیراون، تا ڕاستیە زانستیەکان لە ناو ئارەزووە بازرگانیەکاندا بۆ قازانجێکی نامەشروع ون نەبن!

1ـ افراج الروح:

مقومات: 24 ـ 25، بە کورت کراوەیی.

کۆمەڵێك بیرۆکەو تێبینیو بیروبۆچوونی تایبەتی سەید هەبوون، لە کاتێکدا کە لەئەمریکا بوو لە نێوان ساڵی 1948 بۆ 1950، پاشان لە چەند نامەیەکی برایانەی شەخسیدا تۆماری کردنو ناردنیەوە بۆ براو خوشكو هاوڕێکانی لە میسرو ولاتە عەرەبیەکانو فەرەنساو ئینگلتەرە، دوای گەڕانەوەی لە ئەمەریکا هەندێك لەو نامانەی لە گۆڤارەکاندا بلاوکردەوە.

2ـ نحو مجتمع اسلامي:

ئەمەش ئەو زنجیرە باسانە بوون سەید دوای ئەوەی لە ئەڵقەکانی (**في ظلال**) وەستا دەیناردن بۆ گۆڤاری (المسلمون)، دەستی کرد بە نووسینو ناردنیان بۆ هەمان گۆڤارو ئەویش لە ژێر ناونیشانی (**نحو مجتمع اسلامي**)دا لە دوانزە ژمارەی ئەو گۆڤارەدا بلاوی کردەوە، سەید پێش شەهید کردنی ئەوەی ڕاگەیاندبوو کە بە پێی توانای بەدەستیەوەیە باسێکی گەورەو گرانو دووروودرێژ ئامادە بکات لەسەر (**ملامح المجتمع الاسلامي وخصائصه**) لە ژێر ناونیشانی (**نحو مجتمع اسلامي**)دا. بەڵام سەید لە ساڵی 1966دا شەهید کراو ئەو کتێبەی بلاونەکردەوە، وا دەردەکەوێت کە بنەماکانی ئەو باسە لە لایەن دەسەلاتی ستەمکارەوە لەناو برابێت.

لە دوای شەهیدکردنی سەید بازرگانەکان پێشبڕکێی بلاوکردنەوەی کتێبەکانی سەیدیان دەکرد بە ئامانجی بازرگانی پێوە کردن، هەروەك چۆن پێشبڕکێیان بوو لە بە نامیلکەکردنی بابەتەکانیدا کە لە گۆڤارەکاندا بلاوی کردبوونەوە!

کتێبخانەی (الاقصى) لە عەممان لەم پێشبڕکێ بازرگانیەدا بەشداری کردو ئەو بابەتانەی پێشووی سەیدی هێنا کە لە گۆڤاری (المسلمون)دا بلاوی کردبووەوە کردی بە کتێبێكو بە ناونیشانی (**نحو مجتمع اسلامى**) لە ساڵی 1969دا بلاوی کردەوە.

3ـ في التأريخ فكرة ومنهاج:

سەید لە گۆڤاری (المسلمون)دا بابەتێکی لە دوو ئەڵقەدا بە ناونیشانی (في التاريخ فكره ومنهاج) لە ژمارە یەكو دووی ساڵی یەکەمی گۆڤارەکەدالە ساڵی 1951 بلاوکردەوە، لە دوای شەهید کردنی (دار السعوديه للنشر) هەستا بە وەرگرتنی ئەم دوو بابەتە لە گۆڤاری (المسلمون)، پاشان لەگەڵ دوو بابەتی تری سەید دەربارەی (**التصور الاسلامي والادب**) لە کتێبێکدا بلاوی کردەوە لە ژێر ئەو ناوەی سەرەوەدا بەبێ ئەوەی ئاماژە بە سەرچاوەی بابەتەکانی بکات.

4ـ معركتنا مع اليهود:

کۆمەڵە بابەتێك بوو لە سەرەتای پەنجاکاندا لە گۆڤاری (الدعوه)دا بلاوی کردنەوە، ئەم بابەتانە مامۆستا (زەین ئەلعابدین ئەلرکابی) کۆی کردنەوەو پێشەکیەکی بۆ نووسینو (**الدار السعودية للنشر**) بلاوی کردنەوە، بەڵام مامۆستا زەین ئەلعابدین کارێکی چاکی کرد بەوەی لە کاتی کۆکردنەوەی بابەتەکانیدا لە سەرەتای هەر بابەتێکیدا ئاماژە بەو سەرچاوە دەکات کە لێوەی وەری گرتووە.

5ـ تفسير سورة الشورى:

(**دار السعودية للنشر**) تەفسیری سورەتی (شورا)ی لە (**في ظلال القران**) دابڕیوەو لە کتێبێکی سەربەخۆدا بلاوی کردۆتەوە.

6ـ تفسير آيات الربا:

(دار السعوديه) هەمان کار کە بەکتێبەکەی پێشووی کرد بەم کتێبەشی کردووە، هاتووە لە تەفسیری (**الظلال**)دا تەفسیری ئایەتەکانی (ربا)ی لە هەردوو سورەتی (**البقرة**)و (**آل عمران**)دا دەرهێناوەو لە دوو توێی کتێبێکدا بلاوی کردۆتەوە.

7ـ الجهاد في سبيل الله:

نامیلکەیەکە (**الاتحاد الاسلامي للمنظات الطلابية**) ساڵی 1969 بلاوی کردۆتەوە، کە بەرهەمی سێ ناوداری مەیدانی فیکرو بانگەوازە کە بریتین لە: حەسەن بەناو سەیدقوتب و ئەبوئەعلای مەودودی.

بەشی سەید لە کتێبەکەدا بەشی (**الجهاد فى سبيل الله**)یە کە لە کتێبی (**المعالم**)دا بلاوی کردۆتەوە.

8ـ سيناء بين أطماع الاستعماريين والصهيونيين:

ناميلكەيەكە برايانی موسڵمان ساڵی 1967 بڵاویان كردۆتەوە، تیایدا ئەو مەترسیانەیان ڕوون كردۆتەوە كە ڕووبەڕووی سینا دەبێتەوە، وتەی (حەسەن بەناو سەیدقوتبو كامیل شەریف)ی تێدا تۆمار كراوە، بەشی سەید لەم ناميلكەيەدا بابەتێكە لە گۆڤاری **(الرسالة)** لە ساڵی 1952دا بڵاوی كردۆتەوە، بە ناونیشانی **(الى النائمين في العالم الاسلامي)** كە دواتر كردویەتی بە بەشێك لە كتێبی **(دراسات اسلامية)**.

9ـ لحن الكفاح:

كۆمەڵێك لە بازرگانەكان ڕوويان كرده **(الظلال)**، هەندێك لاپەڕەيان لێ جیاكردەوەو لە ناميلكەو چەند نامەيەكی سەربەخۆدا بڵاويان كردەوە، ناونیشانی جۆراو جۆريان لە لايەن خۆيانەوە بۆ دانان، خوێنەریش وا دەزانێت ئەوانە كتێبی سەيد قوتبن لەو نامانە:

- **قصة الدعوة.**
- **الى المتثاقلين عن الجهاد.**
- **رسالة الصلاة.**
- **استعلاء الايمان ومعالم الطريق الى الله.**

نازانم ئەگەر ڕەوا بێت تەفسيری **(في ظلال)** بەش بەش بكرێتو هەر بەشەی بكرێتە ناميلكەيەك يان نامەيەكی سەربەخۆو ناوێكی بۆ دابنرێت، دەبێت دانراوەكانی سەيد ژمارەيان بگاتە چەند كتێب؟!

ئەمەش چەواشەكردنی خوێنەرە لە ڕاستی ئەو كتێبانەی سەيد نووسيونی لەگەڵ ئەو بابەتانەی كە لە گۆڤارەكاندا بڵاوی كردونەتەوە.

سێیەم: ئەو باسانەی كە بڵاونەكراونەتەوە

سەيد زۆرجار لە باسێكەوە دەچوو بۆ باسێكی تر، كاتی واهەبوو لە باسێكدا دەگەشتە كۆتايیو تەواوكردن، لەو كاتەدا باسێكی نوێی بە بیردا دەهات، كە ئەوەی بە گرنگتر دەزانی لەو باسەی لە ژێر دەستيدا بوو، لەبەر ئەوە باسی يەكەمی واز لێدەهێنا كە لە تەواوبووندا بوو، دەستی دەكرد بە نووسينی باسی دووەم. . وە بەم شێوەيە!

نازانم ئەمە چاكەيەكە بۆ سەيد تۆماربكرێت، يان خاڵێكە لەسەری دەگيرێت؟! هەركەس لێكۆڵینەوەی بەرهەمەكانی سەيد بكاتو ئاگاداربێت بە سەر بابەتەكانی لە گۆڤارەكاندا دەبينێت لە زۆر جێگەدا ئاماژەی بەوە كردووە كە فلانە بابەتو لێكۆڵينەوەی بەدەستەوەيە لە نيەتيدايە تەواوی بكاتو بڵاوی بكاتەوە، لەو باسانەی كە ئاماژەی پێكردوونو قەدەر مۆڵەتی نەداوە تەواويان بكاتو بڵاويان بكاتەوە، تيايدا زۆرێك لە بەرهەمەكانی لە ناوچوونو نەماون، دوای نەهامەتیوكارەساتی يەكەمو دووەمی لەگەڵ ستەمكاراندا ئەم باسانەن:

1ـ مهمة الشعر في الحياة:

باسێكی گەورە بوو لە نيەتيدا بوو بينووسێ، كتێبەكەی لە ژێر ئەو ناونيشانەدا كردبووە پێشەكيەكی ئەم باسەی[1]

2ـ دراسة عن شوقي:

3ـ المراهقة أخطارها وعلاجها:

كتێبێك بوو دەربارەی پەروەردەكردنو گرفتەكانی لاوان، دەربارەی دەڵێت: (من لە سەر قەراغی دەركردنی كتێبێكم دەربارەی **هەرزەكاری: مەترسیو چارەسەرەكەی**)[2]

ئەمەش دەلالەت لەوە دەكات كە باسەكەی نيوە ئامادە بووەو لەبەر دەستيدا بووە.

---

[1] مهمة الشاعر في الحياة: 7.

[2] گۆڤاری (الأسبوع) ژمارە: 45، لاپەڕە 9.

4ـ المرأة لغز بسيط:

باسێك بوو له ماوەی دە ساڵدا هەستا بە ئامادەكردنی، ناوەڕۆكی باسەكەی لە چەند ئەڵقەیەك لە گۆڤاری (الاسبوع)داله ساڵی 1943دا بلاوكردەوە.

5ـ المرأة في قصص توفيق الحكيم:

بەڵێنیدا ئەم باسە بنوسێت، ئەمەی لە گۆڤاری (الاسبوع)دا ڕاگەیاند.

6ـ أصداء الزمن:

دیوانێكی شیعر بوو، دوای (الشاطئ المجهول) پێشكەشی كردبوو بە چاپخانە بۆ چاپ كردن، بەڵێنیدابوو لە سەرەتای ساڵی 1937دا چاپی بكات، بەڵام لە دوا ساتدا لێی كشایەوە.

7ـ الكأس المسمومة:

دیوانی سێیەمی بوو كە ڕایگەیاند بلاوكردنەوەی نزیكبووەتەوە، بەڵام بلاونەبوویەوە.

8ـ قافلة الرقيق:

دیوانی چوارەمی بوو كە ئاشكرای كردبوو.

9ـ حلم الفجر:

دیوانی پێنجەمی بوو، سەرەنجامی ئەمیش وەك دیوانەكانی پێشووی لێهات.

10ـ القطط الضالة:

چیرۆكێكی وێنەدار بوو ڕایگەیاند كە لە ژێر چاپدایە.

11ـ من أعماق الوادي:

چیرۆكێكی تر بوو، ڕایگەیاند كە دیلی (تەحریرە).

12ـ المذاهب الفنية المعاصرة:

باسێكی نەقدی بوو لە زنجیرە باسە ڕەخنەییەكانی ڕایگەیاند كە لەژێر چاپدایە، لە شوێنێكی تردا بە ناوی (المدارس الادبية المعاصرة) ئاماژەی بۆ كردووە.

13ـ الصور والظلال في الشعر العربي:

باسێكی تر بوو لە باسە ڕەخنەییەكانی.

14ـ القصة في الديب العربي:

باسێكی رەخنەییە ڕایگەیاند كە لە ژێر چاپدایە.

15ـ شعراء الشباب:

لە جێگەیەكی تردا بە (الشعر المعاصر) ئاماژەی پێكردووە.

16ـ القصة الحديثة:

باسێكی تری ڕەخنەییە.

17ـ عرابي المفترى عليه:

باسێك بوو ئاماژەی كردبوو بۆ لێكۆڵینەوە لە سەركردەی شۆڕش ئەحمەد عەرابیو ژیاننامەكەیو بەرپەرچدانەوەی ئەو شتانەی بۆی هەڵبەسترابوو.

18ـ الشريف الرضي:

ئامادەی كردبوو بۆ لێكۆڵینەوە لە (الشريف الرضي)و ژیاننامەكەی.

19ـ القصة بين التوراة والقرآن

20ـ النماذج الانسانية في القرآن

21ـ المنطق الوجداني في القرآن

22ـ أساليب العرض الفني في القرآن

ئاماژەی بەم چوار باسە کردووە لە کۆتایی کتێبی (کتب وشخصيات)دا.

23ـ لحظات مع الخالدين

24ـ أمريكا التي رأيت

25ـ معالم في الطريق: المحجوبة الثانية

26ـ في ظلال السيرة

27ـ في موكب الايمان

28ـ أوليات في هذا الدين

29ـ تصويبات في الفكر الاسلامي المعاصر

30ـ نحو مجتمع اسلامي

31ـ هذا القرآن:

سەید ناوی هەموو ئەم باسانەی هێناوە لە لیستی کتێبەکانیدا کە لە کۆتایی جوزئی سیانزە لە (**الظلال**)دا تۆماری کردووەو، لە چاپە پوختەکراوەکەیدا کە لە ساڵی 1964 دەرچووە، بەڵام ستەمکاران بنەمای ئەم باسانەیان لە ناوبردو ئێستە هیچ شتێکیان لێ نەماوەتەوە!!

کـــــــــۆتـــــــــایـــــــــی

بەمە کۆتایی بەوە دێت کەخوای گەورە بۆ ئێمەی بڕیاردابوو، لە هەوڵو زانیاری دەربارەی ژیانی پێشەنگی شەهید سەید قوتب (ڕەحمەتی خوای لەسەر بێت).

ئەم دیراسەو لێکۆڵینەوەیەمان دەربارەی تێکۆشەری شەهید، بەیارمەتی خوای گەورەو ویستودەسەڵاتی ئەو(جل جلاله) تەواو کرد، بەم شێوەیە:

لە پێشەکیەكو سێ بەش پێکهات:

پێشەکی: دەربارەی گەورەبوونی سەید قوتب: تیایدا باسم دەربارەی گوندەکەی، ڕەچەڵەکی، خێزانەکەی کردووە.

بەشی یەکەم: دەربارەی سەید قوتب لە ڕێگەی ژیانی ئەدەبیدا: تیایدا لەسەر (دە) دیمەن وەستاوم، ژیانی لە گوندەکەیدا، خوێندنی لە قاهیرە، پیشەی لە وەزارەتی مەعاریف، بابەتەکانی لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا، پەیوەندیەکانی بە ئەدەیبو بیریارەکانەوە، سەید قوتبو عەبباس مەحمود عەقاد، جەنگە ئەدەبیو ڕەخنەگریەکانی، ناردنی بۆ ئەمەریکا، لەگەڵ سەید قوتب لە گەشتی ونبوونیدا، ئافرەت لە ژیانی سەید قوتبدا.

بەشی دووەمی: دەربارەی ڕێبازی ژیانە ئیسلامییەکەیەتی.

تیایدا باسی ئەو گواستنەوە دوورەم کرد کە خوای گەورە سەیدی تیا گواستەوە بۆ جیهانی بڕواو پابەندبوونو بانگەوازو تێکۆشان، پاشان هەر سێ قۆناغە ئیسلامیەکەی ژیانیم ڕوون کردەوە.

لەسەر حەوت دیمەنی ژیانی ئیسلامیی سەید وەستام: سەید قوتب لەگەل برایانی موسڵماندا، نارەحەتی یەکەمی سەید قوتب لە زینداندا، سەرکردایەتی کردنی ڕێکخستنی نوێی برایان، نارەحەتی دووەمی ساڵی 1965، پاشان دادگاییکردنو شەهید کردنی.

بەشی سێیەم: سیفەتو پاشماوەو بەرهەمەکانی سەید قوتب.

تیایدا دواوم دەربارەی گرنگترین ئەو سیفەتانەی کە لێکۆڵەرەوەکانی کەسایەتیو فیکری سەید تێبینیان کردووە، هەندێك هەواڵم هێناوە لەسەر ڕاستی ئەو سیفەتانە، بەڵام پاشماوەکەی –بەرهەمەکانی- تیایدا باسی گرنگی بڵاوکردنەوەیانم کردووە، بەتایبەتی بابەتەکانی لە گۆڤارو ڕۆنامەکاندا، بەرپەرچی ئەوانەم داوەتەوە کەوا دەزانن سەید قوتب لە کۆتا ڕۆژەکانی ژیانیدا وازی لە کۆمەڵێك لە کتێبە پێشووەکانی هێناوە.

پاشان کتێبە چاپکراوەکانیم ناساندووە، بە پێی دەرچوونیان ڕیزم کردوون، ڕاستی ئەو نامیلکانەشم خستۆتە ڕوو کە سەربەخۆ دەرکراون، ئاماژەم بەو باسانەش کردووە کە بڵاونەکراونەتەوە. .

ئومێدەوارم توانیبێتم وێنەیەکی ڕوونم بۆ پێشەنگی شەهید سەید قوتب لە سەرجەم قۆناغەکانی ژیانیدا پێشکەش بە خوێنەری بەڕێز کردبێت، ، ئەوانیش ئاشنابووبن بە شێوازو ڕێگای ژیانی، کە نزیکەی شەست ساڵ دەبێت.

بە ڕاستی ژیانی هەمووی توندوتۆڵی بووە، بەتوندوتۆڵی وهیممەت بەرزیو پاکیەوە ژیانی بەسەربرد، ژیانی هەمووی بەخشین بوو، ئای چەندی بەخشی لەژیانیدا ؟ چەندی پێشکەش کرد ؟ چ لە جیهانی ئەدەب، یان لە جیهانی فیکر، یان لە جیهانی بانگەوازو تێکۆشاندا ؟؟

بە ڕاستی پیشەنگ بوو، پێشەنگەکان بەردەوام لە مێژووی مرۆڤایەتیدا کەمن، پێشەنگ بوو لە جیهانی ئەدەبو ڕەخنەدا، بویە پیشەنگ لە جیهانی فیکری ئیسلامیدا، پاشان بوو بە پێشەنگ لە بانگەوازو ڕووبەڕووبوونەوەو جیهادا، لە کۆتاییدا ژیانی بە پایان گەیاند بە پێشەنگی لە دامەزراوی‌و شەهادەتدا، بە ڕاستی پشکێکی کرداری و واقعیی مەزنی هەبوو لە ناوەکەیدا، ئەوەبوو ناوەکەی لەگەڵ ژیانەکەیدا پڕاوپڕی یەکتر بوون، ئەمەش لە تەقدیری خوای گەورەو میهرەبانەوە بوو، ئەو سەید قوتب بوو.

بە ڕاستی هەموو ژیانی بە گەورەیی ژیا، لە هەموو قۆناغەکانیدا، هیچ ڕۆژێك لە ڕۆژان زەلیلو ترسنۆكو بێزارو فەرامۆشکراو نەبوو. کە ژیانی دونیای جێهێشت گەورەو بەرزو سەربەرز بوو. . هەر ئەوە کە لە سرودی (براکەم)دا دەڵێت:

أخي فامض لاتلتفت للوراء   طريقك قد خضبته الدماء

ولا تلتفت ها هنا او هناك   ولا تطلع لغير السناء.

بە ڕاستی ژیانێکی درەوشاوەی بەرزی بەسەربرد، بەڕاستی جەمسەر (قطب)بوو، زۆرێك قوتابیو لێکۆڵەر لە چواردەوریدا سەرسام بوون پێی، جەمسەر بوو لە ئەدەبو ڕەخنەدا، جەمسەر بوو لە فیکرو هۆشیاریدا، گرنگتر لەمانە جەمسەر بوو لە بانگەوازو جوڵەو جیهادو گیان بەخشیندا!!

بە ڕاستی فەزڵی خوای گەورە بەسەریەوە گەورە بوو، نیعمەتی خوای گەورە لەسەری چڕو پڕ بوو، منەتو بەخشندەییو فەزڵی هەمە لایەنەی خوای بەسەرەوە بوو. . فەزڵی سەرەتاو کۆتایی هەر بۆ خوایە، لەوەی کە سەید قوتب پێیگەشتو پیایدا تێپەڕی لە ژیانی ئیسلامەتی، ئەگەر خوای گەورە نەبوایە ئەم هەڵوێستانەی نەدەبوو، ئەگەرخوای گەورە نەبوایە ئەم بەرهەمانەی نەدەبوو، ئەگەر خوای گەورە نەبوایە ژیانی لەسەر ئەم دونیایەدا بەو کۆتاییە مەزنو پڕشکۆیە نەدەهات کە هەموو موسڵمانێکی ڕاستگۆ ئاواتی بۆ دەخوازێت. . خوای گەورە ڕاستگۆیی تێدا بینی، لەبەر ئەوە بە شەهیدبوون ڕێزی لێنا، کە سەیدخۆی زۆر هەوڵی بۆئەدا، ئەوەبوو لە زینداندا بەرەو ڕووی هات.

سەرکەوتنی سەید لە ژیانی ئیسلامیدا، پیشکەشکردنی هەموو ئەوەی پێشکەشی کرد، هەر هەموو شاهیدی شانازیو سەربەرزین بۆ ئیسلامی مەزن، ئەو ئیسلامەی کە باڵادەست و بە توانایە لە گۆڕینی پیاواندا لە بارێکەوە بۆ بارێکی تر، دروستکردنەوەیان بە شێوازێکی نوێ، بە کەسایەتیەکی نوێوە، بە ڕاستی خەڵکی وەك کانزا وان چاکترینیان لە نەفامیدا، چاکترینیانە لە ئیسلامەتیدا ئەگەر تێبگەن. .

سەید لە چاکترین کانزاکان بوو لە ژیانی یەکەمیدا ـ کە دەتوانین بە جاهیلی وەسفی بکەین ـ وە چاکیەکەی زیاتر بوو لە ژیانە ئیسلامیە پڕ لە شکۆکەیدا!

وتەی شاعیر ڕاست دەردەچێت بۆ سەید کە دەڵێت:

واذا كانت النفوس عظاما تعبت في مرادها الاجساد

هەروەها وتەی شاعیرێکی ترکە دەڵێت:

علو في الحيات وفي الممات لحق تلك احدى المكرومات

زۆرهەوڵمدا کە ئەم باسە شایستە بێت بە کەسایەتی سەید قوتبو ژیانو فیکرەکەی، ڕاستگۆیانە بێت لە پێشکەشکردنی ئەم کەسایەتیەدا بە خوێنەری بەڕێز، بۆ نەوەکانی داهاتوو، ئەو نەوەیەی کە دەگەڕێت بە دوای زانیارییەکداکەبە هۆیەوە ئاشنا ببێت بە کەسایەتی سەید قوتب!

ئەگەر سەرکەوتوو بووبم لە هێنانەدی ئەمەدا، ئەوە بە تەنها فەزڵی خوایە، سوپاسو ستایش هەر بۆ ئەو، ئەگەر سەرکەوتوو نەبووبم یان کەمتەرخەم بووبم ئەوە داوای لێخۆشبوون لە خوا دەکەم، پەنا ئەگرم بە خوا لە فیتنەی گوفتارو فیتنەی کردار.

سوپاس بۆ ئەو خوایەی بە هۆی نیعمەتەکانیەوە هەموو شتێکی چاك ئەنجام دەدرێت، درودو سڵاو لەسەر گیانی پاکی پێغەمبەر، نێراوی نەخوێندەوار(درودی خوای لەسەربێت)، لەسەر گیانی کەسو کارو هاوڕێیانی.

لەکـــۆتـــایی کـــۆتـــاییدا

منیش وەك وەرگێڕی ئەم کتێبە بەنرخە زۆر سوپاسی خوای گەورەو میهرەبان دەکەم کە ختیە دڵمەوەو یارمەتی دام هەستم بە وەرگێڕانو ئامادەکردنی ئەم کتێبە بە زمانی شیرینی کوردیو پێشکەش کردنی بە خوێنەری خۆشەویستی کورد تا ئەوانیش زیاتر شارەزابن لە ژیانی ئەم کەڵە شاعیرو ئەیبو بیریارو پێشەنگو تێکۆشەرو شەهیدە مەزنەی سەدەی بیست، هەموو ئەم کارەم لەگەڵ سلاواتێکدا پێشکەش دەکەم بە خۆشەویستو سەروەرم پێغەمبەری خواو دڵسۆزی مرۆڤایەتی حەرزەتی محمد (درودی خوای لەسەربێت) داواکارم خوای گەورە لە کەمو کورییەکانم ببورێت، چونکە بە ڕاستی بە توانایەکی کەمەوە هەستاوم بەم کارە، داواکارم لێم قبوڵ بکاتو کارێکی بەرپەرچدراوە نەبێت.

کۆتایی

1999/3/21

سەرچاوەکان

1ـ الاخوان المسلمون: د. ريتشارد ميشل، وەرگێڕانی: د. محمود أبو السعود، چاپی یەکەم 1979.

2ـ الاخوان المسلمون: رؤية من الداخل. أحداث صنعت التأريخ: محمود عبدالحليم. دار الدعوة، چاپی یەکەم 1979.

3ـ اسرار حركة الضباط الاحرار والاخوان المسلمون: حسين محمد احمد حموده، چاپی دووەم 1987.

4ـ الاصابة في تمييز الصحابة: ابن حجر العسقلاني.

5ـ أضواء على (معالم في الطريق) سالم البهنساوي، چاپی یەکەم 1985.

6ـ الاطياف الاربعة: سيد قطب واخوانه، چاپی دووەم.

7ـ أمريكا من الداخل: بمنظار سيد قطب: د. صلاح عبدالفتاح الخالدى، چاپی یەکەم 1985.

8ـ أيام من حياتى: زينب الغزالى.

9ـ البوابة السوداء: صفحات من تاريخ الاخوان المسلمون: أحمد رائف، چاپی چوارەم 1988.

10ـ التصوير الفني في القران: سيد قوطب.

11ـ حقيقة الخلاف بين (الاخوان المسلمين) وعبد الناصر: محمد حامد ابو النصر دەیگێڕێتەوە، چاپی ساڵی 1987.

12ـ خصائص الادب العربي في مواجهة نظريات النقد الادبي الحديث: أنور الجندي، چاپی یەکەم 1975.

13ـ خصائص التصور الاسلامي: سيد قطب.

14ـ الخطط المقريزية (المواعظ والاعتبار بذكر الخط والاثار): أحمد علي المقريزية.

15ـ دراسات اسلامية: سيد قطب.

16ـ دراسات عن القصيمي: د. صلاح الدين المنجد، چاپی دووەم 1972.

17ـ ذكريات: الحلة الخامسة: على الطنطاوي، چاپی یەکەم 1987.

18ـ ذكريات لا مذكرات: عمر التلمساني 1985.

19ـ رائد الفكر الاسلامي المعاصر: الشهيد سيد قطب: يوسف العظم، چاپی یەکەم 1980.

20ـ رحلة الضياء للاعلان العربي المعاصر: يوسف العظم.

21ـ رسائل الى الشهيد: أمينة القطب ـ چاپی یەکەم 1980.

22ـ سخريات صغيرة: محمد قطب، چاپی یەکەم 1947.

23ـ سراديب الشيطان: صفحات من تاريخ الاخوان المسلمين: أحمد رائف. چاپی یەکەم 1989.

24ـ السلام العالمي والاسلام: سيد قطب.

25ـ سيد قطب الاديب الناقد: د. عبدالله عوض الخباص، چاپی یەکەم 1983.

26ـ سيد قطب أو ثورة الفكر الاسلامي: محمد على قطب، چاپی دووەم 1975.

27ـ سيد قطب: حياته وادبه: عبدالباقي محمد حسين، چاپی یەکەم 1986.

28ـ سيد قطب: خلاصة حياته، في الحركة. النقدي الموجه اليه: محمد توفيق البركات.

29ـ سيد قطب الشهيد الحي: د. صلاح عبدالفتاح الخالدي، چاپی یەکەم 1981.

30ـ سيد قطب من القرية الى المشنقة: عادل حمودة، چاپی یەکەم 1987.

31ـ الشاطئ المجهول: سيد قطب.

32ـ الشهيد سيد قطب: کۆمەڵێ لە هاوەڵانی شەهید سەید قوتب.

33ـ الصبر والثبات: جمال فوزى 1978.

34ـ صحيح مسلم: بە سەرپەرشتی محمد فؤاد عبدالباقى 1983.

35ـ صفحات من التأريخ ـ حصاد العمر ـ صلاح شادى، چاپی یەکەم 1981.
36ـ طفل من القرية: سيد قطب.
37ـ العدالة الاجتماعية في الاسلام: سيد قطب. 1974.
38ـ عندما غابت الشمس: عبدالحليم خفاجي، چاپی یەکەم 1979.
39ـ في تيار الحياة: أمينة قطب.
40ـ في ظلال القران: سيد قطب (6 بەرگ)، چاپی سێهەم 1977.
41ـ في ظلال القران: سيد قطب (8 بەرگ)، چاپی حەوتەم 1971.
42ـ الظلال القران في الميزان، د. صلاح عبدالفتاح الخالدى، چاپی یەکەم 1986.
43ـ كتب وشخصيات: سيد قطب.
44ـ لماذا اعدم سيد قطب واخوانه؟
45ـ لماذا اعدموني؟ سيد قطب.
46ـ لماذا اغتيل الشهيد حسن البنا؟ عبدالمتعال الجبري، چاپی یەکەم 1977.
47ـ مدخل الى الظلال القران: د. صلاح عبدالفتاح الخالدى 1986.
48ـ المدينة المسحورة: سيد قطب.
49ـ مذابح الاخوان في سجون ناصر: (2 بەرگ) چاپی ساڵی 1986.
50ـ مذبحة الاخوان في لمان طرة: جابر رزق، چاپی دووەم 1975.
51ـ مذكرات سائح في الشرق الاوسط، ابو الحسن الندوي، چاپی دووەم 1975.
52ـ مذكرات عبدالمنعم عبدالرؤوف "ارغمت فاروق على التنازل عن العرش" عبدالمنعم عبدالرؤوف چاپی یەکەم 1988.
53ـ المساجلات والعمارك الادبية في مجال الفكر والتأريخ والحضارة: أنور الجندي.
54ـ مشاهد القيامة في القران: سيد قطب.
55ـ معالم في الطريق: سيد قطب.
56ـ معركة الاسلام والراسمالية: سيد قطب، چاپی چوارەم، ساڵی 1969.
57ـ معركتنا مع اليهود: سيد قطب، چاپی دووەم ساڵی 1978.
58ـ مفاتيح للتعامل مع القران: د. صلاح عبدالفتاح، چاپی یەکەم 1985.
59ـ مقومات التصور الاسلامي: سيد قطب، چاپی یەکەم 1986.
60ـ منهج الفن الاسلامي: محمد قطب.
61ـ مهمة الشاعر في الحياة: سيد قطب.
62ـ الموتي يتكلمون: سامي جوهر، چاپی دووەم 1977.
63ـ نظرية التصور الفني عند سيد قطب: د. صلاح عبدالفتاح الخالدى، چاپی یەکەم 1983.
64ـ النقد الادبي: اصوله ومناهجه: سيد قطب.
65ـ نقد الكتاب مستقبل الثقافة في المصر: سيد قطب، چاپی دووەم 1969.
66ـ وسائل الاعلام المطبوعة في عودة الاخوان المسلمين: محمد فتحي شعير، چاپی یەکەم 1985.
67ـ يوميات الشهيد: محمد يوّف الهواش. چاپی یەکەم 1978.

ناوەڕۆك

پێشەكی چاپی دووەم 3
پێشەكی چاپی یەكەم 7
پێشەكی نووسەر 11
سەید قوتب لە چەند دێڕێكدا 19
بەروارەكان لە ژیانی سەید قوتبدا... 22
گەشەكردنی سەید قوتب 26
خێـزانـــەكـــەی 28
باوكی سەید قوتب 29
گرنگیپێدانە سیاسییەكانی باوكی سەید 30
گرنگیپێدانە ئیسلامیەكانی باوكی سەید 31
دایكی سەید قوتب 32
خوشك وبراكانی سەید قوتب 34
بینایی سەید لە محەممەد قوتبی برایدا 38
بەشی یەكەم: لەگەڵ سەید قوتب لە ڕێبازی ژیانە ئەدەبیەكەیدا 39
ژیانی سەید لە گوندەكەیدا 41
ڕۆشنبیری سەیدو كتێبخانەكەی لە گوندەكەدا 43
سەید خەڵكی ڕۆشنبیر دەكاتو بەشداری لە شۆڕشدا دەكات 44
سەید دەچێت بۆ قاهیرە 45
خوێندنی لە قاهیرە 45
پیشەی سەید لە وەزارەتی مەعاریفدا 48
بابەتەكانی لە ڕۆژنامەو گۆڤارەكاندا 51
لەو گۆڤارانەی تیایدا دەینووسی 53
پەیوەندی سەید بە ئەدیبو بیریارەكانەوە 56
ناردنی سەید قوتب بۆ ئەمریكا 59
چالاكیەكانی پێش ناردنی بۆ ئەمریكا 59
نهێنی ئەركی سەید لە ئەمریكا ! 61
گەشتەكەی 62
هەوڵەكان بۆ ئیحتیواكردنی سەید 65
گەڕانەوەی لە ئەمریكا 69
لەگەل سەید لە گەشتی ونبوونید 70
ماوەی زەمەنی ونبونی سەید قوتب 72
هۆیەكانی ونبوونی سەید قوتب 73
ونبوونی سەید فیكری بوو نەك ڕەوشتی 75
ئافرەت لە ژیانی سەید قوتبدا 80
خۆشەویستی یەكەمی لە گوندەكەدا 81
خۆشەویسی دووەمی لە قاهیرە 82

ئازارچەشتنی سەیدو خۆشەویستەکەی پێکەوە 83
لە کۆتاییدا دەستنیشانکردنەکەی هەڵوەشاندەوە 85
کۆتا هەوڵی ژنهێنانی 86
بەشی دووەم: لەگەڵ سەید قوتب لە کەرنەڤاڵی ژیانە ئیسلامیەکەیدا 89
هەنگاوێکی دوور بەرەو جیهانی ئیمانو دڵنیایی 91
نهێنیەکە لە سروشتی ئەم ئاینەدایە 92
گواستنەوەکە پلە بە پلە بوو 94
ژیانی ئیمانیی سەید لە سێبەری قورئاندا 96
سەید لە (ظلال)دا دان بە ونبوونە فیکریەکەیدا دەنێت 97
قۆناغە ئیسلامیەکانی ژیانی سەید قوتب 100
پەیوەندیە سیاسییە ڕابردووەکانی 100
قۆناغە ئیسلامیەکانی ژیانی سەید 103
قۆناغی یەکەم: قۆناغی ئیسلامیاتی هونەری ئەدەبی 104
پرۆژەی کتێبخانەی قورئانی نوێ 106
قۆناغی دووەم: ئیسلامیاتی گشتی 109
العدالة الاجتماعية في الاسلام 109
گۆڤاری الفكر الجديد 111
بابەتەکانی لە گۆڤارە ئیسلاحیەکاندا 112
قوتابخانەکانی خەشم و قین 113
قۆناغی سێیەم : قۆناغی ئیسلامیاتی حەرەکی 116
سەید پێشەنگی فیکریی بزاڤی ئیسلامیە 116
هەندێك لە کارەکانی سەید لەم قۆناغەدا 119
حەوت دیمەن لە ژیانە ئیسلامیەکەی سەیدقوتب 122
دیمەنی یەکەم: سەید قوتب لەگەڵ پیاوانی شۆڕشدا 122
پلانی ئیخوانی پێشوەخت بۆ شۆڕش 122
عەبدولناسر دەست بەسەر نهێنیەکانی ڕێکخستنی برایانادادەگرێت 126
عەبدولناسر لە ڕێگەیەکی نوێوە پەیوەندی بە سەرکردایەتی برایانەوە دەکاتەوە 128
عەبدولناسر پەیمانەکەی لەگەڵ برایاندا ئەشکێنێ 129
سەید قوتب و پیاوانی شۆڕش 132
هەوڵەکانی سەید قوتب لە زەمینەسازیدا بۆ شۆڕش 132
کاریگەری سەید لەسەر ئەفسەرانی سوپا، یان کاریگەربوونی ئەفسەرانی سوپا بە سەید 136
سەید لەگەڵ سەرکردەکانی شۆڕش لەپێش هەڵگیرساندا 136
سەید لەگەڵ سەرکردەکانی شۆڕش لەپاش هەڵگیرساندا 139
محەممەد قوتب پەیوەندیەکەیانی سەید بە پیاوانی شۆڕشەوە دەگێڕێتەوە .. 141
ئاهەنگی ڕێزلێنانی سەید قوتب لەلایەن پیاوانی شۆڕشەوە 142

سەیدو دەزگای تەحریر 146
سەید هەوڵی ڕێکخستنی نێوان عەبدولناسرو برایانی موسڵماندا دەدات 149
سەید لە پیاوانی شۆڕش جیائەبێتەوەو لا ئەدات بەلای برایاندا 151
دیمەنی دووەم: سەید قوتب لە ڕێگەیدا بەرەو برایانی موسڵمان 153
هەڵەکان لە ڕوونکردنەوەی پەیوەندیەکانی سەید بە بریانەوە 153
سەید پێش ئاراستە ئیخوانیەکەی چاکسازێکی ئیسلامیی بوو 155
ئایا سەید بۆ دروستکردنی کۆمەڵێکی ئیسلامی کاری کردووە؟ 155
سەید کتێبی (العدالة الاجتماعية)ی پێشکەش بە لاوانی برایان نەکردووە...... 157
لە ئەمریکا دوو ڕووداو سەید لەبرایان نزیك دەکاتەوە 161
بەکرێگیراوەکانی ئەمریکا لە میسر دژایەتی برایان دەکەن 165
سەید لەگەڵ برایاندا دوو جۆر پەیوەندی هەیە 167
دیمەنی سێیەم: سەیدقوتب لەگەڵ برایانی موسڵماندا 168
پەیوەندی کردنی بە برایانەوە لە سەرەتای ساڵی (1953)دا 168
حەسەن ئەلهوزەیبی وەڵامی سەیدقوتب دەداتەوە 170
دیمەنەکانی سەرسامبوونی سەید بە حەسەن بەنا و برایانەوە 174
پەیوەندی کردنی سەید بە برایانەوە لە کاتێکدایە برایان ڕووبەڕووی ئازار و ئەشکەنجەی ترسناك دەبنەوە.. 177
لە کارە ئیخوانیەکانی سەید قوتب.. 180
کورتی ماوە تەنزیمیەکەی لەگەڵ برایاندا 182
تۆمەتباکردنی سەید بەو کارانەی پێی هەڵنەستاوە! 185
سەید پشتگیری لە هوزەیبی دەکات لە دژی هەندێك لە برا سەرپێچیکارەکان . 189
دیمەنی چوارەم: یەکەم ناهەمواریەکانی سەید قوتب لە زینداندا(1954 ـ 1964) 192
دەستگیرکردنی یەکەمجاری سەید لە سەرەتای ساڵی 1954دا 192
دەستگیرکردنەوەی سەید بۆ جاری دووەم لە تشرینی یەکەمی 1954دا 193
لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەید قوتب 195
سەید کاریگەری ئەشکەنجەدان لە سەر لاشەی نیشانی دادوەران دەدات 196
دادگاییە نهێنیەکەی و حوکمدان بە سەریدا 198
سەید لە زیندانی لیمان تورڕە 200
سەید هەوڵدانێکی جەمال ڕەبیع دەگێڕێتەوە بۆ ڕزگارکردنی برایان لە زیندان . 201
حسەین حەمودە و جەمال ڕەبیع گێڕانەوەکەی سەید پشتڕاست دەکەنەوە ... 203
سەید کورتەی قەسابخانەکەی برایان لە زیندانی تورڕە دەخاتە ڕوو 206
گێڕانەوەکەی سەید بۆهەمان قەسابخانە 208
سەید هەوڵی چارەسەر ئەدات بۆ کردنەوەی گرێی ڕووداوی ئەلمەنشیە 210
سەید لە نەخۆشخانەی زیندانی تورڕەدا 213
لە نەخۆشیەکانی سەید قوتب 215
کەسایەتی سەید لە زیندانەکەیدا 219

سەید لە زینداندا کتێب دادەنێت 221
ئاماژەکانی سەید لە (الظلال)دا بۆ ژیانی نێو زیندان 224
سەید لە هەندێ جێگەی (الظلال)دا ئاماژە بۆ ژیانی خۆی دەکات کاتێك لە زینداندا
بووە 226
هەست کردن بە نرخی خۆر پاش ماوەیەکی زۆر لە نەبینینی 227
ئازادکردنی سەید بە هۆی عەبدولسەلام عارفەوە 228
دیمەنی پێنجەم: سەرکردایەتیی ڕێکخستنی نوێی برایان 230
هەوڵەکانی بۆ کۆکردنەوەی برایانی موسڵمان 230
زەینەب غەزالی دەگێڕێتەوە !...233
عەبدولفەتاح ئیسماعیل و نەیارەکانی لە بەردەم ڕابەری گشتیدا 234
سەرکردایەتیە پێنج کەسیەکە بۆ ڕێکخستنی نوێ 236
لیژنەی سەرکردایەتی بەدوای سەرکردەیەکدا دەگەڕێن بۆ ڕێکخستن 237
سەید قوتب لە زینداندا بیر لە لێکدانەوەی ڕووداوەکان دەکاتەوە 238
دیدو بۆ چونی سەید بۆ پرۆگرامی کاری ئیسلامی 240
نامەکەی سەید بۆ مامۆستا عومەر ئەلئەمیری 243
سەید و ڕێکخستنی برایان لە زیندانی ئەلقەناتردا 245
ئەندامانی مەکتەبی ئیرشاد پشتگیری لە سەید دەکەن 247
تەلمەسانی ڕابەر ستایشی سەید دەکات 250
سەرئەنجامی لایەنگرانی سەید دوای دەرچوونی لەزیندان 252
سەرکردەی ڕێکخستنی نوێ لە زینداندا پەیوەندی دەکات بە سەیدەوە 254
سەید سەرکردایەتی ڕێکخستنی نوێ دەکات 256
سەرکردایەتی کردنەکەی بە ڕوخسەتێك بوو لە ڕابەری گشتی پێشەوا
هوزەیبیەوە 258
سروشتی سەرکردایەتی کردنی سەید بۆ ڕێکخستنی نوێ 260
هەڵە لە پرۆگرامی سید قوتب دایە بۆ بزاڤی ئیسلامیی لە بەرپەرچدانەوەی
دەستدرێژیدا 261
ئایا وازدێنن لە بزاڤی ئیسلامیی لەگەڵ پرۆگرامە پەروەردەییەکانیدا بڕوات؟ . 263
هەڵە لە دانپیانانی بیروڕای بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیدایە 265
عەلی عشماوی ڕێکخستن ڕادەکێشێتە ناو بابەتی چەکەوە 268
عەلی عشماوی کێیەو چی لە پشتییەوە بوو 268
وتەکان دژی یەك دەوەستن لە ڕاستیی عەلی عشماویدا 269
عەلی عشماوی هەواڵی چەك بە تەنها بە سەید قوتب ئەدات 271
سەرکردایەتی ڕێکخستن لەبەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی دەکۆڵێتەوە 273
سەید ئامۆژگاری دەکات بە هەڵوەشاندنەوەی پلانی بەرپەرچدانەوە 276
چەکی عەلی عشماوی لە کوێیە؟ 277
ئەی کەواتە چەکەکانی عەلی عشماوی چی بەسەر هات؟! 278
سەید کۆتایی بە گێڕانەوەی چیرۆکی ڕێکخستن دەهێنێت 279

سەردانەکانی سەید لە دەرەوەی بازنەی ڕێکخستن 280
دیمەنی شەشەم: ناهەمواریەکانی سەید قوتب 283
دەسگیرکردن و لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەید 283
بارودۆخی گشتی کەمێك پێش قەسابخانەکە 284
دەسەڵاتی شیوعیەت 284
ململانێ لە نێوان ناوەندەکانی دەسەڵات لە دەوڵەتدا 285
بڵاوکراوەو پڕوپاگەندەکان دژی برایان 287
محەممەد قوتب سەرەتای کارەساتەکەی برایانی موسڵمان دەگێڕێتەوە 288
سەید پێشبینی لە سێدارەدان دەکات 289
دەستگیرکردنی محەممەد قوتب و ناڕەزایی سەید قوتب 291
دەستگیر کردنی سەید قوتب لە 1965/8/9دا 292
حکومەت بە (قەدەر) ڕێکخستن ئاشکرا دەکات 294
عەلی عشماوی پەرەکانی ڕێکخستن ئاشکرادەکات 296
عەبدولناسر لە مۆسکووە رایدەگەیەنێت 297
ڕاپۆرتی لیژنەی یاسایی ئەنجوومەنی گەل 299
سیانزە ڕاگەیەنراوی لێکۆڵینەوەی سەربازی بۆ نوێنەرایەتی گشتیی 301
دوو ڕاپۆرتی سەید 302
پێشەکی ڕاپۆرتی دووەمی 304
وتەی کۆتایی بۆ ڕاپۆرتی دووەم 306
سەلاح نەسار لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەید قوتب دەکات 308
چەند برگەیەك لە کۆنوسی لێکۆڵینەوەکە 309
دیمەنی حەوتەم: دادگایی کردنی سەید قوتبو شەهیدکردنی 320
لێکۆڵینەوە لەگەڵ سەیدو دادگایی کردنی 320
بڕیارەکانی تۆمەتبارکردن بە گشتی 323
فوئاد دەجەوی سەرۆکی دادگا 323
فوئاد دەجەوی کێیە؟ 323
دەجەوی دادگایی سەید دەکات 325
سەید قوتب بە سەیرکردنەکانی دەجەوی دەترسێنێت 326
ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی ئیدانەی دادگاییەکە دەکات 328
سەید قوتب پاڵەوانێك لە دادگای کورتەبنەکاندا 330
چەند برگەیەك لە داداگاییەکە! 330
سەید قوتب چاوەڕوان دەکات حوکمی بەسەردابدرێت 342
ئەحمەد ڕائف لە سەیدەوە دەگێڕێتەوە 343
کەمالەدین حسێن پشتگیری لە سەید دەکات 344
دوو نامەی ئیمانیی مەزنی سەید قوتب 346
دەجەوی حوکمەکانی عەبدولناسر دەردەبرێت 348

مەمدوح ئەلدێری چۆنیەتی ڕاگەیاندنی حوکمی لەسێدارەدان بەسەید دەگێڕێتەوە 349
زەینەب غەزالی دواسەردانی سەید بۆ لای حەمیدەی خوشکی دەگێڕێتەوە 350
مەلیك فەیسەڵ واسیتە دەکات تا سەید قوتب لە سێدارە نەدرێت 351
حەمیدە قوتب موساوەماتی شەوی لەسێدارەدان دەگێڕێتەوە! 354
وتەکانی سەید کە لە بەرزیو بلندیدا بەسەر فشارو نارەحەتیەکاندا وتویەتی . 356
عەبدولموتەعال ئەلجەبوری دربارەی شەوی لە سێدارەدان دەدوێت 358
زەردەخەنەی خۆشحاڵی سەیدقوتب بە شەهیدبوون 359
سامی جەوهەر ساتەکانی لە سێدارەدان دەگێڕێتەوە 360
سەید قوتب شەهیدی زیندوو کۆچی دوایی کرد تا بژی! 363
بە شەهیدبوونی بیروباوەڕەکانی ژیان 366
بەشی سێیەم: سیفەتەکانی سەید قوتب و بەرهەمەکانی 367
ڕوکارو سیفەتو تایبەتمەندیە دەروونیەکانی سەید 369
گرنگترین ڕوکارو سیفەتو تایبەتمەندیەکانی سەید قوتب 371
گرۆیەندێ هەواڵ کەبەڵگەن لەسەر سیفەتە بەرزەکانی سەید قوتب 375
بەرهەمە فیکری و ئەدەبیەکانی سەید قوتب 383
سەید قوتب ڕابەرە لە باسە ئەدەبیو رەخنەییەکاندا 386
بە هەمان شێوە پێشەنگو ڕابەرە لە باسە ئیسلامیەکاندا 387
گرنگی چاپکردن و بلاوکردنەوەی سەرجەم بەرهەمەکانی 388
ڕەدکردنەوەی بانگەشەی هەڵوەشاندنەوەی بەرهەمە ئەدەبیەکانی پێشووی . 388
ئایا سەید وازی لە کتێبەکانی پێشووی هێناوە؟ 388
بەرهەمەکانی سێ بەشن 391
یەکەم: بابەتەکانی لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا 391
لیستی دکتۆر ئەلخەباس بۆ بابەتو چامەکانی سەید 392
دووەم: کتێبە چاپکراوەکانی 294
دواکەوتنی سەید لە بلاوکردنەوەی کتێب 295
کتێبەکانی تەنها بیستو شەش کتێن 296
ئەوەی سەید لە پرۆگرامی لێکۆڵینەوەدا پێی گەشت 406
نهێنیناملکە سەر بەخۆکانی سەید قوتب 409
سێیەم: ئەو باسانەی کە بلاونەکراونەتەوە 412
کۆتایی 416
لەکۆتایی کۆتاییدا 420
سەرچاوەکان 421
ناوەرۆك 425

بڵاوکراوەکانی پرۆژەی (تیشك)

زنجیرە	ناوی کتێب	نووسەر
1	بەئیسلامکردنی کورد، ماستەرنامە یان هەڵەنامە؟	ن: فازل قەرەداغی
2	نەزانیی و بێشەرمیی، بەشێك لە چەواشەکارییەکانی مەریوان هەڵەبجەیی لە کتێبی (سێکس و شەرع و ژن)دا	ن: عومەر کەمال دەروێش
3	ئاشتینامە، وەڵامێك بۆ (خوێننامە)ی زەردەشتی	ن: ئامینە صدیق
4	فەتواکەی مەلای خەتێ، ئەفسانەی مێژوونووسێك	ن: حەسەن مەحمود حەمەکەریم
5	صەلاحەددینی ئەییوبی، گەورەتر لە رەخنەگرانی، گفتوگۆ لەگەڵ پرۆفیسۆر دکتۆر موحسین موحەممەد حسێن	ئا: ئارام عەلی سەعید
6	بەرەو بەختیاری ئافرەت "بەرگی یەکەم"	جەمال حەبیبوڵلا "بێدار"
7	ئازادیی رادەربرین لە رۆژئاوا، لە سەلمان روشدییەوە بۆ رۆجیە گارودی	ن: د. شەریف عەبدولعەزیم و: وەرزێر حەمەسەلیم
8	بەجیهانیکردن، دیدێکی ئیسلامیی	ن: د. موحسین عەبدولحەمید و: حەمەکەریم عەبدوڵلا
9	کوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامیدا	ن: حەسەن مەحمود حەمەکەریم
10	بەرەو بەختیاریی ئافرەت "بەرگی دووەم"	ن: جەمال حەبیبوڵلا "بێدار"
11	مێژووی دێرینی کوردستان "بەرگی سێیەم"	ن: فازل قەرەداغی
12	سەدەیەك تەمەنی نوورین، مامۆستا عەبدولکەریمی مودەریس بە پێنووسی خۆی بناسە	ئا: عەبدولدائیم مەعروف هەورامانی
13	دەوڵەتی خیلافەت، بوژاندنەوەی کۆمەڵگەو گەشەسەندنی شارستانییەت	ن: ئیکرام کەریم
14	لە سەرگوزشتەکانی ژیان، ئەدەبی گاڵتەوگەپ، روداوی مێژوویی، بیرەوەریی	ن: شێخ موحەممەد خاڵ
15	پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان رامان و سەرنج و پێشنیار	ئا: پرۆژەی تیشك
16	بیست و سێ ساڵ سەروەریی	ن: ئەحمەد حاجی ڕەشید دکتۆر صەباح بەرزنجی پێشەکی بۆ نووسیوە
17	قورئان وەحی ئاسمانە، نەك ڕەنگدانەوەی سەردەمی خۆی	ن: بەکر حەمەصدیق
18	ئیسلام و سیاسەت، لێکۆڵینەوەیەك لەمەڕ پەیوەندی نێوان ئیسلام و سیاسەت	ن: ئارام قادر

19	سوپای ئەییوبیان لە سەرودەمی سەلاحەددیندا پێکهاتنی، ڕێکخستنی، چەکەکانی، هێزی دەریایی‌و شەڕو جەنگە گرنگەکانی	ن: پرۆفیسۆر دکتۆر موحسین موحەممەد حسێن و: عوسمان عەلی قادر
20	پوختەیەك دەربارەی ڕۆژوو	ن: عەبدوڕڕەحمان نەجمەدین
21	ڕۆڵی پرشنگداری زانا موسوڵمانەکان لە پێشکەوتنە زانستییەکاندا	ن: د. کاوە فەرەج سەعدون
22	یەکەمین دەستووری نووسراو لە جیهاندا، بەڵگەنامەیەکی گرنگی سەردەمی پێغەمبەر ﷺ	ن: موحەممەد حەمیدوڵڵا و: شوان هەورامی
23	ئیسلامناسیی یان ئیسلامنەناسیی، وەڵامێك بۆ کتێبی (ئیسلامناسی) عەلی میرفطروس	ن: ئیکرام کەریم
24	بەرەو بەختیاریی ئافرەت "بەرگی سێیەم"	ن: جەمال حەبیبوڵلا "بێدار"
25	ئیشکردن نەك تەمەڵی	عەبدولعەزیز پارەزانی
26	دوورگەی بیناسازان، چیرۆکێکی پەروەردەییە بۆ گەورەو بچووکی ئەم نەوە نوێیە	نووسینی: د. عەبدولحەمید ئەحمەد ئەبو سلێمان وەرگێرانی: ئامینە صدیق عەبدولعەزیز
27	زمانی گەردەلوول، خەونی شنە با کۆمەڵە دیدارێکە لەسەر شیعر، فەرهەنگ، زمان، تەسەووف، ڕۆژهەلاتناسی، ژن، ڕەخنەی ئەدەبی، ڕووناکبیر و دەسەلات	فەرهاد شاکەلی
28	هەڵەبجە 1889 ـ 1930، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی سیاسییە	ن: عادل صدیق
29	بەرگری لە قورئان دژی ڕەخنەگرانی	ن: عەبدوڕڕەحمان بەدەوی و: وەرزێر حەمەسەلیم
30	فەرموودە هاوبەشەکانی بوخاری و موسلیم	ئامادەکردن و وەرگێرانی: حەمەکەریم عەبدوڵلا
31	مەلا ئیدریسی بەدلیسی، ڕۆڵی لە یەکخستنی میرنشینە کوردییەکاندا	ن: حەسەن مەحمود حەمەکەریم
32	شێخ مەحمودی حەفید (1922 – 1925)	ن: ئومێد حەمەئەمین
33	ئیسلام لەبەردەم دوریاندا	ن: لیوبو لدڤایس و: عەبدول حسێن
34	ڕامیاری لە ئیسلامدا	ن: ئەحمەد کاکە مەحمود
35	وەڵامی پرسیارەکان، ڕەواندنەوەی کۆمەڵێك گومان سەبارەت بە ڕاستییەکانی ئیسلام	ن: دکتۆر کەریم ئەحمەد
36	مرۆڤ و پەیامداری	ن:قانع خورشید